

UNIVERSITAS EST

Liber Amicorum
Alvydui Pumpučiu

UNIVERSITAS EST
MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETUI 25

Liber Amicorum
Alvydui Pumpučiu

Mykolo Romerio universiteto
ilgametis Rektorius
Profesorius Alvydas Pumputis

UDK 378.6(474.5)

Un28

Mokslinis redaktorius:

Gediminas Mesonis

Mokslinė redkolegija:

Doc. dr. Algirdas Monkevičius, Mykolo Romerio universitetas

Dr. Inga Žalėnienė, Mykolo Romerio universitetas

Prof. dr. Lyra Jakulevičienė, Mykolo Romerio universitetas

Doc. dr. Agnė Tvaronavičienė, Mykolo Romerio universitetas

Prof. dr. Milda Vainiūtė, Mykolo Romerio universitetas

Moksliniai recenzentai:

Prof. dr. Julija Kiršienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Prof. dr. Rima Ažubalytė, Mykolo Romerio universitetas

Doc. dr. Dalia Vasarienė, Mykolo Romerio universitetas

Prof. dr. Algimantas Urmonas, Mykolo Romerio universitetas

JUDr. Jan Kudrna, Ph.D., Prahos Karolio Universitetas, Čekijos Respublika

(Recenzavo anglišką mokslinio leidinio dalį)

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto dekanas 2016 m. gegužės 4 d. teikimu Nr.

10A-TFD-34 Mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2016 m.

gegužės 5 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-10) pritarta leidybai.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

© Povilas Aleksandravičius, 2016

© Petras Ancelis, 2016

© Darijus Beinoravičius, 2016

© Toma Birmontienė, 2016

© Gintaras Černius, 2016

© Leta Dromantienė, 2016

© Saulius Greičius, 2016

© Nomedas Gudelienė, 2016

© Lyra Jakulevičienė, 2016

© Egidijus Jarašiūnas, 2016

© Mindaugas Maksimaitis, 2016

© Gediminas Mesonis, 2016

© Algirdas Monkevičius, 2016

© Andrius Puksas, 2016

© Ona Gražina Rakauskienė, 2016

© Vytautas Šlapkauskas, 2016

© Milda Vainiūtė, 2016

© Virgis Valentinavičius, 2016

© Giedrius Viliūnas, 2016

© Inga Žalėnienė, 2016

© Juozas Žilys, 2016

© Mykolo Romerio universitetas, 2016

ISBN 978-9955-19-799-7 (internete)

ISBN 978-9955-19-800-0 (spausdintinis)

9 789955 198000

TURINYS

VIP APIE MRU: PRISIMINIMAI, IŽVALGOS, PALINKĖJIMAI	7
<i>Algirdas Monkevičius</i> MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO REKTORIAUS INAUGURACINĖ KALBA	22
<i>Gediminas Mesonis</i> MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS: ĮSIMINTINI ISTORIJOS ŠTRICHAI	26
<i>Mindaugas Maksimaitis</i> MŪŠŲ MYKOLAS ROMERIS	42
<i>Toma Birmontienė</i> KONSTITUCINĖS TEISĖS MOKSLINĖS DOKTRINOS RAIDA MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE IR PROFESORIAUS MYKOLO ROMERIO MOKSLINIS PALIKIMAS	61
<i>Giedrius Viliūnas</i> UNIVERSITETAS IR DEMOKRATINĖ VISUOMENĖ	87
<i>Inga Žalėnienė, Nomeda Gudėlienė, Andrius Puksas</i> MOKSLO IR INOVACIJŲ VEIKLOS DINAMIKA MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE	105
<i>Povilas Aleksandravičius</i> VERTYBINIO APSISPRENDIMO KRYŽKELĖJE: TARP TECHNOKRATINIO PASAULĖVAIZDŽIO IR MĄSTYMO ETIKOS	124
<i>Leta Dromantienė</i> MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO SOCIALINIŲ MOKSLŲ INDĖLIS Į LIETUVOS SOCIALINĖS GEROVĖS KŪRIMĄ	146
<i>Saulius Greičius, Petras Ancelis, Vytautas Šlapkauskas</i> MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO INDĖLIS Į VISUOMENĖS SAUGUMO STUDIJŲ RAIDĄ	181

<hr/>	
<i>Lyra Jakulevičienė</i>	
TEISĖS MOKSLO RAIDA MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO TEISĖS FAKULTETE	211
<i>Egidijus Jarašiūnas</i>	
DIDIEJI SPRENDIMAI: AR EUROPOS SĄJUNGOS TEISINGUMO TEISMO PASTARŪJŲ METŲ JURISPRUDENCIJOJE YRA SPRENDIMŲ, KURIUOS GALIMA VADINTI „DIDŽIAISIAIS“?	257
<i>Ona Gražina Rakauskienė, Gintaras Černius</i>	
EKONOMIKOS IR FINANSŲ MOKSLO IR STUDIJŲ PLĖTRA MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE	302
<i>Milda Vainiutė, Darius Beinoravičius</i>	
LIETUVIŲ KALBOS REIKŠMĖ VISUOMENĖS, VALSTYBĖS BEI MOKSLO MISIJAI	333
<i>Virgis Valentinavičius</i>	
PLĖTOJANT VIEŠOJO VALDYMO STUDIJAS: POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS	356
<i>Juozas Žilys</i>	
IŠ LIETUVOS ATGIMIMO KONSTITUCINIŲ APYBRAIŽŲ: LIETUVIŲ TAUTOS IR VALSTYBĖS SIMBOLIŲ ATKŪRIMAS	368
UNIVERSITAS EST. MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY 25. LIBER AMICORUM ALVYDAS PUMPUTIS	
<i>Algirdas Monkevičius</i>	
INAUGURAL ADDRESS BY MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY RECTOR	403
<i>Gediminas Mesonis</i>	
MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY: MEMORABLE HISTORICAL DETAILS	407
<i>Mindaugas Maksimaitis</i>	
OUR MYKOLAS ROMERIS	423

VIP APIE MRU: PRISIMINIMAI, ĮŽVALGOS, PALINKĖJIMAI

Valdas **Adamkus**, Lietuvos Respublikos Prezidentas, Mykolo Romerio universiteto garbės daktaras.

„Linkiu Mykolo Romerio universitetui visada išlikti universitetu senąja, lotyniška, šio žodžio prasme. Kad mokslas ir studijos Jūsų *Alma Mater* būtų pagrįstos ne tik aukščiausio lygmens profesinių žinių suteikimu, bet ir laisvų, atvirų, visuomeniškai aktyvių ir kūrybingų asmenybių ugdymu. Tam Jus įpareigoja garbingas Mykolo Romerio vardas, tam Jus įpareigoja pirmąjį ketvirtį amžiaus atskaičiavusi universiteto istorija, to aš ir linkiu kiekvienam iš Jūsų – nuo studento iki Rektoriaus. Kuo geriau – sios Jums kloties!“

Gintaras **Aleknonis**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Mykolo Romerio universiteto Senato pirmininkas.

„Aukštąją mokyklą Universitetu paverčia bendruomenė, kuri dosniai dalijasi atradimo džiaugsmu. Studijuodami drauge mokosi visi: amžius čia nesuteikia privilegijų, o jaunystė nėra yda. Kiekvienas darome savo išvadas, kurių nebijome atiduoti laiko ir kolegų teismui. Gyvas ir kūrybingas Universitetas suteikia viltį, jog ne atsitinka tai, kas neišvengiama, bet įvyksta tai, kas neįmanoma.“

Rima **Ažubalytė**, Mykolo Romerio universiteto profesorė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėja.

„Visų mokslų raktas yra klausukas (Onorė de Balzakas). Esu dėkinga, kad nuo pirmųjų teisės paskaitų, kaip studentė, iki pat dabar, kaip dėstytoja, turėjau ir turiu galimybę užduoti paprastus ir sudėtingus klausimus, susijusius su teise, ir ne tik, bei kartu su puikiais Mokytojais, kolegomis, studentais ieškoti į juos atsakymų Mykolo Romerio universitete, o ypačiai – Teisės fakultete. *Vivat academia! Vivant professores!*“

Audrius **Bakaveckas**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjas.

„Didelė garbė dirbti ir plėtoti mokslinę veiklą universitete, puoselėjančiame teisesines vertybes ir įnešusiam unikalų indėlį į teisės mokslą.“

Tomas **Blinstrubis**, Mykolo Romerio universiteto teisės doktorantūros alumni, advokatas.

„Savyje būdamas mažas atėjau į universitetą ieškoti dideliame pasaulyje didelių dalykų. Iškilūs mano Alma Mater Mokytojai parodė, koks didelis gali būti universitetas ir koks mažas pasaulis ieškančiam žmogui. Turėjau istorinę galimybę stebėti kaip Universitetą didelių pasaulio atžvilgiu augino Rektorius Alvydas Pumputis“.

Vladas **Brakauskas**, Mykolo Romerio universiteto Infrastruktūros prorektorius.

„Dvidešimt penkeri MRU raidos metai – tai nesustojama plėtra. Kūrėsi auditorijos, laboratorijos, rūmai, studentų namai, sporto salės, bibliotekos. Šis periodas – tai įspūdingų, kokybinių universiteto infrastruktūros pokyčių metai.“

Julius **Dautartas**, kino ir teatro režisierius, Mykolo Romerio universiteto teatro vadovas, Mykolo Romerio universiteto rektorato narys.

„Universitetą kuria keletas veiksnių. Akademiniis universiteto teatras dažnai tapdavo bendruomenės veiklumo ženklu, jos gyvybingumo simboliu. Jei viduramžiais universiteto rengiamos teatralizuotos šventės būdavo reikšminga miesto gyvenimo dalimi, tai šiandien universiteto teatrui tenka daug svarbesnę užduotį – atspindėti visuomenės aktualijas. Kita vertus, universiteto teatras nėra patogus reiškinys – dažnai jis gali provokuoti, kritikuoti, mąstyti prieš srovę arba jaudinti. O juk jaudulio, emocijos, atvirumo mes šiandien bijome, kuklinamės, nuo jo slepiamės.

Todėl rektoriaus Alvydo Pumputio ryžtas steigti universiteto teatrą buvo toks įkvepiantis ir drąsus žingsnis. Toks žingsnis parodė Mykolo Romerio universiteto atvirumą, jo žmogiškąją dimensiją. Su dideliu džiaugsmu ir kūrybiniu jauduliu išitraukiau į Mykolo Romerio universiteto teatro studijos veiklą – su jaunais studentais pradėjome pažinti teatrą būtent per jo akademinę pusę – teatrą, kaip antikinę mūzą, teatrą, kaip idėją ir mintį.

Geto žmogus. Dostojevskio žmogus. Klausiantis žmogus. Mylintis žmogus. Kenčiantis žmogus. Ir visai greta to – jo priešingybės. Sargas. Žudikas. Visažinis. Abejingasis. Bejausmis. Visi jie telpa universiteto teatre – visi jie yra akademinio proceso dalis, siekiant, kad universitetas ugdytų mąstančias, ieškančias, smalsias asmenybes, atskleistų žmogiškos prigimties paslaptis, skatintų ieškoti ir rasti. Rektorius Alvydas Pumputis labai aiškiai matė šią universiteto teatro, o kartu ir viso universiteto misiją – auginti žmogų. Ar tai išminties, ar asmeninio jautrumo, o gal strateginio planavimo pasekmė? Atsakyti nedrįstu. Tačiau atvėręs universitetą teatrui ir teatrą – universitetui A. Pumputis atliko režisieriaus vaidmenį, į vieną erdvę suvedęs visą spektaklio trupę – Mykolo Romerio universiteto bendruomenę.

Už tai esu dėkingas aš ir visi universiteto teatro dalyviai – aktoriai. Ir net jų personažai.“

Irena **Degutienė**, Lietuvos Respublikos Seimo narė, buvusi Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė.

„Puikiai atsimenu šio vieno iš jauniausių Lietuvos universitetų kelią. Nepriklausomybės pradžioje nauja aukštoji mokykla sparčiai įsiliejo į šalies akademinį gyvenimą ir iš palyginti siauros specializacijos akademijos tapo tikru Universitetu, rengiančiu Lietuvai ir pasauliui ekonomikos ir finansų, politikos ir vadybos, socialinių technologijų, verslo ir medijų, teisės ir viešojo saugumo specialistus. Veržli, dinamiška, inovatyvi, demokratiška – tokia man atrodo šio universiteto akademinė šeima. Tokia jai ir linkiu likti.“

Olegas **Fedosiukas**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas.

„Mykolo Romerio universitetas man yra vieta, kurioje manęs visada laukia jaunų žmonių auditorija, ir aš neturiu teisės jų nuvilti. Tai drausmina, įpareigoja ir suteikia prasmės.“

Vitalijus **Gailius**, Mykolo Romerio universiteto teisės magistrantūros studijų alumni, Lietuvos Respublikos Seimo narys, buvęs Finansinių nuskaltimų tyrimų tarnybos direktorius.

„Mieli Romeriečiai, tikrai imponuojate tuo, kad buvote ir esate pasiryžę tobulėti, nepasiduodate abejonėms, pasitikite savo jėgomis. Didžiuojuosi Jūsų gebėjimu ir noru žengti pirmyn, ieškoti teisingiausių kelių sėkmei. Būkite savo idėjomis, rezultatais ir darbu srities lyderiai, būkite pasiryžę tobulėti ir atiduoti energiją prasingiems darbams. Esami ir būsimi Romeriečiai tiki Jumis...“

Aurelijus **Gutauskas**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas.

„Darbas MRU man – aukščiausias dėstytojo, jo profesionalumo, mano, kaip žmogaus, įvertinimas. MRU tai pilnos smalsaus jaunimo, siekiančių žinių, būsimų teisininkų auditorijos. Tai mano mokslinės, kūrybinės ir praktinės veiklos atradimo, ugdymo ir pripažinimo kalvė. Didžiuojuosi būdamas MRU dalimi.“

Žibartas Juozas **Jackūnas**, Mykolo Romerio universiteto garbės daktaras, buvęs Lietuvos Respublikos Seimo narys.

„Atkūrusi Nepriklausomybę Lietuva susidūrė su aibe iššūkių, – tarp jų ir su būtinybe plėtoti modernią, demokratiniais pagrindais besiremiančią teisėtvarkos sistemą, rengti jai kompetentingus specialistus. Šios mūsų valstybei itin svarbios misijos nedelsdamas ėmėsi profesorius Alvydas Pumputis, – giliai istorinę atsakomybę ir

pareiḡą Tėvynei jaučiantis žmogus, daug metų ir jėgų atidavęs įkurto universiteto puoselėjimui. Išskirtinis administratoriaus talentas, taktiškas, pagarbus santykis su kolegomis, kiekvienu akademinės bendruomenės nariu, gebėjimas ją burti bendrųjų tikslų įgyvendinimui lėmė įspūdingus Rektoriaus Alvydo Pumpučio vadovaujamos akademinės institucijos žingsnius pažangos keliu, atvedusiu ją į šiandieninį modernų, jaukų, išplėtotą, daugiašakį Mykolo Romerio Universitetą. Todėl kiekvieną kartą, kai jį prisimenu, pagalvoju, kad profesorius Alvydas Pumputis yra tikra Dievo dovana Universitetui ir Lietuvai.“

Vytautas **Juozapaitis**, Lietuvos Respublikos Seimo narys, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas.

„Pirma mintis, kuri ateina išgirdus MRU vardą – *Alma Mater*, kitados suteikusi globą ir leidusi iki šiol didžiulius garbingu teisės fakulteto studento vardu... Jaunystė, pagarba, inovatyvumas, tarptautiškumas, mokslas, elegancija, aistra, reiklumas, autoritetas, autonomija, demokratija, kultūra – šios sąvokos ataidi iš paskos... Linkėdamas ilgiausių metų, tikiu, kad šią grandinę vieną dieną papildys menai ir muzika, suteiksiantys universitetui sparnus, nuskraidinsiančius į beribes erdves...“

Česlovas **Juršėnas**, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Mykolo Romerio universiteto garbės daktaras, Mykolo Romerio universiteto Tarybos narys, buvęs Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas.

„Mykolo Romerio universitetas – aukštoji mokykla, kurioje visada buvo gerbiamo visos politinės pažiūros, išklausomos įvairios idėjos. Tiek pačioje šios aukštosios mokyklos kelio pradžioje, prie kurios teko prisidėti ir man, kaip Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatui, vėliau – Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui ir Seimo nariui, dalyvaujant tvirtinant šios aukštosios mokyklos raidoje galiojusius jos statusus, tiek ir dabar universiteto bendruomenės nariai yra skatinami, kaip ir bet kurioje demokratinėje visuomenėje, pristatyti savo požiūrį, diskutuoti aktualiais politiniais, ekonominiais, socialiniais ir kitais klausimais. Džiaugdamasis Mykolo Romerio universiteto, kaip modernios ir įvairioms idėjoms atviros aukštosios mokyklos, pasiekimais, linkiu ir toliau puoselėti čia gyvuojančią pluralistinę dvasią.“

Saulius **Katuoka**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Mykolo Romerio universiteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto direktorius.

„Man atrodo, kad aš augau ir brendau kartu su Universitetu. Jei turėsime galvoje Universiteto ištakas, tai šioje *Alma Mater* darbuojuosi jau 35 metus. Džiaugiuosi, kad pavyko suformuoti tarptautinės teisės mokyklą, kurios branduolį sudaro profesoriai ir mokslo daktarai.“

Julija **Kiršienė**, Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, Vytauto Didžiojo universiteto mokslo prorektorė.

„Doktorantūros studijos bei dėstyto patirtis Mykolo Romerio universitete prisidėjo prie tam tikrų mano vertybių ir siekių suformavimo. Pirmiausia, tai suformavo besąlyginę meilę studentams ir akademinėi aplinkai, antra, enteprenerišką požiūrį į savo kompetencijas bei nuostatą, jog tik nuo paties iniciatyvumo ir veržlumo priklauso galimybės, kurias pasiūlys gyvenimas. Kaip savo gyvenimo herojus iš studijų MRU visuomet prisiminsiu savo disertacijos vadovą ir visus tuos nuostabius žmones, su kuriais teko kartu studijuoti ir dirbti.“

Andrius **Kubilius**, Lietuvos Respublikos Seimo narys, buvęs Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas.

„Mykolo Romerio universitetas yra išskirtinė aukštoji mokykla. Išskirtinė tiek savo istorija, tiek misija, kurią vykdo, tiek vardu, kurį turi. MRU savo veržlumu, atvirumu naujovėms, augančia kokybe rodo pavyzdį daugeliui Lietuvos universitetų. Linkiu universiteto bendruomenei stiprėti ir išlikti Mykolo Romerio svarbiausių idealų – demokratijos, suvereniteto ir konstitucinės santvarkos – puoselėtojais.“

Vidmantas Egidijus **Kurapka**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, buvęs Mykolo Romerio universiteto mokslo prorektorius.

„Mykolo Romerio universitetas – Nepriklausomybei užtikrinti įkurtas, jai tvirtinti puoselėjamas, veržlus ir kūrybiškas, aštrus ir kritikuojamas, bet visada siekiantis. Dėkoju likimui, leidusiam per visą Universiteto neilgą, bet įspūdingą ir dar daug visiems žadančią istoriją, būti tarpe tų, kurie Universitetą kūrė, dėl jo kovojo, daug iš jo gavo ir truputėlį davė.“

Bronislovas Juozas **Kuzmickas**, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Mykolo Romerio universiteto profesorius, buvęs Mykolo Romerio universiteto Filosofijos katedros vedėjas, Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko pavaduotojas.

„Mykolo Romerio universitetas, vienmetis su atkurtąja Nepriklausomybe, kaip ir dera jaunai aukštajai mokyklai nuo pat pradžių pasižymėjo veržlumu, imlumu naujovėms. Jame puikiai derėjo akademinės vertybės – mokslis, bendruomeniškumas, atvira mąstysena. Tai jutau per visus dvylika mano darbo jame metų, dėstant filosofiją. Seminarai su studentais padėjo man, tikiuosi, kad ir jiems, giliau suprasti, kam reikalinga filosofija.“

Egidijus **Kūris**, Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas, Vilniaus universiteto profesorius, buvęs Mykolo Romerio universiteto Tarybos pirmininkas, buvęs Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas.

„Įkūrus Mykolo Romerio universitetą (iš pradžių kitu pavadinimu), teisės moksliniai tyrimai Lietuvoje pastebimai suaktyvėjo, o galimybės jauniems žmonėms pasirinkti teisininko profesiją padidėjo. Mykolas Romeris – ypatingai gilaus žvilgsnio teisės profesionalas, išskirtinė asmenybė, vienas iškiliausių Lietuvos teisės mokslo kūrėjų. Pavadinimas jo vardu universitetą labai įpareigoja.“

Remigijus **Lamanauskas**, Mykolo Romerio universiteto teisės magistrantūros studijų alumni, Zarasų rajono savivaldybės tarybos narys.

„Ar verta mokytis yra kiekvieno žmogaus pasirinkimas. Universitetinis išsilavinimas man suteikė supratimą apie pasaulį, žmogaus egzistavimo jame prasmę ir tikslą. Manau, kad kuo žmogus labiau išsilavinęs, tuo daugiau jis gali duoti jį supančiai aplinkai. Universitetinės studijos ne tik praplėtė akiratį, bet ir padėjo įgyti naujų patirčių bei pažinčių.“

Mykolo Romerio universitetas man suteikė išsilavinimą ir žinias, tapusius kertine ašimi mano, kaip politikto, tarybos nario, veikloje. Manau svarbiausia tai, kad universitetas moko ne ką galvoti, bet kaip galvoti, skatina plėtoti savas idėjas. Čia gali mokytis iš geriausių. Energingi bei motyvuoti dėstytojai, modernios mokymo priemonės, didžiausios augimo galimybės. Žinoma, tai tik įrankiai – darbo už mus niekas neatliks, motyvacijos ir laiko visada reiks surasti patiems.

Išsilavinimas, įgytas Mykolo Romerio universitete – vienas iš didžiausių mano turtų, kuris visuomet bus kartu.“

Kęstutis **Masiulis**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, buvęs Mykolo Romerio universiteto Valstybės valdymo fakulteto dekanas, Lietuvos Respublikos Seimo narys.

„Mykolo Romerio universitetas – inovatyvus ir pažangus universitetinio švietimo reiškiny, atsiradęs mūsų šaliai atgavus Nepriklausomybę. Jis gimė ir veržliai augo konkuruodamas su senesniais universitetais, tarsi gaivios, nevaržomos minties ir laisvės žiburys, praturtinantis visuomenės ir šalies gyvenimą. Didelė laimė ir sėkmė yra atrasti Universitetą, kuris kiekvienam iš mūsų gali suteikti akademinės draugystės ir tobulėjimo džiaugsmą. Universiteto bendruomenė pasižymi savo nariais – prakilniais, kultūringais, siekiančiais daryti gera, mokančiais bendrauti, dalintis ir džiaugtis siekiamais bei pasiektais rezultatais. Universiteto ambicijos peraugo Lietuvą ir tapo tarptautinėmis. Turėjau didelę laimę dirbti šiame universitete ir tuo didžiuojuosi.“

Kazimieras **Meilius**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Vilniaus arkivyskupijos bažnytinio teismo (Tribunolo) viceoficiolas.

„Universiteto pliuralistinėse nuostatose buvo sudaromos sąlygos pasireikšti ir krikščioniškoms vertybėms. Gerbiant pasaulėžiūrinius skirtumus šią demokratijos išraišką su rektoriumi prof. Alvydu Pumpučiu priešakyje ypač palaikė tie, kurie šias konstitucines vertybes skelbė ir, be abejo, patys tuo gyveno.“

Saulius **Nefas**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, buvęs Lietuvos Respublikos Seimo narys, buvęs Anykščių rajono meras.

„Norint perprasti vadybininko (administratoriaus) specialybės subtilumus ir įgyti meistriškumo, neverta gaišti laiką svetur, galima to pasimokyti mūsų universitete – Rektoriaus, profesoriaus Alvydo Pumpučio darbas yra puikus vadybos profesionalo pavyzdys. Jis dirbo vadovaudamasis pažangiausiomis teorijomis: vizijos turėjimas, tikslo siekimas, organizacinis talentas, vadovo griežta ranka ir jautrus kiekvieno žmogaus matymas, reiklumas sau ir kitiems ir darbas, orientuotas į rezultatą Mykolo Romerio universitete, kuriame mokomės, dirbame ir džiaugiamės gyvenimu!“

Rimvydas **Norkus**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

„Visada žavi ir įkvepia naujos kokybės auditorija – žingeidūs, iniciatyvūs, kūrybingi studentai. Jiems dėstytojo monologas ir pasyvus klausymasis nesuprantami be aktyvios diskusijos ir polemikos. Džiaugiuosi ir didžiuojuosi, kad Universitetui pavyko pasiekti mokymo ir mokymosi kultūrą, pagrįstą kritišku mąstymu, gebėjimu giliai analizuoti ir interpretuoti.“

Vytautas **Pakalniškis**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, buvęs Mykolo Romerio universiteto Senato pirmininkas, buvęs Lietuvos Respublikos teisingumo ministras.

„MRU – tai vienas iš nedaugelio nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo plėtos sėkmės atvejų. Kelių entuziastų galvoje gimusi universiteto idėja sutelkė būrį jaunų pasekėjų, kurie eilinę policijos mokyklą išpuoselėjo iki pasaulyje žinomo universiteto. Dirbdamas MRU turėjau dideles galimybes kūrybai ir nepamirštamą akademinę aplinką, kuri, mano nuomone, ir yra MRU sėkmės svarbiausia prielaida.“

Artūras **Paulauskas**, Mykolo Romerio universiteto garbės daktaras, Lietuvos Respublikos Seimo narys, buvęs Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas, laikinai ėjęs Respublikos Prezidento pareigas.

„Džiaugiuosi, kad tapusi Nepriklausoma šalimi Lietuva atvėrė duris naujovėms ir pradėjo rūpintis jaunuolių išsilavinimu. Šioms permainoms neliko abejingas ir Mykolo Romerio universitetas, kuris šiandien yra vienas ryškiausių Lietuvos aukštojo mokslo skleidėjų.

Šis universitetas, nuėjęs ilgą brandos kelią, gali didžiutis išskirtiniu akademinu kruopštumu, plačiais bei stipriais tarptautiniais ryšiais, atsakingais universiteto darbuotojais, ir, svarbiausia, gausia, mokslų ištroškusia studentų bendruomene. Aukšti universiteto siekiai, idėjos ir ugdomos asmenybės kuria šviesią ir prasmingą mūsų visų ateitį. Tad esu dėkingas už tai, jog turėjau galimybę prisidėti prie Mykolo Romerio universiteto augimo ir šiandien vis dar susitinku su studentais šiltam pokalbiui bei diskusijai mums rūpimais klausimais.

Taigi linkiu nesustoti tobulėti, siekti užsibrėžtų tikslų ir pripažinimo tarp geriausių pasaulio universitetų. Tikiu, jog, tęsiant sėkmingą Mykolo Romerio universiteto veiklą, tai yra pasiekama.“

Justinas Sigitas **Pečkaitis**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, buvęs Mykolo Romerio universiteto prorektorius akademiniam darbui.

„Pagrindinis tikslas visuose universiteto raidos etapuose buvo sudaryti sąlygas įgyti aukštąjį universitetinį išsilavinimą, grindžiamą moksliniais tyrimais ir atitinkančią kultūros, mokslo bei naujų technologijų lygį, kartu ugdyti asmenybę, gebančią kritiškai mąstyti, mokančią prisitaikyti prie nuolat besikeičiančių aplinkybių, puoselėjančią demokratinės visuomenės ir valstybės gyvenimo procesus. Tai, jog universiteto auklėtinių tarpe yra profesorių, Seimo narių, ministrų, visų grandžių teismų teisėjų, prokurorų, advokatų, kitų užimančių įvairias pareigas valstybinės valdžios ir valdymo institucijose, sėkmingai vystančių verslą, įkūrusių konsultacines firmas – neginčijamas įrodymas, kad užsibrėžtas tikslas yra įgyvendinamas.“

Rimantas **Petrauskas**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, buvęs Mykolo Romerio universiteto Teisinės informatikos katedros vedėjas.

„Kurdami naują universitetą mes suformulavome ir nuosekliai laikėmės kelių principų: mokyti iš geriausių ir būti atviriems visam pasauliui, nebijoti naujų technologijų ir efektyviai jas panaudoti, ruošti studentus taip, kad ateityje mus pralenktų, nes geras dėstytojas yra tas, kurį ateityje jo mokiniai pralenks. Todėl džiugu matyti, kad MRU tapo pasaulyje žinomu ir pripažintu moderniu universitetu, turinčiu pasaulinio lygio mokslininkų. Sėkmės tolesniame kelyje ieškant naujų iššūkių.“

Indrė Pukanasytė, Mykolo Romerio universiteto teisės doktorantūros alumni, Lietuvos Respublikos Prezidentės patarėja teisės klausimais.

„Baigiau doktorantūros studijas Mykolo Romerio universitete; tai universitetas ypatingai atviras pokyčiams ir naujovėms, nesustojantis ties tuo, ką pasiekė, bet nuolat tobulinantis savo veiklą, sudarantis visas galimybes asmenims įgyti šiuolaikinį pažinimo ir technologijų lygį atitinkantį aukštąjį universitetinį išsilavinimą, tapti visapusiškai išsilavinusia, etiškai atsakinga, kūrybinga asmenybe.“

Antanas Rudzinskas, Mykolo Romerio universiteto teisės doktorantūros alumni, Lietuvos apeliacinio teismo teisėjas.

„Man ne tik teko garbė dirbti moderniaame, prie rinkos sąlygų greitai besitaikančiame Mykolo Romerio universitete, bet ir tenka dirbti teisėju tame pačiame pastate, kuriame tarpukario Lietuvoje dirbo ir kuriame veikusiam teismui vadovavo pats Mykolas Romeris.“

Julius Sabatauskas, Mykolo Romerio universiteto teisės magistrantūros studijų alumni, Lietuvos Respublikos Seimo narys, Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas.

„Mykolo Romerio universitetas – šiuo metu didžiausias socialinių mokslų universitetas Lietuvoje, kurio puikiomis iniciatyvos ir svariu indėliu į jaunų ir talentingų specialistų paruošimą darbo rinkai, netenka abejoti.

Prieš dvidešimt penkeris metus padėti pamatai Mykolo Romerio universitetui reiškė ne tik naujus išsilavinimo standartus ir naujas galimybes, bet ir teisinės valstybės atgimimą. Universiteto taikomi vakarietiški mokslo standartai ir nauja partitirt praturtino visą mokslo bendruomenę. Per kiek daugiau nei ketvirtį amžiaus Mykolo Romerio universitetas sparčiai tobulėjo, todėl tapo gerai žinomu ir aukštai vertinamu ne tik Lietuvos, bet ir užsienio studentų, kurie noriai atvyksta pasisemti žinių. Čia subrendo jau ne viena teisingumo ir pilietiškumo vertybių įkvėpta teisininkų karta, paruošti puikiai vertinami kitų socialinių mokslų sričių specialistai. Jų rasime, dirbančių Lietuvai, ne tik kaip teisėjus, prokurorus, advokatus. Užtikrinti aukštą studijų kokybę nėra lengva, tai reikalauja besąlygiško atsidavimo savo darbui ir pažangių, laiku priimtų sprendimų. Todėl džiaugiuosi būdamas vienu iš šio universiteto absolventų ir, nors tai nebuvo pirmosios studijos, tačiau tuos metus, praleistus čia, visada prisiminsiu su šypsena. Tad linkiu išlikti ta *Alma Mater*, kurią mes – buvę studentai, prisimenam su ilgesiu ir į kurią su džiaugsmu grįžtame. Tikiu, kad ši aukštoji mokykla išliks patrauklia kiekvienam siekiančiam profesionalumo ir žinių.“

Aloyzas **Sakalas**, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Vilniaus universiteto profesorius.

„Mykolo Romerio universitetas yra vienintelė Lietuvoje pagarbos Konstitucijai šventykla, kurioje jos žyniai – žymiausi konstitucinės teisės profesoriai ne tik auklėja savo mokinius – studentus pagarbos Konstitucijai dvasia, bet ir įspėja Lietuvos valdžią apie prieštaraujančių Konstitucijai priimamų teisės aktų pasekmes.“

Ieva **Saudargaitė**, Mykolo Romerio universiteto teisės doktorantūros alumni.

„Mykolo Romerio universitetas – kompetencijos, akademinės laisvės ir mokslinės patirties sinonimas. Šiai *Alma Mater* visada būsiu dėkinga už suteiktą galimybę bendrauti ir semtis patirties iš autoritetu esančių akademinės bendruomenės narių.“

Vytautas **Sinkevičius**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Mykolo Romerio universiteto Senato narys, Mykolo Romerio Akademinės etikos priežiūros komisijos pirmininkas, buvęs Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas, Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto projekto rengimo grupės narys.

„Universitetas, gimęs kartu su nepriklausomybę atkūrusia Lietuva, išsikėlė ambicingus tikslus ir drąsiai įsiveržė į savimi patenkintą ir gerokai apsnūdusį Lietuvos aukštųjų mokyklų gyvenimą. Nors politinė valdžia nelepino dėmesiu, o tie, kurie iki tol neturėjo konkurentų, vis dar sunkiai susitaikė su mintimi, kad kiti gali būti ne prastesni, o gal ir geresni negu jie, universitetas daug ką privertė „pasislinkti“. Manau, kad Lietuva jau neįsivaizduojama be MRU. Tuo galime ir turime didžiuotis. O tiems valdininkams, kurie kartais viešai samprotauja esą universitetas kažką daro ne taip ir kartu nuolat kreipiasi į universitetą, prašydami pateikti išvadas, parengti įstatymų projektus, dalyvauti įvairiose darbo grupėse ir programose, – neatsisakysime padėti ir ateityje, nes universiteto misija – siekti, kad visuomenėje būtų daugiau šviesos ir teisingumo.“

Saulius **Skvernelis**, Mykolo Romerio universiteto teisės magistrantūros studijų alumni, buvęs Policijos generalinis komisaras, buvęs Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras.

„MRU atsimenu kaip demokratišką, visiškai kitokiomis – naujomis ir moderniomis – vertybėmis pagrįstą aukštojo mokslo įstaigą, kur būsimiesiems policijos pareigūnams buvo diegiamos vakarietiškos tradicijos, kur pirmą kartą Lietuvoje nuskambėjo, buvo puoselėjama ir ugdoma filosofija, kad policija yra ne jėgos struk-

tūra, o paslaugą visuomenei teikianti organizacija. Laikas įrodė, jog ši filosofija pasiteisino. MRU taip pat asocijuojasi su begale gabių ir garbingų teisininkų, teisėjų, advokatų, pasieniečių, policijos pareigūnų ir kitų, šiandien užimančių pačias aukščiausias pareigas mūsų valstybėje. Jie baigė būtent šią aukštąją mokyklą, o aš tikrai džiaugiuosi ir didžiuojuosi, jog turėjau galimybę studijuoti kartu su jais ar netgi jiems dėstyti.“

Saulius **Spurga**, Mykolo Romerio universiteto docentas, Mykolo Romerio universiteto kancleris.

„Mykolo Romerio universitetas gimė kartu su nepriklausoma Lietuva ir daug prisidėjo tvirtinant atsikūrusios valstybės pamatus. Universitetai buvo ir yra svarbiausias Lietuvos pažangos veiksnys. Ne kur kitur, o čia yra sukauptas Lietuvos intelektualinis potencialas. Universiteto tvirtybė - jo studentuose, kūrybinguose absolventuose, jo puikiuose dėstytojuose. MRU siekis - visada būti žingsniu priekyje kuriant absolventų ir visos šalies sėkmę.“

Stasys **Šedbaras**, Lietuvos Respublikos Seimo narys, buvęs Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas.

„Lietuvos teisės akademija (1997), kaip universitetinė aukštoji mokykla, buvo pirmasis iššūkis iki tol vieninteliam Lietuvoje teisininkus rengusiam Vilniaus universiteto Teisės fakultetui. Prie visos pagarbos savo Alma Mater - VU TE, džiaugiuosi, kad kaip Lietuvos teisininkų draugijos atstovui, su kitais bendraminčiais teko dalyvauti priešakinėse „fronto“ linijose įtikinant politikus ir visuomenę, kad graži ir kolegiška konkurencija ne pakenks, o padės parengti šiuolaikišką, nevangiantį bet kokių dabarties iššūkių Lietuvos teisininką. Todėl labai malonu, kad į Mykolo Romerio universitetą išaugusi aukštoji mokykla pateisiną garbų vardą ir ne tik yra jaukūs namai jaunajai kartai, bet kartu esmingai prisideda prie teisinės minties ir Lietuvos teisinės sistemos tolesnio vystymo. Palankaus vėjo į mokslo ir studijų būres, mieli romeriečiai!“

Remigijus **Šimašius**, Mykolo Romerio universiteto teisės doktorantūros alumni, Vilniaus miesto meras, buvęs Lietuvos Respublikos teisingumo ministras.

„Mykolo Romerio Universitetui visų pirma dėkingas esu už tai, kad čia man buvo suteikta akademinė laisvė. Kai baigiau Vilniaus Universitetą ir po metų pertraukos supratau, kad noriu rašyti daktaro disertaciją daug kam egzotiška teisės filosofijos tema, žinojau, kad tema bus kontraversiška. Tačiau būtent MRU buvo ta vieta, kurioje buvau priimtas su pasitikėjimo kreditu, o akademinė biurokratija buvo ne per didelė.“

Algimantas **Šindeikis**, Mykolo Romerio universiteto teisės doktorantūros alumni, advokatas.

„Universitetas man buvo vieta, kur sutikau profesorius, parodžiusius man kelius, kuriais verta žengti“.

Egidija **Tamošiūnienė**, Mykolo Romerio universiteto profesorė, buvusi Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros vedėja, vėliau Civilinės justicijos instituto direktorė, buvusi Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos pirmininkė, Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkė.

„Mane visad žavėjo Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete tvyrojusi ir tvyranti mokslinio diskurso dvasia. Ir dabar stengiuosi ją išlaikyti bei puoselėti ne tik moksle, bet ir praktiniame darbe“.

Agnė **Tvaronavičienė**, Mykolo Romerio universiteto teisės doktorantūros alumni, Mykolo Romerio universiteto Viešosios teisės instituto direktorė.

„Mykolo Romerio universitetas man – tai atvirumas, inovatyvumas ir galimybės. Profesinio kelio pradžia ne tik suteikianti žinias bei įgūdžius, bet ir skatinanti žmogų būti atviru skirtingiems požiūriams, idėjoms, vertybėms, ugdanti drąsą bandyti, pažinti, gebėjimą pasirinkti, kryptingai augti ir sauganti laisvę būti pačiam savimi.“

Saulius **Urbanavičius**, Mykolo Romerio universiteto teisės magistrantūros studijų alumni, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos direktorius.

„Priklausau pirmajai absolventų kartai ir gerai žinau, kaip aukštai mums buvo iškelta mokslo, profesinių žinių ir, svarbiausia, pilietiškumo kartelė. Buvo ne tik mokomi būti gerais savo srities specialistais, bet ir ugdomi būti laisvę atgavusios Lietuvos patriotais, nepaisant jokių sunkumų neprarasti jaunatviško maksimalizmo, mylėti ir saugoti Tėvynę. Džiaugiuosi, kad daugiau nei pusė visų Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojų yra šios mokslo įstaigos absolventai bei tikiuosi, kad ir ateityje universitete bus išlaikomas patriotinių vertybių skatinimas.“

Algimantas **Urmonas**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, buvęs Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Administracinės teisės katedros vedėjas.

„Man Mykolo Romerio universiteto 25 metų steigimo ir kaitos laikotarpis asocijuojasi su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu ir teisinės valstybės kūrimo dar-

bais, tautos ir akademinė laisvė, universiteto bendruomenės formuojamomis vertybėmis, įgyvendinamais moksliniais polėkiais, universiteto bendruomenės ryžtingos ir orios pozicijos laikymusi socialinio ir teisinio statuso diskurso klausimais.

Itin įsimintini 1990 – administracinės teisės specialistų paieškos ir atrankos metai. Tuomet man, kaip paskirtam katedros vedėjui, teko kviesti patriotiškai besireiškiančius teisės praktikus iš milicijos, prokuratūros, kitų valstybės institucijų, į kurią Administracinės teisės ir vidaus reikalų įstaigų administracinės veiklos katedrą.

Prabėgus 25 metams nuo universiteto steigimo, džiugu pastebėti valstybės ir Mykolo Romerio universiteto asocijavimo dermę, besiremiančią bendruomenės narių atliktų darbų prasmingumu valstybei – rengiant Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir daugelio kitų teisinės valstybės idėjas įtvirtinančių įstatymų nuostatas, teikiant teisinės ekspertines išvadas, dalyvaujant tarpinstitucinių darbo grupių veikloje, moklinėse konferencijose, seminaruose, taip pat universiteto bendruomenės atstovams tiesiogiai dalyvaujant valstybės valdžios institucijų veikloje.“

Gediminas Vagnorius, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Mykolo Romerio universiteto Tarybos narys, buvęs Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas.

„Rektoriaus Alvydo Pumpučio iškilių iniciatyvų ir asmeninio pasišventimo dėka, Lietuva praturtėjo Europos masto Universitetu, kuris svariai pagelbėjo atsikūrusiai Valstybei ir suteikė naują postūmį šalies akademinėi bendruomenei. Gabūs Universiteto profesoriai ir dėstytojai sunkiu laikotarpiu sukūrė gražų stebuklą. Tegu jis palengvina jaunimui rinktis gyvenimo Tėvynėje kelią.“

Elena Vaitiekienė, Mykolo Romerio universiteto docentė, buvusi Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos narė, buvusi Prezidento Algirdo Mykolo Brazausko patarėja valstybės ir teisės klausimais.

„Džiugu, kad per dvidešimt penkerius metus Mykolo Romerio universitetas tapo vienu moderniausių mokymo ir mokslo centrų Lietuvoje. Naujausios techninės galimybės, turtingas universiteto bibliotekos fondas, platus tarptautiniai ryšiai – visa tai sudaro puikias sąlygas žinių siekiančiam jaunimui mokytis ir tobulėti. O ir kūrybinei mokslinei minčiai plėtotis čia yra pakankamai galimybių. Svarbu, kad universiteto akademinėi bendruomenei nestigtų naujų unikalių idėjų ir sumanymų.“

Virgilijus **Valančius**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Europos Sąjungos Bendrojo Teismo teisėjas, buvęs Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas.

„Nuolatinė konkurencinė aplinka Universitetą užgrūdino, sustiprino. Džiugi na modernumo ir brandos požymiai – atvirumas naujovėms, kūrybiškumas, požiūris į studentą, studijų aplinką bei kokybę ir, žinoma, tarptautiškumas. Išvalgos, aiškūs tikslai, konkretūs veiksmai bei ryškūs rezultatai Mykolo Romerio universitetui atvėrė kelią į lyderių gretas. Tolesnės geros kloties ir sėkmės!“

Regina **Valutytė**, Mykolo Romerio universiteto profesorė, Mykolo Romerio universiteto Senato narė.

„Atviras naujovėms, tarptautiškas, inovatyvus ir šiuolaikiškas. Taip Mykolo Romerio universitetas apibūdinamas šiandien. Tikiuosi, kad „sendamas“ šių savybių nepraras, nes tik toks universitetas gali prisitaikyti prie kintančio pasaulio ir reaguoti į iššūkius, savo rezultatais kurdamas reikšmingą pridėtinę vertę Lietuvai ir Europai.“

Dalia **Vasarienė**, Mykolo Romerio universiteto docentė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėja.

„Mykolo Romerio universitetas – tai vieta, kuri man visada asocijuojasi su inovacijomis ir virsmu. Teisės fakultetas – tai bendruomenė, kurioje tarpusavio santykiai, grįsti pasitikėjimu ir pagarba kitam, tampa esmine aukštos darbo ir studijų kokybės bei stimulo kurti prielaida, o tai, savo ruožtu, užtikrina nuolatinį progresą.“

Ignas **Vėgėlė**, Mykolo Romerio universiteto profesorius, Lietuvos advokatų tarybos pirmininkas, Lietuvos teisininkų draugijos pirmininkas.

„Mykolo Romerio universitetas yra ta mokslo ir studijų kultūros erdvė, kurioje pirmą kartą pristačiau didesnės apimties mokslo darbą, pirmą kartą išbandžiau lektoriaus pareigas ir pirmą kartą galėjau mėgautis studentų dėkingumu. Tai palieka ryškiausius pėdsakus.“

Roma **Žakaitienė**, Mykolo Romerio universiteto Tarybos pirmininkė, Lietuvos savivaldybių asociacijos direktorė, buvusi Lietuvos Respublikos kultūros ministrė, buvusi Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrė.

„Linkiu Universitetui turėti savąją Viziją ir nuosekliai bei tvirtai ją įgyvendinti nepaisant ekonominių ar politinių sunkių. Tik universiteto savivalda, atviras studentų, dėstytojų ir administracijos bendravimas užtikrins pažangą, kokybę ir konkurencingumą bei sukurs unikalią šio universiteto kultūrą, kuri taps ne tik vizitine

kortele, bet ir vienu stipriausių argumentų jame studijuoti ir dirbti. Linkiu, kad kiekvienas absolventas liktų ištikimu savo *Alma Mater* ambasadoriumi ir didžiutęsi, kad mokėsi Mykolo Romerio universitete.“

Dainius **Žalimas**, Vilniaus universiteto profesorius, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkas.

„Nors tarptautinę teisę dėščiau MRU tik dvejus mokslo metus ir tas laikas prabėgo labai greitai, tačiau prisimenant šį mano gyvenimo periodą išskirtinai gimsta teigiamos emocijos. MRU – tai puikus kolektyvas, kompetentingi kolegos, ir kaip priklausau, veržlūs ir išdykę studentai.“

Skirgailė **Žalimienė**, Vilniaus universiteto docentė, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėja.

„Po disertacijos apsigynimo Vilniaus universitete buvau pakviesta prof. S. Katuokos dėstyti Europos Sąjungos teisės dalykus MRU. Šiame universitete visuomet imponavo profesionalus veržlus mokslinis kolektyvas, inovatyvūs sprendimai, dėmesys ir pagarba mokslininkams, jų kuriamiems projektams bei veikalams. Dėkinga už sukauptą patirtį, suteiktas naujas galimybes ir išugdytą poreikį siekti naujų aukštumų.“

Vidmantas **Žiemelis**, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Mykolo Romerio universiteto teisės doktorantūros alumni.

„1996–1998 m. man teko garbė dirbti Vidaus reikalų ministru Gedimino Vagnoriaus vadovaujamoje Vyriausybėje. Tuo metu šaliai trūko teisininkų. Todėl nutarėme Policijos akademijos, kuri tuo metu buvo pavaldi VRM, pagrindu steigti teisininkus ruošiantį universitetą, pavadintą Mykolo Romerio vardu. Esu įsitikinęs, kad įkurdami šį universitetą, neapsirikome. Jis jau šiuo metu yra vienas iš didžiausių ir populiariausių šalies universitetų, plačiai žinomas ir už šalies ribų. Mano požiūriu, Mykolo Romerio universitetą taikliausiai apibūdino buvęs Lietuvos kariuomenės vadas Jonas Kronkaitis: „jame jaučiasi vakarietiška dvasia“.“

Edita **Žiobienė**, Mykolo Romerio universiteto docentė, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierė.

„Mykolo Romerio universitetas – tai universitetas, suteikiantis sąlygas augti: didžiuliai bibliotekos fondai, modernia įranga aprūpintos auditorijos ir nuoširdžiai dirbantis personalas. Šiame universitete rengdama disertaciją turėjau galimybę konsultuotis su konstitucinės teisės korifėjais, žmogaus teisių profesionalais, tobulėti ir augti, šiandien, dėstydamas studentams, turiu unikalią galimybę sujungti teisės teoriją ir praktiką.“

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO REKTORIAUS ALGIRDO MONKEVIČIAUS INAUGURACINĖ KALBA

Pirmiausia norėčiau padėkoti visiems čia susirinkusiesiems už palaikymą, už dėmesį mūsų Universitetui šią dieną, kai man tenka priimti tokias garbingas ir atsakingas – Mykolo Romerio universiteto rektoriaus – pareigas.

Nuoširdžiausius padėkos žodžius norėčiau skirti rektoriui profesoriui Alvydui Pumpučiu. Jo nuopelnus kuriant ir Lietuvos bei tarptautinėje erdvėje įtvirtinant Universitetą būtų sunku pervertinti. Universitetas savo kelią pradėjo atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir įnešė didžiulį indėlį rengdamas profesionalus naujiems valstybės poreikiams, tapdamas svarbiu intelektiniu ir ekspertų centru, ryžtingai orientuodamasis į pasaulyje pripažintus aukštojo mokslo standartus. Rektoriaus Alvydo Pumpučio strateginis mąstymas, vadybinis talentas, visapusiškas aukštojo mokslo srities pažinimas sudarė sąlygas Universiteto bendruomenei atsiskleisti ir pasiekti beveik neįtikėtinų rezultatų, ypač įvertinus tai, kad aplinkybės ne visada buvo pačios palankiausios. Ačiū Jums, Rektoriau!

Algirdas Monkevičius, Roma Žakaitienė, Alvydas Pumputis

Nuotrauka iš MRU archyvo

Šiuo metu Mykolo Romerio universitetas yra vienas iš didžiausių Lietuvoje, pasižymi modernia studijų aplinka, yra atviras bendradarbiavimui šalies socialinių mokslų lyderis, turi artimų tarptautinių partnerių universitetų Europoje, Azijoje ir kituose žemynuose. Dešimtys tūkstančių Universiteto alumnų atrado savo vietą gyvenime, prasmingai dirba viešajame ir privačiame sektoriuje, suteikdami reikšmingą impulsą visuomenės pažangai. Mūsų misija ir strategija yra aiški – tęsti pradėtus darbus, įvertinus naujai iškilusius iššūkius ir nuolat kintančias aplinkybes.

Universiteto erdvėje visuomet gyvos dvi priešybės. Tai itin atvira, imli naujovėms, o svarbiausia – pati pašaukta jas inicijuoti ir savyje, ir visuomenėje – institucija ir kartu – konservatyvi, stabilizuojanti jėga, puoselėjanti studijų, mokslinių tyrimų, nuomonės reiškimo laisvės ir bendruomeniškumo tradicijas. Mūsų Universitetas visada sėkmingai derino šiuos du pradus. Tai tęsime ir ateityje.

Svarbiausias visų mūsų pastangų tikslas – lydėti žmogų į sėkmingą gyvenimą. Universitetas tampa vieta, kur dėmesio sulaukia kiekviena jo vartus pravėrusi asmenybė. Žmogaus asmeninė sėkmė kartu yra ir valstybės sėkmė. Žmogaus sėkmė, jo laimė visų pirma siejasi su saviraiška ir prasmingu savęs realizavimu. Tad Universiteto misija yra padėti žmogui atrasti save, praturtinti jo žinias ir patyrimą, atverti galimybes. Universitetinio išsilavinimo žmogus – tai ne tik savo srities profesionalas, bet ir gebantis keistis, atsinaujinti, prisiimti lyderio vaidmenį asmuo ir brandi, pilietiška ir atsakinga asmenybė. Universiteto vartai žmogui turėtų būti atviri visą jo gyvenimą. Tik taip universitetas gali veiksmingai prisidėti prie šiuolaikinės visuomenės, valstybės pažangos.

Svarbiausia Universiteto misijos dalis yra vykdyti kokybiškas studijas, orientuojantis į nuolat kintančias atviros visuomenės reikmes. Sėkmė socialinėje, ekonominėje, kultūrinėje srityje lydės tik besimokančią visuomenę, tik tokioje visuomenėje savo vietą gali atrasti kiekvienas individas. Todėl Universitetas privalo įsipareigoti ugdymui nuo mažens iki brandaus amžiaus, įsipareigoti socialinei sanglaudai tarp kartų ir grupių. Mūsų ugdymo filosofija – tai studijos, orientuotos į realius visuomenės poreikius, vykdomos analizuojant praktinius atvejus, kartu neprarandant ateities įžvalgos. Joje būtinybe tampa studijų ir mokslo tarpdisciplinišku-

mas, naujai suvokta bendrojo universitetinio ugdymo ir specializacijos dermė.

Universitetas yra itin daug pasiekęs plėtodamas tarptautiškumą. Pagal jungtinių programų su užsienio partneriais skaičių jis pirmąją tarp Lietuvos universitetų. Tai labai išplečia galimybes Universiteto studentams, tik dera jomis dar geriau pasinaudoti. Turėtume pasiekti, kad tarptautiškumas taptų natūralia kiekvieno studento patirties dalimi, natūraliu kiekvieno mokslininko pasiekimų kokybės masteliu, o mūsų Universiteto studentų ir dėstytojų bendruomenes papildytų dar didesnė dalis kolegų iš kitų šalių.

Gerai suprantame, kad kokybiškos studijos neįmanomos be aukščiausio lygio mokslinės veiklos. Pagal šių dienų reikalavimus ji turi būti tarptautiška, bet kartu orientuota į Lietuvos visuomenės reikmes. Sieksime, kad pagrindinėse mūsų mokslo kryptyse išaugtų tarptautinio lygio mokslo centrai, o juose susitiktų mokslininkų ir verslininkų idėjos. Mokslininkų ir verslininkų bendradarbiavimas – tai būdas Universitetui atrasti dar glaudesnę sąlytį su visuomenės poreikiais, o kartu – kelias atrasti verslumą, kuris visame pasaulyje užima vis didesnę vietą universitetų veikloje. Universitete jau nemažai nuveikta kuriant optimalų naujųjų technologijų ir visuomenės sąveikos modelį. Jau šį rudenį duris atvers Universiteto Studijų, mokslo ir tarptautinio mobilumo centras, kurio vienas iš tikslų yra suartinti mokslą bei verslą ir ieškoti būdų, kaip naujas technologijas efektyviausiai panaudoti visuomenės reikmėms.

Žodis „universitetas“ yra kilęs iš lotyniškojo žodžio *universitas*, kuris reiškia tiek mokslų visumą, visapusišką asmenybę, tiek šią visumą puoselėjančią bendruomenę. Esu įsitikinęs, kad naujasis Universiteto raidos etapas turi tapti mokslinės ir ugdomosios brandos etapu. Savo tikslų nepasieksime, jeigu jų įgyvendinimo nesiesime su Universiteto bendruomenės ugdymu. Bendruomenė nuo pat pradžių buvo didžiausia Universiteto vertybė, ir to niekada neišleisime iš akių. Kiekvienas bendruomenės narys turi būti pastebėtas, jo idėjos turi būti išgirstos. Naujoji lyderystė šiandien formuojasi kiekvieno bendruomenės nario išlaisvinto kūrybiškumo pagrindu. Tik tokiu būdu iškilusių lyderių dėka Universitetas įstengs nuolat tobulėti ir įgyvendinti savo misiją.

Dirbant pavieniui neįmanoma pasiekti išsikeltų tikslų. Kviečiu visus drauge kūrybiškai dirbti, ugdyti Universiteto bendruomenę, stiprinti Universitetą ir darnios raidos keliu kreipti mūsų visuomenę.

Vilnius, Mykolo Romerio universitetas
2015 m. balandžio 29 d.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS: ĮSIMINTINI ISTORIJOS ŠTRICHAJ

Gediminas MESONIS

Pavasaris

*„O, tas pavasaris! Ankstyvas ypatingas,
Pavasaris šviesus, kovingas ir derlingas!
Pavasari, kaip tu žydėjai ir kvėpėjai
Javais ir žolėmis, o žmonėmis spindėjai
Paskleidęs mumyse ir viltį, ir malonę!
Ligšiol regiu tave kaip tolimą svajonę.“*

Adomas Mickevičius „Ponas Tadas“

„O, neužmirštami tie metai!“ – tai klasiko žodžiai apie 1812-uosius. Tų metų pavasaris – didžiū ir šventų vilčių laikas, vilčių dėl galbūt atgimsiančios valstybės. Tuomet didžiųjų titanų kova leido gimti nedrąšiai vilčiai, kad pagaliau bus atkurta iš žemėlapių ištrinta valstybė. Deja, jie taip ir liko tik dar vienais valstybingumo atkūrimo vilties metais.

Toks pat viltingas buvo ir 1991 m. pavasaris. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas atkuria valstybės nepriklausomybę. Tuometinis sprendimas buvo žengimas į istorijos nežinomybės vandenyną. Niekas tada negalėjo nuspėti, kokia bus ateitis. Šiame sprendime buvo tik viltis, stiprus teisingumo troškimas. Lietuva buvo nežinioje, kur nuves istorija, nežinioje buvo ir Universitetas, įsteigtas vos tik atkūrus valstybės nepriklausomybę – 1990 m. liepos mėnesį Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai-Atkuriamajam Seimui patvirtinus Lietuvos policijos akademijos laikinąjį statutą. Lietuvos ir Universiteto keliai, nors ir tokie skirtingi, kartu ne tik neatsiejami, bet ir nuolat susipinantys tarpusavyje. Juk neatsitiktinai Universiteto studentai 1991 m. sausio įvykių metu kartu su kitais laisvės gynėjais prie Lietuvos Respublikos Seimo ir

kitose strategiškai svarbiose vietose priešinosi besikėsiantiems į atkurtos Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Simboliška, kad Lietuva ir Universitetas 1991 m. rugpjūčio pučo Maskvoje dienomis balansavo ant gyvybės ir mirties slenksčio. Simboliška ir tai, kad Universitetas, kaip ir Lietuva, sulaukusi pripažinimo, pradėjo ilgą kelią link savo deramos vietos Europoje ir pasaulyje, tik atitinkamai ne valstybių, o universitetų žemėlapyje.

Minint Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 25-mečį buvo paskelbti MRU bendruomenės išrinkti reikšmingiausi Lietuvos pasiekimai: Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą, įstojimas į NATO, euro įvedimas. O kokie gi svarbiausi šio laikotarpio MRU laimėjimai?

Pradžią niekada nebūna lengva, nebuvo lengva ji ir Universitetui. Lietuva, atkūrus valstybingumą, neabejotinai stokojo skirtingų sričių specialistų. Tarybinis laikotarpis stipriai ideologizavo socialinius mokslus, tad atsikuriančiai valstybei reikėjo nepriklausomybės ir pasaulio globalizacijos tendencijas suvokiančių specialistų. Tuomet buvo akivaizdu, kad būtent socialinių mokslų raida ir dinamika reišė ir valstybės pažangą siekiant demokratišų gyvavimo metodų, stengiantis užtikrinti žmogaus teises ir laisves. Būtent todėl Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas praėjus tik kelioms savaitėms po valstybės atkūrimo įsteigė aukštąją universitetinę studijų ir mokslo įstaigą. Pradžioje ji vadinosi Lietuvos policijos akademija, joje buvo rengiami teisės specialistai, kuriems buvo suteikiami bakalauro ir magistro kvalifikaciniai laipsniai. O tokių kaip oro trūko atsikuriančiai valstybei.

Valstybės socialinis poreikis skleidėsi palaipsniui. Aiškėjo, kad jaunai valstybei trūko ne tik aukščiausios kvalifikacijos teisėsaugos, bet ir kitų teisės sričių specialistų. Neatsitiktinai Mykolo Romerio universitetas kurį laiką disponavo ir Teismo medicinos institutu, kuris augdamas Universiteto aplinkoje tapo viena moderniausių teismo medicinos įstaigų Baltijos šalyse. Ir ne tik teisės srities specialistų trūkumas buvo jaučiamas. Valstybei reikėjo ir valdymo, vadybos specialistų, ekonomistų, politikos mokslų specialistų, psichologų ir socialinius procesus suvokiančių bei gebančių valdyti žmonių.

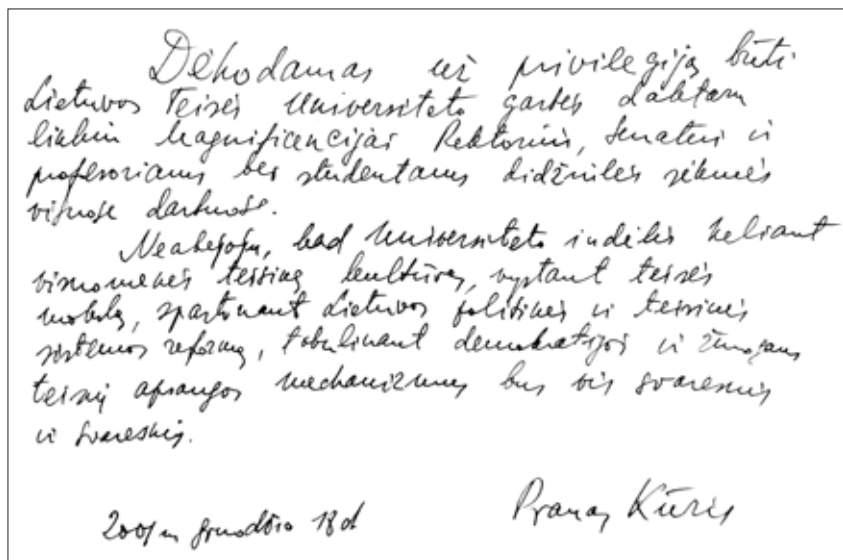
Natūraliai plėtėsi studijų programų spektras, augo studentų, dėstytojų, Universitete dirbančių mokslininkų skaičius.

Universitetas

Pirmasis ir ypač antrasis Mykolo Romerio universiteto raidos dešimtmečiai – aktyvus tarptautinių mainų mezgimosi ir plėtros laikotarpis. Lietuvos teisės akademija pasirašo dešimtis bendradarbiavimo sutarčių su daugelio valstybių bei skirtingos istorinės patirties universitetais. Be kitų, jau tuomet mūsų partneriais tampa žymieji Kylio Christiano Albrechto universitetas, Utrechto universitetas, vėliau – ir Korėjos universitetas. Svečiuose pas mus lankosi garsūs Europos ir pasaulio universitetų socialinių mokslų, ypač teisės srities, mokslininkai ir specialistai. Mūsų Universitetas suteikia garbės vardus garsiems Lietuvos ir užsienio šalių visuomenės ir mokslo atstovams. Akademinis gyvenimas kunkuliuoja. Tačiau sparti Universiteto raida ir akivaizdus progresas nekeitė tos aplinkybės, kad beveik visuose tiek oficialiuose, tiek juo labiau privačiuose susitikimuose, apskritojo stalo diskusijose, konferencijose buvo pastebima ta pati vis pasikartojanti diskurso detalė. Ji buvo nesudėtinga, netrukdanti perspektyvų, greit išsiaiškinama, bet visgi egzistuojanti. Šiuo laikotarpiu užsienio kolegos, partneriai, svečiai atviru žodžiu, o pasirašant sutartis – ir raštu nuolat tikslinasi dėl vienos aplinkybės: ar, jei tikrai gerai supranta, Lietuvos teisės akademija – studijų ir mokslo įstaiga, kuri teikia visus mokslo laipsnius, turi būti traktuotina kaip universitetas? Ir ne tik užsienio kolegoms, bet ir pas mus – Lietuvoje tekdavo aiškinti, kad termino *akademija* studijų ir mokslo įstaigos pavadinime turinys atsisleidžia tik atsižvelgus į tos įstaigos statutą, numatantį jai galimybę suteikti atitinkamus mokslo laipsnius ir pedagoginius vardus. Tekdavo retsykiais pajuokauti, kad mūsų kolegos taip pat yra tik iš „lawschool“, t. y. išvertus į lietuvių kalbą – iš teisės mokyklos.

Taip, simboliai ir mitai yra labai svarbus fenomenas sociumui, grupei, šeimai, net asmeniui. Egzistuoja ilgai besiformavę mitai bei trumpi reikšminiai žodžiai, frazės, kurios jau savaime turi krūvį, tad ir – iškrovos galią. Lietuvos teisės akademija – aukštoji universitetinė mokykla. Statutas numatė, kad ši aukštoji mokykla teikia bakalauro ir magistro kvalifikacinius laipsnius, taip pat daktaro mokslo laipsnį. O tokius vardus pasaulyje gali teikti tik universiteto lygmens studijų ir mokslo įstaigos. Nekelia abejonių tai, kad galimybė teikti mokslo laipsnius – tai univer-

siteto skiriamasis bruožas. Tačiau net ir patys argumentuočiausi aiškinimui nekeisdavo esmės – tas saldus ir magiškas žodis „universitetas“ nuolat primindavo apie save.

Europos Žmogaus teisių teismo teisėjo, profesoriaus Prano Kūrio įrašas MRU garbės svečių knygoje

Įrašo kopija iš MRU garbės svečių knygos

Taigi pats gyvenimas, dinamiškai plečiantis tarptautiniam bendradarbiavimui, skatino svarstyti klausimą – ar nebūtų prasminga pavadinime atspindėti šios studijų ir mokslo įstaigos universitetinę prigimtį ir tikrovę? Pažymėtinas ir dar vienas aspektas, aktualizavęs šį klausimą, – ne tik daugėjo užsienio ryšių, bet ir plėtėsi studijų programų spektras. Socialinė politika, ekonomika, politikos mokslai, finansai, socialinė informatika, psichologija – tai studijų ir mokslo kryptys, kurios atsirado ir buvo plėtojamos augant Universitetui. Kasdienis gyvavimo tempas reikalavo, kad Universitetas virstų universitetu kiek galima greičiau. Pati Universiteto raida reikalavo jau pavadinime vartoti tokias sąvokas, kad tik ištarus šios studijų ir mokslo įstaigos pavadinimą nebereiktų nieko daugiau aiškinti.

Nors poreikį keistis diktavo aktualijos, vardo, ypač studijų ir mokslo įstaigos, pasirinkimas, reikia pripažinti, yra atsakingas žingsnis. Tuo atveju, jeigu keliamas tikslas pasirinkti tik skambų vardą, tokia užduotis neturėtų tapti didele problema. Rinkis žmogaus vardą iš žinomų valdovų, prezidentų, jų žmonių, didvyrių, mokslininkų. Tačiau jei universiteto vardo pasirinkimą nori susieti su tradicija, loginiu, moksliniu tęstinumu, tampa akivaizdu, kad tokiam pasirinkimui reikia ir laiko, ir rimtų pastangų. Būtent todėl pradžioje buvo apsispręsta, kad ši studijų ir mokslo įstaiga vadinsis Lietuvos teisės universitetu. Lietuvos Respublikos Seimas 2000 m. spalio mėnesį patvirtina naują, patikslintą šios mokslo ir studijų įstaigos pavadinimą. Taigi jau tuomet Universitetas virto universitetu ne tik savo prigimtimi ir turiniu, bet ir savo pavadinimu. Kita vertus, jau priimant šį sprendimą buvo akivaizdu, kad tai laikinas pavadinimas, kad tai laiko pauzė pasirinkti nuolatinį vardą – vardą, kuris būtų ne atsitiktinis, o logiškai pagrįstas pasirinkimas, toks vardas, kuris nuolat reprezentuotų tiek valstybę, tiek Universitetą.

Vardas

Lietuva turi garsių istorinių, politinių, mokslo, visuomenės asmenybių. Tad sprendžiant, koku vardu turėtų vadintis Universitetas, lyg ir buvo iš ko rinktis. Tuomet diskusijose buvo minimos ir svarstomos kelios garsios pavardės. Būkime korektiški, neminėkime kitų garsių vardų – pretendentų, kad jų vardas ir pavardė būtų šalia žodžio „universitetas“. Tačiau garsi asmenybė ne visuomet reiškia asociatyvų ryšį su konkrečiu universitetu, jo keliamais tikslais ir specializacija. O tas ryšys buvo būtinas galvojant apie vardo ryšį su tikrove. Būtent todėl pasirinktas Mykolo Romerio vardas buvo neatsitiktinis.

Kodėl gi pasirinktas Mykolas Romeris? Pirma, Mykolas Romeris – tai aukščiausios prabos tiek nacionalinis, tiek ir užsienyje pripažintas mokslininkas. Tokio lygio mokslininkų Lietuva tarpukariu turėjo ne tiek ir daug. O juk universitetas – tai mokslo įstaiga! Antra, Mykolas Romeris garsus ne tik moksliniais pasiekimais, jis – ir neeilinis mokslo ir studijų

vadybos praktikas. Jis ne tik profesorius, bet ir Vytauto Didžiojo universiteto rektorius. O juk universitetas – tai studijų vieta! Trečia, Mykolas Romeris yra valstybės valdymo lygmens praktikas. Jis buvo Valstybės Tarybos nariu. O universitetas gi rengia būsimus valstybės valdymo specialistus! Ketvirta, Mykolas Romeris turi ir tarptautinio lygmens darbo praktikas. Jis – garsiojo Hagos tarptautinio teisingumo tribunolo teisėjas, dalyvavęs ir sprendžiant Lietuvai svarbų klausimą dėl Klaipėdos krašto. O juk universitetas negali būti uždaras, veikti tik vieno miesto, vienos šalies ribose, jis gi gyvuos globaliame pasaulyje! Penkta, Mykolo Romerio mokslinės veiklos kryptis – konstitucinė teisė, teisinė valstybė. Jo veikalai „Suverenitetas“, „Valstybė“ ne tik neprarado moksliskumo, bet ir šiandien yra itin reikšmingi ir aktualūs teisės, valstybingumo, valstybės valdymo suvokimui ir tolesniam pažinimui. O universitetą visada domina tai, kas aktualu! Ir dar vienas ypatingas ryškus aspektas. Šešta, artėjant apsisprendimui buvo įvertinta tai, kad nors Mykolas Romeris, pirmiausia, buvo teisininkas, konstitucinės teisės teoretikas, jo mokslinio domėjimosi kryptis buvo ne tik teisė, bet ir istorija, sociologija, teisės filosofija, politikos mokslai. Mykolo Romerio mokslinių tyrimų tarpdisciplininis pobūdis, platumas, taip puikiai atspindi universalus pasaulio pažinimo idėją. Jo vardas ir pavardė yra tai, kas puikiai reprezentuoja visus socialinius ir humanitarinius mokslus. O būtent šiose mokslo ir studijų srityse Universitetas matė ir mato savo misiją. Apibendrinami galime pripažinti, kad turbūt nedaugelis Lietuvos ir ne tik jos universitetų turi tokį tvirtą ir turiningą savo vardo ir savo veiklos ryšį.

Apsispręsta! Universitetas turėtų vadintis Mykolo Romerio vardu. Tačiau šį sprendimą reikia patvirtinti ne tik Universiteto senatui. Tokiam svarbiam pasirinkimui būtina gauti ir Mykolo Romerio artimųjų sutikimą. Tuo metu rektorius prof. Alvydas Pumputis aktyviai bendrauja su Lietuvoje gyvenančiomis Mykolo Romerio dukterimis bei kitose pasaulio šalyse išsibarsčiusiais tolimesniais jo giminaičiais. Diskusijose prašoma jų sutikimo, neprieštaravimo tam, kad jų tėvo ir giminaičio vardas būtų suteiktas Universitetui. Po ilgų susirašinėjimų toks sutikimas yra gaunamas.

Mykolas Romeris

Nuotrauka iš MRU archyvo

Gerbiamas Rektoriau,

Leiskjite prof. Mykolo Romerio šeimos vardu nuoširdžiai padėkoti Jums asmeniškai ir universiteto senatui už prof. Mykolo Romerio atminimo gerbimą. Parodyta pagarba sujauđino visą Romerių giminę Lietuvoje ir užsienyje.

Mes, Mykolo Romerio vaikai ir anūakai pritariame universiteto senato 2004.10.07 sprendimui pavadinti universitetą prof. Mykolo Romerio vardu, manydami, kad jis savo darbais teisės srityje nusipelnė šio aukšto įvertinimo.

Pagarbiai Jadvyga Vitkauskienė

2004 10 19

M. Romerio dukters J. Vitkauskienės-Romerytės laiškas rektoriui A. Pumpučiu

Laiško kopija iš MRU archyvo

Rektorius prof. Alvydas Pumputis oficialiai skelbia Universiteto senato nutarimą dėl Universiteto vardo. Sprendimas – Universitetas turės Mykolo Romerio vardą. Lietuvos Respublikos Seimas patvirtina Universiteto statutą, kuriame yra naujasis vardas.

LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETO SENATAS

NUTARIMAS DĖL LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETO PAVADINIMO PAKEITIMO IR MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO STATUTO PRIĖMIMO IR JO TEIKIMO LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI TVIRTINTI

2004 m. spalio 7 d. Nr. 1SN-1
Vilnius

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo 8 straipsniu (Žin., 2000, Nr.27-715) ir Lietuvos teisės universiteto Statuto 20.1 ir 105 punktais Lietuvos teisės universiteto senatas n u t a r i a:

1. Pakeisti Lietuvos teisės universiteto pavadinimą ir vadinti jį "Mykolo Romerio universitetas".
2. Priimti Mykolo Romerio universiteto statutą (pridedamas) ir teikti jį Lietuvos Respublikos Seimui tvirtinti.

Skelbiu šį Lietuvos teisės universiteto senato priimtą nutarimą.

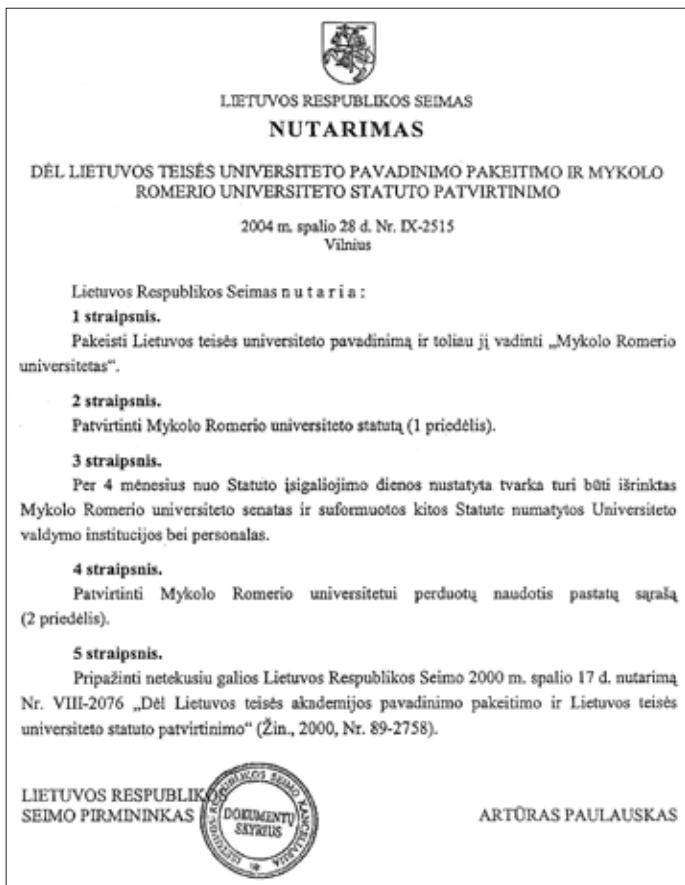
UNIVERSITETO REKTORIUS

PROF. ALVYDAS PUMPUTIS

Lietuvos teisės universiteto senato nutarimas

Nutarimo kopija iš MRU archyvo

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas

Nutarimo kopija iš MRU archyvo

Istorija įdomi, bet jos detalės dar įdomesnės. Universiteto bendruomenė, Universiteto senatas padaro savo pasirinkimą. Atrodytų, lieka tik Lietuvos Respublikos Seimui priimti naują Universiteto statutą. Tačiau kelias iki šio sprendimo nėra toks paprastas, tenka dėl jo ir pasijaudinti. Seimas yra priverstas net du kartus balsuoti dėl Universiteto statuto. Kaip tai įmanoma? O reikalas tas, kad Mykolas Romeris yra ne tik jau minėtais aspektais išskirtinė asmenybė, bet net jo pavardė turi savų rebusų.

Romerių giminė yra germaniškos kilmės aristokratai, kurie kadaise atsikėlė iš Livonijos į Lietuvą. Tad tos kilmės „ö“ raidė pavardėje tapo svarbiu iššūkiu ir istorijos dalimi suteikiant vardą Universitetui. Tarpukario laikotarpiu raidės rašymo aspektai nebuvo ypatinga aktualija. Pats profesorius M. Romeris pasirašinėjo kaip „Römeris“, „Riomeris“, „Rèmeris“. Seimui priimant sprendimą buvo atsižvelgiama į tai, kad šiuolaikinės bendrinės lietuvių kalbos taisyklės imperatyviai reikalauja pavardėje rašyti „ė“. Būtent „ė“ įrašoma į Universiteto pavadinimą. Tačiau toks Seimo nutarimas netikėtai sukėlė diskusijų, nes Mykolo Romerio artimieji išreiškė pageidavimą, kad būtų atsižvelgta į šeimoje nusistovėjusią tradiciją rašyti pavardę su raide „o“, nenaudojant „ö“. Mykolo Romerio giminės, kalbininkai, Universiteto ir Seimo vadovybė ieškojo sprendimo. Seimas balsuoja dar sykį, jau dabar nuolatinai antroji raidė Mykolo Romerio pavardėje vietoje istorijos eigoje vartotų „ö“, „ė“, „io“ tampa „o“. Taigi Universitetas turi ir turės Mykolo Romerio vardą.

Pripažinimas

Dar garsieji Z. Froidas, kalbėdamas apie psichoanalizę, ir A. Maslowas, braižydamas asmens poreikių piramidę, konstatavo, kad savęs vertinimas, savęs suvokimas yra ypatingai reikšmingas žmogaus egzistencijos elementas. Būtent to savęs vertinimo turinys iš dalies lemia asmens gyvenimo kokybę ir perspektyvas. Ir ne tik asmuo, bet ir šeimos, socialinės grupės, institucijoje gyvuojančios asmenų grupės nuolat vertina tiek pačios save, tiek yra vertinamos aplinkinių.

Dinamiškas Universiteto gyvenimas, gyvybinga studentija, dėstytojai, administracijos kolektyvas, garbingų užsienio mokslininkų vizitai, jungtinių studijų programos su kitais pasaulio universitetais – visa tai buvo traktuotina kaip sėkmė ir pripažinimas. Tačiau pašąmonė siekė tokių pripažinimo ženklų, kurie būtų ilgalaikiai, turintys pamatinių formų, įrodantys kokybinio šuolio faktą. Ir tokie pripažinimo etapai MRU raidoje buvo pasiekti. Čia galima priminti tris ryškiausius įvykius.

Pirmiausiai reikėtų prisiminti 2002 m., kai tarptautinė ekspertų grupė auditavo teisės studijų programas. Tarptautinės grupės vizitas, susitikimai su studentija, dėstytojais, administracijos vadovais, veikiančių programų ekspertizė buvo rimtas iššūkis Universiteto ateičiai. Nors jau tuomet buvo pakeliauta, buvo matoma pasaulio patirtis ir mūsų galimybės, vis tiek tai buvo šiek tiek nerimo kėlęs laikotarpis. Nors aiškiai įsivaizdavome save, nors visos studijų programos ir iki tarptautinės ekspertizės buvo nuolat tikrinamos studijų kokybės vertinimo institucijų, nerimas dėl galimų pasekmių jaunam Universitetui buvo neišvengiamas.

Tarptautinių ekspertų, analizavusių studijų programas, išvados buvo turiningos. Jos nenustebino. Tarptautinės ekspertų grupės išvadose visos analizuotos teisės studijų programos buvo akredituotos besąlygiškai, neišsakant esminių pastabų dėl studijų kokybės. Taigi nuo šio momento ne tik nacionaliniai, bet ir tarptautiniai ekspertai konstatavo, kad su teisės studijų programomis MRU yra viskas „all right“!

Būtina paminėti ir įsimintiną 2007 m. rudenį. Tuomet Mykolo Romerio universiteto rektorius prof. Alvydas Pumputis dalyvavo 2007 m. Malaizijoje, Penango saloje, vykusiame Pasaulio universitetų asociacijos tarybos posėdyje ir Kvala Lumpūro mieste vykusiame Pasaulio universitetų asociacijos kongrese. Jame buvo susirinkę per 500 dalyvių iš viso pasaulio universitetų.

Neįtikėtiną naujieną iš šios kelionės atveža Universiteto rektorius prof. A. Pumputis. O naujiena tokia – Pasaulio universitetų asociacija (PUA) patvirtino, kad 2010 m. kongresas vyks Mykolo Romerio universitete! Ilgai kolegos vis klausinėjo vienas kito, ar tikrai gerai supratome. Pasaulio universitetų asociacija organizuoja kongresą ir kitas vyks pas mus? Vėliau aiškėja detalės. Surengti kongresą pretendavo 24 pasaulio universitetai. Galutiniame balsavime buvo renkamasi tarp keturių – Australijos Sidnėjaus, Japonijos Tokijo technikos, Jungtinių Amerikos Valstijų Los Andželo ir Mykolo Romerio universiteto. Gautas oficialus sprendimo Pasaulio universitetų asociacijos kongresą 2010 m. surengti Mykolo Romerio universitete patvirtinimas.

Į Vilniuje vykstantį kongresą „Aukštojo mokslo etika ir vertybės globalizacijos eroje: iššūkis disciplinoms“ susirinko per tris šimtus įtakingiausių pasaulio universitetų vadovų ir žymiausių mokslininkų iš beveik 100 uni-

versitetų. Akivaizdu, kad tai jau ne Universiteto lygmens įvykis. Tai – valstybinės reikšmės įvykis. Tokio akademinų institucijų susirinkimo Lietuva nėra mačiusi per savo istoriją, vargu, ar jis greit ir tokio masto pasikartos.

MRU rektorius prof. A. Pumputis įteikia Honoris causa regalias
PUA prezidentui prof. Juanui Ramónui de la Fuente

Nuotrauka iš MRU archyvo

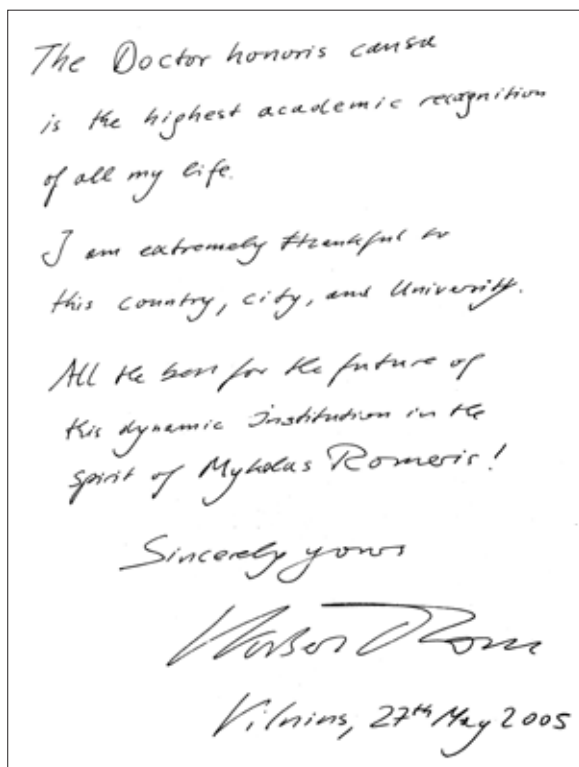
Pasaulinis kongresas vyksta MRU, sutariama dėl aukštojo mokslo institucijų poreikio sukurti ir prižiūrėti savo visuomenių etikos ir elgesio kodeksus. Kongreso Lietuvoje, Vilniuje, Mykolo Romerio universitete sėkmė tik patvirtino, kad pasirinkta MRU raidos strategija yra itin sėkminga. Būtent šią strategiją tiksliai ir vienu sakiniu atskleidė MRU besilankantis Pasaulio universitetų asociacijos prezidentas Juanas Ramónas de la Fuente, konstatuodamas, kad „mums reikia internacionalizuoto, bet kartu ir ne denacionalizuoto aukštojo mokslo“. Būtent ši strategija visuomet buvo MRU *alfa* ir *omega*.

Na, ir dar vienas, vertas paminėti, nes tai – fundamentalus, išliekamąjį vertę turintis įvykis. 2013 m. Lietuvos Respublika pirmininkavo Europos Sąjungos Tarybai. Šio Lietuvos Pirmininkavimo ES Tarybai kontekste

Mykolo Romerio universitete vyko europinio masto įvykis – konferencija „Socialinių ir humanitarinių mokslų horizontai“. Ir vėl Universitetas kunkuliavo. Įvairovė pranešimų, gausybė garbingiausių svečių, žymiausių mokslininkų iš visų Europos Sąjungos kraštų. Konferencijos metu priimta Vilniaus deklaracija akcentavo ypatingą socialinių ir humanitarinių mokslų svarbą Europos ateičiai. Tai – grandiozinis renginys, kurio detalių nenupasakosi. Bet siekdami bent iš dalies perteikti jo turinį ir prasmę pacituokime bent tris dalyvius. Europos mokslo tarybos prezidentė Helga Nowotny pabrėžė, kad Mykolo Romerio universitete priimta Vilniaus deklaracija dėl socialinių ir humanitarinių mokslų svarbos bus reikšmingas įvykis Europos visuomenėms. Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė konstatavo, kad šis renginys – tai įnašas į Europos ateitį, kad tik inovacijos ir socialinių bei humanitarinių mokslų integracija gali užtikrinti šlovingą ateitį Europai. MRU rektorius A. Pumputis buvo dar konkretesnis – pabrėžė, kad bet kuris technologinis pasiekimas medicinoje, žemės ūkyje ar pramonėje yra tiesiogiai susijęs su socialinių ir humanitarinių mokslų laimėjimais.

25

Niekas pasaulyje nėra toks nesustabdomas, kaip tekantis laikas. Konferencijos, paskaitos, kongresai, studijų programos, neįtikėtina trumpos vasaros atostogos ir vėl seminarai, sesijos, monografijos, straipsniai, baigiamieji egzaminai, disertacijų gynimai. Kasmet MRU teikė garbės daktaro vardą žymiems pasaulio ir Lietuvos asmenims. Kiekvienos iš tokių regalių įteikimas buvo įvykis, kurį lydėjo išpūdingos laureatų įžvalgos. Visi Universiteto garbės daktarai yra išskirtinės asmenybės, vertos atskiro pristatymo. Išskirti kažką iš jų būtų sudėtinga ir neteisinga. Paminėkime tik kelis iš jų. MRU garbės daktaro vardą yra gavę Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininkas Vytautas Landsbergis, Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, NATO parlamentinės asamblėjos prezidentas dr. Karlas A. Lamersas, Tarptautinės universitetų asociacijos prezidentas prof. dr. Goolamas Mohamedbhai, Europos universitetų asociacijos prezidentas prof. dr. Georgas Winckleris ir t. t.

The Doctor honoris causa
is the highest academic recognition
of all my life.

I am extremely thankful to
this country, city, and University.

All the best for the future of
this dynamic institution in the
spirit of Mykolas Romeris!

Sincerely yours

Norberto Thoma

Vilnius, 27th May 2005

Šveicarijos Berno universiteto Plėtros instituto direktoriaus
prof. Norberto Thomo įrašas MRU garbės svečių knygoje

Nuotrauka iš MRU archyvo

Per tą laikotarpį modernizuoti senieji rūmai bei pastatyti du moderniausi MRU korpusai – tai Centriniai MRU administracijos ir auditorijų rūmai ir Laboratorijų centras, skirtas mokslinių tyrimų kokybei užtikrinti. Ech, nors ir buvai, žmogau, daugelio įvykių dalyvis, vis vien visko neprisiminsi. O tai, ką prisiminsi, bus tik detalės, tik atskiri mozaikos fragmentai. Tas tempas, ta laiko tėkmė tokia, jog net nepastebėjome, kad ir mūsų valstybei, ir mūsų MRU jau 25-eri metai. Neįtikėtina, kaip tai nedaug! Neįtikėtina, kad kartu tai ir taip daug, nes būta tiek įsimintinų įvykių!

Islandijos prezidentas ir Mykolo Romerio universiteto rektorius

Nuotrauka iš MRU archyvo

Lietuvos Respublika 2015 m. minėjo savo valstybingumo atkūrimo 25-erių metų sukaktį. Ta proga mūsų valstybę savo vizitu pagerbė Islandijos prezidentas Olafuras Ragnaras Grimssonas. Islandija – šalis, 1990 m. pirmoji pripažinusi mūsų valstybės suverenitetą. Lankydamasis Lietuvoje Islandijos prezidentas svečiavosi ir Mykolo Romerio universitete. Ir tai – ne atsitiktinai šios šalies Prezidento pasirinktas apsilankymo punktas, tai – ne tik vizitas pas ilgametį MRU rektorių prof. Alvydą Pumputį, tai ir

pagarba valstybei bei Universitetui, kurių raidos keliai buvo tokie susipynę, tokie vienas kitą papildantys.

Istorija nestovi vietoje. 2015 m. baigėsi ilgamečio rektoriaus Alvydo Pumpučio kadencija. Neabejotina, kad su šiuo vardu sietina MRU kūrimosi ir plėtros istorija, visa sėkmės istorija.

2015 m. išrenkama nauja MRU Taryba ir naujas Senatas. Taip pat šiais metais naujuoju ir antruoju MRU rektoriumi išrinktas buvęs Lietuvos Respublikos Vyriausybės narys, švietimo ir mokslo ministras, MRU Politikos ir vadybos fakulteto dekanas Algirdas Monkevičius.

Vienas istorijos etapas lieka praeityje. Prisiminimų gausu, daug ir jausmų, kylančių prisimenant praeitį ir pasitinkant ateitį. Praeičiai apmąstyti, suvokti, jai įvertinti reikia laiko, reikia patirties ir išminties. Ir laikui bėgant tas pasiekimų suvokimas tik gilės. O dabar, žiūrėdami į ateitį, su viltimi galime cituoti lietuvių literatūros klasiko, buvusio Mykolo Romerio universiteto tarybos nario Justino Marcinkevičiaus eilutes:

*„Keliasi žemė ryto skambėjime.
Saulė sudraskė spengiančią tylumą,
Dar nepareiname, dar tik išėjome.
Dar nesileidžiame. Dar tiktai kylame.“*

Justinas Marcinkevičius

Tas akimirksniu pralėkęs dvidešimt penkerių metų laikotarpis nutiekia viltingai, nes leidžia neabejoti, kad buvo padaryta tikrai daugiau, nei buvo galima tikėtis, nei buvo galima svajoti. Universitetas sukurtas ir gyvuoja, administracinis, materialinis, akademinis, edukacinės kokybės fundamentas tvirtas, egzistuoja visos nacionalinės ir tarptautinės perspektyvos, visos galimybės tarnauti valstybei ir žmogui, visos galimybės ateičiai.

MŪSŲ MYKOLAS ROMERIS

Mindaugas MAKSIMAITIS

Vienmetė su vėl nepriklausomybę atkūrusia Lietuvos valstybe mūsų *Alma Mater* savo istoriją 1990 m. rugsėjo 1 d. pradėjo kaip žinybinė aukštoji mokykla, pavadinta Lietuvos policijos akademija. Tačiau greitai, siekiant plėsti europietiškaį mąstančių, gebančių dirbti konkurencijos sąlygomis teisininkų bei viešojo administravimo specialistų rengimą, Respublikos Seimo 1997 m. liepos 3 d. nutarimu ji, atsisakius žinybiškumą primenančio pavadinimo, buvo pertvarkyta į Lietuvos teisės akademiją¹, o vėliau, 2000 m., tapo Lietuvos teisės universitetu. Įžengus į antrąjį gyvavimo dešimtmetį šios aukštosios mokyklos savojo kelio paieškas vainikavo sumanymas prašyti Lietuvos Respublikos Seimą suteikti jai žymaus XX a. pirmosios pusės Lietuvos teisininko profesoriaus Mykolo Romerio vardą.

Universiteto senato 2004 m. spalio 7 d. posėdyje², aptariant Teisės universiteto naujos redakcijos Statuto projektą, konstatavus spartų jo vystymąsi, jau turimą tarptautinę studijų programų akreditaciją, prisijungimą prie Didžiosios universitetų chartijos, priklausymą Pasaulio ir Europos universitetų asociacijai, įžvelgus, jog jo veiklos turinys nebetelpa esamame pavadinime, svarstytas naujas pasiūlymas jį koreguoti. Šįkart žvelgta ir į perspektyvą, nauju pavadinimu užsimojant atskleisti jauno specializuoto Universiteto ambicijas tapti universaliu socialinių ir humanitarinių mokslų židiniu ir atitinkamo profilio specialistų kalve.

Senato posėdyje Universiteto rektorius prof. A. Pumputis priminė, kad jau prieš keletą metų, tvirtinant esamą Universiteto statutą, ne vienam kliuvęs Teisės universiteto pavadinimas, tikriau – akivaizdžiai tikrovės nebeatitinkantis jo turinio ribotumas, ypač išryškėjęs įvedus ne tik teisės, bet ir viešojo administravimo, ekonomikos, socialinio darbo, psichologijos studijų kryptis. Pasak rektoriaus, šis neatitikimas neretai apsunkinan-

¹ Pumputis, A. Lietuvos teisės akademijos raida (1990–2000 m.). *Jurisprudencija*. 2000, 15 (7): 13.

² *Lietuvos teisės universiteto senato posėdžio protokolas Nr. 2SN-1*. MRU archyvas.

tis Universiteto veiklos turinio pristatymą tarptautiniams partneriams bei atitinkamoms Europos ir pasaulio institucijoms. Jo nuomone, garbaus Lietuvos mokslo žmogaus Mykolo Romerio vardu pavadintas Universitetas, kiek labiau akcentuodamas teisę, plėtojama ar ateityje ketinamais plėtoti socialiniais bei humanitariniais mokslais priartėtų prie įvairiapusės mokslinės šio asmens veiklos. Pagaliau, pats Universitetas esantis pakankamai brandus vadintis profesoriaus Mykolo Romerio vardu.

Posėdyje kalbėjusieji Senato nariai priminė M. Romerio nuopelnus Lietuvos valstybingumo raidai, aukštojo mokslo istorijai ir kultūrai, taip pat jo mokslinio palikimo reikšmę. Konstatuota, jog M. Romerio vardas ir socialinių bei humanitarinių mokslų Lietuvoje praeitis ir dabartis – tarpusavyje organiškai susiję reiškiniai.

Po diskusijos Lietuvos teisės universiteto senatas tądien priėmė nutarimą dar sykį inicijuoti Universiteto pavadinimo atnaujinimą ir suteikti jam Mykolo Romerio vardą³. Teisės universiteto reorganizavimo į Mykolo Romerio universitetą procedūrą 2004 m. spalio 28 d. užbaigė Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-2515 „Dėl Lietuvos teisės universiteto pavadinimo pakeitimo ir Mykolo Romerio universiteto statuto patvirtinimo“.

Žmogus, kurio vardu buvo pavadinta mūsų *Alma Mater* – Mykolas Romeris (gimimo dokumentuose – Michael Pius Paschalis von Römer⁴) – vienas žymiausių Lietuvos Römerių giminės atstovų, įsimenanti, iškili asmenybė, įvairiapusiškas intelektualas – autoritetingas valstybininkas ir visuomenės veikėjas, plačiai žinomas pedagogas profesorius, plačių interesų mokslininkas, aistringas publicistas. Be viso to – karštas savo šalies patriotas, kurio gyvenimo kelrodė žvaigždė visuomet buvo gimtasis kraštas Lietuva, pradžioje rusų pavergta, vėliau – siekianti savo valstybingumo atkūrimo, dar vėliau – jį atkūrusi ir tapusi nepriklausoma, bet vėl jo netekusi. Lietuva ir jos likimas – tai vertybės, kurių puoselėjimas raudona gija driekėsi

³ Lietuvos teisės universiteto 2004 m. spalio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos teisės universiteto pavadinimo pakeitimo ir Mykolo Romerio universiteto statutos priėmimo ir jo teikimo Lietuvos Respublikos Seimui tvirtinti“. MRU archyvas.

⁴ Vypiska iz žurnala Kurliandskogo Dvorianskogo Komiteta ot 16-IX. 1882 (J. Vitkauskienės nuosavybė).

per M. Romerio gyvenimo knygą, palikdamos ryškų pėdsaką kiekviename jos puslapyje.

M. Romeris – neeilinė asmenybė ne tik savo nuopelnais valstybei, visuomenei ir mokslui. Ji neeilinė dar ir tuo, kad jo pasirinktas gyvenimo kelias nesutapo su Lietuvoje įprastu bajoriškos lenkiškos visuomenės atstovo, kokiu jis save laikė, keliu.

M. Romerio vieta Lietuvos Römerių giminės geneologiniame medyje tiesiogiai siejasi su vienu žymiausių ir plačiausiai žinomų šios giminės atstovų – XVIII–XIX a. sandūroje gyvenusiu šviesių pažiūrų visuomenės veikėju ir pažangių reformų iniciatoriumi Mykolu Juozapu Römeriu⁵, autoritetingu gubernijos bajorų vadovu, masonu, Vilniaus tipografinės draugijos įkūrėju, uoliai besirūpinusiu spaudos leidimo plėtra ir sklaida visuomenėje, jau XIX a. pradžioje drįsusiu kelti baudžiamos panaikinimo idėją, nesutaikomu carizmo priešininku, už savo mintis ir darbus patyrusiu rūsčių Petropavlovsko tvirtovės kazematų kalinio gyvenimą ir politinę tremtį. Jis – tiesioginis M. Romerio prosenelis, tvirtai įaugęs į savo ainių atmintį.

Atsiveikindamas su šiuo pasauliu, senasis M. J. Römeris savo dvarus testamentu padalijo sūnums, taip pat vaikaičiui Mykolui Kazimierui (anksti mirusio sūnaus Mykolo Stepono sūnui), kurio šeimoje ir gimė mūsų Mykolas Pijus.

Turiningas ir maksimaliai užpildytas veikla pastarojo gyvenimas tarsi supresuotas šešiasdešimt penkeriuose amžiaus metuose, per kuriuos, o ypač per dvidešimtmetį, sutapusį su Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu, jis suspėjo neįtikėtinais daug padaryti. Jo nuopelnai Lietuvai įvertinti Vytauto Didžiojo ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino antrojo laipsnio ordinais, Lietuvos Nepriklausomybės dešimties metų jubiliejiniu medaliu. Jis nusipelnė pagarbos ir užsienyje – buvo apdovanotas Latvijos Trijų Žvaigždžių ordinu, Prancūzijos garbės legiono karininko regalijomis.

Daug nuveikti gimtojo krašto labai jam leido nepaprasta energija, plati erudicija, tvirtos demokrato pažiūros ir tolerancija, gilus pilietiškumo suvokimas, pagaliau – aukščiausios prabos žmogiškosios savybės. Jo gyvenimas rodo, kad šis žmogus buvo nepaprastai visuomeniškas ir pilietiškas, visada, visuose savo gyvenimo etapuose ir veiklos baruose sugebėjęs savo „aš“ aukoti

⁵ *Kurland – Genealogie (Sonderausgabe)*. 2004, S. 175, 177.

visuomenės ar valstybės labui, visuomenės ir valstybės reikalams visada teikęs prioritetą prieš savo asmeninius interesus.

Jaunystėje M. Romeris atsisakė galimybės užtikrintai karjerai caro valstybės aparate pasinaudoti Peterburgo imperatoriškoje teisės mokykloje įgytu, vėliau Krokovoje ir Paryžiuje gilintu puikiu išsilavinimu. Vietoj jos jis pasiaukojė skausmingoms, reikalavusioms ryžto, asmeninės drąsos ir titaniškų pastangų, laikmečio padiktuotoms kelio Lietuvai paieškomis, veiklai, kurios rezultatai ilgą laiką iš tiesų jam nešė daugiau nusivylimo, nei pasitenkinimo.

M. Romeris buvo augęs aplinkoje, kurioje visa, kas valdiška ir, apskritai, rusiška, buvo laikoma smurto, neteisybės, skriaudos šaltiniu, jo tėvo ir motinos giminės iš kartos į kartą buvo nesutaikomi Rusijos viešpatavimo Lietuvoje priešinkai ir kovotojai prieš jį. Tad visiškai suprantama, kad ir M. Romerio tikslas, „įkvėptas šeimos tradicijų“, „iščiulptas iš motinos pieno“⁶, buvo aiškus – siekti Tėvynės išsivadavimo iš carizmo priespaudos.

Jaunystėje tą kelią jis matė bendrose tautų, gyvenusių buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribose, pastangose, siekiant šio tikslo jų bendroje kovoje⁷. Jo kurtas ir puoselėtas vadinamųjų krajojcų judėjimas kėlė daugiatautės Lietuvos, kaip savarankiško politinio darinio, vėliavą, buvo už atnaujintos ir modernizuotos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atkūrimą, už jos gyventojų – lietuvių, lenkų, gudų, žydų – politinių grupių jungimąsi. Jis neatmetė ir Lietuvos politinės sąjungos su Lenkija, nukreiptos prieš bendrą priešą, idėjos, tačiau ją laikė priimtina tik su sąlyga, jei ta sąjunga bus sudaryta paritetiniais abiem partneriams pagrindais.

Dėl šios idėjos jaunystės metais M. Romeris carinio teismo buvo teisiamas už „raginimą sukelti maištą ir nuversti Rusijos valstybėje esančią visuomeninę santvarką“⁸, jam teko iškęsti politinę emigraciją; vėliau, jau įpusėjus ketvirtą amžiaus dešimtmetį, eiliniu kareiviu lenkų legiono gretoje kautis Pirmojo pasaulinio karo fronte ir... patirti kartų nusivylimą tos veiklos rezultatais, tiksliau – rezultatų nebuvimu. Lenkijoje įsigalint naci-

⁶ Mykolo Römerio autobiografija. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. T. 13. Vilnius, 1996, p. 186.

⁷ Ten pat, p. 199.

⁸ *Kaltinamojo akto 1908 03 06 nuorašas*. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius (toliau – MAVB), f. 155-222, lap. 2.

onalizmui, o Lietuvos Tarybai ėmusis 1917 m. pabaigoje forsuoti tautinės Lietuvos valstybės formavimo procesą, tapo akivaizdu, kad istorinės Lietuvos atkūrimo idėja negrįžtamai žlunga.

Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą M. Romeris džiaugsmingai sutiko dar tebebūdamas karo audrų nublokštas tolokai nuo Tėvynės ir laikinai įsidarbinęs taikos teisėju Lenkijos Lomžos apskrityje. Čia dirbdamas 1918 m. vasarą jis nedvejodamas atsiliepė į Lietuvos Tarybos teisininkų komisijos atsišaukimą, kviečiantį tiek esančius Lietuvoje, tiek ir grįžtančius iš Rusijos šios profesijos žmones įsitraukti į darbą savo Tėvynei⁹, nors sąlygų šiam pasiryžimui įgyvendinti dar teko palūkėti...

Antroji M. Romerio gyvenimo kelio pusė – tiesioginis darbas save suradusiai ir atsitiesusiai Lietuvai, akivaizdžiai matant įdėtų pastangų rezultatus, jam atnešė kur kas daugiau pasitenkinimo, buvo (neskaičiuojant paskutinių penkerių gyvenimo metų, praėjusių Lietuvos sovietinės ir hitlerinės okupacijų sąlygomis) tarsi likimo atseikėtas atlyginimas už praeityje patirtas nesėkmes. Nepriklausydamas politinėms partijoms ir nesiekdamas valdžios, per palyginti trumpą laiką jis savo darbais sugebėjo įsilieti į iškiliausių mūsų krašto žmonių gretas.

Tačiau ir nepriklausomybės metai M. Romerio gyvenime nebuvo lygūs, be iššūkių ir problemų, be nuolatinės kovos už jau susiformavusius idealus.

Pirmiausia – nebuvo sėkmingos M. Romerio dėtos pasiaukojamos pastangos suartinti lietuvių ir lenkų tautas, o Lietuvos lenkus nuteikti darbuotis ne Lenkijos, o savo krašto – Lietuvos naudai. „Visą savo gyvenimą, – su pastebimu kartėliu rašė jis, – kaip koks legendinis Sizifas ritau akmenį į kalną, ir tas akmuo nuolat riedėjo žemyn. Įrodinėjau, kad <...> mes, Lietuvos lenkai, turime stoti į piliečių eiles – Lietuvai, o ne Lenkijai, turime suprasti ir laikyti savo pareigą ir garbę visuomet dalyvauti pirmosiose kūrėjų gretose ir vadovauti krašto gerove, o ne kitų kraštų visuomenių interesais.“¹⁰ Šios pastangos, deja, veikiau likdavo balsu tyruose, M. Romeriui nenustojant vilties, kad jo sėtas grūdas kada nors ateityje sudygs ir ims vežėti, nors aiškiai matė, kad dygo jis pernelyg vangiai ir nenoriai.

⁹ Žinios iš Lietuvos. *Lietuvos aidas*. 1918, Nr. 76.

¹⁰ Rōmeris, M. Dienoraštis. Ištraukos. *Kultūros barai*. 1990, Nr. 7-8, p. 107.

M. Romerio garbei reikia pripažinti, kad ir sunkesnėmis minutėmis jis neveidmainiavo, išliko tiesus ir principingas demokratijos idėjų skleidėjas ir puoselėtojas.

Sugrįžęs vėlų 1920 m. rudenį į Lietuvą, beveik aštuonerius pirmuosius nepriklausomybės metus M. Romeris dirbo teisėjo darbu. Jau po pusmečio buvo pastebėtas, įvertintas ir paskirtas aukščiausiosios Lietuvos teismų sistemos grandies – Vyriausiojo tribunolo – nariu. Laikydamas teismą viena svarbiausių savarankiškų valstybės institucijų, skirta neteisei konstatuoti ir sudrausti¹¹, teisėjo darbą jis labai mėgo, didžiudamasis, pabrėžtinai oriai, skardžiu balsu posėdžiuose garsindavo teismo veiksmus ir, kaip liudija amžininkų prisiminimai, iškilmingai, „tiesiog artistišškai skelbdavo Vyriausiojo tribunolo sprendimus, kurie atrodydavo padaryti ne žmonių, o paties kalbančio įstatymo – *Judex est lex loquens!*“¹². Tai buvo besąlygiškai teisingas ir principingas teisėjas, turintis savo tvirtą nuomonę, ne visuomet platesnei visuomenei patogią, ir nevengiantis ją viešai pareikšti¹³ bei įstatymo nustatyta tvarka ginti.

Dideliu M. Romerio pilietiškumo išbandymu, dirbant aukščiausios instancijos teismo teisėju, buvo tuo laikotarpiu gan nereti susidūrimai su baudžiamosiomis bylomis dėl antivalstybinės lenkų veiklos Lietuvoje, pirmiausia – dėl POW (*Polska organizacja wojskowa*) 1919 m. rudenį planoto valstybinio perversmo, siekiant konstitucinę Lietuvos Vyriausybę pakeisti kita, prolenkiška. Natūralu, kad psichologiškai tokios bylos jam buvo sunkiausios, savo vaidmenį politinėse lenkų bylose Dienoraštyje jis tiesiai apibūdino kaip nemalonų. Nepaisant to, M. Romeris rasdavo savyje pakankamai jėgų tą veiklą objektyviai vertinti kaip nusikalstamą ir griaušančią Lietuvos nepriklausomybę ir pažymėjo negalintis „nesutikti su tuo, kad valstybė turi kovoti su veikėjais, kenkiančiais jos nepriklausomybei“, kategoriškai pareiškdamas smerkias priešišką lenkų akciją, vykdomą Lietuvoje¹⁴. Tuo pat metu, nors „lenkų mažumos“ Lietuvoje laikysena, pasak Cz. Miłoszo, buvusi pakankamai įtikinama, kad M. Romerio akyse pa-

¹¹ Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931, p. 4–5.

¹² Stravinskas, P. Mūsų neužmirštieji. *Teisėininkų žinios*. 1965, Nr. 27-28, p. 40.

¹³ *Vyriausiojo tribunolo nario M. Römerio atskira nuomonė*. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 507, ap. 1, b. 766, lap. 90.

¹⁴ Römeris, M. Dienoraštis. Ištraukos. *Kultūros barai*. 1990, Nr. 3, p. 78.

teisintų Lietuvos valstybės priemonės prieš juos¹⁵, aptikęs, jo įsitikinimu, abejonių keliantį Kariuomenės teismo sprendimą vadinamojoje OSN (Panemunės lenkų šaulių organizacijos, vienos POW įpėdinių) baudžiamojame byloje, jis, nepabūgęs galimų viešosios nuomonės įtarimų neobjektyvumu, principingai manė esant tiesiog Vyriausiojo tribunolo garbės reikalui du teisiamuosius dėl jų kaltės įrodymų stokos išteisinti ir jautėsi be galo laimingas, pačiam Tribunolo pirmininkui A. Kriščiukaičiui pritarus šiai jo nuomonei¹⁶. Jis užsirekomendavo kaip labai teisingas ir principingas teisėjas, turintis savo nuomonę ir nebijantis jos ginti.

Apskritai M. Romeris pasižymėjo gebėjimu teismo dokumentuose puikiai pagrįsti savo nuomonę¹⁷. Jo parengti aiškūs, teisiškai tvirtai argumentuoti Vyriausiojo tribunolo nutarimai buvo įtikinami, keliantys pagarbą jo atstovaujamai teismo institucijai. Jis buvo tiesiog nepakeičiamas, ypač Tribunolui sprendžiant konstitucinius kazusus, kilusius, pavyzdžiui, eksministrų V. Petrulio ar J. Purickio baudžiamosiose bylose¹⁸, dėl kurių priimtuose nutarimuose jo suformuluotos autoritetingos nuostatos buvo skirtos ne tik tai konkrečiai bylai, bet turėjo gerokai platesnį principinį rezonansą.

Atsakingą teisėjo darbą M. Romeris sugebėjo derinti su pedagoginiu ir moksliniu darbu 1922 m. pradėjusio veikti Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universiteto Teisių fakultete, o Lietuvai atgavus senąją sostinę nuo 1940 m. iki gyvenimo pabaigos dirbo Vilniaus universitete ir Lietuvos teisininkų ugdymui paskyrė dvidešimt trejus brandžiausius savo gyvenimo metus. Darbą universitete jis labai pamėgo, intelektualus bendravimas su jaunimu, jo prisipažinimu, tapo vienu iš maloniausių jo gyvenimo dalykų, kuriam jis negailėjo nei laiko, nei jėgų¹⁹. Jis buvo pripažįstamas vienu geriausių fakulteto pedagogų, kūrybišku, nuolat ieškančiu efektyvesnių žinių perteikimo studentams formų profesoriumi.

¹⁵ Miłosz, Cz. *Tėvynės ieškojimas*. Vilnius, 1995, p. 215.

¹⁶ Römeris, M. Dienoraštis. Ištraukos. *Kultūros barai*. 1990, Nr. 3, p. 78.

¹⁷ Leonas, P. *Mano atsiminimai ir pergyvenimai*. D. 7. 1919–1926. MAVB, f. 117-1080, lap. 58.

¹⁸ *Vyriausiojo tribunolo 1924–1933 metų visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas, 1933, p. 109–124.

¹⁹ Savicki, J. Mykolas Römeris ir buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių tautinės problemos. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. T. 15. Vilnius, 1999, p. 58.

Pagrindinė profesoriaus M. Romerio dėstyta mokslo disciplina buvo konstitucinė teisė.

Paskaitoms jis rengdavosi labai rimtai ir kruopščiai, paskaitų kursą kasmet atnaujindavo ir nuolat tobulindavo²⁰. Metodiniu požiūriu jo paskaitos buvo tinkamai parengtos, atskira knyga vėliau išleista jo studentams skaityto Lietuvos konstitucinės teisės kurso dalis („Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos“) yra vertinama kaip rimta mokslinė monografija. Paskaitas skaitė garsiai ir ramiai, gražia lietuvių kalba, vartodamas, net ir dar nesant nusistovėjusios lietuviškos teisės kalbos, vykusiai sudarytą teisės terminiją. Auditoriją jo paskaitos patraukdavo gyvumu, vaizdingumu, gausiais ir netikėtais palyginimais, įpinamais aforizmais ir sentencijomis, neretai ir pokštais bei humoru²¹, ir buvo bene gausiausiai studentų lankomos²².

Tvirtu M. Romerio įsitikinimu, profesorių ir studentų turinti sieti abipusė pagarba ir pasitikėjimas. Jo manymu, universiteto profesorius „turi įgyti studentų pagarbą ir meilę, be kurių neturės autoriteto ir nieko nepasieks“, o ši pagarba ir meilė galinti būti įgyjama tik vertingais jo, kaip mokslininko ir žmogaus, darbais²³. Šia prasme pačiam sau jis buvo be galo reiklus, tad susilaukė ir atitinkamo studentų požiūrio į save. Jo santykiai su studentais buvo rimti, bet draugiški. Kontaktuojamas su jais, jų atžvilgiu profesorius buvo pabrėžtinai mandagus, pareigingas ir skrupulingai teisingas. Patyręs kurio nors atžvilgiu buvęs neteisus, jautė reikalą ir nesidrovėdavo viešai studentą atsiprašyti²⁴.

Dėl savo žmogiškųjų savybių M. Romeris buvo didžiai vertinamas ir gerbiamas fakulteto ir universiteto bendruomenių, net tris kartus – 1927–1928, 1933–1936–1939 – buvo renkamas universiteto rektoriumi ir į šias pareigas žiūrėjo labia atsakingai. Jo įsitikinimu, „mokslas ir to mokslo skeidimas – Lietuvos jaunuomenės švietimas, o per tai Lietuvos kultūrinimas – šitai yra mūsų, Universiteto, darbas, kurį mes, kaip įmanome ir kiek pajėgiame, – dirbame. Šitas darbas mus jungia su visa Lietuvos visuomene, jis mus daro tos

²⁰ Römeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. D. 1. Kaunas, 1937, p. V.

²¹ Patackas, A., Šidlauskas, A. (Jonaitis, J.). Mykolas Römeris amžininkų atmintyje. *Mykolo Römerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997, p. 225, 231.

²² Domaševičius, K. Iš Kauno universiteto Teisės fakulteto istorijos. *Teisė*. T. 14. 1973, p. 161.

²³ Römeris, M. Sveikinimai – linkėjimai. *Studentų dienos*. 1937, Nr. 1.

²⁴ Viduklytė, U. Universitetai. *Tarybinis studentas*. 1982, Nr. 11.

visuomenės dalimi, jos elementu, jis iš mūsų reikalauja jautrumo į vien tai, kuo toji visuomenė ir bendrai visa mūsų šalis remiasi²⁵.

Vadovaudamas universitetui, M. Romeris uoliai rūpinosi kelti jame mokslo lygį, plėsti tarptautinius mokslinius ryšius, gerinti universiteto materialinę bazę. Rektoriaus poste puikiai atsiskleidė jo, kaip labai teisingo, aukštos kultūros žmogaus, didelio erudito, puikaus organizatoriaus, valstybininko ir įsitikinusio demokrato bruožai. Savo pirmtaką, perimdamas 1939 m. iš M. Romerio rektoriaus postą, prof. S. Šalkauskis apibūdino ne tik kaip vieną produktyviausių universiteto mokslininkų, bet ir kaip visuomenininką, sugebėjusį tinkamai vertinti ir aktyviai gyventi krašto, visuomenės, valstybės ir tautos interesais bei sėkmingai atstovauti universitetui tiek mūsų krašte, tiek ir už jo ribų²⁶. Daug jo pastangų pareikalavo universiteto autonomijos, į kurią nekart kėsintasi, gynimas. Pats jis visada buvo prieinamas, draugiškas ir geranoriškas studentams, jautrus jų buičiai, nuolat ieškojo būdų nepasiturintiems materialiai remti.

Į profesionalųjį mokslą atėjęs jau pasiekęs brandų amžių, neeilinių gabumų ir ypač dėl neapsakomo darbštumo M. Romeris iki prasidėjusių Lietuvos okupacijų suspėjo padaryti pavydėtinai daug. Jo mokslinis palikimas įvairus ir gausus. Tai keletas monografių („Valstybė ir jos konstitucinė teisė“, „Reprezentacija ir mandatas“, „Administracinis teismas“, „Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“, „Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos“, „Lietuvos valstybės konstitucijos reforma“, „Sovietų naujoji 1936 metų konstitucija“, „Lietuvos sovietizacija 1940–1941“), daugybė mokslinių straipsnių, publikuotų Lietuvoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje...

Mokslo darbuose, apskritai pasižymėjusiuose ne tik turiningumu, bet ir tolerancija, jis drąsiai reiškė ir gynė savo mintis, mokėjo nuodugnai, įtikinamai ir vaizdžiai jas argumentuoti.

Negalima nepabrėžti, kad M. Romerio, kaip konstitucinės teisės specialisto, idealas buvo gerai organizuota ir nepriekaištingai funkcionuojanti teisinė valstybė, tad svarbi vieta jo darbuose (ne tik moksliniame palikime ir publicistikoje, bet ir praktinėje veikloje) skiriama iki mūsų dienų nepra-

²⁵ *Lietuvos universitetas 1927–1928 mokslo metais (1927.IX.15–1928.II.16)*. Kaunas, 1928, p. 35.

²⁶ Biržiška, M. *Senasis Vilniaus universitetas*. London, 1955, p. 147; Šalkauskis, S. *Universiteto koncepcija. Židinys*. 1939, Nr. 8-9, p. 145.

radusiems aktualumo šios valstybės tyrimams bei propagavimui ir, į tai atkreiptinas ypatingas dėmesys, nuolatinėms kelių diegti bei puoselėti ją savo krašte paieškom.

Reikšmę, kurią M. Romeris teikė teisinės valstybės idėjai, ryškiai rodo aplinkybė, kad net ir tradicinei viešai paskaitai, skaitytai iškilmingame inauguracijai skirtame universiteto tarybos posėdyje pirmą kartą išrinkus Lietuvos universiteto rektoriumi, jis pasirinko temą „Teisinės valstybės organizacija“. Paskaitoje prelegentas išsamiai aptarė teisinės valstybės idėines ištakas bei bendruosius principus ir išdėstė savo požiūrį į juos²⁷. Vėliau atskiriems teisinės valstybės problemos aspektams nagrinėti M. Romeris specialiai paskyrė dvi monografijas ir apskritai prie teorinių ir praktinių teisinės valstybės klausimų jis stabtelėdavo savo darbuose kiekvieną sykį, pasitaikius, pagal juose nagrinėjamą problematiką, tam progai.

Teisinę valstybę M. Romeris apibūdino kaip „valstybinio bendravimo tipą“²⁸, kuriame valstybė tvarkosi ir realizuoja savo valdžią nenukrypdamą nuo teisės normomis nustatytų taisyklių²⁹. Vienas svarbiausių M. Romerio doktrinos šiuo klausimu postulatų buvo tai, kad teisinė tvarka valstybėje pasiekama tiek, kiek jos valdyme ir teismuose laikomasi įstatymų, kiek šie įstatymai atitinka konstituciją, kaip aukščiausio lygio įstatymą, taip pat kiek tas teisės veikimas yra apsaugotas net nuo atsitiktinio jos laužymo³⁰.

Savo samprotavimuose apie teisinę valstybę ypač dėmesį jis kreipė į grėsmę teisėtumui, nuolat tvyrojančią valdymo sferoje ir keliamą administracinių valstybės institucijų bei valdininkų. M. Romeris buvo įsitikinęs, kad valdantieji, viešai prisiekinėdami savo ištikimybę įstatymams, tikrumoje esantys linkę tų įstatymų laikymąsi sieti su savo interesais, su tikslingumu; tačiau tuos teisėtumą ir tikslingumą jiems toli gražu ne visada pavyksta suderinti, nes veikiantys įstatymai paprastai nepajėgia visiškai sutapti su tais jų norais ir interesais: įstatimleidystei nuolat tenką skaitytis su įvairiais socialiniais veiksniais ir daryti jiems tam tikras nuolaidas – kartais priimti ne visai valdančiųjų nusistatymą atitinkančias teisės normas, t. y. fiksuoti dalykus, kurių iš esmės

²⁷ Römeris, M. Teisinės valstybės organizacija. *Lietuvos universitetas 1927–1928 mokslo metais (1927.IX.15–1928.II.16)*. Kaunas, 1928.

²⁸ Römeris, M. *Administracinis teismas*. Kaunas, 1928, p. 1.

²⁹ Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931, p. 20.

³⁰ Ten pat, p. 22.

jie nelabai norėtų, arba ignoruoti net ir labai rūpimus dalykus³¹. Vėliau tai, ką buvo priversti, priešingai savo interesams, įtraukti į teisės normas arba ko nerado galimybių padaryti, valdantieji stengiasi kompensuoti, naudodamiesi diskrecinėmis galiomis valdyme³². Būtent šiomis aplinkybėmis M. Romeris išvelgė plačiausią dirvą valdžiai veikti tikslingai, tuo net griaunant teisinius valstybės pagrindus.

Tokiems teisės pažeidimams išvengti jis manė esant būtina valstybėje turėti efektyvią valdančiųjų kontrolės priemonių sistemą.

Dėl to paties valdančiųjų polinkio savo veiklą vertinti pagal tikslingumo kriterijų nepasitikėdamas hierarchinės, aukštesnės valdymo grandies vykdomos žemesnės valdymo grandies priežiūros efektyvumu, tinkamiausią tokiai priežiūrai ir kontrolei instituciją M. Romeris išvelgė tam tikslui tuomet dar toli gražu ne iki galo panaudojamame teisme: neteisės konstatavimo ir sudraudimo funkciją teismas esąs visiškai pajėgus panaudoti ne tik gyventojų, bet ir valstybės institucijų bei valdininkų veiklos teisėtumui kontroliuoti ir galimiems pažeidimams sudrausti³³.

Rekomenduodamas taip plėsti teismų panaudojimo sferą, M. Romeris, veikiant bendrosios kompetencijos teismams, tarp jų ir kasaciniams, akcentavo reikalą steigti ir teismus, specialiai skirtus svarbiausių valstybės institucijų ir valdininkų veiklos teisėtumui prižiūrėti³⁴. Jie, M. Romerio manymu, turėtų būti konstruojami pagal valdžios šakas ir susidėti ne tik iš jau gerai pažįstamo kasacinio teismo, prižiūrinčio bendrosios kompetencijos teismų veiklos teisėtumą, bet ir konstitucinio teismo, skirto įstatymų leidybos organų veiklos rezultatų konstitucingumui, bei administracinio teismo – vykdomosios valdžios veiklos teisėtumui vertinti³⁵. Tokia teismų sistema, M. Romerio žodžiais tariant, pasižyminti „kertinėmis institucijomis teisinės valstybės organizacijoje“³⁶, joje jis išvelgė realiausią priemonę stiprinti teisinės valstybės pagrindus.

³¹ Römeris, M. *Administracinis teismas*. Kaunas, 1928, p. 54.

³² Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931, p. 21.

³³ Ten pat, p. 40.

³⁴ Römeris, M. *Administracinis teismas*. Kaunas, 1928, p. VI.

³⁵ Ten pat, p. VII; Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931, p. 45.

³⁶ Römeris, M. Teisinės valstybės organizacija. *Lietuvos universitetas 1927–1928 mokslo metais (1927.IX.15–1928.II.16)*. Kaunas, 1928, p. 29.

Nebūdamas vien tik mokslininkas teoretikas, M. Romeris nesitenkino moksliniu teisinės valstybės problematikos tyrinėjimu. Laikydamas šiuos – konstitucinį, administracinį ir kasacinį – teismus savotišku teisinės valstybės garantu, jis jautė pareigą ir pats daryti visa, kas buvo jo – autoritetingo mokslininko – galioje (o buvo, suprantama, ne tiek jau daug) jiems savo krašte diegti, nes, jo manymu, Lietuvoje „mes dar esame persisunkę policinės valstybės tendencijomis“. Atsargiai vertindamas skubotą konstitucinio teismo steigimą, nes Lietuvoje „konstitucinis ir iš viso teisinis gyvenimas dar nesąs tokiai reformai subrendęs“, konstitucinė santvarka nesanti nusistovėjusi (tai jis rašė netrukus po gruodžio perversmo, įsigaliojus 1928 m. Konstitucijai, kurią apibūdino tik kaip „provizorinį“ aktą, tik kaip „konstitucinį pasiūlymą tautai“), konstitucinis teismas esantis, nors labai svarbi institucija, bet daugiau „tinkama ramiam, nuo audrų apsaugotam, konstitucingumo gynimui“³⁷, M. Romeris manė esant reikalinga nedelsiant įstatymu išspręsti administracinio teismo klausimą³⁸ teigdamas, kad šios jau tuo metu gana tvirtai Europoje nusistovėjusios institucijos neturinčios tik Lietuva ir Sovietų Sąjunga³⁹.

Išskirtinį M. Romerio principingumą ir kovotojo savybes puikiai apibūdina palyginti nedidelis jo gyvenimo ir veiklos laikotarpis – neilgas ir, ko gera, menkiausiai visuomenei nežinomas jo gyvenimo tarpsnis, akivaizdžiai atskleidžiantis ir kai kurias tvirtas jo gyvenimo nuostatas, kai, baigiantis trečiajam dešimtmečiui, jam netikėtai blykstelėjo viltis imtis realios veiklos, mėginant įgyvendinti jo brandinamą teisinės valstybės viziją. Šią viltį žadino 1928 m. paskelbtos Lietuvos Valstybės Konstitucijos nuostata, numačiusi naujos konstitucinės institucijos – Valstybės Tarybos – steigimą, ir netrukus po to išleistas Valstybės Tarybos įstatymas⁴⁰, jai pavedęs, be įstatymų projektų rengimo ir galiojančių įstatymų tvarkymo, dar tokias funkcijas kaip teikti Respublikos prezidentui išvadas dėl įstatymų leidėjų priimtų įstatymų projektų bei informuoti Ministrų kabinetą ar atitinkamus ministrus apie pastebėtas vykdomosios valdžios aktų neatitiktis įstatymui. Abiejose nuostatose nesunku įžvelgti ne tik administracinės, bet ir konstitucinės priežiūros elementus, kurių, ypač pirmojo, reikalingumas, neturint Lietuvoje atitinkamų teismų, M. Romeriui regėjosi esąs ypač aktualus.

³⁷ Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931, p. 4.

³⁸ Römeris, M. *Administracinis teismas*. Kaunas, 1928, p. 339.

³⁹ Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931, p. 62.

⁴⁰ Valstybės tarybos įstatymas. *Vyriausybės žinios*. 1928, Nr. 183/1813.

Turėdamas omenyje būtent pastarąsias įstatymo nuostatas, naujai steigiamoje Valstybės Taryboje M. Romeris išvelgė atsiveriančias galimybes suaktyvinti demokratinių vertybių valstybėje realizavimą, tikėjo Tarybą tapsiant svarbia ir valstybei bei visuomenei naudinga institucija. Vildamasis būti naudingesnis Lietuvai, įnešti pozityvų indėlį įgyvendinant savo paties mokslo darbuose propaguojamas teisinės valstybės idėjas, M. Romeris neprieštaravo mėgstamą Vyriausiojo tribunolo teisėjo darbą pakeisti naujomis Valstybės Tarybos nario pareigomis.

M. Romeris entuziastingai paniro į naujosios įstaigos organizavimą, deja, iš karto susidurdamas su nelauktomis ir netikėtomis kliūtimis.

Vienas problemiškesnių dalykų veiklos pradžioje kaip tik ir buvo Valstybės Tarybos įstatymo nuostatos, numačiusios, kad Taryba, „pastebėjusi, kad vykdomosios valdžios organų įsakymai, taisyklės ir instrukcijos nesutinka su veikiančiais įstatymais“, apie tai praneša Ministrų kabinetui arba atitinkamam ministrui, interpretacija.

Įstatymo įpareigojimas, adresuotas Valstybės Tarybai, reaguoti į valdymo aktuose *pastebėtus* neteisėtumus, regis, turėjo būti suprantamas kaip jo leidėjo pavedimas Tarybai *tikrinti* tų aktų teisėtumą. Komentuodamas šią įstatyme minimą Tarybos funkciją, M. Romeris pagrįstai manė, jog jos įgyvendinimas didele dalimi priklausys nuo pačios Tarybos – ar ji sugebėsianti tą funkciją vykdyti, ar suprasianti jos reikšmę ir pasinaudosianti tomis savo iniciatyvos galimybėmis, kurias suteikia įstatymas; ne mažiau šios Valstybės Tarybos funkcijos efektyvumas, pasak M. Romerio, priklausys ir nuo Vyriausybės – ar ji gerbsianti Tarybos reiškiamą nuomonę ir ar darysianti iš jos reikiamas išvadas⁴¹.

Reali tikrovė parodė, jog įstatymo nustatytos administracijos aktų teisėtumo priežiūrai užtikrinti ne visa padarė abi minimos institucijos.

Vieningai laikydamiesi nuomonės, jog Valstybės Tarybos įstatymas žodžiais „pastebėjusi <...> praneša“ įpareigojantis Tarybą savo pačios iniciatyva kelti administracijos aktuose *pastebėtus* teisėtumo pažeidimus, patys Tarybos nariai nesutarė dėl būsimos administracijos aktų teisėtumo kontrolės formų⁴². M. Romeris buvo įsitikinęs kad administracijos aktų prasilenkimo

⁴¹ Römeris, M. Valstybės taryba. *Teisė*. 1929, Nr. 16, p. 35.

⁴² [Masiulis] Msl., B. Valstybės taryba. *Lietuvių enciklopedija*. T. 33. South Boston, 1965, p. 12; Masiulis, B. Valstybės taryba. *Teisininkų žinios*. 1958, Nr. 25-26, p. 59.

su įstatymu „pastebėjimas“ esąs galimas iš bet kurio šaltinio, taip pat ir iš jos gauto skundo, tad iš bet kur gautas skundas, jo manymu, turįs būti pripažįstamas priimtinu informacijos šaltiniu Valstybės Tarybos inicijuotam šios jos funkcijos realizavimui pradėti⁴³. Tačiau M. Romerio nuomonė susilaukė rimtų oponentų – Tarybos pirmininkui S. Šilingui, pavyzdžiui, atrodė, kad atvėrus į Valstybės Tarybą kelią piliečių skundams būtų kenkiama kūrybiniam naujosios institucijos potencialui, jis baiminosi, kad šiuo atveju neišvengiamai kilsianti grėsmė Tarybai virsti eiline teismo įstaiga, užversta nesibaigiančiomis bylomis⁴⁴.

Karštos diskusijos Valstybės Taryboje parodė, kad M. Romerio siūloma įstatymo interpretacija, leidžianti piliečiams skusti Tarybai administracijos aktus, Tarybos daugumos palaikymo nesusilaukia. Vis dėlto principinė nuostata, jog Valstybės Taryba galiojančių administracinių aktų atitiktį įstatymams svarsto ne tik Vyriausybės, bet ir savo pačios iniciatyva, M. Romerio parengtame Tarybos Statuto projekte liko išsaugota: Taryba ketino pati sekti ir atitikties įstatymams požiūriu vertinti administracijos aktus, oficialiai skelbiamus leidinyje „Vyriausybės žinios“⁴⁵. Bet ir ši Statuto projekto nuostata Ministrų kabinetui pasirodė neleistinai žeidžianti jo paties galias ir autoritetą, todėl Ministras pirmininkas A. Voldemaras Tarybai leido suprasti ją esant nepriimtina⁴⁶. Po to Taryba jau nebyliai sutiko administracinio akto neteisėtumą „pastebėti“ išimtinai tik Vyriausybei ar kuriam nors ministrui konkrečiai paklausus; eiti pačios, remiantis įstatymu, nusistatytu keliu, pasak M. Romerio, ji tiesiog nepanorusi ar nedrįsusi⁴⁷.

Nuo šiol M. Romeris ėmė jausti didėjančią nusivylimą Valstybės Tarybos galimybėmis ir savo darbo joje perspektyva.

Be viso to, pasirodė esanti visiškai neefektyvi Tarybos teisė teikti išvadas dėl įstatymų leidėjo priimtų įstatymų projektų konstitucingumo⁴⁸, nes ir pa-

⁴³ [Römeris] Rėmeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. Vilnius, 1990, p. 400, p. 402; Römeris, M. Valstybės taryba. *Teisė*. 1929, Nr. 16, p. 35, p. 34–35.

⁴⁴ Valstybės tarybos uždaviniai. Pasikalbėjimas su Valstybės tarybos pirmininku p. Šilingu. *Lietuvos aidas*. 1928, Nr. 207.

⁴⁵ *Valstybės tarybos statuto projektas (1928 12 04)*. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 1356, lap. 94.

⁴⁶ *Valstybės tarybos pirmininko 1928 03 21 raštas Ministrui pirmininkui*. LCVA, f. 923, ap. 1 b. 1364, lap. 282.

⁴⁷ [Römeris] Rėmeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. Vilnius, 1990, p. 403.

⁴⁸ *Valstybės tarybos statutas*. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 603, lap. 104.

gal įstatymo raidę tai turėjo būti daroma išimtinai Respublikos Prezidentui pavedus, jam realizuojant konstitucinę teisę įstatymus skelbti arba vetuoti, o realiai Prezidentas Tarybai tokių pavedimų paprasčiausiai neduodavo.

Aktyviai dalyvaudamas kasdieniuose Valstybės Tarybos darbuose, kurie daugiausiai reikėsi įstatymų projektų, Ministrų kabineto pavedimu, rengimu ar svarstymu, M. Romeris specialios komisijos sudėtyje dalyvavo rengiant, be kitų, ilgai trukusį ir didelių pastangų pareikalavusį Teismų santvarkos įstatymo projektą. Nemažu pasiekimu galima laikyti tai, kad parengtas ir įstatymų leidėjo 1933 m. priimtas naujasis Teismų santvarkos įstatymas pagaliau pašalina M. Romerio nekart keltą viešumon Lietuvos teismų sistemos trūkumą, įsteigdamas specialų apeliacinį teismą – Apeliacinius rūmus, o Vyriausiąjį tribunolą paversdamas išimtinai kasaciniu teismu, kuriam galėjo būti skundžiamos visos apeliacine tvarka jau išnagrinėtos bylos. Tačiau mėginimas minėto įstatymo projekte spręsti ir administracinio teismo problemą vėl atsimušė į Vyriausybės neryžtingumą. Dabar Ministrų kabinetas su šiuo reikalu susijusius klausimus iš projekto apskritai išbraukė ir grąžino juos Valstybės Tarybai toliau analizuoti bei, įžvelgus būtinybę, rengti atskirą įstatymo projektą⁴⁹.

Suprantama, pasukusios autoritarizmo keliu Vyriausybės tendencingai blokuojami kai kurie Valstybės Tarybos darbai neigiamai veikė juos dirbusių nuotaiką. Jausdamas neturėsiąs galimybių Taryboje realizuoti savo idėjas, nekreipdamas dėmesio į išskirtinį materialinį darbo joje skatinimą⁵⁰, nuo paskyrimo praėjus lygiai trejiems metams, M. Romeris kreipėsi į Respublikos Prezidentą ir, „vadovaudamasis sveikatos ir savo darbo sutvarkymo sumetimais“, pasiprašė atleidžiamas iš Tarybos nario pareigų⁵¹, o atleistas visiškai atsidavė akademiniam darbui. Kiek vėliau rašytoje savo autobiografijoje jis pripažino, jog tuokart atsistatydino įsitikinęs, kad Valstybės Tarybos darbas esąs „mažai vaisingas“⁵².

⁴⁹ Römeris, M. *Administracinio teismo įstatymo projektas. Židinyš*. 1940, Nr. 5-6, p. 562–563.

⁵⁰ Maksimaitis, M. *Valstybės taryba Lietuvos teisinėje sistemoje (1928–1940)*. Vilnius, 2006, p. 42–44.

⁵¹ M. Römerio raštas Valstybės tarybos pirmininkui. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 712, lap. 9; Respublikos prezidento aktai. *Vyriausybės žinios*. 1931, Nr. 365/2492.

⁵² Prof. Mykolo Römerio autobiografija. *Lietuvos atgimimo istorijos studijos*. T. 13. Vilnius, 1996, p. 236.

Pasitraukęs iš Valstybės Tarybos narių, M. Romeris dar neprarado vilties kažką naudinga savo kraštui per šią instituciją nuveikti, todėl ambicijų nerodė ir ryšių su ja visiškai nenutraukė: su Taryba jis toliau aktyviai bendradarbiavo kaip ekspertas (įstatymo įvardintas žinovu-bendradarbiu), be kita ko, vadovaudamas joje sudarytai specialiai komisijai Administracinio teismo įstatymo projektui rengti. Deja, komisijos parengtame projekte išvelgęs neva pernelyg plačiai nubrėžtą šio teismo kompetenciją⁵³, Ministrų kabinetas tolesnės eigos jam nedavė.

Iš susiklosčiusios situacijos M. Romeris darė išvadą, atsispindėjusią jo mokslo darbuose, jog į administracinį teismą Lietuvoje iš anksto žiūrima kaip į kažkokį piktą valstybės tvarkos ir valdančiųjų priešą. Jis konstatavo „įdomų ir savotišką reiškinį“, kad administracinio teismo šalininkai Lietuvoje visuomet buvusios opozicinės politinės jėgos, kurios, tapusios valdančiosiomis, šiuo požiūriu tuojau keisdavusios savo nusistatymą⁵⁴.

Pakartotinai 1933 m. išrinktas Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi ir nebeturėdamas laiko nuolat lankytis Valstybės Tarybos posėdžiuose, M. Romeris oficialiai atsisakė jos žinovui-bendradarbiui priklausančio atlyginimo⁵⁵, bet kviečiamas, valstybei prireikus jo autoritetingos nuomonės ir žinių, juto pareigą ir, nepaisydamas joje anksčiau patirtos nesėkmės, neatsakydavo dalyvauti svarbiausiuose Taryboje rengiamuose pasitarimuose.

Neilgas M. Romerio darbo Valstybės Taryboje laikotarpis akivaizdžiai atskleidė jo nepajudinamus demokrato įsitikinimus, nenuilstamas atkaklias galimybių teorinės mokslinės veiklos rezultatus sieti su gyvenimu paieškas, taip pat tokią charakterio savybę kaip išskirtinis principingumas.

Ši jo charakterio savybė, nesitaikstymas su bet kuriais prasilenkimais su įstatymais, su teise, ne kartą gyvenime jam stojosi skersai kelią ir buvo skausmingai išgyvenama.

Lietuvos Vyriausybė ir vėliau kreipdavosi į M. Romerį kaskart, kai tik iškildavo svarbūs, visapusiškų žinių ir didelės atsakomybės reikalaujantys dalykai. Ir pirmiausia šia prasme paminėtinas jo paskyrimas Lietuvos tautinio teisėjo *ad hoc* pareigoms Hagos tarptautiniame teisingumo tribunole, šiam 1932 m. nagrinėjant bylą dėl Lietuvos valstybės teisių Klaipėdos krašte, dėl

⁵³ Račkauskas, K. Lietuvos administracinio teismo pradai. *Teisė*. 1937, Nr. 37, p. 63.

⁵⁴ [Römeris] Rémeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. Vilnius, 1990, p. 411.

⁵⁵ Römer, M. *Dziennik*. T. 35. MAVB, f. 75-11, l. 94.

Klaipėdos krašto statuto interpretavimo, nes Lietuva, kaip viena teismo nagrinėjimo šioje byloje šalių, savo nuolatinio teisėjo Tribunolo sudėtyje neturėjo.

Tąsyk Hagos tribunolas priėmė Lietuvai palankią Klaipėdos krašto statuto interpretaciją, pažyminčią Statutą esant ne Lietuvos teisių, bet Klaipėdos krašto autonomijos steigiamuoju aktu, todėl jis įvardijantis krašto, o ne Lietuvos valstybės teises: Lietuvos valstybė kompetentinga daryti visa, kas tiesiogiai neprieštarauja Statutui⁵⁶.

Byla turėjo principinę – Lietuvos suvereniteto autonominiame Klaipėdos krašte – reikšmę, Tribunolo sprendimas sudarė autoritetinę teisinę bazę Statuto aiškinimui ateityje, tapo tvirta papildoma garantija Lietuvos suverenių teisių autonominiame Klaipėdos krašte apsaugai.

Ši Lietuvos laimėjimą viešoji nuomonė siejo ne tik su jos reikalo teismu, ne tik su puikiu jos interesų atstovavimu (oficialus Lietuvos atstovas byloje buvo diplomatas V. Sidzikauskas), bet ne mažiau svariu indėliu ta pati opinija laikė ir M. Romerio, kaip vieno teisėjų, darbą, nors iš tiesų tautinio teisėjo pareigos buvo sudėtingos jau vien dėl gerokai dviprasmiškos jo padėties – viena vertus, jis byloje buvo oficialus arbitras, ginčo šalių tarpininkas, iš kurio nagrinėjant bylą laukiama besąlygiško objektyvumo, kita vertus – teismo sudėtyje jis atstovavo konkrečiai valstybei, vadinasi, buvo tiesiogiai suinteresuotas tai valstybei naudingu bylos rezultatu.

Priimdamas Lietuvos Vyriausybės pavedimą atstovauti Lietuvai kaip tautinis teisėjas Tribunole, M. Romeris puikiai suprato savo būsimą statūsą bei iš to kilsiančias problemas ir dėl to net bėgštavo – „truputį bijau ir varžausi“⁵⁷. Būtent dėl šios priežasties tautinio teisėjo padėtį ir jis pats apibūdino kaip ypatingai sunkią ir sudėtingą, nes „jisai negrynas teisėjas tikra žodžio prasme ir ne šalies agentas; biškį vieno, biškį kito; negali laisvai elgtis ir jaustis tikru teisėju. Geriau tiktų būti ar vienu, ar kitu“⁵⁸, akcentuodamas, kad tokia neapibrėžta padėtis jo būdai visai netinkama. Bet ir šįkart, kaip nekart anksčiau, viršų paėmė išsiugdytas M. Romerio pareigos supratimas, didelis

⁵⁶ M. R[ömeris]. Haagos 1932.VIII.11 sprendimo principai. *Vairas*. 1933, Nr. 2, p. 185.

⁵⁷ Römeris, M. Dienoraštis. Ištraukos. *Kultūros barai*. 1991, Nr. 3, p. 72.

⁵⁸ M. Römerio 1938 06 24 laiškas A. Janulaičiui. MAVB, f. 267-792, lap. 45.

noras „padėti kraštui jo istorinėje evoliucijoje“; esą gražu „pajusti, kad mano gyvenimo darbas teigiamai įsilies į Lietuvos sėkmingą ateitį“⁵⁹.

Per paskutinius penkerius gyvenimo metus, sutapusius su Lietuvos okupacijų laikotarpiu pradžia, M. Romeris neteko to, kas buvo viso jo sąmoningo gyvenimo prasmė ir tikslas – Lietuvos laisvės. Negana to, sovietų valdžiai jis buvo svetimas ne tik kaip „buržuazinis“ valstybės bei visuomenės veikėjas ir mokslininkas, savo darbuose aiškiai konstatavęs prarają, žiojėjančią tarp sovietinės valstybės ir sovietinio mokslo koneveikto, vaizduoto kaip prieštaraujančio klaseinei valstybės esmei ir neva tarnaujančio tik antikomunistinei propagandai teisinės valstybės idealo, bet ir kaip „klasinis priešas“ – dvarininkas pagal socialinę kilmę. Ne ką palankiau M. Romerį vertino vokiškieji okupantai, nepamiršę jo vaidmens Berlynui pralaimint Klaipėdos bylą Hagos tribunole, ir griežė dantį už Klaipėdos krašto 1939 m. praradimui skirtą jo straipsnį „Įvykęs faktas ir teisinė tikrenybė“, publikuotą „Teisės“ žurnale (1939, Nr. 47), laikydami jį Hitlerio įžeidimu.

Priešiką okupantų požiūrį į M. Romerio asmenį parodė šio nusipelnusio mokslo žmogaus, kiek anksčiau už indėlį į mokslą išrinkto Čekoslovakijos mokslo ir meno akademijos, Tarptautinio Prancūzijos revoliucijos instituto nariu bei Rumunijos karališkojo administracinės teisės instituto nariu korespondentu, okupacinės administracijos šia prasme ignoravimas savame krašte: jo kandidatūros, pasiūlytos į kuriamą sovietinę Lietuvos mokslų akademiją, neleido tvirtinti komunistų funkcionieriai, o akademiją pertvarkant vokiečių okupacijos metais akademikų išrinktas jis ir vėl kažkam užkliuvo ir į ją nebuvo įleistas⁶⁰.

Konstatavusiam savo neįtikimo visiems be išimties Lietuvos okupantams faktą, M. Romeriui rodėsi, kad net įvykiams pakrypus taip, kad Lietuvos okupantais būtų tapę lenkai, jis ir jų būtų nekenčiamas už tuomet reikštą L. Želigowskio aferos, užgrobiančios 1920 m. Vilnių, kritiką, už Vilnijos aneksiją smerkiantį laišką J. Piłsudskui⁶¹, pagaliau už pernelyg artimus santykius su lietuviais ir tarnavimą Lietuvai⁶².

⁵⁹ Römeris, M. Dienoraštis. Ištraukos. *Kultūros barai*. 1991, Nr. 3, p. 72.

⁶⁰ Biržiška, M. Prof. Mykolas Römeris. *Tremties metai*. Tübingen, 1947, p. 557.

⁶¹ Römer, M. *Do obywatela Józefa Piłsudskiego, naczelnika państwa Polskiego*. MAVB, f. 9-2225.

⁶² Römer, M. *Dziennik*. T. 36. MAVB, f. 75-12, lap. 109.

Karo negandos bei rūsčios okupacijos sąlygos, paveikusios darbo universitete ritmą, išaugusi atsakomybė už jauną ir nepaliaujančią gausėti šeimą, be viso to – solidus amžius, prasidėję nuolatiniai sveikatos sutrikimai padarė tai, kad M. Romeris vis labiau ėmė tolti ne tik nuo visuomenės, bet ir nuo įprasto kasdieninio darbo. Buvęs veiklos žmogus, sunkiai išgyvendamas susidariusią padėtį, Dienoraščiui jis guodėsi nežinąs, „ar kada nors mano gyvenimas buvo nemalonesnis kaip dabar. Bergždžias ir liūdnas, bespalvis, praradęs bet kokią galią. Kad neturėčiau pareigų šeimai ir meilės jai, norėčiau mirties kaip išganymo“⁶³.

* * *

Jau pirmaisiais vėl atgavusios nepriklausomybę Lietuvos gyvavimo metais tapo akivaizdus sparčiai didėjantis susidomėjimas M. Romerio asmeniu, visuomeninėmis politinėmis jo pažiūromis ir moksliniu palikimu, jo autoritetu savo idėjoms ir veiksams argumentuoti plačiai ėmė naudotis mokslo žmonės ir politikai. Laiko perspektyvoje M. Romerio gyvenimas ir veikla atsiskleidė visu savo didingumu. Išties – „Anglija turi Albertą Venn Dicey, Austrija – Hansą Kelzeną, Lietuva – prof. Mykolą Romerį“⁶⁴. „Kam teko laimė arčiau pažinti šį įžymų mokslininką, talentingą pedagogą ir dorą, tolerantišką žmogų – kilnią asmenybę, niekad neišdils iš atminties jo pasišventimas mokslui, akademiniam jaunimui, meilė savo gimtajam kraštui“⁶⁵, – šie M. Romerį apibūdinantys žodžiai objektyviai atspindi mūsų plačiosios visuomenės didžiojo Lietuvos Römerių giminės atstovo vertinimą.

⁶³ Römer, M. *Dziennik*. T. 39. MAVB, f. 75-15, lap. 14.

⁶⁴ Pumputis, A. Įžanginis žodis. *Mykolas Römeris ir šiandiena*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000, p. 6.

⁶⁵ Žilėnas A. [Mykolas Römeris amžininkų atmintyje]. *Mykolo Römerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997, p. 236.

KONSTITUCINĖS TEISĖS MOKSLINĖS DOKTRINOS RAIDA MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE IR PROFESORIAUS MYKOLO ROMERIO MOKSLINIS PALIKIMAS

Toma BIRMONTIENĖ

Vienas ryškiausių ir iškiliausių XX a. pradžioje atsikūrusios Lietuvos valstybės teisės mokslininkų buvo ir išlieka profesorius Mykolas Romeris. „Anglija turi Albertą Venn Dicey, Austrija – Hansą Kelzeną, Lietuva – prof. Mykolą Romerį.“¹ Jo parengtos monografijos „Reprezentacija ir mandatas“, „Administracinis teismas“, „Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“, „Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos“, neužbaigtas ciklas „Valstybė ir jos konstitucinė teisė“, moksliniai straipsniai, publikuoti Lietuvoje ir užsienyje, yra ne tik reikšmingas mokslinis palikimas, bet ir svarbus kelrodis tolesnei konstitucinės teisės raidai. Mykolo Romerio siekis buvo įtvirtinti teisinės valstybės principus, suformuoti Lietuvos konstitucinės teisės, grindžiamos Vakarų teisinės kultūros principais, pagrindus. Ypatingą vaidmenį įtvirtinant teisinės valstybės siekius jis skyrė teismams – ne tik kasaciniam teismui, prižiūrinčiam bendrosios kompetencijos teismų veiklos teisėtumą, bet ir konstituciniam teismui, skirtam įstatymų leidybos organų veiklos rezultatų konstitucingumui vertinti, administraciniam teismui, kurio pareiga būtų vertinti vykdomosios valdžios veiklos teisėtumą². Lietuvos konstitucinės teisės pradininkas M. Romeris specialų konstitucinį teismą vertino kaip realiausią konstitucijos garantiją³.

¹ Pumputis, A. Įžanginis žodis. *Mykolas Römeris ir šiandiena: teminis straipsnių rinkinys*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2000, p. 6.

² Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas, 1931, p. 45; Römeris, M. *Administracinis teismas*. Kaunas, 1928, p. VI.

³ Plačiau apie konstitucinio teismo reikšmingumą žr.: Romeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Vilnius: Pozicija, 1994.

Taigi, nors XX a. pradžioje Europos valstybėse buvo įkurti tik keli konstituciniai teismai, bet europinės konstitucinės kontrolės idėjos buvo plačiai diskutuojamos, jos pasiekė ir Lietuvos mokslininkus bei politikus, jų siekius ir darbus galėtume priskirti pirmajam (austriškajam) europinės konstitucinės kontrolės raidos etapui⁴. 1918–1940 m. Lietuvos konstitucinėje sistemoje buvo oficialiai deklaruotas principas dėl įstatymų atitikties Konstitucijai, tačiau nebuvo nustatyta šio principo įgyvendinimo tvarka⁵. Vertinant Lietuvos konstitucinės kontrolės ištakas, svarbus vaidmuo tenka 1928 m. įsteigtos Valstybės Tarybos veiklai, kuri aiškino ne tik įstatymų, bet ir Konstitucijos turinį⁶. Išskirtinį vaidmenį vaidino ir pagal 1935 m. Statutinio teismo įstatymą įsteigtas Statutinis teismas, kaip Vyriausiojo Tribunolo organizacinės struktūros padalinys, kurio paskirtis buvo Lietuvos Respublikos įstatymų ir administracinių teisės aktų teisėtumo tikrinimas,

⁴ Pirmasis (austriškasis) europietiškos konstitucinės kontrolės raidos etapas siejamas su pirmųjų konstitucinių teismų XX a. pradžioje įsteigimu Čekoslovakijoje ir Austrijoje. 1920 m. Čekoslovakijos Konstitucija buvo pirmoji Europoje įtvirtinusi konstitucinį teismą. Pagal 1920 m. Čekoslovakijos Konstitucijos nuostatas (*Constitutional Charter of the Czechoslovak Republic of 29 February, 1920*) Konstitucinis Teismas buvo suformuotas 1921 m., paskyrus 7 teisėjus. Jis įsteigtas keliais mėnesiais vėliau nei Austrijos Konstitucinis Teismas ir savo reikšmingumu ir veikla neprilygo Austrijos Konstituciniam Teismui. Austrijos Konstitucinis Teismas įsteigtas pagal 1920 m. spalio 1 d. Konstituciją (*The Federal Constitutional Law of 1 October, 1920*) ir tapo reikšmingu konstituciniu institutu ir pavyzdžiu kitiems konstituciniams teismams. Šio Teismo atsiradimas – tai ir didelis konstitucinės justicijos kūrėjo – Hanso Kelzeno, kuris, beje, buvo ir šio Teismo teisėjas, nuopelnas. Dėl nepalankiai susiklosčiusių istorinių aplinkybių (susijusių ir su Antruoju pasauliniu karu) šio Teismo veikla buvo pertraukta ir atkurta 1945 m. Šiame konstitucinės justicijos vystymosi etape, 1931 m., konstitucinis teismas (Konstitucinių Garantijų Tribunolas) buvo įkurtas ir Ispanijoje. Veikė iki 1936 m. (iki Franko režimo), vėliau buvo atkurtas pagal 1978 m. Ispanijos Konstitucijos nuostatas ir pradėjo veikti 1980 m. XX a. pradžioje konstitucinės kontrolės institutas formavosi Lichtenšteine, taip pat Airijoje. Norvegijoje konstitucinė kontrolė yra grindžiama amerikietiškuoju modeliu, tai nulemta 1814 m. Norvegijos Konstitucijos. Konstitucinės kontrolės pradžia sietina su Norvegijos Aukščiausiojo Teismo 1866 m. sprendimu, kuriame jis įtvirtino savo įgaliojimus kontroliuoti įstatymų konstitucingumą.

Šiam laikotarpiui priskirtini ir XX a. pirmojoje pusėje formavęsi Lietuvos konstitucinės kontrolės pradmenys.

⁵ Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 720.

⁶ Plačiau apie Valstybės Tarybos veiklos reikšmingumą konstitucinei kontrolei žr.: Žilys, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001, p. 61–69.

kiek šie aktai atitinka Klaipėdos krašto statutą, ar Klaipėdos krašto institucijų aktai yra teisėti, ar jie suderinti su Statutu. Klaipėdos krašto statutinio teismo teisinis statusas priartėjo prie konstitucinės kontrolės doktrinos⁷. Paminėtinos ir pastangos konstituciškai įtvirtinti konstitucinės kontrolės institutą, 1936 m. Lietuvos Vyriausybės sudaryta Lietuvos Valstybės Tarybos komisija naujos konstitucijos projektui parengti svarstė ir galimybę įsteigti konstitucinį teismą; buvo numatyta jam leisti tikrinti konstitucingumą tik tokio įstatymo ar atskirų jo nuostatų, nuo kurio įsigaliojimo dar nebuvo praėję treji metai arba kurių jis nustatytąja tvarka dar nebuvo tikrinęs; konstitucinis teismas turėjo būti įpareigotas sprendime nustatyti tvarką ir laiką, kaip ir nuo kada antikonstituciniu pripažintas įstatymas ar jo nuostatos nustos veikti⁸. Tačiau šios idėjos nebuvo įgyvendintos. Jos galėjo būti realizuotos tik XX a. pabaigoje atkūrus Lietuvos valstybingumą ir priėmus 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstituciją.

Konstitucinės teisės mokslinės doktrinos raidą⁹ neabejotinai lemia ne tik konstitucinė istorinė tradicija, gebėjimas ją puoselėti, bet ir naujų konstitucijų priėmimas. Pagrindinis konstitucinės teisės objektas – konstitucija, jos teisinė samprata lemia ir pačios konstitucinės teisės bei jos tyrimų raidą. Konstitucijai būdingas steigiamosios teisės pobūdis, joje nustatomi esminiai valstybės sutvarkymo klausimai, deklaruojamos pagrindinės žmogaus teisės, įtvirtinami pagrindiniai valstybės formos principai, ji, kaip aukščiausios teisinės galios aktas, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis.

XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje išskirtini du pagrindiniai Lietuvos konstitucinės teisės raidos etapai: pirmasis sietinas su valstybingumo atkūrimu ir 1990 m. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo galiojimu, o antrojo laikotarpio pradžia – 1992 m. pabaiga, kai spalio 25 d. buvo priimta Lietu-

⁷ Žilys, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2001, p. 80. Plačiau apie Statutinį teismą žr. p. 69–80.

⁸ Maksimaitis, M. Įstatymų konstitucingumas Lietuvos tarpukario Konstitucijose ir jo kontrolės forma. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2012, 2 (26), 277–287.

⁹ Šio straipsnio tikslas analizuoti tik pagrindines konstitucinės teisės mokslinės doktrinos Mykolo Romerio universitete raidos tendencijas ir nesiekiami aptarti visų Mykolo Romerio universitete dirbančių ar dirbusių mokslininkų indėlių į konstitucinės teisės doktrinos plėtrą.

vos Respublikos Konstitucija. 1992 m. Konstitucijos priėmimas – esminis veiksnys, nulėmęs ir lemiantis visos teisės sistemos ir mokslinės doktrinos raidą. Antrasis tarpsnis, prasidėjęs priėmus 1992 m. Konstituciją, gali būti skirstomas ir į savarankiškus etapus, vienas iš jų prasideda 2004 m. priėmus Konstitucijos pataisą dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje.

Konstitucinės teisės mokslas svariai prisidėjo prie konstitucinės teisės svarbos didinimo ir jos įtvirtinimo Lietuvos teisės sistemoje, šio mokslo pagrindus ir tyrimų kryptis lėmė Mykolo Romerio konstitucinės teisės, grindžiamos Vakarų teisinės kultūros, pagarbos žmogaus teisėms principais, įžvalgos.

Lietuvos valstybei XX ir XXI a. sandūroje atkūrus valstybingumą konstitucinei teisei buvo grąžinti jos pirminiai tikslai – įtvirtinti demokratinius valstybės institutus ir jų veikimo pagrindus, grindžiamus valdžių padalijimu, saugoti žmogaus teises, garantuoti valstybingumo išsaugojimą. Konstitucinei teisei, kaip ir kitoms teisės sritims, įtakos turi pasauliniai teisės pokyčiai. Lietuvos konstitucinė teisė buvo ir yra ir lyginamosios konstitucinės teisės tyrimų objektas, o lyginamosios konstitucinės teisės mokslo raidos tendencijos daro įtaką ir Lietuvos konstitucinės teisės tyrimams. Lyginamosios konstitucinės teisės aspektu Lietuvos konstitucinę teisę analizavo ir profesorius Mykolas Romeris.

Konstitucinės teisės ir jos mokslo plėtrą lemia konstitucinių institutų įvairovė ir jų veikla. Šioje srityje neabejotinai vyrauja konstitucinės kontrolės institutų tyrimai. Konstitucinė kontrolė, apie kurios svarbą savo darbuose rašė Mykolas Romeris, galėjo būti įgyvendinta tik priėmus 1992 m. Konstituciją ir joje įtvirtinus konstitucinės kontrolės institutą.

Lietuvos konstitucinės teisės raidai ir jos moksliniams tyrimams didžiausią įtaką darė ir tebedaro konstitucinės kontrolės instituto įsteigimas. Konstitucijos apsauga būtina siekiant garantuoti joje įtvirtintas vertybes, konstitucinių garantijų realumą, konstitucijos, kaip aukščiausios teisės, viršenybę nacionalinės teisės sistemoje, jos tiesioginį taikymą.

Konstitucijos viršenybė gali būti užtikrinama įvairiomis priemonėmis. Konstitucijoje nustačius, kad turi būti konstitucinės kontrolės institutas, 1993 m. buvo įsteigtas Konstitucinis Teismas. Jo veikla lėmė oficialiosios konstitucinės doktrinos raidą, kartu ir naujos konstitucinės teisės sampra-

tos formavimąsi. Konstitucinio Teismo jurisprudencija praplėtė ir konstitucinės teisės ribas, paveikė konstitucinės teisės ir jos mokslo raidą. Konstitucinio Teismo jurisprudencija paskatino esminius pokyčius mokslinėje doktrinoje interpretuojant konstitucinės teisės, kaip aukščiausiosios teisės, sampratą.

Konstitucinės kontrolės institucijos (konstituciniai teismai) jau seniai vadinamos „*negatyviuoju įstatymų leidėju*“, nes dėl jų sprendimų teisės aktai gali prarasti galią. Konstitucinio Teismo priimamų sprendimų reikšmingumas, jų interpretacinis pobūdis nekelia abejonų, kad konstitucinės kontrolės institucijų aktai – svarbus konstitucinės teisės šaltinis, be kurio kai kurių konstitucijos nuostatų analizė tampa neįmanoma. XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje Rytų ir Vidurio Europoje vyko konstitucinės kontrolės plėtra, atsikuriančių valstybių teisėkūroje išryškėjo naujas konstitucinės kontrolės institucijų vaidmuo ir veikimo tendencijos, konstituciniai teismai tapo ne tik įstatymų leidybos institucijų „kritikais“, bet ir partneriais. Vis labiau pripažįstama, kad konstituciniai teismai (ar konstitucinės tarybos, o tam tikrais atvejais ir bendrosios kompetencijos teismai) veikia ir kaip „*pozityvusis įstatymų leidėjas*“, ypač kai priima interpretacinius sprendimus.

Mykolo Romerio universitete konstitucinę teisę dėstė ir dėsto Konstitucinio Teismo teisėjai¹⁰. Tai sudaro išskirtinę galimybę ne tik matyti ir

¹⁰ Mykolo Romerio universitete dirba nemažai buvusių ir esamų Konstitucinio Teismo teisėjų, kurių mokslinė ir praktinė patirtis labai svarbi plėtojant konstitucinės teisės doktriną.

Profesorius Juozas Žilys yra ilgametis Mykolo Romerio universiteto profesorius, buvęs Teisės fakulteto dekanas, pirmasis Konstitucinio Teismo pirmininkas.

Profesorius Egidijus Jarašiūnas yra ne tik buvęs Konstitucinio Teismo teisėjas, ilgametis Mykolo Romerio universiteto profesorius, Teisės fakulteto dekanas, šiuo metu jis yra Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėjas. Jis taip pat yra daugelio Mykolo Romerio universiteto publikuotų mokslinių darbų bendraautoris.

Profesorius Gediminas Mesonis yra Konstitucinio Teismo teisėjas ir ilgametis Universiteto mokslininkas.

Profesorė Toma Birmontienė, profesorius Vytautas Sinkevičius yra buvę Konstitucinio Teismo teisėjai ir ilgamečiai Mykolo Romerio universiteto mokslininkai.

Profesorius Statys Stačiokas, buvęs Konstitucinio Teismo teisėjas, taip pat yra Mykolo Romerio mokslinės bendruomenės narys.

Profesorius Dainius Žalimas, Konstitucinio Teismo pirmininkas, kurį laiką dėstė tarptautinę teisę ir Mykolo Romerio universitete. Jis ir dabar bendradarbiauja su Universiteto mokslininkais, yra Mykolo Romerio universiteto mokslininkų parengto Lietuvos konstitucinės teisės vadovėlio (2012 m.), kitų mokslo darbų bendraautoris.

vertinti Konstitucinio Teismo doktriną iš šalies, bet ir dalyvauti ją formuojant, kartu ir tiesiogiai naudoti ją kasdienėje mokslinėje pedagoginėje veikloje.

Pirmieji atkurtos valstybės konstitucinės teisės žingsniai nebuvo lengvi. Reikėjo susigrąžinti ar naujai sukurti ne tik Konstitucijos tekstus, bet ir konstitucinį valstybinį matymą. Susigrąžinta konstitucinė doktrina turėjo būti atitinkamai koreguojama ir grindžiama demokratinės teisinės valstybės vertybėmis. Neturėtume sumenkinti pirmųjų atkurtos valstybės konstitucinės teisės žingsnių, 1990 m. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo, 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimo patirčių.

Lietuvos valstybės atkūrimas XX a. pabaigoje deklaruotas 1990 m. kovo 11 d. akte „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ yra susijęs su keleto konstitucijų priėmimu, tačiau šios laikinai galiojusios konstitucijos (buvo trumpam atkurtas 1938 m. Lietuvos Konstitucijos galiojimas ir priimtas 1990 m. Laikinis Pagrindinis Įstatymas), iš esmės pakeitusios konstitucinės teisės turinį, lemiamos įtakos naujai konstitucinės teisės sampratai neturėjo. Be to, jose nebuvo numatyta įsteigti konstitucinės kontrolės instituciją.

Šiuo laikotarpiu teisės moksle siekta suformuluoti konstitucinės teisės, kaip mokslo srities, studijų dalyko sampratą, jam grąžintas konsti-

Profesorius Egidijus Kūris yra buvęs Konstitucinio Teismo teisėjas ir pirmininkas. Šiuo metu yra Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas. Jis bendradarbiavo su Mykolo Romerio universiteto mokslininkais rengiant Lietuvos konstitucinės teisės vadovėlį (2001, 2002 red.). Jis taip pat kurį laiką buvo Mykolo Romerio universiteto tarybos nariu, jos pirmininku. E. Kūrio indėlis plėtojant naująją konstitucinės teisės sampratos doktriną yra ypač reikšmingas.

Vilniaus universiteto docentas Augustinas Normantas, buvęs Konstitucinio Teismo teisėjas, bendradarbiauja su Mykolo Romerio universiteto konstitucinės teisės mokslininkais, jis yra Mykolo Romerio universiteto parengtų Lietuvos konstitucinės teisės vadovėlių (2000, 2001 ir 2012 m.) bendraautoris.

Docentė Danutė Jočienė, Konstitucinio Teismo teisėja, buvusi Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėja, taip pat dėsto Mykolo Romerio universitete ir skelbia straipsnius aktualiais žmogaus teisių klausimais.

Mykolo Romerio universitete dėstė ir šiuo metu su jo moksline bendruomene bendradarbiauja ir Konstitucinio Teismo teisėja Elvyra Baltutytė.

Mykolo Romerio universitete civilinę teisę dėstė ir Ramutė Ruškytė, buvusi Konstitucinio Teismo teisėja, taip pat profesorius Pranas Vytautas Rasimavičius, buvęs Konstitucinio Teismo teisėjas.

tucinės teisės pavadinimas¹¹. Atidžiai nagrinėtos demokratiškos valstybių konstitucijos, kurta naujos Lietuvos Respublikos konstitucijos koncepcija.

Šiuo laikotarpiu buvo analizuojamos ir Lietuvos istorinės konstitucinės tradicijos¹². Konstitucinė teisė tirta istoriniu aspektu, daug dėmesio skirta Lietuvos ir kitų valstybių konstitucijų teksto analizei, jų normų aiškinimui, nagrinėti atskiri konstitucinės teisės institutai. Istoriniams konstitucinės teisės tyrimams buvo skirti M. Maksimaičio, V. Andriulio darbai. Šiame etape ypač reikšminga tai, kad buvo publikuojami ir nagrinėjami M. Romerio moksliniai darbai. Jo mokslinis palikimas buvo atspirties taškas ieškant prarastos konstitucinės teisės tradicijos. Konstitucinės teisės moksle (ir Mykolo Romerio universiteto studijų procese) buvo remiamasi gausiu M. Romerio moksliniu palikimu. Šiuo laikotarpiu konstitucinės teisės paskaitos ir seminarai, kuriuos vedė Universiteto dėstytojai – profesorius A. Pumputis ir kiti, buvo skirtos profesoriaus Mykolo Romerio konstitucinės teisės doktrinos analizei. Jo mokslinės idėjos tapo tiltu, jungiančiu konstitucinės teisės studijas, jo darbuose rasdavome atsakymus į daugelį aktualių konstitucinių klausimų. Vienas pagrindinių to meto Universiteto uždavinių buvo analizuoti Mykolo Romerio mokslinį palikimą, skatinti jo darbų studijas, jo mokslinio palikimo paieškas ir sklaidą. Organizuotos mokslinės konferencijos, rengtos mokslinių darbų publikacijos, netgi sukurtas dokumentinis-vaidybinis filmas – tai tik dalis darbų, kuriuos vykdė Universitetas. Šie darbai vyko rektoriaus A. Pumpučio iniciatyva ir su jo visokeriopa parama, taip pat su išskirtine profesoriaus M. Maksimaičio pagalba. M. Maksimaitis išlieka žymiausiu Mykolo Romerio mokslinio palikimo tyrėju ir puoselėtoju¹³.

¹¹ Sovietiniu laikotarpiu konstitucinės teisės sritis buvo vadinama valstybine teise.

¹² Buvo leidžiami dokumentų – konstitucijų tekstų ir įstatymų rinkiniai, kurie ypač praverė konstitucinės teisės studijoms; reikšmingiausias iš jų – Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15). Parengė Andriulis, V.; Mockevičius, R.; Valeckaitė, V. Vilnius, 1996.

¹³ Reikėtų išskirti ypatingą M. Maksimaičio indėlį į M. Romerio mokslinių idėjų, jo darbų sklaidą, *inter alia*: Maksimaitis, M. (sud.) *Mykolas Römeris ir šiandiena*. Vilnius: 2000; Maksimaitis, M. Mykolo Römerio veikla Valstybės Taryboje. *Jurisprudencija*. 2005, 64(56), 29–35; Maksimaitis, M. Profesorius Mykolas Römeris (1880–1945). *Jurisprudencija*. 2005, 64(56), 9–12; Maksimaitis, M. Akademinės profesoriaus Mykolo Römerio nuostatos. *Jurisprudencija*. 2010, 3(121), 13–24; Maksimaitis, M. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius: 2006; Maksimaitis, M. *Mykolo Romerio mokslas apie valstybę*:

Laikinis Pagrindinis Įstatymas galiojo trumpai (1990 m. kovo 11 d. – 1992 m. lapkričio 1 d.) – tai buvo tarsi pereinamasis konstitucionalizmo laikotarpis. Galiojant Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui neįvyko jokių didesnių konstitucinės teisės mokslo pokyčių. Pats Įstatymas ir jo konstitucinė reikšmė dar nepakankamai tirta, didelio teisės mokslininkų dėmesio jis taip pat nėra patraukęs¹⁴. Tik kai kurie šio laikotarpio konstituciniai valstybės valdžios institucijų formavimosi klausimai yra tapę mokslinės analizės objektu. Šioje srityje išskirtini J. Žilio atlikti tyrimai bandant aiškintis konstitucinius valstybės valdžios institucijų veikimo pagrindus¹⁵, taip pat V. Sinkevičiaus moksliniai darbai¹⁶. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo tyrimus būtų galima priskirti istoriniams pereinamojo laikotarpio konstitucinės teisės tyrimams.

Nepralenkiamu konstitucinės teisės istorijos tyrėju išlieka M. Maksimaitis¹⁷. Jis yra parengęs daug reikšmingų studijų, viena jų – monografija

skiriama Vytauto Didžiojo universiteto 75-mečiui, Mykolo Römerio pirmojo išrinkimo Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi 70-mečiui, Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto 20-mečiui. Vilnius, 1997 ir kt.

¹⁴ Laikinojo Pagrindinio Įstatymo reikšmę Lietuvos konstitucinei raidai analizavo J. Žilys: Žilys, J. Laikinis Pagrindinis Įstatymas Lietuvos Respublikos konstitucinėje sistemoje. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: 2007, p. 28–95.

¹⁵ Žilys, J. Valstybės valdžios institucijų sandaros ir kompetencijų klausimai konstituciniame procese 1988–1992 metais. *Konstituciniai valdžių sandaros principai*. Vilnius: 2008, p. 30–45; Žilys, J. Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo deputatų grupės ir frakcijos – teisinio statuso problemos. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: 2003, p. 151–180; Žilys, J. Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo 1990–1992 m. kai kurie teisiniai, politiniai ir istoriniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2003, 47(39), 13–28; Žilys, J. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas teisėkūros procese 1990–1992 metais. *Jurisprudencija*. 2004, 51(43), 32–43; Žilys, J. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo konstitucinis statusas – santykių su vykdomąja valdžia aspektas. *Jurisprudencija*. 2002, 29 (21), 5–14; Žilys, J. Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininko konstitucinis statusas: genezė ir konstituciniai parametrai. *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: 2010, p. 117–180.

¹⁶ Konstitucingumo atkūrimo klausimams skirtas ir straipsnis: Sinkevičius, V. Kovo 11-oji: Nepriklausomybės atkūrimo teisinė konstrukcija. *Jurisprudencija*. 2010, 3 (121), 55–71.

¹⁷ Maksimaitis, M. *Mažoji konstituanta: Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą*. Vilnius: 2011; Maksimaitis, M. Konstitucinis Teismas 1938 metų Lietuvos Konstitucijos projekte. *Jurisprudencija*. 2004, 52(44), 19–26; Maksimaitis, M. Konstitucijos peržiūrėjimo institutas Lietuvos Steigiamajame Seime. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90), 61–65; Maksimaitis, M. Konstitucionalizmo patirties ir tradicijų formavimosi metai. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2006, 1, 323–329; Maksimaitis, M. Lietuvos Tarybos institucionalizavimas paskelbus

„Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)“¹⁸ (2005 m.), turiningai užpildo istorines Lietuvos XX a. pradžios konstitucijų raidos tyrimo spragas. Konstitucinių istorinių tradicijų paieška neapsiriboja tik Lietuvos 1918–1938 m. konstitucijomis, paminėtini ir kiti konstitucinės teisės tyrimai¹⁹, įskaitant ir V. Sinkevičiaus atliktus tyrimus, kurie skirti Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos reikšmei teisės sistemoje²⁰.

Taigi šiame konstitucinės teisės raidos etape mokslinėje doktrinoje konstitucinė teisė buvo traktuojama kaip labai svarbi, tačiau lygiagreti kitoms ordinarinės teisės sritims, sritis. Daug dėmesio buvo skirta konstitucinės teisės istoriniams tyrinėjimams, Mykolo Romerio moksliniam palikimui.

nepriklausomybę. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111), 37–45; Maksimaitis, M. Apie dvilypę Valstybės Tarybos Prezidiumo padėtį 1918 metų Lietuvos Laikinojoje Konstitucijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116), 9–22.

¹⁸ Maksimaitis, M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*. Vilnius: 2005.

¹⁹ Reikėtų paminėti V. Andriulio ir kitų autorių indėlį analizuojant Lietuvos istorinę konstitucinę tradiciją, *inter alia* jų tyrimus, susijusius su Lietuvos Statutų nagrinėjimu, kaip antai: Valikonytė, I. Konstitucijos link: Lietuvos Statutas bajoriškos visuomenės vertybių hierarchijoje. *Mūsų konstitucionalizmo raida*. Vilnius: 2003, p. 6–19 ir kt.

Buvo analizuojama ir XVIII a. konstitucinių tradicijų įtaka Lietuvos konstitucinei teisei: Stačiokas, S. Europos konstitucijų eros pradžia Lietuvoje. *1791 metų gegužės 3 d. Konstitucija ir trečiųjų Lietuvos ir Lenkijos valstybių įstojimo į Europos Sąjungą metinių iškilmingo minėjimo ir konferencijos medžiaga*. Valstybės žinios. 2007, p. 71–76. Lietuvos konstitucinės tradicijos nagrinėjamos ir kituose S. Stačioko straipsniuose: Stačiokas, S. Lietuvos Respublikos konstitucinės raidos pradžia. *Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje*. Vilnius: 1995, p. 76–83 ir kt.

Istorinėms konstitucionalizmo ištakoms skirti ir kai kurie E. Jarašiūno straipsniai, kurie vertintini ir konstitucinės lyginamosios teisės tyrimo aspektu: Jarašiūnas, E. Konstitucionalizmo priešistorė. *Jurisprudencija*. 2009, 4(118), 21–46; Jarašiūnas, E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija*. 2010, 2(120), 23–52. Istoriniams Lietuvos konstitucionalizmo aspektams skirti ir kai kurie T. Birmontienės straipsniai: Birmontienė, T. Žmogaus teisių ir laisvių koncepcija 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucijoje. *Mūsų konstitucionalizmo raida*: straipsnių rinkinys. Vilnius: 2003, p. 124–133.

²⁰ Sinkevičius, V. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija Lietuvos teisės sistemoje. *Regnum est*: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. *Liber Amicorum* Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys / Ats. red. Mesonis, G. Vilnius: 2010, p. 55–74.

1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimas – esminis veiksnys, nulėmęs ir lemiantis visos teisės sistemos ir mokslinės doktrinos raidą. Konstitucijos rengimas neabejotinai sulaukė teisės mokslininkų dėmesio²¹. Švenčiant 1992 m Konstitucijos dvidešimtmetį pasirodė mokslininkų darbų, tarp jų ir profesoriaus V. Sinkevičiaus straipsnis, skirtų Konstitucijos rengimo ir priėmimo procesų analizei²².

Konstitucija buvo keletą kartų keičiama, svarbi jos pataisa padaryta 2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, nubrėžusiu konstitucinės ir viršvalstybinės (*supranacionalinės*) teisės santykius (jame *inter alia* aptarta Europos Sąjungos teisės normų vieta Lietuvos teisės sistemoje). Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ priėmimas sudarė prielaidas konstitucinės ir viršvalstybinės teisės tyrimams. Konstitucinės ir viršvalstybinės teisės santykių problemoms teisės mokslininkai skyrė ir skiria nemažai dėmesio²³, jos visada išliks aktualios. Europos Sąjungos teisė Europos Sąjungos valstybėms narėms, taigi ir Lietuvai, yra svarbus teisės šaltinis, reikšmingai veikiantis nacionalinę konstitucinę doktriną. Svarbiausias konstitucinės teisės klausimas – kaip konstitucijos viršenybe grindžiamą nacionalinę teisę, *inter alia* konstitucinę teisę, suderinti su Europos Sąjungos teisės tiesioginiu taikymu ir prioritetu, kaip užtikrinti šių

²¹ *Inter alia* Žilys, J. Konstitucijos koncepcijos metmenys – žingsnis Lietuvos Respublikos Konstitucijos link. *Justicija*. 2001. 3; Jarašiūnas, E. 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija: vizija, teisės aktas, teisinė tikrovė. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2006.1, 330–345.

²² Sinkevičius, V. 1992 m. Konstitucijos rengimas: to laikotarpio užrašų fragmentai. *Jurisprudencija*. 2012, 19(3), 889–906.

²³ Šiame kontekste paminėtinos ir E. Jarašiūno, A. Normanto, G. Mesonio publikacijos, *inter alia* Jarašiūnas, E. Kelios mintys apie Lietuvos dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose konstitucinius pagrindus. *Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: 2008, p. 613–644; Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija. *Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 8-osios konferencijos medžiaga*. Druskininkai, 2003 m., birželio 24–27 d. Vilnius, 2004, p. 6–36; 138–171; Normantas, A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis. *Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo konferencijos medžiaga*. Palanga, 2004 m. gegužės 26–28 d. Vilnius, 2004, p. 47–61; 100–113; Jarašiūnas, E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*. 2011, 18(4), 1323–1347; Mesonis, G. The Relation between National Law and EU Law: Lithuania Case. *Acta Universitatis Carolinae. Juridica* No.4. Praha, 2013, 301–315 ir kt.

dviejų savo prigimtimi skirtingų teisės sistemų, grindžiamų nacionalinių teisinių sistemų įvairove – europietiškos civilizacijos ypatumas – ir vertybėmis, darnų funkcionavimą, kokios yra konstitucinės integracijos ribos. Plėtojant Europos Sąjungos konstitucinės teisės koncepciją, neišvengiamai kyla nacionalinės konstitucinės teisės santykio su ES konstitucine teise klausimų, kurie ir ateityje sulauks mokslininkų dėmesio. Tarptautinės teisės įtakos konstitucinei teisei klausimams daug dėmesio skyrė ir D. Žalimas²⁴.

Vertinant konstitucinės teisės mokslo raidos tendencijas pažymėtina, kad atskiriems konstitucinės teisės institutams skiriama nevienodai dėmesio: kai kurie jų gana plačiai nagrinėjami, o kai kurios sritys dar netirtos. Konstitucinės teisės šaltiniais pripažinus tik Konstituciją ir Konstitucinio Teismo formuojamą konstitucinę doktriną, Konstitucinio Teismo jurisprudencija tapo ypač reikšminga moksliniams tyrimams²⁵.

Konstitucijos, jos principų, normų teisinės prigimties aiškinimui buvo ir yra skiriamas išskirtinis dėmesys. Lietuvos konstitucinės teisės naujos sampratos formavimui ypač reikšmingi mokslininkų, buvusių Konstitucinio Teismo teisėjų E. Jarašiūno ir E. Kūrio moksliniai darbai, kuriuose pagrindžiama nauja konstitucinės teisės koncepcija – konstitucinės teisės, kaip jurisprudencinės teisės, samprata. Visų pirma, konstitucinė teisė „atrado“ konstitucinius principus, nepamiršdama jos normų (E. Kūris²⁶), vėliau

²⁴ *Inter alia* Žalimas, D. Public International Law and Lithuania (1990–2011): to Protect and to Enrich (kartu su Žilinsku, J.). *Baltic Yearbook of International Law*. 2011, 111, 30; Žalimas, D. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės vaidmuo plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui – 20 metų. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014, p. 295–321 ir kt.

²⁵ Konstitucinis Teismas išleido jau dvi knygas, skirtas oficialiosios konstitucinės doktrinos sklaidai: *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos. 1993–2009*. Jankauskas, K.: Jarašiūnas, E.; Staugaitytė, V. (sud.). Vilnius: 2010 ir *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos. 2010–2013*. Birmontienė, T. (ats. red.); Staugaitytė, V. (sud.). Vilnius: 2014, kuriose pateikė svarbiausias nurodytų laikotarpių doktrinos nuostatas.

²⁶ Naują požiūrį į Konstituciją ir jos nuostatų interpretavimą formulavo E. Kūris: Kūris, E. Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas (1). *Jurisprudencija*. 2001, 23(15), 46–70; Kūris, E. Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas (2). *Jurisprudencija*. 2001, 24(16), 57–70; Kūris, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (1). *Jurisprudencija*. 2002, 26(18), 30–55; Kūris, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2). *Jurisprudencija*. 2002, 27(19), 59–74; Kūris, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*. 2002, 30(22), 16–31. Šie jo darbai svariai prisidėjo prie naujos konstitucinės teisės sampratos doktrinos susiformavimo.

konstitucinė teisė pagrįstai atitrūko nuo ordinarinės teisės, buvo įtvirtinta jurisprudencinės konstitucijos koncepcija (E. Jarašiūnas²⁷) ir konstitucinė teisė pagrįsta kaip jurisprudencinė teisė (E. Kūris²⁸). Konstitucinės teisės samprata turėjo keistis iš esmės, tai padarė didelį poveikį ir kitų mokslininkų konstitucinės teisės tyrimams, jie išsilaisvino iš ordinarinės teisės įtakos.

Konstitucijos interpretavimo metodologija, sisteminiai jo metodai, išskiriant atskirų metodų privalumus ir trūkumus, pabrėžiant teisės konstitucionalizacijos reikšmę, aptariami G. Mesonio monografijoje „Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai“ ir kituose darbuose²⁹. Šie tyrimai užpildo tam tikrą Konstitucijos aiškinimo metodologinių tyrimų spragą. Konstitucijos prasmės aiškinimui skirta nemažai

E. Kūrio straipsnis „Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma“ yra ypač reikšmingas konstitucinės teisės mokslinės doktrinos plėtrai, nes jame pagrindžiama nauja konstitucinės teisės samprata, kurios šaltiniai yra tik Konstitucija ir Konstitucinio Teismo formuojama doktrina: Kūris, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*. 2003, 3(41), 8–32.

²⁷ Jarašiūnas, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*. 2002, 33 (25), 30–40; Jarašiūnas, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*. 2002, 30(22), 47–58; Jarašiūnas, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90), 24–33; Jarašiūnas, E. Keletas Lietuvos Respublikos Konstitucijos vaidmens vertinimo aspektų. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2011, 4(24), 288–307.

²⁸ Naujoji konstitucinės teisės paradigma toliau plėtota ir apibendrinta E. Kūrio darbuose. Šiame kontekste išskirtinas E. Kūrio straipsnis „Konstitucija kaip teisė be spragų“ (*Jurisprudencija*. 2006, 12(90), 7–14) ir vienas reikšmingiausių jo darbų, skirtų naujosios konstitucinės teisės sampratai – habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga, kurioje pagrindžiama konstitucinės teisės kaip jurisprudencinės teisės samprata: Kūris, E. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*. Vilnius, 2008.

²⁹ Mesonis, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius, 2010; Mesonis, G. Konstitucija monocentrinėje teisės sistemoje. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2008, 2, 220–241; Mesonis, G. Keli konstitucijos interpretavimo aspektai: vertybinių (moralinių) argumentų galimybė ir ribos. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116), 45–59; Mesonis, G. Konstitucijos interpretavimo poreikis. *Jurisprudencija*. 2009, 4(118), 47–62.

mokslininkų darbų, šiuos klausimus tyrinėjo ir A. Pumputis³⁰, taip pat E. Jarašiūnas³¹, E. Kūris³², J. Žilys³³, D. Butvilavičius,³⁴ M. Vainiūtė³⁵ ir kt.

Vertinant konstitucinės teisės mokslo kryptis negalima tiesiogiai jų susieti vien tik su kuriuo nors universitetu, jo mokslininkų vykdomais tyrimais. Naujoji konstitucinės teisės paradigma buvo formuojama bendradarbiaujant Mykolo Romerio ir Vilniaus universitetų mokslininkams, kartu rengiant monografijas ir vadovėlius³⁶.

Konstitucinės teisės moksle šiuo metu daug dėmesio skiriama atskiriems konstitucinės teisės institutams, mažiau parengta konstitucinės teisės visumą vertinančių darbų. Rengiamos atskiros studijos, kolektyvinės monografijos, vadovėliai. Lietuvos konstitucinė teisė išlieka ir istorinio tyrimo objektu. Nors konstitucinės teisės vadovėliai nelaikytini tikraisiais mokslinės doktrinos šaltiniais, vis dėlto galima išskirti autorių kolektyvo

³⁰ Pumputis, A. Liberalios konstitucinės tradicijos klausimu. *Jurisprudencija*. 2005. 64(56), 13–18; A. Pumputis, A. Konstitucijos prasmė – kaip simbolis ir kaip priemonė. *Regnum est: 1990 m. kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*: mokslo straipsnių rinkinys. Vilnius, 2010, p. 181–194.

³¹ Jarašiūnas, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*. 2002, 30(22), 47–58; Jarašiūnas, E. Keletas Lietuvos Respublikos Konstitucijos vaidmens vertinimo aspektų. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2011, 4(24), 288–307.

³² *Inter alia* Kūris, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90), 7–14; Kūris, E. Konstitucija, teismai ir demokratija. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2008, 4(12), 254–267 ir kt.

³³ Žilys, J. Konstitucija – tarp lūkesčių ir tikrovės. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2009, 4(16), 216–230; Žilys, J. Konstitucija kaip laisvės raiškos teisinė politinė forma. *Parlamento studijos*. 2006, 6, 123–152; Žilys, J. Konstitucijos socialinės prasmės. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2006, 4, 310–324.

³⁴ Butvilavičius, D. Konstitucijos pataisų antikonstitucingumas. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2014, 3(35), 193–217.

³⁵ Vainiūtė, M. Konstitucijos preambulė – raktas konstitucinio reguliavimo sistemai supaprasti. *Jurisprudencija*. 2012, 19(3), 907–921.

³⁶ Vis dėlto reikėtų paminėti Vilniaus universiteto profesoriaus E. Šileikio darbus, kuriuose ryškėja savita konstitucinės teisės interpretavimo kryptis. Jo parengtoje monografijoje „Alternatyvi konstitucinė teisė“ (2003, 2005) konstitucinės teisės doktrina grindžiama kitu požiūriu. Konstitucinio Teismo formuojama oficiali konstitucinė doktrina nėra jo konstitucinės teisės mokslinės doktrinos pagrindas. Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: 2003; Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė* (2 pataisytas ir papildytas leidimas). Vilnius: 2005.

parengtą vadovėlį „Lietuvos konstitucinė teisė“ (2001, 2002)³⁷, jo autoriai yra ne tik Mykolo Romerio universiteto mokslininkai, bet ir Vilniaus universiteto mokslininkai – E. Kūris ir A. Normantas. Šis vadovėlis kuriam laikui užpildė mokomosios literatūros spragą³⁸. 2012 m. Mykolo Romerio universitetas išleido naują Lietuvos konstitucinės teisės vadovėlį³⁹, kurio autoriai taip pat yra ne tik Mykolo Romerio universiteto mokslininkai, bet ir Vilniaus universiteto profesorius D. Žalimas, taip pat profesorius V. Vadapalas. Kaip tam tikra kompleksinė konstitucinės teisės institutų studija vertintina ir monografija „Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda“ (2007)⁴⁰, kurioje aiškinami svarbiausi konstitucinės teisės institutai ir kuri tam tikru aspektu yra autorių kolektyvo bandymas pateikti tam tikrą sisteminę konstitucinės teisės institutų analizę.

Kai kurie konstitucinės teisės institutai sulaukė išskirtinio mokslininkų dėmesio. Tai pasakytina apie konstitucinės teisės šaltinius, konstitucines teises, pilietybę, konstitucinę kontrolę, Seimą ir Seimo nario teisinį statusą, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, savivaldos ir kai kurias kitas konstitucinės teisės sritis.

Konstitucinės teisės šaltinių doktrina – svarbus mokslinės doktrinos tyrimo objektas. Teisės moksle įtvirtinama nauja konstitucinės teisės samprata ypatinga tuo, kad konstitucinės teisės šaltiniais pripažįstama tik Konstitucija ir Konstitucinio Teismo formuojama oficialioji konstitucinė doktrina, Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurioje aiškinamos

³⁷ 2000 m. ir pakartotinai 2002 m. išleistas papildytas grupės autorių parengtas Lietuvos konstitucinės teisės vadovėlis (Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė* (mokslinis redaktorius Jarašiūnas, E.) (2 leidimas). Vilnius: 2002. Tai buvo pirmasis bandymas kompleksiskai apžvelgti Lietuvos konstitucinės teisės institutus, formuluoti nevienareikšmę konstitucinės teisės sampratą, išskiriant konstitucinių principų svarbą. Šis kolektyvinis mokslininkų darbas gali būti vertinamas ir kaip prielaida naujai konstitucinės teisės sampratai įsitvirtinti.

³⁸ Šiame kontekste paminėtinas ir kitas leidinys: Vaitiekienė, E.; Vidrinskaitė, S. *Lietuvos konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: 2001.

³⁹ Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė: Liber amicorum Juozui Žiluii*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

⁴⁰ *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: 2007.

Konstitucijos nuostatos. Konstitucinės teisės šaltinių sistemoje nėra ordinarinės teisės aktų, kurie patys gali tapti konstitucinės kontrolės objektu. Konstitucinės teisės šaltinių sampratos pokyčiams didelę reikšmę turėjo Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Konstitucinis Teismas, atskleidamas konstitucinės teisės šaltinių doktriną, aiškino ne tik savo aktų, kaip teisės šaltinių, esmę, bet ir *inter alia* tokių teisės šaltinių kaip tarptautinės sutartys, konstituciniai įstatymai reikšmingumą bei tam tikru aspektu turėjo įtakos naujo Lietuvos teisės sistemai teisės šaltinio – precedento kaip teisės (ne tik konstitucinės) pripažinimui. Tai, be abejo, paveikė ir mokslinių tyrimų tendencijas. Precedento, kaip teisės šaltinio (konstitucinio precedento), ir tam tikrų teisės šaltinių, tokių kaip konstituciniai įstatymai ir tarptautinės sutartys, doktrinos plėtojimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje akivaizdžiai praplėtė konstitucinės teisės mokslinių tyrimų galimybes.

Formuotis konstitucinės teisės sampratą labai skatino diskusijos apie konstitucinės teisės šaltinių rūšis – kokie teisės aktai gali būti priskiriami prie konstitucinės teisės šaltinių. Pirmąjį Konstitucinio Teismo veiklos dešimtmetį ilgai vyko mokslinė diskusija, kokią teisinę galią turi jo priimami aktai, jų sudedamosios dalys, koks yra konstitucinio teismo, kaip „negatyviojo įstatymų leidėjo“, vaidmuo. Konstitucinės kontrolės institucijų aktų analizei skirtas ne vienas straipsnis, juos tyrė ir E. Jarašiūnas⁴¹, J. Žilys⁴²,

⁴¹ Jarašiūnas, E. Keletas Konstitucinio Teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjų, veiklos aspektų. *Jurisprudencija*. 1999, 12(4), 47–57; Jarašiūnas, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga*. 2002 m. kovo 15–16 d. Vilnius: 2002, p. 234–257.

⁴² Žilys, J. Konstitucinio Teismo sprendimai – jų teisinė galia. *Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos: Lietuvos Respublikos konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga*. Vilnius: 1997, p. 8–25, 74–92; Žilys, J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje. *Jurisprudencija*. 2000, 17 (9), 72–78.

T. Birmontienė⁴³, V. Sinkevičius⁴⁴ ir kt. Konstitucinio Teismo aktų teisinė galia domino ir kitus autorius. Konstitucinio Teismo aktų, kaip konstitucinės teisės šaltinių, doktrina buvo apibendrinta ir suformuluota E. Kūrio moksliniuose darbuose⁴⁵, kuriuose pagrindžiama naujoji konstitucinės teisės paradigma, nuo ankstesniosios radikaliai besiskirianti nauja konstitucinės teisės šaltinių samprata – šiais šaltiniais pripažįstama tik Konstitucija ir Konstitucinio Teismo aktai (oficialioji konstitucinė doktrina).

Konstituciniai įstatymai mokslinėje doktrinoje taip pat buvo traktuojami labai įvairiai, *inter alia* jiems buvo priskirtos organinių įstatymų savybės⁴⁶. Konstitucinių įstatymų, kaip palyginti naujų Lietuvos konstitucinės teisės šaltinių, sampratą yra nagrinėję nemažai mokslininkų, jų mokslinę doktriną analizavo ir šios srities mokslinius tyrimus apibendrino V. Sinkevičius⁴⁷.

⁴³ *Inter alia* Birmontienė, T. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai kaip konstitucinės teisės šaltinis. Birmontienė, T., et. al. *Lietuvos konstitucinė teisė* (2 leidimas). Vilnius: 2002, p. 59–65; Birmontienė, T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2002: 30(22), 148–160. Birmontienė, T. Konstitucinės teisės doktrinos raidos bruožai. *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva. Liber Amicorum Mindaugui Maksimaičiui*: mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 405–445; Birmontienė, T. Konstitucinio Teismo aktų, kaip teisės šaltinių, konstitucinės doktrinos bruožai. Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. *Lietuvos Konstituciniam Teismui – 20 metų* (Modern Tendencies of Constitutional Justice: the Relation Between National and International Law. 20th Anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania). Vilnius: Lietuvos Konstitucinis Teismas, 2014, p. 180–197.

⁴⁴ Sinkevičius, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*. 2014, 21(4), 936–956 ir kt.

⁴⁵ E. Kūrio straipsnis „Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma“ yra ypač reikšmingas konstitucinės teisės mokslinės doktrinos plėtrai, nes jame pagrindžiama nauja konstitucinės teisės samprata, kurios šaltiniai yra tik Konstitucija ir Konstitucinio Teismo formuojama doktrina: Kūris, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*. 2003, 3(41), 8–32.

⁴⁶ Paminėtinas A. Vaičiūčio konstitucinių įstatymų, kaip organinių įstatymų, tyrimas: Vaičiūtis, A. *Konstitucinių įstatymų fenomenas: Konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija*. Vilnius: 2004.

⁴⁷ Sinkevičius, V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2008. 2(104), 28–38; Sinkevičius, V. Konstitucinių įstatymų samprata. *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 307–358.

Lietuvos mokslinėje doktrinoje konstitucinės konvencijos įvardijamos konstitucinių papročių terminu ir vertinamos nevienareikšmiškai. Vertinant Lietuvos konstitucinę šaltinių doktriną platesniu aspektu, svarstyti konstitucinių konvencijų (konstitucinių papročių, tradicijų) pripažinimas konstitucinė teisės šaltiniais. Kai kurie autoriai Lietuvos konstitucinėje teisėje išvelgia tam tikrų konstitucinių konvencijų formavimosi pradžią⁴⁸.

Konstitucinių žmogaus teisių tyrimai sulaukė itin didelio konstitucinės teisės mokslininkų dėmesio. Yra analizuojamos ir konkrečios teisės, taip pat bendrosios žmogaus teisių raidos ir plėtros tendencijos, teisių ribojimo doktrina. Žmogaus teisių tyrimų srityje dominuoja kompleksinis ir lyginamasis aspektai, jos neretai interpretuojamos atsižvelgiant ne tik į kitų demokratiškas valstybes patirtį, bet ir į tarptautinius žmogaus teisių reikalavimus – Europos žmogaus teisių konvencijai šioje srityje tenka išskirtinė vieta⁴⁹.

Žymiausias Europos Tarybos aktas – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija kartu su Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija – ypač svarbus tarptautinės teisės šaltinis, reikšmingai lemiantis konstitucinių teisių raidą. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, interpretuodamas konstitucinių teisių turinį, neretai atsižvelgia į Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamą doktriną. Skirtingas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo atliekamas Konstitucijoje įtvirtintų vertybių ir Europos Žmogaus Teisių Teismo Konvencijos nuostatų aiškinimas lemia diskusijas dėl konstitucijos viršenybės užtikrinimo būdų, ar Konvencijos ir konstitucijos

⁴⁸ Vaitiekienė, E.; Mesonis, G. Konstituciniai papročiai nacionalinės teisės sistemoje. *Jurisprudencija*. 1999, 14(6), 42–48; Mesonis, G. Konstitucinis paprotys konstitucijos interpretavimo procese. *Jurisprudencija*. 2010. 2(120), 53–68.

⁴⁹ *Inter alia*: Jarašiūnas, E. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Konstitucinio Teismo praktikoje. *Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos Žmogaus teisių konvencija*: konferencija, skirta teisės reformos Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencijos įgyvendinimo problemoms aptarti, Vilnius: 1998 m. spalio 2–3 d. Vilnius: 1999, p. 119–138.

Birmontienė, T. Europos žmogaus teisių konvencijos ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė doktrina. *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*: mokslo straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 377–414 ir kt.

nuostatų neatitikties atveju visais atvejais būtina keisti konstitucijos nuostatas, ar Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas tokiais atvejais gali reinterpretuoti konstitucinę doktriną⁵⁰. Išskirtinė Konvencijos reikšmė Konstituciniam Teismui interpretuojant teisę tam tikrais atvejais nesudaro absoliučių prielaidų išvengti jurisprudencijų sandūros, tai tapo aktualiu ir konstitucinės teisės mokslinės doktrinos klausimu⁵¹.

Europos Žmogaus Teisių Konvencijos aiškinimo įtakos nacionalinei teisės sistemai analizei skirtas ne vienas D. Jočienės⁵² ir kitų Mykolo Romeo universiteto mokslininkų straipsnis.

Kaip atskirą žmogaus teisių tyrimo sritį galima išskirti ir konstitucinių garantijų sritį – ombudsmeno institucijos tyrimus⁵³. Konstitucinių žmogaus teisių tyrimų plėtrą nemažai yra nagrinėję T. Birmontienė⁵⁴,

⁵⁰ Lietuvos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 5 d. nutarime suformuluotos svarbios doktrininės nuostatos, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas savaime negali būti konstituciniu pagrindu reinterpretuoti (koreguoti) oficialiąją konstitucinę doktriną (jos nuostatas), jeigu tokia reinterpretacija, kai nėra atitinkamų Konstitucijos pataisų, iš esmės pakeistų visuminį konstitucinį teisinį reguliavimą, taip pat pažeistų Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistemą, sumažintų Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijas. Taigi, tais atvejais, kai Seimo ratifikuotoje įsigaliojusioje tarptautinėje sutartyje įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytoju Konstitucijoje, tokios tarptautinės sutarties nuostatos taikymo atžvilgiu neturi pirmumo ir, siekiant išvengti neatitikties, būtina keisti Konstitucijos nuostatas.

⁵¹ Šios problemos gvildintos T. Birmontienės paskelbtuose straipsniuose: Birmontienė, T. Intersection of the Jurisprudences: In Search of Possible Solutions (The European Convention on Human Rights and the Constitutional Doctrine Formulated by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania). *Konstitucinė jurisprudencija*. 2011, 1 (21), 286–302; Birmontienė, T. Intersection of the jurisprudences. The European Convention on Human Rights and the constitutional doctrine formulated by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. *Jurisprudencija*. 2010, 1 (119), 7–28; Birmontienė, T. Konstitucinės rinkimų doktrinos raida. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2011, 3 (23), 248–272.

⁵² *Inter alia* Jočienė, D. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97), 17–27.

⁵³ *Inter alia* Žiobienė, E. Nacionalinės žmogaus teisių institucijos perspektyvos Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111), 86–94; Žiobienė, E. Nacionalinės žmogaus teisių institucijos perspektyvos Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111), 86–94; Žiobienė, E. Reform of the Ombudsman Institutions in Lithuania *Jurisprudencija*. 2010, 1(119), 29–42.

⁵⁴ *Inter alia* Birmontienė, T. Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2007, 1(5), 202–240; Birmontienė, T. Konstitucinė lygiateisiškumo principo doktrina. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2014, 1(33), 303–330;

E. Jarašiūnas⁵⁵, E. Žiobienė⁵⁶, A. Pumputis⁵⁷, G. Mesonis⁵⁸, A. Šindeikis⁵⁹, E. Baltutytė⁶⁰ ir kt. Galima paminėti keletą kompleksinių šios srities kolektyvinių monografijų, tarp jų „Žmogaus teisių apsaugos institucijos“ (2008), kurioje analizuojama nacionalinių ir tarptautinių žmogaus teisių garantijų sistema⁶¹, kuri vertintina kaip apimanti ir kitų teisės sričių, *inter alia* tarptautinės teisės, klausimus, ir Mykolo Romerio universiteto 2014 m. išleistą mokslo studiją „Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai“⁶².

Birmontienė, T. Ekonomikos krizės įtaka konstitucinei socialinių teisių doktrinai. *Jurisprudencija*. 2012, 19(3), 1005–10030; Birmontienė, T.; Jurėnienė, V. Development of Women's Rights in Lithuania: Recognition of Women's Political Rights. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116), 23–44.

⁵⁵ *Inter alia* Jarašiūnas, E.; Vidrinskaitė, S. Few problems on the protection of property rights in jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. Įpašums, tā apgrūtinājumi: problēmas, risinājumi, iespējas: rakstu krājums. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, p 26–34; Jarašiūnas, E. Asmenų lygybės principas, kaip teisės aktų konstitucingumo matas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje. *Jurisprudencija*, 2004, 52(44), 7–18.

⁵⁶ Žiobienė, E. Informacijos apie asmens privatų gyvenimą apsauga. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2008. 3, 139–182; Žiobienė, E. Teisminės valdžios autoriteto apsauga žiniasklaidoje. *Jurisprudencija*. 2004, 57(49), 16–23; Žiobienė, E. Žmogaus teisių ir laisvių apsauga: Lietuva Europos kontekste. *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 315–334.

⁵⁷ Pumputis, A. *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos įgyvendinimo mechanizmas*. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos leidybos centras, 2000; Pumputis, A. Poreikis kaip žmogaus teisių raidos pagrindas. *Teisė besikeičiančioje Europoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 321–335.

⁵⁸ Mesonis, G. Žmogaus teisių apsaugos metodologija: Europos Žmogaus Teisių Teismas vs sociumo entropija. *Logos*. 2014, 45–57; Mesonis, G. Diskursas bylos *Mustafa Erdogan v. Turkey* kontekste: saviraiškos laisvė v. akademinė atsakomybė. *Logos*. 2015, 77–86.

⁵⁹ *Inter alia* Šindeikis, A. Žodžio laisvė ir jos ribų kaita per du atkurtos nepriklausomybės dešimtmečius. *Jurisprudencija*. 2013, 20(3), 1023–1060; Šindeikis, A. Saviraiškos laisvė, asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? *Jurisprudencija*. 2010, 2(120), 121–157.

⁶⁰ Baltutytė, E. Europos socialinė chartija ir socialinės teisės konstitucijoje. *Jurisprudencija*. 2002, 30(22), 75–80.

⁶¹ Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius: 2009.

⁶² *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai*: mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.

Rinkimų teisė taip pat yra svarbus konstitucinės teisės institutas, su-
laukęs nemažai dėmesio⁶³.

Pilietybės institutas buvo plačiai tyrinėtas V. Sinkevičiaus darbuose⁶⁴,
Lietuvos pilietybės doktrina analizuota ir D. Žalimo darbuose⁶⁵.

Mokslininkų tyrimuose ypač daug dėmesio skiriama svarbiam kons-
titucinės teisės institutui – Konstituciniam Teismui, jo kompetencijos,
vaidmens valstybės valdžių sistemoje analizei. Apie Konstitucinio Teismo,
kaip naujo ir svarbaus naują konstitucinės teisės sampratą formuojančio
veiksni, vaidmenį rašė E. Jarašiūnas⁶⁶, J. Žilys⁶⁷ ir daugelis kitų teisės
mokslininkų. Reikšmingi ir mokslo darbai, kuriuose nagrinėjamos kons-
titucinės kontrolės ištakos Lietuvoje. Teisines ir istorines prielaidas įsteigti
Konstitucinį Teismą plačiai yra tyręs J. Žilys⁶⁸.

⁶³ Pukanasytė, I. Teisinio reguliavimo stabilumas rinkimų proceso metu – svarbi demo-
kratinių rinkimų sąlyga. *Socialinių mokslų studijos*. 2013. 5(2), 633–653.

Pukanasytė, I. Rinkimų teisės principai konstitucinio teismo jurisprudencijoje. *Sociali-
nių mokslų studijos*. 2013. 5(1), 215–234 ir kt.

Birmontienė, T. Konstitucinės rinkimų doktrinos raida. *Konstitucinė jurisprudencija*.
2011, 3 (23), 248–272 ir kt.

⁶⁴ Sinkevičius, V. *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001*. Vilnius, 2002.

Sinkevičius, V. Dviguba pilietybė: pasiūlymo papildyti Konstitucijos 32 straipsnį anali-
zė. *Jurisprudencija*. 2008, 3 (105), 16–26 ir kt.

⁶⁵ *Inter alia* Žalimas, D. Lietuvos Respublikos pilietybės konstitucinės doktrinos raida ir pa-
grindiniai bruožai. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2013, 2(30), 205–259; Žalimas, D. Lietuvos
Respublikos pilietybės teisinis reguliavimas Europos Tarybos standartų kontekste. *Lietuva
Europos Taryboje: dvidešimt narystės metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių ir pranešimų
rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos
teisės institutas, 2014, p. 269–312.

⁶⁶ Jarašiūnas, E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas. *Konstitucija, žmogus, teisinė vals-
tybė*: konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai.
Vilnius, 1997 m. spalio 24–25 d. Vilnius, 1998, p. 139–156; Jarašiūnas, E. Konstitucija,
Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir teisės konstitucionalizacija. *Konstitucin-
gumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: 2003, p. 132–150;

Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucijos vaidmens vertinimo aspektų. *Konsti-
tucinė jurisprudencija*. 2011, 4(24), 288–307 ir kt.

Konstitucinio Teismo vaidmuo užtikrinant konstitucijos viršenybę analizuojamas ir
E. Jarašiūno parengtoje monografijoje: Jarašiūnas, E. *Valstybės valdžios institucijų santy-
kiausiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius, 2003.

⁶⁷ Žilys, J. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje. *Jurisprudencija*.
2000, 17 (9), 79–87.

⁶⁸ Teisines ir istorines Konstitucinio Teismo įsteigimo prielaidos tiriamos J. Žilio parengtoje
monografijoje: Žilys, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: 2001.

Konstitucinės kontrolės instituto tyrimai buvo ir išlieka aktualūs Mykolo Romerio universiteto mokslininkų tyrimuose. Konstitucinio Teismo vaidmuo valstybės valdžią sistemoje, jo aktų teisinė galia, kuriamos doktrinos analizė yra tyrimų objektas G. Mesonio, E. Jarašiūno, V. Sinkevičiaus, J. Žilio, T. Birmontienės ir kitų autorių darbuose. Konstitucinės kontrolės instituto lyginamosios teisės tyrimams galima priskirti ir Europos konstitucinių teismų konferencijos kongresui atliktus tyrimus⁶⁹.

Konstitucinio Teismo įsteigimas lėmė ne tik naujos konstitucinės teisės srities – konstitucinės kontrolės instituto raidą bei naujai besiformuojančios konstitucinės kontrolės proceso teisės plėtrą⁷⁰. Konstitucinės justicijos tyrimai lėmė ir tai, kad toks studijų dalykas lietuvių (ir anglų) kalba yra dėstomas teisės krypties magistrantūros studijų studentams.

Seimas, kaip Tautos atstovybė, Seimo nario teisinis statusas išlieka aktualūs konstitucinės teisės mokslo klausimai, kuriais ypač domisi V. Sinkevičius. Jo monografija „Parlamento teisės studijos“ (2011)⁷¹ – išskirtinis šios srities darbas, jame stengiamasi atskleisti kai kuriuos kitų autorių mažiau nagrinėtus parlamento teisės konstitucinius klausimus – parlamento teisės institutus. Jis taip pat yra parengęs ir Lietuvos parlamento teisės vadovėlį⁷². Analizuojant Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinį statusą pažymima, kad Seimas, vykdydamas įgaliojimus, jam suteiktus Tautai įgyvendinus jai priklausantį suverenitetą, nėra laisvas, jį saisto Konstitucija, joje įtvirtinta prigimtinių teisių doktrina, tarptautiniai valstybės įsipareigojimai. Atskirus parlamento konstitucinio statuso aspektus yra aptarę ir kiti autoriai: J. Žilys, E. Jarašiūnas, G. Kalinauskas, I. Pukanasytė ir kt. Kai kurie konstituciniai parlamento klausimai apžvelgiami ir kolektyvinė-

Konstitucinio Teismo istorinių ištakų tyrimams galima priskirti ir J. Žilio publikacijas, skirtas Klaipėdos krašto statutiniam teismui: Žilys, J. Klaipėdos krašto statutinis teismas: įkūrimo prielaidos ir teisinis statusas. *Jurisprudencija*. 1999, 14 (6), 50–59 ir kt.

⁶⁹ *Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence. General Report* (prepared by Birmontiene, T.; Jarašiūnas, E.; Spruogis, E.). *Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence: XIV Congress of the Conference of European Constitutional Court*. Vilnius: 2009, p. 31–121, 123–206.

⁷⁰ Konstitucinio proceso kaip savarakiškos teisės srities reikšmę savo tyrimuose iškelia E. Kūris. Kūris, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*. 2011, 78, 7–27.

⁷¹ Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: 2011.

⁷² Sinkevičius, V. *Lietuvos parlamento teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

je monografijoje „Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga. Liber Amicorum Česlovui Juršėnui“⁷³ (2008). Respublikos Prezidento institutas taip pat yra tapęs išsamių tyrimų objektu. Atskirus jo konstitucinio statuso požymius yra analizavę G. Mesonis, T. Birmontienė, V. Sinkevičius, E. Kūris ir kt. Respublikos Prezidento konstitucinis statusas *inter alia* lyginamuoju apsektu yra tiriamas kolektyvinėje monografijoje „Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje“⁷⁴ (2011).

Vyriausybės teisinis statusas taip pat sulaukė konstitucinės teisės mokslininkų dėmesio, jis išsamiai nagrinėjamas A. Pumpučio darbuose⁷⁵.

Konstituciniams teisminės valdžios pagrindams analizuoti skirtas ne vienas mokslinis ir M. Vainiutės straipsnis⁷⁶. M. Vainiutė yra ne vienos mokslinės studijos ne tik viena iš autorių, bet ir redakcinės kolegijos narė, mokslo leidinio iniciatorė. Konstituciniai teisminės valdžios funkcionavimo principai atskleisti E. Jarašiūno, V. Sinkevičiaus, E. Vaitiekienės ir kitų darbuose.

Kai kurie kiti konstitucinės teisės institutai taip pat domina konstitucinės teisės mokslininkus, tai pasakytina apie savivaldos tyrimus. Šioje srityje išskirtini K. Jankausko darbai⁷⁷.

Lietuvos konstitucinės teisės institutus profesorius Mykolas Romeris analizavo kitų valstybių konstitucinės patirties kontekste. Tokią tradiciją siekiama puoselėti ir Mykolo Romerio universitete. Pažvelgę į konstitucinės teisės klausimais rašančių mokslininkų darbus pamatytume, kad retai kuris autorius, pasirinkęs tyrimo objektu Lietuvos konstitucinės teisės klausimą, apsieina be lyginimo su analogiškais kitų valstybių konstitucinės teisės institutais, o analizuojant konstitucinį žmogaus teisių institutą neap-

⁷³ *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

⁷⁴ Apie Respublikos Prezidento konstitucinį statusą lyginamuoju apsektu žr.: *Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: 2011.

⁷⁵ Pumputis, A. Vyriausybė valstybės valdžios sistemoje. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: 2007, p. 242–261 ir kt.

⁷⁶ *Inter alia* Vaitiekienė, E.; Vainiutė, M. Teisminės valdžios konstitucinis statusas Lietuvos Respublikoje. *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*: mokslo straipsnių rinkinys. Atsak. red. G. Mesonis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 353–376.

⁷⁷ Jankauskas, K. Teritorinių bendruomenių savivalda Lietuvoje: konstituciniai imperatyvai ir jų įgyvendinimas ordinarinėje teisėje. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, p. 411–521.

sieinama ir be Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos, kurioje atsispindi Europos valstybių konstitucinė įvairovė. Ateityje dar svarbesnė turėtų tapti ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika, skirta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos analizei. Mykolo Romerio universitete konstitucinės teisės klausimais rengiamose teisės mokslų daktaro disertacijose paprastai pateikiami kompleksiniai lyginamieji tyrimai⁷⁸.

Lyginamosios konstitucinės teisės mokslo reikšmingumas padidėjo XX a. pabaigoje XXI a. pradžioje, kai savo valstybingumą atkūrė (ar sukūrė) daugelis Rytų ir Vidurio Europos valstybių. Naujų konstitucijų rengimas neišvengiamai skatino analizuoti demokratinių valstybių konstitucijų kūrimo patirtį. Lyginamųjų konstitucinių tyrimų dėmesio centre – įvairių valstybių konstitucinė teisė, kaip ji veikia konkrečioje valstybėje, kokių kyla jos įgyvendinimo teorinių ir praktinių problemų. Konstitucinės teisės raidos tendencijos Vidurio ir Rytų Europos valstybėse turi panašumo.

Lyginamosios konstitucinės teisės mokslo plėtrą skatina naujų konstitucinės kontrolės institutų įsteigimas ir jų bendradarbiavimas, konstitucinės kontrolės institucijų jurisprudencijos analizė – svarbi lyginamosios konstitucinės teisės mokslo teisės sritis.

Lyginamosios konstitucinės teisės tyrinėjimai yra labai įvairūs, studijų autoriai tyrimo objektu pasirenka įvairius konstitucinės teisės aspektus, lyginamos konstitucijos, valstybės formos, žmogaus teisių konstituciniai katalogai, konstitucinės kontrolės sistemos, svarbių konstitucinių principų, kaip antai valdžių padalijimo ar teisinės valstybės principo, įgyvendinimas skirtingose konstitucinėse sistemose ir kt. Dėl savo tyrimo objekto,

⁷⁸ Kaip antai: Kalinauskas, G. *Vykdomosios valdžios (vyriausybės) parlamentinės kontrolės institutas: samprata, modeliai, įgyvendinimo problemos*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010; Varaška, M. *Valstybės vadovo įgaliojimų trukmės problema valstybės valdymo formose: lyginamasis aspektas*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012; Butvilavičius, D. *Konstitucijos pataisos – Amendments to the constitution*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013; Pukanasytė, I. *Rinkimų teisė: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014; Šindeikis, A. *Žodžio laisvė ir kitos konstitucinės vertybės: pusiausvyros nustatymo problemos*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011 ir kt.

visų pirma konstitucijų, jų steigiamosios galios reikšmingumo, lyginamoji konstitucinė teisė įgijo išskirtinę reikšmę skirtingai nuo kitų, ordinarinę teisę tyrinėjančių lyginamųjų teisės mokslų. Lyginamosios konstitucinės teisės vaidmuo išryškėjo sparčiai vystantis tarptautinei žmogaus teisių teisei, Europos žmogaus teisių konvencijos teisei ir Europos Sąjungos teisei, kuri *inter alia* grindžiama pagarba valstybių ES narių konstitucinėms tradicijoms. Be lyginamosios konstitucinės teisės analizės žinių negalime tinkamai tyrinėti kitų teisės sričių. Vis labiau įsitvirtinant konstitucijos, kaip teisinės vertybės, aukščiausiosios teisinės tikrovės, lemiančios visą nacionalinę teisinę sistemą, taip pat ir ordinarinę teisę, sampratai, spartėja teisės šakų konstitucionalizacijos procesas. Konstitucionalizmo doktrina ima daryti vis didesnę poveikį kitų teisės sričių tyrimams. Lyginamosios konstitucinės teisės doktrinos vystymasis, jos reikšmingumas lemia ir konstitucinės teisės europeizacijos ir globalizacijos procesus.

Lyginamoji konstitucinė teisė susijusi ir su kitų mokslų sritimis, kaip kad istorija, filosofija, sociologija, politologija, ekonomika. Konstitucinis reguliavimas, jo taikymo praktika palaipsniui tapo ir kitų mokslų specialiu tyrimų objektu. Mokslininkai, analizuodami įvairių valstybių konstitucinę tikrovę, viena vertus, savo pažinimą stiprina kitų mokslų žiniomis ir, kita vertus, kartu sudaro prielaidas papildyti kitus mokslus.

Lietuvos lyginamosios konstitucinės teisės mokykla tik formuojasi, dominuoja atskirų valstybių ar institutų lyginamoji analizė. Mykolo Romerio universiteto mokslininkų vykdomi konstitucinės teisės tyrimai lyginamuoju aspektu ilgą laiką vyravo kaip atskirų valstybių konstitucijų ar atskirų institutų analizė⁷⁹ (pradiniame šių tyrimų etape buvo rengiami ir konstitucijų tekstų vertimai⁸⁰, kurie ypač pravertė studijų procese).

⁷⁹ Būtų galima paminėti kai kuriuos kolektyvinius autorių darbus (kolektyvines monografijas): Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. Vilnius: 2005; *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: 2006.

Prie tokių autorių darbų taip pat galima priskirti: Mesonis, G.; Vaitiekienė, E. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: 2011.

Lietuvos valdymo forma taip pat yra vienas iš konstitucinės teisės klausimų, tapęs ir lyginamosios konstitucinės teisės objektu. Šioje srityje išskirtina G. Mesonio monografija: Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste*. Vilnius: 2003.

⁸⁰ *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: 2004.

Pažymėtina, kad kai kurių užsienio šalių konstitucijų tekstų vertimai spausdinami

Kitų valstybių konstitucinės sandaros klausimus nagrinėjo E. Jarašiūnas, A. Pumputis, G. Mesonis, T. Birmontienė, T. Blinstrubis, D. Butvilavičius, O. Buišienė, V. Staugaitytė, M. Vainiutė, E. Vaitiekienė, J. Žilys, E. Žiobienė, I. Pukanasytė ir kt.

Prie reikšmingų lyginamosios konstitucinės teisės darbų priskirtina G. Mesonio parengta monografija „Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste“⁸¹. Lyginamosios konstitucinės teisės problemos nagrinėjamos ir monografijose, studijose, kaip kad : „Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą“⁸²; „Konstitucinio reguliavimo įvairovė“⁸³; „Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga“⁸⁴.

Prie lyginamajai konstitucinei teisei skirtų svarbių mokslinių tyrimų priskirtume ir Mykolo Romerio universiteto autorių parengtą mokslo studiją „Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos“⁸⁵, kurioje analizuojamos ES valstybių narių konstitucinės sistemos. Mykolo Romerio universiteto mokslininkai parengė naują aktualią mokslo studiją „Pasaulio valstybių konstitucijos“, kurioje pateikiamos į lietuvių kalbą išverstos 55 pasaulio valstybių konstitucijos ir jų komentarai, šis leidinys jau netrukus pasieks skaitytojus.

Lietuvos lyginamosios konstitucinės teisės mokslinėje doktrinoje retesni didesnės apimties kompleksiniai darbai, todėl ypač svarbus yra

Konstitucinio Teismo biuletenyje „Konstitucinė jurisprudencija“. Šiame biuletenyje taip pat publikuojami kai kurių užsienio šalių konstitucinių ar jiems prilygintų teismų sprendimų vertimai.

⁸¹ Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste*: monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.

⁸² Birmontienė, T.; Buišienė, O.; Jarašiūnas, E., *et al.* Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.

⁸³ *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.

⁸⁴ *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: liber amicorum Česlovui Juršėnui*: monografija. Ats. red. G. Mesonis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.

⁸⁵ Beinoravičius, D.; Birmontienė, T.; Butvilavičius, D., *et al.* *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*: mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012. *Užsienio šalių konstitucijos*: mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

2015 m. Mykolo Romerio universiteto parengtas lyginamosios konstitucinės teisės vadovėlis⁸⁶, kuris turėtų užpildyti tokių tyrimų spragą. Prie tokių kompleksinių tyrimų priskirtina ir E. Vaitiekienės ir G. Mesonio 2011 m. parengta „Lyginamoji konstitucinė teisė“⁸⁷. Šis darbas užpildo tam tikras šios srities studijų spragas.

Taigi Mykolo Romerio universiteto mokslininkai gilinasi ir plėtoja konstitucinės teisės doktriną ne tik Lietuvos, bet ir lyginamosios teisės aspektu, sekdami ir Lietuvos konstitucinės teisės pradininko – profesoriaus Mykolo Romerio akademinę tradiciją. Konstitucinės teisės mokslas Lietuvoje susiformavo M. Romerio mokslinės pedagoginės veiklos pagrindu. Jo parengtos monografijos – svarbus konstitucinės teisės mokslo indėlis, nepraradęs aktualumo ir dabar. M. Romeris yra Lietuvos konstitucinės teisės mokslo pradininkas ir vienas žymiausių jo kūrėjų, jo mokslinis palikimas yra tausojamas ir plėtojamas Mykolo Romerio universiteto akademinės bendruomenės.

⁸⁶ Mykolo Romerio universiteto parengtą lyginamosios konstitucinės teisės vadovėlį sudaro keturiolika skyrių. Šio leidinio skyriuose analizuojamos svarbios lyginamosios konstitucinės teisės sritys, kaip kad konstitucinės teisės sampratos ir šaltinių įvairovė, mokslo kryptys, aptariant ir istorines, ir moderniąsias konstitucinės teisės mokslo tendencijas. Daug dėmesio skiriama konstitucijos, kaip aukščiausios teisės, sampratai, konstitucijos modelių analizei, konstitucionalizmo raidai ir jo reikšmingumui. Nagrinėjama ir tarptautinės teisės daroma įtaka konstituciniam teisiniam reguliavimui, atskleidžiami konstituciniai narystės Europos Sąjungoje aspektai. Daug dėmesio skirta konstitucijos apsaugos demokratinėse valstybėse reikšmingumui, konstitucinės kontrolės instituto raidai, jos modelių įvairovei. Vienas svarbiausių konstitucinės teisės institutų – žmogaus teisių apsauga, analizuojama atskleidžiant konstitucinių žmogaus teisių katalogų įvairovę ir jų turinį, išskiriant pilietybės instituto konstitucinius aspektus. Aptariami ir konstituciniai tiesioginės demokratijos institutai, rinkimų sistemų įvairovė, referendumo iniciatyvos ir organizavimo ypatumai. Politinių partijų organizavimas ir veikimas atskleidžiamas kaip svarbus įvairių valstybių konstitucinio reguliavimo aspektas. Lyginamojoje konstitucinėje teisėje valstybės formų įvairovė – svarbus klausimas, lemiantis ir konstitucinės teisės raidą. Lyginamojoje konstitucinėje teisėje ypač reikšmingas valstybės valdžios konstitucinis institutas atskleidžiamas analizuojant tokius reikšmingus klausimus kaip kad valdžių padalijimas, teisės viršenybės principo įgyvendinimas realizuojant valstybės valdžios institucijų įgaliojimus. Atskirai aptariamos valstybės valdžios šakos – įstatymų leidžiamoji, pabrėžiant parlamentų įvairovę, vykdomoji, – analizuojant vyriausybės ir prezidento santykius, daug dėmesio skiriama teisminės valdžios organizavimo įvairovei, teismams kaip svarbiai valstybės valdžios grandžiai, vykdančiai teisingumą. Lyginamosios konstitucinės teisės vadovėlyje nagrinėjama ir vietos savivaldos institucijų įvairovė.

⁸⁷ Vaitiekienė, E.; Mesonis, G. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011.

UNIVERSITETAS IR DEMOKRATINĖ VISUOMENĖ

Giedrius VILIŪNAS

Universitetas, išaugęs su demokratine visuomene. Mykolo Rome-rio universitetas (MRU) šiandien yra vienas didžiausių šalyje. Jame dirba per 700 dėstytojų, o daugiau kaip 13 000 studentų studijuoja teisę, viešąjį administravimą, politikos mokslus, ekonomiką, socialinį darbą, edukologiją, informatiką ir kitus visuomenės mokslų bei su jais susijusius dalykus. Tai didžiausia socialinių mokslų aukštoji mokykla Lietuvoje, kai kuriose srityse, tokiose kaip viešasis administravimas, viešasis saugumas, užiman-ti dominuojančią padėtį. MRU pirmasis Lietuvoje užregistravo jungtines studijų programas su partneriais iš Suomijos, Austrijos ir Prancūzijos; vie-nas pirmųjų atliko Europos universitetų asociacijos, Tarptautinės univer-sitetų asociacijos auditus ir siekia tarptautinėmis paversti daugumą savo magistrantūros studijų programų. Geromis studijų sąlygomis jis pelnė di-džiausią šalies studentų palankumą, o pagal absolventų įsidarbinamumą ir atlyginimų vidurkį yra šalies universitetų sąrašo viršuje.

MRU yra vienintelis tarp didelių šalies aukštųjų mokyklų, neturintis priešistorės sovietinės okupacijos laikotarpio. Teisingiau, jo užuomazga buvo nedidelė milicijos mokykla, tiesiogiai pavaldi tuometinės Sovietų Sąjungos vidaus reikalų ministerijai. Nuo savo kaip savarankiškos aukš-tosios mokyklos veiklos pradžios MRU kasmet augo vidutiniškai po 1 000 studentų kasmet ir maždaug kas 5 metai atlikdavo kokybinį šuolį. Jo atve-jis yra išskirtinis universiteto ir demokratinės visuomenės raidos sąveikos pavyzdys.

Uvertiūra. Dramatiškiausias šiuolaikinės Lietuvos istorijos momen-tas yra 1991 m. sausio 13 d., kurią byrančios Sovietų Sąjungos vadovybė pabandė karine jėga sulaikyti atgimstančios Lietuvos pastangas nutraukti okupacijos saitus. Naktį iš sausio 12-osios į sausio 13-ąją tankų ir šarvuo-čių kolonos pajudėjo iš karinės bazės Lietuvos sostinės Vilniaus Šiaurės

miestelyje link svarbiausių valstybės įstaigų. Kariuomenė ir specialiai iš Maskvos atsiųsta šturmo grupė puolė aplink radijo ir televizijos pastatus susirinkusią minią, juos užimdama nužudė 13 ir sužeidė per 600 neginkluotų žmonių. Buvo laukiama parlamento puolimo. „Ši naktis labai aiškiai atskyrė mūsų praeitį ir ateitį, – prisimena dabartinis MRU rektorius profesorius Alvydas Pumputis. – grupė senųjų darbuotojų nuėjo su sovietų okupacinėmis struktūromis ir tapo Makutinovičiaus¹ ir „Jedinstvo“² talkininkais, o dauguma mokyklos personalo ir studentų stėjo ginti atgimtančios demokratinės Lietuvos Respublikos“³. Skirtis buvo daugiau negu aiški: vieną iš dviejų tuometinių Vilniaus policijos akademijos korpusų užgrobė ir paverė savo štabu sovietams ištikimo Vidaus reikalų ministerijos ypatingojo dalinio (OMON) smogikai, o dauguma iš 500 pirmojo kurso kursantų mokyklos studentų ir dėstytojų tą naktį su uniformomis nuvyko ginti parlamento. Link centrinio mokyklos akademinio korpuso, kurio patalpose už barikadų pasiliko kelios dešimtys ginkluotų Akademijos dėstytojų, iš dviejų pusių artėjo sovietų šarvuočiai.

Viešojo saugumo transformacija: nuo represinės struktūros prie viešosios paslaugos. Savų viešosios tvarkos palaikymo pajėgų sukūrimas buvo vienas skubiausių atkurtos Lietuvos Respublikos uždavinių. Valstybė paveldėjo sovietinės milicijos aparatą, kuris lūžio metu palaikė naująją šalies Vyriausybę ir tuo svariai prisidėjo prie taikaus išsilaisvinimo iš sovietinio totalitarizmo, tačiau buvo sukurtas pagal totalitarinės valstybės vidaus kariuomenės pavyzdį. Reikėjo ne tik sparčiai atkurti ir perimti vakarietišką demokratinės policijos modelį, bet ir pakeisti jos darbuotojų vertybines nuostatas bei parengti naują jų kartą. Todėl vienas pirmųjų nepriklausomos valstybės Vyriausybės bei parlamento sprendimų buvo keturių paveldėtų sovietinių milicijos mokyklų bazėje įkurti savą Policijos akademiją. Mokyklos įkūrimu ir vystymu asmeniškai rūpinosi pirmieji nepriklausomos valstybės politiniai vadovai – Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis, Ministras Pirmininkas Gediminas Vagnorius,

¹ Boleslav Makutinovič – Sovietų Sąjungos vidaus reikalų ministerijos milicijos specialiosios paskirties Vilniaus dalinio (OMON) vadas, vadovavęs prieš Lietuvos Respubliką nukreiptiems ginkluotiems sovietų veiksams.

² „Jedinstvo“ – prosovietinių visuomeninių jėgų organizacija, veikusi prieš Lietuvos nepriklausomybę 1989–1991 m. laikotarpiu.

³ Kur nenurodyta kitaip, remiamasi autoriaus pokalbiais su cituojamais asmenimis.

vidaus reikalų ir teisingumo ministrai Marijonas Misiukonis, Vidmantas Žiemelis, Vytautas Pakalniškis, Prezidentas Algirdas Brazauskas. 1990 m. balandžio 27 d. Lietuvos Vyriausybės nutarimu buvo įkurta Vilniaus milicijos (policijos) akademija. Tai buvo pirmoji mokykla, iš griūvančios Sovietų Sąjungos vidaus reikalų ministerijos žinybinės priklausomybės perėjusi atsikuriančios valstybės žinion. Kiek daugiau nei po metų, 1991 m. gegužės 14 d., Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Lietuvos policijos akademijos (LPA) statutą, ir LPA tapo visiškai autonomiška aukštąja mokykla, nepavaldžia ir vietinei Vidaus reikalų ministerijai.

Naujos aukštosios mokyklos dėstytojai iš karto ėmėsi kertinių teisėsaugos pertvarkymo darbų. Jie vadovavo naujo Lietuvos policijos įstatymo (1991) rengimui, parengė policijos reformos koncepciją, suderinimą su Visuotine žmogaus teisių deklaracija ir Jungtinių Tautų teisėtvarkos pareigūnų elgesio kodeksu, dirbo rengiant šalies Baudžiamąjį kodeksą, Baudžiamojo proceso kodeksą ir kitus įstatymus (Liubertas, 2004, 22–27; Pumputis, 1995). Akademijos veiklos ir jos rengiamų teisėsaugos dokumentų pagrindu tapo policijos kaip viešosios paslaugos samprata, paremta 1993 m. Strasbūre priimtos Europos policininkų chartijos nuostatomis. Tai mokesčių mokėtojų institucija, privalanti ginti ir saugoti jų teises (Pumputis, 1996, 70). Iš totalitarizmo besivaduojančioje teisėsaugos sistemoje tai iš pradžių skambėjo revoliucingai. Net ir pirmajame Policijos įstatyme dar nepavyko išvengti nuostatos, kad policija yra vykdomosios valdžios dalis, kurios pagrindinė funkcija – užtikrinti viešąją tvarką.

Pirmojo nepriklausomybės dešimtmečio spaudoje Akademijos mokslininkai aštriai kritikavo policijos ir visos teisėsaugos institucijų sistemos ydas. Šalies policija veikianti ekstensyviai, lyginant su Vakarų šalimis, per didelis jos valdymo aparatas. Ji pernelyg centralizuota, todėl nebendradarbiauja su visuomene, dauguma žemutinės grandies policininkų neturi deramo išsilavinimo. Policijos veikla perdėm sukoncentruota į kriminalinių persekiojimą, o ne į nusikaltimų prevenciją, ir į teisiamojo, o ne nukentėjusio asmens teisių užtikrinimą. Pirmųjų nepriklausomybės metų policija tebėra daugiau prievartos, o ne mokesčių mokėtojus sauganti institucija, Vidaus reikalų ministerija – ilgiausiai nereformuota šalies teisėsaugos institucija, tikras socializmo bastionas, lyginant su teismais ir prokuratūra, kurie persitvarkė greičiau. Policijos generaliniam komisarui *ex officio* esant

vidaus reikalų ministro pavaduotoju, policija tapo pavojingai politizuota, todėl destabilizuojama jos veikla. Dėl neracionalaus veiklos suskaidymo tarp Vidaus reikalų ministerijos, Muitinės departamento, Valstybės saugumo departamento, Prokuratūros net 20–30 proc. policijos veiklos yra dubliuojama, kuriasi žinybinės teisės sistemos. Buvo padaryta išvada, kad šios policijos problemos yra struktūrinės, neišsprendžiamos žinybiniu lygiu, ir primygtinai raginama aukščiausiu lygiu atlikti struktūrinę teisės saugos sistemos reformą (Pumputis, 1996; Pumputis, 1997).

Pati Akademija plėtojo ir skleidė iš pagrindų kitą policijos kultūrą. Buvo įdiegta triapakopė studijų sistema, apimanti tiek pirminės grandies policininkų, tiek vidurinės bei aukštesniosios grandies vadovų rengimą. Aukštesniosios pakopos nuo pirmų žingsnių buvo orientuotos į universitetinį išsilavinimą, jas baigę absolventai įgydavo teisininko kvalifikaciją. Akademijos vadovybės ir personalo orientacija buvo griežtai vakarietiška. Nuo pat pirmųjų metų Vakarų Europoje besistažuojantys ir vizituojantys dėstytojai į Lietuvos aplinką perkėlė Vokietijos, Švedijos, Danijos, Prancūzijos, Nyderlandų policijos sistemų principus (Liubertas, 2004, 38–39). Jau 1994 m. buvo įdiegta studijų kreditų sistema, sukurtos bakalauro ir magistro studijų pakopos, pradėti leisti specializuoti mokslo darbų leidiniai. Tai buvo viena pirmųjų šalyje „preboloninio“ pobūdžio aukštojo mokslo reformų. Per pirmuosius penkerius metus per 200 Akademijoje apsilankusių tarptautinių ekspertų konstatavo, kad LPA yra pavyzdinė išsilaisvinusio Vidurio ir Rytų Europos regiono institucija, ir rekomendavo ją kaip pavyzdį kitoms regiono šalims (Meištaite, 1997, 13).

Praktinis transformacijos įgyvendinimas buvo nelengvas. Didžiulį vidaus reikalų sistemos nepasitenkinimą sukėlė Akademijos išėjimas iš žinybinės priklausomybės ir tapimas autonomiška aukštąja mokykla. Aukštus sistemos vadovus erzino Akademijos ugdomi kritiškai mąstantys, o ne akklai paklūstantys pareigūnai. Konservatyviai nusiteikusias VRM jėgas net keletą metų boikotavo Seimo sprendimus perduoti Akademijai pirminės grandies policijos mokyklas, mėgino kurti alternatyvią žinybinę policininkų rengimo sistemą, susigrąžinti Akademiją į savo pavaldumą (Liubertas, 2004, 34–36). Pažangios policijos sistemos pertvarkymo idėjos buvo ilgai klampinamos, o Akademijos absolventams stengiamasi trukdyti užimti joje aukštesnes vietas.

Šios aplinkybės rodė, kokie įžvalgūs buvo Akademijos ir šalies politinės vadovybės sprendimai dėl LPA autonomijos užtikrinimo. Ši aukštoji mokykla viešojo saugumo sistemoje garantavo nepriklausomą ir profesionalų kritinį diskursą ir sukūrė atsvarą jos praeities inercijai. Kasmet parengdama iki 500 policijos pareigūnų, LPA palengva keitė vidaus reikalų sistemos vertybines nuostatas ir vaidmens visuomenėje sampratą.

Teisės studijos demokratinėi valstybei. 1996 m. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras kreipėsi į svarbiausią teisininkus rengiančią Lietuvos aukštąją mokyklą – Vilniaus universitetą, prašydamas smarkiai padidinti teisininkų, reikalingų valstybės aparatui ir rinkos ekonomikai, rengimą. Tačiau Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, profesūrai pasinėrus į nepaprastai išsiplėtusią nepriklausomos valstybės bei rinkos ekonomikos teisinę praktiką, vienas nepajėgė atlikti šio viešojo užsakymo. Tuomet Vyriausybės prašymas buvo nukreiptas į vienintelę kitą šalies aukštąją mokyklą, turėjusią potencialą rengti teisininkus – LPA (Ramonas 1997). 1997 m. gegužės 8 d. LRV priėmė nutarimą „Dėl valdymo ir teisės studijų akademiinių grupių sudarymo Lietuvos policijos akademijoje“ ir pavedė nuo tų metų rugsėjo 1 d. į jas papildomai priimti 150 studentų. Po savaitės Vyriausybė, o po kelių mėnesių ir Seimas pritarė LPA senato prašymui pakeisti LPA pavadinimą ir vadinti ją Lietuvos teisės akademija (LTA).

Nuo pat pirmųjų žingsnių naujoje aukštojoje mokykloje buvo plėtojama demokratinė teisės doktrina, priešpriešinama totalitarinės valstybės teisiniam paveldui. Jos branduoliu tapo žmogaus teisių ir teisinės valstybės kaip paslaugos visuomenei nuostatos. Studijų programos pagrindu tapo konstitucinės teisės, civilinės, privatinės, administracinės teisės, tarptautinės teisės, verslo teisės disciplinos, analizuojančios ir modeliuojančios naująją demokratinę visuomenę. Šalia tradiciškai išplėtos baudžiamosios teisės ir kriminalistikos buvo išvystyta penitencinė teisė, kurią vėlesniais Universiteto raidos etapais papildė socialinio darbo, mediacijos, psichologijos, andragogikos disciplinos. Tokiu būdu buvo pereita „nuo etatistinio teisinio reguliavimo sistemos prie Konstitucijoje deklaruotos prigimtinės teisės doktrinos“ (Pumputis, 2000, 14).

Kaip ir viešojo saugumo reformos atveju, buvo programiškai vadovaujamasi Vakarų teisinės tradicijos atgaivinimu ir akademiinių partnerysčių vystymu. Vienas esminių žingsnių šiame kelyje buvo TEMPUS PHARE

projektas „Vadovų mokymas teisinės sistemos reformai“, kurį LTA koordino 1998–2000 m. Projektas suvedė su partneriais iš solidžių Vokietijos, Prancūzijos universitetų, akademijos dėstytojus įtraukė į tarptautinę universitetinę bendruomenę, padėjo pagrindus savarankiškai teisės doktorantūrai ir akademijos įsitvirtinimui kaip vienai pirmaujančių šalies socialinių mokslų centrų. Net ir europiniame teisės studijų kontekste novatoriškai atrodė pakopinė LTA studijų sistema, kurioje pirmuoju žingsniu buvo suteikiami platūs teisinio išsilavinimo pagrindai, o antroje pakopoje išplėtojama specializacija.

Šios naujovės konservatyvioje šalies teisinėje aplinkoje sulaukė ne mažesnių atoveiksmio bangų negu viešojo saugumo pertvarka, tik šį kartą jos ritosi jau ne tiek iš valstybinių žinybų, kiek iš konkurenciją pajutusios akademinės aplinkos. Tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės studijų vertinimuose XX a. paskutinio dešimtmečio pabaigoje LTA pradėjo lenkti Vilniaus universitetą, ir netrukus pasklido įvairiausių insinuacijų dėl LTA teisininkų parengimo kokybės. Konkurencinės kovos kulminacija tapo 2004 m. surengtas šalyje vykdomų teisės studijų programų tarptautinis vertinimas. Buvo būgštaujama, kad vertinimas gresia naujosios teisės mokyklos šermenimis, tačiau tarptautinių ekspertų objektyvumo dėka jis tapo jos triumfu. Tarptautinių ekspertų išvadose LTA įpėdinio – Lietuvos teisės universiteto (LTU) studijų programos buvo įvertintos kaip geriausiai atitinkančios tarptautinius standartus, o kitų šalies aukštųjų mokyklų teisės studijos sulaukė rimtų priekaištų ir trumpesnio akreditacijos laikotarpio. Nuo šio vertinimo LTU įsitvirtino nuostata visada kai tik galima savo studijų programas teikti vertinti ne nacionaliniams, bet tarptautiniams ekspertams. Ši nuostata tapo viena stipriausių Universiteto studijų kokybės ir tarptautinės integracijos paskatų.

Valstybės tarnyba ir viešasis valdymas. Jaunoje demokratinėje Lietuvos visuomenėje nepaprastai trūko viešojo valdymo ir vadybos specialistų. Senesnės šalies aukštosios mokyklos ir šalia jų atsiradęs privatus aukštojo mokslo sektorius veikiai atsiliepė į privataus verslo komercinius interesus, tačiau viešajame administravime keletą metų buvo susidaręs beveik visiškas profesionalų rengimo vakuumas (Pumputis, 2000, 13). Stipri ir valstybiškai orientuota LTA socialinių mokslų mokykla šiuo požiūriu buvo palankioje pozicijoje. Teisininkų rengimas joje nuo pat pradžios buvo su-

sietas ir su viešuoju valdymu. Be pirmosios klasikinės Teisės studijų programos, dar LPA laikotarpiu buvo įsteigta ir Teisės ir valdymo programa, skirta rengti teisiškai kompetentingiems valstybės tarnautojams. 1998 m. LTA įkurtas atskiras Valstybinio valdymo fakultetas, kuris vėliau skilo į savarankiškus Viešojo administravimo, Strateginio valdymo ir Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetus, o dar vėliau pirmieji du vėl tapo vientisu Politikos ir vadybos fakultetu. Valstybiniame aukštojo mokslo programų registre įregistruotos ne tik teisės, bet ir viešojo administravimo, socialinio darbo programos. Policijos pareigūnų rengimas papildytas pasienio apsaugos, muitinės veiklos ir kitomis platesnėmis studijų kryptimis.

Viešojo administravimo studijos LTA atsispyrė nuo tradicinės teisinės valdininkų rengimo koncepcijos. Tačiau šios studijų krypties lūžis įvyko pradėjus atskiras viešojo administravimo studijas, pagrįstas politikos mokslų ir vadybos kompetencijomis. Reflektavę XX a. paskutiniame dešimtmetyje Vakarų pasaulyje populiarias naujosios viešosios vadybos idėjas, savo veiklą Universiteto mokslininkai pagrindė novatoriškomis naujojo viešojo valdymo ir viešosios politikos teorijomis, paremtomis policentrinės pilietinės visuomenės kategorijomis (Patapas, Smalskys, 2010; Smalskys, 2010). Naujos idėjos ir pasirengimas bendradarbiauti atitiko svarbiausių valstybės institucijų, atsakingų už valstybės tarnybos funkcionavimą, interesus. Nauji Universiteto padaliniai dirbo kartu su Valstybės tarnybos departamentu, Seimo savivaldos komitetu, rengė mokymus ministerijų ir savivaldos tarnautojams, sudarė jiems galimybes nenutraukiant darbinės veiklos įgyti antrosios pakopos aukštąjį išsilavinimą, susijusį su jų tiesioginėmis pareigomis. LTA viešojo administravimo, politikos mokslų ir vadybos kryptių mokslininkai prisidėjo prie svarbiausių pastarųjų dešimtmečių valstybės valdymo reformų – dalyvavo rengiant naują Valstybės tarnybos įstatymą, kūrė savivaldos reformos, regioninio valdymo, valstybės tarnybos veiklos vertinimo koncepcijas.

Ši nauja niša lėmė spartų mokyklos augimą. Per pirmąjį veiklos dešimtmetį jos studentų padaugėjo nuo 700 iki 4 300, o 2004 m. jau vien Valstybinio valdymo fakultete studijavo beveik 5 500 asmenų. Taip keičiantis teikiamo išsilavinimo spektrui, akademijos statusas pasidarė neadekvatus faktinei aukštosios mokyklos padėčiai, ir 2000 m. LTA virto Lietuvos teisės universitetu.

LTU tapo vyraujančia šalies viešojo administravimo srities mokykla. Šiandien jo įpėdinyje Mykolo Romerio universitete parengiama apie 80 proc. aukštosiose mokyklose studijuojančių viešojo administravimo specialistų, o pagal absolventų skaičių valstybės tarnyboje, nepaisant mokyklos jaunumo, MRU absolventai sudaro jau beveik 22 proc. ir užima antrąją vietą šalyje po seniausio ir didžiausio Vilniaus universiteto (Mykolo Romerio universitetas, 2010, 52). Panašią vietą šalies profesionalų rengime išsikovoję ir Universiteto socialinio darbo studijų kryptis, kuri su teisės ir viešojo administravimo studijomis tapo ketvirtuoju jaunos aukštosios mokyklos atraminis stulpas.

Įgyvendindama statute įrašytą socialinę visuomenės švietimo ir ugdymo misiją akademija, vėliau Universitetas nesiribojo tik aukštojo mokslo studijomis, tyrimais ir užsakomųjų teisinių paslaugų valstybei teikimu. Dar XX a. paskutiniame dešimtmetyje kartu su Vilniaus miesto savivaldybe buvo įsteigtas nemokamas Teisinės pagalbos centras socialiai remtiniams žmonėms. Įkurta Nusikaltimų aukų rėmimo asociacija, kurios tikslas – kompensuoti disproporciją teisėsaugoje tarp kaltinamojo teisių ir nukentėjusiojo apsaugos, žalos atlyginimo. Neišgalintys patys nusisamdyti advokatų žmonės buvo ne tik konsultuojami, bet ir atstovaujami teismuose, rengiamos jų interesus ginančios įstatymų pataisos.

Ugdymo rinka ir paslaugų visuomenė. 2004 m. pabaigoje LTU dar kartą pakeitė pavadinimą ir tapo Mykolo Romerio universitetu (MRU). Mykolas Romeris yra vienas žymiausių pirmosios Lietuvos Respublikos (1918–1940) visuomenės veikėjų, teisininkas, pirmasis 1922 m. laikinojoje sostinėje Kaune įkurto Lietuvos universiteto rektorius. Taigi šiuo pavadinimu Universitetas išlaikė sąsają su savo kaip teisininkus rengiančios aukštosios mokyklos istorija ir tapatybe, tačiau kartu įformino ir naują raidos etapą – tapimą plataus spektro socialinių mokslų universitetu. Jo tapatybės branduolį papildė paslaugų universiteto, orientuoto į visas ir visokias visuomenės reikmes, koncepcija (Kurapka, Mačiukaitė-Žvinienė, 2010, 741).

Įsitvirtinus teisininkų ir viešojo administravimo tarnautojų rengimo rinkoje, svarbiausiais Universiteto veiklos orientyrais tapo atvirumas laisvos visuomenės poreikiams ir švietimo reikšmės demokratijai akcentas. Dar LTA laikotarpiu mokyklos vadovybė akcentavo, kad švietimas yra kertinė žmogaus teisių įgyvendinimo prielaida, neatskiriama nuo nepriklaus

somos valstybės, demokratinės politinės sistemos, nepriklausomų teismų ir kitų institucijų (Pumpūtis, 1996, 70). 2004–2005 m., be veikusių Teisės, Teisėsaugos, Viešojo administravimo, Policijos fakultetų, Universitete atsirado Socialinio darbo, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetai, o netrūkus dar ir Socialinės informatikos fakultetas bei Humanitarinių mokslų institutas. Įsitvirtinusias teisės, teisėsaugos, viešojo administravimo studijų kryptis papildė populiarios psichologijos, ekonomikos, vadybos, politikos mokslų, edukologijos, informatikos studijų kryptys. Universitetas, orientuodamasis į valstybinį sektorių, ėmė vis labiau dirbti nevyriausybiniams atviros visuomenės sritims, laisvajai rinkai ir vadovautis nebe tiek valstybės institucijų, kiek atskiro asmens interesu.

Kiek ši nauja orientacija atitiko visuomenės poreikį, rodo Universiteto pajamų struktūros kaita. Savo ištakose buvęs visiškai priklausomas nuo valstybės užsakymo, tūkstantmečių sandūroje Universitetas jau apie pusę savo pajamų surinkdavo tiesiogiai iš studentų, kurie patys mokėjo už savo išsilavinimą. Daugiau negu pusė šių studentų buvo jau dirbantys žmonės, patys apsisprendę investuoti į savo išsilavinimo atnaujinimą. Net 66 proc. Universiteto magistrantų bakalauro studijas yra baigę kituose universitetuose, tačiau savo konkurencingumui darbo rinkoje antros pakopos studijoms pasirinkę MRU (2010 m. duomenys). Šiandien Universiteto pajamos iš privačių šaltinių siekia 76 proc. jo biudžeto, o studentų skaičius 2008 m. pasiekė 22 tūkst. Taip Universitetas praktiškai įrodė savo pajėgumą teikti rinkoje konkurencingą išsilavinimą: juk „[t]aip negali būti, kad universitetai rengia ekonomistus, teisininkus ir kitokius absolventus Lietuvos rinkai, patys nebūdami tos rinkos dalyviai“ (Jaunius, 2008, 65).

Kaip ir ankstesniais raidos etapais, mokyklos profilio korekcija neapsiėjo be kontraversijų. Universitetui iki šios dienos tenka atlaikyti viešą polemiką su technokratiu diskursu, dominuojančiu šalies ugdymo politikoje ir nemažoje dalyje stambiojo verslo. Visuotinai augant socialinių studijų populiarumui, viešojoje erdvėje netrūko pasipilti argumentų, kad teisininkų, vadybininkų, viešojo administravimo magistrų ir edukologų šalies aukštosiose mokyklose esą rengiama „per daug“. Buvo skatinama riboti priėmimą į šias studijas, administraciniu būdu uždaryti „besidubliuojančias“ studijų programas ar net išstis aukštąsias mokyklas, o jaunimą

nukreipti į inžinerines studijas ar apskritai į darbininkiškas profesijas, kurių esą trūksta pramonei.

Vienu esminių Universiteto kontraargumentų šioje polemikoje tapo šalies ir tarptautinės visuomenės transformacijos į paslaugų visuomenę įrodymai. Remdamasis globalios ekonomikos ir darbo rinkos tendencijomis, Universitetas nuosekliai kreipė oponentų dėmesį į neatšaukiamą šalies ūkio struktūros kaitą, industrinei visuomenei tampant poidustrine ir pramonės bei žemės ūkio gamybos dalį bendrajame vidaus produkte pakeičiant paslaugomis. XXI a. pradžioje paslaugos Lietuvos BVP struktūroje peržengė 60 proc. ir sparčiai artėja prie išsivysčiusiose Vakarų šalyse įprastos 70–80 proc. dalies. Paslaugų visuomenėje esminiu ūkio ir darbo rinkos veiksmu tampa nebe funkcinė profesinė specializacija, bet išsilavinimo lankstumas, universalumas ir asmens bendrosios kompetencijos, tokios kaip iniciatyvumas, atsakomybė, gebėjimas mokytis ir keistis, telpantis antreprenerystės sąvokoje. Todėl bendrosios socialinės kompetencijos, teikiamos MRU, objektyviai tapo perspektyvesnės ir patrauklesnės už aukštųjų inžinerinių mokyklų teikiamą pasirengimą, kuris gali būti labai kokybiškas, bet nišinis, ir todėl ne toks saugus kintančios ekonominės veiklos struktūros sąlygomis.

Antras Universiteto argumentas polemikoje dėl socialinių studijų populiarumo yra jau minėta fundamentinė nuostata, kad švietimas yra prigimtinė asmens teisė, ir bet kokie administraciniai ribojimai pažeidžia laisvo asmens apsisprendimo principą. Prie šio Universiteto misijos aspekto, kuris vis dar nesulaukia adekvataus rezonanso viešojoje diskusijoje, dar kartą grįšime šiek tiek toliau.

Visapusiško visuomenės poreikių tenkinimo ir jos ugdymo gairėmis Universitetas vadovavosi ne tik studijose, bet ir plėtodamas mokslą. Jo mokslo programos nuo pat sukūrimo orientuojamos į regiono ir šalies socialines problemas, pilietinės ir kultūrinės tapatybės ugdymą, tinkamo valdymo ir demokratijos principų plėtotę. Jos išvystytos remiantis naujosios viešosios vadybos ir socialinių inovacijų sampratomis. Antroje savo raidos dekadėje Universitetas tapo didžiausiu šalyje verslo inovacijų temomis rengiamų disertacijų centru. Nacionalinėje mokslo išteklių analizėje 2008 m. buvo išskirta Universiteto kompetencija teisinės valstybės, konstitucionalizmo, visuomenės saugumo tyrimų, šeimos politikos, psicholo-

ginių tyrimų srityse, o 2015 m. Lietuvos mokslo būklės tarptautiniame lyginamajame tyrime konstatuotas aukštas Teisės ir Socialinių technologijų fakultetų atstovaujamo mokslų lygis. Praėjusios dekados pabaigoje Universitetas ėmėsi iniciatyvos sukurti paslaugų sektoriaus inovacijų nacionalinę platformą (Kurapka, Mačiukaitė-Žvinienė, 2010, 739–755), o 2015 m. suformavo socialinių inovacijų mokslinių tyrimų laboratorijų tinklą. Reflektuodamas problemiškausius valstybės raidos klausimus, MRU tapo pajėgus atlikti sisteminės valstybės būklės apžvalgas ir formuluoti jos raidos vizijas (Mesonis, 2008; Katuoka, 2008; Mesonis, 2010).

Tarptautiškumo tiltas. Viena kertinių sėkmingos Universiteto raidos ir indėlio į demokratinės visuomenės plėtrą atramų per abu raidos dešimtmečius buvo tarptautiškumas. Pradiniu laikotarpiu aukštoji mokykla perėmė, adaptavo ir kūrybiškai išplėtojo Vakarų šalių viešojo saugumo ir teisės aukštųjų mokyklų patirtį. Bendradarbiavimu su pagal profilių artimais partneriais buvo pasiremta plėtojant teisėsaugos, teisės studijų kryptis, kuriant pažangią studijų sistemą, vystant mokslinę veiklą ir steigiant doktorantūras. Įsitraukiant į vis platesnius akademinis tinklus tapo akivaizdu, kad nei studijų kokybės, nei mokslo pažangos neįmanoma užtikrinti be tvarių ir universalių tarptautinių akademinų ryšių. Savo strateginiuose dokumentuose Universitetas konstatavo, kad šiuolaikinis aukštasis mokslas kuo toliau, tuo labiau įgyja tinklinį pobūdį, ir atsilaikyti tarptautinėje konkurencinėje kovoje galima tik įsitraukus į globalius partnerystės tinklus.

Tarptautiškumas tapo ir atskira Universiteto paslauga visuomenei, įsitraukiančiai į tarptautines politines ir ekonomines bendrijas. Nuo pat pirmųjų metų šioje aukštojoje mokykloje pradėtos tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės studijos, sukurtos lyginamosios tarptautinės teisės, tarptautinės prekybos, lyginamosios socialinės politikos ir gerovės ir panašios studijų programos. Vykstant pasirengimui Lietuvai įsitraukti į Europos Sąjungą (2004), Universitete įsteigtas Europos Sąjungos politikos ir valdymo institutas, vadovaujamas būsimos europarlamentarės prof. Laimos Andrikienės, kas mėnesį vyko seminarai ES sandaros, energetikos, derybų, žemės ūkio politikos, Lietuvos perspektyvų ir kitais klausimais. Su ES prioritetais buvo koordinuojamos Universiteto mokslinių tyrimų pro-

gramos, akademinis personalas dirbo daugybėje integracijos darbo grupių ir institucijų.

Vadovaudamasis tarptautinės demokratinės bendrijos ugdymo siekiu, Universitetas 2005 m. savo patalpose priglaudė baltarusių Europos humanitarinį universitetą, kurio veiklą Minske nutraukė totalitarinis Lukašenkos režimas. Kol susiformavo tarptautinė šio universiteto donorų platforma, sukurti veiklos tremtyje administraciniai pajėgumai, MRU aprūpino gretimos šalies demokratijos flagmaną auditorijomis, bibliotekos ištekliais, trūkstamais dėstytojais, padėjo integruotis į naują visuomeninę ir teisinę aplinką.

Dar prieš prasidedant oficialiam Bolonijos procesui suformavęs „boloninio“ pobūdžio studijų sistemą, Universitetas be išlygų perėmė tarptautinę studijų kokybės kultūrą. Jis vienas pirmųjų šalyje pasikvietė tarptautinius studijų programų ir institucijos kaip visumos vertintojus, ėmė kurti tarptautines studijų programas ir skatinti studentų mainus. 2003 m. LTU pasirašė Didžiąją Europos universitetų chartiją, taip išitraukdamas į bendrąją Europos akademinę erdvę ir įsipareigodamas jos akademinės laisvės, atvirumo visuomenei ir atsakomybės už visuomenės pažangą vertybėms. 2002 m. LTU tapo Europos universitetų asociacijos tikruoju nariu, vienas pirmųjų šalyje atliko EUA institucinį vertinimą (2006, pakartotas 2013) ir pirmasis viešai paskelbė jo išvadas. 2004 m. MRU tapo Tarptautinės universitetų asociacijos (IAU) nariu, 2008 m. Universiteto rektorius tapo vienu iš šešių Europos atstovų IAU valdyboje, o 2010 m. MRU patikėta teisė surengti pasaulinį IAU kongresą. Šiuo metu MRU turi daugiau kaip 200 akademinų partnerių visame pasaulyje, dalyvauja, be minėtų organizacijų, tokiuose tinkluose kaip Europos-Azijos asociacija (ASEF), Frankofoniškų universitetų agentūra (AUF), Europos-Viduržemio jūros universitetas (EMUNI) ir kt. Rūpinamasi ne tik europiniu bendradarbiavimu, kurio ryškiausia išraiška tapo bendros su Midlsekso universitetu (Jungtinė Karalystė) Verslo ir medijų mokyklos sukūrimas (2013), dinamiškai plėtojama ir tarptautinių partnerystės Azijos ašis. Jai atstovauja jungtinės bakalauro ir magistro programos su Dongseo universitetu (Pietų Korėja) ir įsitraukimas į Azijos universitetų masinių atvirųjų nuotolinių studijų platformą „Global Access Asia“, kuriai MRU parengė socialinės komunikacijos studijų dalyką.

Įsitraukimas į šiuos globalius aukštojo mokslo forumus paspartino naujausių akademinės vadybos ir Universiteto misijos idėjų perėmimą. Po Kvebeko forumo (2002) Universitete pradėtos vykdyti atvirosios nuotolinės studijos, Barselonos „Socialinio universitetų įsipareigojimo“ forumas (2004) padėjo plačiai apibrėžti socialinių mokslų universiteto paskirtį, iš IAU Penango forumo parsivežti nuotolinio mokymosi technologijų, verslumo prioritetai. Numatydamas, kad šalies visuomenė stovi ties tapimo globalios visuomenės dalimi slenksčiu, kad šiandieniniams studentams teks dirbti multikultūrinėje darbo rinkoje, 2010 m. strategijoje Universitetas užsibrėžė visas savo antros pakopos studijų programas paversti tarptautinėmis, vykdomomis kartu su kitų šalių universitetais.

Tarptautinis atvirumas ir tapimas globalios besimokančios visuomenės dalimi reiškia ne tik naujų tarptautinių idėjų perėmimą, bet ir jų kūrimą. Universitetas palengva žengia ir į šią brandos pakopą. Minėtame 2010 m. IAU kongrese MRU pasiūlė sutelkti *bona fide* universitetų bendriją, pagrįstą tolerancijos, palankumo žmogui, universitetų ir kitų švietimo dalyvių atsakomybės visuomenei vertybėmis. Diskutuojant šį pasiūlymą susikristalizavo pasaulio universitetų etikos gairių parengimo idėja, kuri buvo toliau svarstoma IAU ir Didžiosios universitetų chartijos observatorijos (MCO) bendroje darbo grupėje ir 2012 m. patvirtinta kaip IAU-MCO aukštojo mokslo institucijų akademinės etikos gairės⁴. 2013 m. MRU įvyko konferencija „Socialinių ir humanitarinių mokslų horizontai“, surengta kartu su Europos Komisija, Europos mokslo taryba ir Lietuvos mokslo taryba, programuojanti žmogaus ir visuomenės mokslų vaidmenį Europos Sąjungos mokslo ir inovacijų politikoje.

„...svarbiausia priedermė – socialinė misija“. MRU raida per du dešimtmečius rėmėsi tomis pačiomis vertybėmis. Šios aukštosios mokyklos tapatybės parametrai visuomet buvo autonomija, atvirumas visuomenei ir konkurencingumas. Jos strategija niekada nesiribojo vidiniais institucijos interesais, bet rėmėsi Universiteto visuomeninės misijos perspektyva. „Visuotinai sutariama, kad pagrindinė universitetų veikla yra studijos, moksliniai tyrimai ir paslaugos visuomenei, tačiau svarbiausias jų pašaukimas – socialinė misija“, – teigė prof. Alvydas Pumputis savo kreipimesi į Uni-

⁴ IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education. <http://www.iau-aiu.net/sites/all/files/Ethics_Guidelines_FinalDef_08.02.13.pdf>.

versiteto bendruomenę po išrinkimo MRU rektoriumi 2004 m. gruodžio mėn. (Pumputis, 2004b, 1). Universitetai yra ne tik žinių kaupimo, per- teikimo ir jomis pagrįstų inovacijų kūrimo centrai. Jų veiklos pagrindas yra vertybinis ir humanistinis. Universitetas turi ugdyti ir puoselėti žmogų kaip unikalią būtybę, turinčią nelygstamą ir absoliučią vertę. Ši vertė ne- gali būti užgožta kitų aukštojo mokslo uždavinių ar subordinuota kitoms vertybėms.

Šią socialinę misiją Universiteto vadovai susiejo su Lietuvos Respu- blikos konstitucine doktrina. Lietuvos Konstitucijos 18 straipsnis nustato, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Iš šios fundamentalios nuos- tatos išplaukia, kad žmogus, pilietis samdosi valstybę atlikti tam tikrų už- duočių, bet ne atvirksčiai – ne valstybė įdarbina žmogų. Todėl neteisinga ir neteisėta riboti asmens išsilavinimo siekius, vadovaujantis kokiomis nors „specialistų poreikio“ prielaidomis. Tą patį sako ir Lietuvos Konstitucijos 40 straipsnis, kuris nustato, jog aukštasis mokslas turi būti prieinamas vi- siems pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus (Pumputis, 2003, 2).

Šios nuostatos Universitetą padarė itin imlų visuomenės poreikiams ir jautrų bet kokioms asmens diskriminacijos apraiškoms. Universiteto stu- dijų programos kuriamos atsiliepiant į visuomenėje besiklostantį poreikį ir yra atviros visiems, nenustatant apriorinių kvotų bei įstojimo barjerų. Di- delė dalis Universiteto studentų studijuoja iššęstinių studijų režimu, daugu- ma tiek nuolatinių, tiek iššęstinių studijų studentų dirba, todėl akademinis tvarkaraštis yra lankstus, sudarantis sąlygas studijuoti vakarais, modulinio ir sesijiniu būdu. Papildomosios studijos, išlyginamosios grupės kolegijų absolventams sukuria jungtis tarp skirtingų studijų pakopų, krypčių, pro- fesinio ir universitetinio aukštojo mokslo. Vykdomos ir dalinės studijos, kuriose klausytojo nuožiūra studijuojami atskiri dalykai, vėliau galintys būti įskaityti į kvalifikacinio laipsnio programą. Taip pat atliekamas nefor- maliu ir savaiminiu būdu įgytų kompetencijų pripažinimas, jas įvertinant kreditais ir įtraukiant į laipsnio studijų pasiekimus. Vienas Universiteto prioritetų yra nuotolinės ir skaitmeninės studijos, laikantis nuostatos, kad vien paskaitinis nuolatinių studijų režimas yra pernelyg elitiškas ir nebe- atitinka šiuolaikinės įtinkintos visuomenės komunikacinių realiųjų. Pasak ilgamečio rektoriaus, Universiteto ateitis yra deinstitutionalizacija, ištirpi- mas visuomenėje, tapimas plačiai pasklidusiu besimokančiųjų ir mokyto-

jų tinklu (Pumputis, 2004a, Pumputis, 2004b). Universiteto prieinamumą didina ir efektyvi studijų kainų politika. Racionali vadyba padėjo pasiekti, kad MRU studijų kaštai taptų vieni mažiausių tarp Lietuvos universitetų. Todėl čia įgyti aukštąjį išsilavinimą įmanoma jaunimui, neišgalinčiam susimokėti už gerokai brangesnes medicinos ar technologinių sričių studijas kituose universitetuose.

Taip veikdamas MRU aiškiausiai Lietuvoje pasakė „taip“ masiniam aukštajam mokslui ir šiandien nuosekliausiai gina poziciją, jog aukštasis išsilavinimas yra viešoji gėrybė, o ne „rinkos klaida“ arba išsilavinimo infliacijos apraiška. Tai, kad nepaisant rizikingos „atvirų durų politikos“ ši aukštoji mokykla nacionaliniuose reitinguose yra palankiausiai vertinama studentų, o jo absolventų įsidarbinamumas net ir globalinės ekonominės krizės laikais svyravo tarp 95–99 proc., įrodo, kad jo skelbiamos vertybės nėra rinkodaros triukai.

Universiteto socialinė priedermė suprantama ir kaip tiesioginė pareiga pasirūpinti socialiai pažeidžiamais asmenimis. Universitetas įgyvendina savo studentų socialinio rėmimo programą. Tam tikram skaičiui sunkiai besiverčiančių studentų kasmet sumažinamos studijų įmokos arba jie apskritai nuo jų atleidžiami. Dalis Universiteto uždirbamų lėšų daugelį metų buvo perskirstomos, subsidijuojant studentų valgyklą, kad joje galėtų maitintis ir visiškai nepasiturinčių šeimų studentai. Tuo pačiu tikslu dotuojami studentų bendrabučiai. Universitetas kasmet skiria stipendijas ir iš kitų šalių atvykstantiems studentams, susiduriantiems su materialiniais sunkumais.

Koda. 2011 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko sudaryta darbo grupė parengė siūlymus dėl šalies aukštojo mokslo tinklo optimizavimo. 14 valstybinių universitetų tinklą pasiūlyta jungiant sumažinti iki keturių penkių. Darbo grupė konstatavo MRU išskirtinumą tarp kitų šalies universitetų, efektyvią jo vadybą ir santykinį nepriklausomumą nuo valstybinio finansavimo. Universiteto akademinėi bendruomenei rekomenduota svarstyti dar didesnio nepriklausomumo nuo biudžeto asignavimų perspektyvas bei būdus ir ieškoti strateginių investuotojų šalyje bei užsienyje.

Poreikis konsoliduoti išskaidytą šalies aukštojo mokslo potencialą ir mažinti institucijų skaičių išsakytas ir 2016 m. vasarį Švietimo ir mokslo

ministerijos paskelbtoje mokslo ir studijų sistemos kokybės kėlimo galimybių studijoje⁵. Visuomenės interesus nuosekliai keldamas aukščiau institucinių, MRU dar 2015 m. lapkričio 9 d. pasirašė ketinimų memorandumą su Vilniaus kolegija ir Vilniaus paslaugų verslo darbuotojų profesinio rengimo centru dėl Didlaukio akademinio miestelio bendro kūrimo. Dinamiškai plėtojama koncepcija šiandien apima ir įvairialypes tarptautines partnerystes, ir pasiūlymą Vilniaus universitetui šiame antrajame pagal dydį sostinės akademiniam miestelyje kurti bendrą socialinių mokslų tyrimų ir studijų platformą.

Apibendrinimas. Dinamiška MRU raida yra kone laboratorinis aukštojo mokslo ir demokratinės visuomenės raidos abipusio sąryšio atvejis. Universitetas brandina būtiną demokratinės visuomenės transformacijos fermentą – nepriklausomai galvojančius žmones, gebančius išsilaisvinti iš žinybinio mąstymo ir praeities ideologijų inercijos ir kurti alternatyvius įvairių visuomenės sričių plėtros scenarijus. Jis sparčiau ir kvalifikuočiau negu bet kokia kita institucija akumuliuoja ir adaptuoja kitų šalių patirtį, reikalingą demokratinėms institucijoms bei socialinėms praktikoms. Per du savo gyvavimo dešimtmečius MRU padarė poveikį net kelioms kertiinėms šalies gyvenimo sritims: prisidėjo prie demokratinės viešojo saugumo sistemos sukūrimo, prie teisės reformos, prie viešojo administravimo profesionalizacijos. Jis įnešė indėlį į penitencinės veiklos, mediacijos, socialinio darbo praktikų sukūrimą, į šalies tarptautinę integraciją ir geriausių tarptautinių praktikų perėmimą įvairiose viešojo sektoriaus srityse, į demokratijos balsų gretimose šalyse palaikymą.

Kita vertus, demokratijos bei rinkos raida ir Universitetui atveria vis naujų galimybių, sričių, kur akademinė bendruomenė gali pritaikyti savo kompetenciją, kūrybiškumą ir kritinį mąstymą. MRU atvejis rodo, kaip svarbu, kad universitetas neužsisklęstų savo akademinėje tradicijoje ir būtų jautrus besirandančių socialinių praktikų poreikiams. Šis Universitetas išaugo klausydamas besikuriančių demokratinės visuomenės institutų balso, tenkindamas naujų aukštojo išsilavinimo rinkų poreikį.

⁵ Mokslo ir studijų sistemos kokybės kėlimo galimybės. Projektas <https://www.smm.lt/uploads/documents/darbo%20grupes/02%2008%20reformos%20gaires_paskutinis%20variantas.pdf>.

Itin svarbu, kad universiteto plėtra būtų paremta aiškiais ir nuosekliomis vertybinėmis nuostatomis. MRU nuo pat užuomazgų buvo kuriamas kaip demokratinės visuomenės institucija, besiremianti teisinės valstybės, atviros visuomenės ir žmogaus teisių pirmenybės kategorijomis. Todėl jis sugebėjo nuosekliai atsiriboti nuo etatistinių ir autoritarinių valstybės institutų sampratų, su kuriomis jam teko susidurti savo veiklos pradžioje, ir užimti savitą poziciją technokratinės aukštojo mokslo sampratos atžvilgiu. Universiteto nuomone, asmuo yra ta instancija, kuri turi apsispręsti dėl jo teikiamo išsilavinimo pobūdžio ir turinio. Nesutikdamas su aprioriniais teisės į išsilavinimą ribojimais, Universitetas ugdo informuotą pilietį kaip demokratinės pilietinės visuomenės būtiną prielaidą ir jos veiksmingumo garantą.

MRU akademinė tapatybė yra pagrįsta akademinės autonomijos, atvrumo visuomenei, institucinio konkurencingumo ir įsipareigojimo savo socialinei misijai deriniu. Tai vienas iš patikrintų receptų universitetams, siekiantiems iš naujo apsibrėžti savo vaidmenį kintančiose demokratinėse visuomenėse.

Straipsnio autorius reiškia padėką MRU rektoriui prof. Alvydui Pumpučiiui, Senato pirmininkui prof. Vytautui Pakalniškiui, profesoriams Vidmantui Egidijui Kurapkai, Justinui Sigitui Pečkaičiui, Tadaui Sudnickui už įkvepiančius pokalbius ir literatūroje neužfiksuotų Universiteto istorijos aspektų paaiškinimą.

LITERATŪRA

- Pumputis, A. Teisės saugos funkcijų sistemos klausimu. *Kriminalinė justicija*. 1997. 7/8, 183–187.
- Pumputis, A. Lietuvos teisės universiteto raida (1990–2000 m.). *Jurisprudencija*. 2000. 15(7), 13–15.
- Meištaičė, L. Lietuvos policijos akademija: ateities policininkas ir dabartinė netvarka. *Justitia*. 1997. 2, 12–14.
- Pumputis, A. Policija kaip paslauga. *Politologija*. 1996. 1, 68–80.
- Liubertas, P. Lietuvos policija atkūrus nepriklausomybę (1990–1996). Liubertas, P.; Mančinskas, Č. *Lietuvos teisės universitetas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 322 p.

- Pumpūtis, A. Establishment of the Police Academy of Lithuania and its Development 1990–1995. *Kriminalinė justicija*. 1995. 4, 13–22.
- Pumpūtis, A. Socialinis universitetų vaidmuo XXI amžiuje. *Mykolo Romerio universitetas*. 2004a. 8 (76), 6.
- Pumpūtis, A. Autonomija įpareigoja atsakomybei ir susitelkimui. *Mykolo Romerio universitetas*. 2004b. 9 (77), 1–2.
- Pumpūtis, A. Didžioji universitetų chartija: atsakomybė už ateities intelektą. *Mokslo Lietuva*. 2003. 17(2), 20.
- Mesonis, G. (ed.) *Regnum Est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, 1060 p.
- Kurapka, V.; Mačiukaitė-Žvinienė, S. Universiteto mokslas Lietuvai – per Europą. Mesonis, G. (ed.). *Regnum Est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, 739–760.
- Jaunius, V. Netrukdytas reiškia paramą. Pokalbis su M. Romerio universiteto rektoriumi A. Pumpučiu. *Veidas*. 2008. 38, 64–65.
- Ramonas, A. Policijos ar teisės akademija? *Mokslo Lietuva*. 1997 m. gegužės 28, p. 2.
- Mykolo Romerio universitetas (2009): *Mykolo Romerio universitetas 2004–2009*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, 144 p.
- Mykolo Romerio universitetas (2010). *Mykolo Romerio universitetas 2010 m*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, 152 p.
- Mesonis, G. Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga. Mesonis, G. (ed.). *Liber amicorum Česlovui Juršėnui*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, 593 p.
- Katuoka, S. Teisė besikeičiančioje Europoje / Law in the changing Europe. Katuoka, S. (ed.) *Le droit dans une Europe en changement. Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, 945 p.
- Patapas, A.; Smalskys, V. Viešojo administravimo studijų krypties savarankiškumo problema. *Viešoji politika ir administravimas*. 2010. 32, 85–93.
- Smalskys, V.; Smalskys, V. (ed.) *Viešasis valdymas: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, 388 p.

MOKSLO IR INOVACIJŲ VEIKLOS DINAMIKA MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE

Inga ŽALĖNIENĖ, Nomedą GUDELIENĖ, Andrius PUKSAS

Moksliniai tyrimai, eksperimentinė plėtra ir inovacijos (MTEPI) yra Lietuvos ir Europos Sąjungos strateginis prioritetą. Šiuolaikinės visuomenės vis labiau supranta, kad mokslo tyrimais paremtų žinių generavimas ir jų perdavimas novatoriškais bei patraukliomis paslaugomis ir / ar produktais yra žinių visuomenės, pažangos, ekonomikos ir kultūros raidos varomoji jėga, lemianti valstybės konkurencinę poziciją globalioje rinkoje. Sutelktas mokslo ir intelektinis potencialas, kryptingi, nuoseklūs, tarptautinio lygio ir šiuolaikinės visuomenės aktualijas atitinkantys moksliniai tyrimai, plėtojama aukščiausius tarptautinius standartus atitinkanti MTEPI infrastruktūra ir palankios mokslininkų bei tyrėjų darbo sąlygos yra būtina naujų MTEPI paslaugų ir / ar produktų kūrimo ir perdavimo sąlyga. Universitetai, verslo įmonės, valdžios institucijos, nevyriausybinės organizacijos ir individualūs asmenys vis labiau bendradarbiauja pridėtinę vertę kuriančiose ekosistemoje ir tinkluose, atsiranda naujų žinių kūrimo ir perdavimo būdų.

Šiuo straipsniu siekiama apžvelgti Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas) MTEPI veiklos raidos kelią ir svarbą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu, siejant su Europos Sąjungos veiklos prioritetais ir pasaulio MTEPI tendencijomis.

Europos Sąjungos mokslo ir inovacijų politikos formuotojai skatina įvairių mokslo sričių ir požiūrių dermę bei socialinių ir humanitarinių mokslų kuriamą pridėtinės vertės augimą. Įgyvendinant Europos ekonominio augimo strategiją „Europa 2020“ daugiausia dėmesio skiriama visuomenės iššūkiams tokiose svarbiose srityse kaip užimtumas, inovacijos, švietimas, socialinė įtrauktis, sveikata, demografiniai pokyčiai, saugus maistas, klimatas ir energetika, saugios, įtraukiančios, inovatyvios ir reflektuojančios visuomenės. Neabejotina, kad socialiniai ir humanitariniai

mokslai yra sudedamoji visų sprendimų paminėtose srityse dalis. Be to, Europos Sąjungos „Inovacijų sąjungoje“ nustatyti 34 Europos valstybių įsipareigojimai siekiant įgyvendinti strategijos „Europa 2020“ nuostatas. Pavyzdžiui, visuotinai nuspręsta mokslo ir inovacijų programos sieti su „Europa 2020“ nustatytais visuomenės iššūkiais, skatinti socialines inovacijas, suburti mokslininkų ir tyrėjų kritinę masę, sukurti mokslo-verslo žinių aljansus, skatinti tarptautinį ir tarpsektorinį mobilumą ir bendradarbiavimą, kelti doktorantūros studijų kokybę, įgyvendinti mokslinių tyrimų rezultatų sklaidą per atvirąją prieigą ir kt. (šaltiniai: Innovation Union Information and Intelligence System, 2015; UNESCO Science Report Towards 2030, 2015).

Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ išskirtos trys pažangos kryptys – visuomenė, ekonomika ir valdymas – kurios reikalauja didelio socialinių ir humanitarinių mokslų indėlio. „Lietuva 2030“ suponuoja šalies MTEPI tematikų ir vadybos pokyčius skatinant žinių trikampio mokslas-verslas-valdžia sąveiką, suteikiant prieigą prie tarptautinių žinių kūrimo tinklų ir ugdant bendradarbiavimo bei verslumo kultūrą. Valstybinė studijų, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros 2013–2020 m. programa, kuria siekiama skatinti darnią žmogaus ir visuomenės raidą, stiprinančią šalies konkurencingumą ir sudarančią sąlygas inovacijoms, plėtojant studijas ir vykdant MTEP, taip pat reikalauja aukščiausios kokybės socialinių ir humanitarinių mokslų tyrimais paremtų sprendimų (Valstybinė studijų, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros 2013–2020 metų plėtros programa, 2012).

Tarptautinės ūkio plėtrą vertinančios institucijos teigiamai vertina nepriklausomos Lietuvos ekonomikos raidą. Pavyzdžiui, 2014–2015 m. Pasaulio konkurencingumo indekso duomenimis, Lietuva užėmė 41 vietą iš 144. Pagal „inovacinių gebėjimų“ rodiklį Lietuva užėmė 38 vietą, pagal „mokslo institucijų kokybės“ rodiklį – 28 vietą, pagal „mokslo ir mokyimo paslaugų prieinamumo“ rodiklį – 33 vietą (Global Competitiveness Report 2013–2014; Global Competitiveness Report 2014–2015). Tai yra gana aukštas įvertinimas, kurį valstybė pasiekė per dvidešimt penkerius metus. Nors, „Inovacijų sąjungos“ švieslėtės duomenimis, 2015 m. Lietuva vis dar laikyta vidutine inovacijų šalimi ir pagal daugumą ro-

diklių vertinama žemiau nei ES vidurkis, Lietuvos santykinės stiprybės yra žmogiškieji ištekliai ir finansų bei paramos sritys (Innovation Union Scoreboard, 2015). Neabejotina, kad didžiąja dalimi tai yra universitetuose įgyvendinamų socialinių ir humanitarinių mokslų studijų ir MTEPI veiklų rezultatas.

Nepriklausomybės laikotarpiu Lietuvoje įvyko MTEPI sistemos struktūriniai pokyčiai. Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis buvo atnaujinta didelė dalis mokslo ir studijų infrastruktūros, išskirtos prioritetinės MTEPI finansavimo kryptys (pvz., nacionalinės mokslo programos, sumanios specializacijos kryptys), sukurta atvirosios prieigos prie mokslinių tyrimų rezultatų sistema. Tolesni tarptautinių ekspertų rekomenduojami mokslo ir inovacijų vadybos sprendimai siejami su tikslinėmis investicijomis į MTEPI, mokslo kokybės kėlimu, geriausių mokslininkų ir tyrėjų grupių finansavimu, aktyvesniu dalyvavimu Europos MTEPI finansavimo programose (MOSTA, 2015b).

Mykolo Romerio universiteto MTEPI veikla visada buvo svarbi Lietuvos akademinėi ir plačiajai visuomenei. Atkūrus nepriklausomybę pirmiausia iškilo poreikis sukurti ilgalaikę pridėtinę viešąją vertę kuriančią ir humanistinėmis vakarietiškomis vertybėmis paremtą ekonominę, teisės, saugumo, švietimo, kultūros ir socialinę sistemą. Tai galėjo sukurti tik kompetentingi ir profesionalūs teisininkai, ekonomistai, viešojo administravimo, visuomenės saugumo specialistai, edukologai, psichologai, sociologai, socialinės politikos srities darbuotojai. Todėl pirmiausia buvo būtina sukurti modernią aukštojo mokslo sistemą, kryptingai ir nuosekliai investuoti į mokslinius tyrimus ir inovacijas, sukurti mokslo-verslo valdžios ir kitų visuomenės grupių bendradarbiavimą skatinančias priemones, integruotis į tarptautines saugumą ir ūkio plėtrą užtikrinančias struktūras.

Mykolo Romerio universitetas iškilo kaip asmenybės ir visuomenės pozityvias transformacijas skatinanti aukštojo mokslo institucija, kurioje generuojamos ir skleidžiamos naujos idėjos, ugdomos laisvai, kritiškai ir kūrybingai mąstančios asmenybės, skatinamas bendradarbiavimas ir partnerystė. Siekdamas spręsti šiuolaikinės Lietuvos ir Europos Sąjungos visuomenės problemas, visa apimtimi integruotis į Europos ir pasaulio mokslinių tyrimų erdvę, puoselėti moksliniais tyrimais pagrįstų inovacijų

kultūrą, skatinti visuomenės raidą ir šalies ekonomikos konkurencingumą, nuo pat nepriklausomybės atkūrimo Universitetas plėtoja socialinių ir humanitarinių mokslų fundamentines ir taikomąsias MTEPI veiklas. Mykolo Romerio universitetas suvaidino itin svarbų vaidmenį kuriant moksliniais tyrimais pagrįstą Lietuvos teisinę, viešojo administravimo, visuomenės saugumo, ekonomikos, socialinės politikos aplinką, padėjusią ir padedančią šaliai integruotis į tarptautines struktūras. MTEPI veiklos pagrindu kuriamos studijų programos, įgyvendinama trečioji Universiteto misija – teikiamos įvairios paslaugos visuomenei.

Universiteto vykdomos MTEPI veiklos prisideda prie šalies ir tarptautinės visuomenės raidai svarbių naujų žinių kūrimo, suteikia mokslinę bazę trijų pakopų studijoms, dėstytojų mokslinės kvalifikacijos kėlimui. Pagrindinės Mykolo Romerio universiteto MTEPI sistemos stiprybės yra tarpdisciplininės, Lietuvos ir Europos Sąjungos mokslo prioritetus atitinkančios ilgalaikės mokslo programos, kvalifikuotas personalas, veiksmingos MTEPI veiklos vertinimo ir atlygio už darbo rezultatus sistemos; esama ir nuolat atnaujinama MTEPI infrastruktūra; didėjantis aukščiausio tarptautinio lygio mokslo publikacijų skaičius (tarptautinėje akademinėje bendruomenėje pripažintų leidyklų išleidžiamų monografijų, mokslo studijų ir kitų knygų skaičius; straipsnių *Thomson Reuters Web of Science* ir / ar *Scopus* pasaulinėse duomenų bazėse referuojamuose leidiniuose skaičius); tarptautinių ir nacionalinių mokslo renginių organizavimo patirtis; tvirtos konkurencinės pozicijos socialinių mokslų srityje nacionaliniu lygmeniu.

Pagrindinės Mykolo Romerio universiteto, kaip ir kitų Lietuvos universitetų MTEPI sistemos silpnybės yra nedidelis bazinis socialinių mokslų MTEPI veiklų finansavimas, silpnos mokslo ir verslo bendradarbiavimo tradicijos, nepakankamai aktyvus dalyvavimas ir sėkmės rodikliai tarptautiniuose mokslo projektuose, tradicinė orientacija į vienos disciplinos mokslinius tyrimus, nepakankamas tarptautinis ir tarpsektorinis mokslininkų ir tyrėjų judumas, trumpa užsienio vizitų trukmė ir ribota geografinė apėrtis, nepakankamos finansinės galimybės pritraukti aukščiausio pasaulinio lygio mokslininkus ir tyrėjus. Siekiant įveikti šį iššūkį Mykolo Romerio universiteto organizacinė elgsena kreipiamą į konkursinio finansavimo teikiamas galimybes.

Mokslas savo prigimtimi yra globalus, todėl mokslo ir inovacijų plėtrai didelę reikšmę turi integracijos į tarptautinę erdvę lygis. Sąsajų su tarptautinėmis mokslo sistemomis kūrimas lemia universiteto MTEPI raidą ir plėtrą. Todėl dalyvavimas tarptautiniuose MTEPI projektuose, profesinėse organizacijose, mokslinių tyrimų tinkluose, mokslo renginiuose, mokslo rezultatų publikavimas tarptautinės akademinės bendruomenės pripažintose leidyklose ir leidiniuose, indeksuojamuose *Thomson Reuters Web of Science* ir / arba *Scopus* pasaulinėse duomenų bazėse, leidžia geriau susipažinti su mokslinių tyrimų tendencijomis, kelia mokslinių tyrimų kokybę, užtikrina jų maksimalią naudą ir sklaidą. Tarptautiškumo parametrai integruoti į visas Mykolo Romerio universiteto mokslo vadybos grandis, kvalifikacinius dėstytojų ir mokslo darbuotojų reikalavimus, mokslinės veiklos vertinimo kriterijus.

Mykolo Romerio universiteto MTEPI veikla vykdoma nuosekliai ir kryptingai, planuojant penkerių metų laikotarpiui ir atsižvelgiant į Europos ir Lietuvos prioritetus, sukauptą mokslinį potencialą, vykdomų mokslinių tyrimų spektrą, doktorantūros ir magistrantūros studijų poreikius. Universiteto mokslo programos rengiamos remiantis kitų pasaulio universitetų patirtimi ir gerąja praktika, ieškant tinkamiausio modelio, kuris užtikrintų sėkmingą Universiteto misijos ir vizijos įgyvendinimą. MTEPI veikla vykdoma pagal Universiteto mokslinius tyrimus jungiančią bendrąją tyrimų kryptį ir mokslo programų tematikas. Pavyzdžiui, 2007–2011 m. bendroji mokslinių tyrimų kryptis buvo „Lietuvos valstybė ir socialinis saugumas Europos Sąjungos raidos kontekste (dabartis, tendencijos, prognozė)“. Mykolo Romerio universiteto Senatas patvirtino 2007–2010 m. fakultetų mokslo programas, kurios atitiko to laikotarpio valstybės ir visuomenės poreikius, numatant mokslinės veiklos tikslus, uždavinius ir jų įgyvendinimo priemones. 2006–2010 m. mokslo programos: „Teisinės valstybės vystymasis socialinio sugyvenimo amžiuje“, „Valstybės daugiapakopis valdymas“, „Veiksmingas viešasis administravimas“, „Lietuvos ekonomikos konkurencingumo, verslumo bei socialinės sanglaudos stiprinimas“, „Žmoniškųjų išteklių raida: iššūkiai socialinei politikai“.

Nuo 2010 m. orientuojantis į Lietuvos ir Europos Sąjungos visuomenės iššūkius ir nustatytus prioritetus Mykolo Romerio universiteto moks-

liniai tyrimai vykdomi pagal visus Universiteto dėstytojus jungiančią bendrąją tyrimų kryptį „Socialinės inovacijos globaliai plėtrai“ ir 5 tarpdisciplinines mokslo programas: „Teisingumas, saugumas ir žmogaus teisės“, „Socialinės technologijos“, „Šalies darni plėtra globalizacijos sąlygomis“, „Užimtumo galimybių didinimas ir gyvenimo kokybės gerinimas“, „Vertybių tęstinumas ir kaita globalioje visuomenėje“. Prioritetinė mokslinių tyrimų kryptis ir mokslo programos buvo parengtos remiantis tarpfakultetinių aukščiausio lygio mokslininkų ir tyrėjų komandų atlikta Lietuvos ir Europos Sąjungos poreikių analize, Mykolo Romerio universiteto mokslinio potencialo, perspektyvų ir studijų poreikių vertinimu. Buvo vadovautasi Europos mokslinių tyrimų erdvės prioritetais, įtvirtintais ekonomikos augimo strategijoje „Europa 2020“, jos pavyzdinėje iniciatyvoje „Inovacijų sąjunga“ bei bendrojoje mokslinių tyrimų ir inovacijų finansavimo programoje „Horizontas 2020“, kitais tarptautiniais mokslinių tyrimų erdvės dokumentais.

Mykolo Romerio universiteto mokslo programos taip pat modeliuojamos ir vykdomos remiantis Lietuvos mokslo plėtros prioritetinėmis kryptimis: integracija į globalias rinkas, sumanios ekonomikos kūrimas, moksliosios, kūrybingos ir inovatyvios visuomenės plėtra, intelektinio potencialo stiprinimas. MTEPI ateitis siejama su socialinių inovacijų kūrimu, mokslo ir verslo bendradarbiavimu, mokslo tarptautiškumu, tarpdiscipliniškumu, tarpsektoriškumu. Strateginis Mykolo Romerio universiteto mokslo programų privalumas – į socialinių inovacijų kūrimą orientuota tarpkryptinių ir tarpdisciplininių tyrimų sinergija. Mykolo Romerio universiteto mokslininkai aktyviai dalyvavo įgyvendinant nacionalines mokslo programas „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“ bei „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“. Universiteto mokslo programų tematikų perspektyvumą patvirtina esamų nacionalinių mokslo programų tematikos: „Modernybė Lietuvoje“, „Link ateities technologijų“, „Gerovės visuomenė“, „Sveikas senėjimas“ bei Sumanios specializacijos prioritetinės kryptys: „Efektyvi energetika ir tvari aplinka“, „Sveikata, sveikatos technologijos ir biofarmacija“, „Transportas, logistika ir e.sistemas“, „Įtrauki ir besimokanti visuomenė“ (MOSTA, 2015a).

1 lentelė. 2015–2020 m. mokslo programos ir pagrindiniai jų tikslai

Pavadinimas	Tikslas
Teisingumas, saugumas ir žmogaus teisės	Kompleksiškai tirti teisingumo įgyvendinimo teisinius, socialinius, ekonominius, politinius ir kultūrinius veiksnius, šiuolaikinius žmogaus teisių apsaugos mechanizmus, saugumo užtikrinimo garantijas, globalizacijos ir socialinio teisingumo kontekstuose analizuoti verslo aplinkos dinamiką, asmens ir valstybės finansinį saugumą, ekonominių sukrėtimų pasekmių įveikimo būdus ir prevenciją, efektyvų ginčų sprendimą ir konfliktų valdymą, moksliosios visuomenės įtaką teisingumo įgyvendinimui
Socialinės technologijos	Atskleisti socialinių technologijų taikymo socialinėse sferose plėtros galimybes, turinį, mastą, tendencijas, parengti strateginius sprendimus ir numatyti uždavinius ir rekomendacijas, kaip socialinės technologijos įgalintų transformuoti įvairias socialinio gyvenimo sferas
Šalies darni plėtra globalizacijos sąlygomis	Vykdėti ir plėtoti mokslinius tyrimus, siekiant šalies aplinkosaugos, socialinės, ekonominės tvėrmės, sprendžiant visuomenės raidos problemas globalizacijos sąlygomis
Užimtumo galimybių didinimas ir gyvenimo kokybės gerinimas	Kompleksiškai ištirti ekonomines, socialines, teises, valstybės valdymo, psichologines ir edukologines prielaidas Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybei gerinti ir užimtumo galimybės didinti; nustatyti veiksmingo gyvenimo kokybės gerinimo ir užimtumo skatinimo kliūtis; pateikti efektyvius jų šalinimo būdus, grįstus mokslinių tyrimų rezultatais, ir pasiūlyti rekomendacijas gyvenimo gerovės ir užimtumo politiką formuojančioms valstybės institucijoms, politikos priemonių rengėjams ir įgyvendintojams
Vertybių tęstinumas ir kaita globalioje visuomenėje	Moksliai tirti vertybes, jų pagrįstumą, formuojamas sistemas, būklę įvairiuose visuomeninio gyvenimo procesuose yra būtinybė

Pažangaus mokslinės veiklos valdymo modelio sukūrimas yra vienas iš svarbiausių Mykolo Romerio universiteto strateginių tikslų įgyvendinimo priemonių. Universiteto mokslo ir inovacijų vadyba tobulinama atsižvelgiant į pirmaujančių pasaulio universitetų patirtį, Lietuvos ir Europos Sąjungos visuomenės iššūkius, pasaulio mokslo raidos tendencijas, studijų poreikius, mokslinės veiklos finansavimo sistemą. 2010 m. kuriant Mykolo Romerio universiteto mokslinės veiklos valdymo modelį buvo vadovautasi trimis svarbiausiais siekiais: pereiti prie tarpdisciplininių mokslinių tyrimų, stiprinti tarptautiškumą ir sukurti efektyvią mokslinės veiklos apskaitos informacinę sistemą. Inovatyvus mokslo vadybos modelis, mokslininkų skatinimas ir tarpdisciplininio bendradarbiavimo plėtra turėjo įtakos nacionaliniams Mykolo Romerio universiteto mokslinės veiklos vertinimo rezultatams: pagal Lietuvos mokslo tarybos ekspertų atliktą 2012–2014 m. mokslinės veiklos įvertinimą, Universitetas yra vienas iš pirmaujančių socialinių mokslų srityje.

Akademinė bendruomenė visais laikais buvo didžiausias Mykolo Romerio universiteto turtas. Iškilūs Mykolo Romerio universiteto mokslininkai yra sulaukę aukščiausio nacionalinio pripažinimo už mokslinę veiklą. 2012 m. Nacionalinė mokslo premija skirta prof. dr. Ritai Žukauskienei už darbų ciklą „Lietuvos vaikų, paauglių ir suaugusiųjų psichologinės gerovės tyrimai (1997–2011)“. Nacionalinės mokslo premijos taip pat įteiktos prof. habil. dr. Mindaugui Maksimaičiui už darbų ciklą „Lietuvos konstitucionalizmo istorijos studijos“ (1998–2006 m.) ir prof. dr. Sarmitei Mikulionienei (autorių grupė) už darbų ciklą „Paramos šeimai politikos prioritetų paieškos šeimos pokyčių, gyventojų senėjimo ir demografinės krizės sąlygomis“ (1995–2005 m.).

2014–2015 m. Mykolo Romerio universitetas kartu su kitais Lietuvos universitetais ir mokslinių tyrimų institutais dalyvavo Tarptautinės mokslinės veiklos palyginamajame tyrime, kurį administravo Mokslo stebėsenos ir analizės centras. Atliekant mokslinės veiklos palyginamąjį tyrimą vertinti su mokslo kryptimi susiję institucijos padaliniai nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu. Tarptautiniai ekspertai vertino esamą Lietuvos mokslo sistemą, kokybės lygį, pateikė veiklos tobulinimo kryptis. Socialiniuose moksluose Mykolo Romerio universiteto fakultetai buvo įvertinti gana aukštais balais (Teisės ir Socialinių technologijų fakultetai įvertinti geriausiai – 3 balais

(stiprūs nacionaliniai žaidėjai, turintys tarptautinį pripažinimą), pateiktos rekomendacijos dėl veiklos ir vadybos procesų tobulinimo.

Mykolo Romerio universitetas taip pat dalyvavo Lietuvos mokslo tarybos administruojamame 2012–2014 m. mokslinės veiklos rezultatų vertinime. Vertintos įvairios su moksline veikla susijusios veiklos: publikacijos, dalyvavimas tarptautiniuose mokslo projektuose ir užsakomuosiuose tyrimuose, akademinis personalas, tarptautinis judumas, mokslo populiarinimo veiklos ir kt. Pagal Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintą Mokslo ir studijų institucijų mokslo (meno) darbų vertinimo metodiką Mykolo Romerio universitetas socialiniuose moksluose užima tvirtas lyderio pozicijas pagal gautus taškus už formaliojo vertinimo (II lygiui priskirtus) ir ekspertinio vertinimo (I lygiui priskirtus) mokslo (meno) darbus.

2015 m. buvo pertvarkyta Mykolo Romerio universiteto MTEPI vadybos sistema, pagrindiniai jos tikslai – kritinės mokslininkų ir tyrėjų masės konsolidavimas, kvalifikacijos kėlimas ir įgalinimas tarptautinei akademiniai karjerai. Tarybos nutarimu buvo pakeista organizacinė struktūra: įsteigta 19 laboratorijų ir Mokslo ir inovacijų paramos centras. Laboratorijų paskirtis – susitelkus į konkurencingą, aukšto lygio žiniomis, pažangiomis technologijomis, kvalifikuotais žmogiškaisiais ištekliais grindžiamą MTEPI ekosistemą, kurti socialines inovacijas, atitinkančias Mykolo Romerio universiteto prioritetines mokslinių tyrimų kryptis. Pagrindinės laboratorijų vertybės ir veiklos principai: dermė su fakultetų veiklomis, bendradarbiavimas, tarpdiscipliniškumas, tarptautiškumas, kūrybos ir mokslinių tyrimų laisvė, akademinė ir verslo etika bei pagarba intelektualinės nuosavybės teisėms, kompetencija ir profesionalumas, atvirumas ir atskaitomybė visuomenei.

Tarptautinis akademinis judumas yra vienas iš strateginių Mykolo Romerio universiteto prioritetų. Universiteto MTEPI darbuotojai nuolat vyksta į komandiruotes ir stažuotes. Tam pasitelkiamos tokios finansavimo priemonės kaip Erasmus+ ir Erasmus Mundus programos, COST veiklos, Fulbraito stipendijos ir kita. Tarp pagrindinių užsienio komandiruočių tikslų: dalyvavimas tarptautinėse ekspertų komisijose, mokslo renginiuose ir stažuotėse, pasitarimai dėl bendrų projektų ir publikacijų, disertacijų rengimas, darbas bibliotekose ir pan. Aktyviai bendradarbiau-

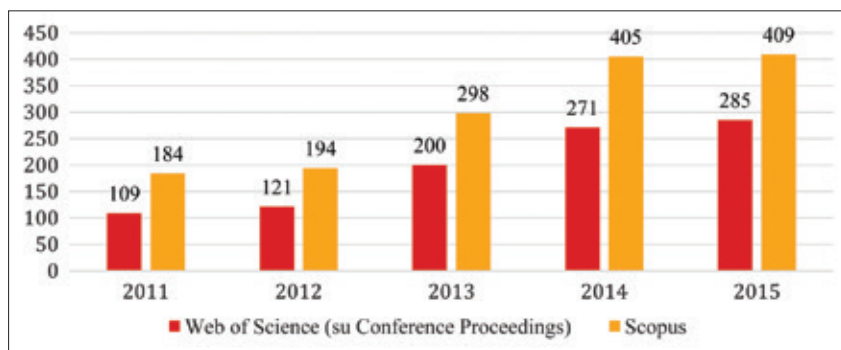
jama su Vokietijos, Prancūzijos, Italijos universitetais, taip pat palaikomas ryšys su Rytų kaimynėmis – Moldova, Rusija, Azerbaidžanu, Ukraina, į šias šalis kasmet išvyksta apie 50 darbuotojų. Užsienio komandiruotės finansuojamos iš Mykolo Romerio universiteto, kviečiančiųjų organizacijų ar nacionalinių bei tarptautinių projektų lėšų. Svarbią užsienio mokslininkų vizitų ir Universiteto mokslininkų išvykų į užsienį dalį sudaro atvykimai pagal Erasmus dėstytojų mainų programą. Nors vizitai pagal Erasmus programą dažniausiai būna susiję su studijų proceso tikslais, nemažai Universiteto dėstytojų savo išvykas derina su moksliniais interesais. 2007 m. Mykolo Romerio universitetui suteikta išplėstinė 2007–2013 m. Erasmus universiteto chartija, pagal kurią Universitetas turi teisę dalyvauti visuose Mokymosi visą gyvenimą programos projektuose.

Mykolo Romerio universitetas stengiasi pritraukti dalyvauti MTEPI veiklose kuo daugiau iškilų užsienio mokslininkų. Jie kviečiami nuolatiniam darbui, trumpalaikiams vizitams arba tapti afilijuotu Universiteto dėstytoju. Universitetas yra prisijungęs prie Europos mokslininkų chartijos ir Mokslininkų priėmimo į darbą elgesio kodekso bei įgyvendina šių dokumentų nuostatas. Per metus į Mykolo Romerio universitetą vidutiniškai atvyksta apie 20 įvairių valstybių mokslininkų, jų kelionėms finansuoti patelkiamos Lietuvos mokslo tarybos bei Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos administruojamų fondų lėšos. Pastaruoju metu ypač suintensyvėjo vizituojančių profesorių srautai. Šis procesas padeda kelti mokslinių tyrimų ir studijų kokybę, stiprinti akademinius ryšius. Pagrindiniu atspirties tašku vizitams vykdyti nuo 2011 m. tapo Lietuvos mokslo tarybos bei Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos skiriamos konkursinės lėšos trumpalaikiams mokslininkų vizitams finansuoti. Daugiausia mokslininkų ir tyrėjų sulaukta iš Indijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Kinijos, Japonijos. Pagrindiniai tarptautinio judumo sistemos trūkumai yra nepakankamas pasaulinio lygio mokslo lyderių pritraukimas, finansavimo stoka, trumpa vizitų trukmė.

Mokslinių tyrimų rezultatų publikavimas yra vienas iš pagrindinių mokslininko veiklos uždavinių nacionaliniu ir tarptautiniu mastu, o mokslo publikacijos užsienio kalba bei tarptautiniu mastu pripažintuose leidiniuose yra vieni iš pagrindinių MTEPI internacionalizavimo raidą parodančių rodiklių. Vertinant pastarųjų metų Mykolo Romerio universiteto

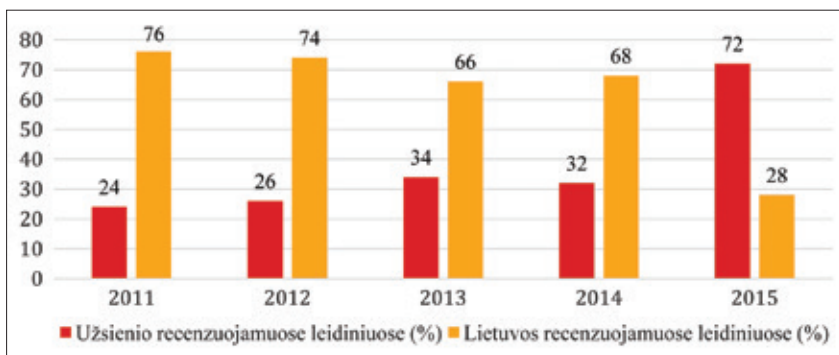
mokslo publikacijas pastebimas akivaizdus ne tik kiekybinis, bet ir kokybinis augimas: Universiteto mokslininkai parengia vis daugiau monografijų ir mokslo studijų, publikacijų *Thomson Reuters Web of Science* ir / arba *Scopus* pasaulinėse duomenų bazėje referuojamuose ir citavimo indeksą turinčiuose leidiniuose, straipsnių užsienio recenzuojamuose mokslo leidiniuose, publikacijų užsienio kalba. Didėjantis monografijų ir tarptautinių mokslo publikacijų skaičius yra viena iš Mykolo Romerio universiteto mokslinės veiklos sistemos stiprybių.

Kokybinis indėlis į mokslo srities plėtrą tarptautinėje mokslo erdvėje yra vertinamas pagal leidinių, esančių *Thomson Reuters Web of Science* ir / arba *Scopus* duomenų bazėse, citavimo skaičių. Universiteto mokslininkų ir tyrėjų citavimo skaičius kasmet tolygiai auga, o per penkerius metus išaugo beveik 4 kartus. Palaipsniui didėja Mykolo Romerio universiteto mokslininkų ir tyrėjų citavimas *Thomson Reuters Web of Science* ir / arba *Scopus* pasaulinėse duomenų bazėse esančiuose leidiniuose.

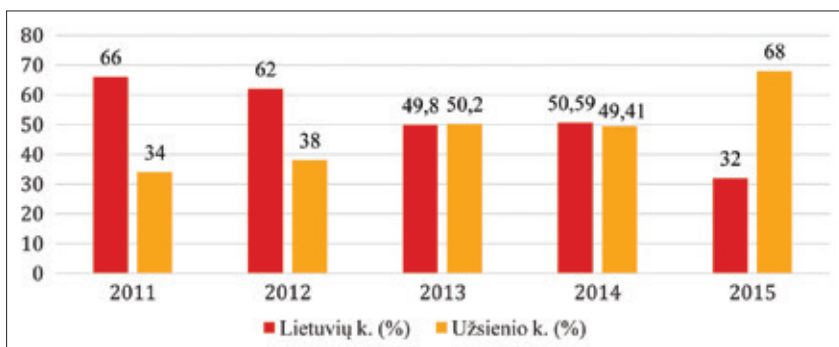
1 grafikas. Mykolo Romerio universiteto autorių citavimas *Thomson Reuters Web of Science* ir / arba *Scopus* duomenų bazėse esančiuose leidiniuose

Igyvendinant strateginius Universiteto tarptautiškumo tikslus, daug dėmesio skiriama publikavimui užsienio recenzuojamuose leidiniuose. 2011–2012 m. daugiau nei pusė publikacijų buvo leidžiama Lietuvos recenzuojamuose mokslo leidiniuose, o jau 2015 m. padėtis iš esmės pasikeitė – dvigubai daugiau publikacijų skelbiama užsienio recenzuojamuose mokslo leidiniuose (2 grafikas).

2 grafikas. Publikacijų Lietuvos ir užsienio leidiniuose santykis 2011–2015 m.

Didėjant publikavimo apimtims tarptautiniu mastu, augo ir užsienio kalba publikuojamų leidinių skaičius (pirmenybę teikiant anglų kalbai). Nors Mykolo Romerio universiteto 2010–2020 m. strateginiame plane buvo numatyta, kad iki 2020 m. ne mažiau nei 50 proc. publikacijų būtų rengiama užsienio kalba, šį rodiklį pavyko pasiekti anksčiau. 2013 m. publikacijų užsienio kalba išleista daugiau nei lietuvių kalba, o 2015 m. užsienio kalba rengiamų publikacijų skaičius daugiau nei dvigubai viršijo lietuvių kalba išleistų publikacijų skaičių (3 grafikas).

3 grafikas. Publikacijų lietuvių ir užsienio kalba santykis 2011–2015 m.

Mykolo Romerio universitetas leidžia 9 periodinius recenzuojamus mokslo žurnalus, kurie yra įtraukti į tarptautines duomenų bazines. Tarp-

tautinės akademinės bendruomenės pripažinta „Elsevier“ leidykla leidžia Universiteto mokslo žurnalus *International Comparative Jurisprudence* ir *Intellectual Economics*. Viena iš svarbiausių MTEPI kokybės lygio kėlimo priemonių yra atviroji prieiga prie mokslinių tyrimų rezultatų ir jų sklaida, todėl nuo 2010 m. Mykolo Romerio universiteto leidyba buvo perorientuota nuo tradicinės prie elektroninės. Universitetas pirmasis Lietuvoje visa apimtimi įgyvendina mokslinių tyrimų rezultatų atvirosios prieigos principus. Sukurtas ir plėtojamas elektroninių knygų portalas MRU eBooks, plėtojama atvirosios prieigos institucinė mokslo publikacijų talpykla.

Mykolo Romerio universiteto mokslininkai ir tyrėjai vis aktyviau dalyvauja nacionalinėse, regioninėse ir tarptautinėse mokslo programose ir projektuose, finansuojamuose pagal 7BP, „Horizontas 2020“, COST, Erasmus+, Grundvig, Nordplus, ES struktūrinių fondų, Mokymosi visą gyvenimą, tarptautinio mokslininkų judumo programų ir kitas schemas, bendradarbiaudami su socialiniais partneriais vykdo užsakomuosius mokslo tyrimus. Įgyvendinant projektus ir atliekant užsakomuosius tyrimus sprendžiamos visuomenės problemos, sukuriami nauji vadybos modeliai, stiprėja tarptautinės ir tarpdisciplininės partnerystės ir bendradarbiavimo tinklai. Mykolo Romerio universiteto tarptautiniai projektai turi poveikį Europos socialinių ir humanitarinių mokslų politikos formavimui. Pavyzdžiui, pagal 7BP finansuotą mokslo projektą 2013 m. Mykolo Romerio universitete organizuota Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai tarptautinė konferencija „Socialinių ir humanitarinių mokslų horizontai“, skirta socialinių ir humanitarinių mokslų santykiams su kitomis mokslo sritimis bei mokslo politika, ypač su ES mokslinių tyrimų ir inovacijų finansavimo programa „Horizontas 2020“, aptarti.

Pagal priemonę VP1-3.1-ŠMM-07-K „Parama mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinei veiklai (visuotinė dotacija)“ buvo sėkmingai įgyvendinti 7 mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektai: „Šeimos modelių trajektorijos ir socialiniai tinklai: tarpgeneracinė perspektyva“ (vadovė prof. dr. Vida Kanopienė), „Pozityvios jaunimo raidos stiprinimo mechanizmai socialinių-ekonominių transformacijų kontekste“ (vadovė prof. dr. Rita Žukauskienė), „Paradigminiai šiuolaikinės Lietuvos visuomenės mąstymo pokyčiai ir europinė erdvė“ (vadovė prof. dr. Jūratė Morkūnienė), „E-sveikatos plėtros integruotos transformacijos: suinteresuotųjų pusių tinklo perspek-

tyva“ (vadovė prof. dr. Danguolė Jankauskienė), „Socialinių technologijų įtaka kolektyvinio intelekto vystymui tinklo visuomenėje“ (vadovė prof. dr. Aelita Skaržauskienė), „Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybės matavimo rodiklių sistemos ir vertinimo modelio sukūrimas“ (prof. habil. dr. Ona Gražina Rakauskienė), „Prasmės struktūros“ (vadovas prof. dr. Andrius Bielskis). Įgyvendinant projektus sukurta gyvenimo kokybės matavimo ir vertinimo rodiklių sistema, kolektyvinio intelekto stebėsenos metodika virtualiai aplinkai, e. sveikatos suinteresuotųjų bendradarbiavimo platforma, ištirti ryšiai tarp šeimos modelių ir socialinių tinklų šiandieninėje Lietuvos visuomenėje, sukurta ir įgyvendinta intervencinė programa „Pasimatuok savanorystę“, išanalizuota filosofinė prasmės problema šiuolaikinio aristotelizmo filosofinės tradicijos kontekste, ištirta paradigmų kaita, susijusi su giluminiais šiuolaikinės Lietuvos visuomenės mąstymo lūžiais siejant su Vakarų visuomenės mentalitetu ir kt. Universitetas didžiuojasi ir įdirbiu kibernetinio saugumo srityje. Įgyvendinami Europos Komisijos finansuojami projektai „Lietuvos kibernetinio saugumo ekselencijos centro mokymams, moksliniams tyrimams ir švietimui“ ir „Europos kibernetinio saugumo ekselencijos centrų tinklo stiprinimas“, kuriais siekiama įvertinti pasirinktų ES ir NATO valstybių kibernetinio saugumo strategijų normas, sukurti nacionalinį Lietuvos kibernetinio saugumo strategijos modelį, suformuoti šėšėlinės ekonomikos koncepciją skaitmeninėje erdvėje, sukurti Europos nacionalinių kibernetinių nusikaltimų kompetencijos centrų vieningą kontaktų centrą ir toliau plėtoti nacionalinių kompetencijos centrų tinklą kaip gerai apibrėžtą ir veiklią bendruomenę.

Siekiant, kad MTEPI rezultatai būtų praktiškai pritaikomi, Mykolo Romerio universitetas organizuoja tarptautinius ir nacionalinius mokslo renginius (konferencijas, seminarus, viešas paskaitas, vasaros mokyklas, forumus), suburiančius įvairių mokslo sričių mokslininkus, viešojo ir privataus sektoriaus atstovus, verslo ir visuomenės lyderius. Nuolat kyla Universiteto organizuojamų renginių kokybė ir apimtis, surengti itin aukšto lygio renginiai su Pasaulio universitetų asociacija, Europos mokslo taryba, Europos universitetų asociacija, Europos Komisijos generaliniais direktoratais ir kt.

Mykolo Romerio universitetas daug dėmesio skiria naujosios mokslininkų kartos rengimui ir mokslininko karjeros populiarinimui bei patrauklumo didinimui. Kartu su partneriais Universitetas vykdo socialinių

ir humanitarinių mokslų 6 mokslo krypčių doktorantūros studijas: teisės (kartu su Vytauto Didžiojo universitetu); vadybos (kartu su Vytauto Didžiojo universitetu, ISM Vadybos ir ekonomikos universitetu, Aleksandro Stulginskio universitetu ir Šiaulių universitetu); ekonomikos (kartu su Vytauto Didžiojo universitetu, ISM Vadybos ir ekonomikos universitetu, Aleksandro Stulginskio universitetu ir Šiaulių universitetu); psichologijos (kartu su Vytauto Didžiojo universitetu ir Kordobos universitetu (Ispanija)); edukologijos (kartu su Lietuvos edukologijos universitetu, Vilniaus universitetu, Klaipėdos universitetu, Aveiro universitetu (Portugalija), filologijos (kartu su Lietuvos edukologijos universitetu). Atsižvelgiant į turimą mokslo potencialą siekiama ir kitų socialinių mokslų doktorantūros teisių. 2015 m. Universiteto tarybos sprendimu buvo įsteigta Socialinių inovacijų doktorantūros mokykla.

1996–2015 m. Universitete apgintos 304 daktaro disertacijos, iš jų: teisės – 237, vadybos (anksčiau vadybos ir administravimo) – 59, psichologijos – 7, ekonomikos – 1. Tarp jų yra disertacijų, parengtų ir apgintų pagal kelių valstybių reikalavimus (pvz., Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos). Pirmosios edukologijos ir filologijos mokslo krypčių disertacijos planuojamos ginti 2016 metais.

Pagrindinės vykdomų doktorantūros studijų stiprybės: kvalifikuoti specialistai (su doktorantūros studijomis susiję mokslininkai, administracinis personalas), sustiprėjęs bendradarbiavimas su Lietuvos ir užsienio universitetais, dėl tarptautinio judumo ir doktorantūros tinklų plėtros bei stiprinimo nuolat auganti studijų kokybė, veiklios tyrėjų ir mokslininkų organizacijos (pvz., MRU Doktorantų draugija). Vykdomos doktorantūros studijos bei jų tobulinimas grindžiamas pažangiausiai ES mastu pripažintais principais (angl. *Principles for Innovative Doctoral Training*). Sėkminga patirtimi ir gerąja praktika Universitetas dalinasi ir su savo nacionaliniais bei užsienio partneriais. Pavyzdžiui, vykdant projektą „Erasmus Mundus partnerystė Baltarusijai, Ukrainai ir Moldovai – EMP-AIM“.

2015 m. Lietuvos mokslo tarybai buvo pateiktos MRU vykdomų teisės ir filologijos mokslo krypčių doktorantūrų 2011–2014 m. savianalizės suvestinės. Ekspertai nustatė, kad šiose mokslo kryptyse vykdoma doktorantūra atitinka mokslo doktorantūros nuostatuose ir doktorantūros reglamente nustatytus reikalavimus, bei teigiamai įvertino doktorantūros

kokybę ir efektyvumą. Kitų kryptių doktorantūros studijos bus vertinamos šiais metais.

ES mastu siekiama didinti doktorantų skaičių bei užtikrinti doktorantūros studijų tarptautiškumą. Tam Universitetas kuria ir vykdo jungtines studijas su užsienio partneriais. Pavyzdžiui, pagal Erasmus Mundus programą vykdomos dvi jungtinės doktorantūros programos – „Šiuolaikinė Rusijos ir Kinijos komercinė teisė globalioje ekonomikoje“ (RuChin) ir „Teisė, mokslas ir technologijos“ (LAST-JD). Atsižvelgiant į tarptautinių ekspertų rekomendacijas dėl tarptautiškumo didinimo, Universitetas skatina doktorantus publikacijas ir disertacijas rengti užsienio kalbomis. Tai padeda jiems geriau pasirengti tarptautinei akademinėi karjerai, sumažinti akademinės bendruomenės uždarumą, užtikrinti didesnę tarptautinę Lietuvos mokslo pasiekimų sklaidą ir platesnį partnerysčių tinklą.

Siekdamas užtikrinti mokslinės karjeros tęstinumą, ugdyti ir stiprinti neseniai disertacijas apgynusių mokslininkų kompetencijas, Universitetas sudaro palankias sąlygas atlikti podoktorantūros stažuotes.

Bendradarbiavimas yra viena iš Mykolo Romerio universiteto MTEPI veiklos stiprybių. Universitetas bendradarbiauja su Lietuvos ir užsienio akademiniais partneriais, valdžios institucijomis, verslo įmonėmis ir kitais socialiniais partneriais. Tai leidžia integruoti ir derinti institucinius tikslus su tarptautinėmis ir nacionalinėmis MTEPI valdymo darbotvarkėmis, sukurti kritinę tyrėjų masę ir įgyti konkurencinį pranašumą dalyvaujant nacionaliniuose ir tarptautiniuose mokslinių tyrimų projektuose, rengti bendras publikacijas, dalyvauti mokslo žurnalų redkolegijose, organizuoti bendrus renginius, doktorantūros studijas. Tarptautiniai mokslinės veiklos vertinimo ekspertai taip pat pabrėžia būtinybę stiprinti tarpsektorinį bendradarbiavimą, dalyvauti bendruose mokslo ir verslo projektuose, skatinti mokslininkų, tyrėjų ir studentų tarpsektorinį judumą (MOSTA, 2015).

Mokslo ir verslo bendradarbiavimas taip pat yra vienas iš strateginių Europos Sąjungos ir Lietuvos tikslų. Mykolo Romerio universiteto mokslininkai ir tyrėjai dalyvauja mokslo-verslo tinkluose, tokiuose kaip Visorių informacinių technologijų parkas, „Žinių ekonomikos forumas“, vykdo užsakomuosius tyrimus pagal Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūros finansuojamą priemonę pradedantiesiems smulkiojo ir vidutinio verslo subjektams „Inočekiai LT“. Didžiausios mokslo-verslo bendradarbiavimo

stiprybės yra palanki infrastruktūra ir teisinė bazė, stiprėjančios partnerystės ir veiklos rezultatai. Didžiausi bendradarbiavimo su akademineis, socialiniais ir verslo partneriais iššūkiai yra skirtingi veiklos tikslai, dar tik besiformuojančios bendradarbiavimo tradicijos, išteklių stoka. Siekdamas įveikti šį iššūkį Mykolo Romerio universitetas nuolat tobulina bendradarbiavimo su Lietuvos socialiniais ir verslo partneriais sistemą, paremtą išskirtine kompetencija, palankia mokslinė ir socialine aplinka, skatinančia inovatyvių produktų ir / ar paslaugų kūrimą. Suinteresuotųjų institucijų konsolidacija, aukščiausia mokslinių tyrimų kokybė ir komercinės, bet viešąjį interesą atitinkančios MTEPI veiklos yra esminės mokslo ir verslo sinergijos sąlygos.

Tarptautinių partnerių konsolidavimas bendrai veiklai yra kitas sėkmingos MTEPI veiklos garantas. 2014 m. pavasarį Mykolo Romerio universitetas bendradarbiaudamas su pažangiais Europos (Midlsekso (Jungtinė Karalystė), Bolonijos (Italija) bei Zagrebo (Kroatija) ir Azijos universitetais (Dongseo (Pietų Korėja), Josai (Japonija), Huazhongo (Kinija), įsteigė Europos-Azijos žinių konsorciumą „Socialinės technologijos sumaniai ir įtraukiai visuomenei (SOCTECH)“. Pagrindinis SOCTECH konsorciumo tikslas yra suvienyti aukštojo mokslo institucijas ir verslo įmones, remiantis socialinėmis technologijomis įgyvendinti pažangios ir išmanios visuomenės viziją.

Pagrindiniai uždaviniai: dalyvauti Europos ir Azijos fondų remiamuose mokslinių tyrimų, švietimo ir verslo projektuose; inicijuoti kūrybinį bendradarbiavimą ir keitimąsi tarpdisciplininėmis žiniomis; rengti studentų akademinio ir administracinio personalo mainus; skatinti aktyvesnius mokslo, kultūros ir verslo santykius; stiprinti tarptautines ir tarpsektorines paslaugas visuomenei individo, organizacijų ir sisteminių lygmenimis.

Apibendrinant galima teigti, kad Mykolo Romerio universiteto MTEPI projektuojamos atsižvelgiant į Europos Sąjungos prioritetus įgyvendinant ekonominio augimo strategiją „Europa 2020“ bei Lietuvos pažangos strategiją „Lietuva 2030“. Universiteto mokslo programos atitinka Lietuvos ir Europos Sąjungos visuomenės iššūkius, o MTEPI vadybos sistema sumodeliuota siekiant Inovacijų Sąjungoje nustatytų Europos valstybių įsipareigojimų. Veiksminga MTEPI ekosistema, mokslinių tyrimų pu-

blikavimo orientyrai, tarptautinių mokslo projektų, užsakomųjų tyrimų, tarptautinei akademinėi bendruomenei didelį poveikį turinčių mokslo renginių organizavimo, tarptautinio ir tarpsektorinio bendradarbiavimo patirtis garantuoja sėkmingą tolesnę mokslinę ir inovacijų veiklą ir indėlio kuriant Nepriklausomos Lietuvos žmonių gerovę augimą.

Modeliuojant tolesnes MTEPI veiklos gaires numatoma skatinti glaudesnę ir intensyvesnę bendradarbiavimą su tarptautiniais ir nacionaliniais akademiniais partneriais, verslu, valdžios institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, kitomis visuomenės grupėmis rengiant ir įgyvendinant bendrus projektus, užsakomuosius tyrimus, įsteigti Projektų vadybos mokyklą ir dalintis savo žiniomis, patirtimi ir gerąją praktika, pritraukti pasaulinio lygio mokslininkus į laboratorijų vykdomas veiklas ir doktorantūros studijas, sukurti podoktorantūros sistemą, plėsti doktorantūros studijų pasiūlą, stiprinti MTEPI ir doktorantūros studijų kokybę.

LITERATŪRA

- Europe 2020 [žiūrėta 2016-01-11]. <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm>.
- Global Competitiveness Report 2013–2014 [žiūrėta 2016-01-18]. <<http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014/>>.
- Global Competitiveness Report 2014–2015. [žiūrėta 2016-01-18]. <<http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>>.
- Innovation Union Information and Intelligence System [žiūrėta 2016-01-17]. <http://i3s.ec.europa.eu/commitments/filterByType.html;i3sid=TpqUQwgBik-KU5Ei8gXmc1nwT_UKWFouPqXy8w_0GX5YsJjfTmV3j!-2001803193?actionType=1>.
- Innovation Union Scoreboard 2015 [žiūrėta 2016-01-17]. <http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/files/ius-2015_en.pdf>.
- Lietuvos mokslo būklės apžvalga 2015b [žiūrėta 2016-01-20]. <http://mosta.lt/images/leidiniai/Mosta_mokslo_bukles_apzvalga_2015.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės studijų, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros 2013–2020 metų plėtros programos patvirtinimo“ [2016-02-02]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?P_id=439448&p_tr2=2>.
- Nacionalinio 2012–2014 m. mokslo (meno) darbų vertinimo rezultatai [žiūrėta 2016-02-03]. <<http://www.lmt.lt/lt/veikla/mvv/2012-2014.html>>.

Principles for Innovative Doctoral Training. European Commission Directorate-General for Research and Innovations. 27/06/2011 [žiūrėta 2016-02-02]. < http://ec.europa.eu/euraxess/pdf/research_policies/Principles_for_Innovative_Doctoral_Training.pdf >.

Sumani specializacija. [2016-01-20]. <<http://www.mosta.lt/lt/sumani-specializacija/apie?>>>.

UNESCO Science Report, Towards 2030 [žiūrėta 2016-01-20]. <<http://en.unesco.org/node/252168>>.

VERTYBINIO APSISPRENDIMO KRYŽKELĖJE: TARP TECHNOKRATINIO PASAULĖVAIZDŽIO IR MĄSTYMO ETIKOS

Povilas ALEKSANDRAVIČIUS

Vertybių klausimas šiandieniniame pasaulyje turi būti keliamas radikaliai. Jį užduodami nebegalime pradėti nuo konkrečių vertybių ar jų sistemų svarstymo. Juk yra aišku, kad šiuolaikinė demokratinė visuomenė yra tapusi pakankamai reliatyvistinė, kad iš esmės bet kuris fenomenas yra įgavęs teisę būti traktuojamas kaip „vertybė“¹. Keldami vertybių klausimą, turime grįžti į tą fundamentalią erdvę, kurioje gimsta vertybės, t. y. ten, kur pirmapradiškai randasi vertybių nustatymo kriterijai – į paties mąstymo, santykio su tikrove erdvę. Juk būtent nuo pirmapradiško žmogaus santykio su tikrove, taip pat ir savo paties tikrove (kitais tariant, nuo mąstymo pobūdžio) priklauso ir vertybinių sistemų turinys, ir konkretus jų patyrimo būdas.

Klausimo radikalumą galime suformuluoti ir tokiu tvirtinimu: globalizacijos sąlygomis gyvenanti žmonija yra patekusi į rimtą krizę ir į radikalią vertybinio apsisprendimo kryžkelę. Į krizę, nes šiuo metu pasaulyje dominuojantis mąstymas nėra pajėgus išspręsti susikaupusių problemų. Į

¹ Todėl prof. A. Jokubaitis siūlo apskritai atsakyti „vertybių“ sąvokos, žr. *Knygą „Vertybių tironija ir politika“ išleidęs filosofas Alvydas Jokubaitis: šiandien jau kalbame apie „nuskaltėlių vertybes“* [žiūrėta 2015-11-16]. <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/interviu/pokalbis-su-knyga-vertybiu-tironija-ir-politika-isleidusiu-filosofu-alvydu-jokubaiticiu-599-223122>>. Mes manome, kad ši sąvoka išlaiko savo tinkamumą, jeigu yra nagrinėjama ne kaip paskiras reiškiny, bet sąsajoje su fundamentaliomis filosofinėmis priegomis prie tikrovės klausimo. Kitaip tariant, dėl reliatyvistinių nuostatų išsikerojimo aksiologija iš tiesų yra netekusi prasmės, jeigu yra paversta atskira ir savitiksle disciplina, tačiau ji atgauna savo vertę, kai yra jungiama su konkrečia metafizika. Šios jungties perspektyvoje yra parašytas ne tik šis straipsnis, bet ir atliktas platesnis tyrimas, kurio rezultatus išdėstėme monografijoje *Europos mąstymo kryptys ir ateitis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015) ir kuriam darbo sąlygas suteikė Mykolo Romerio universitetas, nepriekaištingai kuruodamas projekcinę mokslininkų veiklą.

kryžkelę, nes tampa aišku, kad mąstymą keisti ir išspręsti susikaupusias problemas galima einant bent dviem skirtingomis kryptimis, ir žmonija turės pasirinkti vieną iš jų. Į radikalią kryžkelę, kadangi nuo pasirinktos mąstymo krypties priklausys žmonijos ateitis. Šiame straipsnyje norėtu-me atskleisti šių teiginių turinį, kartu pademonstruodami jų aksiologinę dimensiją. Taigi, pirmiausia apibūdinsime šiuo metu pasaulyje vyraujan-tį mąstymą, po to aptarsime jo krizę, galiausiai atskleisime du įmanomus krizės sprendimo būdus. Kiekvienu tyrimo momentu bandysime parodyti vertybinę mąstymo orientaciją.

Tikrovės racionalizacija

Europietiškaįjį moderniųjų laikų mąstymo būdą geriausiai apibūdina racionalizacijos sąvoka. Pirmasis ją pavartojo M. Weberis, stengdamasis apibūdinti „kapitalistinio“, t. y. kapitalą skaičiuojančio ir, svarbiausia, į šį veiksmą redukuojančio bet kokią tikrovę, žmogaus mąstymą². Weberis manė, jog giliausių šios redukcijos priežasčių turėtume ieškoti kalvinisti-nėje teologijoje, kurioje santykis su dievybe, absoliučia tikrovės vertinimo instancija, buvo susietas su ekonominio kapitalo auginimo procesu: kapi-talo didėjimas buvo vertinamas kaip sielos išgelbėjimo ženklas ir naudoja-mas kaip priemonė nerimui dėl šio išgelbėjimo numalšinti. Vėliau, jau ati-trūkęs nuo teologinių inspiracijų (teologijai, savo ruožtu, sąsaja su kapitalo pasauliu darėsi nepriimtina), moderniojo europiečio mąstymas išsaugojo esminį „skaičiuojančiojo“ pobūdį, veikiantį kaip bet kokios individualios bei socialinės praktikos subordinacija savitiksliam efektyvumui ir kontro-lei ir besireiškiantį per bet kokios žmogiškos veiklos biurokratizaciją.

Racionalizacijos sąvoka buvo perimta daugybės mąstytojų, siekiančių apibūdinti mūsų laikų žmogaus egzistenciją (pradedant S. Froidu psicho-logijoje, baigiant Z. Baumanu sociologijoje ir J. Habermasu bei E. Morinu filosofijoje), nors nebūtinai priimant vėberiškas interpretacijas. Taiklų jos apibūdinimą yra pateikęs E. Morinas: „Racionalizacija kyla iš to paties šal-

² Weber, M. *Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia*. Vert. Z. Norkus. Vilnius: Pradai, 1997.

tinio, kaip ir racionalumas, tačiau tampa jo priešingybe: ji paralyžiuoja kritikos vyksmą ir išaldo dialogą su tikrove tam, kad nugalėtų sistemos logika. Racionalizacija uždaro Visatą į koherentišką sistemą, sukurtą remiantis postulatais, kurie laikomi nekritikuotiniais, ir atmeta bet kokį faktą, idėją ar argumentą, prieštaraujantį sistemai. Racionalizacija yra koherentiškumo darymo mašina, skirta koherentiškai pateisinti bet kokiam įsitikinimui ar idėjai, kuriuos reikia apsaugoti nuo racionalios kritikos. Froidas labai tinkamai vartojo racionalizacijos terminą, analizuodamas išprotėjimą, kuris yra daug sunkiau pastebimas už bet kokio koherentiškumo netekusią elgseną – išprotėjimą dėl koherentiškumo.³

Siekdami apibrėžti racionalizacijos esmę, turime išryškinti šį fundamentalų vyksmą: 1) tam tikru momentu žmogaus mąstyme realizuojasi tikrovės *pakeitimas* abstrakčia jos reprezentacija, 2) šis pakeitimas yra lydimas spendimo *likti* reprezentacijos ribose, jai suteikiant normatyvinę galią tikrovės atžvilgiu. Paprasčiau kalbant, žmogaus mąstyme susiformuoja fundamentali nuostata, lemianti tai, kad tikrovės reprezentacija yra laikoma tikresne už pačią tikrovę. Vartojant J. Baudrillard'o terminus, tikrovė yra pakeičiama jos „simuliakru“⁴, abstrakčiu pakaitalu, kuriame nuo šiol imama „gyventi“, t. y. organizuoti bet kurį individualų ar socialinį vyksmą.

Nors ir nevertodamas racionalizacijos termino, šį reiškinį su įprastu jam gilumu yra aprašęs H. Bergsonas. Jo žymiajame veikalė *Du moralės ir religijos šaltiniai* randame dviejų emocijų tipų pristatymą⁵. Fundamentalią emociją jungia žmogų su tikrove, realizuodama intuityvią jo, kaip visumos, ir jos, irgi kaip visumos, simbiozę. Šis gelminis žmogiškosios būties judesys⁶ pasaulyje atveria erdvę, kurioje gimsta visi kūrybiniai impulsai, besireiškiantys mene ir religijoje, individo savikūroje ir visuomeniniuose vyksmuose. Intuityvi, simbiotinė žmogaus ir tikrovės jungtis reiškiasi per pažinimą, atsispindintį įvairialypėse proto reprezentacijose – vaizdiniuose, simboliuose, konceptuose... O reprezentacijos gimdo antrojo tipo emocijas, išviršines ir antrines, tačiau labiausiai pastebimas kasdienėje rutinoje, emocijas įprastine šio žodžio reikšme. Taigi, turime trilypę žmogaus struktūrą: fundamentaliąją emociją, protinę veiklą, antrines, arba išviršines,

³ Morin, E. *Penser l'Europe*. Paris: Gallimard, 1990, p. 111.

⁴ Baudrillard, J. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vert. M. Daškus. Vilnius: Baltos lankos, 2002.

⁵ Bergson, H. *Les deux sources de la morale et de la religion*. Paris: PUF, 2008, p. 36–51.

⁶ Etimologiškai žodis „emocija“ kyla iš žodžio „judesys“, lot. *motio*.

emocijas. Autentiškas žmogaus mąstymas ir gyvenimas kyla iš sąmoningai išgyvenamos fundamentalios emocijos, kuriai yra subordinuojama proto veikla (reprezentacijų kūrimas), o per šią subordinaciją sutvarkomos antrinės emocijos. Tačiau sąmoningas fundamentalios emocijos išgyvenimas yra retas. Dėl tam tikros istorinės evoliucijos eigos (jos priežasčių aiškinimas pranoktų šio straipsnio rėmus), normatyviniu elgsenos bei pažinimo modeliu tapo tai, kas turėtų sudaryti tik tarpinę, instrumentalaus pobūdžio pažinimo stotelę – proto reprezentacijos. Atkirstas nuo fundamentalios emocijos, tačiau iškeltas į absoliuto rangą pažinimo bei elgsenos srityje, protas pasirodo esąs pajėgus pats iš savęs produkuoti vaizdinius, konceptus, idėjas, sistemas, kurdamas paralelinę, fiktyvią „realybę“ ir duodamas impulsus su tikrove jau nieko bendro neturinčioms antrinėms emocijoms, nukreiptoms tik į patį ego. Ši uždara tikrovė, produkuojama užsidariusios sielos, skirstosi į statišką religiją ir despotišką moralę, kurių funkcija – palaikyti savitikslės mechaninės visuomenės egzistenciją. Taip vyksta tikrovės, paties žmogaus ir jo mąstymo racionalizacija.

Pirmoji tikrovės racionalizacijos fazė: mąstymo ideologizacija

Kitur esame parodę, kad racionalizacijos tendencija europietiškamam mąstymui buvo būdinga visais laikais⁷. Pirmąją jos fazę galime laikyti tikrovės pakeitimą konceptu. Konceptualios sistemos aukščiausią išsivystymo laipsnį pasiekia ideologijų pavidalu. Krikščioniška⁸ ar marksistinė, fa-

⁷ Aleksandravičius, P. *Europos mąstymo kryptys ir ateitis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015.

⁸ Turime omenyje krikščioniškąją *ideologiją*, t. y. tikrovės ir žmogaus redukciją į vienokią ar kitokią „krikščionišką“ konceptualią schemą, o ne krikščionybę kaip atvirą priegią prie tikrovės, tikinčiųjų laikomos gyvojo Kristaus įsikūnijimo erdve, todėl niekada iki galo nepaaiškinamos konceptais. Krikščionybė kaip ideologija reišėsi, pavyzdžiui, per inkvizicinį fundamentalizmą, krikščionybė kaip atviras tikėjimas – per meilę ir paslapties pajautą, kurios visais laikais įkvėpė kūrybinį žmogaus polėkį kultūroje, mene, moksle ir įvairiuose socialiniuose procesuose. Analogišką pastabą galime tarti apie mokslą. Kol jis save traktuoja tik kaip vieno iš tikrovės aspektų tyrimą, tol jį turime laikyti atvira tikrovei racionalumo išraiška. Mokslas tampa racionalizacijos pavidalu, kai įgauna pretenziją savo formulėmis paaiškinti bet kokią, visą tikrovę. Racionalizacija ir totalitarizmas yra iš esmės susiję fenomenai.

šistinė ar scientistinė – bet kokio turinio ideologija rodo agresyvumą tikrovės atžvilgiu. Savojoje sistemoje ji pretenduoja tikrovę išsemti („paaiškinti“) iki galo ir visiems laikams, nepripažindama jos keitimosi ar bent dalinio nepažinumo galimybes. Kitaip tariant, ideologija atmeta bet kokį tikrovės kitiškumo elementą. Kaip savo veikaluose atskleidė E. Levinas arba jam sociologijoje replikuojantis Z. Baumanas⁹, tokie mūsų laikų fenomenai kaip Aušvicas ar Gulagas kilo būtent iš ideologinę formą įgavusios tikrovės racionalizacijos. Be abejo, tikrovės pakeitimas konceptu reiškiasi ne vien totalitarinių religinių, mokslinių, politinių ar ekonominių ideologijų pavidalais. Šią pirmąją racionalizacijos fazę be vargo aptiksime ir primityviausiam buitiniame lygmenyje. Tai – mūsų kasdienio mąstymo stereotipai, išankstinės nuostatos, į kurias redukuojame mus supančius žmones ir pasaulį.

Tikrovės pakeitimas konceptu nedaro išimties vertybių atžvilgiu. Priešingai, vertybės – ypatingai geidžiamas racionalizacijos grobis, nes būtent naudodamas vertybinį žargoną racionalizuojantis mąstymas pateisina save ir savo nusikaltimus. Ideologijų rėmuose išgyvenamos vertybės tampa tikrovės uzurpacijos ir naikinimo pretekstais, o juk tos pačios vertybės, įgalintos atviro tikrovei mąstymo, gali būti autentiško dvasinio žmogaus gyvenimo nešėjos! Tikėjimas, kad Dievas egzistuoja, gali įkvėpti kūrybai ir žygdarbiams, bet to paties (formaliai) tikėjimo vardu galima susisprogdinti turgaus aikštėje. Visos kalbos apie tai, kad tik pirmuoju atveju tikėjimas yra vertybė, o antruoju – jos antipodas, netenka veiksmingumo, paskęsdamos šiuolaikinėje nuomonių reliatyvizmo jūroje. Jos tik apnuogina faktą: vertybės nėra pirmapradės, jos priklauso nuo mąstymo būdo.

Antroji tikrovės racionalizacijos fazė: mąstymo technologizacija

Antroji racionalizacijos fazė – tikrovės ir paties žmogaus bei jo mąstymo technologizacija. Teoriškai ši fazė prasidėjo XVIII a., pasirodžius La Mettrie veikalui *Žmogus mašina*¹⁰, o praktiškai – vykstant pirmajai ir an-

⁹ Bauman, Z. *Modernity and the Holocaust*. New York: Cornell University Press, 1989.

¹⁰ La Mettrie, J. O. *Žmogus-mašina*. Vert. P. Račius. Vilnius: Vaga, 2011.

trajai industrinėms revoliucijoms (pirmąją lėmė J. Watto sukurta garo mašina, antrąją – N. Wienerio suformuluotos kibernetikos teorijos¹¹ principų taikymas visose žmogaus gyvenimo srityse, kitaip tariant – visuotinė kompiuterizacija). Tikrovė yra pakeičiama jau nebe konceptu, bet skaičiumi. Pramoninė gamtinio, visuomeninio ir asmeninio gyvenimo transformacija tebuvo dar viena kapitalą *skaičiuojančio* mąstymo išraiška, įgalinta naujų technologijų atsiradimo. Juk mašina, šios transformacijos variklis, yra grynas darbo su skaičiais rezultatas, o nuo XIX a. visa – pati visuomenė, pats žmogaus kūnas, smegenys, psichika ir dvasia – imami traktuoti kaip grandiozinė mašina, kurios raktas – matematiškai apskaičiuojamas ir praktiškai realizuojamas savireguliacijos, *positive and negative feedback*, mechanizmas. Mašinos virtimas kompiuteriu, pagaliau – „dirbtiniu intelektu“, tėra naujas kiekybinis visuotinės technologizacijos šuolis, pretenduojantis tiksliai atkurti kiekvieną dvasinį žmogaus aktą, pradedant mąstymu, baigiant emocija jausena, kaip ir valdyti bet kokią visuomeninę procesą.

Kiekvienas kompiuteris funkcionuoja 1 ir 0 pagrindu, ir šių skaičių manipuliacija leidžia reprezentuoti visą pasaulį. Paralelinė, virtuali tikrovė, realizuojama kompiuterinių technologijų – tokia yra skaičiuojančio mąstymo, į kurį yra redukuojama žmogaus gyvenimo visuma, išdava. Galime be vargo suformuluoti principą, pagal kurį šis teorinis, technologizuotas, į skaičius suvedamas mąstymas funkcionuoja praktiškai. Tai – savitikslio efektyvumo siekis, neklausiant apie egzistencinę šio siekio prasmę. Ne tik naujų mašinų, robotų, ginklų ir smartfonų gamyba, bet ir tarptautinių santykių reguliavimas, ekonominis valstybių modelis, kultūrinė žmonių veikla, industrinių ar turistinių santykių su gamta organizavimas, edukacinės sistemos, individo traktavimas įmonėje, asmeninė psichologinė jausena, etc. – nerasime srities, kurioje nebūtų taikomas skaičiais reiškiamo efektyvumo principas. Esame pritempinėjami prie roboto būsenos: mūsų vertė priklauso nuo pademonstruoto kiekybinio efektyvumo, kai dirbame, kuriame, perkame ir vartojame. Kiekybinis efektyvumas taip pat pretenduoja tapti svarbiausiu santykių tarp žmonių rodikliu, kai įspūdžio sudarymas, įvaizdžio kūrimas tampa svarbesnis už tikrovę. Šis sofistinis santykių tipas vyrauja tiek viešojoje erdvėje, tiek privačiame bendravime. Net

¹¹ Wiener, N. *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Paris: Hermann, 1948.

žmogaus santykiyje su savimi pačiu technologizuotas mąstymas taiko kiekybinio efektyvumo principą, reikalaujamas kokio nors savitikslis savo ego jėgos demonstravimo ir, jeigu reikia, siūlydamas asmeninio „koučingo“ paslaugas, tačiau neklausdamas apie ryšį su realiuoju „aš“ ir su tuo, kas egzistuoja iš tiesų. Technologizuotas mąstymas įima bet kokią gyvenimo sritį, aksiologija nėra išimtis. Bet kokia vertybė, pradedant fizine sveikata, baigiant mokslu ar net religiniu tikėjimu, šio mąstymo perspektyvoje bus sėkmingai įvertinta pagal skaičiais reikiamą efektyvumo koeficientą. Šis skaičius, beje, bus piniginis vienetas. Turėti, o ne būti, net jeigu savitikslis turėjimas tampa neurotine būseną, vedančia į savižudybę. Taikant E. Frommo sąvokas, technologizuotas mąstymas yra absoliutus „turėti“ triumfas prieš „būti“¹².

Kalbant apie technologijas ir jų santykį su žmogumi, yra privalu pabrėžti, kad esminis šios temos klausimas yra ribų nustatymo klausimas. Jį konkrečiai suformuluoti galime taip: ar technologijos turi teisę būti taikomos ne tik materijai, bet ir specifiskai dvasiniams žmogiškojo gyvenimo fenomenams¹³, šį taikymą suvokiant kaip dvasingumo transformaciją į technologinį procesą? Kitaip tariant, ar turime teisę „technologizuoti“ ne tik materiją, bet ir dvasią?

Technologijų negalime laikyti savaiminiu blogiu. Priešingai, ateityje jos gali tapti įrankiu ypatingai aukštai psichologinei ir dvasinei žmogaus būklei pasiekti, kaip kad praityje jos lėmė ir šiandien tebelemia kasdienio gyvenimo kokybės augimą ir kančių mažėjimą. Natūrali technologijų terpė – fizinės erdvės pasaulis (materija). Tačiau šiame pasaulyje taip pat reiškiiasi žmogaus dvasia bei socialiniai procesai. Jeigu pastarieji tebutų tik materijos epifenomenai, tuomet turėtume pripažinti technologijų teisę juos subordinuoti sau. Tuomet pateisinamos taptų ne tik tos socialinės

¹² Fromas, É. *Turėti ar būti?* Vert. M. Keršienė. Vilnius: Mintis, 1990. Žymusis čekų filosofas J. Patočka mąstymo kaip efektyvumo paradigmos pradžią įžvelgia dar XVI amžiuje: „Pradedant šia epocha [XVI amžiumi], ima dominuoti kita [mąstymo] tema, kuri priešinasi rūpestio dėl sielos temai ir kuri apvaldo vieną sritį po kitos. (...) Tai – rūpestis *turėti*, rūpestis dėl išorinio pasaulio ir jo apvaldymo, nugalėjęs rūpestį dėl *sielos*, rūpestį *būti*“, Patočka, J. *Essais hérétiques sur la philosophie de l'histoire*. Paris: Verdier, 1981, p. 93–95.

¹³ Žmogaus dvasios sąvoką čia vartojame bendriausia prasme, įvardindami jo intelektualinį, estetinį, intuityvųjį, emocinį, socialinį ir kt. gyvenimą.

technologijos, kurios veikia materijos lygmeniu, pavyzdžiui, transporto ir maisto apdirbimo, komunikacijos ir medicinos technologijos, bet ir tos, kurios tapatinasi su socialiniais procesais, paversdamos juos techninės manipuliacijos lauku, – politinės, edukacinės, juridinės, psichologinės, ekonominės ir t. t. technologijos, veikiančios pagal savitikslio efektyvumo, nekeliant prasmės klausimo, principą. Tačiau jeigu žmogus ir sociumas nėra materijos iškrovos, o sudaro dvasinio pobūdžio pasaulį, veikiantį pagal savus ir į materiją neredukuojamus principus, tuomet jų subordinacija technologijoms yra nesusipratimas. Tokiu atveju žmogaus kaip asmens ir kaip visuomenės kūrėjo dvasia turi būti puoselėjama tik pagal jai būdingus dėsnius, bet kokią techniką subordinguojant būtent jiems. Jeigu žmogaus dvasia yra daugiau nei materija, tuomet technologijos privalo išlaikyti grynno instrumento statusą¹⁴.

Keliant žmogaus dvasios ir materijos santykio klausimą (be abejo, jo nagrinėjimas pranoktų šio straipsnio ribas), ima ryškėti vertybinio apsisprendimo kryžkelės, į kurią yra patekusi mūsų laikų žmonija, kontūrai.

Globali krizė ir apsisprendimo kryžkelė

Racionalizaciją apibūdinome kaip tokį mąstymo vyksmą, kurio metu tikrovė yra pakeičiama konceptu arba skaičiumi. Jokiu būdu neginčijame, kad žmogaus mąstymo ir pažinimo procesui yra būtinas abstrakčios pasaulio reprezentacijos momentas. Tačiau mes norime išryškinti *užsidarymo* šiame momente tendenciją, pabrėždami jos destruktivų poveikį žmogui. Tikrovės reprezentacija nėra pati tikrovė. Reprezentacijos patirtis nėra eg-

¹⁴ Solidų technologijų ir žmonijos dvasinio bei socialinio gyvenimo suderinimo variantą yra pasiūlęs J. Rifkinas savo veikaluose Rifkin, J. *The Empathic Civilization: The Race of Global Consciousness in a World in Crisis*. Los Angeles: Jeremy P. Tarcher, 2010; Rifkin, J. *The Third Industrial Revolution*. New York: St. Martin's Press, 2011. Abu veikalus reiktų skaityti drauge. Pirmajame iš jų analizuojama empatijos sąvoka, kurioje mąstytojas reziumuoja žmogiškojo dvasingumo esmę, išlaisvindamas ją iš racionalizacijos varžtų bei grąžindamas mąstymą į autentišką ryšį su tikrove. Rifkinas parodo, kaip tampa įmanoma nauja, iš empatijos kylanti civilizacijos būklė. Antrajame veikale aptariamas technologijų integravimas į empatiją pagrįstą visuomenę, kurioje pastarosios tampa intensyvaus dvasinio, bet ne technologizuoto, ryšio tarp žmonių įrankiu.

zistencinė tikrovės patirtis. Užsidaryti reprezentacijoje, tai – nutraukti ryšį su gyvenimo šaltiniu¹⁵. Brutali tikrovės, taip pat ir savo paties tikrovės redukcija į konceptą ir skaičių reiškia, kad žmogaus asmuo, jo „aš“ yra suvokiamas ir išgyvenamas tik abstrakčiai, kaip idėja, schema, trafaretas, pagal kurį yra organizuojamas koks nors efektyvus siekis. Taip fiktyviuotu „aš“ yra pakeičiamas gyvasis „aš“ (arba, Bergsono žodžiais, „fundamentalusis aš“¹⁶), tiksliau – reali žmogaus tikrovė yra neutralizuojama dėl jos fikcijos. Tai reiškia, kad savo santykiyje su tikrove nedalyvauja *visas* žmogus, kad yra paneigtos, nustumtos už maršrūtų ir į pasąmonės kraštus išstisios žmogaus dvasinio ir psichinio gyvenimo dimensijos. Be to, ne tik žmogaus, bet ir pasaulio tikrovė patiria tą pačią redukciją į savo žmogišką šešėlį (reprezentaciją), į tą fiktyvų žmogų ir jo netikrą gyvenimą. Ir vargu, ar galime tikėtis, kad tikrovės redukcija į abstrakčias schemas ir brutalūs bandymai tikrovę „pritempinėti“ prie jų nesukels skaudžios reakcijos.

Įvardinkime keletą konkrečių problemų, kylančių iš racionalizacijos ir šiandien lemiančių kritinę žmonijos būklę:

1. Ideologinė racionalizacija kelia tarp-civilizacinius konfliktus, kurie, žmonijai gyvenant globalizacijos sąlygomis, gali baigtis pasaulinio masto „civilizacijų susidūrimu“. Šio itin skausmingo proceso galimybę geopolitiniu lygmeniu yra analizavęs S. Huntingtonas¹⁷. Jo analizės patvirtina šiuo metu pasaulyje tirštėjančios įtampos, besireiškiančios per teroristinius aktus, lokalius karus, pabėgėlių migracijų mastus bei nuolatinį ir apčiuopiamą globalaus konflikto galimybės didėjimą. Nėra jokių priežasčių teigti, kad ideologizuotas mąstymas, siekdamas sunaikinti jam nepriimtina kitiškumą, nesinaudos visomis jam priinamomis technologijomis, pradėdant socialinėmis (propaganda), baigiant fizinėmis. Atominės bombos panaudojimas gali tapti paskutine, tačiau logiška racionalizuoto mąstymo išdava.

¹⁵ Šiame trumpame straipsnyje negalime imtis „gyvenimo šaltinio“ sąvokos analizės. Be abejo, mūsų refleksija priklauso jos atveriamai perspektyvai, ar ją suprastume pagal H. Bergsono bei M. Henry filosofijas, ar, pagaliau, pagal klasikinę Tomo Akviničio *actus essendi* doktriną, apie kurią esame rašę anksčiau, žr. Aleksandravičius, P. Religija ir etika pagal Tomą Akvinietį. *Santalka*. 2008, t. 16, nr. 3, p. 14–22.

¹⁶ Bergson, H. *Essai sur les données immédiates de la conscience*. Paris: PUF, 2011.

¹⁷ Huntington, S. P. *The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order*. New York: Simon and Schuster, 1996.

2. Politikos racionalizacija, socialinių technologijų prasme, naikina pačios politikos, nekalbant jau apie demokratiją, galimybę. Savitikslio efektyvumo siekis politinės veiklos lauke virsta į masinę manipuliaciją žmonių sąmonėmis, o šiai manipuliacijai iš esmės begalines galimybes suteikia informacinės technologijos. Daugybė tyrimų rodo, kaip technologinis informacinių srautų valdymas gali sunaikinti politinio sprendimo galimybę arba sukurti jo iliuziją, t. y. kaip jis naikina pačią politinę visuomenę, pakeisdamas ją grandioziniu artefaktu¹⁸. Visuomenei tampant mechaniškai valdomu agregatu, natūraliu jos dėsniu darosi absoliuti individų kontrolė. Technologizuotas mąstymas į tai veda ne tik totalitarinio režimo šalyse, bet ir demokratinės santvarkos valstybėse: žaidimas vaizdais, žodžiais, įspūdžiais ir, svarbiausia, tikromis bei iliuzinėmis galimybėmis, jas nuolatos tai teikiant, tai atimant, pavergia žmogų, gyvenantį tiek totalitarizmo, tiek demokratijos (šiuo atveju – išvirtusioje į demagogiją) sąlygomis.

Technologiškai vykdoma kontrolė turėtų suponuoti, regis, nepriekaištingą tvarką¹⁹. Ši išvada būtų teisinga, turint omenyje, kad netgi chaotiški visuomeniniai judėjimai gali būti socialinės inžinerijos ar režisūros plano dalis. Vis dėlto ji yra teisinga tik iš dalies. Technologiškai kuriama tvarka praleidžia pro akis, tiksliau, nustumia į pašonės kraštus tai, kas iš principo negali būti technologizuota – žmogaus žmogiškumą, laisvės pojūtį, autentišką ryšį su tikrove, intuityvų mąstymą. Technologizuodamos žmogų ir visuomenę, technologijos sukuria dirbtinį žmogų, laisvės iliuziją, tikrovės simuliaciją, skaitmeninį „mąstymo“ vyksmą. Būtų itin neatsargu teigti, kad nuslopinta žmogaus prigimtis negrįš į matomo gyvenimo procesą vienokia ar

¹⁸ Ellul, J. *L'illusion politique*. Paris: La Table Ronde, 2004.

¹⁹ Galima klausti, ar technologinis valdymas nesuteikia galimybės panaikinti bet kokio konflikto galimybes ir tapti ideologinių įtampų priešnuodžiu. Jeigu visi kontroliuojami, kaip gali kilti konfliktas? Technologinio transhumanizmo, apie kurį kalbėsime netrukus, šalininkai mielai naudoja šį argumentą. Tačiau šiuolaikinė globalizacija nėra iš tolo nereiškia „pasaulinės tvarkos“. Kalbame apie masinę manipuliaciją sąmonėmis, tačiau lygiai taip pat turėtume pabrėžti, kad nėra vieno manipuliaciją vykdančio veikėjo. Užtenka, kad jie būtų du arba keli, kad kiltų interesų, taigi manipuliacinių srautų ir propagandų konfliktas, kurio liudininkais esame ir nacionaliniame, ir tarptautiniame lygmenyje. Interesų konfliktų protagonistai, tikėtina, mielai naudojasi ideologijomis kaip karo priemone, lygiai kaip ideologizuotas mąstymas – technologijomis.

kitokia forma. Tai gali įvykti kaip gyvybinio kūrybingumo polėkis ir mąstymo paradigmos kaita, apie kurią šiandien, kaip apie nujaučiamą proveržį, kalba ir dvasinių tradicijų lyderiai, ir filosofai, ir daugybė globaliai mąstančių intelektualų²⁰. Tačiau tai gali įvykti ir kaip konvulsinė, isteriška išskrova. Bent dalies kriminalinio pobūdžio poelgių (pvz., beprasmis šaudymas į nekaltus žmones JAV mokyklose...) negalima paaiškinti kitaip. Technologinė, taigi dirbtinė tvarka gali išprovokuoti reakciją – destruktivų chaosą.

3. Technologizuotas mąstymas lemia sudėtingas pasekmes ekonomikoje. Savitikslio efektyvumo siekis čia reiškiasi kaip dirbtinis augimo rodiklių didinimas. Dirbtinis ne tiek falsifikacijos prasme (nors tai taip pat įvyksta, kai neįmanoma kitaip skatinti augimo, kaip liudija tipiškas Graikijos pavyzdys, vėliau atvedęs į euro krizę), kiek dirbtinių poreikių žadinimo ir jų besaikio tenkinimo prasme. Kitaip tariant, technologizuotas mąstymas ekonomikoje reiškiasi kaip BVP augimo dogma, grindžiama vartotojiškumo mechanizmu, izoliuotu nuo autentiškos žmogaus tikrovės. Šis modelis nepasiteisina – jame yra užprogramuota globali krizė, kurios pasekmes sunku ir įsivaizduoti. Nepaisant ekonomistų perspėjimų, joks globalus pasikeitimas šioje srityje kol kas nėra numatomas²¹.

²⁰ Tokiais gali būti laikomi ir popiežius Pranciškus ar Dalai Lama ir, tarp filosofų, Simon Weil ar Martinas Heideggeris. Tačiau pateikime bene iškalbingiausią pavyzdį. Komentuodamas savo žymųjų teiginį „XXI amžius bus dvasinis arba jo visai nebus“, A. Malraux kalbėjo savo raštų vertėjui į japonų kalbą: „Jeigu ateinančiame amžiuje iš tiesų įvyks dvasinė revoliucija, (...) tai šis dvasingumas kils iš kažko, ką mes tik nujaučiame, bet nepažįstame, panašiai kaip XVIII a. žmonės nujautė elektros atsiradimą, žvelgdami į žaibą“, Malraux, A. *Cahier de l'Herne*. Paris: Herne, 1982, p. 396, 399. Šio straipsnio pabaigoje pristatoma mąstymo etikos sąvoka atitinka šia linkme besiformuojančią naują ir dvasinę mąstymo paradigmą.

²¹ „Prognozuojau, kad korporacijos, tarp kurių dabar svarbiausią vaidmenį vaidina finansų institucijos, globalizaciją plėtos tol, kol pačios sužlugs. Kai tai įvyks, patirsime nemažai kančių“, Cobb, J. B. Kam tarnauja ir kam turėtų tarnauti rinkos. *Kultūros barai*. 2012, nr. 7(8), p. 4 (pokalbis su A. Samalavičiumi). Plačiau apie augimo ekonomikos modelio ydingumą žr. jau cituotus J. Rifkino veikalus, taip pat Mitchell, L. E. *The Speculation Economy: How Finance Triumphed over Industry*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 2007; Brown, E. H. *Web of Debt*. Louisiana: Third Millennium Press, 2008. Viltį teikia vis garsiau išsakomi raginimai pereiti nuo augimo prie „laimės“ ekonomikos. Deja, realūs to bandymai (pvz., Butane) yra perdėm fragmentiški.

4. Technologizuotas santykis su gamta privedė prie ekologinės katastrofos slenksčio. Vietoj gilios pajautos, atveriančios į jos pačios vidurybę ir išsiveržiančios kūrybiniais aktais, žmonija žvelgia į gamtą tik kaip į materialių išteklių bazę ir suindustrintą rekreacinę zoną – išimtinai kaip į priemonę kokiam nors efektyvumui pasiekti. Tai lemia tragiškas pasekmes, apie kurias kalbama daug, bet daroma per mažai, kad būtų galima likviduoti jų sukeltą pavojų. Kaip teigia H. Jonasas, šiandien mirties bausmę esame skyrę ne tik mūsų priešams ir kitokios tapatybės atstovams, bet ir pačiai planetai²².
5. Kalbant apie individualų šiuolaikinio žmogaus gyvenimą, į akis smelkiasi technologijų įsuktas „gyvenimo greitis“, kuris darosi sunkiai pakeliamas ir kelia sudėtingas psichologinio bei dvasinio pobūdžio problemas. Informaciniai srautai destabilizuoja ne tik pilietinį individo vaidmenį politinėje bendruomenėje, bet ir pačią asmenybę. Šį fenomeną yra aprašęs norvegų antropologas T. H. Eriksenas²³. Verčiamas kuo greičiau įvertinti gausybę techniškai pateiktų galimybių, žmogus renkasi tai, kas daro didžiausią momentinį įspūdį, bet ne tai, kas yra patirta, pažįstant esmę. Taip yra todėl, kad racionalizuotas, technologizuotas mąstymas yra praradęs pajėgumą gilintis į konkretų dalyką: tam reikia laiko, o savitikslio efektyvumo siekis laiko nemėgsta. Taigi individui yra užkertamas kelias įgyti kokybišką patirtį ir išvėlgti gilią prasmę: žmogus skursta pačioje savo antropologinėje struktūroje – nuo intelekto iki emocijų. Toks mechanistinis individo požiūris į save patį ir į tikrovę yra perkeliamas į santykius su kitais žmonėmis: jie vertinami išimtinai per naudos (vėlgi suvokiamos kaip koks nors efektyvumas), kad ir sumechaninto malonumo prasme, prizmę. Tikrovės ir mąstymo racionalizacijos bei technologizacijos pasekmes individui ir tarpasmeniniams santykiams galime išreikšti per susvetimėjimo sąvoką. Individas tampa svetimas sau pačiam, savo aplinkai ir pasauliui apskritai, kadangi jo raiška vyksta nepriklausomai nuo jo paties ir pasaulio giluminės tikrovės. Visa tai lemia, V. Franklio terminais,

²² Jonas, H. *Le principe de responsabilité*. Paris: Cerf, 1990.

²³ Eriksen, T. H. *Akimirkos tironija*. Vert. E. Išganaitytė. Vilnius: Tyto alba, 2004.

noogeninę neurozę – beprasmybės jausmą, egzistencinį vakuumą, frustraciją²⁴.

Bet kuri iš čia išvardintų problemų yra tokia aštri, kad gali tapti žmonijos baigties priežastimi. Kokios išeitys siūlomos? Jų yra dvi ir jos radikaliai pakeistų dabartinį žmogaus mąstymo pobūdį. Tačiau jos sudaro absoliučią priešybę, todėl žmonija yra atsidūrusi kryžkelės, radikalaus pasirinkimo situacijoje. Viena iš galimybių – sukti technologinio transhumanizmo kryptimi, kita – įskiepyti į mąstymą tam tikrą etiką.

Technologinis transhumanizmas

Technologinio transhumanizmo doktrinos²⁵ šalininkai siūlo ryžtingai tęsti technologijų inovacijų seriją, kreipiant ją radikalaus visų čia paminėtų problemų sprendimo, tiksliau, jų eliminavimo linkme. Šio sprendimo esmė – žmogiškojo faktoriaus pakeitimas technologiškai valdomomis funkcijomis. Juk akivaizdu, kad dabarties žmoniją užklupusios problemos yra žmogiškojo faktoriaus rezultatas. Pasak technologinio transhumanizmo šalininkų, akivaizdu ir tai: jeigu technologijos šias problemas paverčia globaliomis ir grasančiomis žmonijos egzistencijai, taip yra ne dėl to, kad technologijos valdo žmogų, bet atvirkščiai – taip yra todėl, kad tradicinis žmogiškasis ego naudoja technologijas kaip įrankį saviems tikslams pasiekti. Taigi, reikia arba perkeisti žmogiškąjį ego, arba jį pakeisti moraliai nepriekaištingomis technologijomis – dirbtiniais intelektais. Kadangi pirmasis variantas istoriškai nepasiteisino ir naujos pastangos šia linkme, pasak transhumanistų, būtų naivios, turime siekti antrojo. Žmogiškojo gyvenimo estafetės perdavimas robotams yra įvardijamas „technologinio singularumo“ sąvoka²⁶. Jis realizuosis, kai žmogus sukurs dirbtinį intelek-

²⁴ Frankl, V. Žmogus prasmės akivaizdoje. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2010.

²⁵ Technologinio transhumanizmo doktriną esame detaliau pristatę monografijoje *Europos mąstymo kryptys ir ateitis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015, p. 91–100.

²⁶ Technologinio singularumo sąvoka yra plačiai vartojama mokslinėje fantastikoje, tačiau mokslinis jos pobūdis taip pat akivaizdus, kaip liudija R. Kurzweilo veikalai (pvz., *The Singularity is near*. New York: Viking, 2005).

tą, galintį savarankiškai kurti vis tobulesnes mašinas, taigi „gyventi“ autonomiškai, be žmogaus įsikišimo.

Šalia kompiuterinio transhumanizmo, žymus JAV filosofas T. Engelhardtas pasisako už biologinį transhumanizmą, t. y. bio-technologinę žmogiškosios prigimties transformaciją. Šį biologinį transhumanizmą jis interpretuoja kosminės evoliucijos kontekste, suteikdamas jai metafizinį atspalvį. Biotechnologinis žmogiškosios prigimties perkeitimas – tai žmogaus asmens sprendimas, realizuojantis jo absoliučią laisvę ir galbūt kosminį pašaukimą: „Daugiau jau neįsivaizduojame, kad esame pasaulio centras, bet suvokiame, kad gyvename tamsioje planetoje, besisukančioje apie nereikšmingą žvaigždę, elementą vienoje iš nesuskaičiuojamų galaktikų. (...) Mūsų prigimtis, dabar jau aišku, tėra atsitiktinumo išdava. (...) Tobulėjant medicinai ir biomedicinos mokslams, kurie aprūpina vis tobulesniais žmogiškosios prigimties permodeliavimo ir koregavimo įrankiais, turime klausti jau ne tik to, ką vyrai ir moterys privalo daryti, bet ir to, kuo jie privalo tapti, apie būdus, kuriais mes galėtume save pačius permodeliuoti. (...) Kaip interpretuojantys, turintys vizijų ir konkrečių vilčių asmenys, turime nuspręsti, ar mūsų vieta kosmose yra geriausia. Ir jeigu ji mūsų netenkina, turime kurti planus, kaip ją pakeisti. (...) Ateityje mūsų pajėgumas priversti ir manipuluoti žmogiškąja prigimtimi tik didės. (...) Jeigu mąstysime plačiai, konstatuosime, kad radikalūs pokyčiai yra neišvengiami, jeigu tik mes esame laisva ir technologinės pažangos siekianti rūšis. (...) Jeigu mąstysime plačiai, konstatuosime, kad nėra pagrindo manyti, kad iš mūsų rūšies gims tik viena rūšis. Iš mūsų rūšies galės atsirasti tiek rūšių, kiek mes turėsime laimingų galimybių iš esmės permodeliuoti žmogiškąją prigimtį.“²⁷

Žmonijai „evoliucionavus“ į naują būtybių „rūšį“ (t. y. į mechaninio pobūdžio dirbtinius intelektus arba naujos prigimties biotechnologines būtybes), išnyktų ne tik daugybė „senojo“ žmogaus sukeltų problemų, bet ir jam būdingų vertybių, ypač priklausančių tapatybės (tautinės, religinės, etc.) sferai. Tačiau kai kurios fundamentalios vertybės esą būtų realizuotos su kaupu. Pavyzdžiui, visuotinė taika. Vis dėlto profesorius Saulius Kanišauskas nuodugnai ištyrė šias transhumanistų prognozes ir neslepia savo skepticizmo. Pasak jo, ši technologinė ar bio-technologinė revoliucija pa-

²⁷ Engelhardt, T. *The Foundations of Bioethics*. London: Oxford University Press, 1996, p. 412–413, 417.

liestų tik techninio pobūdžio žmogiškąsias funkcijas, tačiau niekaip nespręstų etinio pobūdžio problemų, kurios neišvengiamai kiltų. Yra labiau tikėtina, kad naujieji „antžmogiai“ sukurtų tarpusavio konkurencijos ir karo, o ne taikos situaciją²⁸. Žinoma, visi mūsų apmąstomi scenarijai, kalbant apie transhumanistinę pasaulio ateitį, nėra patikimi. Tik viena išvada negali kelti abejonių: net jeigu robotai gyventų taikiai, jų kuriama harmonija nebūtų žmogiška. Ar perduodant jiems gyvenimo estafetę kosmosas neprarastų kažko, ką gali tik žmogus?

Mąstymo etika

Kita pasirinkimo galimybė – žmogiškojo ego perkeitimas, grįžtant į autentišką santykį su tikrove, nekeičiant jos nei skaičiumi, nei konceptu. Tai reikštų radikalią mąstymo transformaciją, suponuojančią esmines etines implikacijas. Todėl, norint išreikšti šį mąstymo virsmą, galime vartoti *mąstymo etikos*²⁹ sąvoką.

Mąstymo etikos sąvoka gimė Lietuvoje. Pirmą ir paskutinį kartą ji buvo ištarta 1993 metais rugsėjo 5 dieną Vilniaus universitete, popiežiui Jonui Pauliui II kreipiantis į Lietuvos inteligentiją. Pranokstanti teologijos ribas, popiežiaus-filosofo lūpose pavartota filosofine prasme, ši sąvoka nesulaukė jokio dėmesio nei tuomet, nei iki šiol, netgi tarp katalikiškos pakraipos mąstytojų. Vis dėlto ji yra verta išsamios analizės, nes, mūsų galva, joje yra siūloma fundamentali globaliausių žmonijos problemų sprendimo galimybė. Be abejo, Joną Paulių II reiktų laikyti tik termino autoriumi, o pačios sąvokos prasmė, kaip matysime, jau skleidėsi kai kurių ankstesnių XX a. mąstytojų darbuose.

²⁸ Kanišauskas, S. *Filosofinės socialinio modeliavimo problemos: teorija, praktika, siekiai, vertybės*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 205–209.

²⁹ Mąstymo etikos sąvoką esame detalai analizavę straipsnyje *Mąstymo etika: sąvoka ir uždavinys Europai*, išspausdintame mūsų sudarytame leidinyje *Lietuvos visuomenės mąstymo kaita europiniame akiratyje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015, p. 226–250.

Kreipdamasis į „kultūros ir mokslo žmones“³⁰, Jonas Paulius II sakė (pabraukta tekste): „Jūs, kultūros ir mokslo žmonės, labiau nei kiti esate atsakingi, kad *protui nebūtų užtvieriamas kelias, vedąs link paslapties*. / Ši jūsų pareiga kyla ne iš šalies, – tarsi pažabojanti mokslinį tyrinėjimą ir apribojanti laisvę. Iš tikrųjų ji atsiranda iš nuoseklios *logiškos mąstyse-nos*. / Mąstydamas žmogus pajunta savo ribotumą, suvokia, kad jis pats nėra tiesa. Priešingai, – jos turi lyg apgraibomis ieškoti. Tuo pačiu metu pastebi, kad ieškodamas tiesos negali ir nepajėgia pasitenkinti nei atrasta jos dalimi, nei mažais trupiniais, – jis vis labiau galingai yra traukiamas aukštyn, į begalybę. / Kerinčiai proto veiklai būdingas šis esminis veržlu-mas, dėl kurio žmogus atsiduria tarp savo riboto suvokimo ir absoliutaus troškimo. Todėl kai žmogus, giliai pasirėmęs tikslu protu, atvira širdimi „mąsto“, jau eina keliu, vedančiu link susitikimo su Dievu. / (...) Mąstymas nėra su niekuo nesusijusi smegenų veikla, jis artimai susietas su visu žmo-gaus gyvenimu. / Todėl jei norime, kad mąstymas atneštų brandžiausių vaisių, ypač tada, kai ieškoma metafizinių tiesų, būtina puoselėti *mąstymo etiką*, kuri ieško ne vien loginio tikslumo, bet proto veiklai sukuria dvasinį klimatą, pasižymintį nuolankumu, nuoširdumu, drąsa, garbingumu, pa-sitikėjimu, atidumu kitiems, atvirumu Paslapčiai. Ši visuotinė „mąstymo“ etika neatpalaiduoja nuo tyrinėjimo pastangų, bet jas palaiko ir padeda. O kai veržiamės į Paslaptį, net nurodo kryptį. Mat yra vidinė sąsaja tarp „verum“ ir „bonum“: tiesos ir gėrio, – tai Dievuje sutampa su pačia Jo esme.“³¹

Nesirūpindami teologinėmis teksto implikacijomis, išryškinkime mąstymo etikos sąvokos esmę filosofinėje perspektyvoje.

³⁰ Jonas Paulius II. *Liudykime Kristų: Popiežiaus Jono Pauliaus II kalbos, pasakytos Lietuvoje 1993 m. rugsėjo 4–8 d.* Vilnius: Katalikų pasaulis, 1994, p. 65–70. Čia aptariama Jono Pauliaus II kalba buvo skirta universaliai akademinėi bendruomenei, neišskiriant katalikų ar kitą konfesinį tikėjimą išpažįstančių jos atstovų. Tai reiškia, kad tam tikra dalis joje išsakytų teiginių remiasi ne tikėjimo autoritetu ir iš jo kylančiomis teologinėmis implikacijomis, bet universaliu racionalumu, todėl gali būti analizuojami grynai filosofinėje perspektyvoje. Mūsų cituojamas 5-asis kalbos paragrafas didžiąja dalimi yra būtent toks.

³¹ Jonas Paulius II. *Liudykime Kristų: Popiežiaus Jono Pauliaus II kalbos, pasakytos Lietuvoje 1993 m. rugsėjo 4–8 d.* Vilnius: Katalikų pasaulis, 1994, p. 67–68.

Žmogaus mąstymas yra fundamentaliai nukreiptas („absolūtus troškimas“) į tikrovės kaip visumos aprėptį, šią visumą traktuojant jokia būdu ne kaip ribas turinčią sistemą, bet kaip atvirą „begalybę“. Tokiam nukreiptumui pačiame mąstančiajame atliepia būtinybė angažuoti „visą žmogaus gyvenimą“, t. y. mąstančioje tikrovės visumos aprėptyje turi dalyvauti paties mąstančiojo, kaip gyvo žmogaus, visuma. Kitaip tariant, mąstymo etika siekia reabilituoti visumos pagavą, realizuojamą *viso* žmogaus. Tuo yra pasipriešinama vyraujančiai europietiškojo mąstymo tendencijai pažinimą traktuoti išimtinai kaip konceptus kuriančio *ratio*, taigi tik vieno iš žmogaus struktūrinių elementų, veiklą, anksčiau ar vėliau išvirstančią į tikrovės racionalizacijos procesą. Tai nereiškia, kad visumos pagava yra iracionali. Visumos sąvoka neabejotinai implikuoja *ratio*, ką popiežius ypatingai pabrėžia. Mąstymo etika yra priešinama ne konceptualiai mąstysenai, bet tendencijai *uždaryti* tikrovę į ribotus konceptus.

Tokį mąstymo etikos siekį galima paaiškinti ir tuo, kad žmogus, kaip mąstanti visuma, priklauso tai pačiai begalinei tikrovės visumai, todėl jos tarsi iš šalies, per konceptualiam mąstymui būdingą abstrahavimo procedūrą, aprėpti nepavyks. Kitaip tariant, mąstyti apie begalinę tikrovės visumą, angažuojant paties mąstančiojo gyvenimo visumą, reišia įeiti, „lyg apgraibomis“, į „paslaptį“. Norėdamas tiksliau apibrėžti šio šuolio prasmę, Jonas Paulius II pavartoja mąstymo širdimi („atvira širdimi mąsto“) sąvoką, kuri negali neturėti sąsajos su paskališkąja filosofija. Galime klausti, ar šiam mąstymo šuoliui anapus racionalaus konceptualumo apibūdinti netinka tomistiškoji *intellectus* sąvoka, suprastina kaip tam tikra intuicija, kurios aktas, pagal apibrėžimą, būtent ir implikuoja abiejų visumų – mąstančiojo žmogaus ir apmąstomos tikrovės – susiliejimą³². Sykiu turime klausti, ar minėtas šuolis nereiškia objekto ir subjekto skirties pranokimo. Bet kokiu atveju mąstymo etika yra skirta būtent tam, kad mąstymas sugebėtų pereiti iš grynai konceptualios veiklos į „paslapties“ plotmę („proto veiklai sukuria dvasinį klimatą, pasižymintį (...) atvirumu Paslapčiai“). Norint išvengti nesusipratimų, būtina dar kartą patikslinti, kad šis perėjimas nereiškia konceptualaus racionalumo ar loginių

³² Aleksandravičius, P. *Europos mąstymo kryptys ir ateitis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015, p. 32–35.

samprotavimų panaikinimo, bet jų subordinaciją „mąstymui širdimi“, į kurią, beje, jie patys iš savęs linksta – popiežius tai nedviprasmiškai pabrėžia net keliose teksto vietose.

Savus teiginius apie mąstymo etiką Jonas Paulius II grindžia metafiziniais argumentais, kuriuos skolinasi iš scholastinės transcendentalių doktrinos („Mat yra vidinė sąsaja tarp verum ir bonum“). Vis dėlto ši argumentacija nėra nei plėtojama, nei nurodoma kaip vienintelis mąstymo etikos šaltinis. Teiginys apie tiesos ir gėrio sąsają, kad ir sudarantis esminį transcendentalių doktrinos elementą, yra būdingas daugybei kitų filosofinių mokyklų, kurias čia vardinti būtų trivialu. Turime pabrėžti vien šią svarbią išvadą: 1) tik autentiška (užčiuopianti visumą) tikrovės pagava, kurioje dalyvauja visas žmogus, gali būti traktuojama kaip tiesos suvokimas; 2) autentiškas tiesos arba tikrovės suvokimas sutampa su gėrio perspektyva, todėl natūraliai implikuoja etinę žmogaus transformaciją; 3) tikrovės supratimas, vykdomas tik diskursyviuoju protu ir savo rezultataž redukuojantis į konceptus, reiškia ženklų tikrovės nuskurdinimą ir sutampa su aršių etinio pobūdžio problemų atsiradimu.

Prie tos pačios išvados ir prie čia suformuluotos mąstymo etikos sąvokos vestų daugybės kitų XX a. mąstytojų kurtos filosofijos. Racionalizacijai priėjus kritišką ir pavojingą ribą, iš žmogiškumo gelmių tarsi kyla įvairiaformis kvietimas grįžti į savo gelmes, kvietimas, kurio aidą girdime Heideggerio cituojamoje Hölderlyno eilutėje: „Bet kur pavojus, ten atsiranda ir tai, kas gelbsti“³³, taip pat ir Bergsono išvalgoje: „Išdidėjęs kūnas laukia sielos papildymo, mechanika reikalauja mistikos“³⁴. Šio kvietimo modalumai prisitaiko prie skirtingų kultūrų, tautų, papročių ir net individų, todėl ir mąstymo etikos variantų galėtų būtų daugybė. Galėtume juos analizuoti meno, psichologijos, kultūrinių sąjūdžių, ypač religinio mąstymo kaitos, perspektyvoje. Apsiribodami tik filosofija, turėtume nurodyti, šalia Heideggerio ir Bergsono, Jasperso egzistencinį mąstymą, siekiantį suvokti pirmąpradį Absoliutą mumyse pačiuose³⁵, E. Levino *ne-intencionaliosios sąmonės* ir etinio mąstymo koncepciją³⁶, E. Frommo turėjimo ir buvimo

³³ Heideggeris, M. *Rinkiniai raštai*. Vert. A. Šliogeris. Vilnius: Mintis, 1992, p. 236.

³⁴ Bergson, H. *Les deux sources de la morale et de la religion*. Paris: PUF, 2008, p. 330.

³⁵ Jaspers, K. *Filosofijos įvadas*. Vert. A. Šliogeris. Vilnius: Pradai, 1998.

³⁶ Levinas, E. *Ethique comme philosophie première*. Paris: Payot, 1998; Levinas, E. *Apie Dievą, ateinantį į mąstymą*. Vilnius: Aidai, 2001.

priešybės analizę³⁷, P. Teilhard'o de Chardino noosferos sąvoką³⁸, atribotą nuo siaurų technicistinių interpretacijų, M. Blondelio valios ir proto nagrinėjimą³⁹, atveriantį giluminės pasaulio sąrangos perspektyvą, M. Henry gyvybės fenomenologiją⁴⁰ ir daugybės kitų autorių, intensyviai skaitomų pasaulyje, mąstymo kelius. Tačiau pateiksime tik vieną mąstymo etikos pavyzdį, sulaukusį ypatingo atgarsio visame pasaulyje, tačiau Lietuvoje kol kas dar beveik nežinomo. Tai – Simonos Weil filosofija⁴¹.

Simon Weil (1909–1943) buvo prancūzų filosofė, žuvusi Antrojo pasaulinio karo verpetuose. Jaunystės pradžioje įsitikinusi trockistė, dėl savo radikalumo atsidūrusi netgi anarchistų gretose, 1937 m., Ispanijos pilietinio karo metu, pasuko ypač intensyvių, asmeniškų, netgi mistinių, tačiau kartu ir esmingai socialinių patirčių keliais. Gyvenimo krypties pasikeitimas vyko kartu su mąstymo transformacija. Weil veikalai buvo išleisti tik po jos mirties ir greitai tapo aktualiausio filosofinio akiračio dalimi. Užtenka tik paminėti A. Camus entuziazmą, kurį jis išreiškė 1949 m. pristatydamas žymiausių filosofės veikalą Įsišaknijimą: „Bus neįmanoma įsivaizduoti Europos atgimimo, neatsižvelgus į tuos poreikius, kuriuos Simona Weil apibrėžė savo knygoje.“⁴² Entuziazmas, perimtas ir puoselėjamas iki mūsų dienų: „Dar niekada Simona Weil nebuvo tiek skaitoma ir komentuojama visame pasaulyje. Neįmanoma suskaičiuoti visų filosofų, rašytojų, menininkų ir nežinomų ieškotojų, kuriuos ji įkvėpė ir nuolat os lydi.“⁴³

Kur glūdi S. Weil traukos paslaptis? Puikiai nujausdama „ne tik artėjančią katastrofą, bet ir visas katastrofiškas katastrofos pasekmes“⁴⁴ ir taip pat genialiai analizuodama galimos civilizacijos baigties priežastis žmogaus mąstyme, ji numatė ir galimybę pasukti įvykių eigą kita linkme – naujo žmonijos istorijos etapo link – mąstymo transformaciją, keičiančią

³⁷ Fromas, È. *Turėti ar būti?* Vert. M. Keršienė. Vilnius: Mintis, 1990.

³⁸ Tejaras de Šardenas, P. Žmogaus fenomenas. Vilnius: Mintis, 1995.

³⁹ Blondel, M. *L'Action*. Paris: PUF, 1993; Blondel, M. *La Pensée*. Paris: PUF, 1934.

⁴⁰ Henry, M. *L'Essence de la manifestation*. Paris: PUF, 2011; Henry, M. *La Barbarie*. Paris: Grasset, 1987.

⁴¹ Tik prieš metus pagaliau pasirodė vieno šios autorės veikalo vertimas į lietuvių kalbą: Weil, S. *Sunkis ir malonė*. Vert. D. Bučiūtė. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2015.

⁴² Cituota iš Gabellieri, E.; L'Yvonnet, F. *Simone Weil*. Paris: L'Herne, 2014, p. 9.

⁴³ L'Yvonnet, F. *Une Pensée pour notre temps. Simone Weil*. Paris: L'Herne, 2014, p. 9.

⁴⁴ Ten pat, p. 10.

ne tik individualių gyvenimų kokybę, bet ir visus socialinius procesus. Ji suvokė žmoguje glūdinį gebėjimą užčiuopti tikrovę ne koku nors vienu pajėgumu, pavyzdžiui, jslėmis ar diskursyviuoju protu, bet visa žmogaus būtimi. S. Weil rašo: „Bet kuris žmogus, net jeigu jo natūralūs gabumai būtų beveik niekiniai, patenka į tą pačią tiesos karalystę, kurioje yra ir genijai, jeigu tik jis trokšta tiesos ir nuolat stengiasi išlaikyti dėmesį.“⁴⁵ „Išlaikyti dėmesį“ – šio veiksmo praktikavimas ir analizė yra Weil filosofijos raktas. Jame mąstytoja atranda tai, ką ji vadina „visa siela“, kurioje konceptualus diskursas sudaro tik vieną iš struktūrinių dalių, beje, praktikuojamą lengviausiai ir paviršutiniškiausiai: „Akivaizdūs dalykai yra suvokiami sunkiai. (...) Labai paviršutinišku protu dalykai yra suvokiami lengvai, bet visa siela – sunkiai.“⁴⁶ Transformuoti savąją būtį, atradus „visą sielą“, – šiuo keliu eidama, S. Weil originaliai, tačiau labai įtaigiai nagrinėja ne tik filosofijos – pažinimo, etikos, estetikos – istorijos problemas, bet ir šiuolaikines situacijas jų socialinėje, politinėje, etinėje, psichologinėje, religinėje, dvasinėje dimensijose. Bet kurioje iš jos analizių atrasime tai, ką čia įvardijome per mąstymo etikos sąvoką⁴⁷ ir ką ji pati, laužydama nusistovėjusią filosofinį žargoną, vadino „sutikimu“ (*consentement*) ir „meile“⁴⁸. Visa tai – žengimas į kuo gilesnį tikrovės sluoksnį, pakeitus „sielos orientaciją“: privalu atsitraukti nuo išviršinio abstrahuojančio proto (reikalingo tik kaip informacijos dėklas) ir taip prarasti savojo egologinio „aš“ perspektyvą (tai galėtume interpretuoti kaip išsilaisvinimą iš subjekto / objekto skirties). „Filosofijos negalima apibrėžti kaip pažinimo turinio siekio, kaip kad daro mokslas. Filosofija yra visos sielos transformacija. (...) Mąstymas implikuoja sielos orientacijos transformaciją, kurią vadiname neprisirišimu“⁴⁹;

⁴⁵ Weil, S. *Attente de Dieu*. Paris: Fayard, 1985, p. 39.

⁴⁶ Weil, S. *Œuvres complètes*. T. VI-2. Paris: Gallimard, 1997, p. 62.

⁴⁷ Puikiai mąstymo etikos sąvokos prasmę (nors ir nevertodamas paties termino, kuris jam nėra žinomas) perteikia prancūzų filosofas E. Gabellieri, gretindamas S. Weil ir G. Marcelio darbus: „Protas yra įrankis tų paieškų, kurios vyksta paslapties viduje, o kartu jis yra paslapties maitinamas ir judinamas. Kaip ir G. Marcelio atveju, tiesa ir paslaptis išlaiko vaisingą tarpusavio santykį, tarp jų konceptų nėra prieštaravimo“, Gabellieri, E. S. Weil, Platon et l'Europe. *Simone Weil – filozofia, misztika, esztetica*. Budapest: Kiado, 2011, p. 52.

⁴⁸ Weil, S. *Œuvres complètes*. T. VI-2. Paris: Gallimard, 1997, p. 432.

⁴⁹ Weil, S. *Œuvres complètes*. T. IV-1. Paris: Gallimard, 1988, p. 57.

„Patekti į amžinybę – tai sielos veiksmas, analogiškas tam suvokimui, kuriuo, kad ir ką mums teigtų mūsų perspektyva, mes savęs nestatome į erdvės centrą. Tokia yra suvokimo sąlyga. Sąlyga, būtina tam, kad pasirodytų tikrovė.“⁵⁰ Esame įpratę į tikrovę žvelgti iš ego-loginės, grynai racionalios, paprasčiausios ir siauriausios perspektyvos, užsidarymas kurioje reiškia ne tik teorinio tikrovės suvokimo skurdą, bet ir etinio blogio šaltinį. Atsisakius tokios perspektyvos, pasak Weil, būtų sudarytos sąlygos perkeisti mūsų žmogiškumą (tai būtina, norint išvengti tragiškos civilizacijos baigties), o kartu – įgyti tikrąją tikrovės suvokimą. „Esame irealybėje, sapne. Atsisakyti mūsų išivaizduojamos pagrindinės vietos, jos atsisakyti ne vien protu, bet ir visa mūsų sielos vaizduotės galia – tai pajusti tikrovę, amžinybę, tikrąją šviesą, išgirsti tikrąją tylą. Tuomet įvyktų virsmas pačiose mūsų jusliškumo šaknyse, pasikeistų netgi tiesioginių juslinių įspūdžių gavimo būdas, o per tai – ir psichologinių.“⁵¹ Atsispyrus nuo šios fundamentalios mąstymo transformacijos, kurios aprašymas negali nekelti asociacijų su Rytų išmintimi, žmonijos gelmėse prasideda ypatingo intensyvumo ir gilumo procesas – tam tikras pasaulio „perkūrimas“, kurio apmąstymas Weil filosofijoje pinasi su krikščioniškosios teologijos bei mistikos motyvais, atitinkančiais stipriausias visų kitų religijų inspiracijas: „Maitinama švento Pauliaus, švento Pranciškaus Asyžiečio, švento Kryžiaus Jono ir to, ką ji [Weil] randa visose kitose religinėse ir dvasinėse tradicijose (...), ši „nukūrimo“ [*décréation*], „atkūrimo“ ir „naujo užgimimo“ mistika iš tikrųjų yra „naujos kūrinijos“, kurioje Dievas yra „aukščiausias poetas“, laukimas ir patirtis.“⁵²

Kalbame apie giliausią dvasinio pobūdžio žmogiškojo mąstymo transformaciją. Turime suvokti ją visiškai realistiškai. Tai reiškia, kad negalime jos traktuoti atsietai nuo technologinio progreso. Iš tiesų, mąstymo etika būtų pajėgi be vargo integruoti į dvasiškai perkeistos žmonijos elgseną visus naudingus ir ekologiškus technologinius išradimus, naudojant juos kaip grynus instrumentus. Tačiau realistinis požiūris taip pat neleidžia teigti, kad radikalus dvasinis pokytis globaliu mastu įvyks savaime,

⁵⁰ Weil, S. *Ūuvres complètes*. T. VI-3. Paris: Gallimard, 2002, p. 400.

⁵¹ Weil, S. *Ūuvres complètes*. T. IV-1. Paris: Gallimard, 1988, p. 300.

⁵² Gabellieri, E., L'Yvonnet, F. *Simone Weil*. Paris: L'Herne, 2014, p. 12.

skatinamas tik kalbų ir atskirų individų pavyzdžio. Jis įvyks didelės įtampos, tragedijos nuojautos ir, galbūt, pradėjusios pildytis globalios katastrofos akivaizdoje, kai jau nereiks mąstyti apie tai, kaip turime mąstyti, bet kai jau bus viskas aišku.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO SOCIALINIŲ MOKSLŲ INDĖLIS Į LIETUVOS SOCIALINĖS GEROVĖS KŪRIMĄ

Leta DROMANTIENĖ

Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakultetas, sėkmingai Universitete gyvuojantis jau penkiolika metų¹, įgyvendina artimų socialinių mokslų krypčių – edukologijos, pedagogikos, sociologijos, socialinio darbo, psichologijos, švietimo ir ugdymo – visų trijų studijų pakopų (bakalauro, magistrantūros ir doktorantūros) studijų programas, skirtas rengti specialistus, galinčius dirbti socialinėse, edukacinėse, kultūros institucijose, viešojo sektoriaus įstaigose, nevyriausybinėse organizacijose, psichologinio konsultavimo centruose privataus sektoriaus įmonėse, visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų kompanijose, gebančius analizuoti visuomenės socialinės ir ekonominės raidos tarpusavio sąsajas, vykdyti visuomenės švietimą ir konsultavimą, turinčius socialinių projektų, programų ir socialinės politikos priemonių subjektyviai bei socialinei gerovei plėtoti rengimo kompetencijas. SGF telkia dėstytojus, vykdančius tarpdisciplininius edukologijos, sociologijos, socialinio darbo, psichologijos, gyvenimo kokybės, subjektyvios gerovės ir socialinės raidos mokslinius tyrimus, kuriančius naujas mokslo žinias ir užtikrinančius jų sklaidą siekiant Universiteto konkurencingumo ir pažangos pasaulio žinių ekonomikoje.

¹ Fakulteto pavadinimas skirtingais Universiteto raidos etapais keitėsi atsižvelgiant į jam keliamus uždavinius bei fakultete vykdomas studijų ir mokslo kryptis: 2000 m. – Socialinio darbo fakultetas, 2005 m. – Socialinės politikos fakultetas, 2013 m. – Socialinių technologijų fakultetas, 2015 m. – Socialinės gerovės fakultetas. Tačiau fakulteto branduolys visada buvo ir yra socialinio darbo, edukologijos, psichologijos bei sociologijos studijų ir mokslo kryptys.

Lietuvos socialinės politikos formavimosi bruožai ir specialistų rengimo uždaviniai

Būtina prisiminti, kad Mykolo Romerio universitetas kūrėsi tuo metu, kai jaunoje, nepriklausomybę atkūrusioje valstybėje formavosi ir įsitvirtino nauja Lietuvos nacionalinė socialinė politika – esminis gerovės valstybės kūrimo įrankis – kurios pertvarka, modernizacija ir derinimas su Europos Sąjungos (ES) socialine politika vyko dviem kryptimis. Tai – naujos socialinės apsaugos įstatymų bazės sukūrimas ir modernių socialinės apsaugos institucijų, tokių kaip Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, Lietuvos darbo birža, Lietuvos valstybinė darbo inspekcija, savivaldybių globos ir rūpybos skyriai, socialinės paramos centrai ir kt., sistemos susidarymas bei specialistų jai rengimas universitetuose, tarp jų ir Mykolo Romerio universitete. Be to, Lietuvos socialinės politikos analizė byloja, kad šiuo laikotarpiu susiformavo ir buvo įteisinti esminiai šiuo metu galiojantys socialinio solidarumo ir socialinio teisingumo principai, o socialinė politika plėtojosi apimdama dvi pagrindines sritis: 1) darbo politiką ir 2) socialinę apsaugą, kurioms būdingas nuolatinis tobulinimas, atsiliepiant į gyvenimo diktuojamus reikalavimus ir iššūkius, teisės aktų pakeitimai ir naujų įstatymų socialinėje srityje priėmimas. Pabrėždamas socialinės politikos svarbą, T. H. Marshallas (1975) socialinę politiką įvardija kaip jėgą, galinčią pavaduoti, papildyti ar modifikuoti ekonominės sistemos veikimą siekiant tokių rezultatų, kurių viena pati ekonominė sistema nepasiektų (Marshall, 1975, p. 15). Būtina pripažinti tą faktą, kad dar rengimosi narystei ES laikotarpiu Lietuva derino socialinės apsaugos teisės aktus su ES teise, nes ši sfera buvo viena iš derybinių prioritetų; 2002 m. įsitraukė į Bendrijos skurdo ir socialinės atskirties mažinimo procesą bei pasirašė su Europos Komisija Susitarimo memorandumą, tuo įsipareigodama perkelti ES bendruosius kovos su skurdo ir socialine atskirtimi tikslus į šalies politiką. Šiuos svarbius valstybės keliamus uždavinius spręsti padėjo ir Mykolo Romerio universiteto dėstytojai bei absolventai: teisininkai, viešojo administravimo specialistai, socialinių paslaugų sektoriuje dirbantys socialiniai darbuotojai, nes socialinė politika yra specifinis ES politikos domenai, priklausantis nuo valstybės narės kompetencijos užtikrinti savo piliečiams socialinę ir ekonominę

saugumą (Hantrais, 1995, Leibfried ir Pierson, 1995), o valstybės brandumas pirmiausiai priklauso nuo to, kaip ji sugeba tokias problemas spręsti.

Naujų socialinių mokslų studijų krypčių plėtra Universitete

Tuometinės Lietuvos teisės akademijos virsmas į Lietuvos teisės universitetą 2000 m. lėmė naujus strateginius uždavinius Universitetui tapti Lietuvos socialinės ir humanitarinės minties ugdymo centru bei neatskiriama pasaulio akademinės bendruomenės dalimi, atviru mokslo ir studijų naujovėms; įgyvendinti esmines Bolonijos deklaracijos, Mokymosi visą gyvenimą memorandumo nuostatas. Universiteto bendruomenė prisiėmė ir vykdo akademinį bei pilietinį įsipareigojimą stiprinti socialinių visuomenės sutelktumą, kuriant, kaupiant, analizuojant, taikant ir skleidžiant mokslo žinias bei socialines vertybės. Universitetas išsikėlė tikslą reaguojant į valstybėje vykstančius socialinius ir ekonominius pokyčius bei darbo rinkos poreikį kartu su teisės krypties studijomis plėtoti kitų socialinių krypčių studijas, kurių absolventai prisidėtų prie Lietuvos teisinės valstybės ir jos gerovės kūrimo. Tai lėmė tokių studijų krypčių kaip socialinis darbas, psichologija, edukologija, sociologija ir kt. atsiradimą ir plėtrą Universitete. Tuo tikslu dar 1998 m. Senato sprendimu Penitencinės teisės ir veiklos fakultete, be Penitencinės teisės ir veiklos katedros (PTVF dekanas ir katedros vedėjas – doc. dr. J. Dermontas), buvo įsteigta Socialinio darbo katedra ir, be jau vykdomos fakultete Penitencinės teisės ir veiklos studijų programos, 1999 m. pradėta vykdyti nauja Socialinio darbo bakalauro studijų programa, rengianti pataisos įstaigoms socialinius darbuotojus, kuriems keliami specifiniai reikalavimai, numatyti Tarnybos Kalėjų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statute (Žin., Nr. 39-1091, 2000). Šios kategorijos pareigūnus pagal Socialinio darbo studijų programą rengė tik Lietuvos teisės universiteto Socialinio darbo fakultetas, kituose Lietuvos universitetuose pareigūnai bei socialiniai darbuotojai darbui šiai socialinei sričiai nebuvo rengiami. Tokių specialistų poreikį bylojo nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai (Jungtinių Tautų 1955 m. patvirtintos Tipinės minimalaus elgesio su nuteistaisiais taisyklės ir kt.), nurodantys, kad nuteistųjų adaptacijos programas privalo vykdyti

socialiniai darbuotojai. Lietuvos Respublikos Vyriausybei 1999 m. spalio 25 d. nutarimu Nr. 1179 patvirtinus „Nuteistųjų ir grįžusių iš kardomojo kalinimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos 1999–2004 m. programą“ šios srities socialinių darbuotojų poreikis gerokai išaugo, o Socialinio darbo bakalauro ir magistrantūros studijų programa tapo viena populiariausių Universiteto studijų programų, abiturientų susidomėjimas ja nuolat augo. Lietuvos teisės universiteto Socialinio darbo studijų programos specifiką ir skirtumą nuo kitų Lietuvos universitetų socialinio darbo studijų programų lėmė tai, kad būsimieji socialiniai darbuotojai, be visapusiškų profesinių, pedagoginių, psichologinių žinių, įgijo ir daug teisinių žinių. Fakultete, be socialinių darbuotojų, galinčių dirbti įvairiuose globos namuose, paslaugų centruose, nakvynės namuose, dienos, krizių centruose, vaikų teisių apsaugos tarnybose, savivaldybėse, rengiami socialiniai darbuotojai, galintys teikti socialines paslaugas nuteistiesiems ir jų šeimoms, tiems, kuriems bausmė atidėta, sąlyginai paleistiems iš įkalinimo įstaigų.

Teisės ir penitencinės veiklos studijų programa yra viena iš Universiteto teisės krypties programų, suteikiančių teisinį išsilavinimą, todėl studentai geba atlikti skirtingo profilio teisininko funkcijas. Šios studijų programos unikalumą lėmė tai, kad studijuojant įgyjama ne tik teisės, bet ir penitencinės veiklos bei ginčų taikinamojo tarpininkavimo teorinių žinių, programos absolventai sėkmingai įsidarbina įvairaus lygio (visų pirma vidurinėsios grandies) pareigūnais bausmių vykdymo (taip pat probacijos) tarnyboje, dirba valstybės institucijose – Lietuvos Respublikos teisingumo, Vidaus reikalų, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoms pavaldžiose įstaigose, bei privataus sektoriaus teisinėse tarnybose teisininkais, taikintojais, konsultantais, analitikais ir administratoriais, sugebančiais vykdyti skirtingų alternatyvių (neteisminių) ginčų taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją). Šią programą kūrė doc. dr. J. Dermontas, doc. dr. D. Usik, P. Stalioraitis.

Universitetas jautriai reaguodamas į socialines visuomenės problemas ir stiprindamas akademinės bendruomenės dalyvavimą tarptautinėse atviros visuomenės iniciatyvose, paremtose socialine atsakomybe, 2000 m. gegužės 4 d. Senato nutarimu Nr. 247 „Dėl Lietuvos teisės akademijos struktūros ir etatų sąrašo“ įsteigė Socialinio darbo fakultetą (2005 m. reorgani-

zuotą į Socialinės politikos fakultetą), vykdančių tarptautinius reikalavimus bei šalies poreikius atitinkančias studijų programas, kuriose būtų nuodugniau studijuojamos įvairių socialinių grupių (socialinės atskirties, neįgalųjų, jaunimo ir kt.) integracijos galimybės ir problemos. Socialinio darbo fakulteto misija vykdant edukacinę, mokslinę tiriamąją ir šviečiamąją funkcijas – rengti specialistus, gebančius prisidėti prie valstybės socialinės sanglaudos; tiriant ir propaguojant žmogaus socialinės raidos sampratą, ugdyti jaunąją kartą, vykdyti socialinius tyrimus bei atkreipti visuomenės ir politikų dėmesį į aktualias nūdienos socialines problemas, padėti surasti jų sprendimo būdus, daryti įtaką viešosios politikos efektyvumui, kurios galutinis tikslas – žmogus, jo gyvenimo kokybė bei pasirinkimo galimybių didinimas, visavertis funkcionavimas visuomenėje. 2001 m. į fakultetą iš Valstybinio valdymo fakulteto buvo atkelta Psichologijos katedra, vykdanči vienintelę tokią Lietuvoje Teisės psichologijos magistrantūros studijų programą, rengiančią psichologus, gebančius spręsti aktualias psichologines problemas teisės taikymo srityje. Psichologijos katedros vedėjai prof. dr. R. Bandzevičienei² pavyko suburti darbštų mokslininkų potencialą, pajėgų parengti naujų psichologijos krypties studijų programų, tarp jų – Socialinės psichologijos studijų programą, rengiančią aukštos kvalifikacijos psichologijos specialistus, gebančius atskleisti socialinio žmonių elgesio priežastis, paaiškinti jų veikimo dėsningumus ir mechanizmus, pasiūlyti jų tyrimo metodus, taip pat pritaikyti šias žinias bei mokėjimus įvairių visuomenės gyvenimo sričių ir organizacijų, ypač veiklos su socialinės rizikos grupėmis tobulinimui; įgyvendinti visų trijų pakopų psichologijos studijas Universitete.

Socialinio darbo katedros pavadinimas 2000 m. pakeistas į Socialinio darbo ir edukologijos (vedėja – prof. dr. D. Beresnevičienė), kuri, išaugus studentų skaičiui fakultete, o kartu ir akademinio darbo apimčiai 2002 m. buvo reorganizuota į dvi katedras: Socialinės politikos katedrą (vedėja – prof. dr. V. Kanopienė) ir Socialinio darbo katedrą (vedėja – doc. dr. V. Vaicekauskienė)³. Abiejų katedrų dėstytojai prisidėjo prie Jungtinių

² Psichologijos katedros vedėjais dirbo ir prof. dr. R. Žukauskienė, doc. dr. I. Čėsniene, doc. dr. R. Barkauskienė, doc. A. Laurinavičius.

³ Socialinio darbo katedrai vadovavo: doc. dr. J. Pivorienė, doc. dr. I. Žemaitaitytė, doc. dr. J. Šinkūnienė, prof. V. Indrašienė.

Tautų vystymo programos žmogaus socialinės raidos, socialinės integracijos koncepcijos įgyvendinimo bei institucionalizavimo iniciatyvos. Socialinės politikos katedroje susibūrė sociologijos mokslininkai, socialinės politikos ekspertai, kurių mokslinių interesų centre buvo socialiniai pokyčiai, nes, kaip pažymėjo žymus sociologas P. Sztompka (1994), „socialinių pokyčių studijos yra sociologijos šerdis“. Jo nuomone, visa sociologija byloja apie pokyčius (Sztompka, 1994, 2004). Socialinės politikos katedra užėmė svarbią ir naują studijų programų ir mokslinių tyrimų nišą Lietuvoje: 2006 m. pradėjo vykdyti pirmąją Lietuvoje socialinės politikos studijų programą – Gerovės sociologijos magistrantūros programą bei rengti sociologijos specialistus, turinčius kompetencijų socialinės gerovės ir socialinės politikos srityse. Sociologai konceptualizuoja socialinius pokyčius kaip plataus masto reiškinių, globalų fenomeną, paveikiantį visas visuomenės sritis, pavyzdžiui, Giddens ir kt. (2011, p. 606) socialinius pokyčius apibūdina kaip visuomenės kultūros ir institutų transformaciją. Gerovės sociologijos bei kitos katedros vykdomos socialinės politikos programos įkvėpė socialinės politikos studijų programų atsiradimą po kelerių metų ir kituose universitetuose: Vilniaus universitete, Vytauto Didžiojo universitete.

Naujos Universitete socialinio darbo studijų ir mokslo krypties išsigrūdinimą ir išsitvirtinimą lėmė tai, kad Lietuvos socialinė ir ekonominė padėtis, nuolat augantis skurdas (Lietuvoje 2000 m. skurdo apie 16 proc. gyventojų, o 2010 m. – jau 20,2 proc.), demografinis visuomenės senėjimas, neįgaliųjų integracijos į darbo rinką uždavinių sprendimas reikalavo sutelktų visuomenės pastangų; lėmė augantį socialinių paslaugų, kuriomis būtų „siekiama užkirsti kelią kilti asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms“ (Žalimienė, 2003) poreikį. Socialinių darbuotojų teikiamų socialinių paslaugų organizavimas bei teikimas buvo viena iš aktualiausių temų nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikų, nes socialinės paslaugos yra integrali valstybės gerovės dalis, padedanti visuomenei spręsti išskylančias socialines problemas, viena svarbiausių socialinės atskirties mažinimo priemonių. Socialinių paslaugų įstaigų tikslas – kokybiškai tenkinti socialiai atskirtų asmenų poreikius, siekiant jų socialinės integracijos (Socialinių paslaugų įstatymas, 2006). Socialinių darbuotojų rengimo poreikį Lietuvoje byloja nuolat augantis socialinių įstaigų ir jose gaunančių socialines paslaugas klientų skaičius.

Socialinis darbas – tai daugelio socialinių mokslo krypčių – psichologijos, pedagogikos, sociologijos, ekonomikos ir kt. – sintezė ir taikymas praktikoje siekiant užtikrinti visavertį žmogaus, atskirų socialinių grupių ir bendruomenių socialinį funkcionavimą. Todėl socialinio darbo katedra buvo atsakinga už socialinio darbo studijų programos vykdymą, t. y. už pagrindinių profesinių žinių suteikimą būsimiesiems socialiniams darbuotojams, jų praktikos organizavimą, ryšių su socialinės apsaugos sistemai priklausančių įstaigų palaikymą ir plėtojimą. Kaip pažymėjo socialinio darbo tyrėja J. A. B. Lee, „naujojo tūkstantmečio socialinio darbuotojo praktikoje ypatingai daug dėmesio skiriama jo darbo pobūdžio peržiūrai ir įgalinimo kompetencijoms“ (2001). Socialinių darbuotojų darbo svarbą ir atsakomybės mastą lemia tai, kad jie vaidina svarbų vaidmenį gerinant visuomenės gyvenimo kokybę, nes padeda individams ir bendruomenėms spręsti gyvenimo iššūkius juos įgalindami. Socialiniai darbuotojai siūlo platų paslaugų spektrą: dirba su įvairaus amžiaus gyventojais; priklausomai nuo savo specializacijos dirba įvairiose socialines paslaugas teikiančiose institucijose, nevyriausybinėse organizacijose, bendruomenės centruose, mokyklose, ligoninėse, slaugos ligoninėse, psichikos sveikatos dienos centruose ir karjeros centruose. Socialiniai darbuotojai padeda klientams – asmenims, šeimoms ir bendruomenėms – įvertinti savo padėtį ir spręsti jų poreikius siekiant geresnės gyvenimo kokybės.

Įgyta socialinio darbuotojo kvalifikacija suteikia teisę socialinio darbo programos absolventui dirbti socialiniu darbuotoju socialinės apsaugos, švietimo, sveikatos priežiūros, teisėsaugos institucijose: socialinės rūpybos skyriuose, vaikų, neįgalių žmonių, pagyvenusių žmonių dienos centruose, bendruomenės centruose, vaikų, senų žmonių globos namuose, neįgalių žmonių pensionatuose, ligoninėse, mokyklose, kalėjimuose, įvairiose nevyriausybinėse organizacijose, bendruomenėse. Socialiniai darbuotojai sėkmingai dirba valstybinėse ir nevyriausybinėse organizacijose, administruoja, rengia ir vykdo įvairius nacionalinius ir tarptautinius projektus bei programas.

Fakulteto sėkminga veikla įgyvendinant Socialinio darbo bakalauro ir magistrantūros programą, geri ryšiai su socialiniais partneriais, sėkminga absolventų karjera lėmė dar vienos šios studijų krypties – Vaikų teisių apsaugos magistrantūros programos – atsiradimą Universitete 2006 m.

(rengėjos – doc. dr. Ž. V. Jonynienė ir doc. dr. B. Kairienė), iki šiol susilaukiančios didelio stojančiųjų dėmesio.

Fakulteto socialinio darbo, sociologijos, socialinės politikos dėstytojai reaguodami į visuomenės spartaus demografinio senėjimo keliamus iššūkius ir Lietuvos, kaip Europos Sąjungos narės, priisimtus nacionalinius bei tarptautinius įsipareigojimus siekiant gerinti senyvo amžiaus žmonių gyvenimo kokybę bei atsižvelgdami į tai, kad šalies universitetuose nebuvo rengiama gerontologinio socialinio darbo specialistų, pirmieji Lietuvoje 2009 m. pradėjo vykdyti socialinio darbo krypties Socialinės gerontologijos magistrantūros studijų programą (vadovė – prof. dr. S. Mikulionienė).

2010 m. Socialinės politikos fakultete buvo įkurta Mediacijos katedra⁴. Katedros vedėjos doc. dr. N. Kaminskienės mokslinių mediacijos interesų realizavimas, praktinė patirtis šioje srityje ir iniciatyvumas padėjo suburti kompetentingą katedros kolektyvą, šios krypties jaunuosius mokslininkus – doktorantus, bei sukurti modernias, pirmąsias tokias Lietuvoje studijų programas: teisės krypties magistrantūros studijų programą – Mediacija, ir komunikacijos krypties bakalauro studijų – Socialinė komunikacija ir mediacija, kurių pagrindinis siekis buvo parengti specialistus (derybininkus, taikintojus, mediatorius, tarpininkus, arbitrus, konsultantus), galėsiančius spręsti skirtingų sričių teisinius ginčus pažangiomis neteisminėmis priemonėmis – derybomis, neteismine ir teismine mediacija (tarpininkavimu), sutaukinimu, arbitražu; būti vienu iš efektyviausių socialinės komunikacijos įrankių sprendžiant visuomenės konfliktus ir dirbant jų prevencijos srityje. Specialistų, gebančių taikyti alternatyvius (neteisminius) ginčų sprendimo modelius poreikis atliepė Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje keliamus uždavinius užtikrinti žmogaus teisių gerbimą, teisinę sistemą padaryti efektyvią ir prieinamą, sumažinti biurokratijos ir reguliavimo našta, skatinti alternatyvių (neteisminių) ginčų sprendimo būdų sistemą, siekiant greitesnio ir patogesnio ginčų sprendimo, taip pat sumažinti teismams tenkantį krūvį. Šios programos tikslingumą ir jos sėkmę, kaip teigė programos kūrėja doc. dr. N. Kaminskienė, lėmė programos uždaviniai: formuoti kompetenciją, reikalingą nagrinėti ir spręsti skirtingus konfliktus ir ginčus, kylančius viešajame ir privačiame sektoriuose (civilinėje, baudžiamojoje ir administracinėje justicijoje); ug-

⁴ Reorganizuota Penitencinės teisės ir veiklos katedra.

dyti gebėjimus, leidžiančius būsimam specialistui savarankiškai susikurti darbo vietą bei integruotis į darbo rinką, ir savarankiškai arba / ir asocijuotai su kitais specialistais (pvz., teisinės profesijos atstovais, psichologais, pedagogais, socialiniais darbuotojais, valstybės tarnautojais) įgyvendinti mediatoriaus praktiką; ugdyti būsimąjo specialisto teisinę sąmonę bei kultūrą, pagrįstą neteismine konfliktų ir ginčų sprendimo koncepcija; ugdyti asmenines įgimtas ir įgytas savybes, vertybines nuostatas, leidžiančias būsimam mediatoriumi novatoriškai mąstyti ir aktyviai savo veikla prisidėti prie taikinamosios teisinės kultūros bei teisinės sąmonės plėtojimo, naujos teisingumo paradigmos Lietuvoje formavimo; ugdyti gebėjimus mediatoriaus praktinėje veikloje atlikti savianalizę bei neteismo ginčų sprendimo būdų sistemos stebėseną siekiant nuolatinio mediatoriaus veiklos efektyvumo didinimo.

Išaugus edukacinių studijų dalykų poreikiui, pradėjus vykdyti edukologijos krypties magistrantūros studijas, fakultete 2006 m. buvo įsteigta Edukologijos katedra (vedėja – doc. dr. B. Kairienė), į kurios darbą įsitraukė sukviesti geriausi kitų universitetų dėstytojai: doc. dr. B. Kairienė, doc. dr. R. Prakapas, prof. dr. V. Indrašienė, prof. dr. O. Merfeldaitė, doc. dr. T. Butvilas, doc. dr. Ž. V. Jonynienė, prof. R. Bieliauskienė ir kiti. Jų nuoseklus darbo dėka reaguojant į visuomenės poreikius parengtos ir pradėtos vykdyti Teisės edukologijos (2006 m.), skirtos rengti specialistus, galinčius konsultuoti žmones, siekiančius apginti savo teises, būti aktyviais piliečiais, suteikti pagalbą, kai pažeidžiamos žmogaus teisės, galinčius dirbti vaikų, jaunimo, suaugusiųjų ugdymo įstaigose, nevyriausybinėse organizacijose, vykdyti ir įgyvendinti švietimo ir socialinę politiką valstybiniu, regioniniu, vietos bendruomenės ar institucijos lygmeniu, dirbti ugdomąjį, metodinį, organizacinį darbą, rengti ir įgyvendinti socialinius integracinius projektus; Verslumo edukologijos (2009 m.), kurios atsiradimą lėmė ekonominės krizės sukeltas specialistų, galinčių konsultuoti karjeros planavimo, savisamdros inicijavimo klausimais, poreikis; Edukacinių technologijų valdymo magistrantūros studijų programos (2012 m.), siekiančios parengti edukologijos magistrus, gebančius organizuoti inovatyvaus ugdymo metodus ir ICT taikymu grindžiamą mokymą kiekvienoje švietimo ir ugdymo institucijoje; plėtojama pedagogikos, švietimo ir ugdymo bakalauro studijų kryptis. Doc. dr. R. Prakapas pažymi, kad „įgyvendinant naujas studijų programas buvo

glaudžiai bendradarbiaujama su darbdavių konfederacijos atstovais, Švietimo ir mokslo ministerijos Ugdymo plėtotės centru, bendrojo ugdymo mokyklomis. Magistro studijų programos buvo siejamos su atsiradusiomis naujovėmis švietime: bendrojo ugdymo programose atsirado nauji mokomieji dalykai – teisės pagrindai, verslumo ugdymas, tačiau pedagogai jiems nė viename Lietuvos universitete nebuvo rengiami. Tai išskirtinis Mykolo Romerio universiteto indėlis į Lietuvos švietimą“.

Didžiulis fakulteto psichologijos dėstytojų darbo laimėjimas – 2006 m. pradėta vykdyti psichologijos bakalauro studijų programa, kuri 2015 m. pagal tarptautinę „U-Multirank“ metodiką gavo geriausią vertinimą tarp Lietuvos universitetuose vykdomų psichologijos programų. Pasiūlius naujų studijų programų padidėjo ir studentų skaičius: nuo 1 641 studento 2006 m. iki 2 393 studentų 2011 m. ir apie 2 500 studentų – 2015 m. Kaip prisimena ilgametė Socialinės politikos fakulteto prodekanė prof. I. Žemaitaitytė, „Studijų procesas fakulteto vykdomose programose grindžiamas nuolatine refleksija ir savęs vertinimu, įgalinančiais fiksuoti besimokančiojo kompetencijų pasiekimo, kritinio mąstymo ir reflektavimo gebėjimų kaitą viso studijų proceso metu bei užtikrinančiais galimybę besimokančiajam aktyviai kontroliuoti savo mokymąsi. Studijų metu akcentuojamos mokymosi visą gyvenimą idėjos, studijos grindžiamos mokymosi paradigma“.

Naują postūmį edukologijos mokslo plėtrai Universitete davė 2011 m. Edukologijos katedros reorganizavimas į Edukologijos institutą (direktore – prof. dr. V. Indrašienė), kurio veiklos neatsiejama dalimi tapo metodinės pagalbos Universiteto dėstytojams teikimas, reguliariai vedami akademinio meistriškumo seminarai. Reikšminga tai, kad Mykolo Romerio universitete, be jau vykdomų Edukologijos magistrantūros studijų programų, pradėtos vykdyti pedagogikos bakalauro studijos. Edukologijos instituto dėstytojų požiūris rengiant pedagogus nuo tradicinio skiriasi tuo, kad pagrindinis dėmesys skiriamas pedagoginiams gebėjimams ugdyti. Kaip teigia prof. V. Indrašienė, siekiama „ypatingą dėmesį skirti būsimo mokytojo gebėjimams parinkti ir taikyti tinkamus mokymo ir mokymosi metodus bei priemones, kurios padėtų jam būti geru mokytoju, gebančiu nuolat tobulinti savo kvalifikaciją ir konkretaus dėstomo dalyko žinias“ (Brazdžiūnaitė, 2011). Instituto dėstytojai parengė ir vykdo keletą naujų bakalauro

studijų programų: Socialinė pedagogika (vadovė – prof. dr. O. Merfeldaitė), Karjeros planavimas ir ugdymas (vadovė – prof. dr. V. Indrašienė), Laisvalaikio ir pramogų edukacija (vadovė – doc. dr. J. Šinkūnienė). Kaip pastebėjo prof. dr. O. Merfeldaitė, „Šių programų gimimas buvo nulemtas kelių priežasčių: instituto dėstytojų pilietinės atsakomybės ir vertybinių nuostatų: dėstytojai siekė prisidėti prie ugdymo prieinamumo didinimo, teikiamos švietimo pagalbos kokybės gerinimo, visapusiškos ir brandžios asmenybės ugdymo. Antroji priežastis – visuomenės keliami iššūkiai švietimui. Mokslininkų, socialinių dalininkų dėka šios programos buvo sukurtos orientuojantis į holistinių kompetencijų, padedančių sėkmingai derinti socialinių ir edukacinių problemų sprendimą, pozityviosios socializacijos plėtrą bei darnios aplinkos vaikui kūrimą, ugdymą“. Šių programų išskirtinė turinio koncepcija užgimė instituto dėstytojams dalyvaujant Lietuvos besimokančių mokyklų tinkluose, bendruomenės plėtros ir ugdymo projektuose, mokslinėse ir praktinėse diskusijose Lietuvoje ir užsienyje, kuriant alternatyvaus ugdymo modelius, stengiantis atsakyti į klausimą, koks socialinis pedagogas, laisvalaikio ir pramogų edukatorius reikalingas Lietuvai. Visos inovatyviausios idėjos buvo integruotos į programų turinį, siekiant ugdyti kūrybingą asmenybę, gebančią orientuotis pasaulio iššūkiuose, gebančią įprasinti savo bei kitų asmenų būtį prieštaringose situacijose. Socialinės pedagogikos studijų programoje studentams siūloma papildomai gilintis į mokyklinės mediacijos ar laisvalaikio vadybos alternatyvas; Laisvalaikio ir pramogų edukacijos studentams – į naujausių žaidybinių technologijų taikymo sritis.

Pagrindiniai studentų šaltiniai į fakulteto studijų programas – iš Lietuvos edukologijos, Vilniaus, Vytauto Didžiojo ir Šiaulių universitetų. Susiformavo atskiros grupės studentų, kurie baigę šalies kolegijas stoja į MRU ir po papildomų studijų sėkmingai tęsia studijas pasirinktoje teisės arba verslumo edukologijos, socialinio darbo magistrantūros studijų programoje. Didinant Universiteto studijų prieinamumą regionuose, fakulteto edukologijos, socialinio darbo magistrantūros studijų programos pradėtos įgyvendinti atitinkamai Marijampolėje (2011 m.) ir Utenoje (2013), sudarant galimybę šių miestų kolegijų absolventams baigus papildomas universitetines studijas studijuoti MRU magistrantūroje neišvykstant iš savo regiono.

Europos socialinio fondo agentūros bei Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centro remiami, 2013–2014 m. fakulteto Edukologijos instituto dėstytojai parengė keturis inovatyvius pedagogų rengimo programos alternatyvaus ugdymo studijų dalykus, kuriuos integravo į studijų procesą: produktyviojo mokymosi teorija ir praktika; daktinės veiklos modeliavimas alternatyvaus ugdymo kontekste; palankių mokymo(si) aplinkų kūrimas alternatyvaus ugdymo kontekste; mokyklų elgsenos projektavimas alternatyvaus ugdymo kontekste.

Būtina pasakyti, kad fakulteto edukologų darbas pastebėtas ir įvertintas valstybiniu mastu: 2014 m. gruodžio 4 d., pažymint Lietuvos socialinių pedagogų institucijos 25 metų sukaktį, Edukologijos instituto mokslininkėms prof. dr. V. Indrašienei, prof. dr. O. Merfeldaitei ir prof. dr. I. Leliūgienei buvo įteikta Švietimo ir mokslo ministro padėka už socialinės pedagogikos mokslo puoselėjimą ir socialinės partnerystės plėtojimą.

Naujų teigiamų postūmių fakulteto raidai davė nors ir trumpam – 2012–2015 m. – į jį integruotas Socialinės informatikos fakultetas. Dėl tokios reorganizacijos keleriems metams fakultetui buvo suteiktas Socialinių technologijų fakulteto vardas. Kaip rašė prof. dr. I. Žalėnienė ir doc. dr. A. Skaržauskienė, „plačiausiu požiūriu socialinės technologijos apibrėžiamos kaip visuma galimai pasirenkamų efektyvių socialinių uždavinių nevienkartinio panaudojimo sprendimo būdų, padedančių pasiekti numatytus rezultatus, darant socialinį poveikį žmogaus, socialinių grupių, įvairių socialinių darinių elgsenai. Tokia samprata suponuoja suvokimą, jog socialinės technologijos yra visi įmanomi problemų sprendimo būdai, kuomet koks nors reiškinys tam tikro instrumentų ir metodų derinio (technologijos) pagalba pakeičiamas labiau socialiai pageidaujamu“ (2012). Informacinių technologijų studijų dalykais buvo papildytos jau veikiančios sociologijos, edukologijos, psichologijos studijų programos, sukurtos ir vykdomos naujos modernios tarpdisciplininės studijų programos: bakauro – Verslo informatika, Internetinis valdymas ir komunikacija, Verslo sistemų kūrimas ir valdymas; magistrantūros – Elektroninio verslo vadyba, Kibernetinio saugumo valdymas; Komunikacija ir kūrybinės technologijos, Socialinių technologijų valdymas, Edukacinių technologijų valdymas, Sociologiniai visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimai, Socialinės

inovacijos, kurių studentai ne tik įgyja žinių, bet ir bendradarbiaujant su socialiniais partneriais, verslo įmonėmis, mokosi versliai mąstyti, spręsti realias gyvenimiškas problemas, generuoti inovatyvias idėjas, konstatuoti, ko tuo metu trūksta konkrečiai kompanijai, regionui, kokie yra darbuotojų poreikiai ir kaip reikia paskirstyti talento srautus. Taip studentai mokosi kūrybingumo, inovacijų ir verslumo, ugdoma nauja karta, gebanti savo žinias ir idėjas paversti realybe, sukurti naujo verslo galimybes. Esminis modernaus ir tradicinio ugdymo skirtumas – inovatyvi mokymosi aplinka, multidiscipliniškumas ir tarpdiscipliniškumas, mokymosi komandos verslumo kultūra / dvasia, mobilumas tarp pramonės / verslo, mokslo ir mokymosi institucijų ne tik valstybės viduje, bet ir už jos ribų, t. y. tarptautinis mobilumas. Ypač tokia inovatyvi ugdymo dvasia buvo išreikšta jungtinėje su Dongseo (Pietų Korėja) universitetu bakalauro studijų programoje – Informatika ir skaitmeninis turinys, parengtoje ir pradėtoje fakultete vykdyti 2012 m. (vadovas – doc. dr. T. Limba).

Fakulteto dėstytojai parašė ir išleido originalius vadovėlius, kuriuos studijoms naudoja ir kiti šalies universitetai: tarp jų – S. Mikėnė ir I. Gaižauskaitė „Socialinių tyrimų metodai: apklausa“ (2014); autorių kolektyvo „Social work with children and youth: intercultural and international“ (2014) vadovėlis, skirtas tarptautinės junginės su Rygos Stradinio universitetu magistrantūros studijų programos „Socialinis darbas su vaikais ir jaunimu“ studentams; N. Kaminskienė ir kt. „Mediacija“ (2013); A. Diržytė ir kt. „Verslo psichologija“ (2012); L. Dromantienė ir V. Česnuitytė „Europos Sąjungos socialinė politika“ (2011); S. Mikulionienė „Socialinė gerontologija“ (2011); J. R. Šinkūnienė ir kt. „Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai“ (2010); R. Bandzevičienė „Penitencinė psichologija“ (2009); V. Kanopienė „Socialinė demografija“ (2008); R. Žukauskienė „Kriminalinio elgesio psichologija“ (2006) ir kt. Svarbu paminėti, kad du inovatyvūs ir originalūs fakulteto dėstytojų parašyti vadovėliai apdovanojami Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos įsteigto Aukštojo mokslo vadovėlių viešojo konkurso premijomis: antrąją premiją 2005 m. įvertinta R. Žukauskienė už vadovėlį „Raidos psichologija“ (2002); 2008 m. trečiąją premiją – J. Blaževičius, J. Dermontas, P. Stalioraitis, D. Usik vadovėlis „Penitencinė (bausių vykdymo) teisė“ (2004).

Studijų tarptautinimas – kokybiškai naujas specialistų rengimo raidos etapas

Vykstant žinių visuomenės globalizacijos procesams, vienu iš svarbiausių studijų kokybės gerinimo veiksnių tampa aukštojo mokslo tarptautiškumo didinimas, kai į studijų procesą įdiegiami tarptautiniai kokybės standartai. Aukštojo mokslo tyrėjų nustatyta, kad „aukštojo mokslo tarptautiškumas – tai tarptautinio, tarpkultūrinio ar net visuotinio aspekto integravimas į aukštojo mokslo tikslus, funkcijas (mokymas ir mokymasis, tyrimai, lavinimo paslaugos), plėtrą ir sklaidą. Ši samprata apima visus aukštojo mokslo aspektus, tokius kaip akademinio judumo formos, bendradarbiavimą tyrimų srityje, tarptautiniai aukštojo mokslo plėtros projektai, studijų ir mokymo programų pasirinkimas arba tam tikrų disciplinų, studijų modulių ir mokymo programų pasikeitimai“⁵. Strateginės Universiteto vystymo kryptys, teigiamas vadovybės požiūris ir palaikymas, gera Universiteto infrastruktūra, užsienio partnerių teigiamos nuostatos bendradarbiauti, fakulteto dėstytojų tarptautinės veiklos patirtis, pozityvus nusiteikimas ir iniciatyva buvo pagrindiniai veiksniai, padėję fakultetui plėtoti tarptautinius akademinis ryšius, rengti ir vykdyti tarptautinius edukacinius projektus, vėliau išaugusius į tarptautines studijų programas, tarptautinti studijas ir pritraukti į Universitetą studijuoti užsienio studentus. Fakulteto tarptautinė veikla ypač suintensyvėjo vadovaujama tuometinės prodekanės doc. dr. Jolantos Pivorienės, atsakingos už tarptautinius ryšius ir projektus. Jai 2012 m. gegužės 15 d. įteiktas Švietimo ministro padėkos raštas už aktyvų dalyvavimą Erasmus programoje ir indėlį plėtojant Lietuvos aukštojo mokslo tarptautiškumą.

Jungtinių tarptautinių programų, vykdomų kartu su užsienio universitetais, pirmtakėmis galima laikyti Erasmus intensyvias programas (IP), teikusias studentams trumpalaikių (dviejų savaitių) studijų išvykų į užsienio universitetus kartu su dalyvaujančių universitetų partnerių studentais studijuoti multikultūrinėje aplinkoje ir dalintis gerąja praktika galimybe. Švietimo mainų paramos fondas – Lietuvos nacionalinė agentūra, kuriai pavesta administruoti Erasmus+ bei Mokymosi visą gyvenimą programas

⁵ *Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo pasaulinė praktika ir jos taikymo Lietuvoje gairės*. Vilnius: ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas, 2007, p. 10.

ir kitas Europos Komisijos ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės finansuojamas iniciatyvas švietimo ir profesinio mokymo srityje, net dvi MRU SGF vykdomas Erasmus intensyvias programas įvertino kaip kokybiškiausias Lietuvoje: tai – „Naujų Europos socialinės politikos, teisinių ir socialinių paslaugų teikimo būdų paieška“ (Erasmus IP, 2007–2010 m., vadovė – doc. dr. J. Pivorienė), partneriai: Inholando universitetas (Nyderlandai), Plantijno aukštoji mokykla (Belgija), Porto universitetas (Portugalija) ir „Identiteto iššūkiai globalizacijos sąlygomis: tarpdisciplininė ir tarpkultūrinė perspektyva“ (Erasmus IP, 2009–2012 m.; vadovė – doc. dr. J. Sondaitė), partneriai: Bolonijos universitetas (Italija), Baskento universitetas (Turkija), Porto universitetas (Portugalija), Utrechto universitetas (Nyderlandai), Lundo universitetas (Švedija).

Būtina paminėti ir tokias sėkmingai įgyvendintas tarptautines intensyvias programas bei edukacinius projektus, suvaidinusius svarbų vaidmenį tarptautinant MRU studijas ir prisidėjusius prie tarptautinių jungtinių studijų programų kūrimo ir plėtros: Šiaurės ir Baltijos šalių aukštojo mokslo institucijų bendradarbiavimo stiprinimas švietimo srityje, kuriant modulį „Supervizija socialiniame darbe“, Nordplus HE, 2008–2010 m. (vadovė – doc. dr. A. Petrauskienė); Socialinis darbas ir darnioji plėtra, Erasmus IP, 2010–2013 m. (vadovė – doc. dr. A. Petrauskienė); Socialinis darbas ir savanoriška veikla, Erasmus IP, 2011–2012 m. (vadovė – dr. R. Jančaitytė); Tinklas tėvų švietimui apie elektronines patyčias – Grundtvig mokymosi partnerystė, 2010–2012 m. (vadovė – doc. dr. V. Ž. Jonynienė); Maisto vartojimo kokybė ir socialinė atskirtis, Erasmus IP, 2011–2014 m. (vadovė – prof. dr. V. Gudžinskienė) ir daug kitų tarptautinių intensyvių programų, suteikusių puikių galimybių dėstytojams ir studentams dirbti ir studijuoti atliepiant tarptautinius studijų kokybės standartus, rengti būsimuosius specialistus sėkmingai konkuruoti tarptautinėje darbo rinkoje. Mobilumo turinys apimdavo paskaitas bei seminarus, darbą dėstytojų grupėje, metodinės studijų medžiagos rengimą tarptautinės grupės studentams, kurios turinys būdavo derinamas su projekte dalyvaujančiais įvairių šalių dėstytojais. Mobilumo programoje įgyta tarptautinė dėstytojų patirtis ypač vertinga dirbant su tarptautinės grupės studentais, atvykstančiais iš kitų šalių studijuoti į MRU, į fakulteto vykdomas programas ir gerą patirtimi praturtina studijų procesą.

Reikšminga, kad fakulteto dėstytojai ir studentai nuolat dalyvauja socialiniuose edukaciniuose projektuose, prisidedančiuose prie socialinės sanglaudos stiprinimo ir socialinės rizikos grupių socialinės integracijos, gyvenimo kokybės gerinimo Lietuvoje. Tarp tokių projektų paminėtini: Europos Bendrijos PHARE 2002 Ekonominės sanglaudos Lietuvoje programos projektas „Alternatyviomis bausmėmis nuteistųjų asmenų Socialinė integracija probleminiuose regionuose“ 2004–2005 m. (vadovė – prof. dr. L. Dromantienė); „Migrantų asmeninių mokymosi galimybių sustiprinimas“ – Socrates Grundtvig 2, 2006–2007 (Edukologijos katedra); „Žmonių su regos trūkumais galimybių naudotis informacinėmis technologijomis plėtra“ – Grundtvig-G1-2005, Grundtvig-G-1 2006–2007 (Socialinės politikos katedra); „Socialinis darbas su atskirties grupėmis“ – ilgametis trišalis projektas, vykdytas kartu su Kiolno taikomųjų socialinių mokslų aukštąja mokykla ir Varšuvos universitetu, 2003–2012 m. (vadovės – doc. dr. J. Šinkūnienė, doc. dr. R. Raudeliūnaitė); Efektyvios kanklės: vertybių ugdymas – Nordplus HE, 2010–2012 m. (vadovė – A. Katkonienė); „Tarpkultūrinis biografinis darbas suaugusiųjų švietimui“ 201–2012 m., „INNOMEK – Inovatyvios edukacinės praktikos vyresnio amžiaus žmonių įstaigose“ 2013–2015 m. – Grundtvig projektai (vadovė – prof. dr. I. Žemaitaitytė); Mokymosi visą gyvenimą daugiatašis projektas „Vaikų globos ir psichikos sveikatos priežiūros paslaugų sąveika Europoje (RESME)“ (Projekto partneriai: Turku taikomųjų mokslų universitetas (Suomija), Hamburgo taikomųjų mokslų universitetas, Oviedo universitetas (Ispanija), Edinburgo universitetas (Škotija) ir kiti; vadovė – doc. dr. A. Petrauskienė) bei daug kitų tarptautinių projektų.

Svarbu pažymėti, kad pastarasis projektas sutapo su nacionaliniais debatais ir diskusijomis apie vaikų globos namuose augančių vaikų padėtį ir jų gerovės užtikrinimą, perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams planus. Kaip teigia projekto vadovė doc. A. Petrauskienė, „RESME projekto veiklų vykdymas praplėtė diskusijas socialinio darbo praktikų, psichologų, medikų, teikiančių paslaugas globos namų vaikams, grupėse. Vaikų globos ir psichinės sveikatos priežiūros klausimai diskutuojami su studentais, studijuojančiais socialinio darbo studijose, su vaiko teisių specialistais, dėstytojais, nevyriausybinų organizacijų atstovais, glo-

bos namų darbuotojais. Vaiko globos ir sveikatos psichinės sveikatos priežiūros temos yra įtrauktos į socialinio darbo bakalauro ir magistro studijų programas. Studentai taip pat rengia pranešimus ir bakalauro bei magistro baigiamuosius darbus šiomis temomis. Įgyvendinant RESME projektą atliktas tyrimas atskleidė socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, ir socialinių darbuotojų, slaugytojų, dirbančių vaikų psichiatrijos ligoninėje, bendradarbiavimo sunkumus. Tyrimo duomenys išryškino socialinį darbuotoją kaip pagrindinį specialistą, laiduojantį vaikų psichinės sveikatos priežiūros efektyvumą, sąveiką su vaikais ir psichinės sveikatos priežiūros specialistais“. Socialinio darbo dėstytojos doc. dr. J. Pivorienė, doc. dr. A. Petrauskienė, M. Misiukaitė MRU vykdė mokymus žiemos ir pavasario savaitgaliais, kuriuose dalyvavo vaikų globos namų administratoriai, socialiniai darbuotojai ir slaugytojai. Mokymų metu atsiskleidė tarpprofesinio bendradarbiavimo, gerosios patirties sklaidos, kooperuoto problemų sprendimo poreikiai, taip pat išryškėjo tęstinių tarpprofesinių mokymų perspektyva ir paklausa kuriant palankias mokymuisi ir saugias praktikų patirties refleksijai erdves.

Aktyvus fakulteto dėstytojų ir studentų dalyvavimas tarptautinėje akademinėje veikloje – edukaciniuose ir mokslinių tyrimų projektuose, Erasmus mainų programoje – ne tik spartino, bet ir plėtė vykdomų studijų ir mokslinių tyrimų tarptautinimo procesą: gausėjo anglų kalba dėstomų studijų programų dalykų, lietuvių kalba dėstomi dalykai buvo papildomi europinėmis ir pasaulinėmis dimensijomis, kuriami studijų moduliai ir jungtinės programos anglų kalba; studijuoti socialinio darbo, psichologijos, sociologijos programų atvyksta užsienio studentų iš Nigerijos Federacinės Respublikos, Pakistano Islamo Respublikos, Izraelio, Norvegijos Karalystės, Jungtinės Amerikos Valstijų, Airijos Respublikos, Turkijos Respublikos ir kitų valstybių.

Tarptautinės studijos – vienas iš modernaus XXI a. universiteto uždavinių. Svarbi Mykolo Romerio universiteto veiklos kryptis – tarptautinių ryšių plėtojimas kuriant modernias jungtines studijų programas. Tai jau ne trumpalaikis išvažiavimas pasimokyti į užsienio šalių universitetus, tai – galimybė įvairių valstybių studentams multikultūrinėje aplinkoje mokytis kartu ir gauti jungtinį kelių universitetų diplomą. Jungtinės programos su užsienio universitetais buvo kuriamos vadovaujantis Europos universitetų

asociacijos jungtinių magistro programų gairėmis⁶. Europos Komisija ir Europos universitetų asociacija jungtines programas vertina kaip inovatyvų tarpinstitucinio akademinio bendradarbiavimo stiprinimo instrumentą Europoje, atliepanti Europos akademinės ir darbo rinkos reikmes (poreikius). Jungtinė programa – tai kompleksinė partnerių veikla, kurioje esminį vaidmenį vaidina bendradarbiavimas ir koordinavimas, bendros akademinės vertybės ir pasitikėjimas tuo, kas skirtinga (istorinės, kultūrinės sąlygos ir kt.), susitarimas dėl kokybinių programos dalykų, atsakomybė užtikrinant studijų kokybę, tarpinstitucinė kokybės kultūra, praturtinta aktyviu socialinių partnerių, studentų, akademinio ir administracinio personalo dalyvavimu.

Europos socialinio modelio, kaip Lisabonos strategijos ir darnaus vystymosi strategijos sudėtinės dalies, modernizacija ir plėtra – svarbus ES politikos prioritetas, taip pat bendri socialinės politikos modernizacijos iššūkiai bei nacionalinės socialinės apsaugos reformos poreikis lėmė būtinumą sustiprinti bendradarbiavimą tarp ES valstybių narių, išsaugant nacionalinių socialinės apsaugos sistemų atsakomybę; skatino jas mokytis iš viena kitos gerosios patirties, nukreipti savo nacionalines politikas siekti bendrų tikslų. Šie veiksniai paskatino MRU Socialinės politikos fakulteto, Linco Johano Keplerio universiteto (Austrija), Tamperės universiteto (Suomija) dėstytojus sukurti jungtinę socialinės politikos magistrantūros programą ir parengti specialistus, galinčius prisidėti prie Europos Sąjungos socialinės gerovės bei kultūrinės įvairovės raidos. Programos rengimo idėja buvo tiesioginis atsakas į tuos uždavinius, kurie yra keliami nacionalinėms aukštojo mokslo sistemoms, įgyvendinant Europos aukštojo mokslo integracijos siekius, įtvirtintus Bolonijos deklaracijoje bei atitinkamuose Europos Komisijos dokumentuose. Studijų programos būtinumą padiktavo augantis socialinės politikos ekspertų poreikis tarptautiniu, nacionaliniu ir vietiniu organizacijų lygmeniu, ekspertų, turinčių žinių apie nacionalinės socialinės politikos ir socialinės gerovės sistemų ypatumus ir skirtumus bei galinčių atliepti į multikultūralizmo iššūkius socialiniame planavime ir konsultavime. Atsižvelgiant į socialinės politikos ir gerovės ekspertų poreikį

⁶ Guidelines for Quality Enhancement in European joint Master Programmes. EMNEM – European Masters New Evaluation Methodology guidelines for higher education institutions. European University Association publications, 2006.

nacionalinėse ir ES darbo rinkose, siekiant prisidėti prie spartesnės socialinių mokslų raidos Europoje ir studijų proceso modernizavimo bei jų tarptautiškumo plėtros, socialinės politikos tobulinimo, perimant ir pritaikant pažangiausių gerovės valstybių patirtį, Socialinės politikos katedra kartu su užsienio partneriais – Tamperės universitetu (Suomija) ir Linco Johano Keplerio universitetu (Austrija) 2008 m. parengė ir pradėjo vykdyti anglų kalba tarptautinę jungtinę studijų programą „Lyginamoji socialinė politika ir gerovė“ (rengėjos – prof. V. Kanopienė, prof. dr. L. Dromantienė, doc. S. Mikėnė, dr. V. Česnuitytė). Programos absolventai – labai perspektyvūs darbuotojai, nes jie turi labai daug žinių apie socialinę politiką kitose ES valstybėse ir galės gerą patirtį perkelti į Lietuvą (Augulis, 2010). Visų trijų universitetų dėstytojams, įsitraukusiems į tokią partnerystę, rengusiems šią programą, tai buvo ambicingas iššūkis, kurį garbingai pasitiko ir daug pasimokė iš bendradarbiavimo dirbdami multikultūrinėje tarpdisciplininėje erdvėje. Ši studijų programa buvo ne tik pirmoji Mykolo Romerio universitete, bet ir viena pirmųjų Lietuvoje (vienintelė sociologijos krypties) vykdomų jungtinių tarptautinių studijų programų, susilaukusi didelio stojančiųjų skaičiaus ir iki šiol sėkmingai įgyvendinama kartu su programos partneriais Tamperės universitetu (Suomija) ir Linco Johano Keplerio universitetu (Austrija). Joje studijuoja studentai ne tik iš įvairių Europos Sąjungos valstybių, bet ir JAV, Pietų Korėjos, Libano, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos bei kitų šalių. Jungtinę studijų programą pasirinkusi MRU studentė E. Gečytė teigė, jog studijų įspūdis tikrai geras: studijos ne tik Lietuvoje, bet ir Suomijoje ir Austrijoje, paskaitos interaktyvioje aplinkoje, mokymasis virtualioje aplinkoje, sudaryta galimybė praktiškai atlikti užsienyje. „Tai naujas dalykas, iki šiol nebuvo turėję tokios patirties. Studentai susidraugavo, palaiko vieni su kitais ryšius iki šiol.“ Pasak E. Gečytės, mokantis jungtinėje studijų programoje galima palyginti įvairių šalių patirtį, socialinės apsaugos sistemas, gaunama geros patirties, matomi sistemų trūkumai ir privalumai. Reikšminga tai, kad naujoji jungtinė magistrantūros studijų programa „Lyginamoji socialinė gerovė ir politika“, pradėta vykdyti Europos multikultūrinio dialogo metais (2008 m.), suteikė galimybę kitiems universitetams praktiškai pasimokyti tarptautinio akademinio bendradarbiavimo iš Mykolo Romerio universiteto, Linco Johano Keplerio universiteto ir Tamperės universiteto vykdomų programų patirties tuo atliepdama ES

siekius iki 2010 m. sukurti bendrąją Europos aukštojo mokslo erdvę. MRU ir universitetų – užsienio partnerių magistrantūros programa Lyginamoji socialinė politika ir gerovė, pasiūlydama naują europinės integracijos viziją, vienu žingsniu aplenkė tuometinę Bolonijos reformą, įgyvendinamą nacionaliniuose kontekstuose. 2011 m. vasario 15 d. šios programos absolventė G. Blažytė už darbą „Victims of Human Trafficking Re-Integration into the Labor Market in the Context of the European Union Member States“ („Prekybos žmonėmis aukų integracija į darbo rinką Europos Sąjungos valstybių kontekste“ (vadovė – prof. V. Kanopienė) tapo aukštųjų mokyklų studentų mokslinių darbų konkurso nugalėtoja ir buvo apdovanota Lietuvos mokslų akademijos premija.

Jungtinių studijų programų rengimas ir įgyvendinimas tapo stabiliu ir svarbiu Europos aukštojo mokslo bruožu. Šių programų poreikį ir skaičiaus augimą Lietuvoje lėmė valstybės vykdoma aukštojo mokslo politika ir finansinė parama, augantis visuomenės ir politinis interesas bei susidomėjimas jungtinėmis programoms tapo impulsu ir paskata įgyvendinti Bolonijos keliamus absolventų mobilumo, konkurencingumo, užimtumo skatinimo bei gerinimo tikslus. Finansuojant Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijai įgyvendinant priemonę VP1-2.2.-ŠMM-07 „Studijų kokybės gerinimas, tarptautiškumo didinimas“ fakulteto dėstytojai sėkmingai parengtų ir įgyvendintų projektų pagrindu sukūrė ir vykdo keletą naujų jungtinių magistrantūros studijų programų su užsienio universitetais, tarp jų: kartu su Rygos Stradinio universitetu (Latvija) – jungtinė magistrantūros studijų programa Socialinis darbas su vaikais ir jaunimu (prof. dr. V. Indrašienė); kartu su Talino technologijos universitetu (Estija) – jungtinė magistrantūros studijų programa Darbo ir organizacinė psichologija (doc. dr. A. Laurinavičius, doc. dr. A. Valantinas). Darbas jungtinėse programose praturtino tarptautinį bendradarbiavimą. Kaip pažymėjo buvusi Socialinio darbo katedros vedėja, dabar tarptautinės jungtinės studijų programos Socialinis darbas su vaikais ir jaunimu vadovė prof. V. Gudžinskienė, „svarbu, kad programos studentams ne tik parengta medžiaga studijoms, bet ir parengti bei išleisti vadovėliai teoriniams bei praktiniams studijų dalykams bei magistro darbo rengimui“.

Fakulteto studijų programos aktyviai jungiasi į tarptautinius studijų programų tinklus: tai – Europos vaiko teisių apsaugos magistrantūros stu-

dijų programų (ENMCR); Europos socialinio darbo mokyklų asociacijos (EASSW); Europos socialinių pedagogų rengimo asociacijos (FESET); Europos universitetų asociacijos fakultetų dekanų ir akademikų tinklas (EUA DEANS⁶) ir kt., turintys didelės reikšmės naujų tarptautinių jungtinių programų kūrimui, o MRU absolventams – įsijungti ir konkuruoti tarptautinėje darbo rinkoje. Vykdydamas tarptautinius edukacinius projektus ir studijų programas Universitetas prisideda prie šalies aukštojo mokslo tarptautinio žinomumo.

Studijų tarptautinimui, mokslinių tyrimų konkurencingai plėtrai didelės reikšmės turi fakulteto dėstytojų dalyvavimas tarptautinėse organizacijose ir asociacijose, todėl tikslinga paminėti, kad prof. dr. R. Žukauskienė yra Tarptautinės elgesio raidos tyrimų draugijos (ISSBD) Vykdomojo komiteto narė (Lietuvos grupės koordinatorė); Europos paauglystės tyrimų asociacijos (EARA) narė (nuo 2008 m. – Vykdomojo komiteto narė, nuo 2015 m. – Išrinktoji prezidentė); Paauglystės tyrimų asociacijos (SRA) (JAV) narė; Tarptautinės draugijos, tyrinėjiančios jaunų suaugusių raidą SSEA, JAV) narė ir daugelio kitų; prof. dr. L. Dromantienė ir doc. dr. A. Čepėnaitė – Tarptautinės socialinės gerovės tarybos Europos regiono (ICSW) narės; prof. dr. V. Kanopienė, lekt. V. Česnuitytė, doc. dr. J. Pivorienė Europos sociologų asociacijos (ESA) narės; prof. dr. S. Mikulionienė – Europos socialinės gerontologijos tyrimų konsorciumo narė (ERA AGE2); doc. dr. S. Raižienė, doc. dr. J. Sondaitė, prof. dr. R. Pilkauskaitė Valickienė – Tarptautinės elgesio raidos tyrimų asociacijos (ISSBD) narės; prof. dr. I. Žemaitaitytė – Europos suaugusiųjų švietimo tyrėjų asociacijos (ESREA) narė; dr. V. Česnuitytė – Europos šeimos sociologinių tyrimų tinklo (RN13) valdybos narė; doc. dr. J. Pivorienė – Europos socialinių pedagogų rengimo asociacijos (FESET) viceprezidentė, bei kitos svarbios narystės tarptautinėse organizacijose.

Moksliniai visuomenės socialinės gerovės tyrimai

Fakulteto mokslininkai, vadovaudamiesi prioritetinėmis valstybės ir Universiteto mokslinių tyrimų kryptimis, vykdo socialinių mokslų krypčių – psichologijos, edukologijos, sociologijos – bei tarpdisciplininius

mokslineis tyrimus užtikrindami mokslo ir studijų vienovę; mokslo tyrimų rezultatus publikuoja nacionaliniuose ir tarptautiniuose mokslo leidiniuose, monografijose suvokdami, kad „sėkminga mokslo plėtra įmanoma tik esant glaudžiam mokslo ir visuomenės ryšiui, mokslo atradimų svarbos supratimui“ (Pupelienė, 2015, p. 3). Amerikiečių mokslininkai nustatė, kad mokslo populiarinimas skatina žmones sprendimų priėmimui taikyti mokslu grįstas strategijas; piliečiai supažindinami su mokymosi visą gyvenimą tikslais ir galimybėmis; parodoma, kaip mokslo žinių taikymas gali gyvenimą padaryti sveikesnį ir ilgesnį ir taip padėti gerinti gyvenimo kokybę (Logan, 2001).

1991 m. kuriantis Universitetui, mokslinės veiklos tradicija jame formavosi veikiama politinio diskurso, apibrėžiančio „mokslo, technologijų ir visuomenės temą kaip problemą, kuri galėtų būti išspręsta stiprinant vienos krypties komunikavimo pastangas (iš mokslo į visuomenę) ir patikrinant tą įtaką gyventojų žinioms ir pažiūroms atliekant išsamias apklausas“ (Pupelienė, 2015, p. 6). Tačiau 2000 m. kuriantis Socialinės gerovės fakultetui atsirado jau naujas mokslo ir visuomenės dialogo ir dalyvavimo diskursas, skatinantis inovatyvias mokslo ir technologijų santykių valdymo formas (Felt, 2010). Tokie pokyčiai ypač tapo akivaizdūs pradėjus įgyvendinti mokslo tyrimų plėtrai skirtą Europos Sąjungos 6-ąją bendrąją programą (6BP) ir ypač jos poprogramę „Piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje“ (7 prioritetas), kurioje dalyvauti buvo ypač skatinamos naujos valstybės narės. Į šios programos vykdymą aktyviai įsitraukė fakulteto psichologijos, edukologijos, sociologijos, socialinio darbo dėstytojai. Fakulteto mokslininkai kartu su 13 Europos šalių mokslininkais 2005–2010 m. vykdė ES BP6 (7 prioriteto) projektą „Mokymosi visą gyvenimą visuomenės kūrimas Europoje: švietimo sistemos indėlis“ (nacionalinio konsorciumo vadovė – prof. dr. L. Dromantienė). Projekto metu buvo ištirta suaugusiųjų motyvacija dalyvauti mokymesi visą gyvenimą, darbdavių požiūris į besimokančiuosius, priežastys, lemiančios suaugusiųjų dalyvavimo mokymesi visą gyvenimą skirtumus įvairiose šalyse; tyrimas atskleidė kvalifikacijos kėlimo kursų reikalingumą ir svarbą⁷. Būtina paminėti sėkmingai įgyven-

⁷ Lifelong Learning 2010. Towards a Lifelong Learning Society in Europe: The Contribution of the Education System. (Nr. 513321, EU FP6, Priority 7 „Citizens and Governance in a Knowledge Based Society“), 2005–2010. <<http://lll2010.tlu.ee/>>.

dintą, sukūrusį naujų mokslinių žinių Europos visuomenei ES BP6 mokslinį projektą „Lyginamųjų kiekybinių tyrimų skatinimas Europoje migracijoje ir integracijoje“ PROMINSTAT (STREP) (2006 m., nacionalinė koordinatore – prof. R. Žukauskienė, Nr. 028972).

Fakulteto moksliniai tyrimai ypač suaktyvėjo Lietuvos mokslo tarybai patvirtinus naujas mokslo programas, kurių paskirtis – inicijuoti būtinus mokslinius tyrimus apibrėžtai problemai spręsti, sutelkiant Lietuvos mokslinį potencialą ir finansinius išteklius. Šios temos tapo ir Universiteto prioritetinėmis mokslinių tyrimų temomis: „Socialiniai iššūkiai nacionaliam saugumui“ (2010–2013 m.); „Gerovės visuomenė“ 2015–2020 m. Fakulteto mokslininkai atlieka mokslinius tyrimus, atitinkančius visuomenės reikmes, skatinančius mokslo reiškinį suvokimą visuomenėje, bei padedančius inicijuoti politinius sprendimus, turinčius įtakos socialinei gerovei ir gyvenimo kokybei. Tarp tokių būtina paminėti Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę „Parama mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinei veiklai“ finansuotus projektus: tai – „Pozityvios jaunimo raidos stiprinimo mechanizmai socialinių-ekonominių transformacijų kontekste (POSIDEV)“ (vadovė – prof. dr. R. Žukauskienė) – MRU Psichologijos instituto mokslininkų atliktas tęstinis (longitudinis) tyrimas POSIDEV (2012–2015, VP1-3.1-ŠMM-07-V), kurio metu buvo siekiama atskleisti ir stiprinti mechanizmus, lemiančius pozityvią jaunimo raidą perėjimo iš paauglystės į jaunystę metu socialinių-ekonominių transformacijų kontekste, atskleisti veiksnius, sudarančius sąlygas sėkmingam jauno žmogaus adaptavimuisi ir funkcionavimui sudėtingomis socioekonominėmis sąlygomis. Remiantis gautomis žiniomis, pasiūlytos jaunimo politikos tobulinimo strategijų, skirtų jaunimo galių stiprinimui bei kūrimui, gairės. Reikšmingas kitas šios priemonės projektas, kuriame dalyvavo tarptautinė sociologijos mokslininkų komanda „Šeimos modelių trajektorijos ir socialiniai tinklai: tarpgeneracinė perspektyva“ (2011–2015, VP1-3.1-ŠMM-07-K) (vadovė – prof. dr. V. Kanopienė, tyrėjos – prof. dr. S. Mikulionienė ir dr. V. Česnuitytė). Projekto metu ištirti ryšiai tarp šeimos modelių ir socialinių tinklų šiandieninėje Lietuvos visuomenėje.

Siekiant sudaryti sąlygas plėtoti mokslą ir skatinti produktyviai dirbančius mokslininkus, Lietuvos mokslų akademija skiria Lietuvos mokslo premijas už Lietuvai reikšmingus fundamentinius ir taikomuosius moksl-

nių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtos darbus. Socialinės gerovės fakultete dirba net dvi Nacionalinės mokslo premijos laureatės: 2008 m. šią premiją gavo prof. dr. S. Mikulionienė (kartu su prof. dr. V. Stankūniene, dr. V. Jasilioniene, prof. dr. A. Maslauskaitė) už darbų ciklą „Paramos šeimai politikos prioritetų paieškos šeimos pokyčių, gyventojų senėjimo ir demografinės krizės sąlygomis (1995–2005)“; 2012 m. – prof. R. Žukauskienė už darbų ciklą „Lietuvos vaikų, paauglių ir suaugusiųjų psichologinės gerovės tyrimai (1997–2011)“. „Tai didžiausias mano mokslinės karjeros darbas ir itin reikšminga patirtis stebint tuos pačius žmones kelerius ar keliolika metų. Nuolat juos stebėdami ir apklausdami, su mokslininkais matėme jų raidą ir galėjome pasidžiaugti rezultatais pasaulinio mokslo kontekste“, – apibendrina R. Žukauskienė (2014). Šiuo metu R. Žukauskienės tyrimų pagrindu kuriama ir intervencinė programa teigiamoms vaikų savybėms, kompetencijoms, bendravimo įgūdžiams stiprinti, o rezultatai naudojami psichologų praktinėms konsultacijoms. Prof. dr. R. Žukauskienės ir jos kolegų psichologų doc. dr. A. Laurinavičiaus ir dr. L. Ustinavičiūtės parengtas metodikas savo darbo praktikoje taikančios įkalinimo įstaigos gali įvertinti nuteistų asmenų riziką vėl nusikalsti. Ministro įsakymu šios priemonės jau taikomos visose Lietuvos įkalinimo įstaigose ir turi realios įtakos prisidedant prie visuomenės gerovės ir saugumo palaikymo. Atsižvelgiant į mokslo darbų pritaikomumą, vertę valstybei savaitraštis „Veidas“ įgyvendina projektą „Mini Nobelis“ ir pristato iškiliausius šio laikmečio Lietuvos mokslininkus. Trečią kartą vykdant projektą, 2014 m. „Mini Nobelio“ laureate psichologijos / sociologijos srityje tapo Universiteto Socialinių technologijų fakulteto Psichologijos instituto profesorė dr. R. Žukauskienė. Per pastarąjį dvidešimtmetį prof. R. Žukauskieniui pavyko atsiderėti daugiausiai užsienio mokslo leidiniuose cituojamų Lietuvos psichologų sąrašo viršūnėje.

Fakulteto mokslininkai populiarina mokslinių tyrimų rezultatus gerosios užsienio šalių patirties kontekste teikdami pasiūlymų Lietuvos būklei gerinti moksliniuose straipsniuose, leidžiamuose Universiteto mokslo leidiniuose: „Socialinis darbas“ „Socialinių mokslų studijos“, „Jurisprudencija“ ir kituose, užsienio mokslo žurnaluose, MRU leidyklos išleistose mokslinėse monografijose, tarp kurių svarbiausios: V. Kanopienė, S. Mikulionienė, V. Česnuitytė „Lietuvos šeima Europos kontekste“ (2015),

kurioje atskleidžiami Lietuvos šeimos raidos ypatumai kitų Europos šalių atžvilgiu: analizuojamos demografinių procesų (santuokų, gimstamumo, ištuokų) tendencijos ir lyginama šeimos transformacijos eiga bei gyventojų šeiminės sudėties (namų ūkių struktūros) pokyčiai skirtingose valstybėse / regionuose, vertinami gyventojų senėjimo mastai Europos šalyse ir šio proceso poveikis šeimos institutui, aptariami gyventojų vertybinių nuostatų (požiūrių į partnerystę / santuoką, vaikus, lyčių vaidmenis ir tarpgeneracinius išpareigojimus šeimoje) skirtumai įvairiuose sociokultūriniuose, demografiniuose ir geopolitiniuose kontekstuose, nagrinėjami įvairūs šeimos gyvenimo kokybės aspektai, lyginamas namų ūkių skurdo rizikos lygis Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse, analizuojama, kaip šeimų materialinė padėtis priklauso nuo jų dydžio, sudėties bei kitų veiksnių; V. Česnuitytė, V. Kanopienė, S. Mikulionienė „Lietuvos šeima: socialinių saitų perspektyva“ (2014), nagrinėjanti socialinių saitų ir kasdienių santykių kūrimo Lietuvos šeimose temas: šeimos kūrimo ir palaikymo praktikas, šeimos struktūrinių konfigūracijų įvairovę, socialinio tinklo įtakas matrimonialinei elgsenai, atskleidžianti savitarpio paramos turinį bei šeimos narių ir kitų asmenų, nesusijusių giminystės ryšiais, vaidmenį savitarpio pagalbos tinklams; V. Gudžinskienė „Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas“ (2013), kurioje teoriškai ir empiriškai pagrįsta jaunimo socialinių įgūdžių, kaip socialinės sveikatos prielaidos, reikšmė; J. R. Šinkūnienė „Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai“ (2012), kurioje analizuojamos muzikinės komunikacijos, bendruomeninės muzikos terapijos taikymo galimybės, iliustruojant neįgalių žmonių bendruomenės kūrimo pavyzdžiais ir tyrimais. Ši knyga – tai padėka, skirta visiems, kurie darbuojasi kurdami šalia esančio neįgalaus žmogaus gyvenimo kokybę, tikėdami, jog egzistuoja bendruomeniškumo jausmas; V. Indrašienė, O. Merfeldaitė, J. Pivorienė, R. Raudeliūnaitė „Vaiko vidutinės priežiūros įgyvendinimas socializacijos centruose: socioedukacinis aspektas“ (2011), kurioje apžvelgtos nepilnamečių nusikalstamo elgesio priežastys ir jų raiškos tendencijos, išanalizuota nepilnamečių justicijos įgyvendinimo patirtis Lietuvoje ir Europoje, remiantis empirinio tyrimo rezultatais ištirti vaiko minimalios priežiūros įgyvendinimo ypatumai instituciniu ir savivaldos lygmeniu, ypatingas dėmesys skiriamas socioedukacinę pagalbą teikiančių specialistų požiūrio į

taikomų vidutinės priežiūros priemonių efektyvumą ir pagalbos vaikui ir šeimai kokybę bei vaikų socializacijos centro ugdytinių požiūrio į pagalbą vaikui ir jo šeimai analizei; L. Dromantienė „Socialinės Europos kūrimas“ (2008), kurioje tarpdalykiniu požiūriu atskleistas politinių, ekonominių ir socialinių permainų suponuotos Europos Sąjungos socialinės politikos atsiradimas, raida ir tapimas savarankiška ES politikos sritimi, išryškinti jos skirtumai nuo valstybių narių socialinės politikos bei santykis su jomis, aptarta Europos socialinio modelio problematika integraciniuose procesuose, išryškintos socialinės politikos modernizacijos ir pokyčių galimybių kryptys; T. Butvilas „Šeimoje netektį patyrusių vaikų socializacija“ (2008), kurioje atskleisti svarbiausi šeimoje netektį patyrusių vaikų (7–11 metų) socializacijos veiksniai (šeimoje patirta netektis, vaiko statusas klasėje, vaiko saviidentifikacijos poreikio raiška per jo požiūrį į šeimą ir joje patirtą netektį, į mokyklą, į savo padėtį klasėje ir į save patį), orientuojantys ugdytojus tinkamesniems tokių vaikų socializacijos problemų sprendimams mokykloje, eksperimentu patikrintos ir įvertintos esminės pedagoginės pagalbos strategijos, kuriomis siekta padėti netektį šeimoje patyrusiems 11 metų vaikams įgyti palankų statusą klasėje ir padėti jiems patenkinant savęs identifikacijos poreikį; I. Žemaitaitytė „Neformalusis suaugusiųjų švietimas: plėtros tendencijos dabartinėje Europoje“ (2007), kurioje pagrindžiamas besikeičiančioje visuomenėje neformalaus suaugusiųjų švietimo tapimas vis labiau paplitusia suaugusiųjų švietimo forma, padedančia asmeniui plėtoti savo kultūrinius interesus, ugdyti kūrybines galias ir gebėjimus, įgyti profesinei veiklai reikalingų teorinių žinių, tobulinti turimą kvalifikaciją ir tapti aktyviu demokratinės visuomenės piliečiu; bei daug kitų reikšmingų mokslo žinių visuomenei kurti bei daryti poveikį šalies socialinei gerovei fakulteto mokslininkų monografijų bei mokslo studijų, tarp kurių: R. Žukauskienė ir kt. „Pozityvi jaunimo raida Lietuvoje“ (2015); A. Dačiulytė ir kt. „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo Lietuvoje būklė ir plėtros galimybės“ (2013); A. Petrauskienė ir R. Raudeliūnaitė „Supervizijos taikymas socialinio darbo studijose“ (2012) ir kitos. Nemažai svarbių monografijų, apibendrinančių fakulteto mokslininkų tyrimus, išleista ir kitose šalies leidyklose: tarp jų – G. Navaitis „Psichologinis šeimos konsultavimas: Teorijos ir metodai“ (3-ias patais. ir papild. leid.). Vilnius: Šeimos centras Ergo Sum, 2015; R. Bieliauskienė „Vaikas, nusileidęs iš dangaus:

Vygando Telksnio asmenybės fenomenas“ (Vilnius: Versmė, 2011); N. Kaminskienė „Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas“ (Vilnius: Registrų centras, 2011) ir kitos.

Fakulteto mokslininkų tyrimai pristatomi Universitete organizuojamose tarptautinėse ir nacionalinėse konferencijose, kongresuose, forumuose, tarp kurių svarbiausi, sukviėtę po kelis šimtus užsienio pranešėjų: XV Europos teisės ir psichologijos konferencija 2005 m. birželio 29 – liepos 2 d., XIV Europos raidos psichologijos konferencija 2009 m. rugpjūčio 18–22 d.; XII Europos paauglystės tyrimų asociacijos konferencija 2010 m. gegužės 12–15 d. (prof. dr. R. Žukauskienė –visų trijų konferencijų organizatorė, konferencijos pirmininkė). Mokymosi visą gyvenimą idėjas Fakulteto dėstytojai propaguoja tradicija tapusiose tarptautinėse mokslinėse konferencijose: 2012 m. gegužės 10 d. MRU vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Inovatyvūs suaugusiųjų įgalinimo metodai: edukologijos ir socialinio darbo perspektyvos“. Konferencija sukviėtė Lietuvos ir užsienio mokslininkus, praktikus, politikus, besidominčius inovatyviais metodais bei jų taikymo galimybėmis suaugusiųjų švietimui ir socialiniam darbui dirbant su skirtingomis klientų grupėmis. 2015 m. balandžio 23 d. MRU vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Vyresnio amžiaus suaugusiųjų įgalinimas: inovacijos ir praktikos“. Konferencijos tikslas – skleisti novatoriškus metodus, padedančius įgalinti vyresnio amžiaus suaugusiųjų edukacinėms veikloms. Konferencijos metu buvo keičiamasi metodologine ir praktine patirtimi, kuri gali būti taikoma vyresnio amžiaus suaugusiųjų švietimo ir socialinio darbo srityse.

Reikšminga jaunųjų mokslininkų ugdymo veikla – trečiosios pakopos – doktorantūros studijos, kurių paskirtis – rengti mokslininkus, gebėsiančius savarankiškai atlikti mokslinius tyrimus ir spręsti mokslo problemas. Reikia pažymėti, kad fakulteto vykdomos psichologijos ir edukologijos doktorantūros studijos pritraukia ne tik MRU, bet ir kitų universitetų absolventus, fakulteto socialinius partnerius. Universitetas turi ilgąmetes tradicijas teisės krypties doktorantūroje, kurioje studijavo ir sėkmingai disertacijas apgynė fakulteto absolventai – T. Mackevičius, A. Gončarko. 2007 m. MRU Psichologijos katedra pradėjo Psichologijos krypties studijas, 2011 m. šioje srityje sudarė konsorciumą su Vytauto Didžiojo universitetu, prie kurio 2012 m. prisijungė ir Kordobos (Ispanija) universitetas. Pirmosios 2012 m. šią studi-

jų programą sėkmingai baigė ir pirmąsias MRU psichologijos krypties daktaro disertacijas apgynė Rasa Pilkauskaitė Valickienė „Paauglių pro-socialaus elgesio raida ir jo sąsajos su prieraišumu mokyklai, mokytojų parama ir atviru diskusijoms klimatu klasėje“ bei Laura Ustinavičiūtė „Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė“ (vadovė – prof. R. Žukauskienė). Keičiantis Universiteto paradigmai ir orientuojantis į tarptautines studijas bei tarptautinius mokslo tyrimus anglų kalba parašyta ir apginta 2013 m. doktorantės Rasos Erentaitės psichologijos krypties daktaro disertacija „Lyties tapatumo ir jo sąsajos su kitais psichologinio funkcionavimo aspektais paauglystėje“ (vadovė – prof. dr. R. Žukauskienė) buvo apdovanota Lietuvos Prezidentės Dalios Grybauskaitės ir Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos sveikinimo raštais kaip viena geriausių ir tarptautiškiausių. 2011 m. Fakulteto edukologai pradėjo vykdyti Edukologijos krypties (MRU vykdoma kartu su VU, KU, VDU ir Aveiro (Portugalija) universitetais) doktorantūros studijas. Pirmoji MRU edukologijos krypties daktaro disertaciją 2016 m. vasario 19 d. apgynusi doktorantė Aušra Kolbergytė „Suaugusiųjų saviugda kaip transformuojantis ugdymasis“ (vadovė – prof. dr. V. Indrašienė), pasižymi nauju holistiniu požiūriu į suaugusiųjų saviugdą.

Fakulteto vykdomos doktorantūros studijų programos yra populiaros, kasmet pritraukiančios vis daugiau stojančiųjų, orientuotos į studijų kokybę, lankstų studijų proceso organizavimą, mokslinės aplinkos formavimą. Doktorantai tobulina savo žinias seminaruose, aktyviai dalyvauja tarptautiniuose renginiuose, moksliniuose projektuose, dirba pedagoginį darbą.

Tęstinis mokymasis – gyvenimo kokybės garantas

Visuomenės demografinis senėjimas yra vienas iš faktorių, skatinančių atkreipti valstybių dėmesį į būtinumą sukurti besimokančią visuomenę, t. y. į tęstinį suaugusiųjų mokymąsi ugdant jų teigiamas nuostatas į mokymąsi visą gyvenimą, atsinaujinančias žinias ir gebėjimus, siekti išlaikyti juos ilgiau darbo rinkoje būti aktyviais piliečiais. S. Ransono nuomone, moralinių ir politinių nuostatų, įgalinančių aktyvų pilietiškumą ir besimo-

kančios bendruomenės kūrimą, sklaida yra modernios visuomenės uždavinys (2001). Suaugusiųjų tęstinio mokymosi tyrėjos prof. dr. I. Žemaitaitytės nuomone, „Mokymasis visą gyvenimą skatina demokratijos plėtrą, įgalina individus ir grupes ugdytis kritinį mąstymą sprendžiant socialines, ekonomines ir politines problemas, padeda ugdytis toleranciją. Greta to, jis suteikia gebėjimą keistis ir veikti vis sudėtingesniame ir greitai besikeičiančiame pasaulyje. Didėja švietimo, kaip priemonės, reikšmė, kuria suaugusieji gali mokytis pasiekti laimę pasaulyje, kuriame darbo ir laisvalaikio modeliai yra kintantys“ (Žemaitaitytė, 2007).

Europos Komisija į mokymosi visą gyvenimą uždavinius atkreipė dėmesį dar XX a. pabaigoje: 1996 metus paskelbė Europos mokymosi visą gyvenimą metais; jo svarba pabrėžta Bolonijos procese, Lisabonos strategijoje ir ES strategijoje 2020. Europos Sąjungos nūdienos politinis mokymosi visą gyvenimą akcentas grindžiamas XIX a. danų mokslininko, kunigo N. F. S. Grundtvigo koncepcija, kuri buvo įgyvendinta Danijos liaudies mokykloje įdiegiant liberalaus mokymosi sampratą, kaip priemonę pagerinti visų gyventojų bendrąsias žinias siekiant parengti juos dalyvauti visuomenės gyvenime. Šios idėjos greitai paplito ir kitose valstybėse siekiant sukurti išsilavinusią pilietinę visuomenę, paremtą piliečių dalyvavimu, o tai ir yra esminis mokymosi visą gyvenimą darbotvarkės uždavinys. Lietuvos nacionalinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose numatytas vienas iš svarbiausių švietimo plėtotos siekių – tęstinės, mokymąsi visą gyvenimą laiduojančios ir prieinamos, socialiai teisingos švietimo sistemos sukūrimas. Dokumente pažymima, kad siekiant sukurti tokią sistemą ir plėtojant tęstinio mokymosi paslaugas jaunimui ir suaugusiesiems ypatingas vaidmuo tenka aukštosioms mokykloms. Pagrindinis Mykolo Romerio universiteto uždavinys ir svarbiausia veiklos kryptis – rengti aukštos kvalifikacijos specialistus pagal valstybės ir darbo rinkos poreikius, užtikrinant studijų ir mokslo vienovę, plėtojant tarptautinius studijų mainus bei gilinant integraciją į Lietuvos ir užsienio akademinę bendriją, sudaryti sąlygas asmenų tęsiniam mokymuisi. Taigi, Universitetas, kaip viena pagrindinių institucijų, užtikrinančių teisingumo principo realizavimą švietime, mobilizavo bendruomenės narių energiją ir jų gabumus tam, kad būtų pasiektas pagrindinis tikslas – užtikrintos mokymo ir mokymosi

sąlygos, įgalinančios įgyti kompetencijų ir gebėjimų spręsti problemas bei priimti sprendimus visiems to pageidaujantiems.

Mykolo Romerio universitetas kaip vienas iš 29 Europos universitetų, teigiamai įvertinus projekto paraišką (vadovė – prof. dr. L. Dromantienė), Europos universitetų asociacijos (EUA) kartu su Europos nuotolinio mokymo universitetų asociacija (EADTU), Europos universitetų tęstinio švietimo tinklu (EUCEN) ir Europos prieigos skatinimo tinklu (EAN) buvo atrinktas dalyvauti 2009–2010 m. inicijuotame projekte „Atvirų ir reaguojančių universitetų strategijų formavimas“ (SIRUS), kurio tikslas – padėti Europos universitetams įgyvendinti Europos universitetų mokymosi visą gyvenimą chartijos įsipareigojimus. Tai projektas, orientuotas į bendrą Universiteto siekį apimti visų socialinių grupių interesus: ne tik moksleivius, būsimus studentus, bet ir vyresnius, dirbančius žmones. Universitetai, susiskirstę į teminius tinklus pagal pasirinktas prioritetines sritis, kartu dirbo kurdami ir stiprindami institucines mokymosi visą gyvenimą strategijas. Parengta ir SIRUS projekto partneriams pristatyta Mokymosi visą gyvenimą strategija buvo integruota į universiteto strateginį planą ir sėkmingai įgyvendinama Universiteto akademinės bendruomenės pastangomis.

Pagrindiniuose strateginiuose MRU dokumentuose nurodoma, kad Universitetas siekia tapti stipriausia Lietuvos mokslo ir studijų socialinių mokslų srityje institucija, kuri teikia aukščiausios kokybės studijas, taiko moderniausius dėstymo metodus, aktyviai dalyvauja mokymosi visą gyvenime procese (bendruomenė teikia švietimo paslaugas ir mokosi pati); siekia tobulinti studijų kokybę ir didinti universitetinių studijų prieinamumą panaudojant šiuolaikines informacines komunikacines technologijas – plėtoti nuotolines studijas ir tęstinį mokymąsi. Tuo tikslu jau daugiau kaip dešimtmetį fakulteto dėstytojai (edukologai, psichologai, sociologai) vykdo universiteto pedagoginio personalo bei kitų darbuotojų mokymus, periodiškai rengiamas akademinio meistriškumo seminaras, įgyvendinama edukacinė programa „Edukacinė ir mokslinė aplinka universitete“. Vien 2012–2014 m. 68 MRU dėstytojai baigė 25 valandų trukmės mokymus „Inovatyvus dėstymas“, 2014–2015 m. 24 dėstytojai – „Akademinio meistriškumo“ mokymus bei 27 dėstytojai – mokomąją programą „Edukacinė ir mokslinė aplinka Mykolo Romerio universitete“ ir įgytas žinias pritaikė studijų proceso kokybei gerinti.

Nuo 2009 m. fakultetas aktyviai įsitraukė į kvalifikacijos tobulinimo programų pedagogams, socialiniams darbuotojams, švietimo srities specialistams kūrimą ir paslaugų teikimą. 2006 m. liepos 5 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu NR. A1-92 (Žin., 2006, Nr. 43-1569) pasikeitus socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikaciniam reikalavimams, jų profesinės kvalifikacijos kėlimo ir atestacijos tvarkos aprašams, neturintys atitinkamo išsilavinimo ir kvalifikacijos socialiniai darbuotojai ir socialinių darbuotojų padėjėjai buvo paskatinti jį įsigyti. Fakultete 2010–2015 m. buvo vykdomos socialinių darbuotojų 40 ir 60 kreditų perkvalifikavimo studijų programos (Socialinio darbo laipsnio neteikianti studijų programa), kurias baigė ir socialinio darbuotojo kvalifikaciją įgijo 127 socialiniai darbuotojai, sėkmingai besidarbuojantys socialinių paslaugų srityje. Pasikeitus 2011 m. Švietimo įstatymui, mokyklose teisė dirbti buvo apribota visiems, neturintiems pedagogo kvalifikacijos. Todėl Edukologijos institutas, įvertindamas didelę kaitą švietimo srityje, parengė ir įregistravo laipsnio nesuteikiančią (tačiau suteikiančią pedagogo kvalifikaciją) pedagogų rengimo programą. 2013 m. tai buvo vienintelė Lietuvoje įregistruota tokio tipo programa, nes kitose aukštosiose mokyklose buvusių analogiškų programų įgyvendinimas dėl kokybės trūkumų buvo sustabdytas. Taigi, nauja programa tapo iš karto labai aktuali mokyklose dirbusiems ir pedagogo kvalifikacijos neturėjusiems specialistams. 2013–2016 m. pedagogikos laipsnio neteikiančias studijas baigė 68 MRU absolventai įgijo pedagogo kvalifikaciją. Įgyvendindami tęstinio mokymosi idėją, Fakulteto dėstytojai nuolat rengia kvalifikacijos tobulinimo kursus, seminarus mokytojams, socialiniams pedagogams, socialiniams darbuotojams ir socialinių darbuotojų padėjėjams, klasių auklėtojams, neformalaus švietimo specialistams, švietimo ir socialines paslaugas teikiančių įstaigų vadovams, profesinių ir aukštųjų mokyklų dėstytojams. Visuomenei įtraukti į mokymosi procesą didžiulės reikšmės turi edukologijos mokslininkų – prof. dr. I. Žemaitaitytės, prof. dr. V. Indrašienės, prof. dr. O. Merfeldaitės, doc. dr. R. Prakapo iniciatyvos, ryšių su mokyklomis stiprinimas (tradicinis renginys „Universitetas mokyklai – mokykla universitetui“), tarptautinių mokslinių konferencijų organizavimas, kurių skleidžiami novatoriški metodai, padedantys įgalinti suaugusiųo-

sius mokyti, tobulėti, konstruktyviai spręsti savo problemas ir formuluoti gyvenimo tikslus. Fakulteto edukologijos mokslininkai 2012 m. įsitraukė į Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos kuruojamo Ugdymo plėtotės centro projektą „Kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra“ ir parengė Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo modelį Lietuvos mokytojams bei pristatė jį Švietimo ir mokslo ministerijoje, mokyklose, švietimo centruose.

Reikšminga fakulteto dėstytojų mokymosi visą gyvenimą strategijos įgyvendinimo veiklos sritis – darbas su bendrojo lavinimo mokyklų ir gimnazijų moksleiviais. 2009 m. spalio 17 d. darbą pradėjo Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto neformalaus ugdymo centras Karjeros planavimo akademija (KPA) (Akademijos prezidentas – doc. dr. R. Prakapas), skirta gimnazistams ir vyresnių klasių vidurinių mokyklų mokiniams. Akademijos tikslas – padėti moksleiviams pasirinkti ir projektuoti savo profesinės veiklos kelią. KPA dėstytojai (prof. dr. I. Žemaitaitytė, prof. dr. O. Merfeldaitė, dr. L. Ustinavičiūtė, doc. dr. A. Railienė, A. Katkonienė) – ilgametę karjeros konsultavimo patirtį turintys specialistai bei Universiteto studentai, būsimieji karjeros konsultantai – tiesiogiai bendraudami su moksleiviais padeda jiems ne tik įsivertinti savo gebėjimus, susidaryti savo asmeninės karjeros planą, bet ir suteikia visą aktualiausią informaciją apie profesijų pasaulį, stojamųjų egzaminų dokumentų tvarkymo ypatumus, studijų galimybes, studentiško gyvenimo specifiką, egzaminų baimės įveikimą ir pan. Akademijos moksleiviams suteikiama galimybė išmėginti tam tikrą profesiją, ne tik sužinoti daugiau apie ją, bet ir įsitikinti, ar norėtų ateityje studijuoti būtent tai. Ši akademijos veikla išaugo ir kasmetinį Universiteto renginį moksleiviams – būsimiems studentams – „Išbandyk profesiją“, į kurio veiklą įsitraukė ir kiti Universiteto fakultetai. Į Karjeros planavimo akademijos užsiėmimus susirenka daug dalyvių: vidutiniškai kasmet vienerių mokslo metų trukmės mokymuose dalyvauja ir akademiją baigia po 90–100 moksleivių iš skirtingų Lietuvos gimnazijų ir mokyklų. Esant labai dideliame mokinių ir mokyklų susidomėjimui Akademijos veikla, kasmet pasirašomos bendradarbiavimo sutartys su bendrojo ugdymo mokyklomis, mokymai moksleiviams vedami ne tik Universitete, bet ir su Universitetu bendradarbiaujančiose mokyklose visoje Lietuvoje.

Universiteto, o kartu ir fakulteto, veiklos prioritetų pasirinkimas atspindi visuose Universiteto strateginiuose žingsniuose – užtikrinant mokslo ir studijų vienovę, modernizuojant studijų procesą bei gerinant jo kokybę, aktyviai dalyvaujant mokymosi visą gyvenimą procese bei vykdant socialinių mokslų sričių tarptautiškai konkurencingus mokslinius tyrimus, dalyvaujant tarptautiniuose akademinuose mainuose bei tarptautinėse programose, tobulinant mokslo ir studijų bazę ir pan. Keitėsi fakulteto, katedrų / institutų pavadinimai, tačiau svarbiausia – dėstytojų branduolys išliko, „nusišlifavo“ sutelkdamas apie save geriausias aukštosios mokyklos pedagogus ir mokslininkus. Fakulteto dėstytojams reaguojant į valstybės socialinius ir ekonominius, edukacinius poreikius, asmens gyvenimo kokybės ir individualios gerovės siekius, gausėjo studijų krypčių bei gerėjo studijų programų kokybė. Socialinės gerovės fakultete vykdomos socialinio darbo, sociologijos, psichologijos, edukologijos, švietimo ir ugdymo krypčių studijos. Per 15 fakulteto gyvavimo metų (2000–2016 m.)⁸ išleista 4 985 bakalaurų ir magistrų, iš jų: 1 478 socialinio darbo bakalaurai ir 934 magistrai; 422 psichologijos bakalaurai ir 477 magistrai; 74 sociologijos magistrai, 260 edukologijos magistrai, 855 teisės ir penitencinės veiklos bakalaurai ir 196 magistrai, 46 mediacijos teisės magistrai – tai platus išsilavinimą įgiję aukštos asmeninės ir profesinės kompetencijos specialistai, savo žiniomis ir darbais prisidedantys prie valstybės socialinės gerovės kūrimo: profesionaliai besidarbuojantys šalies socialinių paslaugų, švietimo, valstybiniame ir privačiame sektoriuje, nevyriausybinėse organizacijose, verslo įmonėse, pajėgūs prisitaikyti prie nuolat kintančios socialinio ir ekonominio gyvenimo situacijos, dalyvauti mokymosi visą gyvenimą procese, gebantys kvalifikuotai teikti psichologinio konsultavimo, švietimo, meditacijos, socialines paslaugas, stiprinti individo, grupės ir bendruomenės prisitaikymo prie aplinkos gebėjimus, padedant kurti bei stiprinti socialinius ryšius, integruotis į visuomenę, siekti geresnės gyvenimo kokybės Fakultetas didžiuojasi absolventų sėkmės istorijomis: trys fakulteto sociologijos magistrantūros programų absolventai G. Blažytė, V. Bartochevis, M. Ūselytė studijuoja Lietuvos socialinių tyrimų centro doktorantūroje; verslo psichologijos magistrantūros studijų programos absolventė R. Bražinskaitė mokslus

⁸ Skaičiuojant nuo 2000 m., kai buvo įkurtas Socialinio darbo fakultetas.

tesė Olandijos Leidenos universitete – studijavo sveikatos psichologiją ir šiuo metu dirba Berklio kolegijoje (Berkley City College) Kalifornijoje; kita šios programos absolventė – D. Tautmilaitė mokslus tęsė Ženevos universitete ir šiuo metu dirba Lozanos universitetinėje ligoninėje (Lausanne University Hospital), kur atlieka neuropsichologinius ir kitus mokslinius tyrimus su Alzheimeriu sergančiais asmenimis. Daug fakulteto absolventų dirba socialinių įstaigų vadovais ir kitais atsakingais darbuotojais, vyriausiais psichologais teismuose, konsultaciniuose centruose.

LITERATŪRA

- Augulis, J. Universitetas aplenkia laiką. *Lietuvos žinios*. 2010 m. vasario 9 d.
- Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo pasaulinė praktika ir jos taikymo Lietuvoje gairės. Vilnius: ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas, 2007.
- Brazdžiūnaitė, M. MRU tampa šiuolaikinių pedagogų kalve. *Lietuvos rytas*. 2011 m. birželio 13 d.
- Giddens, A.; Duneier, M.; Appelbaum, R. P.; Carr, D. *Introduction to sociology* (8th ed.). New York, NY: Norton, 2011.
- Guidelines for Quality Enhancement in European joint Master Programmes. EM-NEM – European Masters New Evaluation Methodology guidelines for higher education institutions. European University Association publications, 2006.
- Felt, U. cituojant: Science in Society: a Challenging Frontier for Science Policy. Policy Recommendations from the ESF MO Forum on Science in Society Relationships (2010). *European Science Foundation*. Strasbourg, 2012, p. 8 [žiūrėta 2016-02-05]. <<http://www.esf.org/publications.html>>.
- Hantrais, L. *Social policy in the European Union*. Second Edition. Macmillan Press LTD, 2000.
- Leibfried, S.; Pierson, P. (eds) *European Social Policy*. Between Fragmentation and Integration. Washington (D.C.): Brookings Institution. 1995.
- Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX-1700 nutarimas „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 71-3216.
- Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 17-589.
- Lietuvos Respublikos tarnybos kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto patvirtinimo įstatymo įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1091.

- Lee, J. A. B. Dreaming Justice and the Beloved Community in the Twenty-First Century. (2001). *Dreaming Justice and the Beloved Community in the Twenty-First Century*. In *The Empowerment Approach to Social Work Practice* (2nd ed., p. 1–29). Columbia University Press [žiūrėta 2015-11-26]. <<http://www.jstor.org/stable/10.7312/lee-11548>>.
- Logan, R. A. Science Mass Communication: Its Conceptual History. *Science Communication*. 12/2001, 23(2), 135–163 [žiūrėta 2016-02-05]. https://www.researchgate.net/publication/249678673_Science_Mass_Communication_Its_Conceptual_History>.
- Marshall, T. H. *Social Policy*. London: Hutchinson, 1975.
- Pupelienė, J. *Mokslo komunikacija*. Klaipėda, 2015.
- Ranson, S.; Rikowski, G.; Strain, M. Lifelong Learning for a Learning Democracy. *International Handbook of Lifelong Learning Volume 6 of the series Springer International Handbooks of Education*. 2001, 135–154 [žiūrėta 2016-01-12]. http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-010-0916-4_9#page-1
- Skaržauskienė, A.; Žalėnienė, I. *Socialinės technologijos – nauja tarpdisciplininė vadybos mokslo šaka* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-11-13]. <http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/fakultetai/socialiniu_tehnologiju_fakultetas/soc_tehnologijos.pdf>.
- Sztompka, P. *Sociology of social change*. Oxford: United Kingdom: Wiley-Blackwell, 1994.
- Sztompka, P. The trauma of social change. In J. C. Alexander (Ed.). *Cultural trauma and collective identity*. Berkeley, CA: California University Press, 2004, p. 155–197.
- Žalimienė, L. *Socialinės paslaugos: mokomoji knyga*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003.
- Žemaitaitė, I. *Neformalūs suaugusiųjų švietimas: plėtros tendencijos dabartinėje Europoje*: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2007.
- Žukauskienė, R. – mokslininkė, gebanti prabilti universalia kalba. *Veidas*. 2014 m. sausio 24. [žiūrėta 2015-11-16]. <<http://www.veidas.lt/r-zukauskiene-%e2%80%93-mokslininke-gebanti-prabilti-universalia-kalba>>.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO INDĖLIS Į VISUOMENĖS SAUGUMO STUDIJŲ RAIDĄ

Saulius GREIČIUS, Petras ANCELIS, Vytautas ŠLAPKAUSKAS

Mykolo Romerio universiteto pirmtakė Lietuvos policijos akademija yra pirmoji valstybinė aukštoji mokslo ir studijų mokykla, kurios įsteigimas tiesiogiai susijęs su Lietuvos valstybingumo įtvirtinimu: visuomenės (viešojo) saugumo krypties specialistų – policijos pareigūnų rengimu. Po dvidešimt penkerių metų vis rečiau susimąstome, kad atkūrus Lietuvos nepriklausomybę šalies valstybingumo įtvirtinimas labai priklausė nuo sugebėjimo pertvarkyti vidaus reikalų sistemos institucijas, išsaugant lojalius darbuotojus ir sukuriant modernią personalo atrankos ir rengimo sistemą. Iššūkis buvo labai didelis, nes sovietinė milicijos (policijos) sistema atspindėjo to laikotarpio požiūrį į policiją kaip vykdomosios valstybinės valdžios organą, kurio veikla apsiribojo teisėsaugos užtikrinimu ir baudžiamuoju persekiojimu. Neatsitiktinai pirmasis Policijos akademijos rektorius prof. dr. Alvydas Pumputis 1996 m. rašė, „Viena iš priežasčių, trukdančių policijai priartėti prie visuomenės, yra jos šakinis susiskaldymas. <...> Lietuvos policija pagal savo struktūrą, vidinę organizaciją, pagal veiklos metodus daugiau pritaikyta vien tik kriminaliniam persekiojimui, o ne asmens apsaugai. Sunkina padėtį ir tai, jog policija Lietuvoje įkomponuota į gana netipišką Vakarų Europai VRM sistemą“¹. Jo pastangomis buvo suformuluota nauja – demokratinės visuomenės policijos specialistų ir jų rengimo samprata².

¹ Pumputis, A. Policijos ir visuomenės tarpusavio santykio prielaidos. *Kriminalinė justicija*. 1996. 5(V), 39, 42.

² Plačiau žr.: Pumputis, A. Policijos ir visuomenės tarpusavio santykio prielaidos. *Kriminalinė justicija*. 1996, 5(V), 35–46; Pumputis, A. Policija kaip paslauga. *Politologija*. 1996. 1(V), 68–80; Pumputis, A. *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos įgyvendinimo mechanizmas: leidinys parengtas pagal Tempus Phare projektą „Valstybės pareigūnų rengimas teisinės sistemos reformai Lietuvoje“*. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos Leidybos centras, 2000, 60 p.; Pumputis, A.; Bukauskas, A. *Valstybės ir savivaldos institucijų bendradarbiavimas: mokslinis-metodinis leidinys pa-*

Lietuvos policijos akademija aktyviai kūrė šiuolaikinę policijos specialistų rengimo sistemą. Ir šiuo metu MRU yra vienintelė šalies aukštoji mokykla, kuri toliau sėkmingai plėtoja visuomenės (viešojo) saugumo krypties mokslus, kurie yra tarpdisciplininės prigimties (teisės ir neteisinių mokslų integracija), ir rengia aukščiausio lygio policijos bei kitų viešojo saugumo sričių specialistus. Per dvidešimt penkerius šiuolaikinės demokratinės valstybės kūrimo metus Mykolo Romerio universitetas pasiekė didelių laimėjimų plėtojant įvairias mokslo sritis ir rengiant aukščiausio lygio specialistus. Bet visada verta pažymėti, kad Akademijos įsteigimas ir Universiteto sėkminga raida prasidėjo nuo tarnavimo Lietuvos valstybei³ – viešojo saugumo krypties mokslų kūrimo ir policijos specialistų rengimo. Retrospektyviu požiūriu galima teigti, kad visuomenės saugumo krypties mokslo ir studijų pertvarkymas pagal Vakarų civilizacijos standartus buvo labai didelis daugiadimensinis iššūkis, kurį MRU bendruomenė sėkmingai išsprendė ir tuo pasitarnavo Lietuvos visuomenei kurdamą jos viešąjį saugumą.

Policijos specialistų rengimo sistemos modernizavimo būtinybė: senojo ir naujojo požiūrių antagonizmas

MRU rektorius prof. dr. Alvydas Pumputis 1995 m. rašė, kad „1990 metais atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, vienas svarbiausių uždavinių ir tikslų buvo sukurti tautinę kvalifikuotų policijos darbuotojų rengimo sistemą. Tuo tikslu buvo suformuluota Policijos akademijos įsteigimo idėja. <...> Buvo išstudijuota policininkų rengimo praktika Lietuvoje tarpukario metais, taip pat pasaulinė, ir ypač Europos šalių, patirtis. Siekiant sukurti optimalią visų lygių policijos darbuotojų rengimo sistemą Lietuvoje, po nuoseklios analizės buvo nuspręsta įsteigti Policijos akademiją. Pasirinkta pakopinė studijų sistema“⁴. Kitaip tariant, Lietuvos Sąjūdis paskatino vie-

rengtas pagal Tempus Phare projektą „Valstybės pareigūnų rengimas teisinės sistemos reformai Lietuvoje“. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001, 63 p.

³ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. T. 12. Vilnius: 1991, p. 121.

⁴ Pumputis, A. Lietuvos policijos akademijos įsteigimas ir raida 1990–1995 metais. *Kriminalinė justicija*. 1995, 4(V), 4.

šojo saugumo krypties mokslininkus susiburti į bendruomenę ir rengtis savos valstybės atkūrimui.

Ketinimas įsteigti Lietuvos policijos akademiją iš karto pavirto labai rimtu politiniu iššūkiu, nes, anot A. Pumpučio, tam „vietinės proimperinės jėgos Lietuvoje stengėsi sutrukdyti“⁵. Bet istorinio proceso nebuvo įmanoma sustabdyti, ir 1990 m. balandžio 28 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 145 „Dėl Vilniaus milicijos (policijos) akademijos steigimo“. Po ilgų diskusijų, konsultacijų su specialistais ir įvairių svarstymų buvo parengtas Akademijos laikinasis statutas, kurį Aukščiausioji Taryba skubos tvarka balsų dauguma priėmė 1990 m. liepos 13 d. Tuo metu pavyko rasti seno ir naujo specialistų rengimo požiūrių kompromisą: viena vertus, laikinasis statutas įtvirtino Akademijos žinybinį pavaldumą Vidaus reikalų ministerijai, bet kita vertus, buvo įtvirtintas ir naujas požiūris – pakopinė studijų sistema. Šis dokumentas padarė perversmą ne tik vidaus reikalų įstaigų darbuotojų rengimo sistemoje, bet ir tapo reikšmingas kvalifikuotų specialistų rengimo praktikai šalies mastu⁶.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras 1990 liepos 20 d. paskyrė Lietuvos policijos akademijos vadovą ir Akademija pradėjo formuotis bei veikti. Lietuvos visuomenės susidomėjimas Policijos akademija buvo labai didelis, nes ji atstovavo naujam požiūriui į policijos ir visuomenės santykį: policija turi tarnauti asmens ir visuomenės saugumui. Į pirmo kurso dienių skyrių priimta 512 jaunuolių, į neakivaizdinį – 95. Suburta labai stipri akademijos mokslinė bendruomenė, kurią sudarė 62 dėstytojai: 1 profesorius, 15 docentų, 3 mokslo daktarai (dabartiniu požiūriu – habilituoti mokslo daktarai), 21 mokslų kandidatai (dabar – daktarai)⁷. Taigi net 64,5 proc. Akademijos mokslinės bendruomenės narių buvo mokslininkai, kurių mokslo pasiekimai ir patirtis laidavo naujos policijos kartos specialistų, kurie tarnautų demokratinės visuomenės žmogaus teisių apsaugai, rengimo sistemos sukūrimą.

Tačiau gajus buvo ir senasis požiūris: policijos specialistų rengimo sistemos modelis turi atitikti 1990 m. valstybės vadovų kurtą VRS viziją, kurioje sistemos valdymas buvo patikėtas Vidaus reikalų ministerijai

⁵ Ten pat, p. 7–8.

⁶ Ten pat, p. 6.

⁷ Ten pat, p. 9.

(toliau – VRM), o policijos veikla buvo integruota ir identifikuojama su VRM veikla. Taip buvo siekiama sukurti vertikaliąją policijos specialistų rengimo sistemą, kurioje viena žinybinė mokymo įstaiga koordinuotų visų pakopų policijos pareigūnų rengimą. Ši sistema santykinai atitiko vakarietišką policijos rengimo praktiką – buvo teigiama, kad policijos mokymo įstaigoms turi vadovauti viena institucija – Vidaus reikalų ministerija ar policijos vadovybė. Buvo manoma, kad tai efektyvu valdymo ir administravimo požiūriu, taip pat galimybė organizuoti mokymus pagal suderintas įvairių pakopų programas ir darbo metodus⁸.

Bet šis požiūris negalėjo pasiteisinti, viena vertus, dėl sovietinio valdymo patirties ir prastos bendrosios kultūros, turinčios lemiamos įtakos pavaldumo santykiams, ir, kita vertus, dėl būtinybės kurti naujus elgesio modelius, kurie atitiktų demokratinės visuomenės gyvenimo vertybes. Pastaroji aplinkybė yra lemianti, nes sovietinės sistemos sugriovimas yra susijęs su naujų socialinio elgesio normų kūrimu ir įgyvendinimu. Būtent naujos kartos policijos specialistai turėjo būti rengiami dirbti visuomenei, o ne valdžiai. Todėl reikėjo atsisakyti vertikaliosios policijos specialistų rengimo sistemos.

Vertikaliosios policijos specialistų rengimo sistemos buvo atsisakyta, ir naujas Lietuvos policijos akademijos veiklos etapas prasidėjo po to, kai Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1991 m. gegužės 14 d. priėmė naują jos statutą, kuris iš pagrindų pakeitė Akademijos juridinį statusą – iš žinybinės ji virto valstybine aukštąja mokslo ir studijų mokykla, besitvarkančia autonomiškai. Tokį sprendimą lėmė LPA bendruomenės siekis orientuotis į vakarietiškas policijos pareigūnų rengimo tradicijas ir apsaugoti Akademiją nuo galimų neigiamų politinių sprendimų, kuriuos galėjo inspiuruoti nestabili VRM padėtis⁹. Lietuvos policijos akademijos pasitraukimas iš vidaus reikalų sistemos buvo vertinamas prieštaringai ir tapo ilgu metus trukusių diskusijų tarp VRM ir LPA objektu¹⁰.

⁸ Remtasi: Vitkauskas, K. Policijos personalo rengimo sistemos raida Lietuvoje 1990–2000 m. *Viešoji politika ir administravimas*. 2011, 10(3), 375.

⁹ Pumputis, A. Lietuvos policijos akademijos įsteigimas ir raida 1990–1995 metais. *Kriminalinė justicija*. 1995. 4(9); Raipa, A.; Smalskys, V. Policijos personalo rengimo raida Lietuvoje 1990–1997 m. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2007, 2(9), 230.

¹⁰ Vitkauskas K. Policijos personalo rengimo sistemos raida Lietuvoje 1990–2000 m. *Viešoji politika ir administravimas*. 2011, 10(3), 375.

Pasikeitus aplinkybėms, atsirado prielaidos vertikaliają policijos mokymo sistemą keisti horizontaliają, kai užsakovo ir mokymo įstaigų santykiai grindžiami bendradarbiavimo sutartimis. Tačiau VRM nebuvo pasirengusi priimti kompromisinių sprendimų ir 1991 m. rugsėjo mėn. įsteigė sau pavaldžias Kauno ir Vilniaus policijos mokyklas, greta bazinio rengimo vykdžiusias ir perkvalifikavimo kursus pareigūnams, neturintiems specialaus policininko išsilavinimo. LPA vykdė visų trijų pakopų mokymus. Decentralizavus mokymo įstaigų valdymą, pasunkėjo vienos ir tvarios policijos rengimo sistemos kūrimas¹¹.

Reikšmingi struktūriniai pakeitimai policijos personalo rengimo sistemoje prasidėjo 1997 m., VRM vadovybei inicijavus policijos organizacijos valdymo, veiklos metodų ir vaidmens visuomenėje reformą. Panaikinus Vilniaus aukštesniąją policijos mokyklą, o Kauno APM reorganizavus į LPA Kauno policijos fakultetą, policijos rengimas buvo sutelktas VRS nepavaldžioje mokymo įstaigoje – Lietuvos teisės akademijoje. 1998 m. bazinį pareigūnų rengimą perdavus Kauno policijos fakultetui, Lietuvos teisės akademijoje pradėta įgyvendinti pakopinė policijos pareigūnų rengimo sistema.

Retrospektyviuoju požiūriu doc. dr. Kęstutis Vitkauskas – buvęs Kauno policijos fakulteto prodekanas (1999–2007) – skiria du policijos specialistų rengimo sistemos kūrimo raidos etapus – struktūrinių pertvarkymų ir rengimo kokybės paieškų, kuriais vykę kultūrinės ir socialinės aplinkos ir policijos valdymo pokyčiai lėmė skirtingą specialistų rengimo politikos įgyvendinimą. Svarbiausia šiuos etapus skirianti ypatybė – policijos sampratos ir paskirties pasikeitimas¹²: 1990–2000 m. policija buvo apibrėžiama kaip „teisėtvarką užtikrinantis vykdomasis valstybinės veiklos organas“¹³, o nuo 2000 m. – kaip „asmens, visuomenės saugumą bei viešąją tvarką užtikrinanti policijos įstaigų ir pareigūnų visuma“¹⁴. Taigi galima teigti, kad 2000 m. Lietuvos policijos akademijos – Mykolo Romerio universiteto

¹¹ Raipa, A.; Smalskys, V. Policijos personalo rengimo raida Lietuvoje 1990–1997 m. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2007, 2(9), 231.

¹² Vitkauskas, K. Policijos personalo rengimo sistemos raida Lietuvoje 1990–2000 m. *Viešoji politika ir administravimas*. 2011, 10(30), 373.

¹³ Lietuvos Respublikos policijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991. Nr. 2-22.

¹⁴ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 90-2777.

atstovaujamas policijos specialistų rengimo požiūris mūsų šalyje tapo juridiskai pripažintas.

Visuomenės (viešojo) saugumo krypties specialistų rengimo studijų programų ir proceso modernizavimas bei plėtra

Lietuvos policijos akademijos laikotarpis: pakopinės studijų sistemos išbandymas ir įtvirtinimas 1990–1997 m. Lietuvos policijos akademijoje policijos specialistai buvo rengiami pagal pakopinę mokymo (studijų) sistemą: pirmoji pakopa – I kursas, antroji pakopa – II–III kursai, trečioji pakopa – IV–V kursai. Pakopinės mokymo (studijų) sistemos esmė – remiantis individualiais asmens mokslumo gebėjimais ir veiklos pastangomis sudaryti studentams galimybes integruotis į šalies policijos pareigūnų sistemą ir siekti karjeros.

Pirmojoje pakopoje studentai mokėsi specialiųjų mokslų: Lietuvos teisėsaugos įstaigų sistemos, policijos profesinės veiklos taktikos, policijos ir vidaus reikalų įstaigų administracinės veiklos, policijos deontologijos, psichologijos, kriminalistikos, raštvedybos ir mašinraščio pagrindų, pirmosios medicinos pagalbos, automobilizmo ir eismo kontrolės, ginklų ir šaudybos, karinio bei fizinio rengimo ir kovinių veiksmų; teisės mokslų: valstybės ir teisės teorijos pagrindų, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso, administracinės teisės, civilinės teisės; humanitarinių mokslų: policijos pareigūno etikos, policijos pareigūno kalbos kultūros, informatikos policijoje ir vidaus reikalų įstaigose.

Antrajame pirmosios pakopos semestre būsimieji policininkai atlikdavo praktiką policijos komisariatuose. Studentams, baigusiems pirmąją pakopą, būdavo suteikiama policininko kvalifikacija ir išduodamas I kurso baigimo pažymėjimas.

Į antrąją ir trečiąją pakopas studentai būdavo keliami konkurso tvarka. Studentai, neperėję konkurso, būdavo siunčiami dirbti į policiją bei vidaus reikalų įstaigas. Po vienerių darbo metų jie vėl galėjo stoti mokytis į atitinkamus Akademijos studijų kursus stacionaro arba neakivaizdiniame skyriuose.

Antrojoje pakopoje studentai toliau gilindavosi į specialiuosius, teisės ir humanitarinius mokslus bei mokėsi naujų dalykų: aplinkosaugos policijos veiklos, ekonomikos ir gamybos organizavimo, teismo medicinos, Lietuvos konstitucinės teisės, teisės teorijos, kriminologijos, darbo santykių teisinio reguliavimo policijoje ir vidaus reikalų įstaigose, filosofijos, logikos, Lietuvos valstybės ir teisės istorijos, Lietuvos policijos istorijos, užsienio kalbos. Abiejuose antrosios pakopos kursuose būsimieji bakalaurai atlikdavo praktiką policijos komisariatuose arba vidaus reikalų įstaigose. Baigusiems antrąją pakopą studentams būdavo suteikiama policijos ir vidaus reikalų įstaigų valdininko kvalifikacija ir teisės bakalauro laipsnis.

Trečiojoje pakopoje būsimieji magistrai, pasiskirstę į kriminalinės policijos, parengtinio tardymo, bausmių vykdymo specializacijas, įtvirtindavo teorines ir praktines žinias, studijuodavo privalomus specialiuosius mokymo dalykus: asocialaus elgesio psichologiją, vadybos psichologiją, ekonominių nusikaltimų prevenciją ir tyrimą, policijos ir vidaus reikalų įstaigų ūkinę-finansinę veiklą, užsienio policijos veiklos organizavimą, valdymo automatizavimą policijoje ir vidaus reikalų įstaigose, informacijos apsaugą, socialinių organizacijų ir konfliktų teoriją, policijos pareigūno reabilitacijos ir teisinės valstybės problemas. IV kurse studentai atlikdavo praktiką, o V kurse būsimieji magistrai įgytas teorines žinias pritaikydavo 12 savaičių stažuotėje. Baigusiems trečiąją pakopą studentams būdavo suteikiama policijos ir vidaus reikalų įstaigų valdininko kvalifikacija ir teisės magistro laipsnis.

Studijų kokybės užtikrinimo požiūriu išskirtinės reikšmės yra 1995/1996 mokslo metai, nes į stacionaro studijų I kursą buvo priimti 522 studentai, iš jų 54 merginos; į II kursą – 136 studentai, iš jų 14 merginų; į IV kursą – 13 studentų, iš jų 2 merginos. Į neakivaizdinių studijų I kursą priimti 195 studentai, į II kursą – 73 studentai, į V kursą – 33 studentai. Taigi studentų buvo priimta daug ir tai įpareigojo Akademijos mokslinę bendruomenę siekti studijų kokybės. Todėl Akademijos senato 1995 m. rugsėjo 14 d. nutarimu Nr. 3 A buvo atestuoti katedrų pateikti 1995/1996 mokslo metų studijų moduliai. Buvo pakeistas ir papildytas Lietuvos policijos akademijos magistrantūros studijų planas (Senato 1995 m. rugsė-

jo 14 d. nutarimas Nr. 3, 1995 m. spalio 3 d. nutarimas Nr. 8, 1995 m. gruodžio 15 d. nutarimas Nr. 25, 1996 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. 53), patvirtintas pataisos įstaigų darbuotojų neakivaizdinių bakalauro studijų 1995/1996 mokslo metų studijų planas (Senato 1996 m. sausio 18 d. nutarimas Nr. 32), patvirtinti neakivaizdinių bakalauro ir magistro studijų planai (Senato 1996 m. vasario 27 d. nutarimas Nr. 45). Lietuvos policijos akademijos mokslinė bendruomenė įtikinamai demonstravo savo gebėjimus labai sėkmingai tvarkytis su iššūkiais ir pasirengimą įgyvendinti didesnius valstybinius uždavinius.

1990–1997 m. laikotarpiu įvyko radikalios reformos Lietuvos Respublikos ūkyje ir permainos visuomenės sąmonėje bei struktūroje. Sudėtingame privatizacijos procese buvo pereita prie rinkos ekonomikos santykių. Vis labiau buvo įsisąmoninta, kad valstybės valdymas turi būti grindžiamas teise. Visose valstybės ir savivaldybių valdymo grandyse trūko specialistų, turinčių teisės ir valdymo žinių. Todėl Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1997 m. liepos 8 d. nutarimu Nr. 433 pavedė Lietuvos policijos akademijai sudaryti teisės bei teisės ir valdymo studijų programas ir nuo 1997 m. rugsėjo 1 d. į valdymo ir teisės programos studijas priimti 50 studentų, į teisės programos studijas – 100 studentų. Toks Vyriausybės nutarimas buvo priimtas neatsitiktinai, bet prieš tai išanalizavus valstybinių aukštųjų mokyklų galimybes rengti minėtų mokslo krypčių specialistus. Šis Vyriausybės nutarimas suteikė Akademijai dvejopą galimybę: 1) rengti net keturių profilių teisės bei teisėsaugos specialistus (teisės, teisės ir valdymo, teisės ir penitencinės veiklos, teisės ir policijos veiklos) ir 2) modernizuoti pačią Akademią. Lietuvos Respublikos Seimas, remdamasis Lietuvos policijos akademijos senato 1997 m. birželio 24 d. nutarimu Nr. 10 ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. 469 „Dėl Lietuvos policijos akademijos pavadinimo pakeitimo“, 1997 m. liepos 3 d. priėmė nutarimą Nr. VIII-403 „Dėl Lietuvos policijos akademijos statuto pakeitimo“¹⁵. Lietuvos teisės akademijos statusas buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. sausio 8 d. nutarimu Nr. VIII-603.

Lietuvos teisės akademijos (1997 m.) ir Lietuvos teisės universiteto (2000 m.) laikotarpis: ekstensyvi studentų skaičiaus plėtra Policijos

¹⁵ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos policijos akademijos statuto pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 67-1678.

fakultete Vilniuje ir Kauno policijos fakultete 1997–2004 m. 1997/1998 mokslo metais į teisės ir policijos veiklos programos bakalauro studijas priimti 965 studentai, į magistrantūros studijas – 78 studentai. Į Lietuvos teisės akademijos Kauno policijos fakultetą priimti 259 studentai. Didelis studentų skaičius priimtas ir į teisės, teisės ir valdymo, teisės ir penitencinės veiklos studijų programas. Tai įgalino Lietuvos teisės akademią išsiplėsti ir sukurti atitinkamą fakultetų struktūrą. Akademijos Senato 1998 m. kovo 17 d. nutarimu Nr. 27 ir 1998 m. balandžio 22 d. nutarimu Nr. 32 buvo patvirtinta nauja Lietuvos teisės akademijos struktūra ir etatų sąrašas. Policijos teisės specialistai nuo šiol pradėti rengti Lietuvos teisės akademijos Policijos fakultete Vilniuje (dekanas dr. P. Ancelis) ir Kauno policijos fakultete (dekanas A. Butavičius).

1998 m. Policijos fakulteto dieninių studijų I kursą baigė 485 studentai, iš jų 71 perkeltas į antrą pakopą. Dienines bakalauro studijas baigė 224 absolventai, iš jų 38 studentai perkelti į magistrantūrą. Dienines magistrantūros studijas baigė 67 absolventai. Neakivaizdines bakalauro studijas baigė 151 absolventas, iš jų 15 studentų perkelta į magistrantūrą. Neakivaizdines magistrantūros studijas baigė 48 absolventai. Kauno policijos fakultetą baigė 250 studentų, iš jų 33 perkelti į pagrindines studijas. Kvalifikacijos kėlimo kursuose tobulinosi 658 pareigūnai.

1998/1999 mokslo metais į Policijos fakulteto bakalauro studijas priimti 965 studentai, į magistrantūros – 75 studentai. Į Kauno policijos fakultetą priimti 278 studentai. 1999 m. Policijos fakulteto dieninių studijų I kursą baigė 407 studentai, iš jų 70 perkelti į antrą pakopą. Dienines bakalauro studijas baigė 229 absolventai, iš jų 57 perkelti į magistrantūrą. Dienines magistrantūros studijas baigė 52 absolventai. Neakivaizdines bakalauro studijas baigė 199 absolventai, iš jų 14 perkelta į magistrantūrą. Neakivaizdines magistrantūros studijas baigė 29 absolventai.

Valstybės sienų apsauga yra viena svarbiausių valstybės funkcijų, kurios nenutrūkstamam įgyvendinimui turi būti skiriamos veiksmingos priemonės ir atitinkamai rengiami specialistai. Todėl Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo komitetas 1998 m. rugsėjo 9 d. sprendimu Nr. 2-3/104-19-172 „Dėl pasienio policijos darbo ir valstybės sienų apsaugos“ rekomendavo Vidaus reikalų ministerijai parengti atitinkamų priemonių planą. Dalis tų priemonių atsispindėjo Pasienio policijos departa-

mento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2000 m. kovo 16 d. rašte Nr. 21/16-07-911 „Dėl pasienio policijos pareigūnų rengimo“, kuriuo įgaliojo Lietuvos teisės akademiją nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. Kauno policijos fakultete įsteigti universitetinių profesinių studijų programą „Teisė ir policijos veikla (pasienio policija)“. „Teisė ir policijos veikla (pasienio policija)“ studijų programa buvo parengta ir Akademijos senatas 2000 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 258 patvirtino šios programos studijų planą.

2000 m. Policijos fakulteto bakalauro studijas baigė 399 absolventai, magistrantūros – 66 absolventai; Kauno policijos fakultetą baigė 489 studentai. Kvalifikacijos kėlimo kursuose tobulinosi 285 pareigūnai. 2000/2001 mokslo metais į Policijos fakulteto bakalauro studijas priimti 805 studentai, į magistrantūros – 63 studentai; į Kauno policijos fakultetą priimtas 261 studentas. Į doktorantūrą priimti 35 doktorantai. 2001 m. Policijos fakulteto bakalauro studijas baigė 489 absolventai, magistrantūros – 88 absolventai; Kauno policijos fakultetą baigė 292 absolventai. Kvalifikaciją kėlė 297 kursų lankytojai. 2001/2002 mokslo metais į Policijos fakulteto bakalauro studijas priimtas 631 studentas, į magistrantūros – 117 studentų. Į Kauno policijos fakultetą priimti 204 studentai. 2002 m. Policijos fakulteto bakalauro studijas baigė 257 absolventai, magistrantūros – 58 absolventai. Kvalifikaciją kėlė 660 kursų lankytojų. 2002/2003 mokslo metais į Policijos fakulteto pagrindines studijas priimti 639 studentai, į magistrantūros – 127 studentai. Į Kauno policijos fakultetą priimti 204 studentai. Į doktorantūrą priimti 43 doktorantai. 2003 m. Policijos fakulteto pagrindines studijas baigė 224 absolventai, magistrantūros – 47 absolventai. Kauno policijos fakultetą baigė 192 studentai. Kvalifikaciją kėlė 1040 kursų lankytojų. 2003/2004 mokslo metais į Policijos fakulteto bakalauro studijas priimti 639 studentai, į magistrantūros – 130 studentų. Į Kauno policijos fakultetą buvo priimti 186 studentai. Į doktorantūrą buvo priimti 39 doktorantai. 2003/2004 mokslo metais Policijos fakulteto bakalauro studijas baigė 333 absolventai, magistrantūros – 70 absolventų. Kauno policijos fakultetą baigė 112 studentų.

Mykolo Romerio universiteto laikotarpis nuo 2005 m.: viešojo saugumo krypties specialistų rengimo studijų programų plėtra ir studijų kokybės įtvirtinimas Viešojo saugumo fakultete. Lietuvos visuomenėje didelis pakilimas – 2004 m. gegužės mėn. Lietuvos Respublika buvo pri-

imta į Europos Sąjungą. Atsivėrė naujos galimybės, iššūkiai ir atsakomybė. Ekstensyvią studentų skaičiaus plėtrą pakeitė didėjantis studijų kokybės rūpestis. Tai turėjo įtakos MRU struktūriniais pokyčiams: Vilniaus ir Kauno Policijos fakultetai buvo susijungti į vieną MRU Viešojo saugumo fakultetą (2007 m.) Kaune.

Dar 2002 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtintoje Valstybės tarnautojų mokymo 2002–2006 metų strategijoje¹⁶ buvo numatyta pasirengti dalyvauti Europos Sąjungos teisėkūros ir teisėsaugos procese ir bendrijos institucijų veikloje. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – Policijos departamentas) buvo įpareigotas pagal kompetenciją įgyvendinti Europos Sąjungos ir Šengeno sutartyse keliamus reikalavimus tobulinant pareigūnų profesinę kvalifikaciją. 2006 m. Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintoje Lietuvos policijos sistemos plėtros programoje buvo pripažinta, kad Lietuvoje egzistuojanti policijos pareigūnų profesinio mokymo, kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistema tik iš dalies atitinka daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių taikomą policijos pareigūnų profesinio rengimo praktiką¹⁷.

Šio valstybės mastu suformuluoto siekimo pagrindu dedama daug pastangų užtikrinti studijų kokybę ir patenkinti naujus policijos pareigūnų rengimo iššūkius: 1) atnaujintos jau veikiančios Teisės ir policijos veiklos (bakalauro ir magistro) bei Teisės ir valstybės sienos apsaugo (bakalauro) studijų programos; 2) sukurtos ir įregistruotos visiškai naujos Teisė ir ikiteisminio tyrimo veiklos (bakalauro), Policijos veiklos (bakalauro), Aplinkosaugos teisės bei Teisė ir valstybės sienos apsaugos (magistro) studijų programos. Glaustai aptarsime naujai sukurtas studijų programas.

Universitetinių pagrindinių studijų Teisės ir ikiteisminio tyrimo veiklos programa apibrėžiama kaip aukštojo mokslo disciplina apie juridinę Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso ir kituose teisės aktuose numatytą ikiteisminio tyrimo įstaigose dirbančių asmenų veiklą,

¹⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 8 d. nutarimas Nr. 1073 „Dėl valstybės tarnautojų mokymo 2002–2006 metų strategijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 71-2981.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. X-1010 „Dėl Lietuvos policijos sistemos plėtros programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 144-5466.

kuri grindžiama specifiniais ikiteisminio tyrimo veiklos principais, procesiniais, neviešo pobūdžio bei kitais darbo metodais.

2008 m. buvo parengta ir įregistruota mūsų šalyje nauja Teisės ir ikiteisminio tyrimo veiklos universitetinių pagrindinių studijų programa. Ją rengiant buvo išanalizuoti ikiteisminį tyrimą reglamentuojantys teisės aktai bei specialioji literatūra, šalies ikiteisminio tyrimo įstaigose susiformavusi ikiteisminio tyrimo organizavimo praktika, Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2006 m. rugsėjo 4 d. potvarkiu Nr. 259 sudarytos darbo grupės prie Vyriausybės 2007 m. kovo 30 d. paskelbtos išvados „Dėl ikiteisminio tyrimo problemų, susijusių su ikiteisminio tyrimo pareigūnų stoka, personalo kaita, darbo sąlygomis, dideliu darbo krūviu, kvalifikacijos kėlimo bei mokymosi problemomis, profesionalumu, darbo užmokesčiu bei darbo kokybe“, 2005 m. atliktų sociologinių ikiteisminio tyrimo organizavimo tyrimų medžiaga¹⁸, Vidaus reikalų ministerijos bei prokuratūros vadovų vertinimai, kitų Europos Sąjungos valstybių patirtis, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto galimybės vykdyti naują programą. Sudarant studijų programą, ikiteisminio tyrimo pareigūnų poreikis analizuotas įvertinant: a) teisėsaugos sistemos raidos tendencijas, b) darbo rinkos paklausą, c) darbdavių interesus, d) studentų poreikius.

Lyginant su kitomis teisės krypties statutiniams pareigūnams rengti skirtomis programomis, į šią studijų programą įtraukta platesnės apimties viešosios teisės studijų blokai, ikiteisminio tyrimo problematikai adaptuoti psichologijos, nusikalstamų veikų tyrimo psichologijos bei profesinės etikos dalykai. Atitinkamai logiškai pagrįstas yra dalykų priskyrimas privalomiesiems ir pasirenkamiesiems: a) privalomieji dalykai suteikia žinių apie bendrojo universitetinio lavinimo, teisės, ikiteisminio tyrimo bei neviešo pobūdžio veiklos pagrindus, kurie yra būtini šios srities teisininkui; b) pasirenkamieji – leidžia studentams specializuotis ir gilinti žinias atskiruose, labiau specifiniuose klausimuose.

Studijų programoje didelis dėmesys skiriamas studentų praktinių įgūdžių lavinimui. Šiam tikslui pasiekti skirtos pratybos ir mokomosios praktikos. Pratybų ir seminarų metu studentai mokomi suvokti veiksmų sistemą, darančią poveikį nusikaltimų tyrimo situacijai, versijų ir nusikaltimų

¹⁸ <<http://www.institutas.lt/uploads/files/16O.php>>.

tyrimo planavimo, ikiteisminio tyrimo veiksmų ir operatyvinės paieškos priemonių versijai patikrinti nustatymo, atlikti procesinius veiksmus, susijusius su ikiteisminio tyrimo pradėjimu, vykdymu, nutraukimu ir pabaigimu. Programoje numatytos dvi mokomosios 12 kreditų praktikos.

Taigi nauja bakalauro studijų programa savo turiniu skiriasi nuo teisės krypties programų, įgyvendinamų Universitete bei kitose aukštosiose mokyklose, ir papildys esamas studijų programas, skirtas statutinių tarnybų ikiteisminio tyrimo pareigūnams rengti. Ji skirta rengti statutinėms tarnyboms kvalifikuotus teisės specialistus, kurie sugebėtų atlikti ikiteisminį tyrimą ir vykdyti neviešo pobūdžio (operatyvinę) veiklą, identifikuoti teorines ir praktines problemas, kylančias ikiteisminio tyrimo sferoje, ir surasti tinkamas jų sprendimo formas bei metodus; remtųsi naujausiomis mokslinėmis, teisinėmis žiniomis, užsienio valstybių bei mūsų šalies sukaupta istorine ir pozityviąją profesine patirtimi, pajėgtų suvokti mokslo naujoves profesinėje veikloje ir jas taikyti praktiniame darbe.

Visuomenės saugumo studijų krypties universitetinių pagrindinių studijų Policijos veiklos programos poreikį, rengimo reikalingumą įrodo faktas, kad buvo parengtas ir 2008 m. liepos 24 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintas Visuomenės saugumo studijų krypties reglamentas¹⁹. Naujos visuomenės saugumo studijų programos, kuri būtų skirta policijos pareigūnams, gebantiems užimti A lygio pareigybes policijos įstaigose, rengti, poreikį taip pat liudija ir visuomenės saugumo sritį administruojančios Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ne kartą išsakyta nuomonė „Dėl visuomenės saugumo krypties studijų programos“ rengimo būtinybės²⁰. Vidaus reikalų ministro kreipimuisi į Mykolo Romerio universiteto rektorių su siūlymu parengti ir vykdyti su reglamentu suderintą visuomenės saugumo studijų programą pritarė ir Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos²¹, preliminariai patvirtindamas apie kasmet iki 2013 m. numatomą užsakyti 80–100 visuomenės saugumo specialistų poreikį.

¹⁹ Visuomenės saugumo studijų krypties reglamentas. Nr. ISAK-2208. *Valstybės žinios*. 2008. Nr. 87-3510.

²⁰ Vidaus reikalų ministro 2009 m. vasario 2 d. raštas Nr. 1D-811 (2).

²¹ Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos 2009 m. birželio 18 d. raštas Nr. 5-S-3292.

Iki šiol policijos pareigūnai buvo rengiami pagal teisės krypties studijų programą, tačiau teisinio reglamentavimo pokyčiai (patvirtintas reglamentas) ir socialinių partnerių poreikiai sudarė prielaidas atsirasti naujai studijų programai. Pakankama Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto teorinė ir praktinė patirtis rengiant policijos pareigūnus pagal teisės krypties studijų programą (sėkmingai baigę studijas, vidutiniškai 87 proc. teisės bakalaurų įsidarbinau policijos komisariatuose ir kituose padaliniuose, pavaldžiuose Vidaus reikalų ministerijai) liudija jo galimybes realizuoti naują visuomenės saugumo studijų programą. Taigi 2010 m. Viešojo saugumo fakultete pradėta įgyvendinti pagal šį reglamentą parengta universitetinė Policijos veiklos bakalauro studijų programa, kuri, kaip tikimasi, turėtų užtikrinti vidurinės grandies policijos pareigūnams Europos Sąjungos reikalavimus atitinkantį išsilavinimą.

Teisės ir valstybės sienos apsaugos studijų programa – gilinamoji magistrantūros studijų programa, skirta gilinti studento kompetenciją, įgytą per pirmosios pakopos (pagrindinių) studijų programą. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – VSAT) pareigūnų ugdymo ir naujos programos poreikį suponavo dinamiškas teisinių santykių pobūdis bei šiai institucijai iškilusių naujų uždavinių spektras. Ypač tai susiję su Lietuvos naryste ES ir kitose tarptautinėse organizacijose bei VSAT veiklos ypatumais, išryškėjusiais po Lietuvos Respublikos įsijungimo į Šengeno erdvę. Nuo 2007 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos siena tapo išorine ES siena ir jos apsaugai taikomas 2006 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 562/2006, nustatantis taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksas (Šengeno sienų kodeksas) ir kiti Europos Sąjungos teisės aktai, kurie nustatė vienodus ES išorės sienų kontrolės reikalavimus visoje ES valstybių narių teritorijoje.

Taigi pasirengimas vienodai taikyti Šengeno *acquis* nuostatas, dalyvauti Europos operatyvaus bendradarbiavimo prie ES valstybių narių išorės sienų valdymo agentūros FRONTEX, įsteigtos Tarybos reglamentu (EB) 2007/2004, veikloje ir priemonėse, skirtose užtikrinti integruoto ES išorės sienų valdymo principų įgyvendinimą, bendrų operatyvios pagalbos, grąžinimo operacijų ir kitų priemonių vykdymą, naujausių technologijų ir kitų techninių bei ryšio priemonių efektyvų panaudojimą, – naujas

iššūkis ir nekvestionuojamas reikalavimas VSAT ir jos pareigūnams. Todėl neatsitiktinai Valstybės sienos apsaugos tarnybos vadas generolas Saulius Stripeika 2007 m. gegužės 2 d. kreipėsi į Mykolo Romerio universiteto rektorių profesorių Alvydą Pumputį su prašymu apsvarstyti galimybę parengti Teisės ir valstybės sienos apsaugos magistrantūros studijų programą. Tokia nauja studijų programa 2008 m. spalio 29 d. buvo parengta ir įregistruota.

Aplinkosauga – viena iš prioritetinių valstybės vykdomos politikos krypčių, kuriai užtikrinti veikia valstybės nustatyti teisiniai, ekonominiai, socialiniai, organizaciniai ir kt. mechanizmai. Ypatingą vietą aplinkosaugos sistemoje užima aplinkosaugos politiką įgyvendinantys, kontrolę ir priežiūrą vykduojantys subjektai. Analizuojant ir vertinant valstybės ir vietos savivaldos institucijų kompetenciją aplinkosaugos srityje, matyti, jog jų veikla remiasi valstybės nustatytu teisiniu reguliavimu ir pasižymi teisės taikymo funkcijos vykdymu (pvz., leidimų išdavimas, jų galiojimo sustabdymas ar panaikinimas, įmonių veiklos apribojimai, kardomųjų prievartos priemonių naudojimas, administracinės atsakomybės priemonių taikymas, aplinkai padarytos žalos įvertinimas ir žalos atlyginimo klausimų sprendimas). Todėl neabejotina, kad dirbančiajam aplinkosaugos srityje ir atliekančiam viešojo administravimo subjekto funkcijas yra būtinos specialios, išskirtinai su aplinka ir jos apsaugos atskirose sferose (pvz., miškų, vandenių, oro, žemės ir jos gelmių, gyvūnų, augalų ir pan.) organizavimu susijusios žinios bei gebėjimai, taip pat teisinės žinios.

Kita vertus, Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, atsirado didesnės galimybės pasinaudoti įvairiais finansiniais mechanizmais, susijusiais su gamtinių išteklių naudojimu, jų atkūrimu, valdymu. Įgyvendinamos Europos Sąjungos PHARE, SAPARD fondų aplinkosaugos programos, atskiri aplinkosaugos projektai. Dėl atsiradusių minėtų programų ir projektų galimybių juntamas ir teisės specialistų, galinčių suvokti aplinkosaugos, racionalaus gamtos išteklių naudojimo ir valdymo svarbą, stygius. Lietuvos aukštosios mokyklos rengia ekologus, aplinkotyrininkus, biologus, geologus, hidrologus, miškininkus, geografas, statybos, teritorijų planavimo, žemės ūkio bei kitų sričių specialistus, kurie negauna teisės žinių, būtinų tinkamai atlikti viešojo administravimo subjekto funkcijas. Kinta valstybės vykdomos aplinkosaugos politikos prioritetai, dažnai keičiami teisės aktai, ir dirbantiems šiuose sektoriuose darbuotojams jau nebeužtenka vien pir-

mosios pakopos universitetinėse studijose įgytų specialybės žinių, o dažnai teisės žinios jiems tampa netgi svarbesnės už specialybę. Todėl 2011 m. Mykolo Romerio universiteto parengta ir įregistruota Aplinkosaugos teisės magistrantūros programa užpildo šią spragą.

Aplinkosaugos teisės magistrantūros studijų programos tikslas – rengti teisininkus, turinčius plačių ir sisteminių aplinkosaugos teisės žinių, sugebančius priimti etiškus ir socialiai atsakingus sprendimus aplinkosaugos srityje bei taikant mokslinio tyrimo metodologiją ir tinkamus tyrimo metodus spręsti aktualias teorines ir praktines aplinkosaugos teisės bei efektyvaus gamtos išteklių naudojimo problemas, kylančias valstybės valdymo, administraciniame ir privačiuose sektoriuose, gebančius ES ir nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių aplinkosaugą, požiūriu analizuoti ir vertinti asmens elgesį ir veiklą, mokančius aiškiai perteikti moksliniu žinojimu pagrįstas išvadas specialistų ir nespecialistų auditorijoms, turinčius išlavintus savarankiško mokymosi įgūdžius, kurie leidžia kryptingai plėtoti darbinę veiklą.

Visuomenės (viešojo) saugumo krypties mokslų plėtra, mokslininkų rengimas ir tarptautinis bendradarbiavimas

1990–1993 m. Lietuvos policijos akademijos rektorius ir kiti atsakingi mokslinės bendruomenės vadovai aktyviai mezgė kontaktus su kitų Europos valstybių policijos pareigūnus rengiančiomis institucijomis – akademijomis, universitetais, kolegijomis ir kitomis struktūromis. Lietuvos policijos akademijos vadovybė šia tematika inicijavo ir organizavo daugelį forumų. Išskirtinai prasmingai ir naudingai buvo bendradarbiaujama su Vokietijos Miunsterio policijos vadybos ir kitų šios valstybės žemių akademijomis. Konstruktyviai buvo veikiama Vakarų, Vidurio ir Rytų Europos šalių aukštųjų mokyklų, rengiančių policijos specialistus, Miunsterio policijos akademijos organizuojamose konferencijose, finansuojant Zeidelio fondui, „Mepai“ ir kt. Tokie ryšiai įgavo vis platesnį partnerystės pobūdį. Kasmet stažuotis į užsienio šalis išvykdavo po 25–30 Akademijos dėstytojų ir apie tiek pat užsienio specialistų atvyko dėstyti LPA. Geriausi Akademijos studentai, laimėję konkursą, taip pat vykdavo tam tikrą laiką mokyti

užsienyje. Policijos mokslinimo prasme didelis iškovojimas buvo rengti policijos teisės krypties mokslininkus. Čia irgi buvo apginta nemažai disertacijų, publikuota mokslo studijų, straipsnių, vadovėlių ir kitų mokymo priemonių.

Pavyzdžiui, vien 1997/1998 mokslo metais Akademijoje buvo surengtos šios konferencijos ir teoriniai seminarai: tarptautinis seminaras „Kriminalinė justicija ir probacijos reforma“ (1997 m. spalio 3 d.), konferencija „Teisės reforma – prioritentinė valstybės veiklos kryptis“ (1997 m. gruodžio 4 d.), konferencija mokslo programos „Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija“ baigiamajai ataskaitai aptarti (1998 m. sausio 28 d.), konferencija Lietuvos valstybės atkūrimo 80-mečiui paminėti „Atvira visuomenė ir teisinė valstybė“ (1998 m. vasario 12 d.), konferencija „Teisės saugos darbuotojų, dirbančių ekstremaliomis sąlygomis, psichofiziologinių būsenų abiliacijos ir reabilitacijos problemos“ (1998 m. kovo 14 d.), tarptautinė konferencija „Baudžiamojo įstatymo reformos problemos“ (1998 m. balandžio 27 d.), tarptautinė mokslinė konferencija ir XI Baltijos šalių kriminologų seminaras „Kriminalinės justicijos ir nusikalstamumo prevencijos strategija“ (1998 m. gegužės 14–15 d.). 1998 m. gruodžio 18 d. Policijos fakulteto Policijos teisės katedros vyr. asistentas Alfonsas Laurinavičius apgynė daktaro disertaciją „Tarnybinė teisė ir policijos tarnybinės teisės kūrimo Lietuvoje problemos“, o to paties fakulteto Operatyvinės veiklos katedros vedėjas Kęstutis Šimkus apgynė daktaro disertaciją „Operatyvinė veikla kovoje su organizuotu nusikalstamumu Lietuvoje“ (naujas operatyvinės veiklos modelis). 1999 m. birželio mėn. dr. Kęstutis Šimkus buvo paskirtas Lietuvos Respublikos Prezidento patarėjo nacionalinio saugumo ir užsienio politikos klausimais pavaduotoju teisės saugai.

Mokslinių darbų rengimo prasme ypač vaisingas buvo 2002–2004 m. Policijos fakulteto veiklos laikotarpis. 2002/2003 mokslo metais daktaro disertacijas apgynė Kriminalistikos katedros doktorantai ir lektoriai: doktorantė Renata Ryngevič apgynė daktaro disertaciją „Kriminalistinės lingvistikos teoriniai pagrindai ir jos metodų bei rekomendacijų taikymas teismo ekspertizėje“ (2002 m. spalio 11 d.), doktorantas Rolandas Kriščiūnas – daktaro disertaciją „Kriminalistikos metodų ir rekomendacijų panaudojimas civilinėje teise: teoriniai ir metodiniai pagrindai“ (2002 m. spalio 11 d.), lektorius Tomas Rudzkiš – daktaro disertaciją „Nu-

sikaltimai komercinio draudimo srityje (kriminologinė analizė)“ (2003 m. kovo 28 d.), lektorius Rokas Uscila – daktaro disertaciją „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas“ (2003 m. kovo 28 d.), Policijos teisės katedros lektorius Dainius Žilinskas apgynė daktaro disertaciją „Lietuvos policijos teisės sistema: hipotezė ir modeliai“ (2003 m. balandžio 7 d.), o katedros doktorantas Andrejus Novikovas – daktaro disertaciją „Viešosios tvarkos apsauga vietos savivaldoje“ (2003 m. balandžio 8 d.).

Todėl pagrįstai Policijos fakulteto dekanas ataskaitoje (2003 03 01–2004 03 01) nurodoma, kad svarbiausi fakulteto tikslai: rengti kvalifikuotus teisės ir policijos veiklos, teisės ir muitinės veiklos specialistus ir mokslininkus, plėtoti fundamentinį ir taikomąjį mokslą, būtiną teisėtvarkos sistemos plėtotei ir policijos veiklai tobulinti; plėtoti visuomenės teisinį švietimą ataskaitiniu laikotarpiu nuosekliai buvo įgyvendinami. Fakultete dirba aukštos kvalifikacijos dėstytojai, gerai įrengtos auditorijos, palaikomi platūs tarptautiniai ryšiai. Erasmus sutartys sudarytos su: Pertsmuto universitetu (Anglija); Bavarijos taikomųjų mokslų universiteto Policijos fakultetu; Čekijos policijos akademija; Slovakijos policijos akademija; Vengrijos policijos akademija; Latvijos policijos akademija. Policijos fakultetas yra Europos policijos kolegijos (CEPOL) valdymo tarybos narys ir CEPOL mokslo ir tyrimų komiteto narys.

2003/2004 mokslo metais Kriminalistikos katedros doktorantė Eglė Kažemikaitienė apgynė disertaciją „Lietuvos Respublikos kriminalistinė informacinė sistema: dabartinė būklė ir naujas modelis“ (2003 m. spalio 15 d.), Operatyvinės veiklos katedros doktorantas Darius Petrošius – disertaciją „Naujas konspiracijos principo turinys operatyvinėje veikloje“ (2004 m. sausio 23 d.), Kriminalistikos katedros eksternas Vladimiras Terechovičius – disertaciją „Nešaunamojo ginklo tyrimo metodologijos problemų sprendimas kriminalistikoje – šiuolaikinis požiūris“ (2004 m. birželio 10 d.). Kriminalistikos katedros lektorė Snieguolė Matulienė – daktaro disertaciją „Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija“ (2004 m. spalio 22 d.), Kriminalistikos katedros asistentė Eglė Latauskienė – daktaro disertaciją „Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psicho-

tropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės“ (2004 m. spalio 22 d.).

Per dvidešimt penkerius metus Universiteto policijos teisės krypties dėstytojai ir mokslininkai parengė ir išleido 6 monografijas bei kaip bendraautoriai prisidėjo dar prie 5 kolektyvinių monografijų parengimo. Išskirtinai reikėtų paminėti prof. dr. Petro Ancelio iniciatyva su kolegomis parengtą monografiją „Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai“²² bei Ingridos Kairienės ir Danguolės Seniutienės parengtą monografiją lenkų kalba²³. Per šį laikotarpį Policijos fakultetų – Viešojo saugumo fakulteto dėstytojų ir mokslininkų pajėgomis buvo parengta ir išleista: 22 studijos ir jų dalys, 14 vadovėlių ir 23 mokomosios knygos bei kitos metodinės priemonės. Reikia pažymėti Universiteto kriminalistų ir policijos veiklos mokslininkų indėlį rengiant šiuos fundamentalius vadovėlius: 1) „Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese“²⁴, 2) „Kriminalistika: teorija ir technika“²⁵, 3) „Kriminalistika: taktika ir metodika“²⁶, 4) „Vidaus reikalų sistemos pareigūnų profesinis taktinis rengimas“²⁷.

1997–2015 m. laikotarpiu Policijos fakultetų – Viešojo saugumo fakulteto dėstytojai ir mokslininkai kaip autoriai ir bendraautoriai paskelbė per 750 straipsnių recenzuojamuose mokslo leidiniuose ir konferencijų medžiagoje. Iš jų išskirtini: 1) straipsniai Web of Science ir / ar Scopus DB – 36 straipsniai; 2) straipsniai ir tezės konferencijos medžiagoje Web of Science ir / ar Scopus DB – 19 straipsnių; 3) straipsniai Thomson Reuters DB leidiniuose (Master Journal List) – 2 straipsniai; 4) straipsniai ir kon-

²² Ancelis, P.; Ažubalytė, R.; Belevičius, L. ir kt. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus, 2009, 435 p.

²³ Kairienė, I.; Seniutienė, D. *Edukacja dla bezpieczeństwa wymiar ontologiczniaksjologiczny* / redakcja naukowa: Andrzej Wawrzusiszyn, Jan Grzyb. Elk : Mazurski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Elku, 2014, 244 p.

²⁴ Ancelis, P. (sud.); Aleksonis, G.; Bučiūnas, G. ir kt. *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, 257 p.

²⁵ Kurapka, V. E.; Matulienė, S.; Bilevičiūtė, E. ir kt. *Kriminalistika: teorija ir technika*: vadovėlis / atsakingieji redaktoriai: Kurapka V. E., Matulienė S. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, 661 p.

²⁶ Kurapka, V. E.; Matulienė, S.; Bilevičiūtė, E. ir kt. *Kriminalistika: taktika ir metodika*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, 1060 p.

²⁷ Valeckas, V.; Velička, V. *Vidaus reikalų sistemos pareigūnų profesinis taktinis rengimas. D. 2: Policijos veiklos taktinės procedūros ir saugumo strategijos: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, 291 p.

ferencijų pranešimai leidiniuose, įtrauktuose į tarptautines duomenų bazes – 279 straipsniai; 5) straipsniai užsienio recenzuojamuose mokslo leidiniuose – 63 straipsniai; 6) straipsniai Lietuvos recenzuojamuose mokslo leidiniuose – 169 straipsniai; 7) straipsniai recenzuojamoje užsienio konferencijų medžiagoje – 86 straipsniai; 8) straipsniai recenzuojamoje Lietuvos konferencijų medžiagoje – 96 straipsniai. Paskelbtos taip pat 37 tezės recenzuojamoje konferencijų medžiagoje, kurios nėra priskirtos straipsnių kategorijai.

Plačiau aptarsime policijos teisės krypties darbus, paskelbtus LPA „Mokslo darbų“ tomuose ir jų teisės perėmėjos „Jurisprudencijos“ žurnale²⁸. Pirmajame „Mokslo darbų“ tome buvo paskelbti devyni vienuolikos Policijos akademijos mokslo personalo narių straipsniai. Tai E. Palskio „Prieškario Lietuvos policijos mokslinimas“, V. Piesliako „Ekonominiai nusikaltimai Europos valstybių bei JAV teisėje“, K. Jucio „Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje ir „dvigubo“ baudžiamumo problemos bei jų sprendimo būdai naujajame Lietuvos baudžiamajame kodekse ir užsienio valstybių praktikoje“, S. Kuklianskio ir A. Žurausko „Aktualios procesinės ir kriminalinės nusikaltimų išaiškinimo problemos“, A. Žurausko „Procesinis sulaukymas teisinės reformos sąlygomis“, J. Juškevičiūtės, S. Kuklianskio, V. E. Kurapkos, H. Malevskio, A. Pošiūno ir A. Žurausko „Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos“, S. Kuklianskio „1966–1990 metų nusikalstamumas Lietuvoje“, J. Vasiliausko „Psichinių anomalijų įtaka teisės subjekto statusui“ ir V. Plyvaševskio „Naujosios iniciatyvos kovoje su organizuotu nusikalstamumu“. Visi straipsniai paskelbti lietuvių kalba. Kaip įprasta šios kategorijos mokslo publikacijoms, pateikta trumpa kiekvieno straipsnio santrauka anglų kalba.

„Kriminalinės justicijos“ trečiąjį tomą (1994 m.) sudarė tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Policijos prevencinis darbas“ medžiaga. Jame mokslininkai bei praktikai analizavo policijos prevencinio darbo problemas, vertino esamą kriminogeninę padėtį Lietuvoje, nusikalstamumo kontrolės būklę ir perspektyvas, nusikaltimų ankstyvosios prevencijos problemas, nagrinėjo Lietuvos Respublikos nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos įstatymo kūrimo tikslus bei uždavinius, tyrė nesaugumo

²⁸ Remtasi: Maksimaitis, M. Teisinės minties aruodas. „Jurisprudencijos“ dvidešimtmečiui. *Jurisprudencija*. 2013. 20(3), 801–840.

situacijas ir būsenas. Šis tomas buvo pirmasis, kuriame publikuoti užsienio – Vokietijos, Austrijos, Lenkijos, Rusijos, Baltarusijos, Čekijos, Danijos ir Olandijos – autorių darbai (jų buvo dešimt), analizuojantys policijos prevencinės veiklos ypatumus mokslininkų atstovaujamosiose valstybėse, nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo prielaidas ir svarbą valstybės taikomos prievartos sistemoje. Visi užsienio mokslininkų darbai šiame tome buvo paskelbti lietuvių kalba, leidėjų jėgomis išvertus juos iš originalo – anglų, lenkų, rusų ir vokiečių – kalbų. Tačiau jau 1996 m. „Kriminalinėje justicijoje“ (5 t.) Vokietijos autoriaus W. R. Ropperio straipsnis „Žmogaus teisių reikšmė policijos darbe“ buvo publikuotas originalo (vokiečių) kalba.

Atskiri „Jurisprudencijos“ tomai buvo skirti XI Baltijos šalių kriminologų seminaro „Kriminalinės justicijos ir nusikalstamumo prevencijos strategija“ [1998, 10(2)] ir antrosios tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika“ [2001, 22(14)] medžiagai publikuoti.

Analizuotos ir kai kurių Lietuvos valstybės institucijų raidos problemos. Gausiai, ypač pirmuosiuose mokslo žurnalo tomuose, publikuota straipsnių, skirtų tarpukario, vokiečių okupacijos bei sovietmečio Lietuvos policijos / milicijos raidai. Šių publikacijų autoriai – P. Biveinis, Č. Mančinskas, E. Palskys, P. Stankeras [1993, 1; 1994, 2; 1995, 4; 1996, 5; 1997, 6; 1997, 7-8]. V. Žiemelio ir J. Žilio nagrinėtos prokuratūros, M. Maksimaičio – notariato raidos gairės [2005, 70(62); 2006, 12(90); 2010, 2(120)]. Pažymėtinos S. Kuklianskio kriminologinės įžvalgos [1993, 1], D. Grigolovičienės nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos raidos problemų tyrimai [1995, 4; 1997, 6]. E. Palskys aktyviai nagrinėjo kriminalistikos taktikos bei metodikos tarpukario Lietuvoje klausimus – mokslinės teismo ekspertizės ir kriminalistikos metodikos plėtojimą, apklausos (kvotimo) taktiką, apžiūros institutą baudžiamajame procese ir kriminalistikoje [1994, 2; 1995, 4; 1997, 6(7-8)], E. Latauskienė publikavo straipsnį „Narkotinių medžiagų ir su jomis susijusių nusikaltimų tyrimo tarpukario Lietuvoje bendroji charakteristika“ [2000, 18(10)].

Ne mažiau svarbi tyrimų kryptis yra nukentėjusiojo procesinis statusas, kaip prielaida įgyvendinti jo teisę į teisminę gynybą bei į žalos atlyginimą. P. Ancelio, S. Juzukonio, S. Kuklianskio darbuose analizuojami nukentėjusiojo statuso pagrindai, keliami probleminiai nusikaltimo aukos teisių

įgyvendinimo aspektai [2000, 15(7); 2001, 19(11); 2002, 35(27); 2003, 49(41)]; P. Ancelis aktyviai, analizuodamas tiek reglamentavimo spragas, tiek nukentėjusiojo realias galimybes pasinaudoti teise gauti kompensaciją ar nemokamą teisinę pagalbą, tiria naujus institutus, turinčius padėti įgyvendinti nukentėjusiojo teises [2000, 15(7); 2003, 49(41)], R. Uscila mėgina įvertinti nusikaltimo aukų socialinės ir teisinės apsaugos Lietuvoje padėtį [2004, 59(51)]. P. Ancelis, E. Šapalaitė aptarė įrodinėjimo ypatumus ikiteisminio tyrimo metu [2003, 49(41); 2006, 11(89)], P. Ancelis ir D. Grigolovičienė [2004, 61(53); 2004, 63(55); 2005, 70(62); 2008, 6(108)] diskutavo ikiteisminio tyrimo modeliavimo klausimais.

Tobulėjant kriminalistinių tyrimų metodikoms, didėjant kriminalistikos galimybėms, į nusikaltimų tyrimo sferą skverbiantis tobuliausioms ir veiksmingiausioms šiuolaikinėms mokslinėms technologijoms, kriminalistikos temos gvildentos daugiau nei šimte „Jurisprudencijos“ publikacijų. Jau pirmame Universiteto mokslo darbų tome buvo spausdinamas minėtas probleminis nemažo autorių kolektyvo straipsnis apie kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvas, kuriame buvo rašoma, jog kovojant su augančiu nusikalstamumu reikalingi operatyvūs, išsamūs ir kompleksiški nusikalstamumo, kovos su juo, ypač mokslo laimėjimų taikymo kriminalistikos srityje tyrimai. Keltas moksliskai pagrįstų rekomendacijų, atspindinčių būtiną esminę kovos su nusikalstamumu sistemos pertvarką, atsižvelgiančių į išsivysčiusių šalių patirtį, kuriančių pažangią mokslinę techninę bazę, būtinumas [V. E. Kurapka. „Kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijos: mokslas ir praktika“. 2000, 15(7)].

V. E. Kurapka kartu su P. Pošiūnu tyrė kriminalistikos mokslo ir technikos panaudojimo tiriant nusikaltimus bei nagrinėjant bylas teismuose klausimus [1997, 6], kartu su H. Malevskiu – kriminalistikos mokslo raidą, vertino jo būklę ir lygį Lietuvoje, aptarinėjo veiksnius, turinčius įtakos tai būklei, bandė įvardyti kriminalistikos prioritetus ir suformuluoti jos vystymo koncepcijos metmenis [2000, 18(10); 2004, 50(42)]. V. E. Kurapkos, E. Latauskienės, H. Malevskio, S. Matulienės publikacijose [2001, 22(14); 2005, 65(57)] neliko nuošalyje ir aktualūs kriminalistikos studijų klausimai.

Nekart „Jurisprudencijoje“ buvo pristatomi lyginamieji kriminalistikos raidos aspektai [A. Barkauskas „Kriminalistinio mąstymo koncepcijos esminiai bruožai Austrijos ir Vokietijos kriminalistikoje“; Lenkijos moks-

lininkai G. Kopczyński, M. Szostak „Dokumento sąvoka 1997 m. Lenkijos baudžiamajame kodekse“ – 2000, 18 (10)].

„Jurisprudencijoje“ apžvelgti aktualūs kriminalistikos technikos klausimai: J. Ivanauskas ir H. Malevski pristatė naują avalynės pėdsakų ryškavimo būdą pasitelkiant elektrostatinį pėdsakų iešiklį [1994, 2]. Šio metodo taikymo būklė ir perspektyvos buvo aptartos J. Juškevičiūtės ir J. Ivanausko straipsnyje [2000, 18(10)]. E. Vaitkevičius, H. Malevski, V. E. Kurapka, V. Terechovičius iš Latvijos policijos akademijos, J. S. Pečkaitis savo straipsniuose [2001, 22(14); 2002, 29(21); 2006, 7(85)] pristatė ginklotyros srityje atliktus tyrimus.

Nemenka dalis straipsnių mokslo darbuose buvo skirta specialiųjų žinių taikymui tiriant nusikalstamas veikas. Šiame tyrime ypač didelis J. Juškevičiūtės, kuri nuolatos domėjosi specialiųjų žinių panaudojimu teisėsaugos institucijų darbe, indėlis [„Dėl „specialių žinių“ termino apibrėžimo (lyginamoji studija)“ (su H. Malevskiu) – 1997, 6; „Specialiųjų žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus procesinių formų apžvalga“ – 1998, 9(1); „Specialių žinių panaudojimo perspektyvos atliekant procesinius veiksmus“ – 1998, 10(2); „Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekse“ – 2005, 75(67); „Specialisto instituto raida Lietuvos baudžiamajame procese“ – 2005, 76(68); „Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas“ (su R. Burda) – 2006, 11(89)]. Specialiųjų žinių taikymo probleminius klausimus „Jurisprudencijos“ puslapiuose analizavo ir kiti Lietuvos bei užsienio kriminalistikos mokslininkai ir praktikai – R. Burda, S. Liutkevičius, R. Jaworski (lenkų kalba), S. Radzevičius [2000, 18(10); 2003, 43(35); 2005, 66(58)].

Nemaža rašyta teismo ekspertizės nūdienos aktualijų klausimais: nagrinėtos ekspertinių tarnybų reformos problemos [V. E. Kurapka, H. Malevski – 1999, 12(4)], kriminalistinis kompiuteriniais spausdintuvais išspausdintų dokumentų tyrimas [A. Deringas, Z. Rinkevičienė, L. Sakalauskas – 1997, 7-8], internetinių nusikaltimų tyrimai [V. Kligys, L. Morikūnaitė, V. Vaitiekūnas – 1999, 14(6), aplinkos objektų magnetinių savybių tyrimas atskleidžiant nusikaltimus (R. Naktinis – 1999, 14(6)].

Bendruosius teismo ekspertizės klausimus analizavo G. Juodkaitė-Granskienė [1999, 11(3); 2001, 22(14)], V. E. Kurapka, H. Malevski, E. Kažemikaitienė (Bilevičiūtė) [2007, 11(102)]. A. Žalkauskienė su kolegomis J.

Ignatjeva, J. Masiulienė, H. Nedveckiu, V. Žalkausku, H. Malevskiu, R. Tamošiūnaite gvildeno aktualius rašysenos ekspertizės klausimus [1997, 6; 1999, 11(3); 2000, 18 \ (10); 2001, 22(14); 2005, 66(58)], autorių iš Lenkijos ir Latvijos (R. Jaworski, W. Kędzierski, M. Kulicki, U. Mikelsons) straipsniuose buvo pristatomi tyrimų poligrafu reglamentavimo ir taikymo klausimai [2001, 22(14)], R. Ryngevič, A. Galkauskienė, J. Juškevičiūtė, B. Šalna, J. Kamarauskas tyrė kriminalistinės lingvistinės ekspertizės problemas, anoniminio autoriaus lyties nustatymo, nematomų kraujo pėdsakų tyrimo galimybes, asmens atpažinimo iš balso problemas ir perspektyvas [2003, 38(30); 43(35); 2005, 66(58); 2006, 11(89); 2007, 11(101)].

„Jurisprudencijoje“ buvo pristatoma Lietuvos ir užsienio autorių tyrimai teismo ekspertizės teorijos ir eksperto veiklos reglamentavimo klausimais: T. Tomaszewski „Pagrindinės eksperto teisės ir pareigos Lenkijos baudžiamajame procese“, M. Bojarski „Baudžiamosios ir administracinės eksperto atsakomybės problemos“, J. Rinkevičius, G. Juodkaitė-Granskienė „Apie galimus teismo ekspertizės reglamentavimo būdus“, D. Talalienė „Teismo ekspertizės išvadų formulavimo praktika ir problemos“, W. Kędzierski „Privatūs ekspertai Lenkijoje“ [2000, 18 (10)]; T. V. Averjanova „Šiuolaikinė teismo ekspertizės būklė ir raidos perspektyvos“, R. Ciešla „Vaizdinė medžiaga kaip ekspertizės sudedamoji dalis“, M. Gawkowski „Asmenų, naudojančių tos pačios rūšies kosmetiką, odorologinės identifikacijos galimybių tyrimas“, P. Girdwoyń „Eksperto išvados įvertinimas. Kriminalistiniai ir procesiniai aspektai“, M. Hecker „Vokietijos Aukščiausiojo Federalinio Teismo mokslinių ekspertizų reikalavimai“ [2001, 22 (14)].

Kriminalistikos taktikos klausimais paminėtinas S. Kukliansko straipsnis „Teorinės tardymo situacijų problemos“ [1996, 5], A. Barkausko kriminalistinių versijų klasifikacijos problemų tyrimai [1997, 7-8; 2005, 65(57)], S. Kuklianskis ir R. Burda atskleidė procesinius ir kriminalistinius patikrinimo aspektus [1999, 12 (4)], R. Burda ir S. Matulienė - pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimo gnoseologinius ir taktikos klausimus [2001, 22 (14)]. Teisiniais ir kriminalistiniais asmens sulaikymo aspektais, procesinių veiksmų atlikimo taktinių būdų sistemos, kontroliuojamo gabenimo klausimais domėjosi R. Burda, E. Latauskienė, S. Matulienė, R. Krikščiūnas [2001, 23(15); 2004, 52(44); 2005, 65(57); 2006, 1(79)].

Įvykio vietos institutui kriminalistikos moksle, teoriniams įvykio

vietos apžiūros ir tyrimo klausimams bei praktinių problemų apžvalgai daug dėmesio savo publikacijose skyrė H. Malevski [1995, 4; 1998, 9(1); 10(2); 2006, 1(79)].

Nemažai tyrimų atlikta kriminalistikos metodikos tematika. Bendruosius metodikos klausimus analizavo S. Matulienė ir R. Krikščiūnas [2002, 29(21); 2005, 65(57); 2011, 18(1)], R. Burda nagrinėjo privedimo prie bankroto kriminalistinio tyrimo modelį, taip pat ekonominių nusikaltimų tyrimo aspektus [1998, 9(1); 1999, 12(4); 2005, 65(57)], E. Latauskienės susidomėjimo susilaukė nusikaltimų, susijusių su neteisėta narkotinių medžiagų apyvarta, tyrimo aktualūs klausimai [2001, 22(14); 2003, 43(35); 2012, 19(1)], J. Juškevičiūtės vienu iš tyrimo objektų buvo netradicinis nusikaltimų tyrimo metodas – nusikaltėlio profilio sudarymas [2003, 43(35)], G. Šatienės ir E. Lipnicko tyrimų kryptis – korupcinio pobūdžio veikos [2005, 65(57); 67(59)], E. Bilevičiūtė ir L. Novikovienė gvildeno informacinių technologijų tyrimų panaudojimą tiriant nusikaltimų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui klausimus [2010, 1(119)].

„Jurisprudencijoje“ taip pat pristatytos kriminalistikos panaudojimo civiliniame procese galimybės, kriminalistikos mokslo rekomendacijų tikslingumas bei reikalingumas civiliniame procese ypač plačiai nagrinėtas R. Krikščiūno [2001, 22(14); 2002, 33(25); 2003, 43(35); 2003, 66(58)]. L. Novikovienės tyrimų objektu ne kartą buvo kriminalistinė profilaktika: autorė tyrė kriminalistinės profilaktikos vietą kriminalistikos mokslo sistemoje, pateikė išsamią šios profilaktikos rūšių klasifikaciją ir prognozavo jos mokslinio nagrinėjimo perspektyvą [2001, 22(14); 2005, 65(57); 67(59); 2006, 4(82); 2008, 4(106)]. Kriminalistinės informatikos sampratą, jos teorinius mokslinius pagrindus bei kriminalistinės registracijos sistemą Lietuvoje „Jurisprudencijos“ puslapiuose pristatė E. Kažemikaitienė [2001, 22(14); 2003, 43(35)].

Viešojo saugumo (policijos) fakulteto studentų socialinio ir sportinio gyvenimo pasiekimai

Į Lietuvos policijos akademiją stoji daug intelektualių ir patriotiškai nusiteikusių jaunuolių. Todėl neatsitiktinai tarp 1991 m. tarp Seimo gynė-

jų yra ir LPA studentų, kurie taip pat saugojo Lietuvos Respublikos valstybinius pastatus. Lietuvos policijos akademija aktyviai išitraukė į Vilniaus miesto valdybos 1995 m. gruodžio 7 d. sprendimu Nr. 1770V paskelbtą judėjimą „Stabdyk nusikalstamumą“. 1996 m. sausio 15 d. į sostinės gatves išėjo Akademijos patruliai. Kasdien nuo 18 iki 23 valandos daugelyje sostinės gatvių budėjo 63 studentai ir 7 pareigūnai.

Atkuriamojo Seimo Pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis, lankydamasis LPA 1996 m. ir diskutuojant įvairiais teisėsaugos klausimais, pareiškė, kaip svarbu teikti paramą žmogui, kurio teisės pažeistos ir kuris negali kreiptis į advokatą. Nuo tada Akademijoje ir brendo sumanymas įkurti nemokamos teisinės pagalbos centrą socialiai remtiniems žmonėms. Teisinės pagalbos centras socialiai remtiniems žmonėms buvo atidarytas Lietuvos teisės akademijos ir Vilniaus merijos iniciatyva Vilniaus miesto savivaldybėje ir savo veiklą pradėjo nuo 1997 m. spalio 27 d. Akademijos dėstytojų iniciatyva, be šio centro, taip pat įkurta Lietuvos nusikaltimų aukų rėmimo asociacija. 1998 m. birželio 18 d. Akademijoje įvykusiame steigiamajame asociacijos susirinkime į ją įstojo 47 nariai iš įvairių Lietuvos rajonų. Asociacijos tarybos pirmininku tapo vienas asociacijos steigimo iniciatorių – Policijos fakulteto dekanas dr. P. Ancelis.

Labai svarbus yra būsimų policijos pareigūnų fizinis pasirengimas. Todėl LPA vadovybė sąmoningai skatino įvairių sporto šakų vystymą ir stipriausiai pasirengusių studentų dalyvavimą Lietuvos Respublikos čempionatuose bei sporto šakų organizuotose varžybose. 1998 m. kovo mėn. Kaune vykusiame Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos savigynos imtynių čempionate, kuriame dalyvavo 14 komandų, Akademijos pasiuntiniai iškovojo pirmąją komandinę vietą. III kurso studentas E. Doržinkevičius nugalėjo visus savo svorio kategorijos varžovus. Kitoje svorio kategorijoje Kovinės savigynos ir kūno kultūros katedros asistentas A. Jonuška taip pat užėmė pirmąją vietą. Daugkartinis Lietuvos čempionas tos pačios katedros asistentas V. Gušauskas vėl tapo čempionu. 1998 m. kovo 7 d. Šiauliuose vykusiame Lietuvos savigynos imtynių čempionate nugalėtojais atskirose svorio kategorijose tapo asistentai A. Januška ir V. Gušauskas. Trečiąją vietą iškovojo II kurso studentas T. Kazočiūnas.

Lietuvos studentų sporto asociacijos (LSSA) paskelbtame 1997 m. geriausių studentų sportininkų dešimtuose pirmąją vietą užėmė Akademijos

II kurso studentas A. Zadneprovskis (treneris J. Moskvičiovas). Pasaulio šiuolaikinės penkiakovės čempionate Sofijoje A. Zadneprovskis iškovojo bronzos medalį, o pasaulio šiuolaikinės penkiakovės varžybose Portugalijoje – sidabro medalį. Todėl neatsitiktinai geriausiu ir populiariausiu 1998 m. Lietuvos studentu sportininku buvo išrinktas Lietuvos teisės akademijos studentas penkiakovininkas Andrejus Zadneprovskis. Geriausiu metų dėstytoju treneriu išrinktas Akademijos Policijos fakulteto Policijos profesinės taktikos katedros vyresn. asistentas Jurijus Moskvičiovas.

2000 m. balandžio 30 d. Lietuvos teisės akademijos I rūmų sporto salėje vyko Lietuvos aukštųjų mokyklų kiokušin karatė komandinis čempionatas. Antrus metus iš eilės mūsų Akademijos komanda iškovojo pirmąją vietą. Policijos fakulteto studentai A. Milevskis ir M. Fokas užėmė pirmąsias vietas. Merginų rungtyje Policijos fakulteto studentė J. Šapovolovaitė iškovojo pirmąją vietą, jos sesuo V. Šapovolovaitė – antrąją.

2000 m. gegužės 13 d. Lietuvos teisės akademijos I rūmų sporto bazėje vyko Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų dziudo čempionatas. Jame dalyvavo 81 devynių aukštųjų mokyklų atstovas. Akademijos merginų rinktinė užėmė antrąją vietą. Policijos fakulteto II kurso studentė R. Babrauskaitė užėmė pirmąją vietą. Jos komandos draugės R. Kanapeckaitė, B. Januškaitė ir M. Dolgušina savo svorio kategorijose iškovojo antrąsias vietas. Akademijos vyrų komanda užėmė ketvirtąją vietą. Policijos fakulteto studentai R. Liutikas ir S. Jagminas iškovojo trečiąsias vietas. Savo svorio kategorijose I. Vaičiulis ir A. Berezovskis buvo treči. Antrąją vietą iškovojo Kauno policijos fakulteto I kurso studentas M. Zalepūga.

Penitencinės veiklos fakulteto magistrantas A. Zadneprovskis 2000 m. birželio 18 d. Pezare (Italija) iškovojo šiuolaikinės penkiakovės pasaulio čempiono titulą.

2001 m. sausio 12–13 d. Lietuvos teisės universiteto I rūmuose vyko atvirasis Vilniaus miesto dziudo turnyras, skirtas Sausio 13-osios aukų atminimui. Į turnyrą atvyko 150 stipriausių Lietuvos dziudo meistrų. Lietuvos teisės universiteto studentų rinktinėi atstovavo 5 merginos ir 12 vaikinių. Rinktinės pagrindą sudarė Policijos fakulteto studentai. Čempionais tapo Lietuvos teisės universiteto Policijos fakulteto studentai: M. Zalepūga (svorio kategorija iki 100 kg), M. Praškevičius (pusiau sunkaus svorio kategorija iki 100 kg), absolventas K. Ušinskas (svorio kategorija daugiau

kaip 100 kg). Lietuvos teisės universiteto rinktinės narės Policijos fakulteto studentės R. Babrauskaitė (svorio kategorija daugiau kaip 78 kg) laimėjo antrąją vietą, A. Kuksaitė ir R. Kanapeckaitė (svorio kategorija iki 78 kg) – trečiąsias vietas.

2001 m. kovo 8 d. vykusiame Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos savigynos imtynių čempionate Lietuvos teisės universiteto Policijos fakulteto rinktinė užėmė trečiąją vietą. Mūsų komandos kapitonas II kurso studentas M. Zalepūga (svorio kategorija iki 100 kg), III kurso studentas A. Gubenko (svorio kategorija daugiau kaip 100 kg) ir II kurso studentas R. Miliauskas (svorio kategorija iki 90 kg) iškovojo antrąsias vietas. III kurso studentas M. Stanaitis (svorio kategorija iki 74 kg) užėmė trečiąją vietą.

2001 m. gegužės 22 d. pasibaigė visus mokslo metus trukęs mūsų Universiteto studentų krepšinio turnyras Rektoriaus taurei laimėti. Finalinėse rungtynėse dėl pirmosios vietos susitiko „Suicidy“ (visų fakultetų magistrantūros studijų studentai) ir D.U.S.K. (Policijos fakulteto bakalauro studijų studentai) komandos. Pergalę šventė „Suicidy“ komanda, jai Lietuvos teisės universiteto rektorius prof. Alvydas Pumputis įteikė čempionų taure. 2003 m. birželio 4 d. įvyko Trečiojo krepšinio čempionato Lietuvos teisės universiteto rektoriaus taurei laimėti finalinės varžybos. Finaliniame susitikime žaidė Teisės ir Policijos fakultetų komandos. Pirmąją vietą iškovojo Policijos fakulteto, antrąją – Teisės fakulteto, trečiąją – Valstybinio valdymo fakulteto komanda.

Būsimų policijos pareigūnų fizinio pasirengimo ugdymas neišvengiamai yra susietas su kovinės savigynos ir šaudymo įgūdžių treniravimu. Todėl visiškai neatsitiktinai Policijos (vėliau – Viešojo saugumo) fakulteto studentai vis labiau garsėjo įvairaus lygio sambo, dziudo ir kulkinio šaudymo žaidynėse. Ypač fakulteto atstovai išgarsėjo sambo rungtyse. Pavyzdžiui, Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų sambo čempionate 2007 m. R. Bagdanavičius (svorio kategorija iki 62 kg) iškovojo pirmąją vietą; 2009 m. asmeninėje įskaitoje čempionais tapo S. Gadišauskas, A. Vencevičius, R. Matukas, M. Labalaukis, A. Šukytė. Lietuvos universitetinių aukštųjų mokyklų studentų sambo čempionate 2010 m. A. Šukytė tapo čempione, o M. Labalaukis užėmė trečiąją vietą; 2011 m. L. Kairytė ir R. Katkevičiūtė užėmė pirmąsias vietas, o D. Bagdonas, E. Čėsna ir L. Čėsna – trečiąsias vietas;

2013 m. fakulteto komandos atstovai I. Ivoškaitė, A. Ragaišytė, G. Kanevičiūtė ir E. Saldukaitė iškovojo trečiąsias vietas; 2014 m. K. Sakaitė tapo vicečempione, o A. Liaudanskaitė, B. Gaudinskaitė, D. Lukošūnaitė, T. Gumauskas, G. Jaučeras ir E. Lukauskaitė užėmė trečiąsias vietas.

Taigi mūsų fakulteto studentų laimėjimai sambo rungtyse atvedė Universiteto komandą į aukštesnio lygio varžybas: 2011 m. Pasaulio sambo čempionate ir 2012 m. Pasaulio studentų sambo taurės varžybose A. Šukytė užėmė garbingą trečiąją vietą; 2015 m. Europos sambo U-22 čempionate G. Jaučeras užėmė antrąją vietą; 2012 m. Lietuvos sportinio sambo (moterų) čempionate A. Šukytė iškovojo pirmąją vietą, o R. Katkevičiūtė ir E. Lukauskaitė – antrąsias vietas. 2016 m. VRM Lietuvos sambo čempionate L. Jurevičiūtė užėmė antrąją vietą.

Svarbios yra kovinės savigynos ir dziudo rungtyse, kuriose mūsų fakulteto studentai yra pasiekę labai gražių laimėjimų. Pavyzdžiui, Lietuvos kovinės savigynos čempionate 2008 m. A. Gvozdovič (svorio kategorija iki 90 kg) laimėjo antrąją vietą; Lietuvos dziudo čempionate 2010 m. M. Labalaukis laimėjo pirmąją vietą, o 2011 m. R. Katkevičiūtė – antrąją vietą; Lietuvos universiadoje (dziudo) 2012 m. L. Kairytė užėmė pirmąją, K. Sakaitė – antrąją vietą. Labai daug gražių laimėjimų dziudo rungtyje buvo pasiekta 2013–2015 m.: Lietuvos universitetinių aukštųjų mokyklų studentų dziudo čempionate 2013 m. M. Labalaukis ir L. Kairytė laimėjo atitinkamai pirmąją ir antrąją vietas, o L. Kairytė, D. Čiapaitė, K. Sakaitė ir L. Kaminskaitė – trečiąsias vietas; 2015 m. A. Seniauskas, A. Kepalaitė ir I. Ivoškaitė iškovojo pirmąsias vietas. 2014 m. Lietuvos universiadoje (dziudo) A. Šukytė ir R. Katkevičiūtė užėmė pirmąsias vietas, o K. Sakaitė ir G. Palekaitė – trečiąsias vietas. Svarbūs mūsų studentų pasiekimai 2015 m. VRM Lietuvos dziudo čempionate – L. Jurevičiūtė užėmė antrąją, o I. Ivoškaitė – trečiąją vietą.

Nuolat dalyvaujame tradicinėse SELL studentų žaidynėse: 2008 m. dziudo rungtyje V. Vapsvaitė (svorio kategorija iki 57 kg) užėmė pirmąją vietą, o E. Macijauskaitė (svorio kategorija iki 52 kg) – trečiąją vietą; ieties metimo rungtyje I. Stasytytė ir 5000 m bėgimo rungtyje Mindaugas Viršilas buvo trečias; dziudo rungtyje 2012 m. L. Kairytė ir M. Labalaukis užėmė pirmąsias vietas, E. Lukauskaitė – antrąją, A. Šukytė – trečiąją vietas; 2014 m. G. Steponavičiūtė laimėjo trečiąją vietą; 2015 m. A. Seniauskas ir

E. Lukauskaitė iškovojė pirmąją vietą, G. Jaučeras ir K. Sakaitė – trečiąją vietą.

Svarbūs mūsų fakulteto studentų pasiekimai ir kitose sporto rungtyse. Pavyzdžiui, 2007 m. Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų irklavimo čempionate D. Varnaitis dviviečių valčių klasėje laimėjo pirmąją vietą; 2008 m. Lietuvos studentų lengvosios atletikos žiemos čempionate M. Viršilas (3000 m bėgimas) iškovojė pirmąją vietą; Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų kulkinio šaudymo čempionate 2007 m. M. Stankevičius laimėjo antrąją vietą, o 2011 m. T. Simokaitis – pirmąją vietą.

Apibendrintai galima teigti, kad fakultete vyksta labai aktyvus studentų kultūrinis ir sportinis gyvenimas. Mums, jų vyresniesiems mentoriams, ypač smagu jausti veržlios jaunystės energijos sūkurius.

TEISĖS MOKSLO RAIDA MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO TEISĖS FAKULTETE¹

Lyra JAKULEVIČIENĖ

Pagrindinės fakulteto mokslinių tyrimų kryptys

Valstybė, norėdama išlikti konkurencinga, privalo pasitelkti universitetus ir remtis mokslu. Lietuva sunkiausiais laikais, tik atkūrus Nepriklausomybę, tai darė. Tuomet reikėjo pradėti rengti naujo mąstymo teisininkus valstybei². Tačiau, be teisininkų rengimo, tokia pat svarbi buvo ir teisės mokslo plėtra. Mokslinė veikla Mykolo Romerio universiteto (toliau – MRU, Universitetas) Teisės fakultete (toliau – Teisės fakultetas, fakultetas) buvo planuojama pagal mokslinius tyrimus jungiančias bendrąsias tyrimų kryptis, kurios atspindėjo Europos strateginių dokumentų prioritetus ir laikmečio poreikius. Pavyzdžiui, kryptis „Lietuvos valstybė ir socialinis saugumas Europos Sąjungos raidos kontekste (dabartis, tendencijos, prognozė)“, vykdyta 2005–2007 m., beveik iškart po Mykolo Romerio universiteto atsiradimo Lietuvos mokslo ir studijų erdvėje 2004 m., buvo orientuota į europinės integracijos mokslinius tyrimus. Šioje kryptyje fakulteto mokslininkai suformulavo ir pagrindė naują Universiteto teisinės valstybės kūrimo problemų mokslo tyrimų programą „Teisinė valstybė ir socialinis sugyvenimas XXI amžiuje“ (2007–2011 m.). Šios programos tyrimais buvo

¹ Ši apžvalga apima laikotarpį nuo 1998 m. kovo 17 d., kai Senato patvirtintoje naujojoje tuometinės Teisės akademijos struktūroje tarp penkių fakultetų buvo įsteigtas ir Teisės fakultetas, iki 2015 m. pabaigos. Apžvalga remiasi ne tik cituojamais šaltiniais, bet ir daugybės pokalbių su Teisės fakulteto emeritais, mokslininkais ir kitais darbuotojais metu surinkta informacija. Autorė yra labai dėkinga visiems, prisidėjusiems prie kuo tikslesnės faktinės informacijos atkūrimo.

² Kurapka, V. E.; Mačiukaitė-Žvinienė, S. Universiteto mokslas Lietuvai – per Europą. Mesonis, G. (red.) et al. *Regnum Est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 740.

siekama padėti nustatyti negatyvių socialinių reiškinių keliamas grėsmes teisinei valstybei ir pasiūlyti priemones jiems įveikti, nustatyti atskirų socialinių reiškinių tarpusavio ryšius, pagrįsti tinkamo socialinio gyvenimo prielaidas ir jų teisinio reguliavimo mechanizmą, ištirti valstybės, visuomenės ir individo teisinio saugumo prielaidas, taip pat įvardyti valstybės valdymo teisinio reguliavimo spragas bei kitus trūkumus ir pasiūlyti tobulinimo būdus³. Nuo 2010 m. Universiteto mokslinių tyrimų kryptį yra pakeitusi nauja prioritentinė kryptis „Socialinės inovacijos globaliai plėtrai“ ir tarpdisciplininė mokslo programa „Teisingumas, saugumas ir žmogaus teisės“, pagal kurią Teisės fakulteto mokslininkai vykdė tyrimus pastaraisiais metais.

Teisės mokslo raida fakultete neįsivaizduojama ir be jaunųjų mokslininkų atliekamų tyrimų. Teisės fakultete 2000–2015 m. apgintos 209, o iš viso, t. y. ir kituose Universiteto padaliniuose, per šį laikotarpį apginta 237 teisės mokslo krypties disertacijos (bendras visų krypties MRU apgintų disertacijų skaičius – 304). Disertacijas fakultete gynė ir mokslininkai iš užsienio, kai kurios disertacijos buvo ginamos užsienio kalba. Paminėtina A. Dambrauskaitės tarptautinio lygio disertacija (lietuvių ir prancūzų kalba) „Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos lyginamieji aspektai“, A. Tikniūtės disertacija „Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai“, pasiekusi aukštą poziciją Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos konkurse „Geriausios disertacijos – 2006“. Pastaruosius keletą metų atsirado disertantų, gavusių dvigubą diplomą (pvz., 2015 m. Tomas Ambrasas už disertaciją „Banko pertvarkymo teisinis režimas. Viešųjų ir privačiųjų interesų balansavimas. Lyginamoji analizė“ MRU ir Bazelio universiteto (Šveicarija).

Indėlis į Lietuvos teisinės sistemos ir valstybės raidą

Dar tarpukario teisininkas Z. Toliušis manė, kad geriausiai valstybės gyvenimo trūkumus galima šalinti tinkamai sutvarkius teisinį reglamentavimą, todėl teisininkų pareiga yra ieškoti būdų, kaip tuos trūkumus

³ Ten pat, p. 745.

pašalinti⁴. Atkūrus Lietuvos Respublikos (toliau – LR) Nepriklausomybę, fakulteto mokslininkai bei praktikai aktyviai dalyvavo kuriant Lietuvos teisės sistemą. Nepriklausomybės atkūrimas lėmė pokyčius visose visuomenės gyvenimo srityse. Per trumpą laiką turėjo būti parengta ir įgyvendinta esminė valstybės valdymo, nuosavybės teisinių santykių reguliavimo, teismų veiklos ir kitų sričių reforma⁵. Esminiai politiniai sprendimai kaip vienus iš pirmųjų reformos tikslų apėmė viešąjį administravimą ir teismų sistemą. Neabejotinai, teisinės sistemos reformų pagrindas buvo nauja, pasikeitusi teisinės minties paradigma teisės doktrinoje⁶.

Esminė žmonių laisvės ir gerovės sąlyga valstybėje yra konstitucija, todėl žmonės savo valia priima konstituciją, kaip įvyko ir Lietuvoje po Nepriklausomybės atkūrimo. Tačiau, kaip teigė S. Stačiokas, konstitucija, teisės vertybių sistema, atsiranda ne pati savaime, ji sukuriami remiantis mokslo ir meno išmintimi, žmonių, kurie, įvertinę tautos istorines ir gyvąsias tradicijas, kuria savo krašto konstitucinę doktriną. Taip gimė ir Lietuvos Konstitucija⁷. Konstitucijos kaip simbolio ir kaip priemonės prasmę išsamiai nagrinėjęs ilgametis Universiteto rektorius profesorius A. Pumputis teigė, kad konstitucija yra tautos galios – suvereniteto priemonė, skirta siekti pažangos. Tai, ką konstitucija atskleidžia apie politinės visuomenės, kurioje ji yra priimta, prigimtį, negali būti išreikšta vien tik taisyklių rinkiniais arba teisinėmis normomis – tai pasiekama konstitucijos kaip simbolio turiniu. Taigi konstitucinis simbolizmas turi didelį poveikį idėjas paverčiant realybe⁸. Lietuvos Konstitucijos kūrimo idėjas realybe pavertė ir du fakulteto mokslininkai – J. Žilys ir V. Sinkevičius – Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengėjai. Profesorius J. Žilys buvo Konstitucijos koncepcijos metmenų rengimo grupės narys, vėliau – Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti darbo grupės vadovas, daugelio

⁴ Šlapkauskas, V. (red.) et al. *Konstitucionalizmas ir teisės politika Europos Sąjungoje*: mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 703.

⁵ Bilevičiūtė, E. Lietuvos administracinės teisės mokslo raida. Šlapkauskas, V. (red.) et al., *op. cit.* 4, p. 712.

⁶ Beinoravičius, D.; Vainiūtė, M. *Lietuvos Respublikos teisinės sistemos 1990–2014 m. raidos apžvalga. Asmenybės. 1990–2015 m. Lietuvos pasiekimai*. I dalis. Kaunas: Leidybos idėjų centras, 2015, p. 500.

⁷ Stačiokas, S. Laisvės šauklis ir kūrėjas. Mesonis, G. (red.) et al., *op. cit.* 2, p. 16.

⁸ Pumputis, A. Konstitucijos prasmė – kaip simbolis ir kaip priemonė. Mesonis, G. (red.) et al., *op. cit.* 2, p. 182, 184, 189.

svarbių idėjų, įkūnytų Konstitucijoje, autorius ir aktyvus jų rėmėjas. Abu profesoriai taip pat buvo vadinamojo Kompromisinio Konstitucijos projekto autoriai⁹.

Tautos suverenija valia naujoji Lietuvos Konstitucija galioja jau daugiau kaip dvidešimtmetį. Tačiau svarbu buvo Konstituciją ne tik parengti ir priimti. Kur kas svarbiau ją įgyvendinti. Tam, kad valstybė, visos jos institucijos „tarnautų žmonėms“, buvo būtina turėti objektyvų arbitražą, nuolat kontroliuojantį, ar valdžia įgyvendina Konstituciją, ar jos priimti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai. Tokiu arbitru Konstitucijos rengėjų ir žmonių valia pagal Konstituciją tapo Konstitucinis Teismas¹⁰. Neabejotinai valdžios ribojimui, jos kontrolės plėtojimui šiandien didžiausią įtaką daro konstitucinės justicijos instituto raida¹¹. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstituciją, išsklaido konstitucinio reguliavimo neaiškumus, pašalina dviprasmybes, sukonkretina sąvokų ir formuluočių turinį, suderina tarpusavyje Konstitucijos normas ir konstitucinius principus¹². Fakulteto mokslininkai buvo ir įsteigtų nepriklausomos Lietuvos institucijų kūrėjai. Profesorius J. Žilys buvo pirmasis Konstitucinio Teismo pirmininkas, taip pat prisidėjo prie visų svarbiausių įstatymų, kuriais 1990–1992 m. buvo pertvarkyta Lietuvos teisinė, politinė, ekonominė, finansų sistema ir kitos valstybės bei visuomenės gyvenimo sritys¹³.

Daugelis kitų fakulteto mokslininkų – įvairių įstatymų bendraautorai, dalyvavę pagrindinių teisės aktų – kodeksų kūrimo ir tobulinimo darbuose. Baudžiamosios teisės ir proceso specialistas V. Piesliakas buvo naujojo Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) rengimo, vėliau – tobulinimo, darbo grupės vadovas, E. Palskys buvo Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) rengimo darbo grupės pirmininko pavaduotojas, A. Gutauskas ir R. Jurka dalyvavo BK ir BPK tobulinimo darbuose. E. Palskio suburtas mokslininkų kolektyvas ne tik pateikė pasiūlymus naujam BPK projektui,

⁹ Birmontienė, T. et al. *Lietuvos konstitucinė teisė. Liber Amicorum Juozui Žiliui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 18, 20.

¹⁰ Cit. op. 7, p. 24.

¹¹ Šapoka, G.; Beinoravičius, D. et al. *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva. Liber Amicorum Mindaugui Maksimaičiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 57.

¹² Ten pat, p. 513.

¹³ *Op. cit.* 9, p. 21.

bet ir atliko pirmąjį priimto ir įsigaliojusio LR BK vertinimą¹⁴. Civilinės justicijos specialistai dalyvavo Civilinio kodekso (toliau – CK) ir Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) rengimo ir tobulinimo darbuose. Ilgametis Civilinės ir komercinės teisės katedros vedėjas V. Pakalniškis buvo tuometinis teisingumo ministras, kuriam buvo atskaitinga darbo grupė, rengusi naująjį LR CK. A. Driukas, V. Valančius, V. Višinskis dalyvavo naujojo CK rengimo grupėje, E. Tamošiūnienė – CPK, o A. Urmonas Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) tobulinimo darbuose.

Vienas žymiausių Lietuvoje tarptautinės viešosios teisės specialistų – S. Katuoka dalyvavo daugelyje svarbiausių Lietuvos valstybės atkūrimo ir integracijos į tarptautines bei europines organizacijas darbų: buvo Europos Sąjungos (toliau – ES) Ateities Lietuvos forumo pirmininko pavaduotojas bei LR Seimo ekspertų darbo grupės „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos teisinio statuso klausimai“ vadovas, ilgą laiką – Vyriausiosios rinkimų komisijos narys. J. Žilinskas 2001–2004 m. dalyvavo rengiant Konstitucinį aktą dėl LR narystės Europos Sąjungoje bei didžiojoje dalyje „harmonizacijos“ proceso darbų.

Fakulteto mokslininkai prisidėjo prie policijos, valstybės sienos apsaugos, specialiųjų tyrimų ir finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybų veiklą, organizuoto nusikalstamumo užkardymą, nepaprastąją padėtį reguliuojančių įstatymų kūrimo, rengė Lietuvos policijos, Vidaus reikalų sistemos reformos metmenis, Nacionalinę kovos su korupcija, Liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos, Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės (A. Urmonas) programas, buvo Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo tobulinimo grupės nariai (R. Birštonas ir J. Usonienė), prisidėjo prie Antstolių įstatymo ir sprendimų vykdymo reglamentavimo (E. Tamošiūnienė), daugelio užsieniečių teisinę padėtį reglamentuojančių teisės aktų, valstybės garantuojamos teisinės pagalbos reglamentavimo (L. Jakulevičienė) tobulinimo, individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos (A. Vaišvila), pastaraisiais metais dalyvavo Kibernetinio saugumo įstatymo projekto rengimo ir Valstybės informacinių išteklių valdymo

¹⁴ Kurapka, V. E.; Matulienė, S. Profesoriaus Eugenijaus Palskio teorinio palikimo įžvalgos ir jų realizacija Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. Kurapka, V. E. *et al.* *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 37.

įstatymo tobulinimo darbuose (R. Marcinauskaitė). Dalyvauta tobulinant Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą, rengiant vartotojų teisių apsaugos strateginius dokumentus, vertinant ES teisės aktų šioje srityje poveikį Lietuvos teisei (S. Katuoka) ir nesuskaičiuojamos daugybės kitų teisės aktų rengimo bei tobulinimo darbuose.

Fakulteto mokslininkai yra pasiūlę įsteigti „nepriklausomą ir tik Seimui atskaitingą Nacionalinę žmogaus teisių instituciją, kuri galėtų vykdyti žmogaus teisių stebėseną, konsultuoti įstatymų leidėją, vykdomąją ir teisminę valdžią bei kitas valstybės institucijas, kartu ir kritikuoti priimamus sprendimus, šviesti visuomenę žmogaus teisių srityje, organizuoti viešuosius debatus, didinti žmogaus teisių turinio žinomumą, bendradarbiauti su Jungtinių Tautų komitetais ir kitomis tarptautinėmis bei regioninėmis organizacijomis“¹⁵. Vis dėlto, nors solidus mokslinis tokios institucijos kūrimo pagrindas buvo parengtas dar 2009 m., ši svarbi idėja iki šiol nėra realizuota. Trys fakulteto bankroto teisės specialistai: R. Norkus, S. Kavalnė ir T. Ambrasas įsteigė Šiaurės šalių asociaciją „Nemokumo teisės tinklas“ (Bankroto teisės ekspertų asociacija, www.insolvencylaw.lt). Šis tinklas parengė rekomendacijas nacionalinėms vyriausybėms dėl nemokumo teisės raidos. V. Šlapkauskas, analizavęs sociologinę pagalbą šiuolaikinės visuomenės teisėkūros subjektui ir teigęs, kad būtina vertinti priimamų įstatymų socialinį poveikį, pasiūlė įvesti privalomą rengiamų įstatymų ir jų pataisų projektų socialinių poveikių ekspertizę, kurią atliktų ne vien valdžios institucijose dirbantys ekspertai¹⁶.

Pastaraisiais metais fakulteto mokslininkų indėlis ypač ryškus naujose teisės srityse. Fakulteto mokslininkai (L. Jakulevičienė, L. Biekša) aktyviai prisidėjo prie prieglobsčio teisinės sistemos Lietuvoje kūrimo nuo 1997 m., jos teisinių ir institucinių reformų vėlesniais metais, dalyvavo pagrindinių teisės aktų (nuo 2004 m. Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties) kūrimo darbo grupėse, buvo nemokamos teisinės pagalbos prieglobsčio prašytojams sistemos kūrėjai. 2015 m. pradžioje atlikto fakulteto pabėgė-

¹⁵ Pratarinė. Jarašiūnas, E.; Žiobienė, E.; Žalėnienė, I.; Vidrinskaitė, S.; Gailiūtė, D. Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 7–8.

¹⁶ Šlapkauskas, V. Sociologinė pagalba šiuolaikinės visuomenės teisėkūros subjektui. Beinoravičius, D. (red.) et al. *Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos. Liber Amicorum Alfonsui Vaišvilai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 145.

lių teisės specialistų (L. Jakulevičienė, I. Ivašauskaitė) išsamaus tyrimo dėl pabėgėlių perkėlimo programų vykdymo Lietuvoje galimybių ir tikėtinų pasekmių pagrindu buvo rengiami ne tik Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties pakeitimų siūlymai (priimti 2015 m. rudenį), bet ir padėtas istorinis pabėgėlių perkėlimo programų vykdymo Lietuvoje pagrindas. Bioteisės srityje fakulteto mokslininkai ne tik svariai prisidėjo prie sveikatos teisės šakos veržlaus vystymosi Lietuvoje, kuris itin išsiskiria gretimų šalių kontekste, bet ir padėjo pagrindus išsirutulioti tokioms naujoms specializuotoms šakoms kaip farmacijos ar maisto teisė. Jaunųjų mokslininkų atliekami tyrimai taip pat turi ir praktinę taikomąją reikšmę – jų rezultatai sulaukia atgarsio ir įstatymų leidyboje (pvz., priimant Farmacijos ar Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymų pataisas). Bioteisės mokslininkai nuolatos dalyvauja darbo grupėse, rengiančiose teisės aktus, reguliuojančius asmens sveikatos priežiūros, biomedicininį tyrimų, farmacijos sritis, atskirų sveikatos priežiūros paslaugų teikimą¹⁷.

Fakulteto mokslininkų per daugelį metų nuolatos teikiamų teisinių išvadų dėl įstatymų, įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų, jų projektų LR Seimui, ministerijoms ir kitoms valstybės institucijoms, teismams, kitoms teisinėms institucijoms apimties ir skaičiaus nebūtų įmanoma įvardyti. Tačiau ši veikla nuolatos reikšmingai prisideda prie Lietuvos teisinės bazės tobulinimo pačiose įvairiausiose Lietuvos valstybės gyvavimo srityse. 2015 m. duomenimis, MRU Teisės fakultetas buvo geriausiai įvertintas tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų teisės fakultetų pagal mokslisškumą¹⁸. Tarptautinių vertintojų nuomone, fakulteto vykdomų tyrimų rezultatai yra aktualūs Lietuvos visuomenei, fakultetas prisideda ne tik prie teisės vystymosi, bet ir teisės profesinės praktikos raidos. Tyrimai daugiausia susiję su nacionaliniais prioritetais, tačiau taip pat vykdomi ir projektai bei dalyvaujama konsorciuose su tarptautinėmis institucijomis (pvz., tarpdisciplininė doktorantūros programa „Šiuolaikinė Rusijos ir Kinijos ekonominė teisė globalioje ekonomikoje“)¹⁹.

¹⁷ Interviu su prof. J. Juškevičiumi. Mykolo Romerio universitetas, 2015-12-02.

¹⁸ Lithuania: Research Assessment Exercise Panel S2: Social Sciences, MOSTA, March 2015, p. 21 [žiūrėta 2015-11-12]. <http://www.mosta.lt/images/vertinimas/Benchmarkingo_ataskaitos/research_assessment_exercise_social_sciences2.pdf>.

¹⁹ Ten pat, p. 22.

Igyvendinta daugybė projektų, kurie prisidėjo tiek prie valstybės pareigūnų bei tarnautojų kvalifikacijos kėlimo, tiek ir padėjo mokslinius pagrindus kai kuriems valstybės sprendimams. Pavyzdžiui, per pastaruosius kelerius metus kelis kartus iš esmės keitėsi baudžiamųjų įstatymų nuostatos, reglamentuojančios ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų veiklą, kvalifikaciją, jiems keliamus tyrimo uždavinius, taip pat susidurta su tarptautiniu elementu. Reaguojant į šiuos poreikius, vykdyti Vidaus reikalų ministerijos (toliau – VRM) ir pavaldžių policijos įstaigų tyrėjų perkvalifikavimo modulių rengimo ir įgyvendinimo bei kvalifikacijos tobulinimo projektai (2013–2015 m.), juos įgyvendinant kvalifikaciją pakėlė apie 300 ikiteisminio tyrimo pareigūnų. Universiteto mokslininkų pastangomis sukurtas moksliai pagrįstas įrankis, skirtas nusikalstamumo ir jo žalos Lietuvoje analizei bei vertinimui (projektas „Dviejų spindulių“ modelio sukūrimas ir taikymas registruoto bei latentinio nusikalstamumo Lietuvoje tyrime, 2010–2012 m.). Sukūrus „Dviejų spindulių“ nusikalstamumo tyrimo metodiką buvo sudarytos sąlygos daug tikslesniam nusikalstamumo Lietuvoje, jo kitimo tendencijų ir žalos vertinimui, tai sukūrė prielaidas parinkti adekvačius nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės būdus bei skirti atitinkamus išteklius. Parengta informacinė sistema su registruoto nusikalstamumo kompleksinei analizei reikalingais duomenimis ir funkcijomis galimybėmis, šią sistemą internete gali naudoti visi kriminologinio pažinimo subjektai²⁰.

Svarbiausi moksliniai tyrimai

Neįmanoma šioje trumpoje apžvalgoje net ir paviršutiniškai aptarti visus svarbiausius mokslinius rezultatus, kuriuos per pastarąjį dvidešimtmetį pasiekė fakulteto mokslininkai. Teatleis mums skaitytojas, neradęs daugybės čia nepaminėtų, ne mažiau svarbių leidinių ir tyrimų, nes pateiktieji tik iliustruoja fakulteto institutų ir katedrų mokslinę veiklą, bet nepretenduoja į išsamią visos veiklos apžvalgą. Svarbiausi moksliniai tyrimai

²⁰ Interviu su prof. J. Zajančkauskiene, Baudžiamosios teisės ir proceso instituto direktore. Mykolo Romerio universitetas, 2015-12-01.

pateikiami pagal teisės šakas ir iš dalies sutampa su skirtingais laikotarpiais fakulteto institutų ir katedrų kuruotomis sritimis.

Reikia pasakyti, kad nepaprastai vertingą darbą, susistemines atrinktus fakulteto leidžiamame žurnale „Jurisprudencija“ publikuotus mokslinių tyrimų rezultatus nuo fakulteto veiklos pradžios iki 2013 m., atliko M. Maksimaitis, kuriam talkino grupė fakulteto specialistų. Profesoriaus nuomone, „Jurisprudencijos“ turinys duoda pagrindą konstatuoti itin didelį joje skelbtų publikacijų įvairiapusiškumą – leidinyje skelbta medžiaga apima beveik visas teisės mokslų šakas, jame analizuojami tiek konceptualūs klausimai, tiek sprendžiamos labai konkrečios praktikos padiktuotos problemos. Daugelis paskelbtų publikacijų yra orientuotos į tam tikro laikotarpio svarbiausias teisės problemas, keliami ir nagrinėjami mokslui ir praktikai aktualūs probleminiai dalykai, kurių konstitucinės procedūros nėra itin tiksliai sureguliuotos galiojančiuose įstatymuose. Publikacijų autoriai nuolat atsiliepia į teisinio reglamentavimo Lietuvoje naujoves, daug dėmesio skiria tiems institutams, kurių Lietuvos teisėje anksčiau nebuvo arba kurių tyrinėjimai iki Nepriklausomybės atkūrimo dėl įvairių priežasčių negalėjo būti plėtojami²¹. Šios profesoriaus mintys puikiai tiktų ir visoms fakulteto mokslininkų išleistoms publikacijoms, ne tik pasirodžiusioms „Jurisprudencijoje“. Profesoriaus indėlis į teisės mokslo fakultete raidos apibendrinimą yra savaime reikšmingas kaip atskiras leidinys, todėl šiame straipsnyje nebus atkartojamas.

Teisės teorija ir istorija

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę ir iškilus būtinybei kurti nacionalinę teisinę sistemą, laisvą nuo politinio diktato ir orientuotą į demokratinės visuomenės teisinio reguliavimo poreikius, tapo ypač aktualu suvokti, kas yra teisė. Kadangi teisinė valstybė yra teisės viešpatavimo organizacija, tai tokios valstybės pažintis turėtų prasidėti nuo teisės sampratos: kokios teisės viešpatavimo bus siekiama? Nuo to priklauso „teisės viešpatavimo“ turinys – visa teisinės valstybės esmė²². Teisės sampratą analizavę mokslininkai

²¹ Maksimaitis, M. Teisinės minties aruodas. „Jurisprudencijos“ dvidešimtmečiui. *Jurisprudencija*. 2013, 20(3), 839.

²² Vaišvila, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius: Litimo, 2000, p. 602.

ninkai teigė, kad svarbu netapatinti jos vien su tuo, kas nustatoma įstatymais, „nes tada įstatymas bus ne tik teisės išraiškos forma, bet ir jo turinys, t. y. pati teisė“ (D. Beinoravičius)²³.

Fakulteto teisės teoretikai nagrinėjo mokslo, skirto pažinti teisės prigimtį, esmę – teisės teorijos aspektus (L. Baublys, E. Spruogis et. al., 2012), teisėkūros teorinius pagrindus ir problemas, sukūrė teisinio personalizmo teisės sampratą (A. Vaišvilos monografijos: „Teisės teorija“, „Teisinės valstybės kūrimo problemos“, „Teisinis personalizmas“). Viena svarbiausių šios srities mokslo darbų – „Teisės teorijos įvadas“ (2010) nagrinėjami pagrindiniai teisės teorijos mokslo klausimai: teisės tradicijos, samprata, teorijos, teisinis reguliavimas, teisės šaltiniai, normos, aktai, įgyvendinimas, aiškinimas, teisiniai santykiai, atsakomybė, o antrasis leidinys (2012) buvo papildytas keliomis itin svarbiomis temomis, skirtomis teisiniams santykiams, teisiniam reguliavimui, teisės normų klasifikavimui, kolizijoms bei teisės teorijos objektui²⁴. Ši mokslo studija iki šiol yra viena pagrindinių priemonių studijuojantiems teisės teoriją.

Teisinės valstybės sampratos Lietuvoje plėtotė neatsiejama nuo A. Vaišvilos. Profesorius savarankiškai parengė išsamią teisinės valstybės studiją (2000), sukūrė teisinės valstybės modelį ir ganėtinai aiškiai suformulavo pagrindinius dabartinės teisinės valstybės principus. Jo žodžiais tariant, tai buvo pirmasis bandymas Lietuvoje analizuoti Lietuvos istorinę patirtį kuriant teisinę valstybę. Profesorius gilinosi į teisinės valstybės koncepciją Lietuvoje, jos raidą, modelius, istorinę retrospektyvą. Nagrinėta teisinės valstybės praktika – nuo teisėtumo valstybės iki „teisės viešpatavimo“ valstybės ir galiausiai – iki socialinės teisinės, arba „visų gerovės“, valstybės. Nuodugnus teisinės valstybės modelio tyrimas padėjo jam išvelgti galimą „teisės viešpatavimo“ tipo teisinės valstybės tolesnę evoliuciją link socialinės teisinės valstybės. Jis pasiūlė šių modelių tipų lietuviškus atitikmenis²⁵. 2000 m. buvo išleistas ir atskiras teisinės valstybės problematikos tyrinėjimams skirtas „Jurisprudencijos“ tomas (15(7)).

²³ *Op. cit.* 11, p. 31.

²⁴ Baublys, L.; Spruogis, E. et al. *Teisės teorijos įvadas. Liber Amicorum Egidijui Jarašiūnui: vadovėlis, antras leidimas* (pirmas leidimas 2010 m.). Vilnius: MES, 2012, p. 7.

²⁵ Šlapkauskas, V. Prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila – teisinės valstybės sampratos kūrėjas ir jos įgyvendinimo teisėkūroje plėtotojas. Beinoravičius, D. (red.) et al., *op. cit.* 16, p. 54.

Nūdienos teisinės valstybės kūrimo Lietuvoje problemos mokslininkų buvo siejamos su pilietinės teisės sampratos ir atviros visuomenės formavimusi bei precedentinės teisės legalizavimu. Pilietinės visuomenės ir konstitucingumo santykių dar 2003 m. nagrinėjusio fakulteto autorių kolektyvo nuomone, teisinis valdžių padalijimo reglamentavimas tėra tik prielaida, kad valdžios institucijų veikla atitiks visuomenės lūkesčius. Tuo tarpu „pilietinės visuomenės tikslas ir pareiga yra stebėti valdžios institucijų tarpusavio santykius ir teisinėmis priemonėmis juos veikti“²⁶. 2012 m. išleistoje studijoje „Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos“ atskleista teisinės valstybės idėjos raida ir jos įgyvendinimo kliūtys, dabartinės Lietuvos valstybės kūrimo ir visuomenės vertybinės būklės ryšys; teisinės valstybės sampratos interpretavimas ir jos lietuviškos tradicijos tyrimo perspektyvos; demokratinės teisinės ideologijos ir teisinės valstybės sampratos kūrimas²⁷. Kitame leidinyje, vertindami teisėkūrą Lietuvoje po Nepriklausomybės atkūrimo, mokslininkai išsako kritiką, kad teisės aktų rengėjai kol kas per mažai dėmesio skiria įstatymų tarpusavio derinimui. Todėl viena pagrindinių teisėkūros problemų jie įvardijo aiškios teisėkūros strategijos nebuvimą, dėl to, praėjus 25 metams po Nepriklausomybės atkūrimo, nemažėjantys įstatymų leidybos mastai liudija teisės sistemos perkrovą. Nuolatinė aukščiausių teisinę galią turinčių teisės aktų kaita, pildymai ir taisymai rodo teisės nestabilumą ir aiškios tokių aktų priėmimo koncepcijos neturėjimą, o nestabili teisė kuria visuomenės nestabilumą. Be abejo, Lietuva – ne išimtis – įstatymų infliacija yra visos Vakarų teisės sistemos problema, aktuali ir Europos Sąjungoje²⁸.

Analizuota ir žmogaus teisių faktinė realybė – teisinės valstybės turime tiek, kiek turime realios pagarbos žmogaus teisėms²⁹. Pastaraisiais metais teisininkų bendruomenė nemažai diskutuoja apie ekonominių krizių poveikį žmogaus teisėms. Pasakytina, kad A. Vaišvila dar 2000 m. apdairiai nuspėjo tokį ekonominių pasekmių poveikį: „ekonominė negalia likviduoja arba žymiai apriboja asmens pasirinkimo laisvę. Teisė išlikti atšaukia

²⁶ Mesonis, G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika. Pumputis, A.; Pakšas, A.; Vaišvila, A. *et al. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 131.

²⁷ *Op. cit.* 16, p. 14–15.

²⁸ *Op. cit.* 6, p. 501.

²⁹ *Op. cit.* 22, p. 605.

visas kitas asmens konstitucines teises. Žmonės, bijodami prarasti darbą, sutinka dirbti be darbo sutarties, nereikalauja įgyvendinti darbo saugumą užtikrinančių priemonių. Čia ne tik pažeidžiamos žmogaus teisės, bet ir savanoriškai atsisakoma nuo teisės ginti savo teisę.³⁰

Lietuvos teisės istorijai fakulteto mokslininkai skyrė ypač daug dėmesio, nes ji – turininga ir pamokanti, turinti tūkstantmetę praeitį ir viduramžiais pasiekusi vieną iš aukščiausių Europoje raidos lygį, ji duoda daugybę pamokų šiuolaikinės teisės raidai. Lietuvos teisės istorijos vadovėlis fakulteto teisės istorikų ir kitų mokslininkų pastangomis buvo išleistas dar 2002 m. (V. Andriulis, M. Maksimaitis, V. Pakalniškis, J. S. Pečkaitis, A. Šenavičius). Lietuvos teisės bei teisinės minties istorijos tyrinėjimai apibendrinti 2013 m. išleistoje studijoje „Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva. *Liber Amicorum* Mindaugui Maksimaičiui“. Studijoje teisės sistema, jos problemos analizuotos retrospektyviai, ieškant atsakymų į šiuolaikinius teisės klausimus, kadangi ankstesnių santykių vertinimas gali tapti svarbiu atskaitos tašku sprendžiant esamas visuomeninių reiškinių problemas³¹. Studijoje konstatuota, kad atkuriant valstybingumą 1990 m. kovo 11 d. aktais ir rengiant naują Konstituciją Lietuvos Nepriklausomybės siekis buvo siejamas su valstybingumo, kurio konstitucinės formos, valstybės identitetas buvo fiksuoti prieškario Lietuvos 1918–1940 m. konstitucinėje sandaroje, tęstinumu³². Teisinio Lietuvos valstybingumo tęstinumo pagrindus ir institucijų veiklą atkuriant valstybingumą nagrinėjo M. Maksimaitis³³. 1990 m. Kovo 11 d. Nepriklausomybės Aktą kaip teisinės formos politinę valią analizavo G. Mesonis³⁴. Svarbus yra ir autorių kolektyvo išleistas veikalas, kuriame demokratijos ir teisės raida Lietuvoje

³⁰ Ten pat, p. 606.

³¹ *Op. cit.* 11, p. 7.

³² Žilys, J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos konstitucinio paveldo politiniuose teisiniuose kontekstuose. Šapoka, G.; Beinoravičius, D. *et al.*, *op. cit.* 11, p. 10, 343.

³³ Maksimaitis, M. Teisinis Lietuvos valstybingumo tęstinumo pagrindas. Mesonis, G. (red.) *et al.*, *op. cit.* 2; Maksimaitis, M. *Mažoji konstituanta: Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą*. Vilnius: Justitia, 2011.

³⁴ Mesonis, G. 1990 m. Kovo 11 d. Nepriklausomybės Aktas: politinė valia teisinėje formoje. Mesonis, G. (red.) *et al.*, *op. cit.* 2.

nagrinėjama kaip vientisas turinio formos procesas, vertinant jo brandos laipsnį žmogaus teisių apsaugos ir įgyvendinimo interesais³⁵.

Fakulteto mokslinių tyrimų rezultatai pažymėtini ir teisės filosofijos bei sociologijos srityse: teisės filosofijos šiuolaikinius aspektus nagrinėjo S. Arlauskas (2011)³⁶, o 2015 m. išleistas autorių kolektyvo vadovėlis „Teisės sociologija“ (A. Kazlauskienė, A. Petkus, R. Petkuvienė, V. Šlapkauskas).

Fakulteto teisės teoretikai ir teisės istorikai yra įgyvendinę keletą mokslinių projektų. Pavyzdžiui, 2009–2010 m. pagal Lietuvos mokslo tarybos (toliau – LMT) nacionalinę mokslo programą „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“ įgyvendintas mokslo tyrimų projektas „Valstybės ir teisės problemos lietuvių išeivijos darbuose“. Projektas buvo skirtas lietuvių išeivijos publikacijų analizei. Šiomis publikacijomis remtasi formuojant valstybės pagrindus atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę. Jos Lietuvos mokslui reikšmingos kaip tautos paveldas bei teisinės mintys, kurios nebuvo suvaržytos sovietmečio ideologijų. Lietuvoje apie mokslinę ir publicistinę lietuvių teisininkų veiklą emigracijoje nedaug buvo žinoma, lietuvių išeivijos teisinė mintis taip pat tyrinėta labai mažai. Todėl kaip labai reikšmingas rezultatas supažindinant Lietuvos visuomenę su šių teisininkų darbais gali būti vertinama monografija „Valstybės ir teisės problemos lietuvių išeivijos publikacijose (1944–1990)“ (M. Maksimaitis, K. Miliauskaitė, G. Šapoka, 2011). Fakultete nuolat vyksta diskusijos teisės teorijos, istorijos ir filosofijos klausimais. Pavyzdžiui, 2009 m. surengta diskusija „Teisės principai ir žmogaus teisės“, skirta Teisės filosofijos sekcijos įkūrimo 10-mečiui paminėti, tais pačiais metais – mokslinė konferencija „Kaip galimas teisės mokslas?“ kartu su Tarptautinės teisės ir filosofijos asociacija.

Apgintos disertacijos mokesčių teisės paskirties (G. Užubalis, 2012), subsidiarumo principo valstybės valdyme ir savivaldoje (V. Kondratienė, 2011), viešosios teisės Lietuvos Statutuose (R. Kazlauskienė, 2009), Lietuvos interesų gynimo Nuolatiniaame tarptautiniame teisingumo teisme (G. Šapoka, 2006), teisės principų sampratos (K. Jankauskas, 2005), antikinės teisingumo sampratos (L. Baublys, 2004), 1918–1940 m. Lietuvos tarptautinių sutarčių (A. Raišytė-Daukantienė, 2004), įstatymų leidybos (P. Ra-

³⁵ Vaišvila, A. (red.). *Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990–2007 m.)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

³⁶ Arlauskas, A. *Šiuolaikinės teisės filosofija*. Vilnius: Charibdė, 2011.

gauskis, 2004), žmogaus teisių (K. Miliauskaitė, 2004, R. Petkuvienė, 2006, E. Venckienė, 2009), teisės ir įstatymo santykio (D. Beinoravičius, 2003), teisinio pliuralizmo (R. Šimašius, 2002), teisinių sankcijų (G. Lastauskienė, 2002), demokratinės valstybės socialinės paskirties ir socialinės teisinės valstybės (E. Spruogis, 2002, J. Bieliauskaitė, 2011) ir kitomis temomis.

Konstitucinė teisė

Teisės fakultete susibūręs stiprus konstitucinės teisės mokslininkų ir praktikų kolektyvas. Iš svarbiausių mokslinių kryptių galima išskirti fundamentaliuosius konstitucinės teisės bei specializuotus, skirtus įvairiems konstituciniams institutams mokslinius tyrinėjimus. Prie pirmųjų priskirtini keli fakulteto išleisti vadovėliai, kaip antai 2012 m. autorių kolektyvo veikalas „Lietuvos konstitucinė teisė: *Liber Amicorum* Juozui Žiliui“, kuris aprėpia visus pagrindinius konstitucinės teisės institutus, konstitucijos teorijos pagrindus, konstitucinės teisės sampratą, valstybės konstitucingumo raidą iki ir po Nepriklausomybės atkūrimo, 1992 m. LR Konstitucijos bruožų analizę. Paties konstitucionalizmo raidos aspektus po 1992 m. nagrinėjo J. Žilys, T. Birmontienė bei V. Sinkevičius. Ypatingas ir išskirtinis leidinys yra LR Konstitucijos vertimai į 13 užsienio kalbų³⁷.

Ankstesniais metais išleistuose veikaluose mokslininkai domėjosi esminiais valstybės gyvavimo institutais. 2002 m. pasirodė atskiras „Jurisprudencijos“ tomas „Konstitucija XXI amžiuje“ (30 (22)). Dar 2003 m. išleistoje kolektyvinėje monografijoje „Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė“ atskleistas pilietinės visuomenės kaip modernios valstybės kūrėjos santykis su konstitucija. Buvo teigiama, kad stabili konstitucija ir joje įtvirtintos vertybės sudaro tvirtas prielaidas pilietinės visuomenės raidai³⁸. Nagrinėtos ir valstybės valdymo formos konstitucinėje teisėje bei valdžių padalijimo problemos. Lietuva buvo vertinama kaip neatskirama Vidurio ir Rytų Europos geopolitinio regiono narė, todėl buvo svarstoma, kiek procesai, vykstantys šiame regione, veikė valdymo formos vystymąsi Lietuvoje. Tyrime „Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos

³⁷ 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vertimai į 13 kalbų. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

³⁸ *Op. cit.* 26, p. 4–5.

Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste“ (2003) pasiūlyti vienodi valstybių valdymo formos vertinimo kriterijai³⁹. Nemažai dėmesio skirta ir atskirų valstybės institucijų analizei. Kolektyvinėje monografijoje „Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: *Liber Amicorum* Česlovui Juršėnui“ (2008) gilintasi į parlamentarizmo raidą skirtingais istorijos tarpsniais, Konstitucijoje įtvirtintu valdžių padalijimo principu paremtu parlamento veiklos aktualijas, taip pat kai kurių užsienio šalių parlamentų veiklos teisinius ir istorinius bruožus⁴⁰. Kaip konstatuoja J. Žilys, „vienu iš svarbiausių veiksnių, pagal kurį gali būti vertinamas Tautos atstovo veiklos efektyvumas, yra tai, kaip jis naudojasi Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų leidybos iniciatyvos teise. Atsižvelgiant į šiuolaikinį teisinio reguliavimo sudėtingumą ir didėjančią vykdomosios valdžios įtaką įstatymų leidimo politikai, parlamentą sudarančių narių aktyvi veikla kuriant teisės normas yra labai reikšminga įgyvendinant visuomenės socialinius politinius lūkesčius, t. y. visa tai, kas sudaro atstovaujamosios institucijos veiklos prasmę vertinant socialinių vertybių visumos požiūriu“⁴¹. Parlamentui skirtoje V. Sinkevičiaus monografijoje „Parlamento teisės studijos“ (2011) analizuota Lietuvos parlamentarizmo raida, Seimo, kaip tautos atstovybės, konstitucinis statusas, jo funkcijos ir įgaliojimai, taip pat teisiniai Seimo veiklos pagrindai⁴². Autorių kolektyvo veikalas „Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje“ (2011) atskleidė įvairius LR Prezidento konstitucinio statuso aspektus: prezidento dekreto doktriną, įgaliojimus teikiant pilietybę, formuojant teisminę valdžią, skiriant valstybinius apdovanojimus, veto konstitucinius įgaliojimus bei konstitucinę atsakomybę. Šie aspektai iki tol mokslinėje doktrinoje buvo menkai atskleisti arba atspindi šiuolaikinės lietuviškos konstitucinės jurisprudencijos išskirtinumą. Kartu pateikti kitų pasaulio šalių prezidento konstitucinio statuso ypatumai. G. Mesonis, analizuodamas Lietuvoje taikomo prezidento veto teisės

³⁹ Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 181, 183.

⁴⁰ Mesonis, G. (red.). *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum* Česlovui Juršėnui. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 7–10.

⁴¹ Žilys, J. Česlovas Juršėnas: parlamentaras demokratinėje visuomenėje. Mesonis, G. (red.) *et al.*, *op. cit.* 40, p. 33.

⁴² Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 11.

modelį, kėlė klausimą, ar šis veto yra pakankamas, tačiau kartu pabrėžė, kad veto stiprumas negali būti lemiamas veto modelio kokybės požymis. Be to, veto modelį reikėtų vertinti visos valstybės valdymo formos kokybės kontekste. Jis konstatavo, kad dažnai girdimi siūlymai keisti, stiprinti prezidento veto nėra pakankamai argumentuoti⁴³. V. Sinkevičius analizavo prezidento konstitucinės atsakomybės klausimą ir pašalinimą iš pareigų apkaltos proceso tvarka, kuris iki šių dienų vis dar kelia daugybę klausimų mūsų valstybėje. Autorių kolektyvas atskleidė prezidento konstitucinį statusą ir kitose pasaulio valstybėse. Teisminės valdžios konstitucinį statusą analizavo E. Vaitkienė ir M. Vainiutė (2010), pabrėždamos išskirtinę teismų sistemos funkcionavimo kokybės ir skaidrumo reikšmę, kai Lietuvos visuomenė išgyvena svarbius socialinius ir ekonominius pokyčius.

Svarbus fakulteto mokslininkų tyrinėjimų objektas buvo konstitucinės teisės šaltiniai. Naujų Lietuvos konstitucinės teisės šaltinių ypatumus, atsiradusius dėl Konstitucinio Teismo veiklos, nagrinėjo T. Birmontienė (2013), ji taip pat tyrė konstitucinės teisės šaltinių santykį su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (2010). Profesorė konstatavo, kad ne tik Konvencijos teisė daro įtaką Konstitucinio Teismo jurisprudencijai, bet ir kai kurie Teismo aktai turi ypatingą reikšmę, nes juose formuojama konstitucinė doktrina, aiškinanti konstitucines teises ir jų gynimo galimybes, padedanti išvengti ne tik konstitucinių žmogaus teisių, bet ir Konvencijos ginamų teisių pažeidimų⁴⁴. Fakulteto mokslininkai pabrėžė konstitucinių principų svarbą Konstitucijos aiškinimui ir skyrė daug dėmesio jų nagrinėjimui. Lygiateisiškumo principo įtvirtinimo raidą Lietuvos konstitucinėje teisėje nagrinėjo V. Sinkevičius (2013). Jo teigimu, tikrasis konstitucinio reguliavimo turinys gali būti atskleistas tik kai konstitucinės normos yra analizuojamos konstitucinių principų kontekste, kadangi jie persmelkia Konstitucijos normas, lemia jų turinį, kitaip tariant, yra konstitucinių normų pamatas. Toks požiūris leidžia Konstituciniam Teismui atskleisti vis naujus konstitucinio reguliavimo aspektus,

⁴³ Mesonis, G. (red.). *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: MES, 2011, p. 200–202.

⁴⁴ Birmontienė, T. Europos žmogaus teisių konvencija ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė doktrina. Mesonis, G. (red.) *et al., op. cit.* 2, p. 414.

realiai įgyvendinti gyvosios Konstitucijos idėją⁴⁵. Iškeliamą konstitucinio visuminio reguliavimo svarbą, būtinybę tirti ne tik teisės akto prieštaravimą vienam straipsniui, bet ir atitiktį visai Konstitucijai⁴⁶. Kaip itin svarbų ir universalų profesorius išskyrė lygiateisiškumo principą, jį pažeidus griūtų visa Konstitucijos principų ir nuostatų grandinė. Todėl tikrinant teisės akto atitiktį Konstitucijai visada turi būti įsitikinta ir tuo, kad buvo laikomasi lygiateisiškumo principo⁴⁷. Nagrinėdamas teisingumo principo taikymą nuosavybės atkūrimo klausimo kontekste L. Baublys teigė, kad šis daugiareikšmis principas negali būti aiškinamas tik kaip „interesų pusiausvyros“ siekis, nes tam tikrais atvejais teisingumas reikalauja ne siekti pusiausvyros, bet užtikrinti proporcingą atsaką į teisiųjų gėrių pažeidimus (pvz., baudžiamojose teisėse) ar apsaugoti silpnesniosios teisinio santykio šalies interesus (darbo teisėje)⁴⁸. G. Mesonis parengė pirmą kompleksinį darbą Lietuvoje apie konstitucijos interpretuotojus ir interpretavimo metodologiją (2010). Domėtasi Mykolo Romerio asmenybe ir konstitucionalizmu (atskiras „Jurisprudencijos“ tomas, 2005, 64 (56)).

Žmogaus teisių apsauga Lietuvoje, kaip ir kitose demokratinėse valstybėse, yra kertinis valstybės pagrindas. Lietuva nuo pat pirmųjų valstybingumo žingsnių siekė garantuoti žmogaus, piliečio, tautinių bendrijų teises. Šios nuostatos buvo nuosekliai laikomasi visuose teisinės reformos etapuose⁴⁹. Kadangi žmogaus teisės yra Konstitucijos garantas, konstitucinės teisės atstovai fakultete deramą dėmesį skyrė ir asmens teisių gynimo temai. Poreikiais grįstą žmogaus teisių raidą konstitucionalizmo kontekste nagrinėjo A. Pumputis (2008). Profesorius iškėlė individo poreikio, kaip realiausio kriterijaus kuriant žmogaus teisių sistemą, klausimą, poreikių vertinimo naudą priešindamas formaliajam žmogaus teisių užtikrinimui tik pagal įstatymus bei kitų norminių aktų formuluotes⁵⁰. Jis svarstė

⁴⁵ *Op. cit.* 11, p. 513.

⁴⁶ Ten pat, p. 513, 515.

⁴⁷ Ten pat, p. 517–518.

⁴⁸ Baublys, L. Teisingumo samprata Lietuvos Respublikos teisės aktuose ir jų taikymo praktikoje. Vaišvila, A. (red.). *et al.*, *op. cit.* 35, p. 380.

⁴⁹ Bilevičiūtė, E.; Vainiūtė, M. (red.). *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 646.

⁵⁰ Pumputis, A. Poreikis kaip žmogaus teisių raidos pagrindas. Katuoka, S. (atsak. red.) *et al. Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranui Kūriui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 321.

valstybės vaidmenį tenkinant poreikius bei nagrinėjo skirtingus gerovės užtikrinimo modelius bei prielaidas išvengti socialinės dezintegracijos⁵¹. Žmogaus teisių užtikrinimas turėtų būti siejamas su žmonių galimybėmis realizuoti save kaip asmenybėms, socialine aplinka bei poreikių sistemos analize, todėl žmogaus teisių sistemos pagrindas negali būti vienos kultūros standartas ar vienos tautos lūkesčiai⁵². 2009 m. išleistoje kolektyvinėje monografijoje „Žmogaus teisių apsaugos institucijos“ (E. Jarašiūnas, E. Žiobienė, I. Žalėnienė, S. Vidrinskaitė, D. Gailiūtė) nagrinėtas iki šiol aktualus nacionalinės žmogaus teisių institucijos klausimas ir įvairūs tokių institucijų modeliai, svarstytas ombudsmenų (Seimo kontrolierių) institucijų vaidmuo, teismų sistemos ir Konstitucinio Teismo vaidmuo užtikrinant žmogaus teisių apsaugą šalyje, pristatytos pagrindinės tarptautinės ir regioninės žmogaus teisių institucijos. Autoriai pateikė ir kitų valstybių sėkmingą patirtį, kuri gali būti panaudota Lietuvoje. 2014 m. išleistoje mokslo studijoje „Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai“ pateiktas Lietuvos valstybėje vykusios teisės reformos proceso, jo tendencijų ir rezultatų vertinimas⁵³. Autoriai nagrinėjo teisinių santykių tarp valstybės ir asmens sureguliovimo klausimus, žmogaus teisių katalogo tikrąjį turinį, valstybės vaidmenį įgyvendinant žmogaus teises, teismų nepriklausomumo aspektus. Nagrinėtos atskiros šiuo metu vis aktualesnės asmens teisės į privatumą, paciento teisės, teisės į sveiką ir švarią aplinką, taip pat susirinkimų teisė, teisė į teisingą teisminį procesą. Jau tuomet mokslininkai gilinosi į valstybės garantuojamos teisinės pagalbos problemas, su kuriomis susiduriama Lietuvoje ir kurios šiuo metu plačiai diskutuojamos teisininkų bendruomenėje. J. Bieliauskaitė žmogaus teises ir jo gerovę susiejo su gyvenimo kokybe, teigdama, kad, „viena vertus, žmogaus teisių įgyvendinimas reikalauja bent minimalaus gerovės lygio. Kita vertus, pačios žmogaus teisės laikytinos esmine kokybiško žmogaus gyvenimo sąlyga, kuri atveria galimybes realizuoti savo gero gyvenimo sampratą, o žmogaus realios galimybės naudotis jomis leidžia įvertinti visos visuomenės gerovės lygį“⁵⁴. Nagrinėdama teisminės valdžios nepriklausom-

⁵¹ Ten pat, p. 323–324, 327.

⁵² Ten pat, p. 332.

⁵³ Cit. op. 49.

⁵⁴ Bieliauskaitė, J. Valstybės vaidmens užtikrinant žmogaus teises teoriniai aspektai. Bilevičiūtė, E.; Vainiūtė, M. (red.), op. cit. 49, p. 43.

mumo aspektus T. Birmontienė kėlė ir teisėjų socialinių teisių garantijų sistemos, kaip svarbios teisėjo nepriklausomumo garantijos, klausimą, kuris tapo ypač aktualus ekonomikos krizės sąlygomis Lietuvoje. D. Jočienė, analizuodama Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) reformas ir ateities perspektyvas pabrėžė būtinus veiksmus ir valstybės lygmenyje, kadangi „vien Teismas negali tinkamai ir kokybiškai garantuoti žmogaus teisių apsaugos Europoje“. Būtinai valstybių veiksmai užtikrinant Teismo sprendimų vykdymą, kuriant naujas teisinės gynybos priemones dėl vidaus teisėje konstatuotų Konvencijos pažeidimų, sumokant priteistas kompensacijas, keičiant ir tobulinant įstatymų bazę, skleidžiant žinias apie Konvenciją ir mokant pareigūnus imtis tinkamų priemonių, kad nereikėtų kreiptis į EŽTT⁵⁵. Šiuo metu labai aktualią vaiko teisių apsaugos problematiką nagrinėjo E. Žiobienė, svarstydamą net ir tokius Lietuvai naujus aspektus, kaip religinių simbolių naudojimas arba musulmoniškų skarelių ryšėjimas mokyklose. E. Žiobienė konstatuoja, kad konstitucinės jurisprudencijos vaiko teisių klausimais Lietuvoje dar trūksta. Ji taip pat tyrinėjo Konstitucinio Teismo vaidmenį žmogaus teisių apsaugos srityje ir nurodė, kad galimybė asmeniui kreiptis tiesiogiai į šį Teismą padėtų užtikrinti geresnę žmogaus teisių gynybą, bei rekomendavo tokią teisę numatyti ir kontrolieriams (Seimo, lygių galimybių ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriams), kadangi subjektų rato išplėtimas garantuotų didesnę konstitucinių žmogaus teisių apsaugą ir gerokai sumažintų tarptautinių institucijų sprendimų dėl žmogaus teisių pažeidimų Lietuvoje⁵⁶.

Fakulteto mokslininkų dėmesio sulaukė ne tik Lietuvos konstitucinė sistema, bet ir kitų Europos Sąjungos bei skirtingų pasaulio šalių sistemos. 2012 m. išleistoje mokslo studijoje „Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos“ lyginamuoju aspektu išnagrinėta net 27 užsienio šalių konstitucinės raidos Europoje patirtis, atskleistas įvairių ES valstybių narių konstitucinis paveldas bei klausimai, susiję su šių šalių siekais įgyvendinti uždavinius, kurie iškyla integraciniuose procesuose derinant valstybių ir

⁵⁵ Jočienė, D. Europos Žmogaus Teisių Teismas – tarptautinė regioninė žmogaus teisių gynybos institucija: istorija, jurisprudencija, ateities perspektyvos. Bilevičiūtė, E.; Vainiūtė, M. (red.), *op. cit.* 49, p. 172.

⁵⁶ Žiobienė, E. Žmogaus teisių ir laisvių apsauga: Lietuva Europos kontekste. Mesonis, G. (red.) *et al.*, *op. cit.* 2, p. 320.

Sąjungos interesus⁵⁷. Kiek anksčiau fakulteto konstitucinės teisės mokyklos atstovai išleido užsienio šalių konstitucijų studiją (Jarašiūnas, E., Mesonis, G., 2004), šiuolaikinių konstitucijų studiją (Birmontienė, T. et al., 2005), konstitucinio reguliavimo įvairovės kolektyvinę monografiją (Bacevičius, V. et al., 2006). Kolektyvinėje monografijoje „Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą“ (2005) nagrinėtos įvairių užsienio šalių konstitucijos, pabrėžiant konstitucinį reguliavimą kaip sėkmingą demokratinių pertvarkymų konstitucinio įtvirtinimo pavyzdį, kaip siekį moderniai susisteminti egzistuojančią konstitucinę sistemą ar kaip bandymą pereinamojo pobūdžio visuomenėje įtvirtinti tam tikrus konstitucionalizmo elementus⁵⁸. Kitų šalių konstitucijų nagrinėjimas yra ypač vertingas, nes padeda įvesti mūsų konstitucines realijas į platesnį konstitucinį kontekstą, be kurio neįmanoma būtų formuoti ir plėtoti tvirtą konstitucinės teisės pagrindą Lietuvoje. 2015 m. pasirodė autorių kolektyvo pirmasis iš trijų tomas „Pasaulio valstybių konstitucijos: moksliskai komentuoti vertimai“⁵⁹, o 2016 m. numatyti dar du šio leidinio tomai.

Pastaraisiais metais išaugęs integracijos Europos Sąjungoje aktualumas lėmė mokslinius tyrimus konstitucijos ir ES santykio kontekste. Kolektyvinė mokslo studija „Konstitucionalizmas ir teisės politika Europos Sąjungoje“ (2013) buvo skirta parodyti vis skirtingesnėmis dimensijomis atsiskleidžiančiam konstitucionalizmo ir teisės politikos vaidmeniui kuriant viršnacionalines teisine institucijas ir inicijuojant nacionalinių valstybių teisinių sistemų persitvarkymą, taip pat svarstyti teisės politikos klausimai. Šioje studijoje nagrinėti ES bendri teisės politikos reiškiniai, teisės politika nacionalinių valstybių parlamentarizmo lygmeniu bei ES teisės politikos poveikio Lietuvos administracinės teisės raidai atvejo tyrimas, kartu pabrėžiant, kad visų Europos teisės šakų ir apskritai politikos konstitucionalizacija bus vis aktualesnis reiškinys netolimoje ateityje⁶⁰. Studijos autoriai išryškino vieną naujausių tendencijų, kuri susijusi su

⁵⁷ Beinoravičius, D.; Birmontienė, T.; Butvilavičius, D. et al. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 12–13.

⁵⁸ Autorių kolektyvas. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 5–6.

⁵⁹ Beinoravičius, D.; Birmontienė, T. (red.) et al. *Pasaulio valstybių konstitucijos: moksliskai komentuoti vertimai*. I tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015.

⁶⁰ *Op. cit.* 4, p. 8–10.

konstitucinių klausimų skverbimusi į teisinį gyvenimą, taip pat didėjančią konstitucinės jurisprudencijos galią. Jie tai pavadino teisės konstitucionalizacija ir viešosios politikos juridizacija⁶¹.

Konstitucinės teisės tematika atsispindi ir fakultete apgintose disertacijose, kuriose nagrinėti rinkimų teisės (I. Pukanasytė, 2014), konstitucijos pataisų (D. Butvilavičius, 2013), žodžio laisvės ir kitų konstitucinių vertybių pusiausvyros (A. Šindeikis, 2011), prokuratūros raidos (V. Žiemelis, 2011), žiniasklaidos teisės (L. Meškauskaitė, 2004), Seimo kontrolierių Lietuvos žmogaus gynimo sistemoje (S. Vidrinskaitė, 2003), informacijos apie žmogaus privatų gyvenimą apsaugos (E. Žiobienė, 2003), konstitucinio teismo doktrinos Lietuvos teisinėje sistemoje (J. Žilys, 2000), Lietuvos valdymo formos (G. Mesonis, 2000), valstybės valdžios institucijų santykių problemų konstitucinėje justicijoje (E. Jarašiūnas, 1999) ir kiti klausimai.

Fakulteto konstitucionalistai aktyviai skatina diskusijas aktualiais konstitucinės teisės klausimais. Jau tradicine yra tapusi kasmetinė konferencija, skirta Konstitucijos dienai paminėti bei konstitucinėms aktualijoms aptarti. 2014 m. ši konferencija buvo skirta Konstitucijos ir ES teisės santykio klausimams ir narystės ES 10-mečiui paminėti, 2015 m. – Konstitucijos įgyvendinimo patirčiai ir problemoms ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio valstybėse.

Tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė

Per beveik 20 metų fakulteto mokslininkai išleido daugiau kaip ketvirtį tūkstančio publikacijų tarptautinės ir ES teisės probleminiais klausimais. Tarptautinės viešosios teisės tyrimuose daug dėmesio skiriama ne tik bendriesiems tarptautinės teisės klausimams, bet ir tarptautinės jūrų teisės, humanitarinės teisės, žmogaus teisių apsaugos, prieglobsčio ir pabėgėlių teisės, sutarčių teisės aktualijoms. Anglų, prancūzų ir lietuvių kalbomis išleistoje kolektyvinėje monografijoje „Teisė besikeičiančioje Europoje“ (2008)⁶² garsiausi Lietuvos teisės mokslininkai ir praktikai bei Europos Žmogaus Teisių Teismo ir ES Teisingumo Teismo teisėjai tyrė tarptautinės

⁶¹ Ten pat, p. 7.

⁶² *Op. cit.* 50.

teisės, ES teisės ir žmogaus teisių apsaugos aktualijas. Transnacionalines teisines sistemas, jų santykio ir sąveikos problematiką nagrinėjęs mokslininkų kolektyvas (2014) išskyrė tarptautinės teisės ir ES teisės sistemų teismų jurisdikcijos taikymo problemas, tarptautinių, europinių ir nacionalinių konstitucinių teismų bendradarbiavimo galimybes, žmogaus teisių apsaugos problemas, ypač susijusias su Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijų įgyvendinimu ES valstybėse narėse. Konstatuota, kad sprendžiant bendrąjį tarptautinės teisės ir ES teisės santykio klausimą, pradinė pozicija yra tokia, kad tiek tarptautinė teisė, tiek ES teisė yra savarankiškos teisinės sistemos, tarp kurių veikia nuolatinis susisiekimų laukas, kuris turi tendenciją plėstis. Todėl siekiant išvengti šių sistemų konfliktų, būtina derinti jų teisės normas. Taip pat pripažįstamas tam tikras Konstitucijos ir ES teisės sistemų atskirumas, viršenybė kiekvienos iš jų veikimo srityje, tačiau pabrėžiama būtinybė Konstituciją bei konstitucinę doktriną koordinuoti ir derinti su ES teise, tuo tarpu iš konstitucinių principų ir normų kyla konstitucinio teismo pareiga aiškinti Konstituciją kuo palankiau atsižvelgiant į atitinkamas ES teisės normas⁶³.

Tyrinėjimus tarptautinės viešosios ir jūrų teisės srityje vykdęs žymiausias jūrų teisės specialistas S. Katuoka išleido pirmąjį tarptautinės jūrų teisės vadovėlį (1997), kuris padėjo pamatus šios teisės šakos studijoms ne tik Mykolo Romerio universitete, bet ir kitose Lietuvos aukštosiose mokyklose. Tarptautinių sutarčių tematiką vadovėlyje „Tarptautinių sutarčių teisė“ (2011) nagrinėjo L. Jakulevičienė. Tuometinio LR Konstitucinio Teismo teisėjo profesoriaus D. Žalimo žodžiais, „per daugiau kaip 200 metų, kiek siekia tarptautinės teisės mokslo istorija Lietuvoje, nebuvo išleista tokios, iš esmės visą tarptautinių sutarčių teisės tematiką ir problematiką apimančios, knygos lietuvių kalba“⁶⁴. Pastaraisiais metais išleista S. Katuokos studija „Tarptautinės teisės šaltiniai“ (2013) užpildė iki tol buvusį vakuumą, kai beveik nebuvo leidinių, kurie apimtų svarbiausias tarptautines sutartis ir teisminę praktiką. Leidinyje pateikiama ne tik bendroji teisės šaltinio samprata, bet ir apibūdinami visų pagrindinių tarptautinės teisės šakų ir

⁶³ Katuoka, S. (red.). *Transnacionalinės teisinės sistemos – santykio ir sąveikos problemos*: mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 329, 331–332.

⁶⁴ Jakulevičienė, L. *Tarptautinių sutarčių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 13.

ES teisės šaltiniai, pristatomi svarbiausi LR Konstitucinio Teismo ir Aukščiausiojo Teismo sprendimai tarptautinės teisės srityje⁶⁵.

Teisės fakulteto kolektyve ypač gausu žmogaus teisių srities mokslininkų. Tarptautinė žmogaus teisių apsaugos sistema neretai susilaukia kritikos dėl savo deklaratyvumo ir teisių gynimo neefektyvumo. Iki šiol veiksmingiausiu žmogaus teisių gynimo mechanizmu Europoje pripažįstamos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos taikymo ir aiškinimo problematiką nagrinėjo D. Jočienė (2008), atskiras Konvencijos užtikrinamas teisės – L. Štarienė („Teisė į teisingą teismą“, 2010), žmogaus teisių užtikrinimą administraciniuose teismuose taikant šią Konvenciją analizavo V. Valančius (2008). S. Katuokos veikalai mirties bausmės tema (kartu su V. Dobryniniu – „Mirties bausmė Lietuvoje“, 1999 ir „Mirties bausmė ir tarptautinė teisė“, 2000) itin atitiko tuometinį laikotarpį, kai reikėjo įrodyti, kad ši bausmė yra nepriimtina demokratinėje valstybėje. Tyrimuose skirta daug dėmesio atskiroms žmogaus teisių grupėms: vartotojų teisėms (S. Katuoka, M. Kiškis, G. Pranevičius, V. Šlapkauskas, 2006; F. Petrauskas, 2015), tautinių mažumų teisėms (2013). Žmogaus teisių tyrimuose nagrinėtos religijos išraiškos laisvės ribojimų demokratinėje visuomenėje problemos (D. Vitkauskaitė-Meurice, R. Valutytė, D. Gailiūtė, 2012). Žmogaus teisių teisės studijoms skirtas Tarptautinės žmogaus teisių apsaugos uždavinynas (2013).

Lietuvoje turbūt nėra kitos mokslo įstaigos, kurioje būtų tiek daug prieglobsčio, pabėgėlių teisės mokslininkų, kurių dėka išsivystė prieglobsčio teisės mokslas Lietuvoje. Fakulteto mokslininkai (L. Jakulevičienė, L. Biekša) buvo ne tik pirmieji, pradėję analizuoti šią tuo metu visiškai naują teisės sritį Lietuvoje, tačiau ir per daugiau kaip 15 metų nuosekliai tyrė sparčiai besivystančios ES prieglobsčio teisės ir Lietuvos nacionalinės teisės santykį, aktualias prieglobsčio teisės problemas, kurias diktavo įvairūs įvykiai: ES prieglobsčio direktyvų perkėlimas į Lietuvos teisę, kertiniai ES ir EŽTT sprendimai dėl pabėgėlių teisių apsaugos, prieglobsčio prašytojų sulaikymo praktikos pokyčiai. Dar 2005 m. išleistas vadovėlis „Pabėgėlių teisė“ (L. Jakulevičienė) yra vienintelis išsamus pabėgėlių teisės šaltinis šios srities studijoms Lietuvoje.

⁶⁵ Katuoka, S. *Tarptautinės teisės šaltiniai*. Vilnius: Registrų centras, 2013, p. 13.

Nuoseklūs Europos Sąjungos teisės tyrimai Lietuvoje pradėti apie 2000 m., tačiau tyrimai neretai būdavo fragmentiški dėl objektyviai mažo ES teisės tyrinėtojų skaičiaus Lietuvoje. ES teisės tyrimai fakultete ypač suintensyvėjo 2007–2011 metais. Tyrimuose nagrinėti ES ir ES teisės statuso, santykio su Lietuvos nacionaline teise, jos šaltinių klausimai (S. Katuoka, E. Jarašiūnas, L. Šaltinytė, P. Ravluševičius, J. Nasutavičienė); ES institucijos, jų funkcijos, teisės aktų leidybos procedūros (P. Ragauskas, S. Vidrinskaitė); ES Teisingumo Teismas ir procesas jame (I. Vėgėlė, V. Valančius, R. Norkus, E. Kybartienė, L. Šaltinytė, V. Tamavičiūtė); ES teisės įgyvendinimas (R. Valutytė, V. Tamavičiūtė, R. Moisejevas)⁶⁶. Lietuvos dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose konstitucinius pagrindus tyrė E. Jarašiūnas (2008), notarų ir advokatų teises laikinai ir nuolat teikti paslaugas kitoje nei kilmės valstybėje pagal Europos Bendrijos teisę nagrinėjo žymiausias fakulteto ES teisės atstovas I. Vėgėlė (2008, 2011), jis ES vidaus rinkos laisvių sritį taip pat tyrė kartu su kitais mokslininkais (I. Daukšienė, H. Gabartas). I. Vėgėlės monografijoje „Europos Sąjungos teisė: vidaus rinkos laisvės, konkurencija ir teisės derinimas“ (2011) pateikiama ES vidaus rinkos teisės sistema, kurios esminis elementas – diskriminuojančių ir nediskriminuojančių, taip pat vienodai ir skirtingai taikomų valstybių narių apribojimų vertinimas. Iki šios monografijos išleidimo didžioji dalis ES Teisingumo Teismo sprendimų nebuvo išversti į lietuvių kalbą, todėl monografija kurį laiką buvo vienintelis šių teisės aktų šaltinis lietuvių kalba. Leidinys apėmė platų ES materialinės teisės klausimų ratą. Nemaža knygos dalis yra skirta ES konkurencijos teisės analizei. Buvo ir daugiau ES konkurencijos teisės tyrimų, kuriuos vykdė fakulteto mokslininkai (I. Norkus, D. Švirinas, R. Moisejevas, A. Banevičienė, A. Novosad).

Teisinėms problemoms, susijusioms su Lietuvos stojimu į Europos Sąjungą, derinimo su ES teise ir sutarties dėl Konstitucijos Europai projekto aktualijoms bei teisminių institucijų bendradarbiavimui ir žmogaus teisėms buvo skirti net keli „Jurisprudencijos“ tomai (2003–2005, 2007). Fakulteto mokslininkai tarptautininkai nuolat aktyviai pasisako įvairiais aktualiais tarptautinės ir ES teisės klausimais, kasmetinės jau tapusios tarptautinės

⁶⁶ Vėgėlė, I. *Europos Sąjungos teisės tyrimai Mykolo Romerio universitete: būklė ir perspektyvos*. SOCIN konferencijos „Social Innovations: theoretical and practical insights“ pranešimas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012 spalio.

konferencijos žmogaus teisių, vartotojų dienos paminėti⁶⁷. 2015 m. mokslinės konferencijos buvo skirtos tarptautinių nusikaltimų bei netolerancijos plitimo ir Antrojo pasaulinio karo temai, 2014 m. kartu su partneriais surengta tarptautinė konferencija „Žmogaus teisės modernioje visuomenėje: dabartis ir perspektyvos“. Tais pačiais metais, reaguojant į įvykius Ukrainoje, operatyviai sukviestos apskritojo stalo diskusijos „Įvykiai Ukrainoje ir tarptautinė teisė“, skirtos nušviesti Krymo klausimą tarptautinės teisės požiūriu. 2013 m. kartu su užsienio partneriais organizuota konferencija „Transnacionalinės teisinės sistemos – teisingumo, saugumo ir žmogaus teisių apsaugos užtikrinimo garantas“. Jau keletą metų bendradarbiaujama su Adomo Mickevičiaus universiteto Teisės ir administravimo fakultetu (Poznanė, Lenkija), organizuotos tarptautinės žiemos sesijos, skirtos Tarptautinei žmogaus teisių dienai paminėti. Ankstesniais metais surengtos konferencijos tautinių mažumų, rinkimų tarptautinių ir nacionalinių standartų, laisvo asmenų judėjimo ES, lyčių lygybės, teisės į teisingą teismą, aktualių tarptautinės teisės klausimų temomis, jaunųjų mokslininkų tarptautinė konferencija teisinių tyrimų Rytų ir Vidurio Europoje tema. 2007 m. kartu su partneriais surengta mokslinė konferencija „Treji Lietuvos narystės ES metai: teisminių institucijų bendradarbiavimas ir žmogaus teisių apsauga“, skirta Europos Bendrijos sutarties 50–ties metų sukakčiai paminėti. Tarptautinės teisės mokslininkai išdėstė savo nuomonę Kosovo, Kalnų Karabacho ir Krymo atsiskyrimo, nelietuviškų pavardžių rašymo, kultūros vertybių susigrąžinimo, EŽTT reformos, tarptautinės ir ES teisės sąveikos, kibernetinių konfliktų ir kitais klausimais. Jaunieji tarptautinės teisės mokslininkai disertacijose tyrė tarptautinės viešosios teisės aktualijas – valstybių teisių perėmimą (B. Kunigėlytė-Žiūkienė, 2015), tarptautinių sutarčių problematiką (A. Mamontovas, 2012, E. Radušytė, 2001), Baltijos jūros aplinkos apsaugą (S. Klumbytė, 2007), nusikaltimus žmoniškumui ir genocidą (J. Žilinskas, 2001), diplomatinis imunitetas ir privilegijas (A. Paksas, 2000); žmogaus teisių srityje – alternatyvaus ginčų sprendimo vartotojų teisių apsaugos kontekste (F. Petrauskas, 2014), tei-

⁶⁷ 2015 m. konferencija buvo skirta euro įvedimo Lietuvoje iššūkiams bei vartotojų teisių apsaugos tendencijoms aptarti, 2014 m. – ES vartotojų teisių direktyvai, 2013 m. – vartotojo ir elektroninės erdvės klausimams, 2012 m. – aktualiems vartotojų teisės klausimams.

sės į būstą (D. Gailiūtė, 2014), tautinių mažumų kalbinių teisių (A. Račkauskaitė-Burneikienė, 2012), teisės į teisingą teismą (L. Štarienė, 2009), individualios peticijos (D. Vitkauskaitė-Meurice, 2009), pabėgėlio sąvokos problematikos (L. Biekša, 2008), nuosavybės teisių apribojimų (E. Švilpaitė, 2005) klausimus; tarptautinės privatinės teisės tematikoje – krovinio vežimo jūra sutartinėms prievolėms taikytinos teisės aspektus (A. Gineitis, 2003). Pažymėtinos anglų kalba apgintos V. Tumonio tarpdisciplininė disertacija „Teisminių sprendimų priėmimas: tarpdisciplininė analizė su ypatinga nuoroda į tarptautinius teismus“ (2012) bei Kosovo atvejui skirta disertacija (L. Laurinavičiūtė, 2014).

ES teisės srityje apgintos disertacijos prejudicinio sprendimo ES teisėje (E. Kybartienė, 2015, V. Tamavičiūtė, 2012), valstybės atsakomybės pagal ES teisę (R. Valutytė, A. Vaitkevičiūtė, 2010), nehorizontalių koncentracijų teisinio reguliavimo ES teisėje (A. Banevičienė, 2009), užsienio investicijų apsaugos energetikos sektoriuje (L. Šaltinytė, 2009), grobuoniškos kainodaros ES konkurencijos teisėje (R. Moisejevas, 2009), laisvo darbuotojų judėjimo Europos Sąjungoje (I. Daukšienė, 2007), įmonėms taikytinos teisės ir pirminio steigimosi Europos Bendrijos teisėje (I. Vėgėlė, 2002) klausimais.

Civilinė teisė, civilinis procesas ir verslo teisė

Civilinės teisės ir civilinio proceso teisės mokslo raidą fakultete iliustruoja daugiau kaip pusė tūkstančio mokslinių ir profesinių straipsnių bei kitų publikacijų nacionaliniuose ir užsienio specializuotuose teisės leidiniuose, įvairiomis civilinės teisės, civilinio proceso teisės, romėnų teisės ir kanonų teisės temomis. Dar 2004 m. išleistas atskiras „Jurisprudencijos“ tomas, skirtas civilinių teisių įgyvendinimo doktrinos ir praktikos klausimams nagrinėti (55 (47)). Fakulteto mokslininkai yra išleidę vienintelį Lietuvoje tokios apimties civilinės teisės vadovėlių ciklą, kuris apima visą bendrąjį civilinės teisės kursą (E. Baranauskas, K. Laurinavičius, V. Pakalniškis, D. Vasarienė, 2004–2009)⁶⁸. Panaši iniciatyva civilinio proceso teisės srityje buvo A. Driuko ir V. Valančiaus vadovėlių „Civilinis procesas:

⁶⁸ 4 vadovėliai: 2004–2005 m. (pakartotas 2008 m.) – „Civilinė teisė. Bendroji dalis“, I ir II tomai, 2004 m. – „Civilinė teisė. Prievolių teisė“ (vėlesni leidimai – 2006, 2009 m.), 2010 m. – „Daiktinė teisė“.

teorija ir praktika“ ciklas (4 tomai, 2005–2009). Fakulteto mokslininkų kolektyvas parengė ir vienintelį iki šiol intelektualinės nuosavybės teisės vadovėlį (J. Usonienė, R. Birštonas et al., 2010). Viena reikšmingiausių pastarojo meto mokslo studijų, neturinti analogo turinio požiūriu, yra fakulteto mokslininkų veikalas „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų“ (red. G. Sagatys, 2013). Šioje studijoje buvo apibendrinta civilinių teisinių santykių raida Lietuvoje 2001–2011 m. laikotarpiu, jai įtakos turėję socialiniai veiksniai, Lietuvos, užsienio valstybių ir europinių teismų praktika, atskleistos problemišiausios Lietuvos civilinės teisės sritys bei pateiktos rekomendacijos, kaip spręsti iškilusias problemas, įvertintos Lietuvos civilinės teisės raidos perspektyvos. Toliau įvairių civilinės teisės ir civilinio proceso teisės institutų mokslinė analizė plėtota 2014 m. išleistame mokslinių straipsnių rinkinyje „Privatinės teisės doktrina ir praktika. *Liber Amicorum* Vytautui Pakalniškiui“ (red. R. Birštonas).

Fakulteto civilinės teisės mokslininkai tyrinėjo atskirus civilinės teisės institutus bei civilinės teisės problematiką. S. Selelionytė-Drukteinienė ir S. Cirtautienė, įsiliejusios į didelį užsienio mokslininkų kolektyvą, nagrinėjo deliktų teisės aktualijas⁶⁹, tyrinėti neturtinės žalos atlyginimo kaip civilinių teisių gynimo būdo klausimai (S. Cirtautienė, 2008), sandorių negaliojimo teisinės pasekmės (A. Dambrauskaitė, 2009), viešojo intereso gynimas civiliniame procese (E. Krivka, 2009), draudimo teisės (T. Talutis, 2009), autorių teisių (J. Usonienė, 2008), sutarčių teisės aspektai (O. Petroševičienė), juridinio asmens instituto raida šiuolaikinėje Lietuvos privatinėje teisėje (V. Pakalniškis, A. Tikniūtė, 2010). Privačios nuosavybės apsaugos klausimus nagrinėjo D. Vasarienė ir S. Cirtautienė (2010), valstybinio turto valdymo ir privatizavimo Lietuvoje – R. Birštonas ir S. Vaitkevičius (2015), valstybės įsipareigojimus žalą patyrusiems asmenims – A. Rudzinskas (2010), įvairius intelektualinės nuosavybės klausimus – R. Birštonas, A. Čekanavičius, D. Klimkevičiūtė, J. Usonienė. 2008 m. išleistas Civilinės atsakomybės praktikumas (A. Norkūnas, S. Selelionytė-Drukteinienė). Mokslininkai tyrinėjo ir advokatūros klausimus: advokatūros raidą Lietuvoje (I. Žalėlienė, E. Stauskienė, 2010), advokato veiklos problemas (R. Drakšas, 2012).

⁶⁹ *Digest of European tort law*. Volume 2: essential cases on damage / B. Winiger, H. Koziol, B. A. Koch, R. Zimmermann (eds). Berlin: De Gruyter, 2011.

Kadangi šeimos teisės problemos yra visuotinai aktualios ir apima didelę teisinių ginčų, kylančių tarp šeimos narių, taip pat – tarp šeimos narių ir trečiųjų asmenų, įvairovę, fakulteto mokslininkai gilinasi į šios teisės šakos problematiką. 2013 m. mokslo studijoje „Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai“ (red. E. Tamošiūnienė, I. Kudinavičiūtė-Michailovienė) atskleistos esminės šeimos teisinių santykių sukūrimo bei jų įgyvendinimo problemos, pasiūlyti galimi sprendimo būdai ir kartu parodytas glaudus materialinės ir proceso teisės ryšys.

Fakulteto mokslininkai nuolatos rengia aktualias tarptautines ir nacionalines mokslines-praktines konferencijas civilinės teisės ir civilinio proceso teisės tematika (pvz., 2015 m. surengtos tarptautinės konferencijos: „Arbitražas ir teismai: kooperacija ar konkurencija?“, „Autorių teisių ir gretutinių teisių kolektyvinio administravimo reforma Europoje“; 2014 m. – „Privatinės teisės doktrina ir praktika“; 2013 m. – tarptautinė konferencija „Teismo sprendimų vykdymas kaip sąlyga efektyviai teisminei gynybai“). Ankstesniais metais organizuotos konferencijos šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo klausimais (2011), teisės į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste (2010), civilinio proceso teisės paskirties (2008), teisės į teisminę gynybą (2006), civilinio kodekso ir jo projekto ir kitomis temomis.

Verslo teisės srityje taip pat atlikta daugybė reikšmingų tyrimų. 2007 m. fakulteto mokslininkai išleido verslo teisės vadovėlį (E. Baranauskas et al.), V. Bitė ir G. Gumuliauskienė, kartu su didele Europos valstybių mokslininkų grupe, nagrinėjo uždarytųjų bendrovių reglamentavimo reformas⁷⁰, tyrinėti įmonių valdymo organų bei vadovų atsakomybės teisinio reglamentavimo klausimai (V. Bitė, G. Jakuntavičiūtė, 2011, 2014), veiklos ir personalo dokumentų valdymas (R. Grigonienė, A. Žemienė, 2014), konkurencijos teisės klausimai (R. Moisejevas, A. Novosad, V. Bitė, D. Švirinas). 2005 m. surengta mokslinė-praktinė konferencija „Verslo teisės aplinkos pokyčiai Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare“, diskusijos ir konferencijos kosmoso verslo (2013), vartotojų teisių apsaugos ir kitomis temomis.

⁷⁰ *Private Company Law Reform in Europe: the Race for Flexibility* / edited by Christoph Teichmann, Jorge Viera González; Deirdre Ahern ... [et al.]. ISBN: 978-84-9059-941-9. Cizur Menor: Thomson Reuters Aranzadi, 2015.

Fakulteto mokslininkai skyrė nemažai dėmesio tyrimams bankroto teisės srityje, o bankroto teisės specialistai yra žinomi ne tik Lietuvoje, bet ir už šalies ribų. Dar 2008 m. nagrinėtos šiuo metu ypač aktualios fizinių asmenų nemokumo problemos (mokslinė studija „Optimalaus individualia veikla užsiimančių fizinių asmenų, ūkininkų, kitų fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo modelio nustatymas“, R. Norkus, S. Kavalnė, V. Višinskis ir kt.). Šia moksline studija iš dalies remtasi rengiant ir priimant šiuo metu galiojančią Fizinių asmenų bankroto įstatymą. Du vieninteliai per visą nepriklausomybės laikotarpį Lietuvoje parengti bankroto teisės vadovėliai yra išleisti būtent Mykolo Romerio universitete. 2009 m. išleistas autorių kolektyvo vadovėlis „Bankroto teisė. Pirmoji knyga“ (S. Kavalnė, V. Mikuckienė, R. Norkus, R. Velička) atskleidė bankroto teisės vietą Lietuvos teisinėje sistemoje, jos ir kitų teisės šakų santykį, analizavo bankroto bylos nagrinėjimo stadijas bei bankroto teisei esminę nemokumo kategoriją. Nagrinėta vis didesnę reikšmę įgaunanti tarptautinė bankroto teisė, daugiausia dėmesio skirta Lietuvoje tiesiogiai taikomam ES reglamentui dėl bankroto bylų. 2011 m. išleista „Bankroto teisė. Antroji knyga“ (S. Kavalnė, R. Norkus), o 2013 m. mokslininkai LR Vyriausybės kanceliarijos užsakymu įgyvendino mokslo studiją dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, pakeičiančio 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų, nuostatų galimo poveikio bankroto procesams Lietuvoje ir Lietuvos ekonominiams interesams, kurios rezultatai buvo panaudoti Lietuvos pirmininkavimo ES laikotarpiu. R. Norkaus (rengiant šį leidinį profesorius buvo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas), tyrimai bankroto teisės srityje yra žinomi ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje, jis yra įvairių tarptautinių patariamųjų komitetų narys, periodiškai skaito pranešimus nemokumo teisės temomis Europos teisės akademijoje Tryre (Vokietija). Fakulteto mokslininkai ne kartą organizavo diskusijas aktualiais bankroto teisės klausimais (kaip pagerinti nemokių įmonių administravimą, bankroto administravimo išlaidos, tyčinis bankrotas ir kt.).

Pažymėtina, kad fakulteto mokslininkai aktyviai domėjosi ir vartotojų teisių apsaugos problemomis, buvo rengiamos mokslinės publikacijos (L. Novikovienė), bendradarbiaujant su partneriais organizuotos tiek nacionalinės, tiek tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos. 2010 m.

sėkmingai surengta pirmoji tarptautinė konferencija „Vartotojų teisių apsaugos teisiniai aspektai Europos Sąjungoje“, kurioje dalyvavo dvylikos ES valstybių narių atstovai ir kurios pagrindu parengtas mokslo darbų rinkinys lietuvių, prancūzų ir anglų kalbomis (atsak. red. L. Novikovienė, 2011). Vėlesnių konferencijų pranešimų pagrindu išleisti mokslo straipsnių rinkiniai (red. L. Novikovienė, 2013).

Atskirai paminėtini fakulteto mokslininkų romėnų teisės tyrimai. Vienas žymiausių romanistikos mokslininkų Lietuvoje ilgametis fakulteto profesorius S. Vėlyvis kartu su profesoriumi M. Jonaičiu yra išvertę į lietuvių kalbą reikšmingiausias romėnų teisės šaltinius (XII lentelių įstatymai ir jų komentaras, Gajaus „Institucijos“ ir kt.). 2014 m. išleistas M. Jonaičio vadovėlis „Romėnų privatinė teisė“ šiuo metu yra vienintelis per pastaruosius 16 metų Lietuvoje naujai parengtas ir išleistas vadovėlis, skirtas romėnų teisei.

Civilinės teisės, proceso ir verslo teisės srityje apginta nemažai disertacijų. Konkurencijos teisės ypatumų energetikos sektoriuje (L. Rimšaitė, 2015), neįgalioto atstovo civilinėje teiseje (V. Jurkevičius, 2014), valstybės garantuojamos teisinės pagalbos (I. Krolienė, 2010), alternatyvaus ginčų sprendimo (N. Kaminskienė, 2009), žalos atlyginimo klausimais (S. Cirtautienė, 2008, A. Rudzinskas, 2001), duomenų bazių teisinės apsaugos (R. Birštonas, 2007), atstovavimo civiliniame procese (I. Žalėnienė, 2006), šeimos santykių srityje (I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, 2006, G. Sagatys, 2004), sandorių pripažinimo negaliojančiais (A. Dambrauskaitė, 2006), juridinio asmens ribotos atsakomybės (A. Tikniūtė, 2006), autorių teisių (J. Usonienė, 2004), vertikalųjų susitarimų (D. Švirinas, 2004), civilinio proceso klausimais (D. Bolzanas, 2012, G. Ambrasaitė, R. Norkus, 2004), finansinio turto problemų (J. Kiršienė, 2003), įkeitimo teisinio reguliavimo (E. Baranauskas, 2002), teismo ir teisėjo nepriklausomumo (V. Valančius, 2000), sprendimų vykdymo (E. Stauskienė, 2006, V. Višinskis, 2000) ir kitomis temomis.

Baudžiamoji ir baudžiamojo proceso teisė

Fakulteto mokslininkai daug dėmesio tyrinėjimuose skyrė svarbiausioms baudžiamosios teisės problemoms, susijusioms su naujuoju LR

baudžiamuoju kodeksu. Dar 2004 m. šie tyrimai apibendrinti atskirame „Jurisprudencijos“ tome (60 (52)). 2006 m. išleista V. Piesliako monografija „Lietuvos baudžiamoji teisė“, o 2008 m. – pataisytas jos leidimas. Monografijose analizuojamos ir aiškinamos naujojo Baudžiamojo kodekso normos, baudžiamosios teisės teorijos (doktrinos) principai ir nuostatos, baudžiamosios teisės šaltinių, baudžiamųjų įstatymų galiojimo, baudžiamosios teisės principų bei baudžiamosios atsakomybės klausimai. 2013 m. bendromis Vytauto Didžiojo ir Mykolo Romerio universitetų mokslininkų pastangomis parengtas Lietuvos baudžiamosios teisės specialiosios dalies vadovėlis. 2014 m. kartu su kitais universitetais fakulteto mokslininkai tyrinėjo baudžiamąją justiciją globalizacijos iššūkių kontekste: apibendrintas LR baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis (O. Fedosiuk), išnagrinėtos atskiros nusikalstamos veikos (A. Gutauskas, T. Girdenis), baudžiamojo proceso teisės klausimai (R. Ažubalytė, R. Jurka, M. Gušauskienė, J. Zajančauskienė, E. Rimšelis, A. Panomariovas, E. Losis, R. Drakšas)⁷¹. O. Fedosiuko nuomone, LR baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis parodė nepakankamą kodekso atsparumą atsakomybės griežtinimo ir nepamatuoto kriminalizavimo tendencijai. Rūpinantis tolesne baudžiamosios teisės raida pasiūlyta atkreipti daugiau dėmesio į juridinės technikos kokybę formuluojant nusikalstamų veikų definicijas, grąžinti mažareikšmiškumo institutą, užtikrinti teisės aktų atitiktį Konstitucijoje įtvirtintam nekaltumo prezumpcijos principui⁷². Fakulteto mokslininkai gilinosi į baudžiamosios teisėkūros efektyvumo problemas, t. y. siekė atsakyti į klausimą, kiek efektyvi yra šiuolaikinė baudžiamoji teisė (M. Liesis, 2012). Organizuoto nusikalstamumo ir vidaus saugumo aspektus nagrinėjo A. Gutauskas ir S. Pečkaitis (2010). A. Gutauskas kartu su užsienio autoriais taip pat domėjosi organizuoto nusikalstamumo ir finansinės krizės sąsajomis Baltijos šalių kontekste (2011), A. Nevera gilinosi į valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principus (2006).

⁷¹ Švedas, G. (red.). *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: Registrų centras, 2014.

⁷² Fedosiuk, O. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinsius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą. Švedas, G. (red.) *et al.*, *op. cit.* 71, p. 40.

Baudžiamojo proceso paskirtį, nepilnamečių nukentėjusiųjų teisinio statuso įgyvendinimo procesines garantijas savo moksliniuose tyrimuose gvildeno R. Ažubalytė (2010), liudytojų procesinius interesus ir žmogaus teisių gynimą baudžiamajame procese nagrinėjo R. Jurka (2009, 2010), baudžiamojo proceso ikiteisminį etapą – P. Ancelis (2007). Aktualių baudžiamojo proceso institutų teorinį pagrindimą, reglamentavimo privalumus bei trūkumus, taip pat taikymo tendencijas nagrinėjo fakulteto ir kitų universitetų autorių kolektyvas (2009)⁷³. Įrodymų ir įrodinėjimo teorinius ir praktinius aspektus baudžiamajame procese, apimant ir tarptautinio baudžiamojo proceso aspektus, tyrė fakulteto autorių kolektyvas (V. E. Kurapka, S. Matulienė et al., 2011)⁷⁴. Specifines baudžiamojo proceso rūšis tyrinėjo R. Ažubalytė, R. Jurgaitis, J. Zajančauskienė (2011).

Fakulteto mokslininkai aktyviai inicijavo ir dalyvavo diskusijose įvairiomis baudžiamosios teisės ir proceso temomis: jau tradicine yra tapusi bendra trijų universitetų (MRU, Vilniaus universiteto bei Vytauto Didžiojo universiteto) teisės fakultetų kasmetinė konferencija baudžiamosios teisės ir proceso klausimais (pvz., 2015 m. skirta aktualiems baudžiamosios teisės ir proceso klausimams globalizacijos kontekste). 2014 m. surengtos konferencijos ir diskusijos „Ižvalgos baudžiamojo įstatymo aiškinimo ir taikymo klausimais“, „Baudžiamasis procesas: teisingumo garantas ar kliūtis?“ (bendra su kitais universitetais), „Nelegali prekyba tabako gaminiais: sąlygos ir efektyvūs sprendimai“ (kartu su „Transcrime“ – Jungtinių tarptautinio nusikalstamumo tyrimo centru). Ankstesniais metais organizuotos konferencijos baudžiamosios justicijos (2011), nusikalstamumo grėsmių ir šiuolaikinių žmogaus saugumo vadybos technologijų (2010), korupcijos kontrolės ir prevencijos problemų ES kontekste (2009) temomis.

Kriminalistikos srityje itin gausu fakulteto mokslinių tyrimų ir vykdytų mokslinių projektų. Šioje srityje mokslininkų vaidmuo itin svarbus, nes padeda teisės saugos institucijų darbuotojams praktikams susigaudyti sudėtingoje situacijoje (kai kriminalizuojamos vis naujos veikos, atsiranda naujų nusikaltimų padarymo būdų, naujų procesinių taisyklių) ir rasti teisingą, metodiškai, moksliai bei technologiškai pagrįstą sprendimą ti-

⁷³ Ancelis, P.; Ažubalytė, R. et al. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrias, 2009.

⁷⁴ *Op. cit.* 14.

riant nusikaltimus. Pasakytina, kad du dešimtmečius, pasikeitus pagrindiniams įstatymams, įsigaliojus Baudžiamajam ir Baudžiamojo proceso kodeksams, vadovėlinio lygio metodinės pagalbos kriminalistikos srityje nebuvo, išskyrus atskirus epizodinius leidinius ir kodeksų komentarus⁷⁵. Taigi, Teisės fakultetas tapo pagrindiniu kriminalistikos mokslo studijų ir praktikos analizės centru ir nagrinėjant teisineis fundamentines problemas, ir tiriant įvairius taikomuosius praktinius bei metodinius nusikaltimų tyrimo, aiškinimo ir prevencijos bei teismo ekspertizės klausimus⁷⁶. Išleistas atskiras „Jurisprudencijos“ tomas, skirtas kriminalistikos teorijos ir nusikalstamų veikų tyrimo tematikos aktualijoms (2005, 65 (57)), du kriminalistikos vadovėliai, atspindintys tradicinę kriminalistikos mokslo sistemą ir skirti teorijai ir technikai (2012), taktikai ir metodikai (2013). Šie leidiniai buvo parengti atsižvelgiant į šiuolaikinę mokslinę ir technologinę kriminalistikos mintį pagal tradicinę kriminalistikos struktūrą ir apėmė visą kriminalistikos sistemą. Fakulteto mokslininkai kriminalistikos srityje buvo ypač aktyvūs projektinėje veikloje ir įgyvendino kelis mokslo projektus ir programas, todėl fakulteto mokslinius tyrimus šioje srityje galima skirstyti laikotarpiais:

1. 1997–2001 m. Fakulteto mokslininkai vykdė Valstybinio mokslo ir studijų fondo (toliau – VMSF) remiamą mokslo programą „Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija“.
2. 2001–2004 m. įgyvendinta mokslo programa „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“, kurią rėmė taip pat VMSF. Svarūs šios programos antrosios krypties „Šiuolaikinė tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas“ rezultatai⁷⁷: suformuluoti kriminalistikos mokslo plėtros Lietuvoje fundamentiniai pagrindai, parengtos naujų nusikaltimų rūšių (ekonominių, ūkinių, finansinių, komercinių, bankininkystės ir kt.) tyrimo metodikos ir mokslinės praktinės rekomendacijos; pateikti įstatymų projektai bei siūlymai tobulinti baudžiamojo

⁷⁵ Kurapka, V. E. et al. *Kriminalistika. Taktika ir metodika*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 10.

⁷⁶ Kurapka, V. E. et al. *Kriminalistika. Teorija ir technika*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 249.

⁷⁷ Ten pat, p. 251.

proceso įstatymus, atliktos kitų projektų mokslinės ekspertizės, mokslinės praktinės rekomendacijos teisėsaugos institucijoms nusikalstamų tyrimo veiklai optimizuoti ir jos rezultatyvumui didinti⁷⁸.

3. 2008–2010 m. mokslo programos „Nusikalstamumo grėsmės ir šiuolaikinės žmogaus saugumo vadybos technologijos“ kontekste nagrinėti nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumo klausimai. Ši programa buvo Nacionalinės programos „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“ dalis. Mokslininkai kėlė klausimą dėl eksperimentinės plėtos lygiu funkcinės ir institucinės asmens ir visuomenės saugumo kokybės stebėsenos sistemos sukūrimo, kurią pasitelkus būtų galima nustatyti mokslinių tyrimų vietą saugumo valdymo sistemoje, palaikyti mokslo ir praktikos tarpusavio ryšį, skatinti plėtrą⁷⁹. Įgyvendinant programą išleistoje monografijoje „Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas“ (V. E. Kurapka, V. Justickis (red.), 2010) buvo teigiama, kad nusikalstamumo tyrimuose turėtų būti pereita prie saugumo paradigmos, kuria remiantis daugiausia dėmesio turi būti skiriama ne nusikaltimams ir nusikaltėliui, bet realiems žmonėms, kuriems nusikaltimu padaroma reali žala. Vis labiau suprantama, kad svarbus ne tik pats nusikalstamumas, kiek jo pasekmės ir visuomenės reakcija į jį. Nauja paradigma padėjo suvokti nusikalstamumo vietą tarp kitų visuomenei gresiančių pavojų. Ši monografija buvo pirmas bandymas šalyje išnagrinėti nusikalstamumo problemas nauju, viktimologinio saugumo/nesaugumo požiūriu bei susieti jį su jo kontrolės vadybine analize. Autoriai pasiūlė darnios nacionalinės piliečių saugumo nuo nusikalstamų grėsmių Lietuvoje vadybos sistemos gaires⁸⁰. Tyrimas parodė, kad būtina atsisakyti nusistovėjusios nusikalstamumo determinacijos aiškinimo paradigmos („kriminogeniniai veiksniai sukelia nusikalstamumą“) ir pereiti prie naujos, pagal kurią lemiamą, tarpininkaujantį vaidmenį sąveikoje tarp nusikalstamumo ir jį lemiančių

⁷⁸ Kurapka, V. E. Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas – dabartinis mokslinis įdirbis ir ateities prognozės. *Jurisprudencija*. 2005, 65(57), 107.

⁷⁹ Kurapka, V. E.; Justickis, V. (red.). *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 9.

⁸⁰ Ten pat, p. 14, 16.

veiksnių vaidina kriminogeninių veiksnių kompleksai⁸¹. Šiame tyrime taip pat pasiūlytos įstatymų leidimo tobulinimo priemonės, kuriomis būtų laiku išsiaiškintas potencialus leidžiamų įstatymų kriminogeniškumas, nustatyti baudžiamojo persekiojimo sistemos trūkumai, kuriuos pašalinus būtų galima veiksmingiau užtikrinti asmenų viktimo-loginį saugumą⁸².

4. 2011–2012 m. vykdyta LMT remiama mokslinių tyrimų programa „Specialiųjų žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas“. Autorių kolektyvas, vadovaujamas E. V. Kurapkos ir S. Matulienės, rekomendavo sukurti specialiųjų žinių panaudojimo reglamentavimo įstatymą, kuris vienodai ir aiškiai reglamentuotų visų specialiųjų žinių subjektus baudžiamajame įstatyme bei administraciniame ir civiliniame procese, pateikė siūlymus dėl ekspertinių įstaigų sistemos tobulinimo⁸³. Mokslininkai aktyviai pasisakė už Kriminalistikos instituto kūrimo būtinumą.
5. 2014–2016 m. vykdoma LMT finansuojama „Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimas Lietuvoje“ programa. Akivaizdu, kad Lietuvoje buvo būtina sukurti ir veiksmingai taikyti efektyvią nusikalstamumo mažinimo ir ribojimo priemonių sistemą bei užtikrinti visų teisėsaugos institucijų grandžių sklandų funkcionavimą⁸⁴. Todėl, 2013 m. vadovaujami MRU mokslininkų įvairių specialybių Lietuvos mokslininkai susibūrė parengti Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinę koncepciją turėdami tikslą pateikti moksliškai pagrįstą šios vizijos įgyvendinimo Lietuvoje modelį. Projekte atliekami moksliniai tyrimai leis identifikuoti teroristinių, organizuoto nusikalstamumo ir prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo

⁸¹ Kurapka, V. E.; Justickis, V. Lietuvos gyventojų saugumo nuo nusikaltimų rodiklių sistematizavimas ir panaudojimo galimybių tyrimas tobulinant žmogaus saugumo vadybos technologijas. Kurapka, V. E.; Justickis, V. (red.), *op. cit.* 79, p. 302.

⁸² Kurapka, V. E.; Justickis, V. (red.), *op. cit.* 79, p. 553, 556–557.

⁸³ Kurapka, V. E.; Bilevičiūtė, E.; Matulienė, S. *et al. Specialiųjų žinių taikymo tiriant nusikaltimus mokslinė koncepcija ir jos įgyvendinimo mechanizmas*: mokslo studija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 195.

⁸⁴ Pečkaitis, J. S.; Dereškevičius, E.; Kurapka, K. Praktinės gynybos kriminalistikos realizavimo galimybės ir aktualijos Lietuvos ikiteisminėje ir teisminėje procesinėje veikloje. Mokslinės tezės. Juodkaitė-Granskienė, G. (sud.). *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2015, p. 470.

aktualijas ir problemas Lietuvoje, taip pat įvertinti kriminalistikos institucijų sistemos efektyvumą, atlikti būtinausių kokybės standartų taikymo atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės, teisinę ir kitokią analizę⁸⁵. 2014–2016 m. taip pat įgyvendinamas 7-osios Bendrosios programos projektas „CRIM-TRACK“, kurio rezultatai bus panaudoti siekiant efektyvinti kovą su nelegalia narkotinių medžiagų prekyba.

Fakulteto kriminalistikos atstovai savo mokslinėmis įžvalgomis aktyviai dalinasi fakulteto moksliniuose renginiuose. Surengtos konferencijos ir XI Baltijos šalių kriminologų seminaras „Kriminalinės justicijos ir nusikalstamumo prevencijos strategija“, „Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika“.

Atkūrus kriminologijos mokslą Lietuvoje, prasidėjo jo sparti plėtra, iki 2010 m. Lietuva buvo kriminologijos mokslo lyderė Baltijos šalyse⁸⁶. Kriminologijos aspektus nagrinėjo G. Babachinaitė (2010, valstybės tarnybos aspektu), ji taip pat tyrė teisėjų ir prokurorų profesijos viktimologinius aspektus (2004), nusikalstamumo prevencijos organizavimo klausimus (2000), išleistas autorių kolektyvo (G. Babachinaitė, V. Justickis, J. S. Pečkaitis, A. Petkus, V. Piesliakas, R. Uscila ir kiti, 2008) leidinys, skirtas nusikalstamumo Lietuvoje tyrimui ir jo prognozei iki 2015 m., vadovėlis „Kriminologija“ (G. Babachinaitė *et al.*, 2010, 2012).

Parengta ir apginta nemažai disertacijų privataus kaltinimo bylų proceso (E. Matužienė, 2014), nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo (D. Pranka, 2012), nusikalstamų veikų daugeto (T. Girdenis, 2011), procesinių prievartos priemonių (E. Losis, 2010), nuteistųjų laisvės atėmimu teisių (A. Gončarko, 2009), liudytojo procesinių interesų apsaugos baudžiamajame procese (R. Jurka, 2008), baudžiamosios bylos atnaujinimo (I. Randakevičienė, 2008), tyčinės kaltės baudžiamajoje teisėje (S. Bikelis, 2007), teisės į gynybą atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas (M. Gušauskienė, 2007), kriminalinės subkultūros Lietuvos peni-

⁸⁵ Kurapka, V. E.; Bilevičiūtė, E.; Matulienė, S.; Stankevičiūtė, S. Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: problemų medis. Mokslinės tezės. Juodkaitė-Granskienė, G. (sud.), *op. cit.* 84, p. 453–454.

⁸⁶ Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Mesonis, G. (red.), *et al.*, *op. cit.* 2, p. 419.

tencinėse įstaigose kriminologinės analizės (A. Petkus, 2006), terorizmo ir jo prevencijos Lietuvoje (A. Paukštė, 2006), baudžiamojo proceso pažeidimų (E. Rimšelis, 2006), būtinojo reikalingumo (P. Kujalis, 2004), kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos nusikaltimų tyrimo metodikoje (S. Matulienė, 2004), kyšininkavimo, nusikaltimų komercinio draudimo srityje, nusikaltimų ekonomikai, turto prievartavimo, neteisėto banko kredito gavimo veikų (L. Pakštaitis, 2004, T. Rudzkiš, 2003, R. Burda, O. Fedosiuk, 2000, E. Sinkevičius, 1999), nusikaltimų aukos ir nusikaltėlio santykio (R. Uscila, 2003), viešai neskelbiamos informacijos baudžiamajame procese (A. Panomariovas, 2002), organizuoto nusikalstamumo (A. Gutauskas, 2002), diskrecinio baudžiamojo persekiojimo (R. Ažubalytė, 2002), nukentėjusių teisių apsaugos (S. Juzukonis, 2002), nacionalinės kriminologinės informacijos sistemos modelio (A. Kiškis, 2001), recidyvinio nusikalstamumo prevencijos (G. Jurgelaitienė, 2001), nusikaltimo tyrimo versijų (A. Barkauskas, 2000) ir kitomis temomis.

Administracinė teisė

Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę iškilo uždavinys reformuoti galiojančią teisės sistemą, parengti naujus teisės aktus, kurie atitiktų demokratinės teisinės valstybės viešojo administravimo poreikius⁸⁷. Šiandienos Lietuvos administracinės teisės mokslas siekia paaiškinti, apibendrinti ir pateikti įvairias rekomendacijas organizuojant ir įgyvendinant valstybės viešąją valdymą⁸⁸. 2013 m. apibendrinusi administracinės teisės ir jos mokslo raidą E. Bilevičiūtė konstatavo, kad daugėja atskirų administracinės teisės pošakių, institutų, tiriamųjų darbų, kuriuose ne tik nagrinėjamos svarbios administracinio teisinio reguliavimo ir taikymo problemos šalyje, tačiau kritikuojamas ir pats administracinės teisės mokslas⁸⁹.

Per Nepriklausomybės laikotarpį išleisti du administracinės teisės vadovėliai. Administracinės teisės ir jos mokslo sampratas bei raidos klausimus nagrinėjo autorių kolektyvas 2005 m. pasirodžiusiame admi-

⁸⁷ Bilevičiūtė, E. Lietuvos administracinės teisės mokslo raida. Šlapkauskas, V. (red.) *et al.*, *op. cit.* 4, p. 684–685.

⁸⁸ Ten pat, p. 689.

⁸⁹ Ten pat, p. 725.

nistracinės teisės vadovyje (A. Bakaveckas et al.). 2012 m. A. Bakavecko vadovyje „Administracinė teisė: teorija ir praktika. I dalis“ kompleksiskai nagrinėti svarbiausi administracinės teisės bendrosios dalies institutai (administracinės teisės samprata, principai, dalykas, metodas, sistema, normos ir administraciniai teisiniai santykiai).

Išsamią administracinės justicijos Lietuvoje analizę atliko S. Šedbaras (Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje, 2006), analizavęs socialinių pokyčių įtaką administracinės teisės ir administracinio proceso raidai, administracinio proceso sampratą, rūšis, bendrojo valstybinio valdymo įgyvendinimo proceso reglamentavimo modelį. Administracinės teisės kategorijas, apibrėžimus, užduotis nagrinėjo I. Deviatnikovaitė (2009). Socialinių pokyčių įtaką administracinei teisei savo darbuose nuolat nagrinėja ir pagrindinis Lietuvoje šios tematikos mokslininkas A. Urmonas⁹⁰. Kartu su E. Bilevičiūte profesorius tyrinėjo ir ES politikos poveikį administracinės teisės raidai ir Lietuvos administracinės teisės mokslo raidą nuo tarpukario iki šių dienų Lietuvoje (2013)⁹¹. Administracinės ir ES teisės sąsajos pirmą kartą Lietuvoje išsamiai aptartos V. Valančiaus ir S. Kavalnės veikale „ES teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje“ (2009), tuo tarpu pastaraisiais metais vis aktualiau keliamas bendros ES administracinės teisės kūrimo galimybių ir klūčių klausimas taip pat neliko nepastebėtas⁹². V. Valančius savo išvalgas administracinės ir ES teisės tema pateikė ir mokslinėse publikacijose⁹³, kuriose analizuojami ES teisės normų taikymo administraciniuose teismuose klausimai, nagrinėjami „pamatiniai“ ESTT sprendimai, susiję su žalos atlyginimu, nacionaliniams teismams pažeidus ES teisės normas. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo dešimtmečiui skirtoje mokslo studijoje („Žmogus, teisinė valstybė ir administracinė justicija“, 2012) dalyvavo daugelis fakulteto mokslininkų, nagrinėjusių žmogaus, teisinės valstybės ir administracinės justicijos santykį.

⁹⁰ Interviu su prof. A. Urmonu. Mykolo Romerio universitetas, 2015-12-18.

⁹¹ *Op. cit.* 4.

⁹² Bilevičiūtė, E. Lietuvos administracinės teisės mokslo raida. Šlapkauskas, V. (red.) et al., *op. cit.* 4, p. 722–723, 726.

⁹³ Valančius, V. Europos Sąjungos poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai. *Jurisprudencija*. 2007, 7 (97), 33–38.

Fakulteto administracinės teisės mokslininkų darbuose pabrėžiama, kad teisinės ir administracinės sistemos reformos negali būti fragmentinės, jos turi būti vykdomos sistemiškai, todėl mokslinis reformų pagrindimas itin svarbus. Išskiriamos formaliojo teisingumo, kaip priešpriešos realiajam, problemos, pernelyg ekstensyvūs teismo procesai, visuomenėje vis dar gaji bausmių griežtumo ir pataisos įstaigų sąveikos vienovės idėja. Pabrėžiamas administracinės veiklos institucijų misijos ir vizijos gilesnio suvokimo ir supratimo per konstitucinių principų taikymą poreikis⁹⁴. Kaip pastebi A. Urmonas, objektinės teisės transformacijos į žmogaus subjekti- nę teisę procesuose, ypač viešosios teisės teisinio reguliavimo sistemoje, matoma valstybės dominavimo prieš žmogų tendencija. Teisinės valstybės ir kitų konstitucinių principų transformacija administracinėje ir adminis- tracinėje procesinėje teisėje susiduria ir susipina su teisės socialinės prakti- kos ekscesais, kylančiais iš skirtingų viešųjų interesų konkurencijos ir juos „apartnaujančios“ teisinės kultūros, gal net valstybinių institucijų subkul- tūros, priešpriešos. Todėl pagrindinę probleminę situaciją papildė vis iš- liekantys etatistinės teisės (valstybės dominavimo prieš žmogų) tradiciniai stereotipai, kurie objektinės teisės transformavimo procesuose šalina pa- grindines objektinės teisės nuostatas⁹⁵.

Apibendrinant administracinės teisės mokslo raidą fakultete galima būtų išskirti du pagrindinius laikotarpius. Pirmuoju laikotarpiu (1990–2000 m.) administracinės teisės mokslininkai aktyviai dalyvavo rengiant teisės aktų projektus, viešojo administravimo reformų koncepcijas, teisėsaugos klausimų sprendimų programas. Šiuo laikotarpiu apgintos dak- taro disertacijos vykdomosios valdžios institucijų problemų (A. Baka- veckas, 2002); kvaziteismų ir kvaziteisminių institucijų (B. Pranevičienė, 2002, D. Urbonas, 2007); administracinio proceso teisinio reglamentavi- mo (S. Šedbaras, 2005); juridinio asmens administracinės atsakomybės (L. Meškys, 2007) ir kt. klausimais. Antrajam laikotarpiui (2001–2015 m.) būdingas intensyvus disertacijų rengimo, mokslinių konferencijų, semi- narų ir bendradarbiavimo su praktinėmis institucijomis priemonių įgy- vendinimas. Šiuo laikotarpiu santykinai galima išskirti administracinės teisės funkcijų socialinių pokyčių erdvėje nagrinėjimo laikotarpį (2001–

⁹⁴ *Op. cit.* 90.

⁹⁵ Ten pat.

2007 m.) bei administracinės teisės reguliacinių ir kitų funkcinių galių bei socialinio sutarimo stiprinimo būdų įgyvendinimo teisinėje valstybėje tyrimus⁹⁶. Šiuo laikotarpiu apgintos daktaro disertacijos ES išorinių sienų apsaugos teisinio reguliavimo ypatumų (A. Kuksaitė, 2009), azartinių lošimų (M. Arasimavičius, 2010), policijos pareigūnų teisinio statuso (E. Mišūnas, 2010), draudimo įmonių veiklos priežiūros (T. Žilinskas, 2010), administracinės sutarties instituto (G. Kuncevičius, 2011), viešojo intereso kategorijos (U. Trumpulis, 2011), nepriklausomų reguliavimo institucijų (I. Deviatnikovaitė, 2012), visuomenės sveikatos priežiūros strategijų įgyvendinimo (A. Aranauskienė, 2013), gamtinių dujų rinkos Lietuvoje teisinio reglamentavimo (V. Kanapinskas, 2014), viešųjų pirkimų ginčų sprendimo tvarkos (A. Tvaronavičienė, 2015) klausimais.

Darbo ir socialinės apsaugos teisė

Darbo teisės klausimai buvo ne vieno fakulteto mokslininko mokslinių interesų objektas. Darbo ir socialinės apsaugos teisės srityje fakulteto mokslininkai išleido daugiau kaip 15 monografijų, mokslo studijų, vadovėlių ir mokymo priemonių bei per 70 mokslo straipsnių. 2008 m. išleistas autorių kolektyvo darbo teisės vadovėlis (G. Dambrauskienė, T. Bagdanskis, I. Mačernytė-Panomariovienė, J. Usonis ir kiti), o 2013 m. vadovėlis „Flexicurity“ teisinis reguliavimas“ (A. Bitinas, J. Usonis). Darbo teisės probleminiams aspektams buvo skirti atskiri „Jurisprudencijos“ tomai („Darbo teisė ir socialinė sauga“, 2004, 56 (48) ir „Darbo kodeksui 10 metų“, 2015, 22 (1)). Publikuotos monografijos įvairiais darbo teisės klausimais: materialinės atsakomybės darbo teisėje klausimais (R. Macijauskienė, 2003, T. Bagdanskis, 2008), apmokėjimo už darbą (I. Mačernytė-Panomariovienė, 2003), darbo sutarties sudarymo, vykdymo, nutraukimo (G. Dambrauskienė, M. R. Macijauskienė, I. Mačernytė-Panomariovienė, 2007), darbo ginčų (G. Bužinskas, 2010), darbuotojų teisių įgyvendinimo darbdavio nemokumo atvejais (I. Mačernytė-Panomariovienė, 2011), darbo santykių reguliavimo kolektyvinėmis sutartimis (R. Krasauskas, 2009). 2010 m. fakulteto mokslininkai kartu su kitų organizacijų ekspertais api-

⁹⁶ Ten pat.

bendrino darbo teisės raidą ir perspektyvas⁹⁷. 2014 m. išleista monografija „Kolektyvinė darbo teisė“ (R. Krasauskas, I. Mačernytė-Panomariovienė, R. Guobaitė-Kiršlienė, T. Bagdanskis).

Fakulteto mokslininkai tyrinėjo atskirus darbo teisės klausimus: darbo santykių teisinio reguliavimo raidą ir jos modernizavimo bei tobulinimo problemas (G. Dambrauskienė, 2008, 2010, ji taip pat nagrinėjo socialinio dialogo problematiką), darbo teisės problemų evoliuciją Lietuvoje po 1990 m. (J. Usonis, 2012), lanksčias užimtumo formas (G. Dambrauskienė, 2002, T. Bagdanskis, 2012, J. Usonis, I. Mačernytė-Panomariovienė, 2011), kolektyvinių sutarčių klausimus (G. Dambrauskienė, 2002, R. Krasauskas, 2003–2012), įvairius naujojo darbo kodekso aspektus (G. Dambrauskienė, 2002, J. Tartilas, 2003, R. Krasauskas, 2015), darbo ir kolektyvinius ginčus (T. Bagdanskis, 2012, J. Usonis, 2013, G. Bužinskas, 2015), darbo apmokėjimo klausimus (I. Mačernytė-Panomariovienė, 2008, V. Granickas, 2012–2013), darbo sutarčių rūšis ir terminuotas darbo sutartis (I. Mačernytė-Panomariovienė, 2005, 2015), šiuo metu vis aktualėjančius nekonkuravimo susitarimus darbo teisėje svarstė R. Krasauskas (2008), privatumo darbo vietoje problematiką dar 2012 m. numatė T. Bagdanskis. Į lygių galimybių darbo teisėje ir nediskriminavimo aspektus gilinosi D. Gumbrevičiūtė-Kuzminskienė (2008–2011) ir I. Mačernytė-Panomariovienė (2008), darbo nuomos teisinio reguliavimo perspektyvas ir laikino įdarbinimo įmonių reglamentavimo bei nelegalaus darbo problemas svarstė J. Usonis ir T. Bagdanskis (2008, 2011).

Darbo teisės srityje apgintos disertacijos darbo santykių nutraukimo (V. Mačiulaitis, 2013), apmokėjimo už darbą (V. Granickas, 2013), darbo laiko (R. Guobaitė-Kiršlienė, 2012), lygių galimybių (D. Gumbrevičiūtė-Kuzminskienė, 2011), darbų saugos ir sveikatos teisinio reguliavimo klausimais (A. Tartilaitė, 2010), darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo aspektais (A. Verikas 2007), kolektyvinių sutarčių (R. Krasauskas, 2007), materialinės atsakomybės problemos darbo santykiuose (T. Bagdanskis, 2005), darbo teisinių santykių reglamentavimo ypatumų kelių transporte (J. Usonis, 2005) ir kitais klausimais.

⁹⁷ Usonis, J.; Mačernytė Panomariovienė, I.; Bagdanskis, T. *et al. Lietuvos darbo teisės raida ir perspektyvos. Liber Amicorum et Collegarum profesorei Genovaitei Dambrauskienei: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.

Tarp svarbesnių fakulteto mokslinių-praktinių renginių darbo teisės klausimais paminėtina konferencija „Lietuvos darbo teisės raida ir perspektyvos“ (2010), bendras renginys su UNESCO ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija „Socialinės transformacijos šiandienos pasaulyje“ (2012), kuriame buvo aptartos socialinės apsaugos, pensijų, darbo santykių aktualijos. 2013 m. surengta Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai konferencija „Užimtumas, pensijos ir darbuotojų komandiravimas Europos Sąjungoje“, o 2015 m. – apskritojo stalo diskusija dėl naujojo Darbo kodekso projekto.

Socialinės apsaugos srityje dar 2005 m. išleistas socialinės saugos pagrindų vadovėlis (J. Tartilas). Šią sritį tyrinėjo bene žinomiausias socialinės apsaugos teisės mokslininkas ir praktikas Lietuvoje A. Bitinas. Jis nagrinėjo pensijų ir socialinės apsaugos sistemos modelio ir reformų aspektus (2008, 2012). 2011 m. išleido socialinės apsaugos teisės vadovėlį (A. Bitinas; J. Tartilas; J. Litvaitienė) ir tais pačiais metais – monografiją „Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas“. A. Bitinas taip pat apgynė disertaciją „Pensijų sistemų modeliai ir valdymo tendencijos Europos Sąjungoje“ (2008).

Bioteisė

Pastarąjį dešimtmetį fakultete intensyviai plėtojosi ir naujos teisės šakos. Viena jų – bioteisė (dar vadinama biomedicinos teise). Šioje kompleksinėje, apimančioje sveikatos priežiūros, farmacijos, maisto bei biotechnologijų reglamentavimą, teisės srityje dirbantys fakulteto mokslininkai per pastaruosius 10 metų (kiek gyvuoja ši teisės šaka) paskelbė per 90 mokslinių publikacijų Lietuvos ir užsienio recenzuojamuose mokslo leidiniuose, taip pat ir referuojamuose Thomson Reuters Web of Science duomenų bazėje⁹⁸. 2012 m. parengta viena pirmųjų tarpdisciplininio pobūdžio kolektyvinė monografija „Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo“, kuriame žymus fakulteto mokslininkų indėlis (J. Juškevičius, K. Meilius, P. Rudalevičienė). Fakulteto mokslininkai (I. Špokienė, A. Širinskienė, J. Kutkauskienė, A. Rudzinskas, G. Mozūraitis, J. Juškevičius) tyrė paciento, kaip visuomeninių sveikatingumo paslaugų santykio dalyvio, teisinio sta-

⁹⁸ *Op. cit.* 17.

tuso ypatumus. Autorių nuomone, daugelio pacientų teisių įtvirtinimas Lietuvos teisės aktuose atitinka tarptautines sveikatos teisės tendencijas, tačiau kaip ydingus išskiria šių teisių realizavimo mechanizmus, kurie neretai neužtikrina veiksmingo prieinamumo prie kokybiškų asmens sveikatos priežiūros paslaugų, informuoto paciento sutikimo bei asmens sveikatos duomenų apsaugos reglamentavimą, atskirų pacientų grupių, pavyzdžiui, retomis ligomis sergančių asmenų ar asmenų, dalyvaujančių klinikiniuose tyrimuose, teisinę garantijas ir pan.⁹⁹ Asmens sveikatos priežiūros teisinio reguliavimo raidą tyrinėjo J. Juškevičius (2010). Bioteisės problematiką įvairiais aspektais plėtoja ir fakulteto jaunieji mokslininkai. Iki 2015 m. pabaigos buvo parengtos ir sėkmingai apgintos 6 daktaro disertacijos: asmens autonomijos sveikatos teisėje (G. Andrulionis, 2006), retųjų vaistų prieinamumo reglamentavimo (I. Špokienė, 2010), žalos pacientams kompensavimo ypatumų (J. Kutkauskienė, 2010), visuomenės sveikatos priežiūros teisinio reguliavimo (P. Čelkis, 2011), paciento privataus gyvenimo neliečiamumo (G. Mozūraitis, 2013), maisto produktų atsekamumo ir ženklinimo (A. Šamulevičiūtė, 2015) temomis. Šiuo metu rengiami disertaciniai moksliniai tyrimai vaistinių preparatų kūrimo ir išleidimo į rinką, psichikos sveikatos priežiūros teisinio reguliavimo Lietuvoje klausimais, medicinos produktų importo reguliavimo aspektais, paciento ir gydytojo teisinės apsaugos pusiausvyros užtikrinimo, genetinių ir socialinių technologijų sąveikos įtakos teisės politikai, *nanomedicinos produktų* kūrimo reguliavimo teisinės aplinkos ir jos tobulinimo, teisės į lytinį tapatumą ir lyties keitimą reglamentavimo klausimais. Bioteisininkai ne tik aktyviai dalyvauja Lietuvoje ir užsienyje rengiamuose mokslo renginiuose, bet ir rengia tarptautinio pobūdžio konferencijas. Pavyzdžiui, 2013 m. bendradarbiaujant su Lietuvos sveikatos mokslų universitetu surengtas Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai renginys – tarptautinė mokslinė konferencija „Kamieninių ląstelių technologijos: klinikiniai, moksliniai, teisiniai ir etiniai aspektai Europos Sąjungoje“¹⁰⁰. Ankstesniais metais surengtos mokslinės diskusijos dėl lyties keitimo (2008), sveikatos sistemos vystymo perspektyvų (2009) bei kliniki- nių tyrimų teisinio reguliavimo (2011).

⁹⁹ Kutkauskienė, J. Paciento teisės ir pareigos: teisinio reguliavimo aktualijos ir tendencijos. Bilevičiūtė, E.; Vainiutė, M. (red.), *op. cit.* 49, p. 551–552; taip pat, *op. cit.* 17.

¹⁰⁰ *Op. cit.* 17.

Perspektyvos

Teisės fakultetas keičiasi, kaip neišvengiamai kinta ir aplinka, kurioje veikia Lietuvos bei užsienio teisės mokslo organizacijos. Dar 2014 m. iškelti bene aukščiausi Lietuvoje moksliniai reikalavimai Universitete dirbantiems mokslininkams, ypač susiję su mokslo publikacijų tarptautiškumu. 2015 m. fakultetui ir visam Universitetui buvo svarbių pokyčių metas, kuris, tikimasi, dar labiau įtvirtins fakulteto mokslininkų pozicijas Lietuvoje ir užsienyje. 2015 m. išleistas pirmasis tarptautinio atviros prieigos mokslo žurnalo „International Comparative Jurisprudence“ numeris. Turbūt novatoriškiausias sprendimas Lietuvos socialinių mokslų erdvėje buvo 2015 m. rudenį Universiteto mastu įsteigtos 19 socialinių mokslo laboratorijų, kurių tikslas – skatinti mokslininkų ir praktikų bendradarbiavimą ieškant inovatyvių svarbiausių šiuolaikinės visuomenės iššūkių sprendimų, konsoliduoti ir maksimaliai panaudoti didžiausią mokslinį įdirbį bei potencialą turinčias Universiteto mokslininkų grupes, kryptingiau ir tikslingiau rengti bei įgyvendinti tarptautinius projektus. Bent penkios iš jų (Teisingumo, Saugumo tyrimų, Intelektinės nuosavybės, Žmogaus teisių, Mediacijos ir darnaus ginčų sprendimo) jau šiuo metu telkia fakulteto mokslininkus bendrai mokslinei veiklai.

Remiantis atliktais ir susistemintais moksliniais tyrimais fakultete bei ES teisės aktualijomis, būtina numatyti tolesnes teisės tyrimų kryptis ir rekomendacijas, kurios būtų naujos ir aktualios Lietuvoje bei ES, atitinkančios teisingumo, saugumo ir žmogaus teisių apsaugos poreikius. Šiuo metu fakulteto mokslinių interesų sritys išlieka itin plačios. Kadangi plačioji teisės samprata yra dinamiška, priklausanti nuo natūralių kintančių faktinių situacijų, akivaizdu, kad teisės teorija išliks dinamišku ir diskusijas kurstančiu mokslu¹⁰¹. Fakulteto teisės teoretikai atranda vis naujų teisinės valstybės raidos globalizacijos sąlygomis aspektų tyrinėjimams, analizuodami teisės politikos ir teisės veiksmingumą, žmogaus teisių doktrinos įgyvendinimą globalizacijos sąlygomis, teisingumą kaip teisinės tvarkos legitimumą bei konstitucionalizmą. Konstitucinės teisės specialistai ir toliau gilinsis į konstitucionalizmo bei parlamentarizmo raidą Lietuvoje ir kitose valstybėse, nagrinės konstitucinės justicijos problemas. Tarptau-

¹⁰¹ *Op. cit.* 11, p. 33.

tinės teisės srityje aktualios išlieka ginkluotų konfliktų, tarptautinio terorizmo, kibernetinio karo, žmogaus teisių pažeidimų, migracijos, pabėgėlių teisės tematikos. Įvairios žmogaus teisių apsaugos mechanizmų reformos ir jų vertinimas teisių gynimo veiksmingumo požiūriu, tikėtina, taip pat sulauks mokslininkų dėmesio. Itin sparčiai plėtojasi ES teisės tyrimų problematika, kadangi ES kompetencija nuolat plečiasi tiek dėl steigiamųjų sutarčių kaitos, pozityvaus derinimo, tiek negatyvaus derinimo. Perspektyvios ir aktualios temos yra ES teisės šaltinių tyrimai (žmogaus teisės, ypač prisijungimas prie EŽTK, santykis su tarptautine teise ir kt.); ES pilietybės instituto kaip „penktosios“ fundamentaliosios laisvės iškilimas; naujų ES kompetencijų sričių teisės tyrimai (pvz., dėl negatyvaus derinimo bei numanomų galių doktrinos); pasaulio ekonomikos ir ES institucijų (ypač – ESTT) poveikis ES ir jos teisės vystymuisi¹⁰². Baudžiamosios teisės srityje vis aktualesni baudžiamosios justicijos tarptautiškumo tyrimai. Stiprėjantis ES vaidmuo valstybių narių teisiniame bendradarbiavime baudžiamosiose bylose lemia būtinybę analizuoti, koks optimalus būtų tokio vaidmens modelis, kaip Lietuvos baudžiamoji justicija turi tapti ir globali, ir tuo pat metu išlikti lokali. Kaskart stiprėja praktinės ir mokslinės diskusijos dėl ES valstybių narių, taigi ir Lietuvos, baudžiamosios justicijos optimizavimo siekiant ją suvienodinti, padaryti kiek įmanoma panašią, arba pasirinkti tokį modelį, kuris leistų išlaikyti nacionalinio proceso tapatumą ir autentiškumą, tačiau kartu ir skatintų juo abipusiai pasitikėti tarptautiniame bendradarbiavime. Sprendžiant šiuos klausimus iškyla ne tik konstitucingumo, bet ir baudžiamosios justicijos atskirų institutų atitikties ES teisės principams ir siekiams tirtinų aspektų¹⁰³. Kriminalistikos tyrimų perspektyvų kontekste svarbu tobulinti kriminalistikos koncepciją ir jos pagrindu nusikaltimų tyrimo rekomendacijas, kurios bus svarbios efektyvinant valstybės institucijų veiklą nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos srityje, rengiant ir įgyvendinant šiuolaikinę nusikaltimų tyrimo strategiją, drauge kuriant saugesnę aplinką¹⁰⁴. Administracinės teisės mokslinių tyrimų perspektyvų kontekste valstybinio valdymo tobulinimas ir toliau lieka aktualiu administracinės teisės mokslo uždaviniu, kaip ir

¹⁰² *Op. cit.* 66.

¹⁰³ *Op. cit.* 20.

¹⁰⁴ *Op. cit.* 76, p. 258.

2017 m. sausio 1 d. įsigaliosiančio Administracinių nusižengimų kodekso taikymas, kuris, bent kurį laiką, kels įvairių teorinių ir praktinių klausimų. Taip pat perspektyvūs tyrimai veiksmingo ES teisės aktų įgyvendinimo Lietuvos valstybės valdžios ir viešojo administravimo sistemose, ES valstybių narių administracinių teisės sistemų analizė, panašumų ir skirtumų paieška, veiksminga asmens teisių ir teisėtų interesų gynyba, kai valstybės narės netinkamai taiko (atsisako taikyti) ES teisės aktų nuostatas, teismų jurisdikciją nagrinėti žalos atlyginimo klausimus, kai, pavyzdžiui, žalą dėl netinkamo ES teisės aktų taikymo padaro galutinės instancijos teismas valstybėje, ir kita¹⁰⁵. Civilinės teisės srityje aktualūs yra įvairių verslo ir visuomenės bendradarbiavimo teisinių aspektų tyrinėjimai, tarp jų – juridinių asmenų teisinio reguliavimo plėtros globalioje ekonomikoje, intelektinės nuosavybės apsaugos ir jos komercializavimo klausimai. Darbo teisės tyrimai dėl darbo santykių reguliavimo lankstumo ir darbuotojų teisių apsaugos pusiausvyros, atsižvelgiant į pastarojo laikotarpio aktualijas, bus aktualūs tikrai ne vienerius metus. Tolesnių bioteisės tyrinėjimų temos išlieka teisiniai santykiai biomedicinos mokslų ir biotechnologijų praktinio taikymo srityje, ypatingą dėmesį skiriant pacientų ir vartotojų saugai, t. y. teikiamų paslaugų ir produktų saugumui bei klaidų ar piktnaudžiavimų prevencijai biomedicinos praktinio pritaikymo srityse.

¹⁰⁵ *Op. cit.* 90.

DIDIEJI SPRENDIMAI: AR EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO PASTARŪJŲ METŲ JURISPRUDENCIJOJE YRA SPRENDIMŲ, KURIUOS GALIMA VADINTI „DIDŽIAISIAIS“?

Egidijus JARAŠIŪNAS

Įvadas

Mokslinėje doktrinoje svarbiausiems jurisprudencinės teisės plėtros žingsniams apibūdinti vartojama „didžiųjų“ („pagrindinių“, „svarbiausiųjų“, „duodančių kryptį“ ir pan.) sprendimų kategorija. Ši kategorija vartojama ir darbuose, nagrinėjančiuose Europos Sąjungos Teisingumo Teismo¹ (toliau – ESTT) jurisprudenciją. Didieji sprendimai laikomi savotiškais „sprendimais švyturiais“, padedančiais suprasti ES jurisprudencinės teisės pasiekimus ir jos raidos kryptis.

Kai kuriuose darbuose, nagrinėjančiuose Teisingumo Teismo jurisprudencijos raidą, bandoma, siekiant išryškinti atskirų jos etapų ypatu-

¹ Europos Sąjungos Sutarties (toliau – ESS) 19 str. nustatyta, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas apima Teisingumo Teismą, Bendrąjį teismą ir specializuotus teismus. Tokia struktūra – Europos Bendrijų Teisingumo Teismo evoliucijos padarinys (1989 m. atsirado Pirmosios instancijos teismas, po Lisabonos sutarties virtęs Bendruoju teismu, o nuo 2005 m. gruodžio veikia ir Tarnautojų teismas). ES teismo ansamblio plėtra susijusi su naujų institucijų atsiradimu, įgaliojimų persiskirstymu ir jų apimties išaugimu (apie ES teisminę architektūrą plačiau žr.: Wathelet, M. (avec la collaboration de Wildemeersch, J.). *Contentieux européen*. Tome 1, Éd. 2. Bruxelles: Larcier, 2014, p. 11–120). Svarbiausią vietą šioje teisminėje architektūroje užima Teisingumo Teismas, kurio didieji sprendimai bus nagrinėjami šiame straipsnyje. ESTT vaidmens augimą atspindi ir nepaliaujamai didėjantis nagrinėjamų bylų skaičius. Šiuo metu vyksta Bendrojo teismo reforma, dėl jos Tarnautojų teismo neliks.

mus, pabrėžti, kad ankstesnę šio teismo istoriją žymi didieji sprendimai², o dabartinei jo jurisprudencijai yra būdingas „susmulkėjimas“³ (t. y. kad dabar šis teismas nesiekia vienu žygiu išspręsti iškilusių problemų visa apimtimi, o linksta jas spręsti bylų blokais, kai konkrečiame sprendime ES teisė aiškinama tik fragmentiškai, tarsi padedant vieną teisinės mozaikos gabalėlį; tokiu būdu visas teisinio paveikslo vaizdas išryškėja palaipsniui). Žodžiu, ankstesnių laikų sprendimuose buvo nustatomos svarbiausios ES teisės plėtos gairės, o dabar dominuoja vadinamoji „kasdienė“ jurisprudencija. Galima manyti, kad didžiosios kūrybos laikai, kalbant apie ES teisę, baigėsi, dabar užtenka to, kas sukurta, plėtojimo. Kūrybiškumo, lėmusio svarbius ES teisės suvokimo pokyčius, požiūriu tai būtų pernelyg į praeitį nukreiptas teisinės tikrovės vertinimas.

Tai – tik vienas požiūris. Daugelis autorių, vertindami dabartinę Teisingumo Teismo veiklą, pabrėžia šio teismo jurisprudencijos dinamiškumą, kūrybiškumą, gebėjimą žengti į koją su integracijos reikalavimais. Nuolat pasirodančiuose ESTT didžiųjų sprendimų rinkiniuose netrūksta ir naujaisių sprendimų. Apibūdindamas vieną iš tokių rinkinių, Teisingumo Teismo pirmininkas Vassilios Skouris pažymėjo, kad jame išanalizuoti ne tik istoriniai sprendimai, bet ir „skirta daug vietos šiandieninei Teismo problematikai, kurią, pavyzdžiui, atspindi sprendimai *Pringle*⁴ (sutarčių keitimo procedūra), *Åkerberg Fransson*⁵ (Pagrindinių teisių chartijos taikymo sritis), *Gascogne*⁶ (sprendimo priėmimas per protingą laiką) ar

² Tokie kaip septintojo dešimtmečio sprendimai *Van Gend en Loos* (26/62, ECLI:EU:C:1963:1), *Costa prieš E.N.E.L.* (6/64, ECLI:EU:C:1964:66), *Plaumann* (25/62, ECLI:EU:C:1963:17), aštuntojo dešimtmečio bylos *Simmenthal prieš Komisiją* (243/78, ECLI:EU:C:1980:65), *Rewe-Zentral* („cassis de Dijon“, 120/78, EU:C:1979:3), devintojo dešimtmečio sprendimai *Foto-Frost* (314/85, EU:C:1987:452), *Cilfit ir kt.* (283/81, EU:C:1982:335), *Les Verts prieš Parlamentą* (294/83, EU:C:1986:166), dešimtojo dešimtmečio – *Factortame ir kt.* (C-213/89, EU:C:1990:257), *Brasserie du pêcheur et Factortame* (C-46/93 et C-48/93, EU:C:1996:79), *Zuckerfabrik Süderdithmarschen ir Zuckerfabrik Soest* (C-143/88 ir C-92/89, EU:C:1991:65), *Francovich ir kt.* (C-6/90 ir C-9/90, EU:C:1991:428).

³ Žr.: Bertrand, B. Les blocs de jurisprudence. *Revue trimestrielle de droit européen*. 2012, n° 4, p. 742–743.

⁴ Sprendimas byloje *Pringle*, C-370/12, EU:C:2012:756.

⁵ Sprendimas *Åkerberg Fransson*, C-617/10, EU:C:2013:105.

⁶ Teisingumo Teismo sprendimas *Groupe Gascogne prieš Komisiją*, C-58/12 P, ECLI:EU:C:2013:770.

*Melki ir Abdeli*⁷ (nacionalinių teismų teisė kreiptis į Teisingumo Teismą)⁸. Tokie vertinimai paneigia teiginius apie teisminės kūrybos sumenkėjimą, fragmentiškumą ir empirizmą.

Dabartinė Teisingumo Teismo jurisprudencija nestokoja kūrybiškumo, ES teisės plėtojimas ir toliau neatsiejamas nuo teisės raidai reikšmingų teismo sprendimų. Teigiama, kad konkretūs teisinės sistemos raidos laikotarpiai gali būti daugiau ar mažiau palankūs aktyviai teisminei kūrybai⁹ (objektyvūs teisės sistemos raidos poreikiai gali skatinti plataus pobūdžio, naujų teisės aiškinimų paiešką, būtinybę, siekiant išvengti stagnacijos ar regreso, atskleisti naujas šios teisės sistemos galimybes). Prisiminus vieną iš ES teisinės sistemos ypatumų – jos sąsają su vis glaudesnės Europos integracijos užtikrinimu – galima teigti, kad tokios integracijos poreikis atitinkančių didžiųjų sprendimų poreikis išliks. Beje, visais laikais yra svarbus ir teisėjų nusiteikimas, jų pasirėngimas, noras ir sugebėjimas imtis tokių žingsnių.

Kartais klausiama, kokia yra didžiųjų sprendimų prasmė. Atsakymą į šį klausimą galima rasti atsakius į kitą klausimą: ar ES teisės sistema būtų tokia, kokia ji yra dabar, jei nebūtų „didžiųjų sprendimų“? Daugelis ES teisės principų ir pagrindinių teisiųjų konstrukcijų (pvz., ES teisės tiesioginio veikimo, jos pirmenybės, valstybių atsakomybės dėl žalos, padarytos ES teisės pažeidimu, ir kt.) yra jurisprudencinės kilmės. Be didžiųjų sprendimų ši teisė būtų mažiau išplėtotą, mažiau veiksmingą, taigi ir daug menkesnės reikšmės, nei yra dabar.

ES jurisprudencinę teisę reikia suvokti kaip *tęstiną teisminių sprendimų masyvą*, kuriame vienas sprendimas papildo kitą, kuriame pirmą interpretaciją lydi antra, trečia ir t. t. Taip byla po bylos plėtojama teisinė sistema. Didieji sprendimai, išsiskiriantys savo teisine reikšme, yra to paties

⁷ Teisingumo Teismo sprendimas *Melki ir Abdeli*, C-188/10 ir C-189/10, EU:C:2010:363.

⁸ Skouris, V. Préface: Les grands arrêts de la Cour de justice de l'Union européenne in Gaudin, H.; Blanquet, M.; Andriantsimbazovina, J.; Fines, F. T. 1. *Droit constitutionnel et institutionnel de l'Union européenne*. 1ème édition. Paris: Dalloz, 2014, p. V–VI.

⁹ Analizuojant ESTT istoriją išskiriamas 1960–1970 m. pradžios „konstruktyviosios interpretacijos periodas, kurio metu buvo priimti patys drąsiausi sprendimai, sukėlę didžiąsias Bendrijos teisės evoliucijas“ (žr.: Von Bardeleben, E.; Donnat, F.; Siritzky, D. *La Cour de justice de l'Union européenne et le droit du contentieux européen*. Paris: La documentation française, 2012, p. 56). Kartu nereikėtų pamiršti, kad visos periodizacijos yra santykinės, todėl nurodytų jų bruožų nederėtų absoliutinti.

teisminės kūrybos masyvo dalis, dar daugiau, jų teisinė prasmė išryškėja būtent šio masyvo, kuriame jiems tenka „atraminių konstrukcijų“, savotiškų „mazgų“, apie kuriuos formuojasi jurisprudencinis tęsinys, vaidmuo, kontekste. Neretai tokio sprendimo atsiradimo prielaidas regime iki jo priimtuose sprendimuose (dažniausiai šiems didžiųjų sprendimų vardas nesuteikiamas). Didžiųjų sprendimų idėjų tolesnis pratęsimas kituose sprendimuose, kuriuose jos tikslinamos, plėtojamos ar pritaikomos naujoms situacijoms, patvirtina visų sprendimų (nepaisant, kokį rangą jiems teiktų doktrina) sąryšį.

Didžiojo sprendimo kategorija svarbi ir pedagoginiu požiūriu. Vadovėliuose paprastai operuojama keliomis dešimtimis sprendimų, davusių svarbiausių ES teisės problemų sprendimo kryptį. Analizuojant labiausiai matomas jurisprudencijos viršūnes yra paprasčiausia atskleisti teisinės sistemos ypatumus.

Lisabonos sutartis, įsigaliojusi 2009 m. gruodžio 1 d., žymi naują ES ir jos teisės raidos etapą. Tai negali nedaryti įtakos ir ESTT, aiškinančio ir taikančio šią teisę, veiklai. Prasmingas šio ES teisės raidos etapo Teisingumo Teismo jurisprudencijos vertinimas įvairiais požiūriais, taip pat ir šio teismo kūrybinių žingsnių požiūriu. Pabandysime į dabartinę Teisingumo Teismo jurisprudenciją pažvelgti savotišku pjūviu, siekdami išsiaiškinti, ar joje galima rasti sprendimų, kurie galėtų pretenduoti į didžiųjų sprendimų, lemiančių tolesnę jurisprudencijos raidos kryptį, vardą. Tokių sprendimų fiksavimas patvirtintų, kad Teisingumo Teismas ir toliau drįsta imtis esminių teisinių problemų sprendimo, kad formuojant ES jurisprudencinę teisę nestokojama visai teisinės sistemos raidai reikšmingų žingsnių. Žinoma, dėl nagrinėjamo laikotarpio trumpumo bet kokios išvados galės būti tik labai preliminarios.

Dėl sąvokos „didieji sprendimai“

ES teisinėje sistemoje jurisprudencinei teisei tenka išskirtinė vieta. Šią teisę sudaro tūkstančiai sprendimų, priimtų vykdant teismines funkcijas, susijusių su pačiais įvairiausiais klausimais daugelyje ES teisės sričių, įvai-

riuose ES raidos etapuose. Nesunku pasimesti tokioje sprendimų jūroje. Matyt neatsitiktinai, siekiant suvokti, kas joje yra svarbiausia, ir pasitelkta didžiųjų sprendimų kategorija, skirta identifikuoti teisiškai reikšmingiausiems jurisprudencijos taškams.

Žiūrint į įvairiomis kalbomis išleistus reikšmingiausių bylų ar jų sprendimų, jų santrumpų ar komentarų rinkinius, matoma įvardijimo įvairovė: „didieji sprendimai“ (*grands arrêts*¹⁰), „principiniai sprendimai“ (*arrêts de principe*), „duodančios kryptį bylos“ (*leading cases*¹¹), „pagrindiniai sprendimai“ (*grundlegende Urteile*¹²), „gaires žymintys sprendimai“ (*Leitentscheidungen*¹³) ir pan. Dar šie sprendimai vadinami „svarbiausiais“, „istoriniais“, „žymiausiaisiais“ sprendimais, „sprendimais švyturiais“ ir pan.

Pats tokios rūšies sprendimų kategorijos išskyrimas būdingesnis *common law*, tačiau ir kodifikuotos teisės sistemos šalyse faktiškai skiriamos teisiškai reikšmingesnės ir ne tokios reikšmingos bylos. Dėl hibridinės ES teisės prigimties, specifškumo ir ją plėtojant jurisprudencijai tenkančio vaidmens „didžiųjų“ ar „pagrindinių“ sprendimų kategorijos vartojimas yra pateisinamas.

„Didžiojo“ vardą sprendimui suteikia mokslinė doktrina. Toks pavadinimas reiškia, kad tiek mokslinės doktrinos atstovai (ar bent jau žymi jų dalis), tiek teisininkai praktikai iš esmės sutinka, kad susiduriama su sprendimais, kurie laikomi jurisprudencijos riboženkliais, ryškiausiai tei-

¹⁰ Karpenschif, M.; Nourissat, C. *Les grands arrêts de la jurisprudence de l'Union européenne*. 2e édition mise à jour. Paris: Presses universitaires de France. 2014; Boutayeb, Ch. *Les grands arrêts du droit de l'Union européenne*. Paris: L.G.D.J., 2014; Gaudin, H.; Blanquet, M.; Andriantsimbazovina, J.; Fines, F. *Droit constitutionnel et institutionnel de l'Union européenne. Les grands arrêts de la Cour de justice de l'Union européenne*. T. 1. 1ère édition. Paris: Dalloz, 2014.

¹¹ Antai Amsterdamo universiteto Europos instituto parengto tokių bylų rinkinio pavadinimas – „Duodančios kryptį bylos Europos Bendrijų teisėje“ (*Leading cases on the Law of the European Communities*. Curtin, D.; Van Empel, M.; Völker, E. L. M.; Winter, J. A. Sixth Edition. Deventer, Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers. 1994).

¹² Pz., Cottier, T.; Oesch, M.; Meier, J. *Verfassungsrecht der Europäischen Union: Grundlegende Urteile*. Bern: Stämpfli Verlag AG, 2009.

¹³ Pz., ESTT sprendimų rinkinys „Europos teisės gaires žymintys sprendimai“ (Ho, A. J-C. *Leitentscheidungen zum Europarecht*. Richter-Verlag, 2006).

siniais pasiekimais. Būtent tokiais sprendimais Teisingumo Teismas suformavo dabartinį ES „veidą“.

Didieji sprendimai, be jokios abejonės, yra teisiškai svarbiausi sprendimai. Vis dėlto kyla sprendimų reikšmingumo problema. Galima kalbėti apie įvairius reikšmingumo aspektus. Pirmiausia galima analizuoti sprendimų reikšmingumą pagal jo socialinius, ekonominius, politinius padarinius. Galima reikšmingumą vertinti ir pagal tai, kokios sudėties teismas priėmė atitinkamą sprendimą (šiuo atžvilgiu Teisingumo Teismo plenarinės sesijos ar didžiosios kolegijos nagrinėtos bylos automatiškai laikytinos reikšmingesnėmis nei nagrinėtos mažesnių kolegijų). Apie sprendimo reikšmingumą galima spręsti ir iš jį lydėjusių mokslinių diskusijų ar ginčų žiniasklaidoje, teisiniuose leidiniuose ir pan.

Šiame tyrime didieji sprendimai išskiriami remiantis jų *teisine reikšme*, juose išspręstu teisinių problemų mastu ar naujovišku jų sprendimo būdu, įtaka tolesnei jurisprudencinės (o kartu ir visos) teisės raidai. Teisiniais metodais vieną ar kitą sprendimą galima iškirti kaip pagrindinį ar didįjį tik laikantis tokio požiūrio. Tai nepaneigia teisminių sprendimų reikšmingumo kitais aspektais, tačiau tyrimuose, kuriuose analizuojami tie aspektai, pagrindinis vaidmuo tektų neteisiniams tyrimo metodams.

„Didžiojo sprendimo“ kategorijos vartojimas suponuoja „didžiųjų“, t. y. teisiškai *svarbiausių, pagrindinių, sprendimų* ir „paprastų“ *sprendimų* priešpriešinimą. Jurisprudenciniame bloke kiekybiniu požiūriu dominuoja „paprasti“, iš esmės daugiau lokaliai reikšmės sprendimai. Juose teisė aiškinama remiantis ankstesniais sprendimais ir tik tokiu mastu, koku užtenka konkrečiam klausimui išspręsti; ankstesnių sprendimų interpretacinės koncepcijos juose dažniausiai tik padailinamos, patikslinamos ar paryškintos, nekeičiant pačių koncepcijų esmės.

Didieji (ar *pagrindiniai, svarbiausieji, žymintys gaires, duodantys kryptį*) sprendimai išsiskiria iš bendros jurisprudencijos masės savo teisiniu poveikiu. Neatsitiktinai jie vadinami jurisprudencijos viršūnėmis, riboženkliais, istorinėmis gairėmis. Būtent juose išsprendžiamos esminės teisinės problemos, formuluojami ES teisei suvokti svarbūs principai.

Didžiųjų ir paprastų sprendimų priešpriešinimas pateisinamas pedagoginiais siekiais. Jurisprudencinė teisė, kaip minėta, yra vientisas masyvas, kurį sudarančios bylos susijusios tarpusavyje. Teisinėje literatūro-

je pabrėžiamas „Teisingumo Teismo gebėjimas nuo pat veiklos pradžios laikytis savo jurisprudencijos“¹⁴. Didieji sprendimai tik fiksuoja, išryškina šios nuoseklios sistemos ryškiausius taškus, padedančius ją suprasti. Šie sprendimai yra to paties laipsniško jurisprudencijos plėtojimo rezultatas. Dar daugiau, jie kaip tik ir skirti tokiai plėtotei sutvirtinti.

Paprastai didžiųjų sprendimų rinkinių autoriai ar rengėjai tik pačia bendriausia prasme aiškina sprendimų atrinkimo kriterijus. Tačiau tai, kad jie konkrečiai neįvardinti, nereiškia, kad jokių kriterijų nebuvo. Vis dėlto, bet koks neapibrėžtumas visada gali kelti klausimą, kiek pagrįstai vienas ar kitas sprendimas atsidūrė rinkinyje.

Kokie sprendimai laikomi didžiaisiais? Guy Braibantas yra pastebėjęs, kad kitados René Cassinas ir Marcelis Waline'as pirmojo Prancūzijoje išleisto administracinės justicijos didžiųjų sprendimų rinkinio įžangoje¹⁵ teigė, kad tai – tokie teismų sprendimai, „kurie nulėmė jurisprudencijos pažangą, evoliuciją ar ilgalaikį jos pasikeitimą reikšmingu ar bent labai dideles diskusijas sukėlusiu klausimu“¹⁶. O paties Guy Braibanto požiūris toks: „[d] idysis sprendimas turi būti priimamas reikšmingoje teisės srityje. Jis apibūdinamas klausimo, kurį sprendžia, esminiu reikšmingumu. Tai taip pat sprendimas, kuris yra didis savo padariniais, galintis inicijuoti valdymo ar visuomenės reformas“¹⁷. Pasak šio autoriaus, sprendimas gali būti laikomas didžiuoju ir dėl jo nuleiamų inovacijų reikšmingumo, kai jame formuluojamas naujas principas ar jau įtvirtintas principas taikomas naujoms sritims.

Melchioro Watheleto nuomone, ES teisėje didžiaisiais sprendimais laikytini sprendimai, „kurie iliustruoja Sąjungos teisės jurisprudencijos didžiuosius žingsnius į priekį tiek instituciniu, tiek materialiniu požiūriu“¹⁸.

¹⁴ Lambert, Ch. La motivation et le style des arrêts de la Cour de justice l'Union européenne in Coutron, L. *Pédagogie judiciaire et application des droits communautaire et européen*. Bruxelles: Bruylant, 2012, p. 173.

¹⁵ Cassin, R.; Waline, M. Préface de la 1ère édition. *Grands arrêts de la jurisprudence administrative*. Paris: Dalloz, 1956, réédition, 2006.

¹⁶ Braibant, G. Qu'est-ce qu'un grand arrêt? *AJDA* [interaktyvus]. 2006, p. 1428 [žiūrėta 2015-09-02]. <http://www.dalloz.fr/documentation/PopupToolAction?ctxd=0_VHLwZU91dnJZ2VJ>.

¹⁷ Braibant, G. *loc.cit.*

¹⁸ Wathelet, M. Préface à la 1ère édition. *Les grands arrêts de la jurisprudence de l'Union européenne* (sous la direction de Michaël Karpenschift, Cyril Nourissat). 2e édition mise à jour. Paris: Presses universitaires de France, 2014, p. 1.

Panašaus požiūrio laikosi Urska Sadl ir Yannis Panagis, kurie, analizuodami sprendimą *Les Verts prieš Parlamentą*¹⁹, nurodo, kad tokioms byloms tenka speciali vieta, kad jos „<...> žymi teisinio vystymosi kelio gaires“²⁰. Būtent šie sprendimai konsoliduoja ankstesnę fragmentišką jurisprudenciją arba aiškiai ir nedviprasmiškai fiksuoja seno požiūrio atsisakymą, jie įtvirtina naujas teises koncepcijas, formuluoja naujus teisinius principus, išsprendžia svarbias, teisės sistemos raidai reikšmingas problemas. U. Sadl ir Y. Panagio manymu, būtent minėti sprendimai išryškino *sui generis* ES teisinės sistemos bruožus, suformavo gaires tolesnei ES teisei plėtrai, išdėstė, kaip reikia suprasti ES teisę, susijusią su Europos integracijos idėjos įgyvendinimu.

Aptarti požiūriai leidžia išskirti keletą didžiajam sprendimui suprasti skirtų elementų. Pirmiausia, tai – jam būdingas naujoviškumas (minimi tokie šiam sprendimui būdingi bruožai: inovacijos, naujų principų formulavimas ar tradicinių principų taikymas naujoje srityje, seno požiūrio nedviprasmiškas atsisakymas ir naujos koncepcijos įtvirtinimas), antra, reikšmingumas (sprendžiamo klausimo reikšmingumas, svarbi teisės sritis, teisės raidai reikšmingos problemos išsprendimas), trečia – esminis poveikis tolesnei jurisprudencijos raidai (jurisprudencijos pažanga, jos evoliucija, ilgalaikis jurisprudencijos pasikeitimas).

Atsižvelgiant į šiuos elementus, didžiosios bylos statusui fiksuoti tiktų pasitelkti du testus:

- a. *pirmąjį*, kurio esmė yra tai, kad teisiniais metodais tikrinamas konkretaus teismo sprendimo teisinis turinys, siekiant išsiaiškinti, ar sprendimui yra būdingi:
 - jame išdėstyto teisės principo, koncepcijos ar teisės nuostatų interpretavimo naujoviškumas;
 - gebėjimas nauja teisine koncepcija, principu ar išaiškinimu išspręsti reikšmingą visai teisei sistemai ar jos sričiai problemą, potencialiai galinčią kreipti šios sistemos ar jos esminių struktūrų tolesnę raidą;

¹⁹ Teisingumo Teismo sprendimas *Les Verts prieš Parlamentą*, 294/83, EU:C:1986:166.

²⁰ Sadl, U.; Panagis, Y. What Is a Leading Case in EU law? An Empirical Analysis. *European Law Review*. 2015, 40 (1), p. 15–34.

- b. *antrąjį*, kuriam atlikti vien teisinių metodų nepakanka (būtina pasitelkti ir empirinius) ir kuriuo siekiama įvertinti realų sprendimo poveikį tolesnei teismo jurisprudencijai ir teisiniam procesui apskritai. Šiuo atveju vertinama sprendimo įtaka tiek teisei minčiai, tiek teisiniam reguliavimui, tiek teisei praktikai plačiaja prasme (ne tik minėto teismo veiklai).

Pirmą testą galima taikyti tuoj pat, tik paskelbus Teisingumo Teismo sprendimą. Šiuo atveju reikia išsiaiškinti sprendimo koncepciją ar idėjų naujumą, jų teisinį reikšmingumą ir galėjimą daryti įtaką teisės sistemos raidai.

Antrasis testas sudėtingesnis, jis susijęs su ilgesnio laikotarpio teisminės praktikos studijomis, ieškant sprendimu padarytos tiesioginės ar netiesioginės įtakos jurisprudencijai, teisės doktrinos pokyčiams, kitų teisinio proceso dalyvių veiksams ir vertinimams. Šiuo testu aiškinamasi, ar tikrai sprendimas įgavo realų teisinį, ar jis buvo ne vien įdomus, sukėlęs diskusijas teismo žingsnis, bet teisinė novacija, realiai paklojusi pamatus konkrečioms byloms išspręsti. Atliekant tokį tyrimą vien statistinių duomenų (pvz., kiek kartų tuo sprendimu rėmėsi bylų šalys, kaip dažnai jis cituotas generalinių advokatų išvadose, kiek kartų paminėtas vėlesnėje Teismo jurisprudencijoje, kaip dažnai minimas komentatorių ir mokslininkų) analizės nepakanka. Būtinasis giluminių teisinės sistemos pokyčių atskleidimas.

Pirmasis testas leidžia fiksuoti teisinio reikšmingumo potencialą, bet tik disponuojant vėlesne ilgesnio laikotarpio jurisprudencija galimos galutinės išvados. Antrasis testas apsaugo nuo skuboto „didžiojo sprendimo“ rango pripažinimo doktrinoje. Gal todėl kai kurie „didžiaisiais“ laikyti sprendimai po kurio laiko tyliai išnyksta iš didžiųjų sprendimų rinkinių.

Didžiųjų sprendimų bloko branduoliu laikomi sprendimai, kurie atitinka abiejų testų kriterijus, kurių teisinis reikšmingumas jau yra laiko ir praktikos patikrintas. Jų įvairovė atspindi pačios ES teisinės sistemos daugiapusiškumą. Vieni šių sprendimų susiję su ES teisinės sistemos esybės ir specifikos išryškiniu (pavyzdžiai galėtų būti 1963 m. vasario 5 d. sprendimas byloje *Van Gend en Loos*²¹, kuriame teisinė reikšmė pripažinta Bendrijos teisės tiesioginiam veikimui, o tai reiškė, kad šia teise galima remtis nacionaliniuose teismuose; 1964 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Costa prieš*

²¹ Teisingumo Teismo sprendimas *Van Gend en Loos*, 26/62, ECLI:EU:C:1963:1.

*E.N.E.L.*²², kuriame suformuluotas ES teisės pirmenybės principas), kiti sprendimai susiję su bendrai rinkai būdingų bruožų ar principų atskleidimu (pvz., 1979 m. vasario 20 d. sprendimas „*cassis de Dijon*“²³, kuriame tarpusavio pripažinimas išryškintas kaip vienas iš esminių bendros rinkos požymių), treči yra reikšmingi dėl juose suformuluotos asmens teisių apsaugos ES teisėje koncepcijos (sprendime *Stauder*²⁴ pirmąsyk fiksuota, kad asmens pagrindinės teisės suprantamos kaip Bendrijos teisės bendrieji principai, sprendime *Internationale Handelsgesellschaft*²⁵ pažymėtas Bendrijos teisės principų išvedimas iš valstybių narių bendrų konstitucinių tradicijų, sprendime *Nold prieš Komisiją*²⁶ nurodytas rėmimasis ne tik konstitucinėmis tradicijomis, bet ir tarptautiniais susitarimais dėl pagrindinių teisių apsaugos, kuriuos pasirašė valstybės narės), ketvirti – dėl ES institucinės sistemos funkcionavimo bruožų atskleidimo (pvz., implicitinių įgaliojimų koncepcija, kuri įtvirtinta, be kita ko, sprendime „*AETR*“²⁷, kuriame fiksuota, jog būtina atsižvelgti į paralelizmą tarp vidaus ir išorės kompetencijų, t. y. kad Bendrija turi būti laikoma kompetentinga sudaryti su trečiosiomis šalimis susitarimus srityse, kuriose pagal sutartis jai priklauso vidinė kompetencija), penkti išskiriami dėl vadinamosios ES teisės „konstitucionalizacijos“ įtvirtinimo (pvz., sprendimas *Les Verts prieš Parlamentą*²⁸, kuriame Sutartys įvardintos kaip „pamatinė konstitucinė chartija“) ir t. t.

Didieji sprendimai įtvirtino tai, kas tapo ES teisinės sistemos savastimi. Analizuodami ES teisę iki ir po konkrečių didžiųjų sprendimų priėmimo, pamatysime reikšmingus šios teisinės sistemos ar svarbių jos elementų sampratos pokyčius. Tokių sprendimų sąrašas paprastai pradedamas minėtu *Van Gend en Loos* sprendimu. Kaip rašo C. Barnardas, „*Van Gend en Loos* buvo lemiamas sprendimas; be *Van Gend en Loos* ES teisė nebūtų tokia, kokią ją žinome esant dabar“²⁹.

²² Teisingumo Teismo sprendimas *Costa prieš E.N.E.L.*, 6/64, ECLI:EU:C:1964:66.

²³ Teisingumo Teismo sprendimas *Rewe-Zentral* („*cassis de Dijon*“), 120/78, EU:C:1979:3.

²⁴ Teisingumo Teismo sprendimas *Stauder*, 29/69, EU:C:1969:57.

²⁵ Teisingumo Teismo sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft*, 11/70, EU:C:1970:114.

²⁶ Teisingumo Teismo sprendimas *Nold prieš Komisiją*, 4/73, EU:C:1974:51.

²⁷ Teisingumo Teismo sprendimas *Komisija prieš Tarybą* („*AETR*“), 22/70, EU:C:1971:32.

²⁸ Teisingumo Teismo sprendimas *Les Verts prieš Parlamentą*, 294/83, EU:C:1986:166.

²⁹ Barnard, C. *Van Gend en Loos to(t) the future. 50ème anniversaire de l'arrêt Van Gend en Loos (1963–2013)*. Actes du colloque. Luxembourg: Office des publications de l'Union européenne, 2013, p. 117.

Didieji sprendimai ir norminė jurisprudencijos dimensija

Didžiųjų sprendimų, žyminčių esminius ES jurisprudencinės (o sykiu ir visos ES teisinės sistemos) plėtojimo svarbiausius žingsnius, problemų nagrinėjimas vienaip ar kitaip susijęs su jurisprudencijos norminės dimensijos (ar norminės funkcijos) klausimu. Reikia pasakyti, kad būtent analizuojant šios kategorijos sprendimus norminė dimensija akivaizdžiausiai regima. Juk iki *Van Gend en Loos* bylos sprendimo tik mokslinės doktrinos lygmeniu buvo galima kalbėti apie ES teisės tiesioginį veikimą, o iki *Francoovich* bylos sprendimo – apie valstybės atsakomybę dėl žalos, padarytos ES teisės pažeidimu, ir t. t. Būtent Teisingumo Teismo sprendimais minėti principai įvesti į „teisminę apyvartą“, tik po šių sprendimų tapo galima šiais principais remtis teismuose. Dar daugiau, didžiuosiuose Teisingumo Teismo sprendimuose suformuluoti principai apskritai gerokai pakeitė visą ES norminę sistemą. Be šių sprendimų Teisingumo Teismo, laikomo „centrinio europinio teismo peizažo veikėju“³⁰, jurisprudencijos normiškumo klausimų nagrinėjimas keltų dar daugiau problemų.

Ginčams dėl teismų (nacionalinių, tarptautinių ar supranacionalinių) kuriamos teisės galo nematyti. Diskutuojant dėl nacionalinės teisminės teisės, visada primenamas valdžių padalijimo principas. Neretai valdžių padalijimo teorija suprantama pernelyg absoliučia prasme. Įstatymų leidžiamoji valdžia kuria įstatymus, vykdomoji – juos vykdo, o teisminė pagal tuos įstatymus sprendžia ginčus (prisiminkime Montesquieu, kuriam teismas – burna, kalbanti įstatymo žodžiais). Laikantis tokios logikos, apie teisminę teisėkūrą apskritai negali būti kalbos. Kita vertus, yra ir mažiau ortodoksinis, artimesnis tikrovei požiūris. Teismų jurisprudencijos „norminę dimensiją“ (ar funkciją) siūloma traktuoti kaip teisingumo vykdymo elementą. Ir toks jurisprudencijos „normiškumas“ yra siejamas su teisės atskleidimu teisinių aktų tekstuose.

Jurisprudencinis aiškinimas visados praturtina rašytinės teisės taisykles, jas sukonkretina, atskleidžia tuos šios teisės aspektus, kurie tampa aiškūs tik atsižvelgus į taisyklių sistemos kontekstą bei teisinio reguliavimo tikslus. Išaiškinta norma ne tik formulavimo požiūriu, bet ir savo turiniu

³⁰ Molinier, J.; Lotarski, J. *Droit du contentieux de l'Union européenne*. Paris: L.G.D.J, 2010, p. 30.

tampa gerokai turtingesnė, interpretacija atskleidžia jos naujus elementus. Pirminis, kartais gan lakoniškas teisinis tekstas jurisprudencijoje tampa ilgu teisiniu tekstu, nestokojančiu normiškumo. Viena taisyklė pasirodo jungianti keletą (ar keliolika) kitų, smulkesnių taisyklių, jai būdingi tiesiogiai nefiksuoti elementai ir t. t.

ES, kuri nėra valstybė, institucinė sistema, yra grindžiama institucine pusiausvyra, kurią išreiškia institucijų autonomiškumas, jų pusiausvyra siaurąja prasme, tarpusavio bendradarbiavimas, veiklos skaidrumas. Pagal ESS 19 straipsnį, šioje sistemoje ESTT numatyta svarbiausioji misija – „užtikrinti, kad aiškinant ir taikant Sutartis³¹ būtų laikomasi teisės“. Vertinant Teisingumo Teismo veiklą, akcentuojamas jo „kaip vyriausiojo Bendrijos [Sąjungos] teisės aiškintojo, vaidmuo“³². Pažymima, kad „Teisingumo Teismo teisinį aiškinimą lemia tekstas, kontekstas ir *telos*, arba tikslas“³³. Didieji šio teismo sprendimai, kuriuose suformuluoti visai ES teisinės sistemos sampratai svarbūs principai, grindžiami šia teisės aiškinimo metodologija. Atskleista ES teisinės sistemos specifikos samprata taip pat daro įtaką jos aktų (jų nuostatų) aiškinimui³⁴.

³¹ Šiuo atveju sąvoka „sutartis“ turi būti suprantama ne pažodine, bet plačiąja prasme, kaip apimanti ne tik pirminę, bet ir išvestinę ES teisę, kitaip sakant, visą ES teisę.

³² Leczykiewicz, D. Why Do the European Court of Justice Judges Need Legal Concepts? *European Law Journal*. 2008, Vol. 14, N°6, p. 777.

³³ Poiars Maduro, M. Interpreting European Law: Judicial Adjudication in a Context of Constitutional Pluralism. *Working Paper IE Law School*. AJ8-149-I, 2008-02-05, p. 3 [žiūrėta 2014-02-14]. <<http://globalcampus.ie.edu/webes/servicios/>>.

³⁴ Mertens de Wilmars dar 1986 m. pareiškė (teiginys nepasenęs iki šiol), kad yra ryšys tarp teisinės sistemos pobūdžio bei prigimties ir ją sudarančių taisyklių aiškinimo. ES teisės sistemos specifika lemia kiek kitokius tų metodų junginius nei nacionalinėje ar tarptautinėje teisėje. P. Pescatore'o nuomone, Teisingumo Teismas tokiuose aiškinimo metodų junginiuose prioritetą teikia vadinamiesiems „konstruktyviems“ aiškinimo metodams – teleologiniam ir sisteminiam aiškinimui, ir tik ribotai pasitelkia metodus, kurie leidžia išsiaiškinti valstybių narių ar ES įstatymų leidėjo valią (pvz., *travaux préparatoires* metodas, kuris dažniausiai yra tik pagalbinis ir vartojamas siekiant sustiprinti sprendimo motyvaciją). Beje, reikia pasakyti, kad ES reglamentai ir direktyvos paprastai turi nemenkas preambules, taigi jos teikia Teisingumo Teismui neblogas aiškinimo gaires, atsižvelgiant į akto autorių siekius. ES teisė, regioninės integracijos teisė, specifinė ir autonomiška teisės tvarka, kuriai būdingas atvirai pabrėžtinas nebaigtinės teisės pobūdis, teikia itin daug galimybių naudoti dinamišką, kūrybišką, teleologinę interpretaciją atsižvelgiant į Europos šalių integracijos proceso poreikius.

Teisės aiškinimas – visados kūrybinis procesas. Kitaip jis būtų tik mechaniškas teisės akto teksto pakartojimas. Dažnai primenama, kad kūrybiškas aiškinimas neturi virsti gryna kūryba. Susiduriama su kūrybiško teisės aiškinimo skyrimo nuo teisėkūros problema. Mauro Cappelletti nuomone, toks skyrimas vargiai galimas, nes neįmanoma tiksliai apibrėžti, kiek toli gali eiti teisėjas, kad aiškinimas virstų teisės kūrimu, kokiais būdais jis tai turi daryti ir kokios yra tokio veikimo ribos ir t. t. Jam kūrybiško aiškinimo ir teisės kūrimo sąvokų nustatymas paprasčiausiai yra beprasmis³⁵. Teisės aiškinimas – sudėtingos, ne visados išoriškai aiškios operacijos. Teismas visuomet turi remtis teisės akto nuostata, visu aktu ir jų grupe ar visa teisinio reguliavimo sistema, o tai visais atvejais susiję su kūrybiškumu.

Darbuose, kuriuose nagrinėjama Teisingumo Teismo jurisprudencija, nuolat vartojamos sąvokos „jurisprudencijos norminė dimensija“, „jurisprudencijos norminė funkcija“, „norminis aiškinimas“ ar „norminio pobūdžio aiškinimas“. Teismo aiškinimų kūrybiškumo faktas akivaizdus. Daugelio nuostatų, dėl kurių prasmės ginčijasi įvairūs teisės subjektai, tikrasis turinys paaiškėja tik teismo sprendimuose. Ypač didžiuosiuose. Beje, remdamasis pirminės ES teisės nuostatų išaiškinimu (t. y. pripažindamas joms vieną ar kitą norminį turinį), Teisingumo Teismas vykdo antrinės ES teisės aktų teisėtumo kontrolę. Tai gali būti dar vienas jurisprudencijos normiškumo patvirtinimas.

Kurie Teisingumo Teismo sprendimai, priimti po Lisabonos sutarties įsigaliojimo, galėtų pretenduoti į „didžiųjų sprendimų“ vardą?

Lisabonos sutartimi buvo konsoliduota ES teisinė sistema, gerokai modifikuotos įvairios pirminės teisės nuostatos, panaikinta ramsčių sistema, ES pagrindinių teisių chartijai pripažintas pirminės ir privalomos teisės statusas. Šie teisinio reguliavimo pokyčiai suteikė ESTT galimybę ne tik aiškinti naujus klausimus, bet, atsižvelgus į pirminės teisės pokyčius,

³⁵ Cappelletti, M. *Le pouvoir des juges*. Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 1990, p. 30.

peržiūrėti ankstesnę savo praktiką. Atsakymai į naujus iššūkius, tikėtina, siesis ir su teisinių atsakymų novacijomis.

Per pastaruosius šešerius metus Teisingumo Teismo jurisprudencija pasipildė išpūdingu sprendimų skaičiumi. Kai kuriuos iš jų mokslinė doktrina laiko išskirtinės svarbos sprendimais. Pastaruoju metu išleisti ESTT didžiųjų sprendimų rinkiniai taip pat buvo papildyti naujais sprendimais. Antai M. Karpenschifas ir C. Nourissatas į sudarytą didžiųjų sprendimų rinkinį³⁶ įtraukė po Lisabonos sutarties įsigaliojimo priimtus sprendimus *Melki ir Abdeli, Lesoochranárske zoskupenie, Gothaer Allgemeine Versicherung ir kt., Pringle, Alder, Åkerberg Fransson, Melloni, F., Goldbet Sportwetten, Inuit Tapiriit Kanatami, United Antwerp Maritime Agencies (Unamar), Ministre woor Immigratie en Asiel, Groupe Gascogne, Telefónica prieš Komisiją, Aboubacar Diakité, Digital Rights Ireland ir kt.*³⁷ Kitų autorių (H. Gaudin, N. Blanquet, J. Andriantsimbazovina ir F. Finest) parengtame didžiųjų sprendimų rinkinio pirmajame tome³⁸ (tiesa, specializuotame) nurodyti laikotarpio po Lisabonos sutarties sprendimai *Melki ir Abdeli, Volker ir Marcus Schecke, Sayn-Wittgenstein, Air Transport Association of America ir kt., Pringle, Åkerberg Fransson, Melloni, Gascogne Sack Deutschland, Groupe Gascogne SA, Kendrion*³⁹. Jeigu dar pridėtume daug diskusijų su-

³⁶ Karpenschif, M.; Nourissat, C. *Les grands arrêts de la jurisprudence de l'Union européenne*. 2e édition mise à jour. Paris: Presses universitaires de France, 2014, p. 412–478.

³⁷ Teisingumo Teismo sprendimai *Melki ir Abdeli*, C-188/10 et C-189/10, EU:C:2010:363; *Lesoochranárske zoskupenie*, C-240/09, EU:C:2011:125; *Gothaer Allgemeine Versicherung ir kt.*, C-456/11, EU:C:2012:719; *Pringle*, C-370/12, EU:C:2012:756; *Alder*, C-325/11, EU:C:2012:824; *Åkerberg Fransson*, C-617/10, EU:C:2013:105; *Melloni*, C-399/11, EU:C:2013:107; *F.*, C-168/13 PPU, EU:C:2013:358; *Goldbet Sportwetten*, C-144/12, EU:C:2013:393; *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt. prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-583/11 P, EU:C:2013:625; *United Antwerp Maritime Agencies ir Seaport Terminals*, C-140/04, EU:C:2005:556; *X e.a. (Ministre woor Immigratie en Asiel)*, C-199/12 – C-201/12, EU:C:2013:720; *Groupe Gascogne prieš Komisiją*, C-58/12 P, EU:C:2013:770; *Telefónica prieš Komisiją*, C-274/12 P, EU:C:2013:852; *Diakité*, C-285/12, EU:C:2014:39; *Digital Rights Ireland ir kt.*, C-293/12 et C-594/12, EU:C:2014:238.

³⁸ Gaudin, H.; Blanquet, M.; Andriantsimbazovina, J.; Fines, F. *Droit constitutionnel et institutionnel de l'Union européenne. Les grands arrêts de la Cour de justice de l'Union européenne*. T. 1. 1ère édition. Paris: Dalloz, 2014, p. XXII–XXIII.

³⁹ Teisingumo Teismo sprendimai *Melki ir Abdeli*, C-188/10 et C-189/10, EU:C:2010:363; *Volker und Markus Schecke ir Eifert*, C-92/09 et C-93/09, EU:C:2010:662; *Sayn-Wittgenstein*, C-208/09, EU:C:2010:806; *Air Transport Association of America ir kt.*, C-366/10, EU:C:2011:864; *Pringle, op. cit., Åkerberg Fransson, op. cit., Melloni, op. cit.*,

kėlusias bylas (pvz., *Gauweiler ir kt.*, *Google Spain ir Google*, *Schrems*⁴⁰), turėtume tikrai nemenką sprendimų grupę⁴¹.

Minėti sprendimai ir atsidurs mūsų akiratyje. Apžvelgsime, ar jie galėtų pretenduoti į didžiųjų sprendimų vardą (t. y. būti tarsi sprendimais kandidatais). Kodėl tik kandidatais, bet ne iš karto „didžiaisiais“? Todėl, kad, nuo jų priėmimo praėjus trumpam laiko tarpui, galima pasikliauti tik pirmuoju testu (taikomu išsiaiškinti jų atitiktį naujumo ar teisinio reikšmingumo reikalavimams). Antrojo testo, skirto nustatyti jų realiam poveikiui tolesnei teisinės sistemos raidai, taikymas būtų rizikingesnis. Kol kas žinomos tik pirmosios reakcijos, o ilgalaikius šių sprendimų padarinius tegalima prognozuoti. Todėl toliau kalbėsime ne tiek apie dabartinius didžiuosius sprendimus, kiek apie sprendimus, pretenduojančius tokiais vadintis. Ar minėti sprendimai išsiskiria juose formuluojamų koncepcijų naujumu, ar galima teigti, kad juose rasime visai teisei sistemai (ar jos nemenkai sričiai) svarbių problemų sprendimus, potencialiai galinčius kreipti šios sistemos (ar jos esminių struktūrų) tolesnę raidą?

Pradėkime 2010 m. birželio 22 d. sprendimu *Melki ir Abdeli*. Šioje byloje Teisingumo Teismui svarstant prejudicinį prašymą, susijusį su dviejų alžyriečių sulaikymu Prancūzijos pasienio ruože, teko tikslinti nacionalinės konstitucingumo kontrolės ir prejudicinio sprendimo procedūros santykius (t. y. kai tą pačią nacionalinę normą būtina įvertinti tiek atitikties valstybės konstitucijai, tiek ir atitikties ES teisei požiūriais).

Teisingumo Teismas šiame sprendime konstatavo, jog nacionalinis teismas turi būti laisvas pateikti Teisingumo Teismui bet kurį, jo nuomone, būtiną prejudicinį klausimą bet kurioje bylos stadijoje, net pasibaigus konstitucingumo *ad hoc* kontrolei. Todėl, kaip nurodė Teisingumo Teismas, ES teisei prieštarautų tokios nacionalinės teisės nuostatos, kurios įtvirtina nacionalinių įstatymų konstitucingumo kontrolės *ad hoc* procedūrą, dėl

Gascogne Sack Deutschland prieš Komisiją, C-40/12 P, EU:C:2013:768; *Groupe Gascogne SA*, op. cit., *Kendrion prieš Komisiją*, C-50/12 P, EU:C:2013:771.

⁴⁰ Teisingumo Teismo sprendimai *Gauweiler ir kt.*, C-62/14, EU:C:2015:400; *Google Spain ir Google*, C-131/12, EU:C:2014:317; *Schrems*, C-362/14, EU:C:2015:650.

⁴¹ Jeigu iš šio sąrašo išbrauktume bylas, kurias nagrinėjo 5 teisėjų kolegijos (jos paprastai tik plėtoja oficialią doktriną), jis kiek patrupėtų. Tačiau mums daugiau rūpi patys sprendimai, išsiskiriantys teisiniu reikšmingumu, o ne juos priėmusios Teisingumo Teismo sudėty.

kurios pirmumo tik po šią kontrolę atliekančio teismo sprendimo nacionaliniai teismai galėtų pasinaudoti teise ar įvykdyti pareigą pateikti Teisingumo Teismui prejudicinius klausimus. Ir atvirkščiai, nedraudžiamos tokios nacionalinės teisės nuostatos, kai nacionaliniai teismai išsaugo laisvę bet kokių bylos nagrinėjimo momentu, net pasibaigus konstitucingumo kontrolei, kreiptis į Teisingumo Teismą su prejudiciniu klausimu, imtis būtinų priemonių užtikrinti ES teisės asmenims suteiktą teisių apsaugą, netaikyti ginčytinos nacionalinės nuostatos, nusprendus, kad ši prieštarauja ES teisei.

Šiame sprendime Teisingumo Teismas nesiekė akcentuoti dviejų kontrolės procedūrų priešpriešos, jam svarbiausias dalykas buvo tai, kad nacionalinis teismas galėtų pasinaudoti SESV 263 straipsnio suteikta galimybe kreiptis į Teisingumo Teismą. Tai atspindi šio teismo siekį visais atvejais, kai tik įmanoma, išvengti teisminių procedūrų konflikto. Todėl sprendimas laikytinas vienu iš žingsnių (nekeičiant šios srities klausimų sprendimo krypties), užtikrinančių konstitucinės ir europinės teisminės kontrolės sistemų sugyvenimą.

Kitame, 2011 m. kovo 8 d. *Lesoochranárske zoskupenie*⁴², susijusiam su Orhuso konvencijos⁴³ atskirų nuostatų veikimo ir Buveinių direktyvos⁴⁴ aiškinimu, esminė problema buvo asmenų ar aplinkos apsaugos asociacijų, norinčių ginčyti nukrypstantį nuo aplinkos apsaugos reikalavimų sprendimą, teisė kreiptis į teismą. Sprendime fiksuota, kad Bendrijos pasirašytos ir patvirtintos Orhuso konvencijos nuostatos yra sudedamoji ES teisės sistemos dalis, kad tais atvejais, kai kalbama apie Buveinių direktyvą, nacionalinis teismas, siekdamas užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą aplinkos teisės taikymo srityje, turi pateikti tokį nacionalinės teisės aiškinimą, kuris atitiktų Orhuso konvencijos tikslus. Tai suponuoja galimybę ginčyti nacionalinių normų galiojimą remiantis šia Konvencija. Atsižvelgiant į šios Konvencijos tikslus ir į tikslą užtikrinti veiksmingą ES teisių apsaugą naci-

⁴² Teisingumo Teismo sprendimas *Lesoochranárske zoskupenie*, C-240/09, EU:C:2011:125.

⁴³ Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais, pasirašyta 1998 m. birželio 25 d. Orhuse ir Europos bendrijos vardu patvirtinta 2005 m. vasario 17 d. Tarybos sprendimu 2005/370/EB (OL L 124, p. 1).

⁴⁴ 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL L 206, p. 7; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 102).

onalinis teismas skundo ar ieškinio pateikimo procedūrinės taisyklės turi aiškinti kiek įmanoma atsižvelgdamas į tuos tikslus ir taip, kad aplinkos apsaugos organizacijos turėtų galimybę ginčyti sprendimą, priimtą pasibaigus administracinei procedūrai, kuri gali pažeisti ES teisę.

Šio sprendimo reikšmė glūdi procesinių reikalavimų, susijusių su teise kreiptis į teismą dėl aplinkos apsaugos pažeidimų, išaiškiniame. Taigi tiek proceso teisės, tiek aplinkos apsaugos teisės srityse šio sprendimo įtaka neginčijama. Visgi dėl platesnio jo poveikio, matyt, būtų galima ginčytis.

2011 m. gruodžio 21 d. sprendime *Air Transport Association of America ir kt.*⁴⁵ Teisingumo Teismas nusprendė, kad direktyva dėl šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos leidimų sistemos, į kurią įtrauktos ir aviacijos veiklos rūšys, turi būti aiškinama atsižvelgiant į reikšmingas tarptautinės oro ir jūrų teisės normas. ES teisė gali būti taikoma orlaivio naudotojui, jeigu jo orlaivis yra vienos iš valstybių teritorijoje ir konkrečiai tokioje teritorijoje esančiame aerodrome. Direktyva taikoma ir trečioje valstybėje įregistruotiems orlaiviams, kai šie orlaiviai skrenda į ES valstybės narės teritorijoje esantį aerodromą ar iš jo; dėl to nėra pažeidžiamas nei teritorialumo principas, nei trečiųjų valstybių suverenitetas.

Šis sprendimas reikšmingas kovos su tarša bei ES teisės taikymo problemų srityje aspektais. Nepaisydami jo poveikio oro kompanijų veiklai ir aplinkos apsaugai, vargu ar galėtume jame išžvelgti ypatingų, visą ES teisinę sistemą lemtingai kreipiančių novacijų.

Teisingumo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. sprendimas *Gothaer Allgemeine Versicherung ir kt.*⁴⁶ susijęs su Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo⁴⁷ sąvokos „teismo sprendimas“ aiškinimu. Teisingumo Teismas nurodė, kad tai – autonomiška ES teisės sąvoka. Remdamasis trimis kriterijais (organiniu, procedūriniu ir materialiniu) Teisingumo Teismas pasisakė už platų šios sąvokos aiškinimą, kai neatsižvelgiama į tai, kaip kvalifi-

⁴⁵ Teisingumo Teismo sprendimas *Air Transport Association of America ir kt.*, C-366/10, EU:C:2011:864.

⁴⁶ Teisingumo Teismo sprendimas *Gothaer Allgemeine Versicherung ir kt.*, C-456/11, EU:C:2012:719.

⁴⁷ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL L 12, 2001, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 4 t., p. 42).

kuojamas nacionalinio teismo priimtas aktas pagal valstybės narės vidaus teisę, nepaisant to, ar tai yra sprendimo kilmės valstybės, ar jį pripažinti prašomos valstybės narės teisė. Teisingumo Teismo nuomone, kiekvienos valstybės narės ypatumais pagrįstas šios sąvokos aiškinimas būtų didelė kliūtis siekti ES teisėje fiksuotų tikslų. Todėl sprendimo sąvoka apima ir teismo sprendimą, kuriame šis teismas nurodo, kad jis neturi kompetencijos, neatsižvelgiant į tai, kaip toks sprendimas kvalifikuojamas pagal kitos valstybės teisę.

Šio Teisingumo Teismo sprendimo įtaka jaučiama ne tik teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo srityje, bet ir teisingumo įgyvendinimo ES erdvėje. Tiesa, tai, kad buvo aiškinama reglamento nuostata, kiek siaurina poveikio ribas.

2012 m. lapkričio 27 d. sprendime *Pringle*⁴⁸ Teisingumo Teismas pripažino, kad Europos stabilumo mechanizmas⁴⁹ (ESM) suderinamas su ES teise ir kad jis nekliudo valstybėms narėms, kurių valiuta yra euras, sudaryti ir ratifikuoti sutartį, kuria nustatomas ESM. Teismas konstatavo, kad Europos Vadovų Taryba pasinaudojo galimybe iš dalies pakeisti SESV pagal supaprastintą procedūrą, kuri taikoma ES vidaus politikai ir veiksams (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) trečioji dalis) ir kad ja negali būti padidintos ES sutartimis suteiktos kompetencijos. Pasak Teisingumo Teismo, šie pakeitimai susiję su ES vidaus politika ir veiksmais, jais nedaromas poveikis išimtinai ES kompetencijai dėl pinigų politikos, valstybių narių ekonominės politikos koordinavimui ir t. t. ESM yra veikiau papildoma nauja bendroji teisinio reglamentavimo sistema siekiant sustiprinti ES ekonominį valdymą, ji yra priskiriama ekonominės politikos sričiai. Vertinant ESM sutarties teisėtumą buvo aiškinamos SESV nuostatos, susijusios su išimtinai ES kompetencija pinigų politikos srityje bei su jos kompetencija sudaryti tarptautinę sutartį, koordinuoti ekonominę politiką, su Tarybos kompetencija suteikti ES finansinę pagalbą valstybei narei, kuri patiria sunkumų ar kuriai gresia dideli sunkumai ir kt.

⁴⁸ Teisingumo Teismo sprendimas *Pringle*, C-370/12, EU:C:2012:756.

⁴⁹ Europos Vadovų Taryba 2011 m. kovo 25 d. priėmė sprendimą papildyti SESV nauja nuostata, pagal kurią valstybės narės, kurių valiuta euras, gali nustatyti stabilumo mechanizmą, kuris bus naudojamas kilus būtinybei euro zonos kaip visumos stabilumui apsaugoti.

ES pirminės teisės reikalavimų išryškėjimas, ES kompetencijos klausimų aiškinimas – labiausiai matomi ir ne vienadienės reikšmės šios bylos nuopelnai⁵⁰.

2012 m. gruodžio 19 d. sprendime *Alder*⁵¹ Teisingumo Teismas aiškino ES teisės nuostatas dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse ir komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse. Dėl šio penkių teisėjų kolegijos priimto sprendimo nagrinėtų klausimų specializuotumo sunku rasti argumentų dėl jo poveikio visai teisės sistemai.

Žmogaus teisių apsaugos pagal ES teisę užtikrinimo istorijoje ESTT tenka ypatinga reikšmė⁵². Lisabonos sutartis – naujo pagrindinių teisių

⁵⁰ Teisingumo Teismas, suvokdamas klausimo ekonominius ir politinius aspektus, buvo itin atsargus. Tiesa, sprendimas neišvengė kritikos, tegul ir nelabai pamatuotos. Jos pavyzdžiu gali būti toks Gunnaro Becko teiginys: „Teisingumo Teismo *Pringle* sprendimas atstovauja kraštutiniam variantui Teismo lankstaus kumuliatyvinio požiūrio, kuriame jis selektyviai remiasi tiek kraštutiniais pažodiniu, tiek teleologiniu ir logiškai išplaukiančiu aiškinimais, kad nustatytų akivaizdų norminį pagrindą teismui pateisinti politinį sprendimą, priimtą ES institucijų ir euro zonos valstybių narių siekiant susilpninti SESV 125 str., „No bail out“ principą“ (žr.: Beck, G. The Court of Justice, The Bundesverfassungsgericht and Legal Reasoning during the Euro Crisis: The Rule of Law as a Fair-Weather Phenomenon. *European Public Law*. 2014, Volume 20, Issue 3, p. 565–566).

⁵¹ Teisingumo Teismo sprendimas *Alder*, C-325/11, EU:C:2012:824.

⁵² Priminsiu, kad iš pradžių atrodė, jog ES teisė orientuota į bendros rinkos sukūrimo tikslų užtikrinimą (todėl asmens teisių tematika turėjo šone nuo ekonominio proceso reguliavimo), tačiau gana greit paaikškėjo, kad pagrindinės teisės ES teisėje pripažįstamos kaip bendrųjų teisės principų, kuriuos užtikrina ESTT, sudedamoji dalis Šios istorijos pradžią žymi 1969 m. lapkričio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Stauder* (29/69, EU:C:1969:57). P. Stauderis skundėsi, kad Europos Komisijos (EK) sprendimas, įtvirtinantis reikalavimą pateikti asmens dokumentą norint nusipirkti sviesto mažesnėmis kainomis socialiai remiamiems asmenims (vėliau pavadinto „Kalėdų sviestu“), atskleidžiant tokio asmens vardą pardavėjui, nesuderinamas su Bendrijos teisės bendraisiais principais, nes pažeidžia šio asmens orumą. Teisingumo Teismas, išnagrinėjęs kelias EK sprendimo kalbines versijas, nusprendė, kad p. Stauderio teisės pažeistos nebuvo. Sprendimo 7 punkte Teisingumo Teismas konstatavo, kad „asmens pagrindinės teisės suprantamos kaip Bendrijos teisės bendrieji principai, kurių laikymąsi užtikrina Teismas“. Taigi pagrindinių teisių laikymasis pripažintas ES teisės aktų teisėtumo sąlyga. 1970 m. gruodžio 17 d. sprendime *Internationale Handelsgesellschaft* (11/70, EU:C:1970:114) Teisingumo Teismas teigė, kad Bendrijos teisės principus išveda iš valstybių narių bendrų konstitucinių tradicijų. 1974 m. gegužės 14 d. sprendime *Nold prieš Komisiją* (4/73, EU:C:1974:51) Teisingumo Teismas nurodė, kad įkvėpimo semiasi ne tik iš konstitucinių tradicijų, bet ir iš tarptautinių sutarčių dėl pagrindinių teisių apsaugos, kurias pasirašė valstybės narės. Po dešimties metų, 1979 m. gruodžio 13 d. sprendime *Hauer* (44/79, EU:C:1979:290) buvo išdėstytos šios tematikos jurisprudencijos

apsaugos ES teisėje etapo, kuris išsiskiria tuo, kad Chartijai suteiktas privalomos teisės statusas ir kad Lisabonos sutartimi numatytas ES prisijungimas prie EŽTK, pradžia. ES Pagrindinių teisių chartijos taikymas, įvairių asmens teisių apsaugos mechanizmų⁵³ sąveika – klausimai, teikę didžiausią naujų interpretacijų paieškos tikimybę.

Keli Teisingumo Teismo sprendimai žmogaus teisių apsaugos srityje išsiskiria iš bendro jurisprudencijos konteksto. Sprendime *Åkerberg Fransson* buvo išryškinta Chartijos taikymo sritis, sprendime *Melloni* atskleista ES ir nacionalinės teisės sąveikos pagrindinių teisių apsaugos srityje esminiai ypatumai, o Teisingumo Teismo *nuomonėje 2/13* dėl ES prisijungimo prie EŽTK kondensuota forma pateiktos ES ir jos teisės specifikos charakteristikos.

2013 m. vasario 26 d. sprendimo *Åkerberg Fransson*⁵⁴ teisinė svarba – ES teisės įgyvendinimo kaip Chartijos taikymo kriterijaus atskleidimas.

gairės. Nagrinėdamas klausimą dėl žemės ūkio reglamentavimo atitikties pagrindinėms teisėms Teisingumo Teismas iš esmės fiksavo tokias gaires: *pagrindinių teisių apsauga yra valstybių narių bendrų konstitucinių tradicijų dalis*, taigi, nuo šiol Bendrijai nepriimtinos priemonės, nesuderinamos su pagrindinėmis teisėmis, kurias pripažįsta valstybių narių konstitucijos; „tarptautiniai instrumentai“, su kuriais susiduria valstybės narės ar kuriems jos priklauso, gali taip pat teikti naudingus nurodymus; *pagrindinės teisės* nėra absoliučios prerogatyvos, bet turi būti suvokiamos jas siejant su jų funkcija visuomenėje; šių teisių ribojimai turi būti pateisinami bendru interesu ir nebūti nepamatuoti ir netoleruoti įsikišimai į šių teisių esmę; reikalavimas laikytis pagrindinių teisių taip pat saisto valstybes, kai jos įgyvendina Bendrijų teisę; tais atvejais, kai Bendrijų teisė palieka nacionalinėms valdžios institucijoms pakankamą vertinimo laisvę, jos turi taikyti Bendrijos taisykles atsižvelgdamos į pagrindinių teisių apsaugos reikalavimus. Aišku, dabar galima tik stebėtis išvardytų gairių klasikiniu pobūdžiu, jų ilgaamžiškumu ir įtaka tolesnei jurisprudencijos kryptčiai. Juk minėti principai kone identiškai pakartoti ir Chartijoje. Iš pradžių Teisingumo Teismas tikrino tik Bendrijos aktų suderinamumą su pagrindinėmis teisėmis, vėliau įtraukė ir valstybių narių aktus, kurie patenka į Bendrijos teisės sritį. Be nuoseklios pagrindines teises saugančios jurisprudencijos plėtojimo sunkiai įsivaizduojamas 2000 m. Nicos sutartimi įvykdytas Chartijos paskelbimas ar vėlesnis žingsnis, kai Lisabonos sutartimi, įsigaliojusia 2009 m., Chartija buvo integruota į visavertę pirmąją ES teisę ir jai pripažinta ta pati teisinė galia.

⁵³ Kartu pasakytina, kad Chartija – tik vienas iš pagrindinių teisių apsaugos mechanizmų, nepaneigiančių EŽTK ir nacionalinės konstitucijos. Šios sistemos daro įtaką viena kitai žmogaus teisių apsaugos klausimais, taip pat ir ESTT, EŽTT bei nacionalinių teismų jurisprudencijai, nes šios trys grupės teismų dalijasi atsakomybe dėl asmens teisių apsaugos.

⁵⁴ Teisingumo Teismo sprendimas *Åkerberg Fransson*, C-617/10, EU:C:2013:105.

Chartijos taikymo srities problematika Teismui tapo aktuali dviem požiūriais. Viena vertus, Teismas keliuose nesenuose sprendimuose išreiškė savo ketinimą atmesti prašymus priimti prejudicinį sprendimą ginčiuose, nagrinėtuose nacionalinių teismų, jeigu šie ginčai nesusijęs su Sąjungos teise⁵⁵. Kita vertus, iškilo reikalas patikslinti kriterijus, kurie apibrėžtų, kada valstybės narės įgyvendina Sąjungos teisę, nes šis įgyvendinimas suponuoja pareigą laikytis Chartijos pagal jos 51 straipsnio 1 dalies pirmą pastraipą⁵⁶.

Dėl mokesčių vengimo dideliu mastu H. Åkerbergas Franssonas buvo nubaustas du kartus – pirmąjį kartą administracinės teisės pažeidimo pagrindais, o antrąjį – baudžiamosios teisės pažeidimo pagrindais. Švedijos teismui iškilo klausimas, ar toks nubaudimas nepažeidžia Chartijos 50 straipsnyje įtvirtinto dvigubo nubaudimo draudimo principo.

Nacionalinio teismo užduoti klausimai Teisingumo Teismui leido išreikšti požiūrį į Chartijos *taikymo sritį*. Teismas konstatavo, kad Chartija taikoma tik tuo atveju, kai kyla grėsmė ES normoms. Chartija siekiama apginti pagrindines teises nuo ES institucijų ir valstybių narių aktų, priimamų taikant ES teisę. Taigi valstybės narės *ją taiko tik jei jos įgyvendina*

⁵⁵ Teisingumo Teismas susidūrė su kai kurių nacionalinių teismų bandymais „išaukštinti“ Chartiją, siekiant, kad ja būtų galima remtis visais atvejais. Teisingumo Teismas atsakė, kad tam tikrais atvejais susiduriama su akivaizdžiu Teisingumo Teismo kompetencijos nebuvimu. Šios grupės sprendimai įgavo nutarčių (ordonansų), kuriuos priėmė 3-jų teisėjų kolegijos, formą. Jie priimti be žodinio proceso, be generalinio advokato išvados. Tai – tarsi Teisingumo Teismo tvirtas atsakymas nepasiduoti daugiau ar mažiau užmaskuotam kai kurių nacionalinių teismų prašymui Chartiją padaryti pagrindinių žmogaus teisių apsaugos mechanizmu, nustumiančiu į šoną kitas jų apsaugos sistemas. Tokiais sprendimais teismas aiškiai parodė, kad jis pasiryžęs paisyti pirminėje teisėje nustatytų ribų, remdamasis Chartijos 51 str. 2 d., pagal kurią Chartija neišplečia ES teisės taikymo srities už ES įgaliojimų ribų, nenustato ES naujų įgaliojimų ar užduočių ir nepakeičia ES nustatytųjų. Kitais žodžiais tariant, Teisingumo Teismas turi vykdyti savo misiją ir tirti ES teisę Chartijos aspektu ir tik pagal sutartimis suteiktus įgaliojimus. Taigi, jeigu teikiamas prejudicinis prašymas ir jei ginčas pagrindinėje byloje nepriklauso ES teisės sričiai, Teisingumo Teismas neturi kompetencijos atsakyti į užduotus klausimus dėl nacionalinio reguliavimo atitikties Chartijai, nes pati Chartija savaime negali suteikti Teisingumo Teismui naujos kompetencijos. Būtent todėl, neradęs sąsajos su ES teise, Teisingumo Teismas ir negalėjo atsakyti į užduotus klausimus ir dėl to priėmė nutartis (žr., pvz., 2011 m. kovo 1 d. nutartį *Chartry*, C-457/09, EU:C:2011:101).

⁵⁶ Skouris, V. *Developpements récents de la protection des droits fondamentaux dans l'Union européenne: les arrêts Melloni et Akerberg Fransson*, *Il Diritto dell'Unione Europea*. 2013, n° 2, p. 233–234.

ES teisę, t. y. valstybėms narėms Chartijoje įtvirtintos teisės privalomos tik tuo atveju, kai jų veiksmai įeina į ES teisės taikymo sritį. Teismas priminė, kad jis, remdamasis Chartija, negali vertinti nacionalinės teisės aktų, kurie nepatenka į šią sritį. Ir priešingai, jei tokie aktai patenka į ES teisės taikymo sritį, Teisingumo Teismas, gavęs prašymą priimti prejudicinį sprendimą, turi pateikti visas aiškinimo gaires tam, kad nacionalinis teismas galėtų įvertinti šių teisės aktų atitikimą Chartijoje įtvirtintoms pagrindinėms teisėms. Kadangi nacionalinio teismo nagrinėti santykiai pateko į ES teisės taikymo sritį, Teisingumo Teismas galėjo atsakyti į užduotus klausimus⁵⁷.

Pažymėtinos dvi praktinės šio sprendimo išvados: a) Chartija niekada negali būti taikoma viena, jos taikymą suponuoja mažų mažiausiai kitos ES teisės taisyklės taikymas; b) priešingai, negalimi atvejai, kai taikant ES teisę nėra galima taikyti Chartijos.

Chartijos, kaip asmens teisių apsaugos ES teisėje mechanizmo, taikymo klausimai esminiai, padedantys suprasti ES teisės funkcionavimą. Suformuota jos aiški taikymo samprata, vargu ar galima abejoti dėl šio sprendimo ilgalaikio poveikio. Matyt, neatsitiktinai komentuojant šį Teisingumo Teismo sprendimą pabrėžiama, kad „<...> Åkerberg Fransson sprendimas patvirtina, jog dėl Chartijos taikymo srities nustatymo ETT [Teisingumo Teismo] jurisprudencija dėl pagrindinių teisių apsaugos išlieka gera teisė“⁵⁸.

Ne mažesnio dėmesio vertas tą pačią, 2013 m. vasario 26 d. paskelbtas sprendimas *Melloni*⁵⁹ dėl joje spręsto Chartijos ir nacionalinių pagrindinių teisių gynimo mechanizmų santykių klausimo. Tai – dar viena į didžiosios bylos rangą pagrįstai pretenduojanti byla.

Byla nagrinėta Ispanijos Konstitucinio Teismo, sprendusio S. Melloni *recurso de amparo* (skundą dėl asmens teisių apsaugos), prašymu. S. Mel-

⁵⁷ Teisingumo Teismas konstatavo, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 50 str. skelbiamas *ne bis in idem* principas nedraudžia valstybei narei už tą pačią deklaravimo PVM srityje pareigos nesilaikymo veiką skirti administracinę, o vėliau – baudžiamąją sankciją, jei pirmoji sankcija nėra baudžiamojo pobūdžio, o tai patikrinti privalo nacionalinis teismas.

⁵⁸ Lenaerts, K.; Gutierrez-Fons, J. A. To Say What the Law of the EU Is: Methods of Interpretation and the European Court of Justice. *Columbia Journal of European Law*. 2014, vol. 202, p. 59.

⁵⁹ Teisingumo Teismo sprendimas *Melloni*, C-399/11, EU:C:2013:107.

loni buvo nuteistas Italijoje *in absentia* 10 metų laisvės atėmimo. Vėliau sulaikytas Ispanijoje, jis Ispanijos Konstituciniam Teismui skundė šios valstybės teismo sprendimą jį išduoti Italijai, remdamasis tuo, kad tokiu sprendimu pažeidžiamos jo konstitucinės teisės, nes Ispanijos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, aiškinant teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir teisę į gynybą, buvo nustatyta, kad asmuo, nuteistas *in absentia*, gali būti perduotas kitai valstybei su sąlyga, kad jam būtų sudaryta galimybė apskusti nuosprendį prašančioje išduoti valstybėje narėje. Pagal Italijos įstatymus jis tokios galimybės nebūtų turėjęs.

Šioje byloje susidurta su dviem problemomis, susijusiomis su Europos arešto orderio vykdymu: 1) kaip aiškinti teisę į teisingą teisminį nagrinėjimą (remiantis konstitucija, Chartija o gal EŽTK?); 2) kaip spręsti tarp įvairių sistemų kylančius konfliktus (tiksliau, kaip aiškinti Chartijos 53 str.).

Esminė mūsų tyrimui yra antroji problema. Mokslinės doktrinos atstovai ginčijosi, kaip Teisingumo Teismas turėtų aiškinti tos pačios teisės, garantuotos skirtingų teisinių lygmenų, apsaugos standartų santykius⁶⁰. Taigi ką daryti tuo atveju, kai nacionalinė konstitucija nustato aukštesnį apsaugos standartą nei ES teisė?

Teisingumo Teismas, atsakydamas į „klausimą dėl pagrindinių teisių apsaugos standartų skirtingumo“⁶¹, nurodė, kad kai įgyvendinant ES teisės aktą reikalinga imtis nacionalinių įgyvendinimo priemonių, nacionalinėms valdžios institucijoms ir teismams leidžiama taikyti nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus, jeigu šis taikymas nepažeidžia Chartijoje, kaip ją aiškina Teisingumo Teismas, numatyto apsaugos lygio ir ES teisės pirmenybės, vientisumo ir veiksmingumo. Taigi, skirtingai nei EŽKT, kuri nustato minimalų pagrindinių teisių apsaugos lygį ir leidžia

⁶⁰ Žr.: Torres Pérez, A. *Melloni in Three Acts: From Dialogue to Monologue*. *European Constitutional Law Review*. 2014, Volume 10, Issue 2, p. 308; Martinico, G. A. (Dis-) Order of Disagreements: Exploring the Nature of Constitutional Conflicts in EU Law. *Sant' Anna Legal Studies: Stals Research Paper*. 3/2013, p. 5. [žiūrėta 2015-05-20]. <[http://www.stals.sssup.it/files/martinico%20conflicts\(2\).pdf](http://www.stals.sssup.it/files/martinico%20conflicts(2).pdf)>.

⁶¹ Platon, S. La Charte des droits fondamentaux et la «mise en œuvre» nationale du droit de l'Union: Précisions de la Cour de Justice sur le champ d'application de la Charte. *Revue des droits et libertés fondamentaux*, 2013, chronique n° 11. [žiūrėta 2015-05-05]. <<http://www.revuedlf.com/droit-ue-la-charte-des-droits-fondamentaux-et-mise-en-oeuvre-nationale>>.

valstybėms narėms taikyti aukštesnius standartus, ES teisės taikymo srityje teisinių sistemų santykių esmė kitokia.

Teismas atkreipė dėmesį, kad prašyme priimti prejudicinį sprendimą teikiama pirmenybė aiškinimui, pagal kurią Chartijos 53 straipsniu valstybei narei apskritai leidžiama taikyti jos konstitucijoje garantuojamų pagrindinių teisių standartą, kai jis aukštesnis nei numatytasis Chartijoje, ir remiantis juo prireikus netaikyti Sąjungos teisės nuostatų. Atmesdamas tokį argumentą Teisingumo Teismas pažymėjo, kad taip aiškinant Chartijos 53 straipsnį būtų pažeistas ES teisės pirmenybės principas, nes valstybei narei būtų leidžiama sudaryti kliūtis taikyti Chartiją visiškai atitinkančius ES teisės aktus, jei jie neatitiktų šios valstybės konstitucijoje garantuojamų pagrindinių teisių. O šis principas Teisingumo Teismo jurisprudencijoje laikomas esminiu ES teisinės sistemos požymiu, todėl tai, kad valstybė narė remiasi nacionalinės teisės nuostatomis, net jeigu jos yra konstitucinės, negali paveikti ES teisės veikimo šios valstybės teritorijoje. Tokie motyvai lėmė, kad ES antrinės teisės nuostatos dėl Europos arešto orderio vykdymo buvo įvertintos kaip nepažeidžiančios Chartijos reikalavimų⁶². Mums svarbesnis dalykas – tarpsteminė santykių išryškėjimas, kai ES teisės taikymo srityje visais atvejais preferencija teikiama ES teisės numatytiems asmens teisių apsaugos instrumentams.

2013 m. gegužės 30 d. sprendimu *F*⁶³ Teisingumo Teismui teko Prancūzijos Konstitucinės Tarybos prašymu išaiškinti Tarybos pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių tvarkos⁶⁴ 27 ir 28 straipsnių nuostatas, siekiant atsakyti į klausimą, ar Pagrindų spren-

⁶² Kokių veiksmų, siekdamas suderinti konstitucinę sistemą su ES teise, ėmėsi Ispanijos Konstitucinis Teismas? Šis Teismas peržiūrėjo savo doktriną, suformuotą jo sprendime nr. 91/2000, ir paskelbė, kad „nepažeidžia teisės į procesą su visomis jo garantijomis absoliutaus turinio (Ispanijos Konstitucijos 24 straipsnio 2 paragrafas) nuteisimas bausme, kai kaltinamasis neatvyksta į teismo posėdį ir neturi vėlesnės galimybės pataisyti padėties dėl nedalyvavimo baudžiamajame procese, jeigu yra konstatuota, kad jo neatvykimas buvo tyčinis ir kai nekyla abejonių dėl tinkamo kaltinimo pareiškimo bei kai kaltinamasis buvo veiksmingai ginamas paskirtų advokatų“.

⁶³ Teisingumo Teismo sprendimas *F*, C-168/13 PPU, EU:C:2013:358.

⁶⁴ 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (OL L 190, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 6 t., p. 34), iš dalies pakeistas 2009 m. vasario 26 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2009/299/TVR (OL L 81, p. 24).

mo atitinkamos nuostatos draudžia valstybėms numatyti galimybę pateikti skundą, kuriuo sustabdomas teismo, turinčio per 30 dienų nuspręsti, ar duoti sutikimą perduoti asmenį, sprendimo vykdymas.

Teisingumo Teismas atsakė, kad tokia galimybė nedraudžiama, jei galutinis sprendimas priimamas laikantis Pagrindų sprendime nustatytų galutinio sprendimo priėmimo terminų. Koks tokio sprendimo pagrindimas? Tarybos priimtas Pagrindų sprendimas turi prisidėti prie teismų bendradarbiavimo ir jį spartinti. Tarpusavio pripažinimo principas – kertinis teismų bendradarbiavimo akmuo, todėl svarbu užtikrinti, kad sprendimui dėl Europos arešto orderio būtų taikomos visos būtinos garantijos, laikantis pareigos gerbti asmens teises ir pagrindinius teisės principus, kad būtų paisoma Chartijos 47 ir EŽKT 13 straipsniuose įtvirtintos teisės į veiksmingą teisinę gynybą bei kad būtų pakankama sprendimo dėl asmens išdavimo kontrolė (t. y. kad sprendimą išduotų teismas, kad asmuo turėtų teisę į procedūrą keliuose teismuose).

Europos arešto orderio vykdymą galima sustabdyti tik jei valstybė sunkiai ir nuolat pažeidžia ES 6 straipsnio principus ir jei tie pažeidimai nustatyti Tarybos ir dėl to atsiranda pasekmių. Galimybė pateikti tokį skundą Pagrindų sprendime nėra aiškiai reglamentuota, tačiau tai nereiškia, kad valstybėms narėms kliudoma tai reglamentuoti ar kad jos įpareigojamos tai padaryti. Tai reiškia, kad valstybės narės turi galimybę pasirinkti sprendimų įgyvendinimo formą ir būdus, kad būtų pasiekti norimi rezultatai, ir kad nacionalinės institucijos dėl to turi plačią diskreciją. Taigi valstybė narė turi diskreciją įtvirtinti minėtą teisę, bet tik paisydama tam tikrų apribojimų, pirmiausia – galutinio sprendimo priėmimo terminų, nustatytų Europos arešto orderio taikymui (nebent būtų kreiptasi į Teisingumo Teismą su prejudiciniu prašymu). Šis sprendimas – dar vienas bandymas tiksliai išaiškinti dviejų kontrolės sistemų pusiausvyros modelio esmę.

Teisingumo Teismo plenarinės sesijos 2014 m. gruodžio 18 d. priimta *nuomonė 2/13*⁶⁵ pagal Europos Komisijos prašymą dėl to, ar Susitarimo dėl ES prisijungimo prie EŽTK (toliau – ir Susitarimas) projektas suderinamas su Sutartimis, laikoma viena didžiausių šio laikmečio teisinio darbo viršūnių.

⁶⁵ Teisingumo Teismo nuomonė pagal SESV 218 straipsnio 11 dalį, 2/13, ECLI:EU:C:2014:2454.

Lisabonos sutartimi buvo pakeistas ESS 6 straipsnis. Jame ES pagrindinių teisių chartija pripažinta visaverte pirmine ES teise. Kartu buvo numatyta, kad „ES prisijungia prie EŽTK“⁶⁶, kad pagrindinės teisės, kurias garantuoja EŽTK ir kurios kyla iš valstybių narių bendrų konstitucinių tradicijų, sudaro ES teisės principus. Taip pat ES pirminėje teisėje fiksuota, kad galimas tik prisijungimas, kuris nedarys įtakos apibrėžtai ES kompetencijai, kuris užtikrins konkrečių ES ir ES teisės ypatumų išlaikymą, ypač atsižvelgiant į galimo Sąjungos dalyvavimo EŽTK kontrolės organuose konkrečią tvarką; į mechanizmus, kurie būtini užtikrinant, kad ne valstybių narių ieškiniai ir asmenų skundai būtų deramai pateikiami atitinkamai valstybėms narėms ir (arba) Sąjungai. Toks susitarimas turi užtikrinti, kad šis prisijungimas nedarytų poveikio Sąjungos kompetencijai ir Sąjungos institucijų įgaliojimams. Taip pat fiksuota, kad jokia susitarimo nuostata neturi daryti poveikio SESV 344 straipsniui⁶⁷.

Teisingumo Teismas, įvertinęs numatomą Susitarimą, t. y. prisijungimo derybų rezultatą, konstatavo, kad šis Susitarimas nesuderinamas su ESS 6 straipsnio 2 dalimi, su Protokolu Nr. 8 dėl ESS 6 straipsnio 2 dalies dėl Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Šios Teisingumo Teismo nuomonės teisinės reikšmės požiūriu svarbu tai, kad Teismas joje konstatavo, jog Susitarimo projekte pasirinkus koncepciją, pagal kurią ES sutapatinama su valstybe ir jai suteikiamas visais atžvilgiais identiškas kaip ir bet kuriai kitai susitariančiai šaliai vaidmuo, nepaisoma ES pobūdžio.

Teisingumo Teismas patikrino, ar Susitarimu užtikrinta, kad prisijungimas nedarytų poveikio ES ir jos teisės ypatumams (šie ypatumai apima ir ypatumus, susijusius su konstitucine ES struktūra, kurią atspindi ESS 4 straipsnio 1 dalies ir 5 straipsnio 1 ir 2 dalių numatytas kompetencijos

⁶⁶ Didesnės dalies autorių, rašiusių apie šias ESS nuostatas, teigimu, ES prisijungimą prie EŽTK reikia laikyti imperatyvu. Tačiau toks prisijungimas – ne vienašalis veiksmas, jis susijęs su derybomis, taigi, tik dviejų pusių susitarimu galima priimti susitarimą dėl prisijungimo. Todėl greičiau minėtą ESS nuostatą tiktų laikyti siekiu, tikslu. Žodis „prisijungia“ reiškia, kad ES privalo siekti prisijungimo ir derėtis (tai, be abejo, ES pareiga), tačiau prisijungimą lemia tik sėkmingos abiejų pusių derybos, abiejų derybų pusių sutikimas, kad bus laikomasi ES teisėje nustatytų prisijungimo sąlygų.

⁶⁷ Pagal SESV 344 str. valstybės narės įsipareigoja ginčų dėl sutarčių aiškinimo ir taikymo nespėsti kitais būdais, nei nustatyta Sutartyse.

suteikimo principas bei ESS 13–19 straipsnių apibrėžti instituciniai pagrindai). ES teisės autonomija valstybių narių teisės ir tarptautinės teisės atžvilgiu reikalauja, kad šių pagrindinių teisių aiškinimas būtų užtikrintas atsižvelgiant į ES struktūrą ir tikslus. ES teisės ypatumų ir autonomijos sampratai svarbus Teisingumo Teismo išaiškinimas, jog tarptautinis susitarimas gali daryti poveikį jo paties įgaliojimams tik tuo atveju, jei tenkinamos pagrindinės jų esmės išsaugojimo sąlygos ir todėl nekeliama grėsmė ES teisinės sistemos autonomijai. Todėl išorės įsikišimas, kaip nurodyta numatyta sudaryti Susitarime, neturi lemti, kad ES ir jos institucijos, kai jos įgyvendina vidaus kompetenciją, būtų ipareigos laikytis tam tikro nustatyto Sąjungos teisės normų aiškinimo. Pastebėta, kad EŽTT negali kvestionuoti Teisingumo Teismo vertinimo dėl Sąjungos teisės materialinės taikymo srities, kai siekiama, be kita ko, nustatyti, ar valstybė narė privalo paisyti Sąjungos pripažintų pagrindinių teisių.

Pagal Teisingumo Teismą, taikant nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus negalima pažeisti nei Chartijoje numatyto apsaugos lygio, nei ES teisės pirmenybės, vienovės ir veiksmingumo. Tuo tarpu EŽTK 53 straipsnis susitariančiosioms šalims iš esmės paliekama galimybė numatyti aukštesnius pagrindinių teisių apsaugos standartus, nei garantuoja ši Konvencija, taigi reikia užtikrinti šių nuostatų ir Chartijos 53 straipsnio, kaip jį aiškina Teisingumo Teismas, suderinimą, kad, kiek tai susiję su Chartijoje įtvirtintomis teisėmis, atitinkančiomis teises, garantuojamas EŽTK, šios Konvencijos 53 straipsnio valstybėms narėms suteikta galimybė būtų apribota tuo, kas reikalinga siekiant, kad nebūtų pažeistas Chartijoje numatytas apsaugos lygis ir Sąjungos teisės pirmenybė, vienovė ir veiksmingumas. Susitarime nėra nė vienos nuostatos, užtikrinančios tokį suderinimą.

Teisingumo Teismo nuomonėje atskleista, kad Susitarimas kelia didelių problemų dėl jo atitikties pirminei ES teisei, pasitikėjimo principo, konsultacinės išvados mechanizmo, SESV 344 straipsnio, numatyto bendraatsakovo mechanizmo, pirminio kreipimosi į EŽTT proceso, ES teisės ypatumų, susijusių su teismine kontrole bendros užsienio ir saugumo politikos srityje ir kitais klausimais. Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad visas Susitarimo projektas, o ne vien jo atskiros nuostatos neatitinka ES pirminės teisės reikalavimų.

Teisingumo Teismo nuomonė plačiai komentuota. Pasakytina, kad pirmųjų sprendimo komentarų skubotą skepticizmą greitai pakeitė teigiamas požiūris, nulemtas Teisingumo Teismo *nuomonės* teisinės argumentacijos pagrįstumo. Jeano Paulio Jacqué manymu, „<...> nuomonė 2/13, kadangi joje išdėstyti konstituciniai Sąjungos principai ir jų ryšys su tarptautine kontrolės sistema, turi būti laikoma pamatine nuomone tuo pačiu pagrindu kaip *Kadi* sprendimas“⁶⁸. Jam pritaria ir Ingolfas Pernice'as: „Nuomonė 2/13 turi būti suvokiama kaip tvirtos ir nepalenkiamos teismo valios ginti Bendrijos *acquis* ir ypač jos Konstitucijos pamatinius principus nuo bet kokios abejonės, kurią keltų bet kokia priemonė, nepaisant, kokia geravališka ji būtų, išraiška.“⁶⁹

Teisingumo Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. *Volker und Markus Schecke ir Eifert* bei 2010 m. gruodžio 22 d. *Sayn-Wittgenstein* bylų sprendimai⁷⁰ gana dažnai priskiriami teisiškai itin reikšmingų sprendimų grupei. Pirmasis dėl to, kad jame išryškintas Chartijos, kaip nuostatų, kuriomis remiamasi pirmiausia ginant pagrindines teises ES teisėje, reikšmė, o antrasis dėl – ESS 4 straipsnio 2 dalies nustatytos pareigos ES gerbti savo valstybių narių nacionalinį tapatumą vieno iš aspektų atskleidimo. Tai – teisingos išvados, tačiau dėl konkrečios koncepcijos atskirų elementų, tegul ir reikšmingų, išaiškinimo, matyt, labiau tiktų šiuos sprendimus vadinti sprendimais, prisidėjusiais prie reikšmingų teisinių koncepcijų formavimo.

2013 m. spalio 17 d. *Unamar* byla⁷¹ suteikė Teisingumo Teismui retą progą išsakyti nuomonę dėl Romos konvencijos dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės⁷² (2008 m. pakeistos reglamentu „Roma I“⁷³) kai kurių nuostatų, siekiant atsakyti į prejudicinį klausimą, ar nacionalinis teismas, remdamasis šia Konvencija, gali atsisakyti taikyti sutarties šalių

⁶⁸ Jacqué, J. P. Pride and/or Prejudice? Les lectures possibles de l'avis 2/13 de la Cour de justice. *Cahiers de droit européen*. 2015, N° 1, p. 21

⁶⁹ Pernice, I. L'adhésion de l'Union européenne à la Convention européenne des droits de l'homme est suspendue. Remarques à propos d'un avis surprenant de la Cour de justice de l'Union européenne du 18 décembre 2014. *Cahiers de droit européen*. 2015, N° 1, p. 71.

⁷⁰ Teisingumo Teismo sprendimai *Volker und Markus Schecke ir Eifert*, C-92/09 ir C-93/09, EU:C:2010:662; ir *Sayn-Wittgenstein*, C-208/09, EU:C:2010:806.

⁷¹ Teisingumo Teismo sprendimas *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663.

⁷² Konvencija, pateikta pasirašyti 1980 m. birželio 19 d. Romoje (OL C 169, p. 10)

⁷³ 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) (OL L 177, p. 6).

pasirinktą vienos valstybės įstatymą, į nacionalinę teisę perkėlusį privatomas ES teisės normas, ir taikyti kitos valstybės narės įstatymą, t. y. *lex fori*, kuris toje teisinėje sistemoje laikomas imperatyvia norma. Ginčytasi, koks įstatymas – Belgijos ar Bulgarijos, turi būti taikomas prekybos agentų atlyginimui. Mus domina sprendimo 50 punktą, pagal kurį „nacionalinis teismas, vertindamas, ar nacionalinis įstatymas yra „imperatyvi tiesioginio taikymo norma“, kurią jis ketina taikyti vietoj įstatymo, kurį aiškiai pasirinko sutarties šalys, turi atsižvelgti ne tik į konkrečias šio įstatymo formuluotes, bet ir į bendrą sistemą, taip pat visas šio įstatymo priėmimo aplinkybes, kad, paaiškėjus, jog nacionalinės teisės aktų leidėjas jį priėmė siekdamas apsaugoti interesą, kurį atitinkama valstybė narė pripažino esminiu, galėtų padaryti išvadą apie jo imperatyvumą. <...> taip galėtų būti tuo atveju, kai dėl ypatingo valstybės narės suinteresuotumo šios kategorijos nacionaliniais subjektais direktyvos perkėlimo į teismo vietos valstybės teisę momentu, išplečiant jos taikymo sritį arba intensyviau pasinaudojant šia direktyva palikta diskrecija, komerciniams atstovams suteikta didesnė apsauga“. Žinoma, tai daugiau ES sutartinių prievolių teisės mastu reikšmingas sprendimas (beje, jį priėmė 5 teisėjų kolegija).

2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas *X ir kt.*⁷⁴ ir 2014 m. sausio 30 d. sprendimas *Diakité*⁷⁵ susiję su Tarybos direktyvos dėl trečiųjų šalių piliečių ir asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga⁷⁶, atitinkamų nuostatų aiškinimu. Pirmasis sprendimas aktualus dėl asmenų, kuriems jų kilmės šalyse dėl jų seksualinės orientacijos gresia baudžiamoji atsakomybė, prieglobsčio klausimų, o antrasis – dėl papildomos apsaugos statuso suteikimo aiškinimo (sąvokos „vidaus ginkluotas konfliktas“ išaiškinimas bei ES teisės autonomiškumo tarptautinės teisės atžvilgiu sustiprinimas – pastarosios bylos įnašas). Dėl savo tematikos abu sprendimai tikrai aktualūs, tiesa, juose nuosekliai plė-

⁷⁴ Teisingumo Teismo sprendimas *X e.a.*, C-199/12 – C-201/12, EU:C:2013:720.

⁷⁵ Teisingumo Teismo sprendimas *Diakité*, C-285/12, EU:C:2014:39.

⁷⁶ 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva 2004/83/EB dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, jų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio būtiniausių standartų (OL L 304, p. 12, klaidų ištaisymas OL L 204, 2005, p. 24; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 7 t., p. 96).

totas jau anksčiau sukauptas asmens teisių apsaugos sampratos įdirbis. Tai yra esamą apsaugos lygį stiprinantys sprendimai.

2013 m. spalio 3 d. sprendimo *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt.*⁷⁷ bei 2013 m. gruodžio 19 d. sprendimo *Telefónica*⁷⁸ įnašas – SESV 263 straipsnio 4 dalies numatytos galimybės kiekvienam fiziniam ar juridiniam asmeniui nustatytomis sąlygomis pateikti ieškinį ir „dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių“. Šis fizinių ar juridinių asmenų teisės skųsti reglamentuojančius aktus atvejis skiriasi nuo kitų šių asmenų kreipimosi į teismą dėl ES teisės aktų atvejų. Šiose bylose buvo išaiškintas minėto kreipimosi esminių elementų turinys. Neabejotinas sprendimo naujumas: aiškinta pakeista pirminė teisė, naujos sutarties nuostatos. Išaiškinimo poveikio reikšmė irgi abejonių nekelia – aiškinimai susiję su asmens teise ginčyti tam tikrų ES aktų teisėtumą. Taigi šie sprendimai mažų mažiausiai sukasi „didžiųjų sprendimų“ orbitoje.

2013 m. lapkričio 26 d. *Groupe Gascogne* sprendimas⁷⁹ susijęs su protingo (kiek įmanoma trumpiausio) laiko kaip teisės į teisingą bylos nagrinėjimą elemento aiškinimu. Pažymėtina, kad dar iki Chartijos įsigaliojimo Teisingumo Teismas fiksavo tokią pareigą ES teisę taikantiems teismams 1989 m. gruodžio 17 d. *Baustahlgewebe* ir 2009 m. liepos 16 d. *Der Grüne Punkt* bylų sprendimuose⁸⁰. Vertinant *Groupe Gascogne* sprendimo reikšmę, reikia sutikti su Melchioro Watheleto nuomone, kad šis sprendimas „vertas užimti vietą tarp didžiųjų Europos Sąjungos jurisprudencijos sprendimų, ir vien dėl to, kad jis naudingai papildė [teisinį] statinį, pradėtą dviem ankstesniais sprendimais“⁸¹. Žodžiu, tai – teisinės konstrukcijos būtinas tęsinys, ją esmingai sustiprinęs.

⁷⁷ Teisingumo Teismo sprendimas *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt. prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-583/11 P, EU:C:2013:625.

⁷⁸ Teisingumo Teismo sprendimas *Telefónica prieš Komisiją*, C-274/12 P, EU:C:2013:852.

⁷⁹ *Groupe Gascogne prieš Komisiją*, C-58/12 P, EU:C:2013:770.

⁸⁰ Teisingumo Teismo sprendimai *Baustahlgewebe prieš Komisiją*, C-185/95 P, EU:C:1998:608, ir *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland prieš Komisiją*, C-385/07 P, EU:C:2009:456.

⁸¹ Wathélet, M. CJUE, Gde Ch., 26 novembre 2013, *Groupe Gascogne c/Commission*, aff. C-58/12 P, non encore publie au Recueil, *Les grands arrêts de la jurisprudence de l'Union européenne* (sous la direction de Michaël Karpenschift, Cyril Nourissat), 2e édition mise à jour, Paris: Presses universitaires de France, 2014, p. 458.

Keli Teisingumo Teismo sprendimai pretenduoja į didžiųjų sprendimų statusą dėl pagrindinių teisių apsaugos ir naujų technologijų taikymo sąsajų (kaip minėta, kai kurių autorių manymu, koncepcijos taikymas naujoms sritims gali būti pagrindas Teisingumo Teismo sprendimą laikyti didžiuoju).

Pirmasis šių sprendimų – 2014 m. balandžio 8 d. sprendimas *Digital Rights Ireland ir kt.*⁸², kuriuo Teisingumo Teismas pripažino direktyvą dėl duomenų saugojimo⁸³ negaliojančia, motyvuodamas tuo, kad joje numatytas labai didelio masto ir ypatingai rimtas pagrindinių teisių į privataus gyvenimo gerbimą ir asmens duomenų apsaugą ribojimas, neproporcingas tam, kas yra būtina.

Teisingumo Teismas nagrinėjo minėtos direktyvos galiojimo Chartijos 7, 8 ir 11 straipsnių atžvilgiu klausimą, kuris pagrindinėse bylose kilo dėl to, kad šia direktyva nustatyta viešai prieinamų elektroninių ryšių paslaugų ir viešųjų ryšių tinklų teikėjų pareiga ilgą laiką saugoti visus su fiksuoto telefono ryšio tinklu, judriuoju telefono ryšiu, interneto prieiga, interneto elektroniniu paštu ir interneto telefonija susijusius srauto duomenis apie neribotą asmenų kiekį ir sudaryti kompetentingoms nacionalinėms institucijoms prieigą prie šių duomenų, taip suteikiant galimybę daryti tiksliai išvadas apie duomenų subjektų privatų gyvenimą.

Teisingumo Teismas konstatavo, kad tokiu reikalavimu nukrypstama nuo įtvirtinto teisės į privatų gyvenimą apsaugos režimo ir kad toks reikalavimas savaime yra Chartijos 7 straipsnyje įtvirtintų teisių apribojimas. Teisingumo Teismas taip pat nurodė, kad direktyva riboja ir Chartijos 8 straipsnyje įtvirtintą teisę į asmens duomenų apsaugą. Jis pažymėjo, kad nagrinėjamas apribojimas yra plataus masto ir laikytinas ypač sunkiu ir kad aplinkybė, jog duomenys saugomi ir vėliau naudojami apie tai neinformuojant jų subjektų, gali sudaryti pastariesiems įspūdį, kad jų privatus gyvenimas yra nuolat stebimas.

Reikšminga Teisingumo Teismo atlikta apribojimų proporcingumo analizė, kurioje fiksuota, kad toks duomenų saugojimas yra tinkama prie-

⁸² *Digital Rights Ireland ir kt.*, C-293/12 ir C-594/12, EU:C:2014:238.

⁸³ 2006 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/24/EB dėl duomenų, generuojamų arba tvarkomų teikiant viešai prieinamas elektroninių ryšių paslaugas arba viešuosius ryšių tinklus, saugojimo ir iš dalies keičianti Direktyvą 2002/58/EB (OL L 105, p. 54).

monė šios direktyvos tikslui pasiekti, tačiau tokios priemonės būtinumo negalima pateisinti vien kovos su sunkiais nusikaltimais tikslas, nes ji taikoma visoms žmonių kasdieniame gyvenime labai plačiai naudojamoms ir vis svarbesnėmis tampančioms elektroninio ryšio priemonėms ir visiems abonentams bei registruotiems naudotojams. Taigi šia direktyva ribojamos beveik visų Europos gyventojų pagrindinės teisės. Be to, šioje direktyvoje nenumatyta jokių išimčių ir nereikalaujama, kad egzistuoantų ryšys tarp saugotinių duomenų ar duomenų subjektų ir pavojaus visuomenės saugumui, taip pat joje nenumatyta jokie objektyvaus kriterijaus, kuris leistų apibrėžti kompetentingų nacionalinių institucijų prieigą prie minėtų duomenų ir jų naudojimą. Teisingumo Teismas nurodė, kad minėtoje direktyvoje taip pat nėra aiškių taisyklių, susijusių su duomenų saugojimo terminu bei negrįžtamu duomenų sunaikinimu šiam terminui pasibaigus. Atsižvelgdamas į visa tai šis Teismas padarė išvadą, kad direktyva neužtikrinama, jog ja nustatytas teisių apribojimas neviršytų to, kas griežtai būtina, o tai prieštarauja proporcingumo principui.

Antrasis iš šių sprendimų – 2014 m. gegužės 13 d. *Google Spain ir Google* bylos sprendime⁸⁴, kuriame Teisingumo Teismui teko aiškinti ES teisės nuostatas dėl asmenų pagrindinių laisvių ir teisių, ypač teisės į privatumą, apsaugos tvarkant asmens duomenis.

Į Teisingumo Teismą kreipėsi Ispanijos nacionalinis teismas, kuris nagrinėjo *Google Spain* ir *Google Inc.* skundą dėl Ispanijos duomenų apsaugos agentūros įpareigojimo imtis priemonių, kad šios valstybės piliečio Gonzalezo duomenys būtų pašalinti iš interneto paieškos rodyklės (mat internetui įvedus asmenvardžio Gonzalezas paiešką į *Google* paieškos variklį, kaip rezultatas buvo pateikiamos nuorodos į 1998 m. laikraščio puslapius, kuriuose buvo skelbiama apie šio asmens areštuoto nekilnojamo turto pardavimą aukcione, vykdytą išieškant nesumokėtą skolą. Gonzalezas prašė minėtos agentūros įpareigoti *Google* pašalinti ar paslėpti tuos duomenis, nes, jo teigimu, visą šią skolą jis sumokėjo prieš daugelį metų ir nėra poreikio tai minėti toliau.

Kalbant apie Teisingumo Teismo sprendimą, be paieškos variklio valdytojo ir jo atsakomybės sampratų atskleidimo, visuomenei aktualiausias konstatavimas, kad tam tikrais atvejais paieškos variklio eksploatuotojas

⁸⁴ Teisingumo Teismo sprendimas *Google Spain ir Google*, C-131/12, EU:C:2014:317.

privalo iš rezultatų sąrašo, rodomo atlikus paiešką pagal asmenvardį, pašalinti nuorodas į trečiųjų subjektų tinklalapius, kuriuose yra su asmeniu susijusios informacijos. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad tokia pareiga gali kilti ir tada, kai šis asmenvardis ar informacija nėra prieš tai ištrinti arba tuo pat metu ištrinami iš šių tinklalapių, ir net tuomet, jei atitinkami duomenys paskelbti ten teisėtai. Beje, apie vadinamąją „teisę būti pamirštam internete“ diskutuojama jau keleri metai.

Kadangi nuorodų pašalinimas iš paieškos sistemos, priklausomai nuo informacijos, gali daryti įtaką teisėtam internetų interesui turėti tokią prieigą, būtina nustatyti teisingą pusiausvyrą tarp šio intereso ir asmens, apie kurį yra informacija, pagrindinių teisių, ir pirmiausia teisės į privatų gyvenimą. Tai – klasikinis dviejų vertybių pasvėrimo instrumento panaudojimas.

Teisingumo Teismas pažymėjo, kad sprendžiant tokios pusiausvyros klausimą reikia įvertinti keletą aplinkybių: 1) kokio pobūdžio duomenys yra atitinkama informacija, 2) kuo ji ypatinga asmens privačiam gyvenimui, 3) koks yra visuomenės interesas gauti tokią informaciją, 4) kokia yra šio asmens padėtis dalyvaujant viešajame gyvenime.

Būtent toks vertybių pasvėrimas ir lems, ar konkrečiu atveju asmuo pagrįstai siekia būti „užmirštas“. Konstatavus, kad tokių nuorodų įtraukimas į paieškos rezultatų sąrašą neatitinka ES teisės, atitinkama šio sąrašo informacija ir nuorodos pašalinamos.

Dėl informacijos pašalinimo iš paieškos sistemos asmuo gali kreiptis tiesiogiai į paieškos variklio valdytoją, kuris turi įvertinti tokį prašymą iš esmės. Jam nepatenkinus tokio prašymo, asmuo atsisakymą gali skusti asmens duomenų apsaugos priežiūros institucijai ar teismui. Taigi visada yra teisminės apsaugos garantija.

Su pastarosiomis dviem bylomis susijęs ir pats naujausias šioje srityje (2015 m. spalio 6 d.) *Schrems* bylos sprendimas⁸⁵, kuriuo pripažinta, kad Europos Komisijos 2006 m. liepos 26 d. sprendimas⁸⁶, kuriuo konstatuota,

⁸⁵ Teisingumo Teismo sprendimas *Schrems*, C-362/14, EU:C:2015:650.

⁸⁶ 2000 m. liepos 26 d. Komisijos sprendimas 2000/520/EB dėl Direktyvos 95/46 dėl saugaus uosto privatumo principų teikiamos apsaugos pakankamumo ir su tuo susijusių JAV komercijos departamento pateiktų dažnai užduodamų klausimų (OL L 215, p. 7; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 16 sk., 1 t., p. 119).

jog JAV užtikrina adekvatų perduotų asmens duomenų apsaugos lygį, negalioja. Ši byla susijusi su „saugaus uosto“ sistemos⁸⁷ laikymosi klausimais.

Airijos Aukščiausiasis Teismas, pateikęs prašymą priimti prejudicinį sprendimą, nagrinėjo skundą, susijusį su ES registruotų naudotojų *Facebook* duomenų ar jų dalies perdavimu į JAV teritorijoje esančius serverius, kur jie tvarkomi, manant, kad pagal JAV teisę ir praktiką į šią šalį perduodamiems duomenims nesuteikiama pakankama apsauga nuo valstybės institucijų sekimo. Nacionalinis teismas klausė, ar minėtu Komisijos sprendimu kliudoma nacionalinei priežiūros institucijai tirti skundą, kuriame teigiama, kad trečioji šalis neužtikrina adekvataus apsaugos lygio, ir prireikus sustabdyti duomenų perdavimą. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad net jeigu yra priimtas Komisijos sprendimas, nacionalinės priežiūros institucijos turi turėti galimybę visiškai nepriklausomai išnagrinėti, ar asmens duomenų perdavimas į trečiąją valstybę atitinka ES teisės reikalavimus. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad Komisija turėjo patikrinti, ar JAV pagal įstatymus ir tarptautinius įsipareigojimus užtikrina tokį pat apsaugos lygį kaip ES, tačiau ji to nepadare, o tik išnagrinėjo „saugaus uosto“ sistemą. Aptardamas apsaugos lygio problemas Teisingumo Teismas pastebėjo, kad reglamentavimas, leidžiantis valstybės valdžios institucijoms apskritai (t. y. nediferencijuojant, nenumatant jokių apribojimų ir išimčių) susipažinti su elektroninės komunikacijos turiniu turi būti laikomas keliančiu pavojų pagrindinės teisės į privatų gyvenimą esmei. Be to, nenumatant asmeniui jokios galimybės pasinaudoti teisių gynyba dėl su juos susijusių asmens duomenų, keliamas pavojus teisės į veiksmingą teisminę gynybą esmei, nes tokia galimybė neatsiejama nuo teisinės valstybės egzistavimo. Teisingumo Teismo manymu, Komisija neturėjo kompetencijos riboti nacionalinių priežiūros institucijų įgaliojimų.

Šis sprendimas – logiškas pirmesniuose dviejuose sprendimuose pasirinktos asmens teisių apsaugos naujų technologijų srityje krypties pratęsimas. Savo analize padarinių reikšme jis nenusileidžia pirmiesiems.

Sprendimų kandidatų apžvalga būtų aiškiai neišsami, jei pamirštume didžiulio žiniasklaidos, politikos, teisės mokslo atstovų dėmesio susilaukusį 2015 m. birželio 16 d. sprendimą *Gauweiler ir kt.*⁸⁸ Jame nagrinėtas

⁸⁷ „Saugaus uosto“ sistema apima kelis principus, susijusius su asmens duomenų apsauga.

⁸⁸ Teisingumo Teismo sprendimas *Gauweiler ir kt.*, C-62/14, EU:C:2015:400.

Vokietijos Konstitucinio Teismo prašymas įvertinti OMT programos⁸⁹ (dėl vyriausybės obligacijų pirkimo antrinėse rinkose), kurią Europos Centrinis Bankas paskelbė (ECB) 2012 m. rugsėjo mėn., suderinamumą su ES teise.

Teisingumo Teismas, atsakydamas į prejudicinį klausimą, konstatavo, kad šia programa neviršijami ECB įgaliojimai, susiję su pinigų politika, ir nepažeidžiamas valstybių narių piniginio finansavimo draudimas. OMT programa priskirtina pinigų politikai, taigi ir ECB įgaliojimams; ja nepažeidžiamas ir proporcingumo principas. OMT programos požymiai taip pat paneigia tai, kad ji gali būti laikoma tokia, kad dėl jos valstybės narės netenka paskatos vykdyti patikimą biudžeto politiką, taigi tokia, kuria apėinamas tikslas, kuriuo siekiama valstybių narių finansavimo draudimo.

ES gyvenimui tai be galo reikšmingas sprendimas. Tikėtina, kad ECB kompetencijos išaiškinimas išsklaidys nacionalinius ginčus dėl OMT teisėtumo. Žinoma, vien tokių argumentų neužtektų pagrįsti didžiojo sprendimo vardui. Tačiau turime turėti omenyje sprendimo argumentus dėl pinigų politikos (kurios pagrindinis tikslas – kainų stabilumo palaikymas) ir ekonominės politikos priemonių, proporcingumo principo, valstybių narių piniginio finansavimo draudimo ir t. t. Tokios teisinių instrumentų visumos kūrybiškas panaudojimas – rimtas pagrindas kalbėti apie „aukščiausio rango“ sprendimo vardą.

Ši apžvalga leidžia teigti, kad iš Lisabonos sutarčiai įsigaliojus priimtų sprendimų į didžiųjų sprendimų vardą pagrįščiausiai pretenduotų sprendimai *Åkerberg Fransson* (dėl Chartijos taikymo srities), *Melloni* (dėl ES ir nacionalinės teisės pagrindinių teisių apsaugos sistemų santykio), *nuomonė 2/13* dėl ES prisijungimo prie EŽTK (kondensuota forma atskleistų ES ir jos teisės ypatumų), sprendimai *Digital Rights Ireland ir kt.*, *Google Spain ir Google bei Schrems* (dėl pagrindinių teisių apsaugos taikant naujas technologijas) ar dar keli kiti sprendimai. Būtent apie šį branduolį toliau turėtų būti plėtojami kiti teisės viešpatavimo užtikrinimo ES teisinėje sistemoje elementai.

⁸⁹ Europos Centrinio Banko valdančios tarybos 2012 m. rugsėjo 6 d. sprendimai dėl programos, pagal kurią Europos centrinių bankų sistemos (ECBS) leidžiama įsigyti antrinėse rinkose euro zonos valstybių narių obligacijų, jei įvykdytos tam tikros sąlygos. Ši programa paprastai vadinama „OMT programa“. Vien šios programos paskelbimo užteko destabilizuotam pinigų politikos perdavimo mechanizmui ir šios politikos vientisumui atkurti, todėl ir praėjus daugiau nei 2 metams ji vis dar nebuvo įgyvendinta.

Didieji sprendimai: ar galimi laimėjimai be rizikos?

Didieji sprendimai, viena vertus, nusipelno vadintis svarbiausiųjų laimėjimų viršūnėmis ar ryškiausiomis jurisprudencijos gairėmis. Kita vertus, jurisprudencinės teisės plėtros priešininkams tokie sprendimai bus proga pasakyti, kad teismas „nuėjo per toli, truputį per toli, labai per toli, kartais, dažnai, sistemiškai per toli...“⁹⁰. Tas pats sprendimas vieniems bus teismo pažangumo, konstruktyvumo, sugebėjimo suvokti pakitusią tikrovę patvirtinimas, kitiems – galimybė apkaltinti teismą bandymais įgyvendinti *teisėjų valdymo* ar *teismo aktyvizmo* doktrinas, suvokiamas grynai neigiama prasme. Abu šie terminai – daugiau politiniai, nei teisiniai. Tačiau juos kartkarčiais randame ir Teisingumo Teismo veiklą nagrinėjančiųjų darbuose.

Teisminis aktyvizmas (*judicial activism*) – amerikietiškos kilmės kategorija, kuria siekiama apibūdinti teismo įgaliojimų ribų sisteminių peržengimą. Teisinių principų ar teisinės sistemos sampratos novacijų didžiuosiuose sprendimuose atskleidimas neretai siejamas su teisiniu aktyvizmu. O pastarasis neatsiejamas nuo galimų kaltinimų pasisavinus kitų institucijų įgaliojimus (Teisingumo Teismo atveju tai būtų kaltinimas „įsibrovimu į ES teisės kūrėjų ir valstybių narių prerogatyvas“). Hjalte'o Rasmusseno ar Tijmeno Koopmanso rašiniuose, kuriuose vertinami ESTT sprendimai, nevengiama minėti teismo aktyvizmo kategorijos.

Teismo aktyvizmo analogas – prancūziškos kilmės teisėjų valdymo (*gouvernement des juges*) kategorija⁹¹, kurios griebiamasi tuo atveju, kai teismo sprendimas suvaržo politinių institucijų veiksmus (ypač tuo kaltinami konstituciniai ar aukščiausiai nacionaliniai teismai, vykdančys konstitucinės kontrolės misiją, bet ir Teisingumo Teismo sprendimai neišvengė tokio apibūdinimo).

Reikia pasakyti, kad teismo „aktyvumas“ neretai yra nulemtas įstatymų leidėjo ir kitų institucijų neveiklumo, kai tiesioginės teisėkūros stagnacija tampa kliūtimi teisingumo vykdymui ir teisinės sistemos raidai. Tuomet jis išreiškia siekį užtikrinti, kad pirminės teisės sukurta sistema užtikrintų joje

⁹⁰ Pescatore, P. *Études de droit communautaire européen 1962–2007*. Bruxelles: Bruylant, 2008, p. 786.

⁹¹ Apie *teisėjų valdymo* mito vartojimo galumą žr.: Simon, D. Retour du mythe du gouvernement des juges? *Europe*. N° 2, février 2006, p. 1.

pačioje fiksuotus tikslus. Kalbant apie Teisingumo Teismo jurisprudenciją, būtent šiais sprendimais jis padėjo išspręsti sisteminės krizes (pvz., asmens teisių apsaugos Bendrijos teisėje nenumatymas lėmė Teisingumo Teismo aktyvumą žmogaus teisių apsaugos srityje).

Didysis sprendimas – visados didesnis nei įprastinis teisinis žingsnis, tai – tarsi teismo išėjimas iš įprasto (pavadinkime – komfortiško) veikimo sferos siekiant užimti dar vieną teisinę teritoriją, išbandyti dar vieną teisinio veikimo instrumentą, kurio iki tol nebuvo ar kuris buvo suvokiamas gana neaiškiai ir neapibrėžtai. Kyla klausimas: gal geriau susilaikyti nuo to didesnio nei įprasta žingsnio, likti minėtoje teisinio komforto zonoje? Ypač jei abejoji, ar sprendimas bus suprastas ir priimtas teisinės visuomenės.

Teisėjai dirba ne dėl pagyrimų ir aiškindami teisę apie kritiką turi mažiausiai galvoti. Tuo labiau, kad dėl skirtingų vertintojų išėties pozicijų galima prognozuoti nemenką vertinimų skalę. Galimi teigiami, neutralūs, kritiški vertinimai. Svarbu, kad jie būtų teisiškai pagrįsti. Vienaip reikia žvelgti į paviršutiniškus ar išgalvotus vertinimus, kitaip – į teisine analize pagrįstą kritiką dėl naujovės vienpusiškumo⁹² (tuo labiau, kad teisėjo darbo esmė – visų už ir prieš pasvėrimas, taip pat aiškinant teisę).

ES teisė – daugelio dimensijų teisinis statinys. Dar daugiau – statinys, ant kurio pastolių nuolat verda darbas. Tai suponuoja, kad teismui tenka nuolat užpildyti spragas, išsklaidyti neaiškumus, papildyti lakonišką nuostatą platesniu išaiškinimu, atskleisti programinių nuostatų teisinį turinį, suderinti principų veikimą, užtikrinti institucinę pusiausvyrą. Tai – uždaviniai, reikalaujantys kūrybiško požiūrio.

Didžiuosiuose sprendimuose visados atsakoma iš esmės į teisinei sistemai naujai iškilusius iššūkius. Dar daugiau, neretai tai atsakymas, susijęs su kokybiniais sistemos ar jos esminių struktūrų sampratos pokyčiais. Teisininko darbe įprasta, kad norėdami atsakyti į vieną klausimą turime išsiaiškinti keletą kitų, be kurių aptarimo būtų sunku suprasti, su kokia teisine materija tenka susidurti ir kas lėmė vieną ar kitą problemos spren-

⁹² Antai asmens teisių apsaugos dimensijos jurisprudencinis iškėlimas ES teisėje gali būti traktuojamas kaip tam tikra priešprieša institucinei valdžiai (kritikai galėjo kalbėti apie teisminės kontrolės lauko plėtimą), arba ES teisės veiksmingumo jai patikėtose srityse užtikrinimas galėjo būti kritikuotinas kaip nepagrįstas įsibrovimas į nacionalinės teisės sritį. Tai suponuoja teismo pareigą atskleisti dinamiškos pusiausvyros mechanizmus.

dimo kelią. Ir visados didžiuosius sprendimus lydi paskesni sprendimai, kuriuose pirmiau suformuluota idėja plėtojama, tikslinama.

Didžiosios bylos, kaip aktyviausia jurisprudencinės kūrybos išraiška, nepaneigia ir teismo atsargumo. Esminis dalykas – vienos ar kitos aiškinimo strategijos pasirinkimas. Jis visados turi sietis su bylos, suvokiamos teisinės sistemos kontekste, išnagrinėjimu. Ir tik tais atvejais, kai neužtenka to, kas jau išaiškinta, plėtojimo, būtina ryžtis naujoviškam žingsniui. Žingsniui, kurį lemia teismui tenkančių funkcijų tinkamas įgyvendinimas.

Pastebima, kad Teisingumo Teismas aiškindamas teisę vykdo trijų rūšių funkcijas⁹³: papildymo (kai jis užpildo spragas), reguliacinę ir organizacinę (kai jis atitinkamai išdėsto normas, siekdamas išvengti persidengimo, nenuoseklumo, kylančio dėl teisės akto tekstų autorių didelio darbo krūvio ir skubos) bei žvalgomąją (kai teisėjas iš anksto numato dabartinėje teisėje galinčių kilti problemų sprendimo būdus). Tos funkcijos koegzistuoja, skirtinguose sprendimuose jų svoris skirtingas. Ir didžiuosiuose sprendimuose taip pat.

Kalbėti apie didžiuosius sprendimus reiškia ir kalbėti apie Teisingumo Teismo, kaip jurisprudencinės teisės kūrėjo, teisės aiškinimo ribas. Visais atvejais (nesvarbu, ar formuluojant ES principus, ar sprendžiant pagrindinių teisių apsaugos klausimus) Teismo sprendimas turi remtis ES teisiniais tektais, valstybių narių teisinėmis sistemomis ir tarptautine teise, ES teisės sistema bei tikslais. Taigi Teisingumo Teismas įkvėpimo ieško tiek valstybių narių bendros teisės tradicijose, tiek tarptautinėje teisėje, tiek ES teisės specifikoje. Pirmais dviem atvejais bandoma pasinaudoti kitų teisinių sistemų pavyzdžiais, o trečiuoju – įvertinti savos teisinės sistemos specifiškumą ir iš jo daryti išvadas.

Tai leidžia sumažinti galimas aiškinimo rizikas, išvengti subjektyvumo. Teisminis teisės aiškinimas visados turi būti racionalus procesas (kiek tai leidžia žmonių jėgos apskritai), o aiškinimo procedūra turi būti skaidri ir suprantama. Svarbus ir žinojimas, kad tiek didieji sprendimai, tiek atsargios jurisprudencijos pavyzdžiai – vieno tęstinio teisinio veikimo elementai, sietini su europinės integracijos procesu. Ir, jei Teisingumo Teismas

⁹³ Apie tai žr.: Puissechet, J. P. Des traités et des juges: la fonction de la jurisprudence dans l'élaboration du droit communautaire. *Problèmes d'interprétation à la mémoire de Constantinos N. Kakouris*. Athènes: Sakkoulas, Bruxelles: Bruylant, 2004, p. 312.

imasi tiesiogiai nefiksuoto principo formulavimo, neužtenka atskleisti jo turinį ir prasmę, sąsajas su kitu teisiniu reguliavimu, bet būtina pagrįsti principo neišvengiamumą.

Teismas turi jausti savo galių ribas. Didžiosios bylos to nepaneigia. Teismas aiškina ES teisę, bet nepakeičia nei ES sutarčių kūrėjo, nei antrinės ES teisės aktų leidėjo. Prireikus Teismas moka susilaikyti. Ir tokio susilaikymo pavyzdžių netrūksta (kad ir *Boehringer Mannheim prieš Komisiją* („*Cartel de la quinine*“)⁹⁴, *Balkan-Import-Export*⁹⁵, *Hoche* ir *Neumann*⁹⁶, *Baustahlgewebe prieš Komisiją*⁹⁷ bei kiti sprendimai).

⁹⁴ Šioje byloje Teisingumo Teismas atsisakė, nesant antrinės teisės taisyklių, konstatuoti ieškinio dėl neteisėto susitarimo senaties taisyklę, nes senaties terminas užtikrina teisinį saugumą, todėl tik įstatymų leidėjas gali fiksuoti jo trukmę ir sąlygas (žr. sprendimą *Boehringer Mannheim prieš Komisiją*, 45/69, EU:C:1970:73).

⁹⁵ *Balkan-Import-Export* byloje Teisingumo Teismas nusprendė, kad bendrojo objektyvaus neteisėtumo principo (*principe général d'inéquité objective*) Bendrijos teisėje nėra (žr. sprendimą *Balkan-Import-Export*, 118/76, EU:C:1977:111).

⁹⁶ Teisingumo Teismas šiose dvejose bylose konstatavo kad Bendrijos teisėje nežinomas bendrasis teisės principas, pagal kurį nacionalinė valdžia (ar institucija) negali taikyti galiojančios Bendrijos teisės normos, kai ši norma jos adresatui yra tokia griežta, kad, jeigu Bendrijos įstatymų leidėjas tai būtų supratęs jos priėmimo metu, jis akivaizdžiai būtų siekęs to išvengti (žr. sprendimus *Neumann*, 299/84, EU:C:1985:463, ir *Hoche*, C-174/89, EU:C:1990:270).

⁹⁷ Byloje *Baustahlgewebe prieš Komisiją* Teisingumo Teismas nagrinėjo apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo. Apeliacijos autorius vienas argumentų buvo tai, kad šis teismas priėmė sprendimą po 22 mėnesių nuo žodinio proceso pabaigos. Kai sprendimas priimamas po tiek laiko, žodinis procesas išblukęs teisėjų atmintyje, žodinis teisminis procesas sponuoja betarpišką sprendimo priėmimą, tai atspindi daugelio valstybių narių civilinio ir baudžiamojo procesų kodeksuose, todėl pirmosios instancijos teismas turėjo priimti sprendimą per galimai trumpiausią laiką. Sprendimo priėmimu praėjus ilgam laikui, apelianto manymu, buvo pažeistas bendrasis Bendrijos teisės proceso betarpiškumo principas. Europos Komisijos nuomone, ES teisėje nėra proceso betarpiškumo principo, todėl toks reikalavimas atmestinas. Teisingumo Teismas konstatavo, kad, viena vertus, priešingai nei teigia pareiškėjas, nei pirmosios instancijos teismo proceso reglamento 55 str. 1 d., nei jokia kita šio reglamento ar Teisingumo Teismo statuto nuostata nenumato, kad šio teismo nutarimai turi būti priimti per tam tikrą laiką pasibaigus žodiniam procesui. Kartu Teisingumo Teismas pažymėjo, kad pareiškėjas nepateikė jokių duomenų, kad toks laiko tarpas turėjo įtakos ginčo išsprendimui pirmosios instancijos teisme, taip pat ir įrodymų šiuo atžvilgiu. Todėl apeliacinis skundas buvo atmestas kaip nepagrįstas (žr. sprendimą *Baustahlgewebe prieš Komisiją*, C-185/95 P, EU:C:1998:608).

Išvados

Baigiant keletas išvadų, kurios būtų tarsi tyrimo suvestinė:

1. *Didieji (pagrindiniai, principiniai, duodantys kryptį, gaires žymintys ir kitaip vadinami) sprendimai* – mokslinės doktrinos kategorija, skirta išskirti teisiniu požiūriu reikšmingiausiems sprendimams, kurie išsiskiria juose formuluojamų koncepcijų novatoriškumu, padeda išspręsti esmines teisės sistemos problemas ir daro jaučiamą poveikį tolesnei jurisprudencijos ir visos teisinės sistemos raidai.
2. Šios kategorijos vartojimas nagrinėjant ESTT veiklą yra prasmingas kaip padedantis, suprasti ES jurisprudencinės (o sykiu ir visos) ES teisės raidą. Didieji sprendimai – savotiški jurisprudencijos riboženkliai, jos ryškiausi teisiniai pasiekimai, kondensuota forma išreiškiantys, kas tai teisės sistemai yra būdinga.
3. Nepaisant kai kurių autorių tvirtinimų, kad Teisingumo Teismo didžiųjų sprendimų laikai praicityje, tarp po Lisabonos sutarties įsigaliojimo priimtų šio teismo sprendimų galima rasti tokių, kurie mažai kuo nusileidžia visų pripažįstamiems istoriniams didžiųjų sprendimų pavyzdžiams (pvz., *Åkerberg Fransson*, *Melloni*, Teisingumo Teismo *nuomonė 2/13, Digital Rights Ireland LTD Google Spain, Schrems* ir kiti sprendimai).
4. ES teisės sistema – pabrėžtinai atvira, susijusi su nenutrūkstamu europinės integracijos procesu. Tai suponuoja jos dinamiškumą, nuolatinę plėtrą. Nuolat besivystančią ES jurisprudencinę teisę suvokiame kaip *tęstinį teisminių sprendimų masyvą*, kuriame vienas sprendimas papildo kitą. Didieji Teisingumo Teismo sprendimai, išsiskiriantys savo teisine reikšme, yra to paties teisminės kūrybos masyvo dalis, dar daugiau – jų teisinė prasmė išryškėja būtent šio masyvo, kuriame jiems tenka „atraminių konstrukcijų“ vaidmuo, kontekste. Jie sustiprina ankstesnę fragmetišką jurisprudenciją, kurioje galima rasti minėtų sprendimų atsiradimo prielaidų. Šių sprendimų idėjų tolesnis pratęsimas vėlesniuose sprendimuose, kuriuose jos tikslinamos, plėtojamos ar pritaikomos naujoms situacijoms, patvirtina Teisingumo Teismo jurisprudencijos nuoseklumą ir vienovę.

LITERATŪRA

TEISĖS AKTAI

- 1980 m. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos (OL C 169, p. 10).
- 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL L 206, p. 7; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 102).
- 2000 m. liepos 26 d. Komisijos sprendimas 2000/520/EB dėl Direktyvos 95/46 dėl saugaus uosto privatumo principų teikiamos apsaugos pakankamumo ir su tuo susijusių JAV komercijos departamento pateiktų dažnai užduodamų klausimų (OL L 215, p. 7; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 16 sk., 1 t., p. 119).
- 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL L 12, 2001, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 4 t., p. 42).
- 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (OL L 190, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 6 t., p. 34), iš dalies pakeistas 2009 m. vasario 26 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2009/299/TVR (OL L 81, p. 24).
- 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva 2004/83/EB dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, jų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio būtiniausių standartų (OL L 304, p. 12, klaidų ištaisymas OL L 204, 2005, p. 24; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 7 t., p. 96).
- 2006 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/24/EB dėl duomenų, generuojamų arba tvarkomų teikiant viešai prieinamas elektroninių ryšių paslaugas arba viešuosius ryšių tinklus, saugojimo ir iš dalies keičianti Direktyvą 2002/58/EB (OL L 105, p. 54).
- 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) (OL L 177, p. 6).
- Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais, pasirašyta 1998 m. birželio 25 d. Orhuse ir Europos bendrijos vardu patvirtinta 2005 m. vasario 17 d. Tarybos sprendimu 2005/370/EB (OL L 124, p. 1).

ESTT JURISPRUDENCIJA

- Teisingumo Teismo nuomonė pagal SESV 218 straipsnio 11 dalį, 2/13, ECLI:EU:C:2014:2454.
- Teisingumo Teismo nutartis *Chartry*, C457/09, EU:C:2011:101.

- Teisingumo Teismo sprendimas *Air Transport Association of America ir kt.*, C366/10, EU:C:2011:864.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Åkerberg Fransson*, C-617/10, EU:C:2013:105.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Alder*, C325/11, EU:C:2012:824.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Balkan-Import-Export*, 118/76, EU:C:1977:111.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Baustahlgewebe prieš Komisiją*, C-185/95 P, EU:C:1998:608.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Boehringer Mannheim prieš Komisiją*, 45/69, EU:C:1970:73.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Brasserie du pêcheur et Factortame*, C46/93 et C48/93, EU:C:1996:79.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Cilfit ir kt.*, 283/81, EU:C:1982:335.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Costa prieš E.N.E.L.*, 6/64, ECLI:EU:C:1964:66.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland prieš Komisiją*, C-385/07 P, EU:C:2009:456.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Diakité*, C285/12, EU:C:2014:39.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Digital Rights Ireland ir kt.*, C293/12 et C594/12, EU:C:2014:238.
- Teisingumo Teismo sprendimas *F*, C168/13 PPU, EU:C:2013:358.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Factortame ir kt.*, C213/89, EU:C:1990:257.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Foto-Frost* (314/85, EU:C:1987:452).
- Teisingumo Teismo sprendimas *Francovich ir kt.*, C 6/90 ir C 9/90, EU:C:1991:428.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Gascogne Sack Deutschland prieš Komisiją*, C40/12 P, EU:C:2013:768.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Gauweiler ir kt.*, C62/14, EU:C:2015:400.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Goldbet Sportwetten*, C144/12, EU:C:2013:393.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Google Spain ir Google*, C131/12, EU:C:2014:317.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Gothaer Allgemeine Versicherung ir kt.*, C456/11, EU:C:2012:719.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Groupe Gascogne prieš Komisiją*, C58/12 P, EU:C:2013:770.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Hauer*, 44/79, EU:C:1979:290.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Hoche*, C174/89, EU:C:1990:270.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft*, 11/70, EU:C:1970:114.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt. prieš Parlamentą ir Tarybą*, C583/11 P, EU:C:2013:625.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Kendrion prieš Komisiją*, C50/12 P, EU:C:2013:771.

- Teisingumo Teismo sprendimas *Komisija prieš Tarybą*, 22/70, EU:C:1971:32.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Les Verts prieš Parlamentą*, 294/83, EU:C:1986:166.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Lesoochranárske zoskupenie*, C240/09, EU:C:2011:125.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Melki ir Abdeli*, C-188/10 et C-189/10, EU:C:2010:363.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Melloni*, C399/11, EU:C:2013:107.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Neumann*, 299/84, EU:C:1985:463.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Nold prieš Komisiją*, 4/73, EU:C:1974:51.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Plaumann*, 25/62, ECLI:EU:C:1963:17.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Pringle*, C370/12, EU:C:2012:756.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Rewe-Zentral*, 120/78, EU:C:1979:3.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Sayn-Wittgenstein*, C208/09, EU:C:2010:806.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Schrems*, C362/14, EU:C:2015:650.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Simmenthal prieš Komisiją*, 243/78, ECLI:EU:C:1980:65.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Stauder*, 29/69, EU:C:1969:57.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Telefónica prieš Komisiją*, C274/12 P, EU:C:2013:852.
- Teisingumo Teismo sprendimas *United Antwerp Maritime Agencies ir Seaport Terminals*, C140/04, EU:C:2005:556.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Van Gend en Loos*, 26/62, ECLI:EU:C:1963:1.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Volker und Markus Schecke ir Eifert*, C92/09 et C93/09, EU:C:2010:662.
- Teisingumo Teismo sprendimas *X ir kt.*, C199/12 – C201/12, EU:C:2013:720.
- Teisingumo Teismo sprendimas *Zuckerfabrik Süderdithmarschen ir Zuckerfabrik Soest*, C-143/88 ir C-92/89, EU:C:1991:65.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

- Barnard, C. Van Gend en Loos to(t) the future. 50ème anniversaire de l'arrêt Van Gend en Loos (1963–2013). Actes du colloque. Luxembourg: Office des publications de l'Union européenne, 2013.
- Beck, G. The Court of Justice, The Bundesverfassungsgericht and Legal Reasoning during the Euro Crisis: The Rule of Law as a Fair-Weather Phenomenon. *European Public Law*. 2014, Volume 20, Issue 3.
- Bertrand, B. Les blocs de jurisprudence. *Revue trimestrielle de droit européen*. 2012, n° 4.

- Boutayeb, Ch. *Les grands arrêts du droit de l'Union européenne*. Paris: L.G.D.J., 2014.
- Braibant, G. Qu'est-ce qu'un grand arrêt? *AJDA* [interaktyvus]. 2006, p. 1428 [žiūrėta 2015-09-02]. <http://www.dalloz.fr/documentation/PopupToolAction?ctxd=0_VHlwZU91dnJZ2Vj>.
- Cappelletti, M. *Le pouvoir des juges*. Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 1990.
- Cassin, R.; Waline, M. Préface de la 1ère édition. *Grands arrêts de la jurisprudence administrative*. Paris: Dalloz, 1956, réédition, 2006.
- Cottier, T.; Oesch, M.; Meier, J. *Verfassungsrecht der Europäischen Union: Grundlegende Urteile*. Bern: Stämpfli Verlag AG, 2009.
- Curtin, D.; Van Empel, M.; Völker, E. L. M.; Winter, J. A. *Leading cases on the Law of the European Communities*. Sixth edition. Deventer, Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1994.
- Gaudin, H.; Blanquet, M.; Andriantsimbazovina, J.; Fines, F. Droit constitutionnel et institutionnel de l'Union européenne. *Les grands arrêts de la Cour de justice de l'Union européenne*. T. 1. 1ère édition. Paris: Dalloz, 2014.
- Ho, A. J-C. *Leitentscheidungen zum Europarecht*. Richter-Verlag, 2006.
- Jacqué, J. P. Pride and/or Prejudice? Les lectures possibles de l'avis 2/13 de la Cour de justice. *Cahiers de droit européen*. 2015, N° 1.
- Karpenschif, M.; Nourissat, C. *Les grands arrêts de la jurisprudence de l'Union européenne*. 2e édition mise à jour. Paris: Presses universitaires de France, 2014.
- Lambert, Ch. La motivation et le style des arrêts de la Cour de justice l'Union européenne. (Coutron, L.) *Pédagogie judiciaire et application des droits communautaire et européen*. Bruxelles: Bruylant, 2012.
- Leczykiewicz, D. Why Do the European Court of Justice Judges Need Legal Concepts? *European Law Journal*. 2008, Vol. 14, N°6.
- Lenaerts, K.; Gutierrez-Fons, J. A. To Say What the Law of the EU Is: Methods of Interpretation and the European Court of Justice. *Columbia Journal of European Law*. 2014, vol. 202.
- Martinico, G. A. (Dis-)Order of Disagreements: Exploring the Nature of Constitutional Conflicts in EU Law. *Sant' Anna Legal Studies: Stals Research Paper*. 3/2013, p. 5 [žiūrėta 2015-05-20]. <[http://www.stals.sssup.it/files/martinico%20conflicts\(2\).pdf](http://www.stals.sssup.it/files/martinico%20conflicts(2).pdf)>.
- Molinier, J.; Lotarski, J. *Droit du contentieux de l'Union européenne*. Paris: L.G.D.J., 2010.

- Pernice, I. L'adhésion de l'Union européenne à la Convention européenne des droits de l'homme est suspendue. Remarques à propos d'un avis surprenant de la Cour de justice de l'Union européenne du 18 décembre 2014. *Cahiers de droit européen*. 2015, N° 1.
- Pescatore, P. *Études de droit communautaire européen 1962–2007*. Bruxelles: Bruylant, 2008.
- Platon, S. La Charte des droits fondamentaux et la «mise en œuvre» nationale du droit de l'Union: Précisions de la Cour de Justice sur le champ d'application de la Charte. *Revue des droits et libertés fondamentaux*, 2013, chronique n° 11 [žiūrėta 2015-05-05]. <<http://www.revuedlf.com/droit-ue-la-charte-des-droits-fondamentaux-et-mise-en-oeuvre-nationale>>.
- Poiars Maduro, M. Interpreting European Law: Judicial Adjudication in a Context of Constitutional Pluralism. *Working Paper IE Law School*. AJ8-149-I, 2008-02-05, p. 3 [žiūrėta 2014-02-14]. <<http://globalcampus.ie.edu>>.
- Puissochet, J. P. Des traités et des juges: la fonction de la jurisprudence dans l'élaboration du droit communautaire. *Problèmes d'interprétation à la mémoire de Constantinos N. Kakouris*. Athènes: Sakkoulas, Bruxelles: Bruylant, 2004.
- Sadl, U.; Panagis, Y. What Is a Leading Case in EU law? An Empirical Analysis. *European Law Review*. 2015, 40 (1).
- Simon, D. Retour du mythe du gouvernement des juges? *Europe*. N° 2, février 2006.
- Skouris, V. Developpements récents de la protection des droits fondamentaux dans l'Union européenne: les arrêts Melloni et Akerberg Fransson, *Il Diritto dell'Unione Europea*. 2013, n° 2.
- Skouris, V. Préface: Les grands arrêts de la Cour de justice de l'Union européenne in Gaudin, H; Blanquet, M.; Andriantsimbazovina, J.; Fines, F. T. 1. *Droit constitutionnel et institutionnel de l'Union européenne*. 7ème édition. Paris: Dalloz, 2014.
- Torres Pérez, A. Melloni in Three Acts: From Dialogue to Monologue. *European Constitutional Law Review*. 2014, Volume 10, Issue 2.
- Von Bardeleben, E.; Donnat, F.; Siritzky, D. *La Cour de justice de l'Union européenne et le droit du contentieux européen*. Paris: La documentation française, 2012.
- Wathelet, M. (avec la collaboration de Wildemeersch, J.). *Contentieux européen*. Tome 1, Éd. 2. Bruxelles: Larcier, 2014.

EKONOMIKOS IR FINANSŲ MOKSLO IR STUDIJŲ PLĖTRA MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE

Ona Gražina RAKAUSKIENĖ, Gintaras ČERNIUS

Įvadas

Ekonomikos ir finansų moksliniai tyrimai ir studijos sutelktos Ekonomikos ir finansų valdymo fakultete. Fakulteto išskirtinis bruožas – tai palyginti jaunas, dinamiškas fakultetas, orientuotas į tarptautinę erdvę. Fakultetas plėtoja tarptautiškumą, suvokdamas save kaip pasaulio ir Europos ekonomikos mokslo bei studijų rinkos dalyvį, aktyviai plėtoja tarptautinius ryšius su užsienio partneriais, dalyvauja tarptautinėse organizacijose, organizuoja tarptautines konferencijas ir jose dalyvauja, publikuoja straipsnius tarptautiniuose mokslo leidiniuose, skatina studentų ir dėstytojų mobilumą, kuria jungtines studijų programas ir tarptautinius mokslo projektus.

Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto tikslas – ugdyti asmenybę, orientuotą į aukšto lygio profesionalumą, profesinę karjerą, verslumą ir savarankiškumą, sudarant galimybes asmens saviraiškos ir savirealizacijos poreikių įgyvendinimui, derinant juos su šalies ekonomikos ir visuomenės plėtra, didinant šalies intelektinį potencialą, siekiant išleisti tokį absolventą, kuris būtų pajėgus konkuruoti šiuolaikinėje atviroje darbo rinkoje.

Būtina pažymėti, kad fakultetas kartu yra ir Europos bei pasaulio ekonominės akademinės bendruomenės dalis. Prioritetinės fakulteto veiklos sritys, padėsiančios įsitvirtinti tarptautinėje akademinėje erdvėje, yra mokslinė veikla, nuolatinės, iššęstinės ir nuotolinės studijos. Fakultete organizuojamos trijų pakopų – bakalauro, magistro ir daktaro ekonomikos, vadybos bei verslo kryptių studijos.

Fakulteto katedrose dirba aukščiausios kvalifikacijos ekonomistai, finansininkai, teisininkai, verslo vadybos specialistai, gebantys teorines žinias

taikyti sprendžiant privataus bei viešojo sektoriaus praktinius uždavinius, diegiant verslumo įgūdžių pagrindus. Šiuo metu (2015 12 15) fakultete kaip pagrindinėje darbovietėje dirba 15 profesorių, 29 docentai, 41 lektorius ir 1 asistentas. Didžioji dauguma jų vykdo mokslinius tyrimus, vadovauja mokslo programoms, mokslinių tyrimų kryptims, doktorantams.

Fakultete paskaitas skaito kompetentingas kolektyvas, sudarytas iš žymių mokslininkų, aukštų valstybės institucijų atstovų, verslininkų ir aukščiausio lygio vadovų bei užsienio šalių dėstytojų. Jie kartu su socialiniais bei tarptautiniais partneriais sukuria sąlygas išugdyti ne tik gabius būsimus vadovus ar aukščiausius postus valstybėje užimančius ekonomikos bei finansų specialistus, bet ir sėkmingus verslininkus. Fakultetas gali pagrįstai didžiuotis skaitlingu skaičiumi absolventų, kurie dar studijų metais, paskatinti dėstytojų ir pasinaudoję jų visokeriopa pagalba, įkūrė įmones bei sėkmingai joms vadovauja.

Fakultetas, remdamasis akademinės laisvės bei etikos pagrindais, stengiasi sudaryti sąlygas augti savarankiškomis, išprususioms asmenybėms – savo srities bei visos visuomenės lyderiams. Atvirumas bei akademinės visuomenės tarpusavio pagarba ne tik padeda atsiskleisti ir vystyti geriausioms kiekvieno žmogaus savybėms, bet ir išvengti naujas galimybes ateities iššūkiams atremti. Fakultete vyrauja nuostata, kad geriausias būdas numatyti savo ateitį – ją susikurti pačiam. Ir fakulteto misija – padėti tai įgyvendinti.

Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas įsteigtas 2005 m. birželio 10 d. Universiteto mokslininkai kartu su šalies verslo ir finansų sričių praktikais fakulteto kūrimo idėją plėtojo jau kelerius metus iki jo įkūrimo. Fakulteto ištakos – buvusi Ekonomikos katedra, kuriai vadovavo žinomas Lietuvos ekonomistas ir politikas, profesorius, habilituotas daktaras Povilas Gilys, sukūręs katedroje aukšto mokslinio lygio, kūrybišką atmosferą. Tuo metu dėmesys buvo kreipiamas labiau į ekonomikos teoriją, ekonomikos mokslo iššūkius, sisteminę bei strateginę požiūrį ekonomikoje. Vėliau šias tradicijas vadovaudamas Ekonomikos katedrai bandė tęsti talentingas mokslininkas, buvęs darbo ir socialinių reikalų ministras, docentas, daktaras Algis Dobravolskas.

Tačiau besikeičiant pasaulio ekonomikos konjunktūrai, mūsų šalies ekonominiam gyvenimui, fakultetas negalėjo išlikti abejingas praktiniame

gyvenime vykstančioms tendencijoms – atitinkamai ir Universitete stiprėjo dėmesys finansų, verslo bei komerciniams poreikiams. Atsižvelgiant į šią situaciją fakultete išryškėjo prioritetai, orientuoti labiau į komercinius tikslus, pabrėžiant pridėtinės vertės kūrimą. Universitete, be Ekonomikos katedros, buvo įkurtos Bankininkystės ir investicijų, Finansų ir mokesčių, Tarptautinės prekybos ir muitų, Verslo ekonomikos katedros.

2005–2010 m. fakultetui sėkmingai vadovavo profesorė, daktarė Vitalija Rudzkienė, įnešusi svarų indėlį plėtojant mokslo ir verslo santykius fakultete. Nuo 2010 m. iki 2015 m. fakulteto dekanės pareigas ėjo profesorė, daktarė Rima Žitkienė, sustiprinusi fakulteto orientaciją į praktiką ir verslą.

Toliau, tobulinant Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto struktūrą Bolonijos proceso kontekste, 2015 m. buvo įgyvendinti inovaciniai pokyčiai – panaikintos kai kurios katedros ir jų vietoj įkurtas Ekonomikos ir verslo institutas, paliktos Bankininkystės ir investicijų katedra, Finansų ir mokesčių katedra bei įtraukta Matematinio modeliavimo katedra. Tokia keturių padalinių fakulteto struktūra gyvuoja iki šiol.

Nepakeičiamas fakulteto tarybos pirmininkas nuo jo įkūrimo dienos – profesorius, daktaras Rimvydas Jasinavičius, suvaidinęs svarbų vaidmenį plėtojant pragmatiškąją fakulteto kryptį, grįstą ekonominio žmogaus formavimo filosofija, įkūręs sėkmingai Universitete veikiančią Jaunojo finansininko akademiją.

Nuo 2015 m. rugsėjo fakultetui pradėjo vadovauti profesorius, daktaras Gintaras Černius. Profesoriaus numatyta fakulteto strateginė kryptis – derinti mokslo teoriją ir praktiką, ugdyti visapusišką ekonomistą, orientuojant jį į sisteminį pasaulio, kaip vieningos visumos, suvokimą, priešingą fragmentiškam, kaip atskirų tarp savęs nesusijusių faktų sumos pasaulio supratimui.

Mokslinė veikla

Mokslinių tyrimų kryptys

Ekonomikos ir finansų fakultetas, siekdamas diegti mokslo pasiekimus teorijoje ir praktikoje, studijose vykdo tarpdisciplininius socialinius-ekonominius mokslinius tyrimus. Fakulteto mokslininkai dalyvauja tarptautiniuose ir nacionaliniuose mokslinių tyrimų projektuose, vykdo užsakomuosius mokslo tyrimus, skleidžia mokslinių tyrimų rezultatus akademinėi bendruomenei ir visuomenei. Europoje ir pasaulyje daug dėmesio skiriama tarpdisciplininiais mokslo tyrimams. Socialinių, ekonomikos, psichologijos, edukologijos mokslų sandūroje atsiranda naujų problemų, kurios reikalauja ir atitinkamų sprendimų. Įvairių mokslo sričių integracija yra strateginių Europos Sąjungos dokumentų, tokių kaip „Europa 2020“, „Inovacijų sąjunga“, „Erasmus+“ ir 2014–2020 m. ES mokslinių tyrimų ir inovacijų finansavimo programos „Horizontas 2020“ pamatas. Europos Komisijos užsakymu atliekamo METRIS socialinių ir humanitarinių mokslų vertinimo pagal šalis 2012 m. ataskaitoje teigiama, kad Mykolo Romerio universitetas yra tarpdisciplininių mokslinių tyrimų Lietuvoje lyderis¹. Mykolo Romerio universitetas, turėdamas tarpdisciplininių MTEP programų ir projektų įgyvendinimo patirties, platų tarptautinių partnerių tinklą, kvalifikuotą mokslinį personalą ir puikią infrastruktūrą, prisideda įveikiant programose „Europa 2020“, „Inovacijų sąjunga“, „Horizontas 2020“ numatytus iššūkius: Europa besikeičiančiame pasaulyje – įtraukios, novatoriškos ir reflektuojančios bendruomenės; saugios bendruomenės – Europos ir jos piliečių laisvė ir saugumas, sveikata, demografiniai pokyčiai bei gerovė; maisto užtikrinimas, pažangus žemės ūkis, jūriniai tyrimai ir bioekonomika; saugi, švari ir efektyvi energetika; išmanus, švarus ir integruotas transportas; klimato kaita, efektyvus resursų bei žaliavų naudojimas.

Lietuvos mokslo tarybos ekspertų vertinimu, 2009–2011 m. ir iki šiol Mykolo Romerio universitetas užima lyderio pozicijas socialinių mokslų

¹ <http://www.mostaMETRIS.ataskaita.lt/images/documents/analize/tyrimai_ir_ataskaitos/2012/Lithuania_METRIS_2012.pdf>.

sirtyje pagal mokslo publikacijas, lėšas, pritrauktas iš tarptautinių programų bei užsakomųjų mokslinių tyrimų.

Pažymėtina svarbi nauja tendencija Universiteto moksliniame gyvenime – Universitete buvo pereita nuo individualių atskirose katedrose mokslininkų vykdomų tyrimų prie tarpdisciplininių, kuriuos vykdo įvairioms mokslo sritims atstovaujanti tarpfakultetinės mokslininkų grupės. Mokslininkų grupių veiklą koordinavo mokslo programų komitetai.

2010–2015 m. visa mokslinė veikla Mykolo Romerio universitete buvo vykdoma pagal tarpdisciplininę prioritetinę mokslinių tyrimų kryptį „Socialinės inovacijos globaliai plėtrai“ ir penkias mokslo programas: Teisingumas, saugumas ir žmogaus teisės, Socialinės technologijos, Šalies darni plėtra globalizacijos sąlygomis, Gyvenimo kokybės gerinimas ir užimtumo galimybių didinimas, Vertybių tęstinumas ir kaita globalioje visuomenėje. Šio įdirbio pagrindu 2015 m. rugsėjo mėn. pradėjo veikti Mykolo Romerio universitete įkurtas Mokslinių tyrimų ir inovacijų centras MRU LAB, jungiantis penkias pagrindines mokslinių tyrimų programas ir 19 laboratorijų.

Europos Komisija socialines inovacijas apibrėžia kaip naujas idėjas, sprendimus ir būdus patenkinti socialinius visuomenės poreikius bei kurti socialinės politikos, investicijų ir augimo priemones. Socialinės inovacijos kuria naujus socialinius ryšius, stiprina bendradarbiavimą tarp sektorių ir skatina pažangą. Socialinių inovacijų mokslinių tyrimų kryptį ir mokslo programas Universitete įgyvendina sutelktos tarpdisciplininės mokslininkų, tyrėjų, doktorantų ir studentų grupės, susijungusios į socialinių inovacijų laboratorijų tinklą MRU LAB. Laboratorijų tinklaveika padeda konsoliduoti ir maksimaliai išnaudoti didžiausią mokslinį įdirbį bei potencialą turinčias Universiteto mokslininkų grupes, kryptingiau ir tikslingiau rengti bei įgyvendinti tarptautinius projektus ir užsakomuosius verslo bei viešojo sektoriaus tyrimus pagal naujojo finansavimo laikotarpio schemas, kurti konkurencingą, aukšto lygio žiniomis, naujausiomis technologijomis, mokslo ir verslo partneryste ir tinkliu valdymu grindžiamą mokslo vadybos ekosistemą. Svarbu tai, kad laboratorijos atviros ne tik MRU, bet ir kitų institucijų mokslininkams, tyrėjams, studentams, socialiniams partneriams, su kuriais bendradarbiaujant bus ieškoma inovatyvių svarbiausių šiuolaikinės visuomenės iššūkių sprendimų.

Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto mokslininkai aktyviai dalyvauja MRU LAB veikloje – vykdo tyrimus gyvenimo kokybės gerinimo ir užimtumo didinimo, verslo inovacijų, lyčių lygybės tyrimų, statistikos srityse.

Laboratorijų tyrimų išskirtinumas grindžiamas, pirma, tarpdisciplininiais, daugiakrypčiais aspektais, kurie jungia į vieningą visumą įvairias mokslo kryptis: ekonomiką, sociologiją, psichologiją, vadybą ir administravimą, sveikatos mokslus, teisę, edukologiją, o tai atsispindi laboratorijų tyrimų kryptyse. Tyrimuose dalyvauja mokslininkai iš kitų Universiteto fakultetų ir katedrų.

Antra, svarbus laboratorijų veiklos akcentas – tarptautinis tyrimų aspektas. Siekiant integruotis į pasaulinę mokslinių tyrimų erdvę, laboratorijų veikla nukreipta į lyginamuosius tyrimus ir platų bendradarbiavimą, visų pirma, su kaimyninėmis Baltijos regiono šalimis, antra, – ES šalimis ir, trečia, pasaulio šalimis – JAV, Kinija, Korėja, ir kt. Pavyzdžiui, Gyvenimo kokybės laboratorijoje kartu su Psichologinės gerovės laboratorija ir Lyčių lygybės tyrimų laboratorija sukurta gyvenimo kokybės rodiklių sistema ir vertinimo modelis neapsiriboja vien tik Lietuvos atveju. Šiuo metu laboratorijų darbe dalyvauja užsienio mokslininkai iš Glazgo universiteto, Karalienės Elžbietos universiteto (Glasgow, UK), Orhuso universiteto (Nyderlandai), Lundo ir Upsalos universitetų (Švedija), Tartu (Estija) ir Latvijos universitetų.

Gyvenimo kokybės laboratorija

Gyvenimo kokybės tyrimų laboratorijos ateities vizija – tai aukšto mokslinio lygio tyrimų centras Lietuvoje, orientuotas į tarptautinių mokslinių tyrimų erdvę, kurioje dirba suburtas profesionalių ir talentingų mokslininkų kolektyvas iš Lietuvos, Europos ir Azijos šalių. Laboratorijoje atliekami gyvenimo kokybės tarpdisciplininiai, daugiakrypčiai tyrimai, skatinamos strateginės bei inovacinės tyrimų kryptys. Gyvenimo kokybės tyrimų laboratorija išsiskiria plačiais tarptautiniais ryšiais, aktyviais kontaktais su tarptautinėmis organizacijomis – Pasaulio ekonomistų asociacija, Pasaulio sociologų asociacija, ES Gyvenimo kokybės tyrimų asociacija, Globaliniu ekologinių bendrijų tinklu, glaudžiai bendradarbiauja su kolegomis iš užsienio.

Gyvenimo kokybės tyrimų laboratorijos tikslas – siekiant gerinti gyventojų gyvenimo kokybę, atlikti kompleksinius įvairių gyvenimo kokybės sričių tyrimus ir pasaulio bei ES šalių lyginamuosius tyrimus.

Įgyvendinant šį tikslą, numatomi šie uždaviniai:

- 1) Sukurti inovacinius GK vertinimo ir prognozavimo metodus, vykdyti gyvenimo kokybės vertinimo metodologijos ir vertinimo rodiklių (gyvenimo kokybės indeksų) sistemos tyrimus:
 - teoriniai tyrimai ir GK koncepcijos kūrimas;
 - tyrimų užsienyje ir Lietuvoje analizė; Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybės lygio nustatymas pagal įvairius gyvenimo kokybės rodiklius pasaulio ir ES kontekste;
 - gyvenimo kokybės kriterijų ir rodiklių makro-, mezo- ir mikrolygiu nustatymas;
 - objektyvaus tyrimo metodikos ir rodikliai statistinių duomenų analizei;
 - subjektyvaus tyrimo metodikos;
 - gyvenimo kokybės vertinimo modelis.
- 2) Atlikti išsamią ir visapusišką gyvenimo kokybės analizę, nustatant gyvenimo kokybės trikdžius, jos plėtros prielaidas, veiksnius, tendencijas bei galimybes. Tai leis nustatyti kliūtis bei priežastis, pasiūlyti efektyvius jų šalinimo būdus strateginėje perspektyvoje veiksmingam gyvenimo kokybės gerinimui ir užimtumo skatinimui bei emigracijos mažinimui.

Vykdomi gyvenimo kokybės tyrimai pagal šias sritis:

- asmens ir visuomenės sveikatos būklė;
- demografinė būklė (gyventojų raida);
- migracijos tyrimai;
- užimtumas ir jo didinimo galimybės;
- verslumas ir jo didinimo prielaidos;
- gyventojų pajamos ir jų diferenciacija;
- vartojimas ir jo struktūra;
- gyventojų santaupos (indėliai bankuose, turtas) ir investicijos;
- būstas ir gyvenamoji aplinka;
- išsilavinimo lygis, švietimo kokybė ir prieinamumas, gyventojų galimybės mokytis visą gyvenimą;

- darbinio gyvenimo kokybė, darbo ir laisvalaikio suderinamumas;
 - kultūra, moralinės-etinės vertybės;
 - asmens ir visuomenės psichologinė savijauta, emocinė būklė;
 - socialiniai ryšiai ir dalyvavimas bendruomenėje;
 - asmens fizinio, teisinio, socialinio saugumo būklė;
 - atskirų socialinių grupių (jaunimo, vidutinio bei vyresnio amžiaus žmonių) gyvenimo kokybė;
 - gyvenimo kokybė pagal lytį.
- 3) Analizuoti pasaulio ir ES šalių gyventojų gyvenimo kokybės parametrus ir atlikti lyginamuosius tyrimus. Šio uždavinio įgyvendinimas leis išanalizuoti ir tarptautiniu mastu palyginti įvairius sintetinius gyvenimo kokybės rodiklius, siekiant parodyti Lietuvos vietą pasaulio kontekste; įvertinti Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros modelio paieškas globalizacijos ir europeizacijos kontekste, įgyvendinti ES ekonominės ir socialinės sanglaudos koncepciją Lietuvoje. Užsakovais šiame kontekste gali būti tarptautinės organizacijos ir ES institucijos.
- 4) Sukurti GK duomenų bazę, pasižyminčią praktiniu pritaikomumu – vykdomos ekonominės politikos stebėjimo ir efektyvumo vertinimo įrankį, kuris leis ir toliau stebėti ir tikslinti prioritetines Lietuvos socialinės ekonominės raidos kryptis, nustatyti silpniausias grandis ir sistemiskai konstruoti naujas veiksmingas politikos priemones. Vientisa tarpusavyje susijusių rodiklių sistema padės įvertinti rengiamų politinių sprendimų pasekmes bendrai gerovei, taip pat įvairių gyventojų grupių gyvenimo kokybei, leis užtikrinti politikos harmonizavimą bei sinerginį efektą. Tai savo ruožtu bus naudinga ne tik ekonomikos vystymosi vertinimui, bet ir padės pakeisti požiūrį į pagrindines vertybes visuomenės gyvenime ir glaudžiai jas susieti su ekonomine plėtra.
- 5) Sutelkti įvairių kryptčių Lietuvos ir užsienio mokslininkus, verslo ir valdžios atstovus vieningomis pastangomis siekti užimtumo didėjimo, bedarbystės bei emigracijos, nepasitenkinimo valdžios sprendimais mažėjimo, numatant gyvenimo kokybės gerinimo būdus.
- 6) Teikti konkrečius pasiūlymus ir rekomendacijas Lietuvos valdžios institucijoms, užimtumo ir gyvenimo kokybės kėlimo politiką vykdančioms valstybės institucijoms, kurios padėtų padidinti valstybės ekonominių sprendimų pagrįstumą ir efektyvumą.

Gyvenimo kokybės laboratorijos tyrimų kryptys yra šios:

- I. Gyvenimo kokybės teoriniai ir metodologiniai tyrimai
 - Gyvenimo kokybės koncepcijos tyrimai;
 - Gyvenimo kokybės matavimo ir vertinimo metodologija;
 - Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros modelis globalizacijos ir europeizacijos kontekste.
- II. Gyvenimo kokybės makroekonominių veiksnių tyrimai
 - Gyvenimo kokybės ir makroekonominių veiksnių sąsajų tyrimai;
 - Finansų sistemos ir politikos tyrimai;
 - Šešėlinės ekonomikos tyrimai;
 - Regionų ekonomikos tyrimai;
 - Intelektinės ekonomikos tyrimai;
 - ES socialinės ir ekonominės sanglaudos tyrimai.
- III. Saugios ir sveikos visuomenės tyrimai (Sveikatos ir demografinių pokyčių tyrimai)
 - Sveikatos, sveikos gyvensenos tyrimai;
 - Šeimos mažėjimo tyrimai;
 - Psichologinės gyventojų gerovės tyrimai;
 - Migracijos veiksnių tyrimai.
- IV. Gyventojų materialios gerovės tyrimai
 - Užimtumo galimybių didinimo tyrimai;
 - Verslo ir verslumo ugdymo tyrimai;
 - Socialiai atsakingos darbo rinkos kūrimo tyrimai;
 - Socialinės ir ekonominės nelygybės tyrimai (Gyventojų pajamų lygio ir diferenciacijos tyrimai);
 - Gyventojų vartojimo lygio ir struktūros tyrimai;
 - Gyventojų santaupų ir investicijų tyrimai;
 - Būsto ir gyvenamosios aplinkos tyrimai;
 - Gyvenimo kokybės pagal lytį tyrimai;
 - Gyvenimo kokybės pagal šeimos trajektorijas tyrimai.
- V. Neekonominių gyvenimo kokybės veiksnių inovaciniai tyrimai
 - Darnios švietimo politikos ir mokymosi visą gyvenimą tyrimai;
 - Darbinio gyvenimo ir laimės darbe tyrimai;
 - Darnios kultūros, moralinių-etinių vertybių tyrimai;
 - Socialinio, ekonominio ir teisinio saugumo tyrimai;

- Psichologinės gerovės, laimės priklausomybės nuo pajamų lygio tyrimai;
- Darnios gyvenimo gerovės, ekologiškos gyvenimo kokybės tyrimai;
- Kultūros ir ekonomikos sąsajų tyrimai;
- Visuomenės dalyvavimo valdyme;
- Socialinių investicijų ir inovacijų tyrimai.

Verslo inovacijų laboratorija

Vizija – tarpdisciplininė ir daugiakultūrė verslo bei mokslo bendradarbiavimo erdvė, kurioje skirtingoms veiklos sritims bei kultūroms atstovaujantys studentai, mokslininkai ir verslininkai kartu ieškotų būdų, kaip kurti, palaikyti ir didinti verslo inovacinį potencialą skaitmeninės ekonomikos sąlygomis.

Misija – jungiant Universitete vykdomų skirtingų sričių studijų procesus ir verslo inovacijų mokslinius tyrimus, skatinti nacionalinio ir globalaus verslo efektyvumą bei socialinę atsakomybę skaitmeninės ekonomikos amžiuje, ugdant mokslininkus ir rengiant verslo lyderius, kurie geba veikti nuolatos besikeičiančioje daugiakultūroje aplinkoje, pasižymi sisteminiu mąstymu ir siekia nuolatinio savo žinių atnaujinimo.

Tikslas – vykdyti įvairaus lygmens ir sudėtingumo mokslinius tyrimus, nagrinėjančius, kaip pažanga skaitmeninių technologijų vystymo srityje galėtų:

- padidinti jau egzistuojančio verslo inovatyvumą,
- skatinti verslumą ir IRT taikymo bei inovacijų kūrimo priemonėmis lyderiaujančių naujų verslo įmonių bei darbo vietų steigimąsi,
- įgalinti Universitetą rengti specialistus, disponuojančius tiek šiuolaikinei, tiek ir ateities darbo rinkai reikalingomis profesinėmis žiniomis bei inovacijų kūrimo ir valdymo kompetencijomis.

Pagrindinės veiklos sritys:

1. Startuolių konkurencingumą didinančių verslo modelių, pagrįstų skaitmeninių technologijų taikymu visose įmonės veiklos srityse, kūrimas.

2. Organizacinės kultūros, orientuotos į inovatyvių idėjų generavimą ir įgyvendinimą verslo įmonėse, vystymo procesų kūrimas.
3. Inovatyvūs vartotojų poreikių nustatymo metodai ir įrankiai kuriant naujus produktus ar paslaugas.
4. Ekonominės ir tarptautinės prekybos politikos matų panaudojimas įmonių inovacijų strategijų kūrimui ir įgyvendinimui.
5. Finansų ir mokėjimų inovacijų taikymo galimybės verslo įmonėse.

Lyčių tyrimų laboratorija

Vizija – aukšto mokslinio lygio tarptautiškai orientuota laboratorija, atliekanti tarpdisciplinius ir daugiakrypčius mokslinius tyrimus moterų ir vyrų lygybės srityje. Laboratorija aktyviai dalyvauja Lietuvos, ES ir pasaulio mokslinių tyrimų erdvėje. Joje skatinamos aktualiausios bei inovacinės moterų ir vyrų lygybės tyrimų kryptys, atsižvelgiant į naujausias ES politikos gaires.

Misija – plėtoti mokslinius lyčių lygybės tyrimus socialinių ir ekonominių mokslų srityse, akcentuojant socialinę ekonominę lyčių lygybės naudą visuomenei, dalyvauti formuojant lyčių lygybės politiką Lietuvoje ir integruoti lyčių ekonomikos studijas į bendrąjį MRU mokymo procesą.

Tikslas – siekiant moterų ir vyrų lygių galimybių, atlikti mokslinius tyrimus lyčių lygybės aspektu socialinių ir ekonominių mokslų srityse.

Uždaviniai:

1. Plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą su užsienio šalių tyrėjais, atliekančiais mokslinius tyrimus, ir tarptautinėmis organizacijomis lyčių lygybės srityje.
2. Vystyti tarpdisciplininius lyčių lygybės tyrimus, atsižvelgiant į tai, kad lyčių lygybė yra horizontalusis prioritetas, apimantis visas visuomenės sritis (socialinę, ekonominę, demografinę, politinę, kultūros, teisinę ir kt.) ir beatodairiškai susijęs su visais visuomenės žmogiškaisiais ištekliais (moterimis ir vyrais).
3. Sukurti lyčių lygybės biblioteką ir duomenų bazę.
4. Glaudžiai bendradarbiauti su institucijomis, atsakingomis už moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimą Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lygių galimybių kontrolieriaus

tarnyba, Europos lyčių lygybės institutu, nevyriausybinėmis moterų organizacijomis, lyčių studijų centrais kituose Lietuvos ir užsienio universitetuose ir kt.

5. Ugdyti kvalifikuotus mokslo tyrimų specialistus, doktorantus, tobulinti moksliniais tyrimais grįstas studijas.
6. Rengti mokslo publikacijas lyčių lygybės srityje.
7. Vykdyti Laboratorijos mokslinių tyrimų ir jų rezultatų sklaidą.

Tyrimų kryptys:

- Tyrimai mikroekonomikos lygiu (moterų ir vyrų užimtumas ir nedarbas; moterų ir vyrų darbo užmokestis ir pajamos; šeimos ir darbo derinimas; švietimas ir mokslas lyčių aspektu; smurtas prieš moteris ir jo ekonominiai kaštai; verslas lyčių aspektu; emigracija lyčių aspektu).
- Tyrimai makroekonomikos lygiu (ekonomikos augimas lyčių aspektu; lyčiai jautrus biudžetas; užsienio prekyba lyčių aspektu).
- Inovacinės tyrimų kryptys (gyvenimo kokybė pagal lytį, pinigų politika lyčių aspektu, ES struktūrinių fondų įsisavinimas pagal lytį, vyrai ir lyčių lygybė, klimato kaita ir lyčių aspektas).

Statistikos laboratorija

Vizija – statistikos laboratorija yra tyrėjų grupė, padedanti MRU plėtojamos socialinių mokslų srityse užtikrinti kokybišką empirinių duomenų analizę, pagrįstą moderniais statistikos mokslo pasiekimais. Statistikos laboratorija plėtoja oficialiosios statistikos tyrimus bei statistikos taikymus socialiniuose moksluose.

Misija – ugdyti statistikos tyrėjų kompetencijos centrą, būtiną sėkmingai plėtoti socialinių mokslų tyrimus universitete.

Tikslas – siekti, kad statistikos mokslas būtų plėtojamas ir jo pasiekimai būtų tinkamai, plačiai ir pagrįstai naudojami akademinuose tyrimuose, taikomi viešajame bei privačiame sektoriuose. Laboratorija yra empirinių ir eksperimentinių mokslinių tyrimų tinklo dalis.

Uždaviniai:

- Vykdyti mokslinius statistinius tyrimus socialiniuose moksluose.
- Rengti oficialiosios statistikos įstaigoms ir kitoms valstybės ins-

titucijoms taikomuosius statistikos tyrimus bei teikti pasiūlymus dėl statistikos tvarkymo.

- Dalyvauti kitų laboratorijų tyrimų projektuose atliekant statistinius tyrimus.
- Bendradarbiauti su oficialiosios statistikos institucijomis Lietuvoje bei užsienyje (Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas, ministerijos ir kt.).
- Bendradarbiauti su kitais statistikos mokslo centrais ar grupėmis Lietuvoje ir užsienyje.

Publikacijos

Mokslinių tyrimų rezultatų publikavimas ir sklaida yra pagrindinis mokslo veiklos vertinimo rodiklis. Bendras mokslo publikacijų skaičius kasmet didėjo. 2009–2015 m. Ekonomikos ir verslo fakulteto mokslininkai paskelbė 1 147 mokslo darbus, iš jų 32 monografijas, 9 mokslo studijas, 20 vadovėlių. Parašyti ir atspausdinti 142 straipsniai žurnaluose su Thomson Reuters indeksu ir SCOPUS indeksu; 806 straipsnių ir konferencijų pranešimų užsienyje registruotuose žurnaluose; 70 straipsnių nacionaliniuose registruotuose mokslo žurnaluose; 49 recenzuotų pranešimų konferencijų medžiagoje užsienyje; 77 recenzuotų straipsnių nacionalinių konferencijų medžiagoje; 225 konferencijų tezių; 65 populiarių publikacijų; 81 recenzija.

Įgyvendinta 20 mokslo projektų, surengta daugiau kaip 40 mokslo renginių, vykdomos 2 mokslo krypčių doktorantūros studijos, plėtojama elektroninė leidyba ir atviroji prieiga prie mokslinių tyrimų rezultatų.

Pažymėtina, kad ypač didelio visuomenės dėmesio susilaukė šios išsamios monografijos ir mokslo studijos (pristatytos LR Seime ir Lietuvos mokslų akademijoje):

- Ona Gražina Rakauskienė, Algirdas Monkevičius, Stasys Puškorius, Vaida Servetkienė, Dalia Štreimikienė ir kt. Gyvenimo kokybės rodiklių matavimo sistema ir vertinimo modelis. Model of Measurement and Evaluation of Quality of Life. Mokslo stu-

dija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015. 760 p. ISBN 9789955197133; e-ISBN9789955197126.

- Ona Gražina Rakauskienė, Inga Žalėnienė, Dalia Štreimikienė, Vaida Servetkienė, Ilona Kaušienė, Eglė Krinickienė. Lyčių ekonomika. (Gender Economics) Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014. 763 p. ISBN 978-9955-19-672-3; ISBN 978 955 19 671-6.

Svarų indėlių į Lietuvos ekonomikos mokslą įnešė Finansų katedros autorių monografija:

- Mačerinskienė, Irena; Kartašova, Jekaterina; Žvirblis, Algis; Martinaitytė, Eugenija; Šliūpas, Rokas; Kazlauskienė, Eglė; Pusvaškytė, Justina; Dubnikovas, Marius; Azbainis, Vytautas; Rutkauskas, Aleksandras Vytautas; Vaičiulis, Povilas; Teresienė, Deimantė; Jurevičienė, Daiva; Garanžienė, Gintarė; Milerytė, Erika; Linartas, Audrius; Laurinaitis, Marius. Finansų rinkų įžvalgos: mokslo studija. I dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. 836 p. ISBN 9789955195146.

Pažymėtinos fakulteto mokslininkų tarptautinės publikacijos:

- Štreimikienė, Dalia [Streimikiene, Dalia]; Volochovič, Andžej [Volochovic, Andzej]; González-González, María Jesús; Gutierrez-González, Francisco Javier; Van Alphen, Stan; Lancee, Bram; Gagliardi, Cristina; Di Rosa, Mirko; Melchiorre, Maria Gabriella; Spazzafumo, Liana; Marcellini, Fiorella; Gabriele, Alberto; Schettino, Francesco; Vallejos, Lorenzo Martinez; Castañeda Cediell, Martha Lucía; Gomez, Lina M.; Lam, Maria Lai-Ling; Bellieni, Carlo V. *Advances in Sociology Research* :vol. 13 / editors: Jared A. Jaworski. New York: Nova Science Publishers, 2012. 182 p. ISBN 9781619424234.
- Porada-Rochon, Małgorzata; Pittella, Gianni; Mifsud, Joseph; Phusavat, Kongkiti; Kabat, Ladislav; Sobekova-Majkova, Monika; Engelhardt, Juliusz; Lin, Tsai-Mei; Skaržauskienė, Aelita; Rasmameethes, Bordin; Vijeikis, Juozas; Rozenes, Shai; Osmanagić Bedenik, Nidžara; Bianchi, Carmine; Winch, Graham W.; Cosenz, Federico; Jajuga, Krczysztof; Mostapha, Nehale; Chaarani, Hani; Franc-Dąbrowska, Hab Justyna; Takala, Josu; Al-Rjoub,

Samer Am. *Managing a Small Business in the Contemporary Environment*: edited book, ed. Malgorzata Porada-Rochoń, preface Gianni Pittella and Joseph Mifsud. Roma: Eurilink, 2012. 288 p. ISBN 9788895151540.

- Šttilis, Darius; Pakutinskas, Paulius; Laurinaitis, Marius; Dauparaitė, Inga. *Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje: socialiniai, elektroninio verslo ir teisinio reguliavimo aspektai : kolektyvinė mokslo monografija / Identity Theft in Electronic Area: Social, E-Business and Legal Regulation Aspects*: edited book. Vilnius: Mykolas Romeris University Publishing, 2011. 508 p. ISBN 9789955193746.
- Simanavičienė, Žaneta; Šivickas, Gintautas; Kovaliov, Ruslan; Teresienė, Deimantė; Freitakas, Eduardas; Snieška, Vytautas; Venclauskienė, Deimantė; Čiburienė, Jadvyga; Štreimikienė, Dalia; Kanapickienė, Rasa; Gipienė, Gailutė; Rudžionienė, Kristina. *Verslo aplinka Lietuvoje ir Ukrainoje: sektorinė analizė. T. 2: Verslo aplinka Lietuvoje: sektorinė analizė : mokslo monografija / Business Environment in Lithuania and Ukraine. V. 2. Business Environment in Lithuania: Sectorial Analysis*: monograph. Kaunas: Technologija, 2011. 581 p. ISBN 9786090201732.
- Vaicenavičius, Rimantas Juozas; Ambrazevičiūtė, Agnė; Mizaras, Vytautas. *Study on the Contribution of Copyright and Related Rights-based Industries to the National Economy of Lithuania: final report*. Geneva : World Intellectual Property Organization, 2013. 91 p.

Išskirtini šie reikšmingiausi fakulteto mokslininkų parengti vadovėliai:

- Daujotaitė, Dalia; Giriūnas, Lukas; Giriūnienė, Gintarė; Miškinis, Algirdas; Vinauskienė, Dalia; Adomavičiūtė, Danutė. *Finansų kontrolė ir auditas: teorija ir praktika: vadovėlis Mykolo Romerio universitetas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015. 383 p.
- Černius, Gintaras. *Namų ūkio finansų valdymas: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. 188 p.

- Bilevičienė, Tatjana; Jonušauskas, Steponas. Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. 307 p.
- Radžiukynas, Juozas; Rimkus, Vladas; Sarapinienė, Stanislava; Žitkienė, Rima; Povilauskienė, Danguolė. Europos Sąjungos bendroji prekybos politika: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. 466 p.
- Vijeikis, Juozas. Inovacijų vadyba: inovacijų ir naujo produkto vystymas: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. 187 p.

Fakultetas kasmet leidžia periodinį mokslo žurnalą „Intelektinė ekonomika“ (išeina du numeriai per metus, leidykla „Elsevier“). Kasmet rengiamos tarptautinės mokslinės konferencijos „Praktika ir tyrimai viešajame ir privačiame sektoriuje“, „Kur link eina mūsų ekonomikos“. Šių konferencijų rezultatai publikuojami mokslo straipsnių rinkiniuose ir internete.

Tarptautinėje mokslo bendruomenėje svarbiausias mokslinės produkcijos poveikio matas yra mokslo darbų citavimas. Fakulteto mokslo darbų cituojamumas leidiniuose, įtrauktuose į aukščiausio lygio Thomson Reuters Web of Science ir Scopus duomenų bazines, per pastaruosius penkerius metus išaugo beveik dvigubai. Citavimo lygį padidino publikacijų užsienio kalba skaičius ir atviroji prieiga prie fakulteto leidinių. Dažniausiai Thomson Reuters ir Scopus leidiniuose cituojami fakulteto darbuotojai Alvydas Baležentis, Vitalija Rudzkienė, Dalia Štreimikienė, Irena Mačerinskienė.

Projektai ir užsakomieji moksliniai tyrimai

Siekiant įgyvendinti svarbiausias mokslinių tyrimų kryptis fakulteto mokslininkai aktyviai dalyvauja tarptautiniuose ir nacionaliniuose projektuose, taip pat vykdo užsakomuosius tyrimus. Reikšmingiausiai laimėti ir įvykdyti projektai – tai 2012 m. vasaros mokykla Mykolo Romerio universitete „Law and Economy in a „Global Village“ of Financial Crisis“ (vadovas – doc. dr. I. Rotomskis) pagal Erasmus IP programą; 2011–2012 m. „Saugomų ekosistemų vertinimas socialiniu-ekologiniu aspektu“ (vadovė – prof. dr. V. Rudzkienė), finansuojamas LMT; 2013–2015 m. „Gyve-

nimo kokybės matavimo rodiklių sistemos ir vertinimo modelio sukūrimas“ pagal Visuotinės dotacijos LMT programą (vadovė – prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė); 2013–2015 m. „Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinio- administracinio modelio sukūrimas“, finansuojamas LR SADM.

Šiuo metu vykdomi projektai – 2015–2017 m. „Socialinės ekonominė nelygybė: veiksniai, pasekmės gyvenimo kokybei ir mažinimo būdai“ pagal programą „GERI“ (vadovė – dr. V. Servetkienė); 2015–2017 m. laimėtas tarptautinis projektas „SIBREC“ kartu su Baltijos jūros regiono valstybėmis, finansuojamas Švedijos instituto (koordinatore – Lietuvoje prof. dr. A. Diržytė), jame dalyvauja fakulteto mokslininkai.

Doktorantūra

Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas daug dėmesio teikia jaunųjų mokslininkų rengimui. Plėtojamos doktorantūros studijos, padedančios į mokslą orientuotam jaunimui integruotis į nacionalinę ir tarptautinę mokslo terpę. Fakulteto mokslininkai aktyviai dalyvauja penkių Lietuvos universitetų ekonomikos ir vadybos krypties doktorantūros konsorciume, vienijančiame Mykolo Romerio, Vytauto Didžiojo, Šiaulių, Aleksandro Stulginskio ir Vadybos ir ekonomikos universitetus.

Šiuo metu Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto ekonomikos ir vadybos krypties doktorantūroje studijuoja 36 studentai.

2013–2015 m. disertacijas apgynė penki doktorantai. Tikslinga išskirti 2013 m. apgintą V. Servetkienės disertaciją tema „Gyvenimo kokybės daugiadimensinis vertinimas, identifikuojant kritines sritis Lietuvoje“; 2014 m. apgintą Eglės Krinickienės disertaciją tema „Lyčių lygybės poveikio įvertinimas ekonominei politikai“ (abiejų disertacijų vadovė – prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė); 2014 m. Vytauto Azbainio disertaciją „Nekilnojamojo turto rinkos ciklų valdymo vertinimas ir modeliavimas“ (vadovė – prof. dr. V. Rudzkienė); 2015 m. Adomo Kanopkos disertaciją „Investicijų į atsinaujinančių išteklių energetiką rizikų valdymas suinteresuotų šalių aspektu“ (abiejų disertacijų vadovė – prof. dr. V. Rudzkienė). Ginant disertacijas pažymėta, kad jos išsiskiria aukštu moksliniu lygiu ir originaliais rezultatais.

Apskritai MRU Ekonomikos fakulteto doktorantūros mokykla – jos

organizavimas, administravimas, mokslinių vadovų lygis ir kompetencija, darbas su doktorantais bei jo rezultatai Lietuvos ekonominės mokslinės visuomenės vertinama labai palankiai.

Susiklosčiusiomis aplinkybėmis, kai jaučiamas akivaizdus pirmųjų pakopų studentų skaičiaus mažėjimas, doktorantūros mokykla kaip tik išsiskiria teigiamomis tendencijomis. Mūsų nuomone, būtent doktorantūra ateityje turėtų tapti Mykolo Romerio universiteto ramsčiu, būtent šioje studijų pakopoje atsiveria didelės galimybės bei perspektyvos rengti užsienio studentus – doktorantus.

Apdovanojimai

2013 m. Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Ekonomikos ir verslo instituto profesorius dr. Gediminas Mačys išrinktas nuolatinio Amerikos tarptautinių tyrėjų asociacijos (angl. *American Association of International Researchers*) nariu. 2011 m. akademikui profesoriui habil. dr. Antanui Buračui skirta vardinė Lietuvos mokslų akademijos Albino Rimkos premija už ekonomikos, statistikos ir bankininkystės terminijos sutvarkymą ir svarų indėlį į semantikos mokslą. Simonai Survilaitėi skirtas aukštųjų mokyklų studentų mokslinių darbų konkurso pagyrimo raštas už darbą „Intelektinio kapitalo įtakos įmonės pridėtinės vertės didinimui vertinimas“ (darbo vadovė – prof. dr. Irena Mačerinskienė).

Studijos

Studentų skaičius ir akademinis personalas

Globalios studijų proceso tendencijos turi įtakos ir Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto veiklai. Išsivysčiusiose pasaulio šalyse studentų skaičius nedidėja, o atskirose valstybėse pastebimas studentų skaičiaus mažėjimas. Šios tendencijos neaplenkia ir Lietuvos universitetų. Šį procesą Lietuvoje veikia, pirma, demografinės tendencijos, dėl 1990–1995 m. ekonominė sistemos lūžio susidariusi vadinamoji demografinė duobė; antra, pasaulio krizės besitęsiantis poveikis ir, trečia, neefektyvi valstybės eko-

nominė politika, kurios poveikis pasireiškia stiprėjančiomis neigiamomis gyventojų gyvenimo kokybės tendencijomis (didėjanti socialinė ir ekonominė nelygybė, socialinis ir ekonominis žmogaus pažeidžiamumas ir socialinė atskirtis). Šios priežastys stumia mūsų jaunimą iš šalies, emigracijos iš Lietuvos mastai nemažėja ir siekia apie 20 tūkst. per metus. Visa tai mažina studentų skaičių Lietuvos universitetuose.

Atsižvelgiant į strategijos „Europa 2020“ iškeltus prioritetus ir tikslus – uždavinius (ypač tai, kad 40 proc. ES šalių gyventojų turi įgyti aukštąjį išsilavinimą), fakultetas turi prisidėti prie šių uždavinių įgyvendinimo.

Per pastarąjį dešimtmetį fakultetas įsitvirtino kaip vienas iš kertinių Mykolo Romerio universitete, išsiskiriantis ne tiek studentų gausumu, kiek kylančiais reikalavimais studijų kokybei, tarptautiškumu, aktualiomis ir paklausiomis studijų programomis, inovaciniais mokymo metodais.

Maksimalus studentų skaičius buvo 2012 m. ir siekė 3 405, 2015 m. studentų skaičius šiek tiek viršija jų skaičių fakulteto sukūrimo metais, tačiau lyginant su „sočiuoju“ laikotarpiu jis sumažėjo net 50 proc. Šiuo metu fakultete studijuoja 1 631 studentas. Du trečdaliai iš jų siekia bakalauro laipsnio, vienas trečdalis – magistro laipsnio, atitinkamai pirmojoje ir antrojoje studijų pakopose.

Tarp svarbiausių pastarojo laikotarpio pasiekimų – dviejų diplomų programos, vykdomos kartu su užsienio universitetais. Tai – MRU Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto ir Midlseksio universiteto (Londonas, JK) magistro studijų programa ir MRU Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto ir Ukrainos nacionalinio banko Bankininkystės universiteto magistro studijų programa.

Studentų skaičius pagal pakopas rodo bendrą studentų mažėjimo tendenciją (iš viso 54,5 proc.) tiek bakalauro (72 proc.), tiek magistro (33 proc.) studijose (1 lentelė). Pagrindinė tokių neigiamų tendencijų priežastis – jaunimo emigracija iš Lietuvos. Taip pat dėl didelio nedarbo Lietuvoje studentas dažnai yra priverstas nutraukti studijas, nes neturi lėšų užmokėti už mokslą (mokslą pertraukusių studentų skaičius fakultete per trejus metus padidėjo 8,4 proc.). Tačiau teigiama tendencija – nuo doktorantūros įkūrimo pradžios didėja doktorantų skaičius – per trejus metus jis išaugo 45,4 proc.

1 lentelė. Studentų skaičius pagal studijų pakopas

	2013 m.	2014 m.	2015 m.
Studentų ir klausytojų skaičius	Aktyvūs 2589 Pertraukę 417 Iš viso 3006	Aktyvūs 2140 Pertraukę 343 Iš viso 2483	Aktyvūs 1179 Pertraukę 452 Iš viso 1631
Bakalauro	Aktyvūs 1874 Pertraukę 216 Iš viso 2090	Aktyvūs 1630 Pertraukę 142 Iš viso 1772	Aktyvūs 720 Pertraukę 175 Iš viso 895
Magistro	Aktyvūs 571 Pertraukę 198 Iš viso 769	Aktyvūs 400 Pertraukę 200 Iš viso 600	Aktyvūs 385 Pertraukę 263 Iš viso 648
Doktorantūros	Ekonomika – 22	Ekonomika – 27	Ekonomika – 32

Akademinio personalo skaičius nuo 2008 m., kai jis buvo didžiausias, 2014 m. sumažėjo palyginti nedaug – 12,4 proc., tačiau 2015 m. iš viso dėstytojų sumažėjo daugiau nei trečdaliu – net 37,2 proc., tačiau dėstytojų, kuriems šios pareigos pagrindinės, skaičius padidėjo 27,5 proc. Pastaraisiais metais fakultete dirba 15 profesorių, 29 docentai, 41 lektorius, 1 asistentas (2 lentelė).

Užsienio universitetuose priimta, kad profesorius turėtų savo asistentą – pagalbininką, tai labai prisideda prie studijų kokybės tobulinimo (asistentas talkina profesoriumi ne tokiuose svarbiuose darbuose, todėl profesorius gali daugiau dėmesio skirti kūrybiniam moksliniam darbui, sykiu ugdant patį asistentą ir kitus studentus).

2 lentelė. EFVF darbuotojų struktūra

Personalas (etatai / darbuotojų skaičius)	2013 m.	2014 m.	2015 m.
Profesoriai: etatai ir asmenys	19/16	17/14	15/15
Docentai: etatai ir asmenys	33/41	37,4/43	24,8/29
Lektoriai: etatai ir asmenys	42,3/62	36,2/59	25/41
Asistentai: etatai ir asmenys	2,7/5	1,3/4	0,17/1
Iš viso dėstytojai: etatai ir asmenys	97/124	92/120	65/86

Bakalauro studijos

Pozityvi tendencija iki 2012 m. – besimokančių pirmojoje studijų pakopoje studentų skaičiaus ir proporcijos didėjimas. Tačiau nuo 2013 m. dėl valstybės vykdomos neefektyvios ekonominės politikos, augančių emigracijos srautų studentų skaičius fakultete pradėjo mažėti.

2015 m. bakalauro studijose studijuojančių studentų yra trečdaliu daugiau nei magistrantūroje. Ekonomikos ir finansų valdymo fakultete rengiamos unikalios savo turiniu, nesiūlomos nė viename kitame Lietuvos universitete, į praktinius įgūdžius orientuotos Finansų apskaitos, Finansų ekonomikos bei Verslo sistemų kūrimo ir valdymo bakalauro studijų programos (3 lentelė).

Tam, kad studijų programos būtų orientuotos ne tik į mokslą, bet ir į praktinę veiklą, yra organizuojama 10–12 savaitių profesinė praktika, padedanti studentams geriau susipažinti su nūdienos privataus ir viešojo sektoriaus specifika bei lengviau integruotis į darbo rinką ar pačiam susikurti savo darbo vietą

Programos yra nuolat tobulinamos, pritaikant jas prie besikeičiančių rinkos poreikių, įtraukiant vis naujus dalykus, kviečiant žinomus užsienio specialistus skaityti paskaitų.

Visi norintys turi galimybę išvykti studijuoti į bet kurią Europos Sąjungos šalį, geriausiai besimokantiems studentams skiriamos skatinamosios stipendijos, gražinama už studijas sumokėta pinigų suma.

Siūloma puiki studijų infrastruktūra – modernūs ir pripažinti geriausiai Vilniuje bendrabučiai yra šalia Universiteto, biblioteka ir skaitykla dirba visą parą, studentai gali nemokamai sportuoti sporto, treniruoklių salėse, lankyti įvairius menų būrelius.

Studijos MRU Ekonomikos ir finansų valdymo fakultete – geriausia investicija į sėkmingą ateitį.

3 lentelė. Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto studijų programos

Institutas ir katedros	Bakalauro studijų programa	Magistrantūros studijų programa
Ekonomikos ir verslo institutas	<ul style="list-style-type: none"> • Finansų ekonomika • Teisė ir muitinės veikla • Verslo sistemų kūrimas ir valdymas 	<ul style="list-style-type: none"> • Viešojo sektoriaus ekonomika <p><i>Specializacijos:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Regioninės plėtros ekonomika ir politika – Sveikatos ekonomika – Viešieji pirkimai <ul style="list-style-type: none"> • Tarptautinė prekyba <p><i>Specializacijos:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Muitinės operacijų valdymas – Tarptautinė rinkodara <ul style="list-style-type: none"> • Logistikos vadyba • Verslo sistemų ekonomika
Bankininkystės ir investicijų katedra		<ul style="list-style-type: none"> • Finansų rinkos <p><i>Specializacijos:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Finansų analitika – Verslo nuosavybės ekonomika lietuvių k. arba anglų k. dvigubas diplomas su Midlsekso universitetu (Londonas, UK) Master of Science
Finansų ir mokesčių katedra	<ul style="list-style-type: none"> • Finansų apskaita 	<ul style="list-style-type: none"> • Finansų rinkos • Veikos auditas • Sporto industrijų vadyba

Magistrantūros studijos

Deja, dėl socialiniams mokslams nepalankios valstybės politikos sumažėjo valstybės finansuojamų studijų vietų magistrantūroje. Pastaruoju metu pasigirsta nuomonių apie socialinių mokslų neperspektyvumą, apie Lietuvos universitetuose vyraujančią tendenciją, nukreiptą į verslo ir va-

dybos specialistų rengimą, nepaisant kitų specialybių poreikio šalies ekonomikai. Iš dalies galima sutikti su tokia nuomone, tačiau būtina išlaikyti racionalias proporcijas, nesiblaškant į kraštutines pozicijas. Studentų poreikis studijuoti verslo, finansų specialybes vis išlieka ir yra ženklus.

Fakultete siūlomos magistrantūros studijų programos yra šios (3 lentelė):

- Viešojo sektoriaus ekonomika (specializacijos – regioninės plėtros ekonomika ir politika, sveikatos ekonomika, viešieji pirkimai);
- Finansų rinkos (lietuvių k.) (specializacijos – finansų analitika, verslo nuosavybės ekonomika) arba (anglų k. dvigubas diplomus su Midlsekso universitetu Londone, JK, Master of Science);
- Finansų valdymas;
- Logistikos vadyba;
- Sporto industrijų vadyba;
- Tarptautinė prekyba (specializacijos – muitinės operacijų valdymas, tarptautinė rinkodara)
- Veiklos auditas;
- Verslo sistemų ekonomika;
- Elektroninio verslo vadyba.

Fakultete ypač stipri Finansų rinkų magistro studijų programa, kurios pagrindu sukurta dvigubo diplomo studijos su Midlsekso universitetu Londone, besimokančių studentų skaičius nuolat didėja. Fakultete paklausa pasižymi Verslo sistemų ekonomikos programa, Logistikos vadyba. Parengtos ir įgyvendinamos naujos programos – Sporto industrijų vadyba ir Elektroninio verslo vadyba.

Studijų programų kokybė

2010–2015 m. Studijų kokybės vertinimo centre (SKVC) buvo įregistruotos naujos studijų programos, susilaukusios didelio pasisekimo: tai – Verslo sistemų kūrimo ir valdymo bei Finansų valdymo programos.

Buvo akredituotos jau vykdomos pirmosios ir antrosios pakopos studijų programos. 2013 m. studijų programos Elektroninio verslo vadyba

(II pakopa), Tarptautinė prekyba (II pakopa) ir 2014 m. Veiklos auditas (II pakopa) akredituotos 6 metams. Taip pat 2015 m. 6 metams akredituotos Finansų apskaitos (I pakopa) bei Verslo sistemų ekonomikos (II pakopa) programos.

Nuo 2010 m. Fakultete buvo nuosekliai įgyvendinama studentų grįžtamojo ryšio sistema, susidedanti iš elektroninių klausimynų, gautų rezultatų aptarimo su studentais ir tolesnių kokybės tobulinimo krypčių ir priemonių numatymo.

Vertinant pasirinktų studijų dalykų ir programų kokybę patys studentai aktyviai dalyvauja apklausoje. Užpildytų anketų skaičius yra skaitlingas ir 2015 m. siekė per 3 tūkst., o tai sudarė 78 proc. 2013 m. studijų dalykų kokybę patenkinamai vertino 57,53 proc. studentų, o 2014 m. labai gero įvertinimo buvo sulaukta iš 64, 2 proc., o 2015 m. – dar daugiau – 69,2 proc. studentų.

Studijų programų vertinimas rodo, kad visiškai patenkintųjų skaičius ir laipsnis didėja: studijų kokybę 2013 m. patenkinamai vertino 37,56 proc. studentų, 2015 m. gerai vertino 41,2 proc. studentų.

Tarptautiškumas

EFVF siekia būti konkurencingas ir stiprus partneris globalioje erdvėje. Mykolo Romerio universitetas sukuria palankią terpę tarptautiškumo skatinimui, kaip vienai iš reikšmingiausių Universiteto strategijos dalių, bendradarbiaudamas su daugiau negu trimis šimtais užsienio valstybių universitetų. Dėstytojams suteikiama galimybė tobulinti profesinius įgūdžius, keistis patirtimi, kelti studijų kokybę. Tarptautiškumo sklaida ženkliai prisidėjo prie naujos akademinės veiklos – dvigubo diplomo studijų programų sukūrimo. Šiuo metu fakultete sėkmingai vykdomos dvigubo diplomo studijų programos: viena Finansų rinkų studijų programa kartu su Midlsekso universitetu Londone anglų kalba, kita su Ukrainos nacionalinio banko universitetu. Dabar Fakultete yra kuriamos dvigubo diplomo Finansų rinkų studijų programa su Ukrainos Černovicų nacionaliniu J. Fedkovičiaus universitetu, taip pat su Azerbaidžano valstybiniu ekonomikos universitetu, rengiama ekonomikos doktorantūra su Italijos Fodžos universitetu.

Kasmet į fakultetą atvyksta daugiau kaip 70 Erasmus studentų, išvyksta per 30 studentų. Pasidalinti gerąja patirtimi į Fakultetą atvyksta dėstytojų iš užsienio universitetų ir fakulteto dėstytojai išvyksta dėstyti į užsienį.

EFVF organizuojami tarptautiniai renginiai:

1. Tarptautinė kasmetinė mokslinė konferencija „Praktika ir tyrimai viešajame ir privačiame sektoriuje“. Dalyvavo mokslininkai iš JAV, Jungtinės Karalystės, Italijos, Portugalijos, Turkijos, Čekijos, Slovakijos, Lenkijos, Latvijos, Gruzijos, Moldovos, Ukrainos, Baltarusijos, Rusijos universitetų.
2. Tarptautinė kasmetinė mokslinė konferencija „Kur link eina mūsų ekonomikos“. Konferencijose dalyvavo tyrėjai iš Japonijos Kanagavos universiteto (prof. dr. Kazunobu Oyama, prof. dr. Akihiro Matoba), Italijos Fodžos universiteto (prof. dr. Pasqual Pacienza), Jungtinės Karalystės ir daugelio kitų šalių universitetų.

Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto ateities perspektyvos

Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto ateities strateginės gairės atitinka „Lietuvos valstybės pažangos strategijoje 2030“ užsibrėžtus prioritetus. Kaip pabrėžiama šiame dokumente, Lietuva – tai sumani šalis, kurioje gera gyventi ir dirbti. Tai šalis, kurioje skatinamas žmonių kūrybiškumas, saviraiška ir kurios gerovę kuria atsakingi, kūrybingi ir atviri žmonės.

Strategijos paskirtis – kurti tokią aplinką, kuri sudarytų sąlygas skleistis pažangos vertybėms. Skiriamos trys esminės pažangos sritys – visuomenė, ekonomika ir valdymas. Pokyčiai šiose srityse įtvirtins pažangos vertybes ir remsis darnaus vystymosi principais. Pokyčiai turi įvykti šiose pagrindinėse srityse: sumani visuomenė – tai laiminga visuomenė, kuri yra kiekvieno piliečio idėjoms, naujovėms ir iššūkiams atvira, solidari, savivaldi ir politiškai brandi. Sumani ekonomika – lanksti ir gebanti konkuruoti pasaulyje, aukštą pridėtinę vertę kurianti ekonomika, grindžiama žiniomis, inovacijomis, verslumu ir socialiniu atsakingumu bei „žaliuoju“ augimu. Sumanus valdymas – atviras ir skatinantis dalyvauti, rezultatyvus, atitinkantis visuomenės poreikius ir užtikrinantis geros kokybės paslaugas valdymas, kompetentinga ir priimanti kryptingus strateginius sprendimus valdžia.

Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas turi visas potencialias galimybes prisidėti prie šalies strateginių tikslų įgyvendinimo. Fakulteto kūrybingumą ugdančioje erdvėje besimokantis žmogus, studentas turi gebėti kurti ir būti sumanios visuomenės dalis. Naudodamasis fakultete įgytomis žiniomis, absolventas turi turėti gebėjimus kurti aukštą pridėtinę vertę ir materialinę visuomenės gerovės pagrindą, prisidedamas prie žiniomis, verslumu ir atsakomybe grindžiamos sumanios ekonomikos įgyvendinimo. Kokybinę visuomenės ir ekonomikos kaitą palengvins veiksmingas ir geros kokybės paslaugas užtikrinantis sumanus valdymas.

Besimokantis fakultete studentas turi būti modernus ir dinamiškas, pasirengęs ateities iššūkiams ir gebantis savarankiškai veikti nuolat kintančiame pasaulyje. Siekiama, kad fakulteto studentai būtų atviri pasaulio kaitai: būtų išsilavinę, domėtusi mokslu ir naujovėmis, lengvai perprastų ir naudotų naujas technologijas, mokėtų užsienio kalbų, puoselėtų mokymosi visą gyvenimą principus. Fakultete sudarytos sąlygos besimokantiejiems individualiai tobulėti ir kūrybiškumui formuotis, verslo ir mokslo bendroms idėjoms realizuoti. Fakultetas geba konkuruoti pasaulyje – Lietuvos mokslininkų darbai tarptautiniu mastu jau prisideda prie aktualiausių pasaulinio lygio ir ES problemų sprendimo. Fakultete turi būti sudarytos palankios sąlygos neformaliai ugdymui ir mokymuisi visą gyvenimą.

Įgyvendinant Strategijoje iškeltą veiklios visuomenės iniciatyvą, fakulteto studijų ir mokslo sistema yra orientuota į kūrybiškumo, pilietiškumo ir lyderystės ugdymą. Siekiama sukurti ir įdiegti kūrybingumui, ieškojimams ir tobulėjimui atviras studijų programas ir kompetencijos vertinimo ir savianalizės sistemą. Koncentruota egzaminų sistema pertvarkoma į subalansuotą įvairios mokymosi veiklos rezultatų kaupimo ir pripažinimo sistemą, kuri fiksuoja nuolat didėjančią asmens patirtį seminaruose, pratybose, rašto darbuose, pristatymuose kaupiamuoju balu ir pripažįsta bei skatina vis augantį išsilavinimą.

Fakulteto mokslo tyrimų plėtra siejama su realiomis fakulteto galimybėmis plėtoti sukurtą MRU LAB mokslo ir inovacijų centrą į pasaulinio lygio studijų ir tyrimų centrą, stiprinant veikiančią infrastruktūrą ir sutelkiant geriausią šalies mokslo ir studijų potencialą. Toks centras sujungia į tarpdisciplininį tinklą studijų galimybes, suteikia ir sudaro tinkamas sąly-

gas tarpdisciplininiais moksliniais tyrimams ir taikomajai plėtrai, atveria mokslinių tyrimų infrastruktūrą verslo ir mokslo bendradarbiavimui.

Ekonomikos plėtrai didelę įtaką turi kryptingas šalies verslo, mokslo, valdžios institucijų bendradarbiavimas siekiant bendrų tikslų. Fakulteto veikla jau dabartiniu metu vykdoma būtent šia kryptimi. Ekonomikos konkurencingumui pasaulio mastu užtikrinti ypač svarbu ne tik veiksmingai panaudoti turimus šalies išteklius, bet ir integruotis į pasaulines vertės kūrimo grandines. Šiuos tiek vidinio, tiek ir pasaulinio integralumo fakulteto aspektus atskleidžia konkurencingumo rodikliai.

Fakulteto studentams – doktorantams, magistrantams siekiama sudaryti sąlygas bent vieną semestrą studijuoti kitų šalių aukštosiose mokyklose, ypač skatinti studentų mainus tarp Šiaurės ir Baltijos regiono valstybių.

Strateginėje perspektyvoje fakulteto ateitis glaudžiai siejama su Didlaukio akademinio miestelio kūrimu. Didlaukio akademinio miestelio tikslas – novatoriškoje, bendroje (mokslo, studijų, kultūros, sporto ir žinių) erdvėje Vilniaus miesto šiaurinėje dalyje kurti siektiną asmens ir bendruomenės raidos projekciją, sudarančią palankias sąlygas formuoti kūrybingai, atsakingai, atvirai ir šiuolaikiškai asmenybei besimokančioje bendruomenėje. Didlaukio miestelio pamatą sudarytų Mykolo Romerio universitetas (jame studijuoja 12 tūkst. studentų), Vilniaus kolegija (7 tūkst. studentų), Vilniaus paslaugų verslo darbuotojų profesinio rengimo centras (900 studentų) su galimų daugybe partnerių (kiti universitetai, mokyklos ir kt.). Didlaukio akademinis miestelis apimtų visas švietimo sistemos pakopas (nuo ikimokyklinio ugdymo iki trečiojo amžiaus universiteto); veiklos sritis (edukacinė, šviečiamoji, prevencinė, organizacinė, finansinė, veiklos vertinimo ir pan.), kitus ekonominius, socialinius ir aplinkos veiksnius, taip prisidedant prie visuomenės gyvenimo kokybės kilimo.

Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto įgyvendinamos veiklos kryptys sutampa su Didlaukio akademinio miestelio koncepcijos vystymo kryptimis: edukacinė ir studijų veikla; mokslo ir mokslo populiarinimo veikla; infrastruktūros konsolidavimas, atnaujinimas, sukūrimas; kultūrinė, sporto ir sveikos gyvensenos populiarinimo veikla; projektinė veikla, paslaugų plėtra ir bendradarbiavimas su verslo partneriais.

Šiame kontekste fakultetui iškyla nauji uždaviniai – pirma, padėti sukurti visų besimokančių asmenų polinkius ir gabumus atskleidžiančias

programas, talentų atpažinimo ir ugdymo, mokinių, studentų ir dėstytojų judumo sistemas. Antra – remti gabių vaikų akademinį, kūrybinį ir sporto neformalųjį ugdymą – sutelkti geriausius šalies mokytojus, mokslo, kultūros ir sporto ekspertus, pritraukti užsienio specialistų. Trečia – sukurti palankią mokslo ir tyrimų aplinką, užtikrinančią Lietuvos patrauklumą aukščiausio lygio mokslininkams ir tyrėjams.

Kartu fakultetas prisidės prie turtingos kultūrinės terpės formavimo, skatinant viešųjų kultūros institucijų plėtrą ir integraciją, visuomenės dalyvavimą kultūros procesuose. Viena iš fakulteto uždavinių – dalyvauti sudarant sąlygas kultūros dinamiškumui, ypač skatinant tarptautinius kultūrinius ir tarptautinį kūrėjų judumą.

Ekonomikos fakulteto mokslo tyrimuose ir studijose plėtojamoms ir įgyvendinamos žaliosios ekonomikos, darnios gyvenimo kokybės, žaliųjų darbo vietų kūrimo idėjos glaudžiai bendradarbiaujant su užsienio mokslininkais. Darniam šalies vystymuisi svarbią reikšmę turi net tik visuomenės, bet ir ekonomikos atsakingumas, kai verslas prisiima atsakomybę už socialinę ir gamtinę aplinką, bendruomenės ar šalies raidos procesus. Lietuvoje verslo socialinė atsakomybė nėra įprastas reiškinys, ji daugiau pasireiškia per pavienės atskirų organizacijų iniciatyvas. Fakultete vykdomi tyrimai, vyksta studijos šiomis temomis, ir fakultetas turi potencialias galimybes papildyti ir užimti šią nišą.

Reikia pabrėžti, kad Mykolo Romerio universiteto, o kartu ir Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto ateitis priklauso nuo finansavimo galimybių. Nepakankamos investicijos, ypač privataus sektoriaus, į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą yra labai svarbus veiksnys, lemiantis santykinai žemą inovatyvumo lygį. Šalies ekonomikos integralumo lygis rodo, kad Lietuva yra Europos Sąjungos vidutiniokė, todėl privalo glaudžiau bendradarbiauti tarpusavyje ir stipriau įsitraukti į pasaulinius vertės kūrimo procesus. Pagal universitetų ir verslo bendradarbiavimo rodiklį Lietuva užima 14 vietą Europos Sąjungoje, o pagal įsitraukimo į pasaulinę vertės kūrimo grandinę rodiklį – 16 vietą. 2009 m. didžiausią mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) išlaidų dalį pagal finansavimo šaltinius sudarė valdžios lėšos – 54 proc., verslo įmonių lėšos – 21 proc., užsienio lėšos – 13,1 proc., aukštojo mokslo ir ne pelno institucijų lėšos – 11,9 proc. Valdžios ir aukštojo mokslo sektoriuose išlaidų MTEP lygis Lietuvoje (0,64

proc. BVP) atitinka Europos Sąjungos valstybių narių vidurkį, tačiau išlaidų MTEP verslo sektoriuje lygis išlieka žemas (0,2 proc. BVP).

Artimiausiojo laikotarpio tikslai ir uždaviniai fakultete siejami su naujais veiklos akcentais, atsižvelgiant į tai ir bus tobulinamos studijų programos. Tai:

- Verslumo ugdymas, siekiant kiek galima plačiau aprėpti praktinius poreikius, kartu rengti ne siaurus amatininkus, bet profesionalus, specialistus, gebančius išlikti vertingais kintančioje aplinkoje.
- Praktinių įgūdžių formavimas – studijose turi būti daugiau imitacinių žaidimų, kurių metu modeliuojamos įvairios situacijos ir studentas teorines žinias pritaiko praktiškai.

Atsižvelgiant į Europos ekonomikos mokslo tendencijas, į tai, kaip ekonomistai bei finansų specialistai gali veikti žmonių gyvenimą, laiku suvokdami ir išryškindami makroekonominės tendencijas jie gali apsaugoti šalį ir jų gyventojus nuo neigiamų makroekonominių pasekmių – infliacijos, sumažėjusių biudžeto pajamų ir išlaidų, nuo opių socialinių ir ekonominių problemų – nedarbo, pajamų sumažėjimo, gyvenimo kokybės lygio nuosmukio. Mikrolygiu įmonių finansų specialistai – ne mažiau svarbūs, kadangi ir nuo jų gebėjimo numatyti ateities finansines perspektyvas ir veiksmų pasekmes didele dalimi priklauso įmonės sėkmė ir galimybė mokėti darbuotojams orių atlyginimus. Todėl šiame kontekste labai svarbus yra finansų tvarumo suvokimas ir tyrimai: modeliai, indikatoriai, parodantys problemą, ir veiksmai, kaip išvengti ar bent sušvelninti finansų krizes.

Parengti paklausūs ekonomikos ir finansų valdymo profesionalai bei specialistai galės dirbti keliose iš „Sodros“ sąrašė pateiktų geriausiai mokamų penkiolikos profesijų: antroje šio sąrašo vietoje yra finansinių padalinių ir draudimo paslaugų padalinių vadovai (2 468 Eur); devintoje vietoje – vertybinių popierių finansų makleriai ir brokeriai (1 552 Eur); dešimtą poziciją užima programinės įrangos kūrėjai (1 546 Eur); vienuoliktą – sistemų analitikai (1 415 Eur). Fakultete pirmiausia siekiama, kad absolventai galėtų dirbti ne tik samdomais darbuotojais, bet būtų pajėgūs sukurti savo verslą, t. y. būti darbdaviai, o ne „darbgaviai“. Džiugu, kad dalis studijuojančiųjų jau dabar svarsto, galvoja, kaip sukurti savo verslą, o ne ieškoti gerai mokamų samdomų darbo vietų. Tai būtų laisvai samdomi

finansų, mokesčių konsultantai, įmonių, teikiančių finansines paslaugas, savininkai ir kt.

Kita vertus, ne visi gali ir turi būti verslininkai. Šiuo atveju jie patenka į pakankamai gerai mokamų samdomų specialistų būrį ir gali dirbti verslo įmonių vidutinio ir aukščiausio rango vadovais, bankuose, viešajame sektoriuje: Vyriausybės dariniuose, ministerijose, Mokesčių inspekcijoje, muitinės padaliniuose ir kitur.

Viena iš didžiausių fakulteto stiprybių yra dėstytojai. Pirma, išsiskiria studentams dėstantys aukšto lygio profesionalai. Tai patyrę profesoriai, docentai, žinomi savo publikacijomis pasaulyje, išsiskiriantys savo požiūriais, pozicija moksliniame ir praktiniame bei profesiniame gyvenime. Antra, tai – praktikai, kurie turėjo savo verslą arba jį ir tebeturi, tačiau jiems, be verslo, yra labai svarbu perduoti savo patirtį, kad jaunimas nekartotų klaidų. Trečia stiprybė – tai jaunimas, doktorantai, kurie dar nepamiršo savo studijų ir todėl gerai supranta ekonomikoje vykstančius reiškinius. Svarbiausia fakulteto mokslinių tyrimų ir interesų sritis – tai aktualus, realus gyvenimas.

Fakulteto mokslininkai, studentai galėtų aktyviau talkinti verslui ir viešajam sektoriui. Dirbant praktikoje labai svarbu laiku suvokti ir iškelti pagrindines ekonomikos ir finansų srities problemas visų lygių sistemoje: valstybės, įmonių ir asmeniniu lygiais. Dažnai darbuotojai nežino elementarių ekonomikos dėsnių ir elgiasi taip, lyg jie neegzistotų. Todėl fakulteto artimiausio laikotarpio uždaviniai būtų šie:

- Žinių sklaida visuomenei ekonomikos srityje – vienas prioritetas. Štai, pavyzdžiui, neseniai įvyko savivaldybių merų rinkimai. Naujos komandos ne visada gerai orientuojasi savivaldybių ekonominės ir finansų veiklos niuansuose – Fakulteto mokslininkai galėtų padėti.
- Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystė – kitas iš fakulteto prioritetų ir iššūkių. Fakultetas galėtų būti naudingas verslui ir padėti kurti pridėtinę vertę.
- Moksliniai tyrimai, į kuriuos įtraukiami rašantys baigiamuosius darbus studentai, galėtų atlikti įvairių regionų ekonominius tyrimus, kuriuos apibendrinę fakulteto mokslininkai galėtų pateikti vertingų pasiūlymų dėl vieno ar kito regiono ekonominių perspektyvų ir galimų veiksmų krypčių ir priemonių.

Universiteto ir kartu fakulteto perspektyvos priklauso nuo makroekonominė aplinkybių, valstybės vykdomos ekonominės politikos, ekonomikos būklės, taip pat nuo švietimo ir mokslo politikos, švietimo sistemos būklės. Norėtųsi tikėti, kad apžvelgiamoje, t. y. netolimoje, ateityje universitetų absolventams atsiras galimybė pelnytai įgyti aukšto lygio profesionalo autoritetą. Tada galbūt ateinančios išsilavinusios lietuvių kartos neturės pagrindo emigruoti iš šalies, siekdamos užtikrinti sau ir savo šeimai orų gyvenimo kokybės lygį ir realizuoti savo kūrybinį ir intelektualinį potencialą.

Koks turėtų būti Ekonomikos ir verslo fakultetas ateityje? Manoma, kad stiprus, orientuotas į aukščiausio profesinio lygio specialistų rengimą. Pirma, efektyvi, inovacinė studijų sistema turi būti grįsta aukšto lygio moksliniais tyrimais sąsajoje su pasaulio moksliniais pasiekimais. Antra, studijų programos turi būti susietos su praktinių problemų sprendimo būdų galimybėmis.

LIETUVIŲ KALBOS REIŠMĖ VISUOMENĖS, VALSTYBĖS BEI MOKSLO MISIJAI

Milda VAINIUTĖ, Darijus BEINORAVIČIUS

Įvadas

Kalba yra kiekvienos tautos kultūros, literatūros kūrimo priemonė, tautos savimonės, jos vertybių – būdo, papročių, mąstymo išraiška. Joje sukaupta tautos istorija, psichologija. Kalboje atsispindi santykiai su kitomis tautomis. Taigi kalba pirmiausiai siejama su tauta, t. y. su vienu iš trijų valstybę apibrėžiančių elementų.

Konstitucinėje teisėje dominuoja ne etninės tautos, bet pilietinės tautos samprata. Nors pilietinė tauta ir nesutampa su etnine tauta, tačiau daugelyje šalių būtent etninės tautos, kurias ir vienija bendra kilmė, kalba, papročiai, istorija, kultūra, bendras gyvenimas, telkė visus gyventojus valstybės kūrimo darbui. Todėl ne vienoje etniniu požiūriu pakankamai monolitiškoje valstybėje pilietinės tautos pagrindu tampa etninė tauta. Kitų tautybių žmonės, gyvenantys toje pačioje valstybėje kartu su etnine tauta, telkiami valstybės idėjos, kartu kuria šią valstybę ir yra integrali pilietinės tautos dalis. Integruojant pilietinę tautą, didžiulė reikšmė šalia tokių svarbių konstitucinių vertybių kaip demokratija, tautos suverenitetas, valstybės nepriklausomybė, valdžių padalijimas, teisinė valstybė, piliečių lygiateisiškumas tenka ir valstybinei kalbai.

1992 m. spalio 25 d. įvykusiame referendume Lietuvos Respublikos piliečiai pritarė Lietuvos Respublikos Konstitucijai¹. Šios Konstitucijos preambulėje įtvirtinti esminiai Lietuvos valstybinio gyvenimo principai, svarbiausios konstitucinės vertybės ir siekiai. Šalia tokių nuostatų kaip pri-

¹ *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

gimtinė žmogaus ir Tautos teisė laisvai gyventi ir kurti savo tėvų ir protėvių žemėje – nepriklausomoje Lietuvos valstybėje, laisvės ir nepriklausomybės gynimas, Tautos dvasios, tautinės santarvės puoselėjimas ypač svarbios ir jos nuostatos dėl gimtosios kalbos, rašto ir papročių išsaugojimo.

Konstitucijos I skirsnyje „Lietuvos valstybė“ nustatyti konstituciniai Lietuvos valstybės santvarkos pagrindai. Viena šį skirsnį sudarančių straipsnių – 14 straipsnyje – įtvirtintas lietuvių kaip valstybinės kalbos principas, leidžiantis visiems krašto gyventojams pasijusti savo šalies piliečiais, o pagrindinės tautos žmonėms suteikia teisę jaustis namie ir savimi, o ne tremtyje ir priklausomiems nuo kitų.

Gali atrodyti, kad ši nuostata – lyg savaime suprantama, tačiau iš tikrųjų tam, kad titulinė lietuvių tauta, kurios atstovai sudaro daugumą Respublikos gyventojų, galėtų ne tik nevaržomai vartoti šią kalbą buityje ar spaudoje, bet ji būtų ir valstybės bei jos gyventojų bendravimo priemonė visose viešojo gyvenimo srityse, reikėjo nueiti ilgą kelią. Turbūt nereikia įrodinėti, kad ir dabar mūsų tautos savasties išlikimas pirmiausia sietinas su lietuvių kalbos, šimtmečiais gyvuojančios kitų kalbų apsupty, išsaugojimu, nes mažos tautos kalbai nelengva atsispirti didžiųjų įtakai. Todėl būtina ne tik formuoti sąmoningą piliečių požiūrį į valstybinę kalbą, bet ir garantuoti teisinę jos apsaugą. Toji apsauga – tai pirmiausia konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas, jo įgyvendinimui būtinų teisės aktų parengimas ir jų tinkamas įgyvendinimas.

Atsigręžiant į praeitį ir kartu šių dienų kontekste žvelgiant į ateitį, suvokiant kalbos reikšmę valstybės ir visuomenės gyvenime, svarbu įvertinti ir tai, kokių padarinių kalbos išlikimui ir raidai gali turėti vis labiau įsibėgėjanti europeizacija ir globalizacija. Silpstant rusų kalbos poveikiui lietuvių kalbai, dėl globalizacijos procesų ėmė stiprėti anglų kalbos įtaka. Visiems šiems procesams neabejotiną įtaką gali daryti formuojama kalbos politika, t. y. valstybės priimami sprendimai dėl kalbos statuso, vartosenos, vartojimo sričių ir vartojimo teisių. Remiant daugiakalbėje Europoje paplitusias nuostatas ir tendencijas, kad būtina išsaugoti kalbų įvairovę, svarbu pabrėžti, kad kiekvienos nacionalinės kalbos apsauga ir plėtra yra valstybinės politikos dalis.

Prieš pradėdant apžvelgti su lietuvių kalbos kaip valstybinės konstituciniu statusu susijusius aspektus, turbūt natūraliai kyla klausimas, kokia

yra valstybinės kalbos kaip konstitucinių teisinių santykių objekto apimtis. Valstybinė kalba – tai oficialiai viešajame valstybės gyvenime vartojama kalba. Viešojo gyvenimo (rašto, literatūros, valstybinių įstaigų, mokyklų, radijo, televizijos) kalba yra bendrinė kalba, kuri nuo teritorinių ir socialinių dialektų skiriasi tuo, kad turi ne tik akustinę, bet ir vizualinę išraišką (rašta), joje dominuoja rašytinis ir sakytinis monologas, yra sudėtingesnė funkcinių stilių sistema². Lietuvių bendrinė kalba yra oficiali, prestižinė ir visoje lietuvių kalbos vartojimo erdvėje funkcionuojanti sistema, turinti rašytinės ir sakytinės kalbos formas³. Vyrauja rašomosios bendrinės kalbos forma, turinti vadinamuosius funkcinius stilius: mokslinį administracinį (kanceliarinį), buitinių, beletristinį (meninį) ir publicistinį⁴. Taigi teigtina, kad tarp sąvokų „valstybinė kalba“ ir „bendrinė kalba“ gali būti dedamas lygybės ženklas, nes būtent bendrinei lietuvių kalbai yra suteikiamas valstybinės kalbos statusas.

Ir dar pasakytina, kad aptariamą lietuvių kaip valstybinės kalbos klausimą yra neabejotinai labai svarbus tuo, kad jį analizuojant susiję keli komponentai – žmogus, tėvynė, valstybė ir kalba, o jų dermė yra geriausia sąlyga atsiskleisti paties piliečio tapatybei, ją gerai suprasti ir panaudoti visam tautos kuriamajam darbui.

Lietuvių kalba – lietuvių tautos gyvybingumo ir dvasingumo šaltinis

Kalbos likimą lemia geografiškai, istoriškai bei politiškai susiklosčiusios aplinkybės. Mažai tautai, atsidūrusiai agresyvių jėgų apsuptyje, visada gresia išnykimo pavojus. Lietuvių tauta nuolat tai patyrė: į ją kėsinosi Rusija, Lenkija, Vokietija...

Lietuvių kalba buvo ir yra vienas svarbiausių lietuviškos tapatybės veiksnių, Lietuvos tautinio ir kultūrinio savitumo pagrindas. Nepaneigiamą jos reikšmę lietuvių tautos atgimimo, jos konsolidacijos, lietuviybės išlaikymo okupacijos laikotarpiu procese. Lietuvių kalba buvo ir yra ne

² Kazlauskienė, A.; Rimkutė, E.; Bielinskienė, A. *Bendroji ir specialybės kalbos kultūra*. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2006, p. 12.

³ Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005, p. 20.

⁴ Akelaitis, G.; Pečkuvienė, L.; Žilinskienė, V. *Specialybės kalba. Administracinės kalbos vadovėlis*. Vilnius, 2009, p. 17.

tik bendravimo priemonė. Įvairiais istoriniais tarpsniais jos vaidmuo labai išaugo; ji – tautinės savimonės formavimo veiksnys, lietuvių tautos vienybės simbolis.

Ir tai nėra tik tuščios skambios frazės. Daugelis iškilų asmenybių – kalbininkai, rašytojai ir poetai – savo darbuose pabrėžė lietuvių kalbos svarbą valstybės ir Tautos gyvenime. Ir ne tik tai. Dėl lietuviško žodžio išsaugojimo ir išlikimo sveikata ir gyvybe rizikavo knygnešiai, daraktorai... Už gimtosios kalbos gyvybę turime būti dėkingi tiems žmonėms, kurie suvokė, kad kalbos mirtis – tai ir tautos mirtis. Ar apie tai dažnai susimąstome? Ar ne per lengvai šiandien lietuviški žodžiai atsiduria paraštėse, o juos keičia barbarizmai? Ar ne per dažnai svetimų rašmenų ar ištisų žodžių agresyvų skverbimąsi į mūsų raidyną ir žodyną pateisiname sparčiai kintančio gyvenimo dėsniais, nesustabdomos globalizacijos procesais ir pan.? Ar nepamiršome, koks skaudus likimas ištiko prūsų, jotvingių, sėlių, kuršių ir žemgalių kalbas? Juk iš baltų beliko tik dvi gyvos: latvių ir mūsų – lietuvių – kalbos. Nereikėtų pamiršti, kad lietuvių kalba pasaulio mokslininkų labai vertinama dėl jos archajiškų formų, kokių nėra išlaikiusi nė viena gyva indoeuropiečių kalba. Todėl lietuvių kalba yra didžiulė pasaulinės kalbotyros vertybė. Lietuvių kalba ne tik archajiška, bet ir viena gražiausių pasaulio kalbų.

„Ne žemės derlumui, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink ją, – sunaikinsi santaiką, vienybę ir gerovę. Sunaikink ją, – sunaikinsi saulę danguje, sumaišysi pasaulio tvarką, atimsi gyvybę ir garbę.“ – taip „Postilėje“ (1599 m.) perspėjo Mikalojus Daukša⁵. M. Daukšos „Postilės“ „Prakalboje į malonųjų skaitytoją“ išreikšta gili tautos samprata, pagal kurią tautos esmę sudaro teritorijos, papročių, o svarbiausia – kalbos bendrumas. Jo išsakytos mintys apie gimtąją kalbą, kaip pagrindinę tautos ir valstybės egzistencijos atspirtį, tampa ir šiandien neabejotinai svarbios.

⁵ *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. Feodalizmo epocha*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, p. 30.

Štai Jonas Jablonskis taip apibūdino kalbos reprezentacinę funkciją: „Kalboje tauta pasisako, kas esanti, ko verta. Tautos kalboje yra išdėstyta visa jos prigimtis – istorija, būdo ypatybės, siela, dvasia.“⁶

Įkvepiančiai šių dienų realijose skamba ir šie mūsų tautos patriarcho Jono Basanavičiaus žodžiai: „Triūsikime, broliai. Iš tos sėklos, kurią mes Lietuvoje išbarstysime, išaugs gražūs vaisiai. Kada mes jau į dulkes pavirsime, jei lietuvių kalba bus pasidariusi tvirta, jei per mūsų darbus atgis Lietuvos dvasia, tada mums ir kapuose bus lengviau ilsėtis, o mūsų dvasia gėrėsis kartu su prabočiais, stipriais Lietuvos gynėjais ir mylėtojais savo darbu.“⁷

Turbūt verta šiame kontekste prisiminti mūsų valstybės himno – „Tautiškos giesmės“ autoriaus Vinco Kudirkos – išgyvenimus, kai į jo rankas pakliuvo lietuviškas žurnalas „Aušra“: „Ėmiau skubiai vartyti „Aušrą“ ir ... neprimenu jau visko, kas su manim paskui darėsi... Tiek pamenu, kad atsistojau, nuleidau galvą, nedrįsdamas pakelti akių ant sienų mani kambarėlio... Rodos, girdėjau Lietuvos balsą, sykiu apkaltinantį, sykiu ir atleidžiantį: o tu, paklydėli, kur ik šiol buvai? Paskui pasidarė man taip graužu, kad, apsikniaubęs ant stalo, apsiverkiau. Gaila buvo tų valandų, kurios nesugrąžintinai išbrauktos tapo iš mano gyvenimo kaipo lietuvio, ir gėda, kad taip ilgai buvau apgailėtinu pagedėliu... Potam pripildė mano krūtinę rami, smagi šiluma ir, rodos, naujos pajėgos pradėjo rasti... Rodos, užaugau išsyk, ir ta pasaulė jau man per ankšta... Pajutau save didžiu, galingu: pasijutau lietuviu esąs...“⁸

Kiekvienos tautos kalba yra jos kultūros, literatūros kūrimo priemonė. Turbūt negalime neprisiminti Antano Baranausko „Anykščių šilelio“ sukūrimo istorijos, kai poetas, išgirdęs teiginius, kad lietuvių kalba neturinti žodžių aukštesnėms sąvokoms išreikšti, kad ji nederanti poezijai, kurie jam lyg peiliu smogę, ėmėsi rašyti kūrinį, siekdamas įrodyti, kad suniekinta lietuvių kalba, kaip neprilygstančia „Pono Tado“ kalbai, galima parašyti kūrinį, nenusileidžiantį A. Mickevičiaus poezijai⁹.

⁶ Jablonskis, J. *Raštai*. Kaunas, 1935, t. 4, p. 190.

⁷ Visockis, A. *Jonas Basanavičius*. Kaunas: Šviesa, 1991. Iš straipsnio, išspausdinto 1882 m. „*Lietuviškoje ceitungoje*“.

⁸ Būtėnas, J. *Vincas Kudirka*. Vilnius: Vyturys, 1988, p. 62–63.

⁹ Mikšytė, R. *Antanas Baranauskas*. Monografija. Vilnius, 1993, p. 71.

Lietuvių literatūroje, ypač poezijoje, gausu kūrinių, išaukštinančių gimtąją kalbą. Antai carinės priespaudos laikotarpiu poetas Jonas Andrius Vištelis eilėraštyje „Lietuviškoji kalba“ taip ją apibūdino: „O brangi lietuviškoji, / Šventa kalba prigimtoji, / Už žemčiūgus tu brangesnė / Ir už viską meilingesnė.“ Tragiškos istorijos ir klabos motyvų kupinas ir chrestomatinis poetės Janinos Degutytė eilėrašitis „Gimtoji kalba“ apie tarsi iš duonos kvapo ir miškų giesmės lūposna įdėtą lietuvišką žodį, kuris „liko kraujo raidėm ant kamerų akmens ir pelenuos“. Poetas Justinas Marcinkevičius eilėraštyje „Kalba gimtoji – kasdieninė“ kalbą lygina su žibintu pasaulio tamsoje, su duona. Poetas Henrikas Radauskas eilėraštyje „Žodis“ kalba apie žodžio galią, nemirtingumą, nenorą pasiduoti.

Štai Liudvikas Rėza taip apibūdino gimtosios kalbos reikšmę: „Kiekvienos tautos aukštesnis apšvietimas ir dvasios išstobulinimas tegal tik prigimtoji kalboj nusiduoti: nes prigimtoji kalba yra vartai, pro kuriuos didžiosios ir vaisingosios idėjos žmonių sielai privedamos.“¹⁰ Ir apibendrinant labai prasmingai nuskambės vokiečių kalbininko Gotfrido Ostermejerio žodžiai, kalbą prilyginantys Dievo dovanai, šventenybei, savasčiai ir gyvasčiai: „Kiekviena kalba yra Dievo dovana ir prigimimu kiekvienai tautai suteikta. Tokiu būdu ji yra neprarandama nuosavybė, kurią nieks atimti neprivalo. Togidėl laiko kiekviena tauta savo kalbą lyg kokią su tikyba ir gyvasčiu vienokią vertybę turinčią šventenybę ir atiduoda ją tik gyvastį atiduodama. Taigi kas mano kalbą atimti nor, tas nusikalsta prieš savo savastį, prieš šventą dalyką, kurs man per visą ką brangiausias yra.“¹¹

Valstybinė kalba – lietuvių kalba

Kiekvienos kalbos gyvavimui ir išlikimui labai svarbu yra tai, koks statusas valstybėje jai yra suteikiamas. Kalbos raidai ir plėtotei nepakanka tik privačios aplinkos, svarbu, kad jos vartojimas būtų užtikrinamas viešajame gyvenime bei numatomos jos apsaugos priemonės.

¹⁰ Basanavičius, J. *Medega d-ro Jurgio Zauerveino biografijai*. Vilnius: „Valstybės žinių“ leidykla, 2001, p. 169.

¹¹ Basanavičius, J. *Medega d-ro Jurgio Zauerveino biografijai*. Vilnius: „Valstybės žinių“ leidykla, 2001, p. 168.

Būtinybė garantuoti teisinę valstybinės kalbos apsaugą suvokta jau Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe 1918 m. 1922 m. Steigiamojo Seimo priimtos Lietuvos Valstybės Konstitucijos 6 § buvo nustatyta, kad „Valstybės kalba – lietuvių kalba. Vietinių kalbų vartojimą nustato įstatymas“¹². Taip lietuvių kalba pirmą kartą paskelbta valstybine. Ta pati nuostata pakartota ir 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos 7 straipsnyje¹³. Kiek kitokia redakcija 1938 m. Lietuvos Konstitucijos 7 straipsnyje: „Valstybinė kalba – lietuvių kalba. Įstatymu nustatoma, kuriuose Lietuvos kraštuose ir kuriose viešosiose įstaigose, be lietuvių kalbos, gali būti vartojamos ir kitos kalbos.“¹⁴ Taigi kalbos valstybinio statuso įtvirtinimas pirmiausia reiškė valstybės išipareigojimą kalbai ir pagrindinei tą kalbą vartojančių žmonių visuomenei. Taip Lietuvos valstybė išipareigojo ginti lietuvių tautos vartojamą kalbą, ja rūpintis ir ją puoselėti. Kalbai suteikdama valstybingumo ženklą, valstybė garantuoja tos kalbos išlikimą ir netrikdomą jos vartojimą bendrosios komunikacijos reikmėms visose šalies gyvenimo srityse – viešojoje veikloje, ekonominiame, politiniame, kultūriname gyvenime ir kitur¹⁵.

Tam, kad statuso įteisinimas pradėtų veikti, turi būti numatyti jo įgyvendinimo būdai, t. y. kalbos ugdymo ir kultūros kėlimo priemonės, kurie paprastai įtvirtinami kalbos įstatyme. Tarpukario Lietuvoje toks teisės aktas nebuvo parengtas, tačiau daugelis tokio pobūdžio dalykų buvo numatyta kituose įstatymuose, Vyriausybės nutarimuose ir kt.

Vokiečių ir sovietų okupacijų metais lietuvių kalba buvo praradusi valstybinės kalbos statusą. Viltis, kad lietuvių kalba vėl taps valstybine, atsirado prasidėjus Atgimimui. Taigi jau nuo 1988 m. buvo priimta daugelis teisės aktų, susijusių su vykdytina kalbos politika.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime, vykusiame 1988 m. spalio 23–23 d., buvo priimta rezoliucija „Dėl lietuvių

¹² Valančius, K. L. *Lietuvos valstybės konstitucijos*. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001, p. 25.

¹³ Ten pat, p. 34.

¹⁴ Valančius, K. L. *Lietuvos valstybės konstitucijos*. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001, p. 42.

¹⁵ Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005, p. 215.

kalbos statuso“¹⁶. Šios rezoliucijos idėjos buvo įgyvendintos 1988 m. lapkričio 18 d. priėmus LTSR įstatymą „Papildyti Lietuvos TSR Konstituciją (Pagrindinį Įstatymą) 77’ straipsniu“¹⁷, kuriuo buvo nutarta papildyti Lietuvos TSR Konstituciją (Pagrindinį Įstatymą) 77’ straipsniu nustatant, kad valstybinė Lietuvos TSR kalba yra lietuvių kalba. Taigi pagal tai lietuvių kalba jau įgijo valstybinės kalbos statusą. Šie ir kiti teisės aktai buvo vertinami kaip ypatingo susirūpinimo lietuvių kalbos statusu išraiška¹⁸.

Lietuvių kaip valstybinės kalbos statusas įtvirtintas ir 1990 m. kovo 11 d. priimtame Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 7 straipsnyje: „Valstybinė Lietuvos Respublikos kalba yra lietuvių kalba. Lietuvos Respublika užtikrina lietuvių kalbos vartojimą Valstybės ir visuomenės organų veikloje, švietimo, kultūros, mokslo, gamybos ir kitose įstaigose, įmonėse bei organizacijose, Valstybės rūpinimasi visapusišku lietuvių kalbos ugdymu ir mokymu. Sudaromos sąlygos vartoti ir ugdyti tautinių bendrijų kalbas.“¹⁹

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, rūpintasi kuo spartesniu kitakalbių Lietuvos piliečių integravimu į valstybės gyvenimą. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. lapkričio 29 d. nutarimu „Dėl valstybinės kalbos statuso įgyvendinimo terminų“ Vyriausybė buvo įpareigota patvirtinti diferencijuotas valstybinės kalbos mokėjimo normas vadovaujantiesiems ir gyventojus aptarnaujantiems darbuotojams. Iš šio nutarimo matyti nuosaikus valdžios požiūris į tautines mažumas, nes tose gyvenamosiose vietovėse, kur kitakalbiai sudarė daugumą, iki 1995 m. sausio 1 d. vadovaujantiesiems ir gyventojus aptarnaujantiems darbuotojams turėjo būti taikomi tik minimalūs valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai, taip

¹⁶ Rezoliucijoje nurodoma, kad „lietuvių kalbai būtina grąžinti prideramą vietą Respublikos administraciniame, politiniame ir kultūriniame gyvenime“. Viena tokių tikslų pasiekimo priemonė – „lietuvių kalbos pripažinimas Respublikos valstybine kalba, suprantant tai kaip nepažeidžiamą piliečių teisę visur ir visada kreiptis į kiekvieną pareigūną ar įstaigą ir gauti iš jų atsakymą lietuvių kalba, kaip principą, kad Respublikos raštvedybos pagrindinė kalba yra lietuvių kalba“.

¹⁷ Valančius, K. L. *Lietuvos valstybės konstitucijos*. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001, p. 100.

¹⁸ Plačiau žr.: Malek, M. Sprachenpolitik im Baltikum/Osteuropa. JHD. 1994, 10(44), S. 936; Uibopuu, H.-J. Die Sprachgesetze der baltischen Unionsrepubliken: Eine juristische Analyse. Die wichtigsten Gesetzgebungsakte in den Ländern Ost- und Südosteuropas. *Monatshefte für osteuropäisches Recht und Völkerrecht*. JHG. 1989,4(31), S. 209.

¹⁹ Valančius, K. L. *Lietuvos valstybės konstitucijos*. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001, p. 124.

pat laipsniškai turėjo būti pereinama ir prie raštvedybos valstybine kalba. 1992 m. balandžio 30 d. nutarimu Nr. 314 „Dėl valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacinių kategorijų“ Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Valstybinės kalbos mokymo programą ir valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacines kategorijas. Buvo priimti ir atitinkamų teisės aktų pakeitimai, numatantys atsakomybę už valstybinės kalbos nevertimą, ir pan.

Naujas Lietuvos konstitucingumo, taip pat ir lietuvių kalbos raidos etapas siejamas su 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios viena svarbiausių idėjų – nacionalinis valstybingumas, kuris, be kita ko, pasireiškia tuo, kad aukščiausią galią turinčiame teisės akte įtvirtintos nuostatos apie tautinį suverenitetą (1–3 str.), pilietybę (12 str.), tautinių mažumų apsaugą (29, 37, 45 str.) ir kalbą kaip tautinės savimonės garantą (14 str.).

1992 m. Konstitucijos preambulėje skelbiama, kad Lietuvos valstybės kūrėja – tai pilietinė žmonių bendrija, susidariusi ne tik Lietuvos istorijos, kultūros, teritorijos ir ūkinio gyvenimo, bet ir valstybinės kalbos bendrumo pagrindu: „Lietuvių tauta, <...> išsaugojusi savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius, <...> priima ir skelbia šią Konstituciją“. Konstitucijos 14 straipsnyje nustatyta: „Valstybinė kalba – lietuvių kalba.“²⁰ Šia norma įtvirtintas lietuvių kalbos – vienintelės oficialios valstybinės kalbos, kurios vartojimas privalomas viešajame gyvenime – konstitucinis statusas²¹. Pasak V. Žilinskienės, „tik nuo šio laiko lietuviai gali jaustis visaverčiais savo krašto žmonėmis, turi teisę bet kokią informaciją gauti ir būti aptarnaujami gimtąja kalba“²².

²⁰ Kalbų statusą įtvirtinančios nuostatos numatytos ir kitų valstybių konstitucijose, pvz., Estijos Respublikos Konstitucijos 6 straipsnis: „Estijos valstybinė kalba – estų kalba.“; Latvijos Respublikos Konstitucijos 4 straipsnis: „Latvių kalba – valstybinė kalba. <...>“; Lenkijos Respublikos Konstitucijos 27 straipsnis: „Lenkijos Respublikoje lenkų kalba yra valstybinė kalba <...>“. Kita vertus, pvz., JAV, anglų kalba nedeklaruojama kaip valstybinė, matyt, tolerancijos sumetimais, kad nebūtų ribojamos ir pažeidžiamos gausių imigrantų teisės.

²¹ Jarašiūnas, E. Lietuvos valstybė kaip konstitucinės teisės institutas. *Lietuvos konstitucinė teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 308.

²² Žilinskienė, V. Lietuvių kalbos raida ir Lietuvos valstybė. *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 662.

Ką reiškia lietuvių kaip valstybinės kalbos konstitucinis įtvirtinimas, koks tokios nuostatos turinys? Lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusas yra atskleistas keliuose Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose ir sprendimuose.

Pirmą kartą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstitucinis valstybinės kalbos statusas buvo aptariamasis 1999 m. spalio 21 d. nutarime, kai buvo sprendžiamas klausimas, ar Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ neprieštarausja Konstitucijos 18, 22, 29 ir 37 straipsniams. Šiame nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog „konstitucinis valstybinės kalbos įtvirtinimas reiškia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė“. Nutarime akcentuojama, kad „valstybinė kalba saugo tautos identitetą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą“. Be to, „valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo sąlyga, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus“. Toliau nutarime pabrėžiama, kad „konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kad šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones“. Pasak Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, „lietuvių kalba, pagal Konstituciją įgijusi valstybinės kalbos statusą, privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba“. Konstitucinis valstybinės kalbos statusas taip pat reiškia, jog „lietuvių kalba privalomai vartojama tik viešajame gyvenime. Kitose gyvenimo srityse asmenys nevaržomai gali vartoti bet kurią jiems priimtina kalbą“²³.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime, be kita ko, atkleisdamas aptariamą konstitucinę nuostatą turinį, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, nurodė, kad „valstybės tarnyba turi būti atvira, prieinama žmonėms, kurių reikalus ji tvarko“.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 90-2662.

Sis konstitucinis imperatyvas, pasak Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, „sietinas ir su Konstitucijos 14 straipsnio nuostata, kurioje įtvirtintas lietuvių kalbos valstybinis statusas“. Be to, kas jau buvo nurodyta minėtame 1999 m. spalio 21 d. nutarime, šiame nutarime buvo pabrėžta, kad „valstybinis lietuvių kalbos statusas suponuoja būtinumą valstybės tarnybos sistemą organizuoti ir jau funkcionuoti taip, kad į valstybės tarnybą (atitinkamas pareigas) būtų priimami tik tokie asmenys, kurie valstybinę kabą moka gerai; geras valstybinės kalbos mokėjimas – būtina prielaida tam, kad šie asmenys, būdami valstybės tarnautojais, galės tinkamai vykdyti savo pareigas, kad į juos, kaip valstybės tarnautojus, žodžiu ar raštu besikreipiantiems asmenims nekils sunkumų su jais bendraujant, taip pat kad bus užtikrintas normalus įvairių valstybės ir savivaldybių institucijų bendravimas, kad jiems nekils kitų sunkumų vykdant tarnybinės pareigas ar su valstybės tarnyba susijusias užduotis“²⁴.

Lietuvių kalbos svarbą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ypač pabrėžė ir aiškindamas konstitucinį Lietuvos Respublikos pilietybės institutą 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime, teigdamas, kad viena iš asmens integravimosi į Lietuvos visuomenę, tapimo visaverčiu valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariu siejasi su atitinkamomis pastangomis, taip pat ir su valstybinės kalbos išmokimu (jeigu asmuo jos nemoka)²⁵. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad Konstitucija suponuoja tokią pilietiškumo sampratą ir tokį pilietiškumo santykį su valstybine kalba kaip konstitucine vertybe, kad asmens siekis dalyvauti valdant savo šalį, priimant valstybinės reikšmės sprendimus, taip pat teisė lygiomis sąlygomis stoti į valstybinę tarnybą, siekis būti visaverčiu valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariu yra savime suprantama paskata asmeniui gerai išmokti valstybinę kalbą²⁶. Taigi

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 52-1917.

aptariamas principas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje siejamas su pilietiškumo principu²⁷.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnio nuostatos turinys minėtame nutarime buvo toliau išplėtotas, remiantis jau ankstesniuose nutarimuose pasakytais teiginiais, konstatuojant, jog lietuvių kalba „yra svarbus valstybingumo elementas, visus Lietuvos Respublikos piliečius vienijantis, valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą integruojantis veiksnys“²⁸. Pasak Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, valstybinės reikšmės sprendimų priėmimas, *inter alia* Lietuvos Respublikos piliečiams balsuojant referendumuose, kuriuose, kaip įtvirtinta Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalyje, sprendžiami svarbiausi Valstybės ir Tautos gyvenimo klausimai, – tai išimtinė valstybinės kalbos vartojimo sritis. Taip pat nurodyta, kad valstybinės kalbos mokėjimas yra ir prielaida įgyvendinti kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio konstitucinę teisę balsuoti referendumuose²⁹.

Reikšmingas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. nutarimas, pagal kurio nuostatas vardo ir pavardės įrašas pase valstybine kalba laikomas oficialiu asmens tapatybės patvirtinimu, kuris sukelia atitinkamų teisinių padarinių, susijusių su to asmens vardo ir pavardės vartojimu viešajame Lietuvos gyvenime. Šiame nutarime taip pat buvo apibrėžti esminiai lietuvių kalbos rašmenų ir su jų vartojimu susiję klausimai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Lietuvos valstybinės – lietuvių – kalbos, kaip ir absoliučios daugumos Europos šalių valstybinių (oficialiųjų) kalbų, rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys. Pasak Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, lietuvių kalbos rašmenis ir su jų vartojimu susijusius esminius klausimus, *inter alia*

²⁷ Pasakytina, kad pareiga išmokti valstybinę kalbą kai kurių šalių konstitucijose įtvirtinta eksplisitiškai. Pvz., Bulgarijos Respublikos 1991 m. Konstitucijos 36 straipsnyje nustatyta, kad išmokti ir vartoti bulgarų kalbą yra Bulgarijos piliečių teisė ir pareiga. Šiame straipsnyje taip pat nurodoma, kad piliečiai, kurių bulgarų kalba nėra gimtoji, turi teisę ne tik privalomai išmokti bulgarų kalbą, bet ir savąją bei ją vartoti.

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 52-1917.

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 52-1917.

atitinkamos transkripcijos principus, pagal Konstituciją turi apibrėžti įstatymų leidėjas arba jo įgaliota institucija³⁰.

Pabrėžtina išskirtinė ir valstybinės kalbos statusą įtvirtinančio straipsnio vieta Konstitucijos struktūroje ir tai lemianti ypač stipri jo apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2007 m. gegužės 5 d. nutarime konstatavo, kad aptariamas Konstitucijos 14 straipsnis yra Konstitucijos I skirsnyje, kurio nuostatoms, kaip įtvirtinančioms ypatingas konstitucines vertybes, yra nustatyta aukštesnio lygio konstitucinė apsauga – jos gali būti keičiamos tik referendumu (Konstitucijos 148 str. 2 d.)³¹.

Lietuvių kalbos raidos tendencijos globalizacijos ir europeizacijos proceso kontekste

Jau buvo minėta, kad konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymuose nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Vienas iš svarbiausių šios srities įstatymų – 1995 m. sausio 31 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas³², kuriame nustatytos svarbiausios valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime sritys, reglamentuojama jos apsauga ir kontrolė, teisinė atsakomybė už šio įstatymo nesilaikymą. Šis įstatymas nereglamentuoja Lietuvos gyventojų neoficialaus bendravimo ir religinių bendruomenių bei asmenų, priklausančių tautinėms bendrijoms, renginių kalbos. Svarbu tai, kad šis įstatymas padėjo grąžinti lietuvių kalbą į tas sritis, iš kurių ji buvo išstumta sovietiniais metais, ir sudarė sąlygas įsitvirtinti ten, kur jos padėtis buvo silpna arba neapibrėžta. Vis dėlto pasakytina ir tai, kad priimant šį įstatymą nebuvo galima numatyti

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 52-2025.

³² Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 15-344.

visų lietuvių kalbai kilsiančių iššūkių ir įvertinti jų padarinių, todėl būtina ją tobulinti³³.

Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Seimas 2012 m. kovo 15 d. priėmė Konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinį įstatymą³⁴ ir Seimo statuto pakeitimus, kuriais siekiama sudaryti teisinis prielaidas priimti konstitucinius įstatymus pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytus reikalavimus. Šiuos teisės aktus Seimas priėmė atsižvelgdamas į Konstitucijoje nustatytą konstitucinių įstatymų vietą teisės aktų sistemoje ir pripažindamas būtinumą konstituciniais įstatymais reglamentuoti ypač reikšmingus visuomeninius santykius ir taip užtikrinti jų stabilumą. Į Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašą, be kita ko, nutarta įrašyti ir Valstybinės kalbos konstitucinį įstatymą. Deja, iki šiol jis nėra priimtas.

Valstybinės kalbos funkcionavimą reglamentuoja ir kiti teisės aktai³⁵. Paminėtina Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 4 d. nutarimu Nr. 1525 patvirtinta Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo 1996–2005 m. programa³⁶ ir 2004 m. rugsėjo 15 d. nutarimu Nr. 1177 patvirtinta Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programa³⁷.

Kalbos norminimo ir kodifikacijos, visas kalbos ugdymo ir priežiūros darbas dabar valstybės atiduotas trimis valstybinėms institucijoms: Vals-

³³ Kadangi minėtas įstatymas laikytinas gerokai pasenusiu, dar 2006 m. sudaryta darbo grupė parengė naują šio įstatymo redakciją, kuria siekiama, atsižvelgiant į naujas politines, ekonomines ir socialines aplinkybes ir įtvirtinant skaidresnę ir nuoseklesnę kalbos politiką, užtikrinti visavertį kalbos funkcionavimą visose viešojo gyvenimo srityse ir prisidėti prie Europos Bendrijos pastangų išsaugoti kalbinę ir kultūrinę Europos įvairovę. Šis įstatymas kol kas nepriimtas, o 2008 m. buvo pateikta dar viena įstatymo redakcija, kuri ligi šiol taip pat nepriimta.

³⁴ *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 36-1772.

³⁵ Pvz., Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas, Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas ir kt.

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 4 d. nutarimas Nr. 1525 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo 1996–2005 m. programos“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 100-2240.

³⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 15 d. nutarimas Nr. 1177 „Dėl valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programos“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 140-5125.

tybinei lietuvių kalbos komisijai, Valstybinei kalbos inspekcijai ir kalbos tvarkytojų institucijai. Jos visos vykdo valstybės kalbos politiką.

Svarbiausias vaidmuo įgyvendinant Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymą tenka Valstybinei lietuvių kalbos komisijai³⁸. Be to, Komisija teikia valstybės valdžios institucijoms siūlymus kalbos politikos klausimais, nustato lietuvių kalbos tvarkybos kryptis, sprendžia lietuvių kalbos norminimo ir kodifikavimo klausimus, rūpinasi visuomenės kalbos kultūra ir kt. Be šių strateginių uždavinių, Komisijai pavesta diegti lietuvių kalbą į informacines technologijas, rūpintis svetimybų keitimu lietuviškais atitikmenimis, tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimu ir kt. Komisiją sudaro septyniolika Seimo paskirtų narių. Komisijos posėdžiuose priimami teisės aktai – nutarimai, privalomi valstybės ir savivaldybių institucijoms, visoms Lietuvos Respublikoje veikiančioms įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms.

Šalyje veikia ir Valstybinė kalbos inspekcija, kurios pagrindiniai uždaviniai – kontroliuoti, kaip valstybės ir savivaldybių institucijose, visose Lietuvos Respublikoje veikiančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose laikomasi Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų ir kitų norminių teisės aktų, nustatančių valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo reikalavimus. Šiai komisijai suteikta teisė nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas už įvairius valstybinės kalbos vartojimo ir jos taisyklingumo pažeidimus. Būdingiausia šios komisijos veiklos forma – raštu teikiami nurodymai, ypač susiję su kalbos taisyklingumo dalykais³⁹.

Valstybinės kalbos vartojimą ir taisyklingumą prižiūri ir savivaldybėse dirbantys kalbos tvarkytojai. Jie turi teisę tikrinti visus, kaip ir minėta inspekcija, objektus, teikti nurodymus, surašyti protokolus. Prie viešosios kalbos ugdymo prisideda ir Lietuvių kalbos draugija, įkurta dar 1935 m. Lietuvių kalbos mokslo darbus vykdo Lietuvių kalbos institutas, aukštųjų mokyklų lituanistikos katedros.

³⁸ Žr. Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos komisijos įstatymą. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 11-265.

³⁹ Žr. Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymą. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 111-4027.

Labai svarbu, kokia šalyje vykdoma politika kalbos atžvilgiu. Kalbos politika yra apibūdinama kaip politinės ir kalbinės pažiūros į apibrėžtoje erdvėje vartojamas kalbas, kalbos atmainas ir įvairias jos formas, į visą kalbos paveldą ir būdai bei priemonės makro- ir mikrosociolingvistinei situacijai reguliuoti ir kalbos struktūrai kaupti norima linkme⁴⁰. Pagrindinis kalbos politikos subjektas yra valstybė, kuriai labai svarbu, kad visuomenei jos perteikiama informacija būtų tiksli, suprantama, neiškraipyta. Todėl valstybė privalo atsižvelgti į tai, kokia kalba ar kalbomis kalba jos visuomenė. Be valstybės, kalbos politikos subjektai yra ir tam tikri visuomenės sluoksniai, grupės, partijos. Yra įvairių kalbos politikos rūšių: užmaskuoti, skatinamoji, tolerantiškoji, mišrioji kalbos politika⁴¹.

Kalbos politikos objektas apibrėžiamas plačiąją ir konkrečiąją prasmėmis: plačiąją prasme – tai visos tam tikroje teritorijoje vartojamos kalbos ir jų atmainos, o konkrečiąją prasme – sprendimai, apimantys su bendrine kalba susijusias problemas. Kalbos politikos uždaviniai apima valstybinės kalbos ar kalbų santykį su tautinių mažumų kalbomis analizę, problemas, susijusias su valstybinės ir kitų, vadinamųjų tarptautinių, kalbų vartojimo sritimis, sąveika ir pan.

Kalbos politika, planuodama kalbos ateitį, turi gerai iširti išorinę tos kalbos padėtį ir vidinę jos būklę, nustatyti ir įvertinti jos funkcionavimo sąlygas ir aplinkybes, sudaryti konkretų veiklos planą ir numatyti jos vykdytojus. Lietuvoje toks planas pirmą kartą buvo sudarytas 2003 m. ir patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. IX-1595 kaip Valstybinės kalbos politikos 2003–2008 m. gairės⁴². Šių gairių bendrosiose nuostatose teigiama, kad lietuvių kalba yra Lietuvos tautinio ir kultūrinio savitumo pagrindas, ji yra valstybės valdymo – valstybės ir individo, valstybės ir visuomenės santykių kalba. Gairėse nusakomas pagrindinis valstybinės kalbos politikos tikslas – „išsaugoti kalbos paveldą ir skatinti jos plėtrą, kad būtų užtikrintas lietuvių kalbos funkcionalumas visose viešojo gyvenimo srityse. Svarbiausias kalbos politikos uždavinys –

⁴⁰ Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005, p. 191.

⁴¹ Plačiau žr.: Kėvalienė, D.; Raipa, A. Pagrindiniai valstybinės kalbos politikos bruožai ir tendencijos. *Viešoji politika ir administravimas*. 2007. 19, 47–48.

⁴² Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. IX-1595 „Dėl valstybinės kalbos politikos 2008 m gairių“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 57-2537.

planingai ir kūrybingai veikti valstybinės kalbos raidą taip, kad visuomenė suvoktų savosios kalbos vertę ir nenusiviltų jos galiomis.“ Gairėse taip pat pabrėžiama, kad valstybinės kalbos politika turi būti suprantama ir priimtina visuomenei, kad Lietuvos Respublika visiems jos teritorijoje gyvenantiems asmenims, priklausantiems tautinėms (etninėms) mažumoms, sudaro sąlygas puoselėti ir plėtoti savo tautos ar etninės grupės kalbą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2004 m. kovo 3 d. nutarimu Nr. 240 buvo patvirtinusi Valstybinės kalbos politikos 2004–2008 m. gairių įgyvendinimo priemonių planą⁴³. Jame numatyta, kas turėjo būti konkrečiai daroma, kad būtų įgyvendintos svarbiausios mūsų kalbos politikos nuostatos. Deja, Valstybinės kalbos politikos gairės 2009–2013 m. taip ir nebuvo patvirtintos, nes nebuvo priimta nauja Valstybinės kalbos įstatymo redakcija. Planai parengti Valstybinės kalbos politikos gairės 2015–2020 m. taip pat liko neįgyvendinti⁴⁴.

Aptariant mūsų šalyje susidariusią kalbinę padėtį, reikia konstatuoti, kad pagal tai, kokios teisės suteikiamos kalbinėms mažumoms, Lietuva yra vienakalbė valstybė, sauganti savo kalbines mažumas⁴⁵. Lietuva, kaip ir kitos demokratinės šalys, norėdama tinkamai bendrauti su visais piliečiais, turi atsižvelgti ir į tautinių mažumų poreikius, numatyti būdus, kaip turi santykiauti valstybinė kalba ir tautinių mažumų kalbos. Tie būdai įtvirtinami ir su valstybine kalba susijusiuose įstatymuose, ir tautinėms mažumoms skirtuose teisės aktuose. Lietuvos Respublika visiems jos teritorijoje gyvenantiems asmenims, priklausantiems tautinėms (etninėms) mažumoms, sudaro sąlygas puoselėti ir plėtoti savo tautos ar etninės grupės kalbą. Šiame kontekste paminėtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos 37 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius, ir šią bei kitas

⁴³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 3 d. nutarimas Nr. 240 „Dėl valstybinės kalbos politikos 2008 m. gairių įgyvendinimo priemonių plano“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 35-1140.

⁴⁴ <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/d-vaisioniene-butina-uztikrinti-tinkama-kalbos-vartojima/176191>>.

⁴⁵ Plačiau žr.: Kėvalienė, D.; Raipa, A. Pagrindiniai valstybinės kalbos politikos bruožai ir tendencijos. *Viešojo politika ir administravimas*. 2007. 19, 49–50.

jos nuostatas detalizavęs nuo 1991 m. vasario 10 d. iki 2009 m. gruodžio 31 d. galiojęs Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas⁴⁶ ir kt.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, interpretuodamas paminėtą konstitucinę nuostatą, 1999 m. spalio 21 d. nutarime nurodė, kad šia konstitucine norma visoms Lietuvos teritorijoje gyvenančioms tautinėms bendrijoms yra garantuojamas tautinio identiteto išsaugojimas, kultūros tęstinumas, tautinė saviraiška⁴⁷. Be to, šiame nutarime buvo konstatuota, kad asmens tautybė negali būti pagrindas asmeniui reikalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės kalbos statuso, nes kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas⁴⁸.

Valstybinės lietuvių kalbos raidai neabejotiną įtaką turi išoriniai veiksniai. Pragmatiškoje, vartotojiškoje visuomenėje, veikiamoje ne tik Europos vienijimosi, be ir kitų globalizacijos procesų, kalbų įvairovė laikoma dažniau kliūtimi nei vertybe. Vadovaujantis tokiu požiūriu, turėtų būti ieškoma vienos kalbos, kuri galėtų tapti visuotine komunikacijos priemone. Kitas požiūris – kalba vis dar laikoma pagrindiniu individualios ir kolektyvinės tapatybės bruožu. Vykstantis globalizacijos procesas reikalauja ne tik sąlygų laisvai judėti kapitalui, bet ir informacijos apie viską, kas susiję su tuo judėjimu. Daugelis tos informacijos dabar funkcionuoja prestižą turinčia anglų kalba, kuri darosi globaliai universali ir pradeda kelti grėsmę kitoms, ypač mažesnių tautų, kalboms. Globalizacijos sukeliams reiškiniams bandoma pasipriešinti, taigi tautinės (valstybinės) tapatybės poreikis jaučiamas ir Lietuvoje. Kalba, būdama dvasinės prigimties, taip pat priešinasi globalizacijos siūlomoms vertybėms. Viena jų yra globaliai universali anglų kalba⁴⁹.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, daug kuo pasikeitė tarptautinė lietuvių kalbos padėtis. Nors valstybinis lietuvių kalbos statusas išliko toks pat, bet keičiasi ją vartojančių žmonių santykiai, nes didėja nelietuviškai kalbančių žmonių imigracija. Todėl labai svarbu, kad naujieji gyventojai

⁴⁶ Naujos redakcijos Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas iki šiol nėra priimtas.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 90-2662.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 90-2662.

⁴⁹ Plačiau žr.: Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005, p. 206–212.

integruotąsi į mūsų šalies gyvenimą. Teigiama, kad išorinio pavojaus lietuvių kalbai nėra, nes nėra nė vieno Europos Sąjungos teisės akto, nors kiek ribojančio lietuvių kalbos vartojimą Lietuvoje, yra nuolat pabrėžiama, kad kultūrų ir kalbų įvairovė yra didelė Europos vertybė ir ją reikia nuolat puoselėti ir ugdyti. Vis dėlto oficiali tautinių kalbų vartojimo nuostata skiriasi nuo praktinių kalbų vartojimo reikalų, nes neoficialiose situacijose bendraujama daugiausia anglų kalba.

Planuojant kalbos politiką, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tas sritis, kurioms kyta didžiausias pavojus netekti valstybinės kalbos vartojimo pirmenybės. Viena iš jų – uždavinys rūpintis lietuvių kalba elektroninėje terpėje, ją lituanizuojant. Kita sritis – viešieji užrašai, daugiausia susiję su prekių pardavimu ir paslaugų teikimu bei reklama. Svarbūs veiklos barai susiję su nelietuvių mokymu lietuvių kalbos bei besiklostantys santykiai išsilavinimo ir darbo srityse, kai sudaromos palankios sąlygos plisti visokioms kosmopolitizmo apraiškoms ir su juo susijusiai anglų kalbai, lietuvių kalbos vartojimo sferą nepagrįstai ribojant⁵⁰.

Taigi tolesnę lietuvių kalbos raidą prognozuoti yra labai sunku, todėl visomis įmanomomis priemonėmis būtina stiprinti lietuvių kalbos pozicijas daugiakalbės Europos sąlygomis. Turime suprasti, kad lietuvių kaip valstybinės kalbos statuso apsauga, kalbos vartojimo reikalai yra mūsų pačių rankose.

Kaip jau minėta, Lietuvoje prasidėjus naujam istoriniam etapui, pasikeitė tiek politinis, tiek ekonominis, tiek socialinis gyvenimas, todėl kalba įžengė į naują raidos laikotarpį. Lietuvos, kaip ir daugelio kitų valstybių, mokslo politikos veiksnių yra globalizacija, apimanti ūkį ir technologijas, politiką ir kultūrą (įskaitant ir kalbą). Dėl sparčios mokslo ir technologijų raidos, tarptautinės prekybos ir informacijos mainų nacionalinės kalbos įvairiose valstybėse jau nebegali plėtotis nekonkuruodamos su globaliosiomis kalbomis. Tokiose situacijose lietuvių kalbai, kaip ir daugelio kitų mažiau vartotojų turinčių Europos kalbų, didžiausią grėsmę kelia vienos užsienio kalbos įsigalėjimas svarbiausiose visuomenės gyvenimo srityse:

⁵⁰ Plačiau žr.: Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005, p. 218–223.

anglų kalba jau skverbiasi į aukštąjį mokslą, technologijas, mokslo tyrimus, sportą, pramogas ir kt.⁵¹

Grėsmė lietuvių kalbai atsiranda, be kita ko, ir dėl tokios priežasties, kad mokslo darbai, parašyti užsienio kalba, vertinami labiau nei parašyti lietuviškai. Taip sukuriama sąlyga nykti lietuviškiems terminams, lietuviškam moksliniam stiliui. Šiame kontekste paminėtina Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pozicija. Teisinės terminijos vartojimo teisės aktuose požiūriu svarbus Lietuvos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas⁵², kuriame buvo pabrėžta, kad kalba, *inter alia* teisinė terminija, nuolat vystosi. Tad reikalavimas, kad įstatymuose, kituose teisės aktuose tie patys reiškiniai visada būtų apibūdinami tik tais pačiais žodžiais ir formuluotėmis kaip Konstitucijoje, jeigu jis būtų suabsoliutintas, reikštų, jog, viena vertus, siekiama dirbtinai varžyti, netgi stabdyti tokį kalbos, *inter alia* teisės terminijos, vystymąsi, kai įstatymuose, kituose teisės aktuose yra vartojami ne tik kiti nei Konstitucijos tekste žodžiai (formuluotės), apibūdinantys tuos pačius reiškinius, bet ir apskritai nauji terminai (formuluotės), kurių nebuvo tuo metu, kai buvo kuriamas Konstitucijos tekstas. Kita vertus, toks reikalavimas, jeigu jis būtų suabsoliutintas, galėtų provokuoti Konstitucijos teksto koregavimą pagal įstatymuose, kituose teisės aktuose įtvirtintą terminiją (žodžius, formuluotes) net tokiais atvejais, kai intervencija į Konstitucijos, kuri, kaip aukščiausioji teisė, turi būti stabilus aktas, tekstą nėra teisiškai būtina.

Turime suvokti, kad anglų kalbos įtaka neišvengiamai didės, bet neturime pamiršti praėjusio laikotarpio nuo to momento, kai lietuvių kalbai buvo suteiktas valstybinės kalbos statusas, iki šių dienų. Rusų kalbai praradus dominuojančias pozicijas, buvo sukurtos prielaidos plėtotis ne tik šnekamajai lietuvių kalbai, bet ir mokslo terminijai. Didelį vaidmenį šioje srityje, be abejonės, vaidina aukštosios mokymo įstaigos, kurios nacionaliniu lygmeniu plėtoja šias kalbos politikos sferas: mokslo kalbą ir dėstomąją

⁵¹ Zabarskaitė, J.; Smetonienė, I. *Mokslo kalbos politika*. <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr12/12_kalba_3.htm>

⁵² *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

kalbą⁵³. Dalykinės kalbos puoselėjimui ir terminijos formavimui taip pat skiriamas didelis dėmesys⁵⁴.

Reikėtų pritarti nuomonei, kad būtina sukurti pusiausvyrą, kad Europos moksle būtų išlaikyta daugiakalbystė ir optimaliai būtų keičiamasi įvairiakalbių mokslininkų sukurtomis naujomis žiniomis, nes labai svarbu, kad mokslo raida būtų intensyvi ir apie geriausius Lietuvos mokslininkus sužinotų pasaulio akademinė visuomenė. Akademinės ir mokslo kalbos strategijas turėtų susikurti kiekvienas universitetas. Kadangi universitetai turi autonomiją, galima susikurti sistemą, kuri aukštąsias mokyklas motyvuotų rinktis nuosaikią, protingą ir nacionalinių kalbų teisių neribojančią politiką⁵⁵.

Reikia pripažinti, kad mūsų laukia daugiakalbystės ir gana greitos dvikalbystės ateitis, tačiau tai turėtume priimti ne kaip neišvengiamumą, o suvokdami savo tapatybės ribas ir kalbų vartojimo vaidmenis. Be to, reikėtų suprasti ir tai, kad Europos Sąjungos tautos yra įvairiakalbės, o ne anglakalbės, todėl lietuvių ir anglų dvikalbystė neturėtų būti vertinama labiau nei lietuvių ir vokiečių, lietuvių ir prancūzų ar kitokia panaši dvikalbystė. Ir apskritai turėtų būti labiau pabrėžiama Lietuvai priimtina kalbos vartojimo kryptis ir ugdomas atsparumas nepagrįstam lietuvių kalbos vartojimo sričių siaurinimui⁵⁶. Reikia pasakyti, kad kalbų vaidmens tyrimams socialiniai mokslai skiria nedaug dėmesio, tačiau, siekiant išsaugoti

⁵³ Socialinių mokslų srityje, kuriant ir įtvirtinant teisinę terminiją, be kita ko, daug nuveikta ir Mykolo Romerio universitete, leidžiant įvairaus pobūdžio mokslinius leidinius. Pavyzdžiui, nuo 1998 m. leidžiamas mokslo darbų leidinys „Jurisprudencija“, kurio pagrindiniai tikslai – skatinti mokslinį dialogą tarp teisės mokslininkų bei praktikų, plėtoti modernią teisinę mintį, analizuoti Lietuvos teisės kūrimo ir taikymo problemas bei jų sprendimui reikšmingas Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktualijas, mokslinėmis idėjomis prisidėti prie nacionalinės ir Europos Sąjungos teisės kūrimo ir tobulinimo proceso; nuo 2009 m. leidžiamo mokslo darbų leidinio „Socialinių mokslų studijos“ tikslai: skatinti mokslinį dialogą tarp pasaulio mokslininkų; analizuoti socialinių ir humanitarinių mokslų problemas atspindinčias nacionalinę padėtį bei globalią aplinką; skleisti inovatyvių tyrimų patirtį; plėtoti tarpdisciplininius socialinių ir humanitarinių mokslų krypčių tyrimus.

⁵⁴ Pvz., 2009 m. Mykolo Romerio universitete išleistas vadovėlis „Specialybės kalba“ (aut. Akelaitis, G.; Pečkuvienė, L.; Žilinskienė, V.).

⁵⁵ Zabarskaitė, J.; Smetonienė, I. *Mokslo kalbos politika*. <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr12/12_kalba_3.htm>.

⁵⁶ Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005, p. 218–223.

lietuvių kalbos vaidmenį, būtinas ir socialinių mokslų tarpdisciplininis indėlis. Socialiniai mokslai įvertina vertybes, kuria jų plėtojimo sistemas, todėl lietuvių kalba turėtų būti ne tik socialinių mokslų objektas, bet ir darbo priemonė, t. y. metodologinis pagrindas. Socialiniai mokslai privalo plėtoti lietuvių kalbos įtvirtinimo ir išsaugojimo koncepciją bei sistemą. Kita vertus, iš visų socialinių mokslų teisės mokslas turi tiesioginę Konstitucijos įpareigojimą saugoti lietuvių kalbą kaip konstitucinę vertybę. Siekiant, kad ši vertybė neliktų deklaratyvi, bet būtų reali, tikslinga, kad teisės mokslai nesustotų ir toliau plėtotų lietuvių kalbos kaip vertybės sistemą.

Vietoj išvadų

Nuo 1988 m., kai Lietuvoje vyko įvairių politinių, ekonominių ir socialinių pokyčių, iš esmės nulėmusių tolesnę valstybės raidą, neliko nušalyje ir kalbos klausimų sprendimas. Buvo suvokta, kad kalba valstybės ir visuomenės gyvenime vaidina labai svarbų vaidmenį, todėl 1992 m. spalio 25 d. vykusiame referendume priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją, lietuvių kalbai vėl buvo suteiktas valstybinės kalbos statusas, kurį ji įgijo dar tarpukario Lietuvoje, bet prarado sovietiniais metais.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnyje įtvirtintos nuostatos turinį, kad valstybinė kalba yra lietuvių, yra atskleidęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ir sprendimuose. Jo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje akcentuojama, kad lietuvių kalba yra ypatinga konstitucinė vertybė, ji yra lietuvių tautos etninio ir kultūrinio savitumo pagrindas, tautos tapatumo ir išlikimo garantija. Lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos, statusas reiškia, kad turi būti užtikrintas lietuvių kalbos funkcionavimas visose viešojo gyvenimo srityse. Taip pat nurodoma, jog tai, kad minėta nuostata yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos I skirsnyje „Lietuvos valstybė“, reiškia, kad jai taikoma ypatinga apsauga, nes šio skirsnio nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu.

Nors konstitucinio valstybinės lietuvių kalbos statuso įgyvendinimui ir buvo priimti reikalingi teisės aktai (ypač Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas), tačiau, laikui bėgant, jie tampa nebeaktualūs, būtina juos tobulinti, tačiau tam skiriama per mažai dėmesio. Taigi neužtenka vien Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinto valstybinės kalbos statuso, bet reikia ir gerai sutvarkytų kitų teisinių lietuvių kalbos vartojimo normų – visos teisinės sistemos.

Įgyvendinant pagrindinį valstybinės kalbos politikos uždavinį – išsaugoti kalbos paveldą ir skatinti jos plėtrą, kad būtų užtikrintas lietuvių kalbos funkcionalumas visose viešojo gyvenimo srityse, neturėtų būti sustota ties Valstybinės kalbos politikos 2003–2008 m. gairėse įtvirtintų tikslų įgyvendinimu, bet reikėtų ir toliau planuoti su kalbos statusu susijusius dalykus, kalbos korpuso, arba struktūros, tvarkymo reikalus ir kalbos ugdymo dalykus.

Vertinant susidariusią kalbinę situaciją šalyje, reikia konstatuoti, kad nors ilgalaikis rusų kalbos poveikis lietuvių kalbai akivaizdžiai silpsta, tačiau dėl europeizacijos ir globalizacijos procesų stiprėja anglų kalbos įtaka. Todėl turėtų būti ne tik ginamas valstybinės kalbos statusas, bet ir ugdoma visuomenės kalbos kultūra, formuojamas pagarbus požiūris į valstybinę kalbą. Šiam tikslui pasiekti išskiriama ypatinga socialinių mokslų misija, kurią, vadovaudamasi ir visuomenės interesais, turi remti valstybės politika. Socialiniai mokslai, kurdami prielaidas visuomenei siekti gerovės pačiose įvairiausiose srityse, lietuvių kalbai turėtų skirti ypatingą reikšmę. Reikia pripažinti, kad teisės mokslai, nors ir nepakankamai, tačiau yra beveik vieninteliai iš kitų socialinių mokslų, kurie gvildena šią problemą. Esant visuomenės, valstybės supratimui ir palaikymui, atsirastų geresnės sąlygos ne tik teisės bei kitiems socialiniams mokslams, bet ir bendromis tarpdisciplininėmis pajėgomis plėtoti šią svarbią konstitucinę tautos vertybę.

PLĖTOJANT VIEŠOJO VALDYMO STUDIJAS: POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

Virgis VALENTINAVIČIUS

Nors Politikos ir vadybos fakultetas per kelerius Mykolo Romerio universiteto dešimtmečius patyrė ne vieną organizacinę pertvarką ir ne kartą keitė pavadinimą, deklaruota MRU misija tarnauti valstybei ir visuomenei Politikos ir vadybos fakultete nuo pat jo ištakų susijusi su viešuoju valdymu. Fakulteto dėstytojai siekė ugdyti studentų gebėjimą perprasti valstybės politikos formavimo paslaptis ir jos įgyvendinimą pasitelkus veiksmingas ir modernias viešojo administravimo priemones, nepamirštant universitetinio lavinimo teikiamo plataus akiračio, leidžiančio pažvelgti giliau ir matyti tolesnius ir fundamentalesnius valstybės veikimo tikslus, nei vien biurokratijos veikimo ar politikos nustatymo mechanizmų sklandumo užtikrinimas.

Jau daug metų Politikos ir vadybos fakulteto veiklos turinys yra viešojo administravimo trijų lygių studijos, prie kurių įgyvendinimo prisidėjo būrys autoritetingų akademikų, daugelis jų turėjo solidžios praktinio valstybės valdymo patirties. Jie telkėsi Viešojo administravimo katedroje (nuo 2013 m. Viešojo administravimo institutas), priklausiusioje Valstybinio valdymo fakultetui (2005 m. Valstybinio valdymo fakultetas buvo skilęs į Viešojo administravimo fakultetą ir Strateginio valdymo ir politikos fakultetą, kol 2010 m. vėl sujungtas į dabartinį Politikos ir vadybos fakultetą).

Tuometinio Valstybinio valdymo fakulteto dekanas 2000–2003 m. buvo prof. dr. Kęstutis Masiulis, vienas pirmųjų naujosios viešosios vadybos principų propaguotojų Lietuvoje. Jis buvo ir žurnalo „Viešoji politika ir administravimas“ redaktorius. K. Masiulio darbuose nagrinėjamos valstybės tarnybos, elito ir lyderystės temos. Baigęs akademinę karjerą, K. Masiulis tapo Vilniaus miesto savivaldybės tarybos nariu, Vilniaus vicemeru; dabar jis yra antros kadencijos Lietuvos Respublikos Seimo narys.

Pirmuoju Viešojo administravimo katedros vadovu 2004 m. tapo ekonomistas, sociologas prof. dr. Eduardas Enrikas Jančiauskas. Jis pasižymėjo darbais, nagrinėjanciais verslo plėtros problemas, viešojo administravimo efektyvumą, valstybės turto valdymą, žmogiškųjų išteklių vadybą, buvo (2002–2005 m.) žurnalo „Viešoji politika ir administravimas“ redaktorius. 2008 m. perėjo dirbti į Lietuvos generolo Jono Žemaičio karo akademią. Iš Kauno technologijos universiteto į Viešojo administravimo institutą perėjo prof. dr. Alvydas Raipa – vienas viešojo administravimo studijų ir tyrimų pradininkų Lietuvoje.

Nuo 2008 m. Viešojo administravimo katedrai (nuo 2013 m. Viešojo administravimo institutui) nepertraukiamai vadovauja prof. dr. Vainius Smalskys. Jis pasižymėjo darbais viešojo administravimo teorijos, valstybės tarnybos klausimais. Paminėtinas vadovėlis „Viešojo administravimo teorijos“ (2015 m.), kurio redaktorius ir bendraautoris yra V. Smalskys.

Vienas iš Viešojo administravimo instituto lyderių yra prof. dr. Arvydas Guogis, žinomas socialinės darnos, gerovės valstybės ir susijusių klausimų ekspertas, labai produktyvus mokslininkas, aktyviai viešojoje erdvėje vertinantis socialinės atskirties, valstybės valdymo ir kitas aktualijas. Kartu su buvusi socialinės apsaugos ir darbo ministru, Vilniaus universiteto docentu Teodoru Medaiskiu jis 2013 m. parengė Europos Parlamento nuostatas dėl bazinės socialinės apsaugos ir savarankiškai dirbančiųjų socialinės apsaugos, kurias 2014 m. po svarstymų frakcijose Europos Parlamente pristatė Lietuvos europarlamentarė ir buvusi socialinės apsaugos ir darbo ministrė Vilija Blinkevičiūtė.

Reikšminga A. Guogio kartu su Jolanta Aidukaite ir Natalija Bogdanova 2012 m. parašyta monografija „Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?“. A. Guogis Lietuvos Respublikos Seimo apdovanotas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliu „Tarnaukite Lietuvai“ už visuomeniškai aktualią publicistiką.

Jaunesnės kartos tyrėjas doc. dr. Dangis Gudelis 2012 m. vadovavo svarbiam Lietuvos diasporos panaudojimo valstybės gerovei kurti tyrimui, kurio rezultatai apibendrinti 2015 m. išleistoje monografijoje „Diasporos profesionalai: kaip juos telkti kuriant Lietuvos gerovę“. Kitas jaunesnės kartos tyrėjas, buvęs Jaunimo reikalų tarybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos narys doc. dr. Andrius Stasiukynas darbuojasi jauni-

mo problemų, socialinių procesų valdymo ir energetikos politikos srityse. Doc. dr. Jolanta Urbanovič daug nuveikė rengiant magistrantūros Švietimo politikos ir vadybos programą (programą kuruoja Viešojo administravimo institutas ir Politikos mokslų institutas). Jaunas mokslininkas doc. dr. Mantas Bileišis yra produktyvus įvairių organizacijų vadybos ir valstybės valdymo aspektų tyrėjas. Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos užsakymu M. Bileišis atliko tyrimą „2005–2014 m. jaunimo ir jaunimo politikos apžvalga“ ir gavo už jį LR Seimo Pirmininko padėką.

Viešojo administravimo institute dirbo ir dirba nemažai žymių mokslininkų ir viešojo administravimo praktikų. Prof. dr. Saulius Nefas, buvęs Anykščių rajono meras ir Seimo narys, užsiima bendruomenių ir bendruomeniškumo tyrimais, yra entuziastingas aukštų dėstytojų ir studentų akademinės etikos standartų propaguotojas. Institute dirba ir Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto patarėjų biuro vedėjas, buvęs vidaus reikalų viceministras prof. dr. Algirdas Astrauskas, žinomas lietuviškos savivaldos specialistas. Iki išėjimo į pensiją 2013 m. institute dirbo verslo konsultantas ir viešųjų paslaugų privatizavimo procesų tyrinėtojas prof. dr. Vladimiras Obrazcovas. Viešojo administravimo institute taip pat darbavosi buvęs Vilniaus miesto tarybos narys, buvęs Seimo narys doc. dr. Regimantas Čiupaila.

Institutas leidžia mokslo žurnalą „Viešojo politika ir administravimas“, įtrauktą į įvairias tarptautines mokslo duomenų bazes, žurnalo straipsniai indeksuojami „Scopus“ duomenų bazėje. Žurnalo vyriausiuoju redaktoriumi yra buvęs Viešojo administravimo fakulteto dekanas prof. dr. Tadas Sudnickas, atsakingasis redaktorius doc. dr. Aleksandras Patapas.

Nuo 2013 m. Viešojo administravimo institutui priklauso Aplinkos ir politikos valdymo katedra (dabar – Aplinkos valdymo centras). Katedrai 2005–2010 m. vadovavo buvęs aplinkos apsaugos ministras prof. dr. Imantas Lazdinis. 2008 m. jis išleido labai reikalingą vadovėlį „Aplinkos apsaugos politika ir valdymas“. Ilgainiui patyręs praktikas ir autoritetingas mokslininkas I. Lazdinis tapo tikru aplinkosaugos politikos lyderiu.

2010–2013 m. katedrai vadovavo žymus Lietuvos ekologas, gamtosaugos politikos, saugomų teritorijų valdymo, gamtotvarkos planavimo specialistas doc. dr. Pranas Mierauskas. Paminėtina jo 2012 m. išleista knyga „Saugomų teritorijų politika ir valdymas“. Šioje katedroje dirbo dar vienas

buvęs aplinkos apsaugos ministras doc. dr. Danius Lygis; buvęs Lietuvos komunalininkų ir atliekų tvarkytojų asociacijos prezidentas doc. dr. Algimantas Bakas; žymi biologė prof. dr. Vida Motiekaitytė. Pažymėtinas instituto dėstytojo ir dviejų kadencijų LR Seimo Aplinkos komiteto pirmininko dr. Alfonso Vaišnoro vadovėlis „Europos Sąjungos aplinkos politika“, išleistas 2011 m.

Nuo 2013 m. Aplinkos valdymo centrai vadovauja tarptautinio garso aplinkosaugos mokslininkas prof. dr. Paulo Pereira. Jo darbai dirvožemio tyrimų srityje 2015 m. įvertinti prestižiniu Europos gamtos mokslų sąjungos apdovanojimu „Išskirtinis jaunas mokslininkas“. Centre dirba ir dr. Ieva Misiūnė, apsigynusi vadybos krypties daktaro disertaciją aplinkosaugos reguliavimo tema.

Politologijos katedra (nuo 2005 m. Politikos mokslų katedra) pradiname etape užsiėmė politologijos kaip bendrauniversitetinės disciplinos dėstymu ir savo studijų programų neturėjo. Lietuvos stojimas į Europos Sąjungą buvo akstinas politologams kurti naujas studijų programas, kurios tapo savotišku Lietuvos europinės integracijos procesų veidrodžiu. Lietuvai pradėjus siekti narystės ES, 2000 m. politologijos katedra parengė Europos Sąjungos politikos ir administravimo antrosios pakopos studijų programą. Rengiant programą dalyvavo, o vėliau joje dėstė ilgametis MRU darbuotojas prof. dr. Vygandas Paulikas, atskirus studijų dalykus dėstė prof. dr. Jūratė Novogrockienė, dabar Lietuvos generolo Jono Žemaičio karo akademijos Politikos mokslų katedros vedėja; prof. dr. Gediminas Vitkus, pirmojo lietuviško politologijos vadovėlio autorius, dabar dirbantis VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute; jau minėtas naujosios viešosios vadybos pradininkas, Seimo narys, prof. dr. K. Masiulis. Ši studijų programa tapo viena iš populiariausių Universitete ir 2005 m. joje vienu metu studijavo 209 studentai¹.

Kiek vėliau Politikos mokslų institutas pasuko į viešosios politikos programų kūrimą ir vystymą, suteikdamas politikos formavimo gebėjimų matmenį viešajam valdymui kaip fakulteto strateginei kryptčiai. Per trumpą laiką 2004–2005 m. PVF mokslininkai parengė Aplinkos politikos ir administravimo, Sveikatos įstaigų administravimo, ES naujos kaimynystės politikos studijų programas. Aplinkos politikos ir administravimo studijų

¹ MRU rektorius metinė ataskaita, 2005.

programą rengė prof. V. Paulikas aktyviai talkinamas jau minėtų dviejų kadencijų LR Seimo Aplinkos komiteto pirmininko dr. A. Vaišnoro, prof. dr. I. Lazdinio, doc. dr. D. Lygio.

2005 m. Aplinkos politikos ir administravimo magistro studijų programoje studijavo 104 studentai ir tuo metu ji buvo viena iš populiariausių MRU antrosios pakopos studijų programų². Šios programos pagrindu buvo įsteigta Aplinkos apsaugos katedra ir pirmuoju jos vadovu buvo paskirtas I. Lazdinis (nuo 2013 m. Aplinkos apsaugos katedra yra Viešojo administravimo instituto dalis).

2004 m. Politikos mokslų katedroje parengta ir užregistruota Sveikatos apsaugos įstaigų administravimo magistro studijų programa. Ją rengiant bei įgyvendinant daugiausiai nusipelnė prof. dr. Danguolė Jankauskienė, sukaupusi didžiulę patirtį eidama atsakingas pareigas LR sveikatos apsaugos ministerijoje bei Lietuvos gydymo įstaigose. Jau 2005 m. šioje programoje studijavo 85 studentai.

Vėlesniais metais D. Jankauskienė parengė Sveikatos politikos ir vadybos magistro studijų programą, kurią įgyvendinti pakvietė didelę patirtį praktinio darbo Lietuvos sveikatos politikos formavimo bei įgyvendinimo procesuose turinčius specialistus. Pastaraisiais metais D. Jankauskienė aktyviai plėtoja projektinę veiklą ir šioje srityje yra viena MRU lyderių. Už ilgamečius svarius nuopelnus 2015 m. jai suteiktas pedagoginis MRU profesoriaus vardas.

ES naujos kaimynystės politikos programa parengta kartu su Europos humanitariniu universitetu (EHU) – baltarusių universitetu tremtyje. Jau dešimt metų PVF patalpose besiglaudžiančio EHU dėstytojų daugumą sudaro su Aleksandro Lukašenkos režimu nesutinkantys akademikai. Prie bendros programos rengimo prisidėjo prof. dr. Antanas Kulakauskas (dabar dirbantis VDU Politologijos katedroje) ir PVF dėstytojai prof. dr. V. Paulikas, doc. dr. Ramūnas Trimakas, doc. dr. Audronė Janužytė.

2011 m. Politikos mokslų katedroje parengta pirmoji MRU istorijoje politikos mokslų krypties pirmosios pakopos studijų programa „Viešoji politika ir vadyba“, ilgam laikui tapusi viešosios politikos studijų flagmanu fakultete. Rengiant šią programą sėkmingai realizavosi iki tol MRU sukauptas puikus viešosios politikos atskirų sričių potencialas: savo indėlį įnešė

² Ten pat.

sveikatos politikos žinovė D. Jankauskienė, aplinkosaugininkas I. Lazdinis; švietimo politikos ekspertas doc. dr. Algirdas Monkevičius, buvęs Lietuvos švietimo ministras, buvęs PVF dekanas, dabar – MRU rektorius; žemės ūkio ir ES struktūrinės politikos žinovai V. Paulikas ir doc. dr. Gediminas Kazėnas – nuo 2015 m. Politikos mokslų instituto direktorius; politologas, politinių procesų analitikas ir komentatorius doc. dr. Vytautas Dumbliauskas; komunikacijos mokslų autoritetas prof. dr. Gintaras Aleknonis.

Jau pirmais studijų metais į šią programą įstojo per šimtą studentų. 2012–2013 m. Viešosios politikos ir vadybos bakalauro studijų programoje studijavo daugiau kaip 200 studentų.

2012–2014 m. Politikos mokslų institutui vadovavęs žinomas geopolitikos teorijos ir saugumo problemų specialistas prof. dr. Egidijus Motieka inicijavo dviejų naujų magistro programų Tarptautinė politika ir ekonomika bei Tarptautinė politika ir diplomatija kūrimą. Prie naujo strateginio valstybės valdymo lygio programų kūrimo ir įgyvendinimo aktyviai prisidėjo ir prisideda doc. dr. A. Janužytė, lektorė Rima Urbonaitė, dabartinis abiejų programų vadovas lektorius Benas Brunalas.

Iki 2015 m. Politikos mokslų institute dirbęs prof. dr. G. Aleknonis (dabar – MRU senato pirmininkas bei Verslo ir medijų mokyklos vadovas) 2008–2010 m. buvo tuometinio Strateginio valdymo ir politikos fakulteto dekanas. Prof. G. Aleknonis – vienas produktyviausių fakulteto mokslininkų, aktyviai tyrinėjęs visuomeniškai nepaprastai svarbią Lietuvos žiniasklaidos patikimumo problemą. Be daugelio straipsnių, paskelbtų solidžiuose tarptautiniuose mokslo leidiniuose, išskirtina G. Aleknonio knyga „Naujoji cenzūra“ (2011 m.), kurioje bene pirmą kartą didelės apimties veikale analizuojamos ir vertinamos Lietuvos žiniasklaidos patikimumo krizės apraiškos ir tai daroma plačiame globaliniame kontekste.

Politikos mokslų instituto prof. dr. Andrius Bielskis yra premjero Algirdo Butkevičiaus visuomeninis patarėjas švietimo klausimais. Jis pasižymi pilietiniu aktyvumu propaguodamas naujausias politinės kairės idėjas. Kartu jis – vienas produktyviausių Politikos mokslų instituto mokslininkų, dirbančių filosofijos, politinės ekonomijos, etikos tyrimų sandūroje. Naujausia A. Bielskio kartu su Kelvinu Knightu redaguota monografija „Virtue and Economy“ Lietuvos politologų asociacijos (LPA) išrinkta geriausia politikos mokslų 2015 m. publikacija monografijų kategorijoje.

Prof. dr. Adas Jakubauskas, premjero A. Butkevičiaus visuomeninis patarėjas tautinių mažumų klausimais, yra veiklus Lietuvos totorių bendruomenės lyderis, gebantis jautriai viešumoje kelti aktualius tautinių mažumų klausimus.

Doc. dr. Rimgaudas Geleževičius, buvęs premjero Algirdo Brazausko patarėjas bei Lietuvos radijo (dabar LRT radijas) direktorius, derina praktinio darbo strateginėse pozicijose patirtį ir teorinį įdirbį: reikšmingi jo lobizmo raidos Lietuvoje tyrinėjimai. Be akademinio darbo, R. Geleževičius LRT radijuje veda politinių aktualijų diskusijų laidą „Tarp Rytų ir Vakarų“.

Instituto programose taip pat dėstė didelę praktinę viešojo valdymo patirtį sukaupęs buvęs pagrindinis Prezidentės Dalios Grybauskaitės patarėjas doc. dr. Nerijus Ūdrėnas, anksčiau buvęs ir Prezidento Valdo Adamkaus ekonomikos patarėjas. Šiuo metu Politikos mokslų instituto magistro programose dėsto dar vienas patyręs praktikas, buvęs Lietuvos užsienio reikalų ministras, ambasadorius Antanas Valionis.

Tarp sėkmingai apsigynusių instituto doktorantų, studijavusių vadybos ir administravimo doktorantūroje, yra dr. Saulė Mačiukaitė-Žviniienė, dabar – Prezidentės D. Grybauskaitės patarėja švietimo politikos klausimais.

Politikos mokslų institute dirba nemažai politologų, aktyviai besireiškiančių viešojoje erdvėje. Kol nepradėjo dirbti LR Seimo Pirmininko patarėju 2016 m., doc. dr. Vytautas Dumbliauskas buvo antras dažniausiai viešai žodžiu ir raštu politikos klausimus komentuojantis Universiteto atstovas po teisės ir konstitucinių klausimų žinovo prof. dr. Vytauto Sinevičiaus. Lektorius Alvydas Medalinskas yra vienas labiausiai pripažintų Ukrainos žinovų, dažnai dėstantis savo mintis masinės komunikacijos priemonėse ir skelbiantis komentarus raštu. Vis dažniau Lietuvos politikos klausimais kalba ir rašo lektorė R. Urbonaitė, G. Kazėnas dažnai kalba ir rašo tautinių mažumų ir susijusiais klausimais.

Nuo Viešojo administravimo ir Strateginio valdymo fakultetų laikų MRU nagrinėjamas strateginio valdymo, organizacijų vadybos, žmogiškųjų išteklių valdymo, kokybiškos lyderystės temas dabartiniame Politikos ir vadybos fakultete plėtoja PVF Vadybos institutas, vadovaujamas žinomo vadybos autoriteto prof. dr. Tado Sudnicko. Jis dirba Mykolo Romerio universitete nuo 2004 m., buvo Valstybės valdymo fakulteto mokslo pro-

dekanas, Viešojo administravimo fakulteto dekanas. 2014 m. T. Sudnickui suteiktas pedagoginis profesoriaus vardas. Publikavo mokslo straipsnius Lietuvos, Latvijos, Lenkijos, Slovakijos, Kazachstano mokslo leidiniuose. Drauge su bendraautoriais perengė 3 vadovėlius aukštosioms mokykloms, monografiją ir mokslo studiją. Viešojo administravimo instituto mokslo žurnalo „Politika ir viešasis administravimas“ vyriausiasis redaktorius.

Vienas iškiliausių Vadybos instituto profesorių yra prof. dr. Alvydas Baležentis, buvęs LR Seimo narys (1992–1996 m.). Universitete jis dirba nuo 2004 metų. Jo akademiniai interesai apima aukštojo mokslo vadybą ir inovacijas, aukštojo mokslo mobilumo bei socialinės atsakomybės sritis. A. Baležentis yra vienas produktyviausių MRU mokslininkų, nuolat pirmaujantis Universitete pagal mokslo darbų citavimą. Jis paskelbė per 30 publikacijų leidiniuose, įtrauktuose į tarptautines duomenų bazes, tarp jų per 10 publikacijų, įtrauktų į ISI duomenų bazę. Drauge su bendraautoriais perengė 2 vadovėlius aukštosioms mokykloms, 3 monografijas. A. Baležentis 2009 m. apdovanotas Riterio kryžiumi „Už nuopelnus Lietuvai“.

Prof. habil. dr. Vanda Stankūnienė Mykolo Romerio universitete dirbo nuo 2000 m. Lietuvos demografų asociacijos vadovė V. Stankūnienė 2008 m. apdovanota Lietuvos mokslo premija socialinių mokslų srityje už kolektyvinį darbų ciklą „Paramos šeimai politikos prioritetų paieškos šeimos pokyčių, gyventojų senėjimo ir demografinės krizės sąlygomis“. Paskelbė per 100 straipsnių Lietuvos ir užsienio spaudoje lietuvių, anglų, rusų, prancūzų ir suomių kalbomis, yra daugelio monografijų ir studijų autorė.

Lietuvos kariuomenės atsargos pulkininkas prof. habil. dr. Stasys Puškorius dabar yra Mykolo Romerio universiteto profesorius emeritas. Dirbo Universitete nuo 1998 m. Buvęs ilgametis Vadybos katedros vedėjas, Mykolo Romerio universiteto senato narys, Senato pirmininko pavaduotojas, Politikos ir vadybos fakulteto tarybos pirmininkas, MRU vadybos ir administravimo krypties doktorantūros komiteto pirmininkas. S. Puškorius paskelbė per 120 mokslo straipsnių, yra 7 vadovėlių aukštosioms mokykloms ir 3 monografijų autorius ir bendraautoris. Jis yra magistrantūros studijų programos „Veiklos auditas“ iniciatorius ir kūrėjas.

Doc. dr. Aistė Dromantaitė Vadybos institute plėtoja ugdomosios lyderystės (koučingo) studijas bei tyrimus, nagrinėja karjeros valdymo klausimus. Doc. dr. Brigitos Žuromskaitės dėstyimo ir moksliniai interesai

sutelkti į turizmo valdymą. Studijų procese ir moksliniame darbe aktyviai reiškiasi prof. dr. Agota Giedrė Raišienė, jos mokslinių interesų sritis – organizacinė elgsena, prof. dr. Andrius Valickas, tiriantis karjeros valdymo problematiką, prof. dr. Birutė Mikulskienė, nagrinėjanti sprendimų priėmimo mechanizmus, taip pat prof. dr. Birutė Pitrėnaitė-Žilėnienė ir doc. dr. Arvydas Survila, kurie specializuojasi nepaprastųjų situacijų valdymo srityje.

* * *

Filosofijos ir humanistikos institutas savo dabartiniu pavidalu Politikos ir vadybos fakultete egzistuoja nuo 2010 m., sutelkus tuometiniame Humanitarinių mokslų institute bendrauniversitetines disciplinas: visų pirma užsienio kalbų mokymą ir filosofiją. 2014 m. institutas, sujungus Filosofijos, Taikomosios filologijos ir Retorikos katedras, gavo dabartinį Filosofijos ir humanistikos instituto pavadinimą. Šio instituto darbas reikšmingas suteikiant universitetinę dimensiją tiek Politikos ir vadybos fakulteto, tiek kitų MRU fakultetų programų studijoms.

Kartu Filosofijos ir humanistikos institutas yra svarbus veiksnys tenkinant pastaruoju metu augantį jungtinių programų kūrimo poreikį vis konkurencingesnėje akademinėje erdvėje, kai užsienio kalbų mokėjimas tampa neišvengiama būtinybe norint išlaikyti sukurtas jungtines programas ir kurti naujas. Instituto parengtos ir vykdomos pirmosios pakopos Dalykinės anglų kalbos ir kitos užsienio kalbos bei Vertimo ir redagavimo programos reikšmingos pabrėžiant humanitarinį matmenį Universitete, kurio deklaruojamas išskirtinumas yra socialiniai ir humanitariniai mokslai.

Nuo 2014 m. Filosofijos ir humanistikos institutui vadovauja prof. dr. Jolita Šliogerienė, inicijavusi minėtų programų kūrimą. Ji taip pat produktyviai reiškiasi mokslinėje ir projektinėje veikloje filologijos ir edukologijos kryptyse. J. Šliogerienė paskelbė daugiau nei 50 straipsnių bei konferencijų pranešimų. Mykolo Romerio universitete vykdymo projekto „Neformaliuoju ir savaiminiu būdu įgytų žinių ir įgūdžių vertinimas bei pripažinimas universitetinėse studijose“ tyrimo pagrindu parengta mokslinė monogra-

fija. Ji yra Europos nuolatinės socialinių mokslų komisijos narė, „European Collaborative Research Projects“ vertinimo ekspertė ir Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo mokslinių projektų bei monografijų ekspertė.

Prof. dr. Violeta Janulevičienė MRU dirba nuo 1990 m. Ji prisidėjo prie Užsienio kalbų katedros įkūrimo ir tolesnio jos augimo, Universiteto tarptautinių ryšių užmezgimo ir plėtotės.

Prof. dr. Nijolė Burkšaitienė nuo 1992 m. dirbdama Universitete paskelbė daugiau kaip 30 mokslinių straipsnių, yra 7 knygų autorė arba bendraautorė. Pažymėtina monografija „Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimas ir pripažinimas universitete“ (su bendraautore, 2010 m.). 2012–2014 m. N. Burkšaitienės ir J. Šliogerienės iniciatyva parengtas ir MRU koordinuotas projektas, kurio metu buvo suteikta metodologinė ir praktinė parama 8 Lietuvos aukštosioms mokykloms (2 universitetams ir 6 kolegijoms) įsidiesti ir pradėti suaugusiųjų neformaliojo švietimo sistemoje įgytų mokymosi pasiekimų vertinimo ir pripažinimo procesą.

Doc. dr. Sigita Rackevičienė Mykolo Romerio universitete dėsto nuo 2002 metų. Ji dalyvavo rengiant instituto programas, vadovavo Dalykinės anglų ir kitos užsienio kalbos programos rengimui; dėstė profesinę užsienio kalbą Teisės fakulteto studentams. Kartu su kolegėmis parengė 3 mokomuosius leidinius, skirtus šio dalyko studijoms. S. Rackevičienė Filozofijos ir humanistikos institute subūrė mokslininkų grupę, kuri atlieka gretinamosios teisės terminologijos tyrimus. 2006–2008 m. S. Rackevičienė vadovavo MRU moksliniam projektui „Neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimas ir pripažinimas universitetinėse studijose“. Projektą finansavo Europos socialinis fondas.

Doc. dr. Vilhelmina Vaičiūnienė MRU dirba nuo 1994 m. Ji paskelbė daugiau kaip 40 mokslinių straipsnių, yra 6 knygų vertimo teorijos ir praktikos, užsienio kalbų mokymo inovacijų, informacinio raštingumo, medių raštingumo, suaugusiųjų švietimo klausimais autorė arba bendraautorė. Pažymėtina monografija „Suaugusiųjų bendrųjų kompetencijų plėtra“ (su bendraautorais, 2015 m.) ir mokslo studija „Social media in adult education“ (su bendraautorais, 2013 m.).

Doc. dr. Lora Tamošiūnienė savo veiklą Universitete pradėjo 1995 m. Nuo 2009 m. yra MRU leidžiamų mokslo darbų „Socialinių mokslų studi-

jų“, nuo 2015 m. „Social Inquiries into Well-being“ atsakingoji redaktorė. Nuo 2015 m. Karaliaus Seidžiongo instituto direktorė.

Pripažintas Filosofijos ir humanistikos instituto filosofų lyderis yra prof. dr. Povilas Aleksandravičius. Jis Mykolo Romerio universitete dėsto nuo 2008 metų. P. Aleksandravičius yra parašęs svarbių monografijų bei straipsnių, kuriuose nagrinėjo žmogaus, visuomenės, Europos tapatumo klausimus, šiuolaikinio mąstymo dinamiką, globalizacijos procesus. Jis yra pasižymėjęs kaip filosofijos istorikas, filosofinės antropologijos, religijos ir politikos filosofijų specialistas. Nuo 2010 m. vadovavo Mykolo Romerio universiteto programos „Vertybių tęstinumas ir kaita globalioje visuomenėje“ tyrimams, nuo 2015 m. – Vertybių tyrimų laboratorijai.

Prof. dr. Saulius Kanišauskas MRU dirba nuo 2000 m., specializuojasi etikos, bendrosios ir praktinės etikos, moralės filosofijos, mokslo filosofijos, mokslo kultūros ir etikos srityse, prisidėjo prie trijų lygių studijų programų rengimo. Jis išleido pirmuosius Lietuvoje moralės filosofijos ir aksiologijos vadovėlius. 1994–1998 m. S. Kanišauskas buvo ką tik įkurtos Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos viceprezidentas, atstovavo Lietuvai tarptautiniuose ir pasauliniuose renginiuose, vadovavo Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymo projekto kūrimui.

Doc. dr. Rūta Marija Vabalaitė institute dirba nuo 2011 m., jos mokslinių interesų kryptys – naujų ir naujausių laikų filosofijos istorija, meno filosofija. Tyrinėjimus pristatė daugiau negu 40-yje mokslinių straipsnių, 40-yje pranešimų mokslinėse konferencijose, vykdė 4 mokslo projektus, parengė 2 mokomąsias priemones.

Prof. dr. Mindaugas Briedis Mykolo Romerio universitete dėsto nuo 2011 metų. Jis aktyviai bendradarbiauja su užsienio mokslininkais, paskelbė kelias dešimtis straipsnių religijos filosofijos, klasikinės fenomenologijos, taikomosios etikos bei medijų studijų klausimais. Pažymėtina kartu su prof. Algiu Mickūnu išleista monografija „Komunikacijos mokslas“ (2012). Pasaulinio garso filosofas A. Mickūnas iš Ohajo universiteto (JAV) – dažnas svečias MRU bei Filosofijos ir humanistikos institute.

Kiek anksčiau Filosofijos ir humanistikos institute dirbo garsus analtinės ir politinės filosofijos žinovas Algirdas Degutis, taip pat solidaus kultūros ir filosofijos žurnalo „Logos“ įkūrėja ir ilgametė vyriausioji redaktorė Dalia Stančienė.

Simboliška, jog tarnavimą valstybei ir visuomenei deklaruojančio Universiteto filosofų sąšauką užbaigia Nepriklausomybės Akto signataras, Atkuriamojo Seimo Pirmininko pavaduotojas prof. dr. Bronislovas Kuzmickas. Per sausio 13-osios žudynes jis buvo paskirtas atstovauti Lietuvai užsienyje. B. Kuzmickas taip pat buvo išrinktas į LR Seimą 1996–2000 m. kadencijai. Prie dabartinės Lietuvos valstybės ištakų stovėjęs žmogus Mykolo Romerio universitete beveik penkiolika metų dėstė filosofiją. Jis buvo pirmasis Universiteto Filosofijos katedros vedėjas. B. Kuzmickui priklauso originalūs katalikų ir moralės filosofijos tyrimų darbai, sovietiniais laikais jis aktyviai dalyvavo leidžiant garsiąją filosofijos istorijos chrestomatiją seriją, kuri atvėrė kelią klasikinių filosofijos tekstų studijoms ne vienai Lietuvos filosofų ir intelektualų kartai.

Politikos ir vadybos fakulteto strateginė orientacija į viešąjį valdymą pačiais įvairiausiai ir moderniausiai jo pavidalais didele dalimi suponuota to, jog fakulteto dėstytojų korpuse dera tam tikra pusiausvyra tarp teorinių žinių ir praktinės patirties. Šią pusiausvyrą palaiko ir aktyvus bendradarbiavimas su socialiniais partneriais. Politikos ir vadybos fakultetas turi vienokias ar kitokias bendradarbiavimo sutartis su aštuoniomis Lietuvos Respublikos ministerijomis ir su keliomis dešimtėmis savivaldybių. Ypač svarbiu laikytinas glaudus ilgametis bendradarbiavimas su Vidaus reikalų ministerijos Valstybės tarnybos departamentu ir Užsienio reikalų ministerija.

IŠ LIETUVOS ATGIMIMO KONSTITUCINIŲ APYBRAIŽŲ: LIETUVIŲ TAUTOS IR VALSTYBĖS SIMBOLIŲ ATKŪRIMAS

Juozas ŽILYS

Ižanginės mintys

Vėliavos, herbai, himnai turi ne tik politinę, bet ir teisinę reikšmę, bylojančią apie tautų kuriamų ar jau sukurtų valstybių istorinį tapatumą. Heraldikos ženklai, himnų žodžiai teigia apie atitinkamose teritorijose gyvenančių tautų kultūrinės tradicijas, dvasines vertybes. Jie visada buvo reikšmingas emocinis faktorius, telkiantis žmones ne tik laisvės kovose, bet ir kasdienybėje – pažymint reikšmingiausias tautos ir valstybės istorines datas. Nacionalinė, valstybinė simbolika nuolat primena savosios politinės būties ištakas ir esamybę.

Vėliavos, herbai tradiciškai įtvirtinami konstitucijose ar kituose aukščiausiosios galios teisės aktuose, nustatoma jų vartojimo tvarka. Tai reiškia, kad valstybės oficialiai pripažinti heraldikos ženklai gali būti keičiami tik ypatingais atvejais, kai vyksta visa apimančios transformacijos visuomenėje ir valstybėje.

Naujausių laikų Lietuvos valstybingumo istorija susijusi su XX a. pabaigoje kilusia lietuvių tautos Atgimimo banga. Tada viešai masiniuose žmonių susirinkimuose, spaudoje prabilta apie dramatiškus istorinius faktus ir įvykius, nulėmusius visuomenės ir valstybės likimą, apie sovietų imperijos įvykdytą Lietuvos okupaciją, aneksiją, apie jėga primestą politinę, teisinę, socialinę sanklodą bei represyvią ideologiją, kuria siekta brutaliai sunaikinti Lietuvos valstybingumo, kultūros tradicijas, deformuoti lietuvių tautos istorinę politinę atmintį.

To laikotarpio politinių įvykių, reiškinų sraute išskirtinai paminėtinas valingas žmonių reikalavimas atkurti ir viešai pripažinti lietuvių tautos

ir valstybės tapatumą ženklinančius simbolius – Trispalvę, Vytį, V. Kudirkos „Tautiška giesmė“. Reikėtų pabrėžti ir tai, kad istorinė tautinė simbolika dar iki tol, kai ji buvo oficialiai leista, pradėta naudoti gausiuose mitinguose, kituose masiniuose renginiuose. Galima tarti, kad 1988 m. Lietuvos vėliava, Vytis, Gediminaičių stulpai, nepriklausomos Lietuvos himnas, giesmės ir dainos išsiveržė iš pogrindžio, o administracija jau buvo bejėgė suvaldyti šį proveržį. Represijos, kurios iki tol buvo taikomos iškėlusiems vėliavas ar prisiminusiems patriotines melodijas, buvo nebeįmanomos.

Spaudžiant visuomenei Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1988 m. spalio 6 d. priėmė nutarimą, kuriuo įteisino geltonos, žalios ir raudonos spalvų derinio naudojimą viešajame gyvenime. Tuo nutarimu oficialiai pripažinta ir tai, kad istoriškai susiformavusiais lietuvių nacionaliniais simboliais laikytini Vyčio ir Gediminaičių stulpų atvaizdai, naudotina ir atliktina V. Kudirkos „Tautiška giesmė“. Taip tartum buvo nubrėžta riba, atskirianti praeitį ir ateitį – leista tai, kas iki tol buvo draudžiama ir vertinama kaip priešiška, kenkėjiška veikla, kuria kėsinama sugriauti egzistavusios sovietinės sistemos pamatus.

Nors tuo metu būta įvairių nuomonių ir diskusijų, ar legitimizuotus tautinius simbolius reikia pripažinti ir valstybiniais, tačiau Aukščiausioji Taryba nedelsdama 1988 m. lapkričio 18 d. priėmė įstatymą, kuriuo pakeitė galiojusios Konstitucijos 168 ir 169 straipsnius ir, pakeitus primes-tą Lietuvai simboliką, įtvirtino, kad valstybinė vėliava yra tautinė vėliava, t. y. istorinė Trispalvė. Konstitucijoje paskelbta, kad valstybinis himnas yra V. Kudirkos „Tautiška giesmė“.

Oficialiai pripažinus Trispalvę valstybine vėliava, o „Tautiška giesmė“ – valstybiniu himnu, tada dar nebuvo pakeistas galiojusios Konstitucijos straipsnis dėl sovietinio herbo. Ši situacija tęsėsi iki 1990 m. kovo 11-osios, kai Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, dar prieš priimdama Aktą „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“, įstatymu paskelbė, kad Lietuvos valstybinis herbas ir ženklas yra Vytis.

Siekiant visapusiškiau suvokti Lietuvos valstybės oficialiųjų simbolių, kurie nustatyti ir įtvirtinti šiuolaikinėje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, istorines ištakas, taip pat ir jų politines, socialines prasmes, neišvengiamai reikia atsigręžti į tolimesnę ir artimesnę praeitį. Istoriniai reiškiniai, juos apibendrinančios įžvalgos byloja ne tik apie Lietuvos heraldikos ženk-lų kilmę, bei ir apie jų vaidmenį lietuvių tautos laisvės kovose.

Lietuvos heraldikos simboliai istorinėse reminiscencijose

Lietuvos istorinės vėliavos, herbai aprašyti istorikų veikaluose¹. Teigiama, kad XIV a. Didžiojo Kunigaikščio Algirdo antspaudoose vaizduotas raitelis, kurį perėmė Jogaila, vėliau – Vytautas ir kiti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovai. Būtent Vytauto valdymo laikais raitelis tapo jo sukurtos milžiniškos valstybės – LDK – herbu. Vytauto antspaude vaizduotas valdovas, apsuptas jam priklausančių žemių herbais, vienoje rankoje laikė kunigaikščio valdžią rodantį kalaviją, kitoje iškėlęs skydą su raitelio atvaizdu. Pasak istorikų, pirmą kartą Lietuvos vėliavas aprašė J. Długašas. Jis mini, kad Žalgirio mūšyje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės, vadovaujamos Vytauto, pulkai turėjo raudonas vėliavas, o ant jų vaizduotas šarvuotas karžygys su iškeltu kalaviju, jojantis ant balto, kartais juodo, bėro arba obuolmušio žirgo.

LDK vėliavos ir herbai išnyko tada, kai 1795 m. Lietuvos ir Lenkijos valstybę galutinai pasidalijo Austrija, Prūsija ir Rusija. Carinės Rusijos imperija, kuriai atiteko didžioji LDK teritorijos dalis, naikino buvusios valstybės paveldą ir, aišku, visa tai, kas galėjo priminti apie egzistavusią galingą valstybę.

XIX a. didžiuosiuose sukilimuose prieš carinę Rusijos imperiją buvo naudojamos įvairių spalvų derinių vėliavos. 1794 m. sukilimo metu Tado Kosčiuškos vadovaujami Vilniaus gvardiečiai segėjo juosteles su mėlyna ir žalia spalvomis. Mėlyna reiškė pastovumą, žalia – viltį. 1830–1931 m. tarp sukilėlių buvo populiarus mėlynos, baltos, raudonos spalvų derinys, kurio mėlyna spalva simbolizavo Lietuvą, o balta ir raudona Lenkiją. Nors Lenkijoje buvo nutarta Lenkijos karalystės ir LDK spalvomis laikyti baltą ir raudoną, tačiau vieni sukilėliai dėvėjo baltą ir raudoną, kiti, įsitikinę, kad tai – aristokratijos ir monarchijos spalvos, segėjo baltą, raudoną ir mėlynas kokardas. Šios spalvos vyravo ir sukilėlių vėliavose.

XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais Lietuvoje kilo etnokultūrinis sąjūdis, kurio pagrindiniai tikslais buvo gaivinti lietuvių tautos istorinę atmintį, papročius, kalbą, šviesti žmones. Kylantis judėjimas įgijo įvairius pavadinimus – lietuvių tautinis sąjūdis, tautinio atgimimo sąjūdis, lituanistinis

¹ Kiaupienė, J.; Petrauskas, R. *Lietuvos istorija*. IV tomas. Vilnius: Baltos lankos, 2009; *Lietuvos heraldika*. Parengė Edmundas Rimša. Vilnius: Baltos lankos, 2008.

sąjūdis, žemaičių-lietuvių tautinis kultūrinis sąjūdis. Judėjimas palaipsniui pradėjo kelti lietuvių tautos politinės laisvės siekius, o tai sutapo su procesais, vykusiais ir kituose Europos kraštuose. Lietuvių tautinės savimovės pakilimą lydėjo vėliavos, giesmės ir kiti heraldikos ženklai, kurie telkė žmones kovoje dėl laisvės.

Dar prieš tai buvo žinoma Mažosios Lietuvos žalia, balta ir raudona vėliava. Ją naudojo Karaliaučiaus studentų korporacija „Lituanija“, Birutės draugija Tilžėje. XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžioje tautinę vėliavą bandė sukurti lietuvių išeivija JAV. Ten įvairiu mastu buvo paplitusios trispalvės vėliavos. Jose derintos raudona-geltona-mėlyna, kitais atvejais – raudona-žalia-geltona bei žalia-balta-raudona spalvos.

Tautinės vėliavos, kad ir kur jos buvo išskleidžiamos, visada simbolizavo lietuvių tautos telkimąsi kovoje prieš carinės Rusijos imperijos priespaudą, prieš rusifikavimą ir polonizaciją. Jos vienijo įvairių socialinių sluoksnių žmones, kurie buvo pasiryžę priešintis lietuvių tautos engimui ir kurti savarankišką politinę socialinę ateitį. Štai vienas fragmentas, bylojantis apie XX a. pradžios aktualijas. Prelato Adomo Jakšto lenkų kalba išleistoje brošiūroje „Lietuvių balsas“ (1902 m.), kurioje sulenkėjusi bajorija buvo raginama jungtis prie lietuvių tautinio atgimimo, buvo rašoma: „(...) Bajorų kilmingumą lietuviai pripažinsią, bajorai gausią priderančią vietą tautoje, tik turi stoti po tautiškosios Lietuvos vėliava. Jei jie ateisią po lietuviškąją vėliava, lietuviai juos priimsią su išskėstomis rankomis, jei nueisią po Lenkijos vėliava – jų neprakeiksią, tik, jei bandysią veikti lenkybės naudai lietuvių tarpe – jie būsią laikomi tautos priešais ir su jais būsią kovojama.“²

Lietuvių tautos istorinėje atmintyje išliko heraldikos ženklai, kurie buvo naudojami LDK laikotarpiu ir, visų pirma, – ant žirgo jojantis karžygys su iškeltu kalaviju, Gediminaičių stulpai. Istorikai tvirtina, kad XIX a. pabaigoje „Vyčio“ terminą pasiūlė Simonas Daukantas. Jis „vyčiais“ vadino Lietuvos bajorus raitelius, riterius. 1884 m. laikraštyje „Aušra“ Mikalojus Akelaitis rašė apie Lietuvos herbą – Vitį. Šis pavadinimas kilo iš sąvokų „vyti“, „persekioti“³.

² Cituojama pagal: Šapoka, A. *Lietuvos istorija*. Kaunas: Švietimo ministerijos KLK leidinys, 1936, p. 525.

³ *Lietuvos heraldika*. Parengė Edmundas Rimša, p. 20.

Lietuvos valstybės šiuolaikinio himno istorinės ištakos taip pat glūdi XIX a. kilusiam lietuvių tautiniame sąjūdyje. Tuo metu Seinų seminarijos klierikai manė, kad Adomo Mickevičiaus poemos „Ponas Tadas“ eilės, prasideančios žodžiais „Tėvyne Lietuva, tu kaip sveikata“ gali būti laikomos lietuvišku himnu. Ši giesmė sugiedota 1888 m. Amerikos lietuvių suvažiavime. Tarp Amerikos lietuvių plito ir kitos į tautos himną pretenduojančios giesmės: „Tu Lietuva, tu mieliausia mūsų motinė“ (Antano Baranausko eilės), „Kur bėga Šešupė“ (žodžiai Maironio, muzika Česlovo Sasnausko). Jurgio Zauerveino „Jaunųjų lietuvininkų giesmelė“ arba „Lietuviais esame mes gimę“ pirmą kartą sugiedota 1896 m. Tilžėje. Dabartinio Lietuvos valstybės himno „Tautiškos giesmės“ autorius – Vincas Kudirka, jo sukurtas tekstas su gaidomis buvo išspausdintas 1898 m. „Varpo“ laikraštyje.

Atgavus lietuviškosios spaudos teises „Tautiška giesmė“ vis labiau plito lietuvių kultūros ir kituose renginiuose, ji sugiedota 1905 m. birželio 6 d. Vilniaus miesto teatre, himnas atliktas koncerte Didžiojo Vilniaus Seimo išvakarėse.

Vienas reikšmingiausių įvykių, ženklinantis lietuvių tautos laisvės kovas, buvo Lietuvių suvažiavimas Vilniuje, vykęs 1905 m. gruodžio 4–5 dienomis. Vėliau jis buvo pavadintas Didžiuoju Vilniaus seimu. Jo dalyviai svarstė Lietuvos savivaldos, autonomijos idėjas. Be visų kitų klausimų, buvo diskutuota ir dėl Lietuvos tautinės vėliavos. Jonas Basanavičius buvo įsitikinęs, kad labiausiai tiktų LDK vėliava – raudona su baltu Vyčiu. Tačiau dauguma Seimo dalyvių jam nepritarė. Motyvuota tuo, kad reikia atskirti tautinę vėliavą nuo valstybinės, taip pat ir tuo, kad raudonos vėliavos asocijavosi su revoliucinio judėjimo vėliavomis.

Diskusija dėl vėliavos atsinaujino 1917 m. vasarą, kai lietuvių visuomenės veikėjų pasitarimuose pas J. Basanavičių buvo nutarta vėliavos spalvų ieškoti tautiniuose audiniuose – juostose ir pan. Nors J. Basanavičius ir vėl siūlė vėliavą su baltu raiteliu raudoname fone, tačiau dauguma ieškojo kitų variantų. Dailininkas Antanas Žmuidzinavičius parengė raudonos ir žalios spalvų derinį, nes, pasak jo, šios spalvos yra populiariausios lietuvių liaudies mene ir tradicijose.

Polemika dėl vėliavos tęsėsi 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Vilniuje vykusioje Lietuvių konferencijoje, kurioje ir vėl svarstytas Lietuvos politinės ateities klausimas. Vilniaus teatro salė, kurioje vyko konferencija, buvo iš-

puošta tautinėmis vėliavomis, kuriose vyravo raudonos ir žalios spalvos. Tačiau daug kam atrodė, kad toks derinys yra niūrus ir todėl nepriimtinas.

Konferencijos 1917 m. rugsėjo 22 d. posėdžio protokole fiksuojama: „T. Daugirdas referuoja apie tautinį Lietuvos ženklą. Nurodo tris spalvas: aukštai žalią, vidury baltą, apačioje raudoną. Antroji rūšis – žalia su raudona geresnė, kaip dominuojančios spalvos mūsų dailėje. Pataria siaurą geltoną juostą tarp tų dviejų spalvų. Apie Vytį pateikiama susirinkimui pranešėjo brošiūra. J. Šaulio pasiūlymu susirinkimas nutaria sprendimą dėl Vyties palikti ateities valstybei, dabar gi tarti apie spalvas. A. Žmuidzinavičius, minėdamas Lietuvos ženklus, nurodo „stulpų“ pavyzdį, istoriškai jį pamatuodamas. Spalvų klausime referentas stovi už raudonai-žaliai, kaipo meilės ir vilties išreiškimą. Pranešimus papildo dr. Pietaris, J. Vienožinskis. Susirinkimo nutarimu spalvų klausimas, dr.-ui Pietariui pasiūlius, pavedamas komisijai, kurios parinkimas priklausys Tautos Tarybai.“⁴

Lietuvių konferencijoje 1917 m. rugsėjo 21 d. buvo išrinkta 20 asmenų Krašto Taryba, kuri, pasivadinusį Lietuvos Taryba, 1918 m. vasario 16 d. priėmė Nepriklausomybės Aktą. Šiuo Aktu paskelbta, kad atstatoma nepriklausoma, demokratiniais pamatais sutvarkyta Lietuvos valstybė su sostine Vilniuje ir kad ši valstybė atskiriama nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis. Pareikšta ir apie tai, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalės galutinai nustatyti kuo greičiau sušauktas, demokratinio būdu visų jos gyventojų išrinktas Steigiamasis Seimas.

Lietuvos Taryba, be visų kitų valstybės kūrimo darbų, rūpinosi ir oficialių valstybės simbolių teisiniu įtvirtinimu. Tuo reikalu buvo sudaryta Tarybos Prezidiumo komisija, kurios sudėtyje buvo J. Basanavičius, A. Žmuidzinavičius ir T. Daugirdas. 1918 m. balandžio 25 d. Tarybos posėdyje buvo vienbalsiai patvirtinta, kad tautiškoji vėliava turėtų susidėti „iš raudonos spalvos apačioje, žalios viduryje ir geltonos viršuje. Senoviškasis lietuvių tautos ženklas – Vytis ant raudono lauko turėtų būti viršuje, kairiajame vėliavos kampe arba jos viduryje talpinamas“. J. Basanavičius

⁴ Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918. Sud. A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 82.

paminėjo, kad Komisija „nenusprendė valstybės vėliavos. Ta vėliava buvo raudona su Vytimi“⁵.

Tame pačiame posėdyje buvo nutarta Trispalvę nieko nelaukiant iškelti „ant pilies kalno“. Gavus Vokietijos okupacinės valdžios leidimą Gedimino pilies bokšte suplevėsavo Trispalvė, o Vokietijos vėliava buvo nuleista. Tačiau tuo viskas nepasibaigė. Vokiečiai persigalvojo ir vėl į bokštą sugrąžino savąją vėliavą, o Trispalvę leido iškelti ne tokioje pagarbioje vietoje – greta Vokietijos vėliavos ar žemiau jos. Lietuvos Tarybos Prezidiumui toks sprendimas buvo nepriimtinas ir todėl Gedimino kalno pilies bokšte beliko Lietuvą okupuojančios valstybės – Vokietijos vėliava.

Nors tada politiniais sumetimais ir buvo atsisakyta išskleisti vėliavą Gedimino kalne, tačiau tautinė vėliava jau plevėsavo Vilniuje, Lietuvos miestuose ir miesteliuose. Petras Klimas savo prisiminimuose rašo: „Prezidiumui grįžus iš pokalbių Berlyne, spalio 28 d. buvo sušaukta Taryba, kuri pirmiausia susirūpino pagrindiniais, kad ir laikiniais, valstybės tvarkymo įstatymais arba tikriau – principais (čia turėta galvoje 1918 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatinių Dėsnių rengimo pradžia. – J. Ž.). Pirmą kartą ant rūmų suplevėsavo valstybinė vėliava: geltona, žalia, raudona. Tai buvo tada Vilniuje Jurgio pr. Nr. 13. Sujudo, tartum atgijo sostinė lietuvių širdyse: visi, kurie seniau čia buvo ir kurie miniomis grįžo iš Rusijos, subruzdavo, smelkdamiesi į darbą kiekvienas savo srityje (...) Spietėsi ir būrėsi taip pat įvairios srovės ir partijos, svarstydamos būsimosios vyriausybės sudarymą.“⁶

1919 m. sausio 1 d. vokiečiams pasitraukus iš Vilniaus, Vilniaus komendanto K. Škirpos iniciatyva Lietuvos trispalvė antrą kartą iškelta Gedimino pilies bokšte. Ji plevėsavo iki sausio 6 d., kai Vilnių užėmė Raudonoji armija. Apie tai byloja K. Škirpos autentiški prisiminimai⁷.

Valstybės ženkle klausimas savaime iškilo kuriant nepriklausomos valstybės politinius, teisinius pagrindus. 1918 m. liepos 11 d. Lietuvos Tarybos posėdyje po aktyvių diskusijų buvo priimta tokia rezoliucija: „Lie-

⁵ Ten pat, p. 236.

⁶ Klimas, P. *Iš mano atsiminimų*. Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, 1990, p. 161, 162.

⁷ Būtėnas, J.; Mackevičius, M. *Mykolas Sleževičius: advokatas ir politikas*. Monografija. Vilnius: Lietuvių rašytojų sąjungos leidykla, 1995, p. 98, 99.

tuvos Tarybai paskelbus ir Vokietijos valstybei pripažinus Lietuvą nepriklausoma valstybe, Lietuvos Taryba, konstatuodama juridinį faktą ir naudodamasi priderama jai teise, nutarė: toliau vadintis „Lietuvos Valstybės Taryba“⁸. Posėdyje J. Šernas referavo apie tai, kaip turi būti naudojamas valstybės ženklas antspaudoose. Siekdami autentiškumo pacituosime jo kalbą: „Yra įstaigų valstybinių ir privačių. Pirmosios visur vartoja savo valstybės ženklą, antrosios ne. Mūsų valstybinės įstaigos privalo turėti antspaudą su Vyčiu. Dabar gi visos, ne tik įstaigos, bet ir draugijos, jaunuomenės ir vartotojų, laikraščių administracijos, kas tik nori tą valstybinį ženklą dedas. Nebuvo reikalo tai ginti, reikėjo tik džiaugtis, kad savo ženklo neužmiršta. Dabar kas kita: dabar ta teisė turi būti palikta tik valstybei, valstybinėms institucijoms. Tai Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas mano jau atėjus laiką Vyčiu besinaudoti tik toms įstaigoms, o ne privačioms, kad ir rimtoms, iš kurių tą teisę reikia atimti. Ne per prievartą, nes Taryba faktinai valdžios neturi. Tik autoritetingai paskelbus, kad nebevertotų.“

Svarstant šį pasiūlymą buvo pritarta Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumo pateiktam rezoliucijos projektui, kuriame skelbta: „Lietuvos Valstybės Taryba nustato, kad anspaudas su Lietuvos valstybės ženklu – Vytimi – pridera vien valstybinėms institucijoms ir kad privatinėms organizacijoms ar įstaigoms šita teisė nepriklauso.“⁹

Vėliau herbo projektus kūrė T. Daugirdas, A. Žmuidzinavičius. Greta jų sukurtų buvo naudojami Adomo Varno, Adomo Galdiko ir kitų herbo piešiniai. Labiausiai buvo paplitusi A. Žmuidzinavičiaus herbo versija.

Pažymėtina ir tai, kad atkurtos valstybės pirmuosiuose konstituciniuose aktuose nebuvo apibrėžti oficialūs valstybės simboliai. Vadovautasi jau minėtais Lietuvos Tarybos dokumentais, taip pat visuotinai pripažįstama tradicija dėl „Tautiškos giesmės“. Štai 1918 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniuose Dėsniuose skelbta tik tai, kad Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumo žinioj yra Lietuvos Valstybės antspaudas¹⁰.

⁸ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*. Sud. A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 265, 266.

⁹ Ten pat, p. 266.

¹⁰ *Laikinosios Vyriausybės žinios*. Papildymas. 1918, Nr. 1-1(a).

1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Taryba priėmė ir paskelbė antrąjį laikinąjį konstitucinį aktą – Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatinius Dėsnius¹¹. Atsižvelgiant į tai, kad pagal šiuos Dėsnius buvo įsteigta ir pradėjo funkcionuoti Valstybės Prezidento institucija, buvo numatyta, kad „Valstybės Prezidento žinioje yra Lietuvos Valstybės antspaudas“. Beje, tuo metu Lietuvos Valstybės Taryba aprobavo ir raudoną vėliavą su baltu Vyčiu vienoje pusėje ir Gediminaičių stulpais kitoje. Ji buvo naudojama kaip Respublikos Prezidento vėliava.

Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje, kurią 1920 m. birželio 10 d. patvirtino Steigiamasis Seimas¹², taip pat nebuvo paskelbta apie Lietuvos valstybės vėliavą, himną, herbą, nors vėliava, herbo atvaizdai puošė Steigiamojo Seimo posėdžių salę, giedota „Tautiška giesmė“.

Beje, 1920 m. gegužės 15 d., kai Steigiamasis Seimas rinkosi į pirmuosius posėdžius, Kaunas tiesiog skendo vėliavų mariose. Juozas Tumas Vaižgantas rašė: „Kauniečių ūpas buvo toks, lyg kažin kas mistiška, slaptinga tą dieną darysis. Ir be to žalias Kaunas šiandie paskendo žalėsiuose, trispalvėse vėliavose, kurių gražumui, skaistumui jokia pasaulio vėliava neprilygsta. Garbės vartus statė mūsų dailininkai. Tad ties miesto sodu, kur teatras, pirmųjų posėdžių vieta, aukščiausi stiebai. Tarp jų teka raudona saulė; joje baltas Lietuvos Vytis. Aplink saulę iš tolo trykšta sieksniniai geltoni spinduliai. Iš šalių parašai: „Valio Steigiamasis Seimas! Valio nepriklausomoji Lietuva! Valio jos Gynėjai!“ Tai puikus dailininko Žmuidzino (Žmuidzinavičiaus – J. Ž.) darbas. Antrieji labiausiai imponuojantys vartai, tai iš Vilniaus į Malūnų gatvę. Aštuonetas baltų, niekuo nepadabintų obeliskų tik su mažomis vėliavėlėmis ir tinklu plonų vainikų viršuje; lyg lietuvaitės „sodelis“ palubėje. Vartai tiesiog imponavo klasišku savo paprastumu. Tai puikus dailininko Rimšos darbas. Pradžioje Laisvės alėjos iš Vilniaus gatvės dvi didžiausios arkos iš lentų – Šimonies darbo. Vartai Laisvės alėjos nuo Įgulos bažnyčios – Galdiko darbo, ir kiek galima buvo greituoju padaryti, neturint pakankamai darbininkų, ypač vainikų pynėjų, buvo elegantiški.“¹³

¹¹ Priedėlis prie *Laikinosios Vyriausybės žinių*. 1919, Nr. 6-24 a.

¹² *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1920, Nr. 37-407.

¹³ Cituojama pagal: Daugirdaitė-Sruogienė, V. *Lietuvos Steigiamasis Seimas*. 1-oji dalis. New York: 1975, p. 52.

1922 m. rugpjūčio 1 d. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje, kurią priėmė Steigiamasis Seimas, pirmą kartą konstituciniu lygmeniu paskelbta, kad „Valstybės spalvos: geltona-žalia-raudona. Valstybės ženklas – balta Vytis raudoname dugne“. Analogiška nuostata buvo ir 1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje¹⁴.

1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijoje šiek tiek pakoreguotas valstybės ženklų aprašymas ir nustatyta: „Valstybės ženklas – baltas Vytis raudoname lauke. Tautinės spalvos – geltona-žalia-raudona. Valstybės ženklas, tautinė vėliava ir jų vartojimas nustatomi įstatymu. Lietuvos kraštai ir miestai gali turėti savo ženklus, numatomus įstatymu.“¹⁵

Nepriklausomybės laikotarpiu polemizuota dėl Lietuvos valstybės oficialių ženklų, t. y. dėl herbo ir vėliavos. Štai buvo kritikuojama A. Žmuidzinavičiaus herbo versija. 1929 m. buvo sudaryta speciali komisija, kuriai buvo pavesta pateikti pasiūlymus dėl herbo (Vladas Nagevičius, Paulius Galaunė, Mstislavas Dobužinskis, Ignas Jonynas, Augustinas Janulaitis ir kt.). Diskutuota ir dėl vėliavos spalvų bei jų derinio. Siūlyta geltoną juostą dėti į vidurį, nes to neva reikalauja heraldikos dėsniai. Kiti buvo už tai, kad tinkamiausios yra Mažosios Lietuvos žalios, baltos ir raudonos spalvos. M. Dobužinskis primygtinai siūlė geltoną, raudoną ir baltą arba baltą, raudoną ir geltoną vėliavą, t. y. suderinti vėliavos spalvas su jo sukurto herbo spalvomis. Projektuota net statmenų juostų žalia, balta ir žalia vėliava su raudonu dvigubu kryžiumi viduryje. 1940 m. gegužės 8 d. Valstybės herbo komisija pateikė Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai pasiūlymą dėl vėliavos naujų spalvų derinio (geltona, raudona ir balta), kuri rėmėsi M. Dobužinskio idėjomis. Vienoje vėliavos pusėje turėjo būti pavaizduotas Vytis, o kitoje – Gediminaičių stulpai.

Šios idėjos nebuvo įgyvendintos, nes Lietuvos visuomenės ir valstybės laisvą politinę ir socialinę raidą nutraukė 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungos įvykdyta Lietuvos okupacija ir vėlesnė aneksija. Iš karto imtasi naikinti valstybės organizacinius pagrindus ir visa tai, kas bylojo apie nepriklausomą respubliką.

Pagal 1940 m. rugpjūčio 25 d. kvazikonstituciją, įtvirtinusią sovietizuotos Lietuvos politinio administravimo būdą, buvo ne tik sugriauti Lie-

¹⁴ *Vyriausybės žinios*.1928, Nr. 275-1778.

¹⁵ *Vyriausybės žinios*.1938, Nr. 608-427A.

tuvos Respublikos politiniai, teisiniai pamatai, bet ir pakeisti jos oficialieji ženklai – herbas ir vėliava. Joje nustatyta, kad „Lietuvos TSR“ herbas susideda iš auksinių pjautuvo ir kūjo baltame fone saulės spinduliuose, apgaubtų varpomis bei ąžuolo lapais su užrašu lietuvių ir rusų kalbomis: „Visų šalių proletarai, vienykitės!“ Viršutinėje ženklo dalyje buvo penkiakampė žvaigždė, o apatinėje jo dalyje raidės „LTSR“. „Lietuvos TSR“ vėliava buvo raudonas audeklas, kurio kairiajame viršutiniame kampe, prie koto, atvaizduotas auksinis pjautuvas su kūju, o viršum jų – užrašas aukso raidėmis: „Lietuvos TSR“. Tokia vėliava buvo naudojama okupuotoje ir aneksuotoje Lietuvoje ir po Antrojo pasaulinio karo iki 1953 m., kai, pakeitus konstituciją, buvo paskelbta, jog vėliavą sudaro trys spalvos: viršutinė – raudona, vidurinė – balta, žemutinė – žalia. Vėliavoje buvo atvaizduoti auksiniai pjautuvas ir kūjis, o virš jų – raudona penkiakampė žvaigždė.

V. Kudirkos „Tautiškos giesmės“ likimas buvo šiek tiek kitoks. Okupaciniu laikotarpiu Giesmė oficialiai nebuvo uždrausta. Tačiau, nesant jokie patvirtinto sovietinės Lietuvos himno, teksto, politinio pobūdžio renginiuose buvo atliekamas „proletariato himnas“ – „Internacionalas“, arba Sovietų Sąjungos himnas, kuris, beje, ilgą laiką buvo be žodžių ir išklausomas tik kaip muzikinė melodija. 1950 m. liepos 15 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas patvirtino Antano Venclovos himno tekstą, kuris prasidėjo žodžiais: „Tarybinę Lietuvą liaudis sukūrė“ bei Balio Dvariono ir Jono Švedo sukurtą muziką. Nuo tada ir „Tautiškos giesmės“ atlikimas vertintas kaip priešiškas veiksmas politinei santvarkai.

Baudžiamosios ir administracinės sankcijos ir kitokios „poveikio priemonės“ buvo taikomos ir už Lietuvos istorinių ženklų – Vyčio, Gediminaičių stulpų, dvigubo kryžiaus, Trispalvės laikymą, o tuo labiau – už viešą demonstravimą. Buvo budriai stebima ir griežtai kontroliuojama ir tai, kad valstybinių ir visuomeninių organų, organizacijų ir pareigūnų vėliavose, gairėlose, ženkleliuose nebūtų jokių sąsajų su istoriniais Lietuvos ženklais ir spalvomis. Galiojo Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1981 m. liepos 29 d. įsakas, pagal kurį visos tokios vėliavos ir gairėlės turėjo būti patvirtintos Ministrų Tarybos nustatyta tvarka, o ji privalėjo remtis SSRS Ministrų Tarybos atitinkamu teisės aktu¹⁶.

¹⁶ Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1981, Nr. 21-267.

Istoriniai heraldikos ženklai ir vėl atgimstančioje Lietuvoje

Nors politinėmis ir teisinėmis represijomis ir buvo siekiama iš lietuvių tautos istorinės atminties ištrinti ženklus, bylojančius apie Lietuvos politinę istoriją, nepriklausomą valstybę, apie buvusius jos raiškos simbolius, tačiau tokio tikslo nepasiekta. Apie Vytį, „Tautišką giesmę“, Trispalvę rašyta pogrindžio spaudoje. Žmonės išsaugojo senąsias trispalves, kitus tautos ir nepriklausomos valstybės heraldikos ženklus per visą okupacijos ir aneksijos laikotarpį.

Praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje buvusioje sovietinėje imperijoje pradėtos reformos, kurios savaime aktualizavo politines, teisinės sanklodos problemas. Paskelbus apie vadinamąją *viešumo principą* visuomeniniame gyvenime Lietuvoje imtasi plačiai diskutuoti ir atvirai prabilta apie 1940 m. įvykdytą Lietuvos sovietinę okupaciją, aneksiją, apie dramatiškus pokario metus – ginkluotą rezistenciją, žmonių trėmimus į Sibirą, apie svetimos jėgos primestą politinę, socialinę, ideologinę sistemą ir jos padarinius. Demokratinės raidos tendencijos suponavo prielaidas prabilti iš esmės apie viską ir, aišku, apie istorines Lietuvos spalvas, ženklus, giesmes ir dainas.

Demokratinio laisvėjimo, politinio pliuralizmo idėjos 1988 m. nebesuvaldomai išsiveržė į viešumą, reikštos viešuose renginiuose, tūkstantiniuose Lietuvos žmonių susirinkimuose, mitinguose. Nors tų metų pradžioje Lietuvos partinės, administracinės institucijos dar ėmėsi veiksmų, kad nebūtų minima Vasario 16-oji, tačiau Lietuvos bažnyčiose ši data įvairiais būdais prisiminta. Ta intencija vyko pamaldos, sakyti pamokslai, organizuotos procesijos, giedota „Tautiška giesmė“, „Lietuva brangi“, lankytos kapinės, kuriose palaidotas J. Basanavičius, kiti Nepriklausomybės Akto signatarai, žymūs Lietuvos visuomenės, valstybės veikėjai¹⁷.

1988 m. dar prieš Vasario 16-ąją ir po jos Vilniaus ir kitų miestų bei rajonų centrų gatvėse, aikštėse, kapinėse budėjo milicininkai ir draugovinininkai. Respublikiniuose ir rajoniniuose laikraščiuose ir žurnaluose dar gerokai prieš jubiliejų buvo skelbiamos piktos publikacijos dėl Vasario

¹⁷ Plačiau apie tai: *Baltijos šalių kelias į nepriklausomybę. 1987–1989 metai*. Įvykių kronika. Sud. Vytautas Skuodis. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1997, p. 35, 36, 38, 39, 44.

16-osios, nepriklausomos Lietuvos valstybės simbolių. Lietuvos vyskupai dėl Vasario 16-osios buvo perspėti Aukščiausiosios Tarybos Prezidiume, kunigai ir bažnytinių komitetų nariai – rajonų Liaudies deputatų vykdomuosiuose komitetuose.

Lietuvos Laisvės Lygos iniciatyva 1988 m. gegužės 22 d. Vilniuje, Gedimino aikštėje, susirinko apie 3 tūkst. žmonių paminėti lietuvių trėmimus į Sibirą. Mitingo metu milicija per garsiakalbius transliavo trankią muziką, o susirinkusieji giedojo Lietuvos himną, „Lietuva brangi“. Kalbėta apie Stalino režimo nusikaltimus, reikalauta nubausti trėmimo iniciatorius ir vykdytojus, atlyginti tremtiniais nuostolius, birželio 14-ąją paskelbti tremties diena, Gedimino aikštėje pastatyti tremtinio paminklą. Vilniuje, Šv. Mikalojaus ir Šv. Teresės bažnyčiose buvo giedamas Lietuvos himnas, Kauno kunigų seminarijos bažnyčioje taip pat malda buvo prisiminta prieš 40 metų vykusią žmonių deportaciją ir sugiedotas Lietuvos himnas. Trėmimai pažymėti Telšių vyskupijos bažnyčiose¹⁸.

1988 m. birželio 25 d. Kaune įvyko demonstracija, pareikalavusi, kad valdžia nutrauktų statybas prie Šv. Gertrūdės bažnyčios. Mitingui vadavo klubas „Atgaja“ ir architektas Algirdas Kaušpėdas. Demonstracijoje iškeltos keturios trispalvės, sugiedotas Lietuvos himnas, „Lietuva brangi“¹⁹.

1988 m. birželio 3 d. Lietuvos mokslų akademijoje vykusiame visuomenės susirinkime gimė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, išrinkta Sąjūdžio iniciatyvinė grupė, kurios organizuojamuose mitinguose, demonstracijose vis dažniau iškildavo trispalvės, istoriniai Lietuvos ženklai. Štai Iniciatyvinės grupės sukviestame pirmajame mitinge prie Aukščiausiosios Tarybos pastato 1988 m. birželio 21 d. buvo protestuota dėl statybų Trakuose, kuriomis niokojami istoriniai paminklai. Kalbėtojai palietė ne tik šią konkrečią problemą, bet ir kultūros būklę, žmogaus teises ir laisves. Antanas Skučas prie Aukščiausiosios Tarybos atėjo su pirmąja Sąjūdžio vėliava: žaliame lauke geltoni Gediminaičių stulpai ir raudonas užrašas „Sąjūdis“. Tą vėliavą jis pats suprojektavo, o pasiuvo per naktį jo žmona²⁰.

Kelyje į tautinių simbolių grąžinimą viešajame gyvenime vienas reikšmingiausių įvykių buvo 1988 m. birželio 24 d. mitingas Vilniuje, Katedros

¹⁸ Ten pat, p. 55.

¹⁹ Ten pat, p. 67.

²⁰ Čepaitis, V. *Su Sąjūdžiu už Lietuvą*. Nuo 1988 06 03 iki 1990 03 11. Vilnius: Tvermė, 2006, p. 37.

aikštėje, kuri organizavo Sąjūdžio iniciatyvinę grupę. Pretekstas – palydėti į Maskvą SSKP XIX konferencijos delegatus nuo Lietuvos. Šioms *palydoms* įtemptai rengėsi Sąjūdžio iniciatyvinę grupę. Viena pagrindinių aktualijų buvo ta, kaip elgtis su tautine simbolika, kuri neišvengiamai bus demonstruojama, ir kokia bus valdžios reakcija. Bene ryškiausiai pasirošimą XIX partinės konferencijos delegatų palydoms aprašė Romualdas Ozolas dienoraštyje. Palydų išvakarėse LKP CK įvykusiame A. Čekuolio, K. Prunskienės, A. Juozaičio ir R. Ozolo susitikime su A. Brazausku bei L. Šepečiu svarstyta, „kas kalbės iš jų, kas iš mūsų, ką darysim su švilpimais, su vėliavom ir t. t. Juozaitis biure pasižadėjo mitingą vesti tobulai. O man tyliai sako: jie nesupranta, nuimt vėliavų nebus galima – jų bus tūkstančiai. Tada teks spręsti ir bandyti per mitingą vėliavą įteisinti kaip nacionalinę, galvoju aš. Nors statuso atstatymas mūsųose – ne toks jau paprastas reikalas“²¹.

Peripetijos dėl trispalvių, kurios išliko mitingo metu, baigėsi tuo, kad jame dalyvavusiems valdžios atstovams nebeliko jokios išeities, o tik stebėti, kaip aikštėje be jokio oficialaus leidimo pačios save legalizuoja trispalvės. R. Ozolas rašė: „(...) Bet valdžiai iš tribūnos lipti jau nebebuvo kaip (...) Kai suėjom, atsiskleidė nepaprastas vaizdas – žmonės nuo aikštės krašto lig krašto (...) Iš mūsų sužėrėjo tik Petkevičius, paaiškinęs ir vėliavą, ir himną kaip natūralius dalykus (...). Dar nesibaigus buvo aišku, kad vyksta niekada nebuvęs įvykis, pirmas po karo toks tautos vienijimasis, išėjimas į visuomeninį gyvenimą. Kai pagiedojo himną, tautinę giesmę, aikštė pasidarė kaip namai (...) Kai su Radžvilu išėjom, dar lynojo. Aikštėj dar būriavosi ganėtinai žmonių, dainavo. Sako, su vėliavom ir dainom taip ir patraukė prospektu.“²²

B. Genzelio atmintyje išliko toks mitingo fragmentas: „Žvelgiant iš tribūnos, atsivėrė įdomus peizažas: trispalvės ir M. Gorbačiovo portretai.“²³ V. Landsbergis mena: „Mitingo pradžioje buvo bekylantis konfliktas, nes kai kurie iš delegatų atsisakė lipti ant pakylės, jeigu bus iškeltos trispalvės. Baigiantis mitingui per garsiakalbius pradėtas groti Lietuvos himnas – jis pasigirdo viešai Lietuvoje pirmą kartą po 40 metų. Jauni žmonės bandė

²¹ Ozolas, R. *Žvaigždės blėsta auštant. Sugyvenimai, arba 1987–1990 metų dienoraščių puslapiai*. Vilnius: Vaga, 2007, p. 267.

²² Ten pat, p. 269, 270.

²³ Genzelis, B. *Sąjūdis. Priešistorė ir istorija*. Vilnius: Pradai, 1999, p. 77.

sekti, atrodė, nelabai žinomus žodžius, juos kartu giedoti, o vyresnieji springo ašaromis.²⁴ Kaip ir koku būdu buvo siuvasos vėliavos, kurios iškilo Katedros aikštėje, aprašyta A. Skučo prisiminimuose²⁵.

Vienas reikšmingiausių įvykių einant į tautinių simbolių atkūrimą buvo Pabaltijo studentų šventė „Gaudeamus X“, kuri vyko 1988 m. liepos 1–3 dienomis. Antrąją šventės dieną studentija, žygiuodama per Vilnių, dainavo tautines dainas, nešė Lietuvos, Latvijos ir Estijos tautines vėliavas. Šventės trečiąją, t. y. dainų, dieną Vingio parko estradoje ir tarp žiūrovų buvo daug lietuvių, latvių ir estų tautinių vėliavų – didelių ir mažų. Estų studentai, mojuodami vėliavomis ir pritariant žiūrovams, skandavo: „Esti, Latvia, Lietuva!“ Savo programą jie užbaigė Estijos tautiniu himnu, stovint visai publikai ir šventės dalyviams. Lietuviai programos pabaigoje sugiedojo „Lietuva brangi“. Baigdami šventę visų trijų tautų studentai, kaip ir programos pradžioje, sugiedojo „Gaudeamus“. Po uždarymo kalbų lietuvių studentai ėmė giedoti Lietuvos himną publikai pritariant. Po to ir latviai sugiedojo savąjį himną. Festivaliui pasibaigus studentai žygiavo į miesto centrą iki Gedimino aikštės. Šūkiams buvo reikalaujama Lietuvos suverenumo. Gedimino aikštėje, pasibaigus oficialiajai daliai, dainoms ir šokiams, buvo sugiedoti Lietuvos, Latvijos ir Estijos istoriniai himnai²⁶. Apie valdžios atstovų, dalyvavusių „Gaudeamus“ renginiuose, savijautą ir nerimą dėl galimų pasekmių rašė Lionginas Šepetys²⁷.

Tautiniai simboliai neformaliai buvo legalizuoti 1988 m. liepos 9 d. Vingio parke įvykusiame mitinge, kurį organizavo Sąjūdžio iniciatyvinė grupė ir kurio priežastis – sutikti Lietuvos delegatus, grįžusius iš SSKP XIX konferencijos. Prisiminimuose rašoma, kad Sąjūdžio iniciatyvinė grupė parengė Trispalvės iškėlimo Vingio parke scenarijų. Prie estrados buvo trys aukšti stiebai vėliavoms, tad kažkuris Iniciatyvinės grupės narių pasiūlė iš anksto pakabinti SSRS ir LTSR vėliavas, o į trečiąjį stiebą, iškilmingai giedant tautinę giesmę, mitingo metu pakelti didelę trispalvę. Apie

²⁴ Landsbergis, V. *Lūžis prie Baltijos. Politinė autobiografija*. Vilnius: Vaga, 1997, p. 112, 113.

²⁵ Skučas, A. A. *Pėstininko užrašai. Dokumentinis romanas*. Vilnius: „Valstybės žinios“, 2012, p. 31.

²⁶ *Baltijos šalių kelias į nepriklausomybę. 1987–1989 metai*. Įvykių kronika. Sud. Vytautas Skuodis. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, p. 69, 70.

²⁷ Šepetys, L. *Negeri užrašai. 1955–1990*. Vilnius: Žuvėdra, p. 333, 334.

tai, kad Sąjūdis mitinge pareikalautų įteisinti trispalvę, buvo pranešta LKP CK sekretoriui Lionginui Šepečiui. Inicijatyvinė grupė pateikė valdžiai savotišką ultimatumą: jei pirmas apie tautinės vėliavos įteisinimą prabilis CK sekretorius Algirdas Brazauskas, žadėjęs dalyvauti mitinge, didžioji vėliava bus pakelta, jam apie tai pareiškus; jei jis nutylės, ją įteisinti pareikalauts kalbėsiantis iš karto po jo R. Ozolas, kuris turėjo išdėstyti mitingo dalyviams Sąjūdžio veiklos programą. Kino studija pasiuvo didelę trispalvę, kuri turėjo pakilti iki vėliavos koto prie estrados. Operos ir baletų teatro dirbtuvės pagamino didžiulę Sąjūdžio emblemą su Gediminaičių stulpais, kuri turėjo būti pakabinta po Vingio parko estrados stogu. 30 000 egz. tiražu buvo atspausdinti lapeliai su V. Kudirkos „Tautiškos giesmės“ tekstu²⁸.

Po rašytojo Vytauto Petkevičiaus, kuris pradėjo šį žmonių susirinkimą, kalbėjęs A. Brazauskas pranešė, kad artimiausiu metu *partija ir vyriausybė* įteisins tautinę vėliavą. „Tai buvo kulminacinis mitingo momentas. Nuo estrados stogo nusileido ir suplevėsavo didžiulė trispalvė, o choras, kompozitoriui Julijui Juzeliūnui mostelėjęs, užtraukė „Tautinę giesmę“. Ją pagavo žmonės, visa iki laukymės vidurio nusidriekusi minia. Daugelis laikė rankose lapelius su tekstu, galbūt, pirmą kartą gyvenime giedodami savo valstybinį himną.“²⁹ Mitinge plevėsavo latvių, estų tautinės vėliavos, taip pat pirmą kartą po septyniasdešimt metų – balta baltarusių tautinė vėliava.

R. Ozolas mena: „Ir estradoj, ir aikštėj jau buvo daug plakatų, galybė vėliavų: ir didelių, ir mažyčių, senų ir naujų. Buvo ir raudonų su Vyčiu, ir žalių su jogailaičių kryžiumi, bet daugiausia trispalvių. Nepaprastas gražumas tų tamsiai raudonų ir žalių vėliavų, jos dar gražesnės už trispalves, saulėtam vėjuotam ore plaukstosi sidabro blyksniais. Žmonės be jokios baimės stovi su jomis mojuoja, patys ženkliukais ir juostelėm apsikarstę – pas-kui ir laikraščiai pažymėjo, kad trispalvė visų laikoma savaime suprantamu dalyku ir, matyt, šalia valstybinių mes turėsime ir nacionalinę vėliavą.“³⁰

²⁸ Čepaitis, V. *Su Sąjūdžiu už Lietuvą*. Nuo 1988 06 03 iki 1990 03 11. Vilnius: Tvermė, 2006, p. 52.

²⁹ Ten pat, p. 54.

³⁰ Ozolas, R. *Žvaigždės blėsta auštant. Sugyvenimai, arba 1987–1990 metų dienoraščių puslapiai*. Vilnius: Vaga, 2007, p. 286.

Nors vis dar nebuvo oficialaus valdžios akto, tartum įteisinančio tautinius simbolius, tačiau niekas nebesibaimino kelti trispalves, demonstruoti kitus tautinius simbolius, giedoti tautines giesmes ir dainas.

1988 m. liepos 1 d. Klaipėdoje Jūros šventės akcentas jau buvo tautinė vėliava. Liepos 13 d. Kapsuke (dabar Marijampolė) vykusiame masiniame žmonių susirinkime iškilmingai įnešta Trispalvė. Liepos 20 d. nuo Katedros varpinės Vilniuje startavo ekologinis dviratininkų žygis „Lietuva – mano namai“. Apie pusantro šimto dviratininkų kolona su trispalvėmis ir plakatais dvi savaites važiavo maršrutu Vilnius – Švenčionys – Ignalina – Sniečkus (dabar Visaginas) – Varniai – Plungė – Kretinga – Palanga – Klaipėda³¹. Vėliavos plevėsavo Kauno „Atgajos“ klubo organizuotame ekologiniame žygyje Nerimi ir Nemunu, Neries ir Nemuno santakoje rugpjūčio 4 d. Kaune. Dar išpūdingesnis žygis, skirtas jaunimui, buvo „Roko maršas“. Koncertuose-mitinguose sakytos patriotinės kalbos, scenos papuoštos tautine simbolika, o dainų tekstai – politiniai, kviečiantys į laisvę. 1988 m. rugsėjo 3 d. vyko bendra Lietuvos, Latvijos ir Estijos žaliųjų akcija jūrai gelbėti „Neteršk Lietuvos“. Sąjūdžiui, „Atgajos“ ir „Žemynos“ klubams pakvietus Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje žmonės sustojo prie Baltijos kranto ir susikibo rankomis. Lietuvoje prie Baltijos atvyko apie 100 tūkst., Latvijoje – 50 tūkst., Estijoje – 15 tūkst. žmonių. Rugsėjo 16–17 dienomis prie Ignalinos atominės elektrinės žalieji organizavo akciją „Gyvybės žiedas“. Prie kelio aplink elektrinę išsirikiavo gyva žmonių grandinė.

Nors Lietuvos žmonės, Lietuvos „Dainuojanti revoliucija“ iš esmės jau buvo priėmusi sprendimą dėl savųjų istorinių heraldikos ženklų, tačiau administracija vis dar kurį laiką dvejojo žengti neišvengiamą žingsnį ir priimti oficialų teisės aktą, kuriuo pripažintų lietuvių teises į Trispalvę, Vytį, „Tautišką giesmę“ ir kitus simbolius.

Spaudoje, kitose visuomenės informavimo priemonėse vis atkakliau sklido raginimai pripažinti tautinius simbolius. Dainius Juzėnas rašė: „(...) Tačiau nacionalinės Lietuvos trispalvės vartojimo sfera ligi šiol nėra juridiškai apibrėžta. Šios iniciatyvos turime imtis mes – Sąjūdis. LPS rėmimo grupės, pavieniai aktyvistai turėtų pasirūpinti, kad geltonai-žaliai-raudonos vėliavos sumirgėtų vasario 16 ir rugsėjo 8, o birželio 14 ir rugpjūčio 23

³¹ Plačiau apie tai: Balikienė, B. Žygeivio dienoraščio ištraukos. *Sąjūdžio žinios*. 1988 m. rugsėjo 14 d.

dienom – perrištos gedulingais juodais kaspinais. Vilniaus Aukštutinės pilies bokštas nėra vyriausybinė įstaiga, jo funkcija yra muziejinė, tai vienas reikšmingiausių ir brangiausių lietuvių tautos simbolių, mūsų valstybės ir sostinės lopšys. 1919, 1920, 1939 metais pilies bokšte iškeliama trispalvė kiekvienam lietuviui, visam pasauliui bylojo – amžiams Lietuva su Vilniumi! Mintys apie kalne plevėsuojančią tautinę vėliavą jau senokai plazda kiekvieno mūsų širdyje.³² Autorius siūlė Trispalvę iškelti Pilies bokšte spalio 28 d., t. y. tą dieną, kai 1939 m. Lietuvos kariuomenės Vilniaus rinktinė įžengė į grįžusią Lietuvos sostinę.

1988 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Laisvės Lyga surengė nesankcionuotą mitingą pasmerkti Vokietijos ir SSRS draugystės ir bendros sienos nustatymo sutartį, pasirašytą prieš 49 metus. Kareiviai, apsišarvavę metaliniais šalmis, skydais ir neperšaunamomis liemenėmis, priartėjo prie susirinkusiųjų ir pradėjo juos mušti guminėmis lazdomis. Nutraukus mitingą, o vėliau jį atnaujinus, kalbėtojai A. Andreika, kunigai R. Grigas, P. K. Kaščiukaitis, R. Puzonas, Z. Sabaliauskas pasisakė už visišką Lietuvos nepriklausomybę. Buvo pasiūlymų eiti prie Gedimino bokšto ir pakeisti Lietuvos TSR vėliavą į Trispalvę³³.

Šių ir kitų įvykių kontekstuose partinė ir viešoji administracija pagaliau ryžosi lemtingam sprendimui – 1988 m. spalio 6 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė įsaką „Dėl valstybinės, nacionalinės ir regionų simbolikos“³⁴. Įsako įžangoje, naudojant to meto tradicinius politinius, ideologinius šampus, preziumuota: „Didėjant žmonių visuomeniniam aktyvumui, plečiasi domėjimasis nacionaliniais ir regionų simboliais. Atgyja ir socialistinės visuomenės idealais įprasminamos senosios liaudies šventės, Motinos diena, Joninės, mirusių pagerbimo diena ir t. t. (...) Kryptingas ir išmintingas nacionalinių simbolių naudojimas praturtina kultūrinį gyvenimą, stiprina renginių emocinį poveikį. Nacionalinė ir regionų simbolika yra reikšminga istorinių kultūrinių vertybių dalis.“

Nustačius, kad geltonos, žalios ir raudonos spalvų derinys yra istoriškai susiformavusių lietuvių nacionalinių simbolių spalvinė išraiška, pa-

³² Juzėnas, D. Gedimino kalne. *Sąjūdžio žinios*. 1988 m. rugsėjo 14 d.

³³ Kšanavičius, A. *Lietuvos Atgimimo dienoraštis*. Kaunas: Žurnalo „Nemunas“ leidybinė grupė, 1998, p. 53.

³⁴ *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1988, Nr. 30-310.

skelbta, kad šios spalvos gali būti išreikštos vėliavose, gairėlose, emblemoje, ženkleliuose, taip pat kitomis formomis, o šių spalvų vėliavos gali būti naudojamos jaunimo, sporto draugijų, visuomeninių organizacijų renginiuose, dainų ir šokių švenčių metu bei kitomis progomis. Viena svarbiausių įsako nuostatų buvo ta, kad geltonos, žalios ir raudonos spalvų vėliava iškeliamą ant Gedimino pilies bokšto Vilniuje – nuolat. Buvo pakeisti valstybinės vėliavos nuostatai numatant, kad Pilies bokšte keliamą ne Lietuvos TSR vėliava, bet Trispalvė, pakoreguoti ir kiti teisės aktai³⁵.

Paskelbta ir apie tai, kad istoriškai susiformavusiais lietuvių nacionaliniais simboliais laikytini Vyčio ir Gedimainaičių stulpų atvaizdai, taip pat miestų ir rajonų herbai. Įvairiomis progomis atliktina V. Kudirkos „Tautiška giesmė“. Raginta, kad visuomeninės organizacijos, visuomenės informavimo priemonės turi ugdyti gyventojų pagarbą valstybiniams, nacionaliniams ir regionų simboliams, plačiau aiškinti jų prasmę ir turinį.

Po savaitės Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė dar vieną nutarimą, kuriuo reglamentavo nacionalinės ir regionų simbolikos naudojimo tvarką³⁶. Nurodyta, kad naudojant nacionalinę ir regioninę simboliką neturi būti ignoruojama valstybinė simbolika. Liaudies deputatų tarybų vykdomieji komitetai privalėjo kontroliuoti, kad būtų laikomasi valstybinės simbolikos naudojimo tvarkos, bet nebūtų varžomos ir gyventojų iniciatyvos naudoti nacionalinę simboliką. Miestų ir rajonų herbus vykdomieji komitetai derino su Respublikine heraldikos komisija.

Po šių dokumentų paskelbimo reikšmingiausias įvykis buvo Trispalvės iškėlimas Vilniuje, Gedimino pilies bokšte. 1988 m. spalio 9 dienai, kai Gedimino pilies bokšte turėjo būti nuleista Lietuvos TSR vėliava ir pakelta Trispalvė, ruošėsi tiek Sąjūdžio iniciatyvinė grupė, tiek ir valdžios institucijos. Atrodo, kad tada iniciatyvą perėmė Vilniaus miesto administracija³⁷. Mitingą Gedimino aikštėje pradėjęs Vilniaus miesto vykdomojo komiteto

³⁵ 1988 m. spalio 21 d. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos TSR valstybinės vėliavos nuostatų taikymo instrukcijos pakeitimo“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo ir Vyriausybės žinios*. 1988, Nr. 51-334.

³⁶ 1988 m. spalio 14 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas: „Dėl nacionalinės ir regionų simbolikos naudojimo tvarkos“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1988, Nr. 30-311.

³⁷ Plačiau apie tai žr.: Čepaitis, V. *Su Sąjūdžiu už Lietuvą*. Nuo 1988 06 03 iki 1990 03 11. Vilnius: Tvermė, 2006, p.102,103.

pirmininkas Algirdas Vileikis kalbėjo: „Kiekviena tauta turi brangias vietas. Mūsų tautai – tai Vilnius, Gedimino aikštė, Gedimino pilies bokštas. Nuo mažų dienų, piešdami ar matydami Gedimino pilies bokštą, įsivaizdavome Lietuvą ir Vilnių.“³⁸

Rašytojas V. Petkevičius, prisimindamas Lietuvos vėliavos istoriją, sakė: „Ir štai dabar, be jokių karų ir kraujo, tiktai sukauptus visą mūsų tautos valią, vienybę, susiklausymą ir ištikimybę mūsų garbingai praeičiai ši vėliava vėl pakyla į žiląjį Gedimino kalną, į mūsų valstybingumo, tautinio susipratimo ir tautinio orumo olimpą (...) Plevėsuok, Garbingoji Vėliava, mūsų tautos garbei ir laisvei, jos laimei ir siekiam, jos ateičiai ir tautų brolybei dar ilgus šimtus metų ir primink pasauliui Geležinio Vilko balsu, kad čia gyvena darbšti, senos kultūros ir išdidi lietuvių tauta. Plevėsuok ir savo šlamesiu palydėk kiekvieną mūsų žingsnį į laimę, tiesą ir šviesą.“

Architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis tarė: „(...) Ši diena yra istorinė. Tai mūsų tautos šventė, mūsų tautos pirmieji žingsniai į laisvę (...) Atsimenu, šitoj pačioj vietoj, aikštėj, mačiau, kaip buvo iškelta mūsų valstybinė vėliava. Tai buvo 1919 m. sausio pirmąją, kaip ir šiandien, dešimtą valandą. Iš širdies kartodamas Vinco Kudirkos žodžius, iš širdies prašau – Vienybės! Vienybės! Vienybė težydi mūsų širdyse.“

Poetas Juozas Nekrošius kvietė nusilenkti žemei, savo tautai, jos istorijai: „(...) Šios vėliavos iškėlimas yra susikaupimas, šios vėliavos iškėlimas yra išpažintis mūsų visų. Bet išrišimo mums niekas neduos veltui (...) Aš tikiu, aš noriu, kad tai vėliavai nusilenktų ne vien tiktai lietuviai, kad jai nusilenktų ir lenkas, ir žydas, ir rusas, ir ukrainietis. Ir jai nusilenks tada, jeigu mes tikrai būsim taurūs, jeigu mes būsim verti Lietuvos, mūsų ateities, mūsų istorijos.“

Filosofas Arvydas Juozaitis: „(...) Mes žinojome, mums sakė, kad istorija ir Dievas yra neregimi, kad jų mes nematome kasdieniniame gyvenime, prispausti vargų ir rūpesčių. Tačiau tautos ir valstybės vėliava yra Dievo ir Istorijos ženklas šioje žemėje. Ir nuo šiandien mes esame Tauta ir Valstybė.“

Poetas Justinas Marcinkevičius: „(...) priklausau tai Lietuvos žmonių kartai, kuri vaikystėje skandavo: „Mes be Vilniaus nenurimsim...“; o pas-

³⁸ Apie mitinge pasakytas kalbas žr.: *Atgimimas*. 1988 m. spalio 15 d. Faktas ir išpūdis. Gedimino kalne iškelta tautinė vėliava. *Tiesa*. 1988 m. spalio 9 d.

kui, sugrižę į vargas savo klases, pradžios mokyklos klases, už savo kruvinus centus lipdėme į Vilniaus išvadavimo pasą ženkliukus, tikėdami, kad tos mūsų kuklios, vargingos santaupėlės padės sugražinti Vilnių Lietuvai. Paskui piešėme Vilnių, niekada neregėję jo, niekada nesapnavę, bet piešėme, piešėme Gedimino kalną ir vėliavą virš pilies, ir ta vėliava buvo tokia, kokią šiandien mes matome plevėsuojančią virš Gedimino pilies (...) Tikime, kad iš šito kalno geriausiai matoma mūsų Tėvynė. Tikime, kad visa Lietuva, žiūrėdama į šitą kalną, geriausiai mato save, geriausiai supranta save. Tikime, kad vėliava, kuri šiandien taip iškilmingai ligi ašarų visus sugraudinusi, pakilo virš Gedimino pilies, sujungs mus darbui, kūrybai, bus pradžia tam nacionaliniam susitaikymui, be kurio visi mūsų darbai, visi mūsų žygiai bus sunkiai įvykdomi ir sunkiai pasiekiami.“

Prisimindamas tą dieną A. Brazauskas rašė: „(...) Tai buvo neužmirštamasis įvykis. Daugelis biuro narių labai vengė tos šventės, to renginio, draudė ten net eiti... Tačiau mums visiems toji diena išliko kaip švenčiausias įvykis, nušvietęs galutinio išsivadavimo viltį.“³⁹

Spalio 9 d. Trispalvė suplevėsavo ir Kaune ant valstybinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus varpinės. Ta proga įvyko mitingas. Kalbėjo Egidijus Klumbys, Kazimiera Prunskienė, Viktoras Kuprevičius, eiles skaitė aktorius Kęstutis Genys. E. Klumbys sakė: „Trispalvė buvo viena pirmųjų tautinio-kultūrinio teroro aktų (...) Tebūnie ši diena klaidų taisymo pradžia (...) Mes esame tautinio atgimimo pradžioje. Mūsų laukia dideli ir labai sunkūs darbai. Ilgas ir duobėtas kelias priešaky! Eisime, krisime, kelsimės, bet niekada nepaleisime mūsų vėliavos. Būkime jai ištikimi ir jos verti iki paskutinio savo širdies tvinksnio!“⁴⁰

Tą dieną susirinkusių žmonių jausmų gamą įtaigiai atskleidė poetas Robertas Keturakis: „Susikaupe matėme, kaip tautinė vėliava ne iš šventovių, ne iš garbingų ar kuklių podėlių, o tartum iš mūsų pačių išplaukia – lyg vaivorykštinis švytėjimas, lyg tiesa, išnešiota nacionalinio atgimimo patriarchų šimtmečių sandūroje, išsaugota knygnešių ir savanorių, maištininkų ir kiekvienos gyvos širdies, talpinusios visą gimtinę (...) Gyva Lietuva į gaudžią pasaulio erdvę ateina ne iš pageltusių metraščių, ne iš apdegusių,

³⁹ Brazauskas, A. *Lietuviškos skyrybos*. Vilnius: Politika, 1992, p. 29.

⁴⁰ Kšanavičius, A. *Lietuvos Atgimimo diena*. Kaunas: Žurnalo „Nemunas“ leidybinė grupė, 1998, p. 55, 56.

kruvinių ar kasdienine duona tebekvepiančių tautos būties kronikų. Gyva Lietuva ateina iš mūsų – kiekvieno – ir per gyvąją Lietuvą kiekvieno – jau amžina.“⁴¹

1988 m. spalio 27 d. Trakų pilies vartų bokšte taip pat iškelta Lietuvos tautinė vėliava, pašventinta Trakų bažnyčioje. Prie pilies vyko iškilmės. Iš miesto centro eisena pajudėjo salos pilies link. Turbūt niekada istorijoje nematė ji tokio žmonių sambūrio, tokio jaudinančio jų susikauipimo⁴². Renginyje dalyvavo A. Brazauskas, A. Macaitis, V. Landsbergis, A. Juozaitis, R. Ozolas, V. Petkevičius, Trakų rajono administracijos atstovai. Skambant trimitams L. Noreika deklamavo J. Maironio eilėraštį „Trakų pilis“. A. Brazauskas kalbėjo: „Netiesa, kad mes savo istoriją užmiršome. Istorija gyva tautos atmintyje, metraščių analuose, akademinų leidinių tomuose ir paminkluose. Ji gyva mūsų širdyse. Nors mūsų istorijoje daug vargo ir kraujo, daug neišsipildžiusių troškimų, tačiau ji mums brangi ir sava. Ji, mūsų mylimo poeto Vinco Mykolaičio-Putino žodžiais tariant, „padeda rasti save, apsispręsti ir visą amžių pasilikti su savo kraštu, su savo tauta“. Ištisis šimtmečius mūsų protėviai narsiai gynė šią žemę, kurią mes su jumis paveldėjome. Daugelis, kovodami už šį žemės lopinėlį ir laisvę, pralėjo kraują ir paguldė savo galvas. Būkime verti savo protėvių ir tėvų aukų (...) Tad ne tik prikelkime, bet ir kantriai auginkime visa tai, kas gyva, kas šventa mums ir brangu kitiems.“ Pasibaigus oficialiajai daliai, vėl suskambo trimitai. Aidint V. Kudirkos „Tautiškai giesmei“, pilies vartų bokšte iškilo Trispalvė.

Lietuvos istorinė heraldika konstitucinėse peripetijose

Jau 1988 m. Lietuvoje brendo įvairūs konstitucijų projektai, kurie ir dabar byloja apie tada prasidėjusį „konstitucinį karą“ su Maskva. Šis „karas“ įvairiais pavidalais vyko ne tik iki 1990 m. kovo 11-osios, bet tęsėsi ir vėliau, tačiau jau visiškai kitoje politinėje, teisinėje aplinkoje ir sąlygomis.

Naujos konstitucijos, turėjusios įtvirtinti ne formaliai deklaruotą, bet realų „Lietuvos TSR“ suverenitetą, idėja kilo Lietuvos mokslų akademijoje.

⁴¹ Trispalvės šviesa užliejo Kauną. *Atgimimas*. 1988 m. spalio 21 d.

⁴² ELTOS informacija „Trakų pilies bokšte – trispalvė“. *Tiesa*. 1988 m. spalio 28 d.

1988 m. pavasarį čia sudaryta mokslininkų komisija, atsižvelgdama į žmonių politinius, teisinius lūkesčius, parengė vientisą naujos konstitucijos projektą. Šiuo atveju visapusiškiau nenagrinėsime jo turinio. Atkreipsime dėmesį tik į tai, kaip buvo formuluojamos normos dėl Respublikos tapatumą išreiškiančių ženklų. Šios nuostatos pateiktos be išlygų:

„167 straipsnis. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos herbą sudaro baltas Vytis raudoname lauke.

168 straipsnis. Lietuvos TSR valstybinę vėliavą sudaro audeklas, susidedantis iš trijų lygių horizontalių spalvotų juostų: viršutinės – geltonos, vidurinės – žalios, žemutinės – raudonos.

169 straipsnis. Lietuvos TSR valstybinis himnas – V. Kudirkos „Tautiška giesmė.“

Sąjūdžio iniciatyva projektas paskelbtas spaudoje⁴³, oficialiai pateiktas Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui, kur sudarytoje komisijoje ir dalyvaujant Sąjūdžio atstovams radosi nauja konstitucinė versija. Ir šioje komisijoje vieningai buvo laikomas nuomonės – Respublikos oficialiais simboliais turi būti Vytis, Trispalvė, V. Kudirkos „Tautiška giesmė“. Toks tekstas vėl paskelbtas Sąjūdžio spaudoje bei pateiktas svarstyti Aukščiausiajai Tarybai⁴⁴.

Beje, Sąjūdžio Steigiamajame Suvažiavime jau buvo pasisakyta dėl tautinės ir valstybinės simbolikos suderinamumo esamomis politinėmis sąlygomis. Sąjūdžio bendrojoje programoje konstatuota, kad „Lietuvių tautiniams simboliams būtina suteikti valstybinį statusą tik atkūrus Lietuvos suverenitetą“⁴⁵.

Sąjūdžio Seimo pirmojoje sesijoje 1988 m. lapkričio 13 d., nors ir buvo pritarta Konstitucijos projektui⁴⁶, tačiau pateikta aibė naujų pasiūlymų ir pastabų. Tada ir vėl buvo iškeltas klausimas, ar to meto politinėmis sąlygomis galima pripažinti tautinę simboliką okupuotos ir aneksuotos Lietuvos valstybiniais ženklais. Apie nevienareikšmišką Sąjūdžio Seimo narių nuomonės bylojo A. Juozaičio raštas Aukščiausiajai Tarybai, kuriame išdėsty-

⁴³ *Atgimimas*. 1988 m. spalio 10 d.

⁴⁴ *Atgimimas*. 1988 m. lapkričio 15 d.

⁴⁵ Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Bendroji programa. *Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. Steigiamasis. Suvažiavimas*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 210.

⁴⁶ Sąjūdžio Seimo 1988 m. lapkričio 13 d. rezoliucija Nr. 1. *Lietuvos kelias*. 1. Vilnius: Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, 1989, p. 45.

tos kritinės pastabos. Jų apibendrinta esmė buvo ta, kad Konstitucijos projekte nepakankamai kryptingai ir nuosekliai atskleistas Lietuvos suvereniteto politinis, teisinis turinys ir savarankiškumo siekiai. Dėl valstybinės simbolikos kalbėta taip: „Tautinė simbolika priimtina kaip valstybinė tik naujos redakcijos Konstitucijos kontekste. Jei atmetama ši redakcija, tautinė simbolika negali būti patvirtinta kaip valstybinė (Povilas Varanauskas, Romas Gudaitis, Egidijus Klumbys, Darius Bartusevičius, Birutė Nedzinskienė, Arvydas Juozaitis).“⁴⁷

Spaudoje buvo paskelbta istorikų, Mokslų akademijos centrinės bibliotekos darbuotojų publikacija, kurioje rašyta: „Atsipeikėkime! Tautinių simbolių paskelbimas juk turi vainikuoti suvereniteto atkūrimą, o ne atvirksčiai! Tai, kas vyksta šiandien – tai tik pati sunkaus ir netrumpo kelio pradžia. Vainikuoti dar nėra ką. Namu nepradedama statyti nuo stogo. Valstybingumui, kurį simbolizuotų tautos branginami ženklai, reikia gerų pamatų ir sienų. Sveikos nuovokos nepraradę valstiečiai sako: „Trispalvę kelsim, kai savo žemę arsim.“ Įsiklausykime į jų balsą, kad neišniekintume to, ką sunkiausiais laikais išlaikė nesutepę mūsų protėviai.“ Autoriai teigė: „(...) toks žingsnis būtų abejotinas. Priimti tokį sprendimą reikštų užkirsti kelią raudonajai su Vyčiu vėliavai kada nors užimti jai iš tiesų priderančią Lietuvos valstybinės vėliavos vietą. Tai reikštų, kad mes patys atsisakome savo istorinės tradicijos, savo šimtų metų puoselėto heraldinio turto (...) Tad sprendimą esamomis sąlygomis paskelbti tautinę geltoną-žalią-raudoną vėliavą valstybine LTSR vėliava laikome nepriimtiniu. Toks sprendimas liudytų tik apie mūsų visuomenės istorinį neišprusimą ir nepamatuotą skubėjimą.“⁴⁸

Nors ir buvo nuogaustaujančiųjų, ar tikslinga tuo metu keisti Konstitucijos straipsnius dėl oficialiosios simbolikos, tačiau didžioji dalis Lietuvos žmonių tokiam žingsniui pritarė. Matyt, ir dėl to nei Sąjūdžio Seimas, nei Seimo Taryba neprotestavo dėl tokių žingsnių. Įvykių dinamika byloja, kad 1988 m. spalyje Aukščiausiosios Tarybos Prezidiume jau buvo nuspręsta sudaryti grupę, kuri iki lapkričio 1 d. turėjo parengti įstatymo dėl valstybinės vėliavos ir valstybinio herbo projektą, kuris bus pateiktas svarstyti Aukščiausiosios Tarybos sesijoje. Pavesta Kultūros ir Teisingumo minis-

⁴⁷ Rašto kopija yra autoriaus archyve.

⁴⁸ Tautinė vėliava. Kas yra kas. *Sąjūdžio žinios*. 1988 m. lapkričio 8 d.

terijoms pateikti Prezidiumui įsako dėl valstybinio himno ir jo nuostatų projektus⁴⁹.

Apie tuo metu politiniuose kuluaruose vykusius pašnekesius dėl vėliavos, himno ir herbo rašyta vėliau paskelbtuose memuaruose. Štai buvęs Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Pirmininkas Vytautas Astrauskas prisimena: „(...) Kai man A. Brazauskas patarė vėliavos ir himno klausimus aptarti Maskvoje (pačioje pradžioje tai dar buvo praktikuojama), po pokalbio su T. Mentašviliu, TSRS Aukščiausiosios Tarybos sekretoriumi, P. Demičevu, A. Gromyka supratau, kad tai bergždžias darbas. „Juk su tokiomis vėliavomis lietuviai ėjo prieš bolševikus“, – sakė man vienas. „Jūs norite atgaivinti buržuazines valstybines relikvijas, o kas seks po to?“ – klausė kitas. Galiausiai, pritrūkę argumentų, duodavo „praktišką patarimą“: vėliavos ir himno klausimai ne tiek juridiniai, kiek politiniai, todėl parašykite abu su Brazausku oficialų pristatymą TSKP CK, tai politinis biuras išnagrinės ir, jeigu pritars, galėsite įteisinti“ (...). Supratę, kad tokio oficialaus pritarimo negausime, o kreipdamiesi į CK tik viską dar labiau komplikuosime, sutarėme su A. Brazausku niekur nerašyti ir net daugiau su niekuo apie tai nekalbėti, bet priimti savo aktus ir Centrą pastatyti prieš jau įvykusį faktą. Beje, atsirado ir tarybinės atributikos išsaugojimo šalininkų. Vienas „draugas“ siūlė trispalvės kampe patalpinti pjautuvą ir kūjį ir taip suderinti tautiškumą su socializmu. Bet tuometinės vadovybės dauguma suprato, jog toks hibridas nepriimtinas.“⁵⁰

1988 m. lapkričio 17, 18 d. vykusioje Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sesijoje buvo atsisakyta svarstyti naujos Konstitucijos projektą, apie kurį minėjome prieš tai. Nepritarta ir Sąjūdžio pasiūlymams nedelsiant paskelbti deklaraciją dėl Lietuvos TSR suvereniteto bei pakeisti konstitucinius straipsnius dėl Respublikos pilietybės, nuosavybės, dėl Lietuvos TSR įstatymų viršenybės SSRS aktų atžvilgiu. Visa tai sukėlė pirmą aštrų konfliktą tarp Sąjūdžio ir tuometinės administracijos. Tokioje politinėje aplinkoje buvo svarstomos ir priimamos konstitucinės pataisos dėl lietuvių kalbos valstybinio statuso, vėliavos ir himno.

⁴⁹ 1988 m, spalio 25 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas (protokoliškai) „Dėl kai kurių Lietuvos TSR įstatymų aktų projektų rengimo“. *Lietuvos centrinis valstybinis archyvas*, F. R-758, Ap. 2, bylos Nr. 761, p. 7, 8.

⁵⁰ Astrauskas, V. *Įrėminti laike. Prisiminimai ir pamąstymai*. Vilnius: Gairės, 2006, p. 183.

Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Pirmininko pavaduotoja Vanda Klikūnienė, pateikdama įstatymų projektus svarstyti, kalbėjo: „Ilgoka diskusija dėl nacionalinės simbolikos didina įtampą, jaudina žmonių protus ir širdis, nes su tautine atributika siejami kilnūs idealai, taurūs siekimai, šviesi ateitis.“⁵¹ Pranešėja siūlė deputatams svarstyti įvairius sprendimų variantus. Pirmuoju atveju galima būtų valstybine vėliava pripažinti tautinę – geltonos, žalios, raudonos spalvų vėliavą, o valstybiniu himnu patvirtinti V. Kudirkos „Tautišką giesmę“. Dėl valstybinio herbo turėtų išdėstyti nuomonę Aukščiausiosios Tarybos komisija, kuri bus sudaryta parengiant naujos konstitucijos projektą. Kitas variantas – valstybinės vėliavos, himno ir herbo klausimus spręsti vėliau, t. y. su nauja konstitucija.

Tada vykusias diskusijas galima būtų pailiustruoti Aukščiausiosios Tarybos deputatų nuomonių fragmentais. Poetas J. Marcinkevičius: „Siūlau sesijai tautinę mūsų vėliavą patvirtinti valstybine Lietuvos TSR vėliava. Su šia vėliava lietuvių liaudis ėjo per naujausią savo istoriją – per 1918–1940 istorinius įvykius. 1939 metais ji buvo iškelta Gedimino pilies bokšte. 1944 m. liepos mėnesį vėl suplevėsavo virš išvaduoto Vilniaus. 1945 metų sausio mėnesį, išvadavus visą Lietuvos teritoriją, ji buvo iškelta Klaipėdoje. Tai vėliava, kurią visa lietuvių tauta laiko sava. Ji niekada ir nebuvo uždrausta. Ji sujungtų, suvienytų žmones darbui, kūrybai, gyvenimui. Siūlau sesijai V. Kudirkos „Tautišką giesmę“ patvirtinti Lietuvos TSR himnu. Dabartinis negiedamas himnas – tipiškas stalinizmo epochos kūrinys, labai nesavarankiškas, todėl svetimas mūsų muzikinei bei poetinei tradicijai, žmonių nemėgstamas (...) Taurios, humaniškos jo (V. Kudirkos – J. Ž.) teksto idėjos, mobilizuojanti, uždeganti, šaukianti ir vedanti jo muzika. Kur dar pasaulyje su tokiu dvasiniu pakilimu giedamas himnas? Siūlau Lietuvos herbu patvirtinti Vytį, lydėjusį visą lietuvių tautos valstybingumą nuo pirmųjų jo žingsnių ligi mūsų dienų, nuo 1219 metų, nuo Volynės sutarties, kur jau dalyvavo Vytis, per Žalgirio mūšį ir kitas grumtynes, nulėmusias lietuvių liaudies likimą. Bendros Lenkijos-Lietuvos valstybės – Žečpospolitos laikais Vytis gynė Lietuvos suverenitetą. Jis simbolizavo atgimusį Lietuvos valstybingumą 1918 metais.“⁵²

⁵¹ Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) dešimtoji sesija. 1988 m. lapkričio 18 d. posėdžių stenogramos, p. 104.

⁵² Ten pat, p. 107, 108.

Rašytojas Juozas Baltušis: „(...) Nuoširdžiai ir karštai kviečiu jus visus, be tautinių, socialinės padėties ar kitokių skirtumų, vieningai balsuoti už lietuvių kalbos valstybinį statusą, už mūsų trispalvę brangią tautinę vėliavą, už mūsų himną, Vinco Kudirkos sukurtą, už mūsų Vyties herbą, už visų Lietuvoje gyvenančių tautų draugystę, nacionalinį suklestėjimą, visų mūsų laimę ir gerovę.“⁵³

Vilniaus plastmasinių dirbinių gamyklos elektrikas Aleksejus Grišinas: „Manau, kad nacionaliniai simboliai ir atributai išreiškia lietuvių tautos dvasią ir lūkesčius, jos skausmą. Jie buvo neteisėtai atimti, pašalinti iš lietuvių tautos gyvenimo. Šiandien jūs būsite aktyvūs šios istorijos klaidos ištaisymo dalyviai. Būkite verti šio istorinio momento!“⁵⁴

Poetas, deputatas Juozas Nekrošius: „Pritariu tautos giesmę patvirtinti himnu, o tautinę vėliavą valstybine vėliava. Vytį siūlau tvirtinti ne herbu, o tautiniu simboliu. Herbas privalo išreikšti tautos istoriją ir dabartį. Galbūt jį kuriant reikėtų panaudoti miestų heraldiką, kitus simbolius. Tai galėtume padaryti per laikotarpį, kai bus svarstomas naujasis Konstitucijos projektas.“⁵⁵

Balsuojant dėl Konstitucijos 168 ir 169 straipsnių pakeitimų, t. y. dėl valstybinės vėliavos ir valstybinio himno, deputatai buvo vieningi – visi balsavo „už“, susilaikiusių ir balsavusių „prieš“ nebuvo⁵⁶. Kitas klausimas buvo dėl herbo. Turint galvoje tai, kad J. Marcinkevičius, J. Baltušis ir kiti pasisakė ir už Vyčio paskelbimą valstybiniu herbu, reikėjo apsispręsti. Balsavimo rezultatus nulėmė A. Brazausko argumentai: „(...) Dėl herbo, tai aš vis tik siūlyčiau deputatams rimtai pagalvoti (...) Aš prisidedu prie tų deputatų, kurie kalbėjo, kad Vytį, kaip seną mūsų tautos valstybingumo simbolį, gal taip neskubėkime įteisinti valstybiniu herbu. Gal reikėtų komisijai, numatamai sudaryti dėl Lietuvos TSR Konstitucijos paruošimo, pagalvoti ir palikti tą klausimą vėlesniam sprendimui. Juk priimant herbą reikėtų pasitarti ir su plačiąja visuomene. Jeigu vėliava ir himnas įvairiuose renginiuose, susirinkimuose ir skambėjo, ir plevėsavo, tai herbas, kaip

⁵³ Ten pat, p. 111.

⁵⁴ Ten pat, p. 112.

⁵⁵ Ten pat, p. 124.

⁵⁶ 1988 m. lapkričio 18 d. įstatymas „Pakeisti Lietuvos TSR Konstitucijos 168 ir 169 straipsnius“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1988, Nr. 33-359.

toks, manyčiau, reikalauja gilesnio apmąstymo, pasitarimo, visos liaudies pasitarimo.⁵⁷

Balsuojant už tai, kad herbo klausimas būtų sprendžiamas vėliau, paskelbiant Vytį raudoname fone tautiniu simboliu, absoliuti deputatų dauguma balsavo „už“, „prieš“ nebuvo, o 6 susilaikė. Pirmininkaujantis posėdžiui L. Šepetys pridūrė: „Nuo šios dienos baltas Vytis raudoname fone patvirtintas kaip mūsų tautinis simbolis.“⁵⁸ Tiesą sakant, tokiam konstatavimui nebuvo priežasties, nes 1988 m. spalio 6 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku ir nutarimu jau buvo legalizuotas ir Vytis kaip Lietuvos istorinis ženklas.

1988 m. lapkričio 18 d. Aukščiausiajai Tarybai pakeitus Konstitucijos straipsnius dėl vėliavos ir himno, Lietuvoje buvo laukiama, kokia bus Maskvos reakcija. Tačiau, išskyrus pavienius negatyvius ideologinio pobūdžio pasisakymus, aštresnių oficialių vertinimų nebuvo. V. Astrauskas mena: „Kai M. Gorbačioviui parodžiau jau priimto naujojo Lietuvos himno vertimą, jis, atidžiai perskaitęs, pasakė: „...Na, žinoma, tarybinio čia nieko nėra, bet žodžiai gražūs, tekstas patriotinis...“ Pasiteiravo apie V. Kudirką. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo posėdyje M. Gorbačiovas bemaž tą patį pakartojo pridūręs, kad nedramatizuoja tokių dalykų. Vėliava, himnas – respublikos reikalas. Ir čia pat lyg juokais paklausė: „...Turbūt ir herbą planuojate keisti, o jūsų senas, kiek žinau, karžygy ant žirgo su kardu rankoje. Įdomu, kaip jis atrodys kitų respublikos herbų fone...“ Tada dar ne laikas buvo aiškintis dėl herbo keitimo, ir aš jo tonu atsakiau, jog šiuo klausimu dar diskutuosime. Beje! Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas čia įsiterpė sakydamas, kad ir jų senasis simbolis – Vytis. „Tik nesusipykit dėl herbo“, – baigė šią temą M. Gorbačiovas.“⁵⁹

Priėmus įstatymą dėl Konstitucijos 168 ir 169 straipsnių pakeitimo, netrukus buvo pakoreguoti ir kiti teisės aktai, reglamentuojantys vėliavos ir himno naudojimą viešajame gyvenime. Aukščiausiosios Tarybos Prezi-

⁵⁷ Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) dešimtoji sesija. 1988 m. lapkričio 18 d. posėdžių stenogramos, p.127, 128.

⁵⁸ Ten pat, p.128.

⁵⁹ Astrauskas, V. *Įrėminti laike. Prisiminimai ir pamąstymai*. Vilnius: Gairės, 2006, p. 183, 184.

diumo įsaku patvirtintas himno tekstas ir melodija, taip pat himno nuostatai, neteko galios teisės aktai, kurie buvo priimti iki tol⁶⁰.

1989 m. sausio 25 d. patvirtinti valstybinės vėliavos nauji nuostatai, taip pat neteko galios visi teisės aktai dėl valstybinės vėliavos, kurie buvo išleisti prieš tai. Nuostatuose apibūdintos vėliavos spalvų prasmės: geltona – saulės spalva, simbolizuojanti šviesą, gerovę, šilumą ir dorumą, turtingumą. Žalia – augmenijos spalva. Tai tautos grožio, gyvybės, vilties, laisvės ir džiaugsmo spalva. Raudona – žemės ir kraujo spalva. Ji reiškia meilę, drąsą, narsą, pralietą kraują už Tėvynę⁶¹. Nauja buvo tai, kad, nurodant sovietinio laikotarpio šventės, kurių dienomis privalo būti iškelta valstybinė vėliava, jų sąrašas papildytas Vasario 16-ąja⁶². Valstybės vėliavos nuostatų taikymo instrukcijoje, kurią patvirtino Ministrų Taryba, buvo nustatytos organizacinės ir techninės vėliavos naudojimo taisyklės⁶³.

Priėmus sprendimus dėl vėliavos ir himno liko neišspręstas herbo klausimas. Kaip jau minėjome prieš tai, laikytasi nuomonės, kad dėl herbo reikia dar diskutuoti, savo nuomonę turi pareikšti Aukščiausiosios Tarybos deputatų komisija, kuri rengs Konstitucijos projektą. Šiuo atveju beliktų pasakyti, kad tada sudaryta komisija buvo vieninga – reikia atkurti istorinį Lietuvos herbą. Paskelbtame Konstitucijos projekte taip ir buvo numatyta: „Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos herbą sudaro baltas Vytis raudoname lauke.“⁶⁴ Šis Konstitucijos projektas taip ir liko kaip viena iš to laikotarpio konstitucinių versijų. Jo rengimo aplinkybės ir turinys istoriškai tik byloja apie tada vykusias „konstitucines pratybas“.

⁶⁰ 1989 m. sausio 25 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas „Dėl Lietuvos TSR valstybinio himno“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1989, Nr. 6-47.

⁶¹ 1989 m. sausio 25 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas „Dėl Lietuvos TSR valstybinės vėliavos nuostatų patvirtinimo“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1989, Nr. 8-52.

⁶² 1889 m. sausio 25 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė įsaką, kuriuo Vasario 16-ąją – Lietuvos valstybės atkūrimo dieną – paskelbė tautine švente. *Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1989, Nr. 4-12.

⁶³ 1989 m. balandžio 22 d. Ministrų Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos TSR valstybinės vėliavos nuostatų taikymo instrukcijos patvirtinimo“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1989, Nr. 13-22.

⁶⁴ *Tiesa*. 1989 m. vasario 28 d.

Taigi nuo 1988 m. lapkričio 18 d., kai buvo paskelbta apie Trispalvės ir „Tautiškos giesmės“ gražinimą į politinę apyvertą, iki 1990 m. kovo 11-osios egzistavo savotiškai paradoksali situacija. Sovietinės Lietuvos herbas, kurio pagrindiniai akcentai buvo pjautuvas ir kūjis bei penkiakampė žvaigždė, tiesiog niekaip nesiderino su jau oficialiai pripažintais Vyčiu, Gediminaičių stulpais ir kitais istoriniais Lietuvos ženklais. Ką jau kalbėti apie herbe išpraustą lozungą, kviečiantį „visų tautų proletarus vienyti“ ir „Tautiškos giesmės“ žodžius, raginančius eiti vien takais dorybės, dirbti Lietuvos naudai, žadinančius meilę Lietuvai, vardan kurios vienybė tezydi.

Trispalvės, „Tautiškos giesmės“ pripažinimą oficialiųjų atributika palankiai vertino dauguma žmonių. Nors būta ir kitokių nuomonių, tačiau jas stebė visuomenės emocinis pakilimas sulaukus meto, kai buvo gražinti istoriniai tautiniai, valstybiniai simboliai. Pacituosime vieną iš nedaugelio publikacijų, kurioje tartum apibendrinta visa tai, kas vyko: „Sąjūdžio ir oficialiosios valdžios bendros pastangos, iš pirmo žvilgsnio, subrandino vaisius, kurių laukėme dešimtmečius. Lietuvių kalba, trispalvė tautinė vėliava ir V. Kudirkos tautinis himnas tapo valstybiniais atributais. Tačiau girdisi balsų, jog situacija gana kurioziška: tautiniai simboliai virto valstybiniais nepasiekus tautinės nepriklausomybės. Todėl jie pradėjo tarnauti senajam kolonijiniam režimui. Taigi išėję iš pogrindžio laisvės simboliai pateko į nelaisvę.“ Toliau straipsnio autorius pastebi: „Šitoks samprotavimas, be abejonės, turi tam tikrą logiką. Tačiau užmirštas ir esminis momentas: dabartinė situacija laikina! Nesustabdysi upės bėgimo – nesustabdysi tautos veržimosi į laisvę! Todėl lietuvių kalbos valstybinis statusas, tautinės vėliavos ir tautinio himno įteisinimas – tai eiliniai mūsų tautos etapai, įveikti slenkstėtame Laisvės kelyje.“⁶⁵

* * *

1990 m. kovo 11-ąją, po to, kai buvo išrinkti Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas, jo pavaduotojai ir Sekretorius, pratęsti kai kurių valstybės organų įgaliojimai, priimta Deklaracija apie deputatų prievolę atstatyti Lietuvos valstybę ir reikšti tautos suverenią galią (*suprema potestas*) per šią

⁶⁵ Tauginas, J. Esame ne aklovietėje, o kryžkelėje. *Atgimimas*. 1989 m. vasario 3 d.

Aukščiausiąją Tarybą, kuri nuo 1990 m. kovo 11 d. 18 val. bus vadinama Lietuvos Aukščiausiąja Taryba⁶⁶.

Kitas Aukščiausiosios Tarybos veiksmas buvo įstatymo „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“ priėmimas⁶⁷. Įstatymo preambulėje skelbta, kad Aukščiausioji Taryba, žengdama į atkuriamą nepriklausomos valstybės gyvenimą, mato oficialiuose pavadinimuose ir ženkluose nemažas dvasines ir politikos reikšmes, jaučiasi įgaliota Lietuvos piliečių – rinkėjų valios. Atsižvelgdama į visa tai Lietuvos Aukščiausioji Taryba nutarė: „1. Konstitucijoje ir kituose teisiniuose norminiuose aktuose vartoti vienintelį oficialų valstybės pavadinimą „Lietuvos Respublika“, o trumpiau ir sudėtiniuose pavadinimuose – „Lietuva“, „Lietuvos“. 2. Toliau vartoti oficialų Lietuvos Respublikos valstybės Herbą ir ženklą – Vytį. 3. Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą vadinti „Lietuvos Respublikos Aukščiausiąja Taryba“.

Įstatymu paskelbus, kad Lietuvos Respublikos herbu ir ženklų yra Vytis ir turint galvoje, kad įstatymas įsigaliojo „nuo jo priėmimo momento“, akis tiesiog rėžė didžiulis sovietinis herbas, kabantis Aukščiausiosios Tarybos posėdžių salėje. Buvęs Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis apie tai rašo: „Iš karto demontuoti šį sovietinį kičą, nesutrukdant posėdžio, buvo neįmanoma, tačiau turėjome parengę techninį sprendimą: nuo apačios į viršų prieš sovietinę emblemą pakilo didžiulė uždanga – geltona, žalia, raudona – Lietuvos valstybės vėliava! Uždengiančios herbą vėliavos pakėlimą sutikome spontanišku plojimu.“⁶⁸

Netrukus, kovo 13-ąją, Aukščiausioji Taryba nurodė, kad iki tol, kol bus patvirtinti valstybinio herbo nuostatai, laikinai vartoti antspauduose, valstybinių įstaigų, organizacijų blankuose valstybinio herbo pavyzdžius, kurie buvo patvirtinti Lietuvos Respublikoje iki 1940 m. rugpjūčio 25 d.⁶⁹ Lietuvos valstybės herbo etalonu patvirtintas dailininko Juozo Zikaro 1925

⁶⁶ 1990 m. kovo 11 d. Deklaracija „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1990, Nr. 9-220.

⁶⁷ 1990 kovo 11 d. įstatymas „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1990, Nr. 9-221.

⁶⁸ Landsbergis, V. *Lūžis prie Baltijos. Politinė autobiografija*. Vilnius: Vaga, 1997, p. 157.

⁶⁹ 1990 m. kovo 13 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio herbo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1990, Nr. 9-240.

m. sukurtas Vyčio atvaizdo pavyzdys⁷⁰. Gegužės 17 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas patvirtino dailininko Valdo Jurevičiaus sukurtas Lietuvos valstybės herbo grafines interpretacijas ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos bei jos Prezidiumo pagrindinių antspaudų etalonus⁷¹.

1990 m. balandžio 10 d. priimtas įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės herbo“, kuriuo nustatytas valstybės herbo – Vyties atvaizdas: „Herbinio skydo raudoname lauke sidabro spalvos šarvuotas raitelis ant žirgo, laikantis dešinėje rankoje virš galvos iškeltą kalaviją. Prie raitelio kairiojo peties kabo skydas, kurio raudoname lauke dvigubas aukso spalvos kryžius. Kalavijo rankena ir makštis sutvirtinimai, raitelio pentinai, kamanų žąslai, žirgo pasagos, taip pat diržų ir kitos aprangos pagražinimai aukso spalvos.“⁷²

Vėliau, kilus ginčams tarp istorikų dėl Lietuvos heraldikos ženklų šiuolaikinių interpretacijų, buvo atsižvelgta į Lietuvos heraldikos komisijos rekomendacijas. Su šios komisijos parengtu valstybės herbo etalonu buvo supažindinta visuomenė. Klausimas nagrinėtas Aukščiausiosios Tarybos Prezidiume. Ir pagaliau 1991 m. rugsėjo 4 d. Aukščiausioji Taryba nauju Lietuvos valstybės herbo etalonu patvirtino dailininko Arvydo Každailio sukurtą ir Lietuvos heraldikos komisijos aprobuotą Vyčio atvaizdo pavyzdį⁷³.

Pakeistas ir Lietuvos valstybės herbo įstatymas patikslinus: „Lietuvos valstybės herbas yra Vytis: herbinio skydo raudoname lauke vaizduojamas sidabrinis šarvuotas raitelis ant balto žirgo, laikantis dešinėje rankoje virš galvos iškeltą sidabrinį kalaviją. Prie raitelio kairiojo peties kabo mėlynas skydas su dvigubu auksiniu kryžiumi. Žirgo balnas, gūnia, kamos ir dir-

⁷⁰ 1990 m. kovo 20 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos valstybės herbo etalono“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1990, Nr. 10-293.

⁷¹ 1990 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės herbo ir jo grafinių interpretacijų“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1990, Nr. 016-429.

⁷² *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1990, Nr. 17-439.

⁷³ 1991 m. rugsėjo 4 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos valstybės herbo etalono“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1991, Nr. 26-682.

žai mėlyni. Kalavijo rankena, kamanų žąslai, balno kilpa ir pentinai, makštis bei žirgo aprangos metaliniai sutvirtinimai auksiniai.“⁷⁴

1991 m. birželio 26 d. priimtas naujas įstatymas „Dėl valstybinės vėliavos“, kuriuo, atsižvelgiant į politines realijas, patikslintos vėliavos iškėlimo ir kitos sąlygos. Be tų atvejų, kai vėliava iškeliama nuolat, nustatyta, kad Trispalvė iškeliama prie valstybės valdžios ar valdymo organų, įmonių, įstaigų ir organizacijų pastatų, gyvenamųjų namų – Vasario 16-ąją, o kitomis dienomis – Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui nutarus⁷⁵. Taip atsisakyta sovietinio laikotarpio palikimo, kai vėliavos privalėjo būti iškeltos per šventes, kurios buvo visiškai nepriimtinos Nepriklausomoje Lietuvoje.

1991 m. spalio 25 d. Aukščiausioji Taryba priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos valstybinio himno“, kuriuo preciziškiau sureguliuota, kokiais atvejais giedama V. Kudirkos „Tautiška giesmė“, kaip užtikrinama pagarba Lietuvos valstybės himnui⁷⁶.

⁷⁴ 1991 m. rugsėjo 4 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės herbo“ pakeitimo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1991, Nr. 26-681.

⁷⁵ *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1991, Nr. 20-517.

⁷⁶ *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1991, Nr. 32 - .

UNIVERSITAS EST
MYKOLAS ROMERIS
UNIVERSITY 25

Liber Amicorum
Alvydas Pumputis

INAUGURAL ADDRESS BY MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY RECTOR ALGIRDAS MONKEVIČIUS

First of all, I would like to thank everyone, who has gathered here, for their support and attention to our University on this special day when I have the honour to take this respectable post and assume all responsibility related to an honorary office of the Rector of Mykolas Romeris University.

Algirdas Monkevičius, Roma Žakaitienė, Alvydas Pumputis

Photograph from the Mykolas Romeris University Archives

I would like to express my profound gratitude to the Rector Prof. Alvydas Pumputis. His merits with regard to the establishment of the University in Lithuania as well as in the international arena cannot be overestimated. The University started its way after the restoration of the independence of Lithuania and made a considerable contribution to the training of professional specialists meeting the needs of the state and becoming an important intellectual and expert centre which is firmly oriented towards the universally-accepted higher education standards. The Rector Alvydas Pumputis' strategic way of thinking, managerial

skills and comprehensive knowledge of the higher education policies provided favourable conditions for the University's community to unfold its abilities and achieve almost incredible results, in particular given the fact that the situation was not always the most favourable. Thank you Rector!

Presently Mykolas Romeris University is one of the biggest in Lithuania and is renowned for its modern study environment. The University is the leader in the field of social sciences and is open for cooperation. It has close relationships with partner universities in Europe, Asia and other continents. Tens of thousands of University graduates have found their place in the world: they work in the public or private sector and give a significant impulse to the society's development. Our mission and strategy is clear: to continue the work which has been started taking into consideration new challenges and the ever-changing environment.

The University encompasses two extremes. On the one hand, it is an open and apt to novelties institution which is committed to initiating innovations within the University and in the society; on the other hand, it is a conservative and stabilising power which fosters studies and research-related traditions, applies the principle of freedom to express one's opinion and the sense of community. Our University has always managed to combine these two facets. We will continue doing this in the future as well.

Our major goal is to show young people the way to successful life and help them find it. The University is the place where everyone, who opens its door, is welcome and is given proper attention. Personal success is the success of the state. Success and happiness is first of all related to a person's self-expression and meaningful self-realisation. Thus the mission of the University is to help young people discover themselves, enrich them with knowledge and experience, and open the window of opportunities. A person with university-level education is not only a true professional in his/her field but also an individual who is capable of changing, adapting and taking the role of a leader, is a mature, involved in civic activity and responsible person. The gate of the University should be open to the people of any age. This is the only way the University can effectively contribute to the development of modern society and state.

The overriding aspect of the University's mission is to provide high-quality studies, and focus on the ever-changing needs of an open society. Success in social, economic and cultural area will accompany only the learning society. Only in such environment can every individual find its place in the world. For this reason, the University must be committed to the development of a person from a very early to mature age, to commit to social cohesion among generations and different groups. Our philosophy of education means that the studies should be oriented towards the real-world public needs and should be conducted only having analysed the practical cases and referring to the future insights. This philosophy sees the necessity of inter-diciplinarity in terms of studies and research - a newly-perceived combination of general university education and specialisation.

The University has achieved a lot in developing trans-nationality. With regard to joint programmes with foreign partners, the University is in the lead among the Lithuanian universities. This fact distinctly expands the opportunities for the University students who should avail of them more. Our aim should be to make the trans-nationality a natural part of every student's experience, a natural means of measuring every researcher's accomplishments. Our University's community, both in terms of University students and teachers, would then be complemented with a higher number of foreign colleagues.

We understand well that good-quality studies are impossible without the highest-level research activities. In accordance with the modern-day requirements, research activity must be international but also focused on the needs of the Lithuanian society. Thus our attempt is to set up international-level research centres in our main research fields and to make researchers and business representatives' ideas true. The cooperation between science and business is the way for the University to establish an even closer contact with the public, to meet its needs and at the same time it is the way to discover entrepreneurship which has been taking an important place in the activities of universities worldwide. The University has achieved tangible results in developing a model of interaction between new technologies and the public. As early as this autumn the University's Centre for Studies, Research and International Mobility will open its door. One of its major goals is to bring science and business closer and to look

for the ways how to use the latest technologies to meet the society's needs in the most efficient manner.

The word “university” is derived from the Latin *universitas*, which means both the totality of sciences and a versatile personality, and the community which fosters this totality. I am confident that the new period of development in the University's history will become the period of maturity in terms of research and educational activity. We will never reach our objectives, if we do not link these two aspects to the education and development of the University's community. Since the very beginning the community has been the major value of the University and we will never leave it out of consideration. Every member of the community has to be seen and noticed and his or her ideas have to be heard. Today, the new leadership is being developed. This is done by every individual member of the community through releasing and unfolding their creativity. New leaders will enable the University to continuously improve and implement its mission.

It is almost impossible to achieve common goals when work is done on an individual level. I, therefore, invite everyone to work in a creative manner, to educate the University's community, to strengthen the University and direct our society towards sustainable evolution.

Vilnius, Mykolas Romeris University
29 April, 2015

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY: MEMORABLE HISTORICAL DETAILS

Gediminas MESONIS

Spring

*“O, tas pavasaris! Ankstyvas ypatingas,
Pavasaris šviesus, kovingas ir derlingas!
Pavasari, kaip tu žydėjai ir kvėpėjai
Javais ir žolėmis, o žmonėmis spindėjai
Paskleidęs mumyse ir viltį, ir malonę!
Ligšiol regiu tave kaip tolimą svajonę.”¹*

Adomas Mickevičius “Ponas Tadas”

“Oh, that year! It was unforgettable!” This is how the classic poet described the year 1812. The spring of 1812 was the period of major feasts and great hopes that the state might soon be restored again. The struggle of the giants resulted in the birth of a timid hope that the state which was once removed from the maps would eventually be restored. Unfortunately, the year 1812 was simply one more year of many other years of hope for the restoration of independence of Lithuania.

The spring of 1991 was as hopeful as the spring of 1812. The Supreme Council–Restoration Seimas of the Republic of Lithuania declared the independence of the state. This decision was a step into the ocean of uncertainty of history. Nobody could foresee the future. This decision was only the expression of hope and strong desire for justice. Lithuania was

¹ *“Oh, the spring! Early and special,
The spring bright, combative and fertile!
Spring, how you blossomed and smelled
Like the corn and grass, and you were glowing for people
And gave us hope and mercy!
I still see you as a distant dream.”*
National epic poem Pan Tadeusz by Adam Mickiewicz

in obscurity of where the history would take the country. The University, which was established right after the restoration of the state, in July 1990, following the approval of the provisional Statutes of the Police Academy of Lithuania by the Supreme Council–Restoration Seimas of the Republic of Lithuania, was also in obscurity. The paths of Lithuania and the University, though distinctly different, were also inseparable and ever intertwining. It is no coincidence that the University students along with other freedom fighters were near the Seimas of the Republic of Lithuania and other strategic locations during the events of January 1990, and resisted the ones who encroached on the independence of the restored state of Lithuania. It is symbolic that Lithuania and the University were on the edge of life and death on the days of the Putsch in Moscow which took place in August 1991. It is also symbolic that having received recognition, the University, just like Lithuania, started its long way towards its proper place in Europe and the world in terms of the maps of universities.

In commemoration of the 25th anniversary of restoration of Lithuania's independence, the most significant accomplishments by Lithuania were determined by the community of Mykolas Romeris University as follows: Lithuania's accession to the European Union, Lithuania's acceptance to NATO, the adoption of the euro. And what has Mykolas Romeris University accomplished during this period?

The beginning is never easy. It was not easy for the University either. Following the restoration of independence of the state, Lithuania was undoubtedly facing the shortage of specialists in different fields. The soviet period strongly idealised social sciences thus the restoring state needed specialists who would understand the trends of independence and globalisation. It was evident at the time that the development and dynamics of social sciences meant the advancement of the state in pursuit of democratic methods of life and attempts to ensure human rights and freedoms. For this reason, the Supreme Council–Restoration Seimas of the Republic of Lithuania set up a higher education university-level institution for studies and research just a few weeks after the restoration of the state. In the beginning it was called the Police Academy of Lithuania which trained law specialists who were conferred on bachelor's and master's degrees. These specialists were needed as a breath of fresh air.

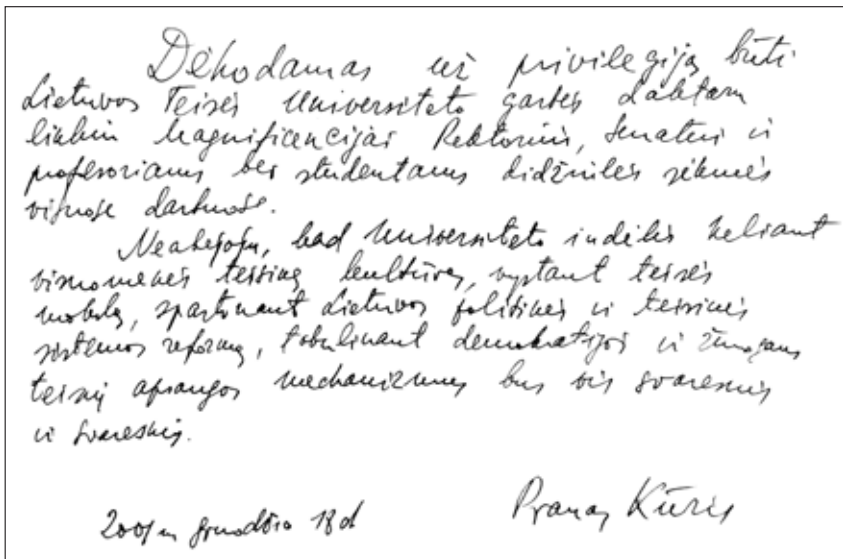
The national social demands were gradually unfolding. It turned out that the young state lacked not only the highly-qualified law enforcement specialists but also specialists of other law fields. It is no coincidence that Mykolas Romeris University was in disposition of the Institute of Forensic Medicine for a certain period of time which gradually growing in the environment of the University has become one of the most modern forensic medicine institutions in the Baltic countries. Law specialists were not the only ones the state was lacking. The state was in need of government and management specialists, economists, political sciences' specialists, psychologists and people capable of managing social processes.

Naturally, the range of study programmes expanded, the number of students, lecturers and researchers of the University increased.

University

The first and, particularly, the second decade of the development of Mykolas Romeris University were very active in terms of establishment of international exchange and expansion. The Law Academy of Lithuania signed tens of cooperation agreements with many foreign universities which had different historical experience, among them, the renowned Christian Albrecht University in Kiel, Utrecht University, later – Korea University. Today Mykolas Romeris University receives researchers and specialists of social sciences, especially, the field of law, from famous European and global universities. Our University confers honorary degrees on prominent Lithuanian and foreign public figures and research representatives. The academic life is full of activities and events. However, the fast development of the University and the evident progress failed to change the fact that almost all official and private meetings, round-table discussions and conferences contained the same recurrent element of discourse. It was not too complicated, it did not undermine prospects, it was sorted out very fast, but it still persisted. During this period, foreign colleagues, partners and guests orally or in writing (when signing agreements) kept asking about one particular aspect: whether, if they understood correctly, the Law Academy of Lithuania, an education and research institution which granted all scientific

degrees should be treated as a university. Both abroad and in Lithuania, we had to explain that the content of the term *academy* in the name of education institution was used only with reference to the Statutes of the institution which stipulated that it was authorised to grant corresponding academic degrees and pedagogical qualifications. We sometimes would make jokes that our colleagues also came from ordinary law schools which when literally translated from Lithuanian meant schools (in Lithuanian associated with general or secondary education) where the subject of law is taught.

Entry² by Prof. Pranas Kūris, a judge of the ECtHR
 in the MRU guestbook

A copy of the entry from the guestbook of Mykolas Romeris University

² Transl. Expressing my gratitude for the privilege to be an Honorary Doctorate of the Law University of Lithuania, I wish Your Magnificence Mister Rector, the Senate and the professors as well as the students all the best in all your activities.

I have no doubt that the contribution of the University to reinforcing public awareness of legal provisions, to developing the science of law, to speeding up the reform of the Lithuanian political and legal system, and to improving the mechanism of democracy and human rights' protection will gradually be given more importance.

18 December, 2001

Pranas Kūris

Symbols and myths are a very important phenomenon for the social environment, group, family or even an individual. There are some myths about the University which have developed over a number of years, and there are short keywords and phrases which have gained certain charge on their own, and, naturally – the power of discharge. The Law Academy of Lithuania is a higher university-level institution. Its Statutes stipulate that this higher education school provides bachelor's and master's degree education and grants corresponding diplomas, as well as doctoral degree. On the global scale, these qualifications can be obtained only in university-level institutions intended for studies and research. There is no doubt that the capacity to grant academic degrees is a distinctive feature of a university. However, even the best substantiated explanations could not change the essence and the sweet magical word “university” would never let forget about itself.

In this way, the life itself and the dynamically expanding international cooperation promoted the consideration of the issue. The question was, whether it would be meaningful to have a name which reflected the nature of a university and the reality as well? Here one more aspect should be noted which made this question even more relevant: not only the number of international relationships but also the range of study programmes was expanding. Social politics, economics, political sciences, finance, social informatics, psychology – all these are study and research fields which emerged and developed with the growth of the University. The daily pace of activity demanded that the University became a university as soon as possible. The evolution of the University itself required the use of those concepts in the name so that having pronounced the name of the education institution everything was instantly clear without any need for explanation.

Although the need to change was dictated by the realities, it should be admitted that the choice of name for an education and research institution is a responsible step. In the event where the goal is to select a well-sounding name, this task should not cause much trouble. You can simply choose a name of a prominent leader, president, their wives, heroes, researchers. However, if you want to link the name with tradition, logical and scientific continuity, it is evident that such choice would require time and great effort. For this specific reason it was decided in the beginning that

this education and research institution would be called the Law University of Lithuania. In October 2000, the Seimas of the Republic of Lithuania approved a new specified name of this research and study institution. The University finally became a university both in terms of its nature, content and the name. Still, when this decision was being made, it was obvious that the name was temporary only, that there was a pause in time to choose a permanent name, the name which would not be random but a logical choice, the name which would always represent both the state and the University.

Name

Lithuania has many famous historical, political, public figures and scientists. Therefore, when making decision on the name of the University, the choice was wide. At the time several famous surnames were considered in discussions. We should be discreet, therefore, no other specific names will be provided. However, among them there was not a single person's name which would be associated with the word "university". All in all, a prominent personality does not always has an associative link with a specific university, its goals and specialisation. But such link was necessary when thinking about the relation of a name with reality. For this specific reason, the decision to choose the name of Mykolas Romeris was not random.

But why eventually Mykolas Romeris was chosen? Firstly, Mykolas Romeris is the highest-level nationally and internationally renowned scientists. There were not many scientists of this level in Lithuania in the interwar period. A university is after all an education institution! Secondly, Mykolas Romeris is famous not only for his scientific accomplishments but also for that he was an extraordinary research and studies' management practician. Not only was he a professor but also the Rector of Vytautas Magnus University. And a university is after all a place of studies! Thirdly, Mykolas Romeris was a state-management-level practician. He was a member of the State Council. And a university prepares future state management

specialists! Fourthly, Mykolas Romeris had an international work experience. He was a judge of the famous Hague Tribunal and participated in the examination of the relevant matter to Lithuania, namely, the issue of Klaipėda land. As known, a university cannot be a private institution and operate within the boundaries of a single city or single country. It has to function in the global world! Fifthly, the research field of Mykolas Romeris was the constitutional law and the rule of law. His manuscripts *Suverenitetas* (Sovereignty) and *Valstybė* (The State) has not lost its scientific value until the present. They are significant and relevant nowadays as well and are useful for deeper knowledge of the law, statehood, and the perception of state management. And a university is always interested in relevant issues! There is one more and a particularly distinct aspect to add. Sixthly, with the approach of making a decision on the name, consideration was taken of the fact that although Mykolas Romeris was first a lawyer and a theorist of constitutional law, his research interests were not limited to law but also included history, sociology, philosophy of law, and political sciences. The inter-disciplinary nature of research conducted by Mykolas Romeris and its wide-ranging character perfectly reflect the idea of world cognition. His name is what finely represents all social and humanitarian sciences. These fields of research and study specifically were and still are the focus of the University's mission. To summarise, it could be admitted that probably few Lithuanian (and not only) universities have such a firm and content-rich relationship between its name and its type of activity.

A decision was finally made! The university should be named after Mykolas Romeris. Nevertheless, this decision had to be approved not only by the University Senate. Such an important choice had to be authorised by Mykolas Romeris' family. The then Rector Prof. Alvydas Pumputis actively communicated with Mykolas Romeris daughters in Lithuania and his other relatives dispersed all over the world. They were asked to grant authorisation and non-objection to the fact that their father and relative's name would be used in the name of University. Following a long-lasting correspondence, authorisation was obtained.

Gerbiamas Rektoriau,

Leiskite prof. Mykolo Romerio šeimos vardu nuoširdžiai padėkoti Jums asmeniškai ir universiteto senatui už prof. Mykolo Romerio atminimo gerbimą. Parodyta pagarba sujauđino visą Romerių giminę Lietuvoje ir užsienyje. Mes, Mykolo Romerio vaikai ir anūakai pritariame universiteto senato 2004.10.07 sprendimui pavadinti universitetą prof. Mykolo Romerio vardu, manydami, kad jis savo darbais teisės srityje nusipelnė šio aukšto įvertinimo.

Pagarbiai Jadvyga Vitkauskienė

2004 10 19

Mykolas Romeris' daughter's, namely, J. Vitkauskienė-Romerytė's,
letter³ to Rector Alvydas Pumputis

The copy of the letter from the MRU Archives

Rector Prof. Alvydas Pumputis officially announced the decision of the University Senate regarding the name of the University. The decision said that the University would be named after Mykolas Romeris. The Seimas of the Republic of Lithuania approved the Statutes of the University which established the new name.

The story is interesting but its details are even more interesting. The community of the University and the University Senate made their choice. It seemed that there was only one thing left, namely, for the Seimas of the Republic of Lithuania to approve the new University Statutes. However, the road to this decision was not that easy. It caused some troubles. The Seimas

³ *Dear Rector,*

It is a great pleasure for me to thank you personally and the University Senate for showing respect to memory of Prof. Mykolas Romeris. Your gesture has deeply moved the whole family of Romeriai both in Lithuania and abroad.

We, Mykolas Romeris' children and grandchildren, approve the decision of the University Senate dated 07/10/2004 to name the University after Prof. Mykolas Romeris as we hold the view that he deserves such a great appreciation of his work in the field of law.

Sincerely yours,

On behalf of the family of Prof. Mykolas Romeris

Jadvyga Vitkauskienė

19/10/2004

Decision⁴ of the University Senate of the Law University of Lithuania

The copy of the decision obtained from the MRU Archives

4

UNIVERSITY SENATE OF LAW UNIVERSITY OF LITHUANIA
DECISION
ON THE CHANGE OF THE NAME OF LAW UNIVERSITY OF LITHUANIA
AND THE ADOPTION OF THE STATUTES OF MYKOLAS ROMERIS
UNIVERSITY AND ITS SUBMISSION FOR APPROVAL TO THE SEIMAS
OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

7 October, 2004 No. ISN-1
Vilnius

In accordance with Article 8 of the Law of the Republic of Lithuania on Higher Education (*Official Gazette*, 2000, No. 27-715) and Paragraphs 20.1 and 105 of the Statutes of the Law University of Lithuania, the University senate hereby decides to:

- 1 Replace the name of Law University of Lithuania by Mykolas Romeris University.
2. Adopt the Statutes of Mykolas Romeris University (enclosed) and submit it for approval to the Seimas of the Republic of Lithuania.

*I hereby promulgate this decision of the University Senate
of Law University of Lithuania passed.*

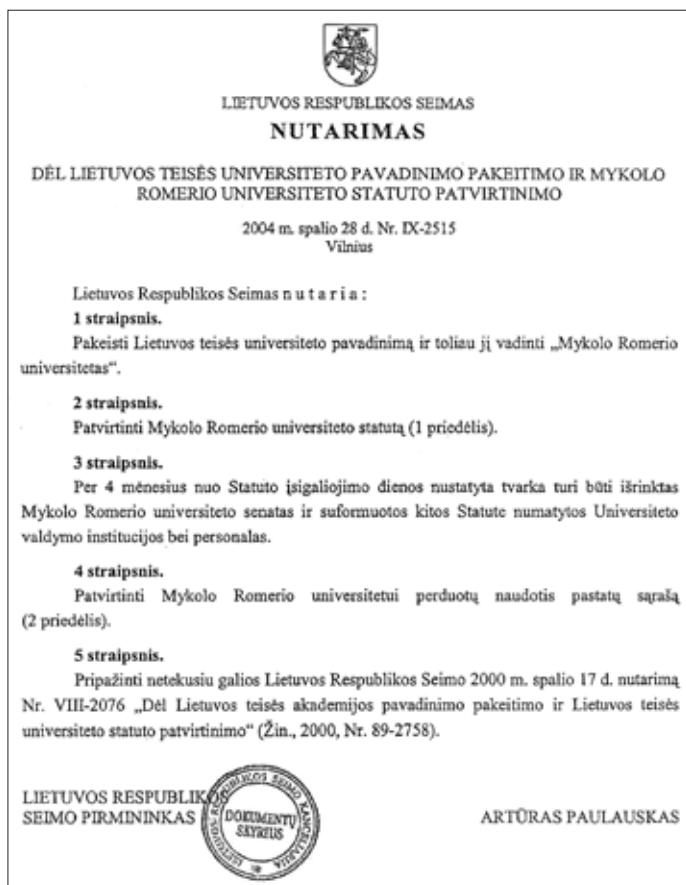
UNIVERSITY RECTOR /Round seal/ /Signature/ PROF. ALVYDAS PUMPUTIS

was made to vote over the University Statutes twice. How is this possible? The thing is that Mykolas Romeris was not only an extraordinary person himself for the aforementioned merits but for his surname as well which itself was a piece of puzzle.

The family of Romeriai is the name of representatives of the German nobility. This family moved to Lithuania from Livonia long time ago. Letter “o” coming from German in the surname of Romeris was an important challenge and part of history of calling the University after Romeris. In the inter-war period the spelling of the letter was not particularly relevant. Professor Mykolas Romeris himself would sign as Römeris, Riomeris or Rèmeris. When the Seimas was adopting the decision, the consideration was taken of the fact that the then modern rules for the use of the standard Lithuanian language imperatively demanded that this surname must have letter “ė”. For this reason, the name of the University contained letter “ė”. However, the decision by the Seimas to use “ė” suddenly caused a number of discussions as the relatives of Mykolas Romeris expressed their wish to take into account the established tradition of the family to use letter “o” instead of the original “ö”. Relatives of Mykolas Romeris, linguists, the leadership of the Seimas, and the Seimas were looking for a solution. The Seimas voted once again and this time letter “o” in the surname Romeris was approved to be permanently used instead of letters “ö”, “ė”, and “io” which had been used in the course of time. The University was eventually called Mykolas Romeris University.

Recognition

The famous Sigmund Froid, the father of psychoanalysis, and Abraham Maslow, who created the Hierarchy of Needs model, stated that self-assessment and self-perception is an especially significant element of human's existence. The very content of self-assessment partly determines the quality and the prospects of a person's life. Not only a person but also families, social groups and groups of people living in an institution assess themselves and are assessed by those who surround them.

Decision of the Seimas of the Republic of Lithuania⁵

The copy of the decision from the MRU Archives

5

SEIMAS OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

DECISION

ON THE CHANGE OF NAME OF THE LAW UNIVERSITY OF LITHUANIA AND
THE APPROVAL OF THE STATUTES OF MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

28 October, 2004 No. IX-2515

Vilnius

The Seimas of the Republic of Lithuania hereby *d e c i d e s* to:

Article 1.

Change the name of the Law University of Lithuania and replace it by “Mykolas Romeris University”.

The dynamic life of the University, the students, lecturers and administrative staff, visits by honourable foreign researchers, joint study programmes with other universities of the world – all of this was perceived as success and recognition. Nevertheless, the sub-consciousness was seeking for such signs of recognition which would be long-lasting, would have fundamental forms and would prove the fact of a qualitative leap. Such stages of recognition in the evolution of MRU were indeed achieved. Three most outstanding events could be mentioned here.

First, the year 2002 should be remembered when an international expert group audited legal studies' programmes. The visit by an international group, meetings with students, lecturers and head of administration, and the examination of the provided programmes were a great challenge for the future of the University. Although much had been seen in the world and international experiences as well as our capabilities were known, it was still a period of concerns and anxiety. Although we clearly saw our position, though all study programmes had been regularly inspected by institutions conducting quality assessment of education before the international expertise, worries about possible outcomes vis-à-vis the young University were inevitable.

The conclusions drew by the international experts who analysed study programmes were substantive. They came as no surprise. The conclusions provided by the international expert group unconditionally accredited

Article 2.

Approve the Statutes of Mykolas Romeris University (Appendix 1).

Article 3.

The Mykolas Romeris University Senate must be elected within 4 months from the date of entry into force of the Statutes and other management body as well as personnel of the University as specified in the Statutes must be set up.

Article 4.

Approve the list of buildings transferred to Mykolas Romeris University for use (Appendix 2).

Article 5.

Repeal Decision No. VIII-2076 of the Seimas of the Republic of Lithuania of 17 October 2000 "On the Change of the Law Academy of Lithuania and the Approval of the Statutes of Law University of Lithuania" (*Official Gazette*, 2000, No. 89-2758).

SPEAKER OF THE SEIMAS
OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

/Round seal/

ARTŪRAS PAULAUSKAS

all analysed legal studies' programmes without any major remarks on the quality of studies. From this moment, not only national but also international experts declared that legal studies programmes at Mykolas Romeris University met all key requirements!

The autumn of 2007 must not be forgotten either. The then Rector of Mykolas Romeris University Prof. Alvydas Pumputis participated in the meeting of the Council of the International Association of Universities (IAU) which was held in Penang Island, Malaysia, and the Congress of the IAU which was held in Kuala Lumpur. Over 500 participants from all over the world attended the event.

„The Congress “Ethics and Values in Higher Education in the Era of Globalization: What Role for the Disciplines?” was attended by over 300 most influential leaders of international universities and most prominent researchers from more than 100 universities. Evidently, it was not only a university-level event. It was a national event. Lithuania had never seen the meeting of such academic institution in its entire history and will barely see any in the immediate future.

The international congress was held at MRU. It was agreed on the need of higher education institutions to draw up and supervise own codes of ethics and conduct. The success of the congress in Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania, proved that the development strategy chosen by MRU was particularly successful. This strategy was accurately and briefly described by Juan Ramón de la Fuente, the President of the International Association of Universities, during his visit to MRU, where he said: “we need internationalised and at the same time not denationalised higher education”. This strategy has always been *alfa* and *omega* of MRU.

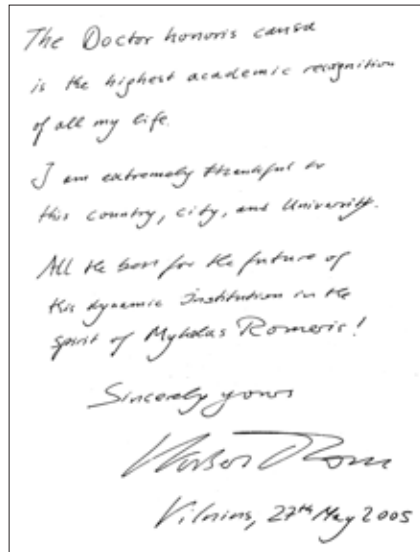
Finally, one more worth-mentioning event which is fundamental and has lasting legacy should be mentioned. In 2013, the Republic of Lithuania chaired the Council of the EU. In the context of Lithuania's presidency over the Council of the EU, Mykolas Romeris University hosted a European-level event, namely, the conference “The Horizons of Social and Humanitarian Sciences”. The University was again full of action and energy: variety of speeches, abundance of guests and famous scientists from all EU countries. During the conference, Vilnius Declaration was adopted which emphasised the outstanding importance of social and humanitarian sciences for the future

of Europe. It was a grand event, difficult to describe in detail. Nevertheless, to reveal its content and meaning at least in part, a few participants will be quoted. Helga Nowotny, President of the European Research Council stressed that Vilnius Declaration approved in Mykolas Romeris University over the importance of social and humanitarian sciences would be a significant event to Europe's societies. Dalia Grybauskaitė, President of the Republic of Lithuania, stated that this even was a contribution to Europe's future and that innovations and the integration of social and humanitarian sciences could ensure glorious future for Europe. Alvydas Pumputis, Rector of MRU, was even more specific: he emphasised that any technological achievement in medicine, agriculture or industry was directly related to the accomplishments of social and humanitarian sciences.

25

Nothing in the world is as unstoppable as time. Conferences, lectures, congresses, study programmes, unbelievably short summer holidays, again seminars, sessions, monographs, articles, final exams, defence of dissertations. MRU annually confers Honorary Doctorate on prominent persons in Lithuania and worldwide. Every conferment ceremony is a special event accompanied by impressive insights of the laureates. All honorary doctorates of the University are extraordinary personalities worth individual presentation. It would be very difficult to single out any of them. But here are a few: Vytautas Landsbergis, Chairman of the Supreme Council-Restoration Seimas of the Republic of Lithuania, Valdas Adamkus, President of the Republic of Lithuania, Dr. Karl A. Lamers, President of the NATO Parliamentary Assembly, Prof. Dr. Goolam Mohamedbhai, President of the International Association of Universities, Prof. Dr. Georg Winckler, President of the European University Association, etc.

Over this period, the old chamber was modernised and two modern blocks were built, namely, the central chamber of MRU administration and classrooms, and the centre of laboratories designed to ensure quality of research. Even though a person attends and witnesses many events, he cannot remember everything. Besides, what will be remembered, will be

The Doctor honors cause
is the highest academic recognition
of all my life.
I am extremely thankful to
this country, city, and University.
All the best for the future of
this dynamic institution in the
spirit of Mykolas Romeris!
Sincerely yours
Norbert Thom
Vilnius, 27th May 2005

Entry in MRU guestbook by Prof. Norbert Thom,
Director of the Institute for Organisation and Human Resource Management
at the University of Bern, Switzerland

some details only, individual fragments of mosaic. The pace and the flow of time is so fast that we have not noticed that our state and our university have turned 25. On the one hand, it is not much. On the other hand, it seems incredible that so many years have passed and so many memorable events have happened!

In 2015, the Republic of Lithuania commemorated its 25th anniversary of restoration of independence. On this occasion our state was honoured by Olafur Ragnar Grimsson, President of Iceland, who paid a visit to Lithuania. Iceland is the country which was the first to recognise the sovereignty of Lithuania in 1990. During this visit to Lithuania, the President of Iceland also visited Mykolas Romeris University. It was not a randomly chosen point of the President's itinerary. He chose it because he wanted to see Prof. Alvydas Pumputis who has been the rector for many years. It was also a sign of respect to the state and the University whose roads have been intertwined and complementing each other.

History never stands still. In 2015, the term of office of Rector Alvydas Pumputis came to an end. There are no doubts that his name will be linked to the history of development and expansion of MRU, and to its *success story*.

In 2015, a new MRU Council and Senate was elected. The same year a new and the second MRU Rector was elected, namely, Algirdas Monkevičius, Dean of the Faculty of Politics and Management of MRU, former member of the Government of the Republic of Lithuania and Minister for Education and Science.

One phase of history is left in the past. There are many memories and feelings which emerge when remembering the past and meeting the future. To think over the past, to understand and evaluate it one needs time, experience and wisdom. With time, the perception of accomplishments will deepen. And now, looking at the future, we can cite the lines of Justinas Marcinkevičius, a classic of the Lithuanian literature and a former member of the Council of Mykolas Romeris University:

*„Keliasi žemė ryto skambėjime.
Saulė sudraskė spengiančią tylumą,
Dar nepareiname, dar tik išėjome.
Dar nesileidžiame. Dar tiktai kylame.“⁶*

Justinas Marcinkevičius

The period of 25 years which has passed in a moment gives hope and raises no doubts that much more has been done than had been expected and dreamt of. The University has been established, it lives its life, its administrative, material, academic and education quality foundation is firm, there are all national and international prospects and opportunities to serve the state and human, and all opportunities for the future as well.

⁶ “*The Earth is waking in the sound of morning
The Sun has torn the singing silence,
We are not coming back yet, we have just left.
We are not going down. We are going up.*”

OUR MYKOLAS ROMERIS

Mindaugas MAKSIMAITIS

The history of our *alma mater*, a contemporary with Lithuania (given its age from the restoration of its independence on 11 March 1990), started on 1 September 1990. It was established as a departmental higher education school and was called the Lithuanian Police Academy. However, with the aim to develop and expand lawyers and public administration specialists' training who would have a European understanding and thinking and would be able to work under competitive conditions, by way of Resolution of the Seimas of the Republic of Lithuania dated 3 July 1997, the Academy soon refused the name which was associated with departmentality, and was reorganized into the Law Academy of Lithuania¹, and in 2000, it became the Law University of Lithuania. Having entered its second decade of activity, this higher education school, which was searching for its own particular way, finally decided to ask the Seimas of the Republic of Lithuania to authorise its naming after the famous 20th century Lithuanian lawyer Prof. Mykolas Romeris.

The University Senate in its meeting of 7 October 2004² considered the question of the draft Statutes of the Law University which were being recast. Given the University's fast development, international accreditation of its study programmes, the accession to the Great Charter of Universities, its membership in the International Association of Universities and the European University Association, and envisaging that its activity contents exceeded the one implied in the then existing name, a new proposal to correct and revise the University's name was discussed. This time in choosing the name of the University the consideration was also taken of the prospect to reveal the ambitions of this young specialized University

¹ Pumputis, A. "The Evolution of the Law Academy of Lithuania: 1990-2000". *Jurisprudencija*. 2000, 15 (7): 13.

² *Minutes No. 2SN-1 of the Meeting of the Senate of the Law University of Lithuania*. MRU Archives.

to become a universal centre of social and humanitarian sciences and the forge of specialists of corresponding profile.

In the meeting of the Senate the University Rector Prof. Alvydas Pumputis recalled that several years ago when the then University Statutes were being approved, there were a few persons who did not like the name of the University of Law or rather the limitation of the contents of the name which failed to correspond to the reality. This became evident after the introduction of study fields of law, public administration, economics, social work and psychology. According to the Rector, this discrepancy often aggravated the presentation of the contents of the University's activities to international partners and corresponding European and global institutions. In his opinion, a university named after an honourable scientist of Lithuania, namely, Mykolas Romeris, and emphasizing the studies of law complemented with the developed or planned to be developed social and humanitarian sciences would get closer to the versatile research activity carried out by this entity. Finally, the University itself was mature enough to be named after Prof. Mykolas Romeris.

The members of the Senate who expressed their position on the issue in the meeting remembered the merits of Mykolas Romeris to the evolution of the state of Lithuania, to the history and culture of higher education, and the significance of his scientific legacy. It was stated that the name of Romeris and the past as well as the presence of social and humanitarian sciences in Lithuania were organically inter-related elements.

Following the discussion, the Senate of the Law University of Lithuania adopted the resolution to repeatedly initiate the renewal of the name of the University and to grant it the name of Mykolas Romeris³. The process of reorganization of the Law University into Mykolas Romeris University was completed on 28 October 2004, when the Seimas of the Republic of Lithuania carried Resolution No. IX-2515 "On the Change of the Name of the Law University of Lithuania and the Approval of Statutes of Mykolas Romeris University".

³ *Resolution of the Law University of Lithuania dated 7 October 2004 "On the Change of the Name of the Law University of Lithuania and the Adoption of the Statutes of Mykolas Romeris University, and Putting Forward of this Proposal to the Seimas of the Republic of Lithuania for Approval". MRU Archives.*

The man after whom our *alma mater* was named, specifically, Mykolas Romeris (Michael Pius Paschalis von Römer in his birth documents⁴), was one of the most prominent representatives of the Römer family in Lithuania. He was a memorable, outstanding, versatile intellectual, an authoritative statesman and public figure, a famous educator, professor, a multidimensional researcher and a passionate publicist. Apart from all the aforementioned, he was also a very patriotic person whose pole-star was always his native country Lithuania which was first enslaved by the Russians, afterwards – sought the restoration of its independence, later – restored its independence and became a free state but lost it again. Lithuania and its fate were the values whose fostering extended throughout the life book of Mykolas Romeris leaving a marked footprint on its every page.

Mykolas Romeris was an extraordinary person not only for its merits to the state, society and science. He was special for the fact that the way of life he chose did not coincide with the way of life of a typical representative of the noble Polish society in Lithuania whom he considered himself to be.

Mykolas Romeris' place in the family tree of the Lithuanian Römer family is directly related to one of the most prominent and renowned representatives of this family, namely, Mykolas Juozapas Römeris⁵, a public figure, an enlightened person and an initiator of advanced reforms who lived at the juncture of the 18th and 19th centuries. He was also an authoritative leader of the province's nobility, a Mason, and the founder of Vilnius Typographical Association who took a great care of the development of printing, publishing and dissemination of publishings in the public, who bravely promoted the idea of the abolition of serfage in the early 19th century, who was an irreconcilable opponent of the Tsarist government, and who experienced the rough life of a prisoner in the casemates of Petropavlovsk fortress for his ideas and activities and was sent into exile as a political prisoner. He is the immediate grandfather of Mykolas Romeris who firmly entrenched into the memory of his descendants.

⁴ “Vypiska iz žurnala Kurliandskogo Dvorianskogo Komiteta ot 16-IX. 1882” (Extract from the journal of the Committee of Kurliandskij Dvorianskij from 16-IX 1882) (property of Ms. Vitkauskienė).

⁵ *Kurland – Genealogie (Sonderausgabe)*. 2004, S. 175, 177.

When leaving this world, in his will, the old Mykolas Juozapas Römeris divided his manors to his sons and his grandson Mykolas Kazimieras (the son of Mykolas Steponas who died prematurely) into whose family hereby discussed Mykolas Pijus was born.

His life, which was full of meaning and complete to the maximum, looks as if it has been compressed into sixty-five years during which, in particular in two decades which coincided with the period of independence of Lithuania, he managed to do incredibly many things. His merits to Lithuania have been evaluated by the Order of Vytautas the Great and the 2nd Degree Order of the Lithuanian Grand Duke Gediminas 2nd, as well as the 10th Anniversary of Independence Medal. He deserved honour abroad as well: he was awarded the Latvian Order of The Three Stars and the French Order of the Legion of Honour.

He managed to accomplish a lot for the benefit of his native land due to his incredible energy, extensive expertise, firm democratic attitudes and tolerance, deep understanding of the sense of community, and the highest-level human characteristics. His life proves that this person was extraordinarily public-spirited and during all stages of his life and in all fields of activity always sacrificed his personal “I” for the good of the society or the state, for the public and national matters and always gave priority to them vis-à-vis his personal interests.

In his early life, Mykolas Romeris refused the opportunity to pursue career in the Tsarist government machine, to avail of an excellent education obtained in the Imperial Law School of St. Petersburg, later in Krokow and Paris. Instead, he devoted his life to painful, resolution, personal courage and considerable effort-demanding search for the way for Lithuania to get free. Sadly, for many years his activities conducted in pursuit of Lithuania’s freedom often brought more disappointment than satisfaction.

Mykolas Romeris grew up in the environment where everything what belonged to the state, and on the whole, to the Russian government, was considered the source of violence, injustice and harm. The families of his father and mother for long generations were irreconcilable opponents of the Russian reign in Lithuania and the fighters against it. It is, therefore, natural that Mykolas Romeris’ goal, namely, to seek for the liberation of

the homeland from the Tsarist oppression, was “inspired by his family traditions” and was “sucked in with the mother’s milk”⁶.

When he was young, he thought that this goal could be achieved through common efforts and joint struggle of the nations which lived within the borders of the Grand Duchy of Lithuania⁷. The movement of the fellow countrymen (“krajovcai”) founded and fostered by him raised the flag of a multinational Lithuania as an independent political compound. The movement advocated the restoration of the renewed and modernised Grand Duchy of Lithuania, and the consolidation of the political groups of its population – Lithuanians, Polish, Belorussians and Jews. He was not against the political union of Lithuania and Poland if it was pointed against the common enemy; however, he accepted this compound provided that such union was formed on the principle of parity.

The latter idea was the reason why Mykolas Romeris was sued by the Tsarist court for the “incitement to spark uprising and overthrow the social order existing in the Russian state”⁸ in his early life. He happened to experience political emigration; later, in his fifties, he participated in World War I as a private soldier in the composition of the Polish legion ... and was disappointed with the results of such activity, more specifically, with the absence of any results. When nationalism entrenched in Poland and the Council of Lithuania started forcing the process of formation of the national Lithuanian state in the late 1917, it became evident that the idea of restoration of historical Lithuania was irrevocably collapsing.

Mykolas Romeris learned about the restoration of the independence of Lithuania when he was still away from his homeland where he had been taken by the storms of war and when he temporarily held the position of a justice of the peace in the province of Lomza, in Poland. Working there in summer 1918, he immediately responded to the appeal by the lawyers’ commission of the Council of Lithuania inviting the specialists of this field both who are in Lithuania and who return from Russia to engage in law-

⁶ The autobiography of Mykolas Römeris. *Lietuvių Atgimimo Istorijos Studijos. (The Studies of the History of the Revival of Lithuania)*. T. 13. Vilnius, 1996, p. 186.

⁷ p. 199, *ibid.*

⁸ *Transcript of the Indictment dated 06-03-1908*. The Wroblewsky Library of the Lithuanian Academy of Sciences, the Division of Manuscripts (hereinafter referred to as the “WLLAS”), photodocuments 155-222, p. 2.

related activity and work for the Homeland⁹, though he had to wait for a while for proper conditions to implement this decision...

The second half of Mykolas Romeris' life road encompassed direct work for Lithuania, which finally found its place and managed to straighten its back. He could evidently see the results of his effort and this made him happy and brought satisfaction. Putting aside the last five years of his life which he spent in the conditions of the Soviet and German occupation of Lithuania, he saw this opportunity as a reward granted to him by the fate for the failures experienced in the past. Without joining any political parties or seeking power he managed to become one of the most prominent figures of our country in a quite short period of time merely by his intensive work.

However, even the years of independence were not calm for Romeris: he still faced challenges and problems and had to continuously struggle for the ideals he believed in.

First, Mykolas Romeris' endeavour to bring the Lithuanian and the Polish nations closer, to inspire Lithuania's Polish population to work for the benefit of their land, namely, Lithuania, not Poland, was not fruitful. "All my life I kept rolling a boulder uphill like the legendary Sisyphus, and the boulder kept rolling back to the bottom," he wrote with bitterness. "I wanted to prove that <...> we, the Polish of Lithuania, had to join the citizens of Lithuania and to understand and consider it our duty and honour to participate in the forefront of development of the country, to pursue the well-being of the country, instead of following public interests of other countries."¹⁰ Unfortunately, his endeavour remained futile. Romeris, however, never lost his hope. He believed that the grain he sowed would grow and thrive one day, though he clearly saw that the sprout barely moved.

It should be admitted that even in difficult moments Mykolas Romeris was never hypocritical, he always remained straight-forward and followed his principles, and actively promoted and fostered democratic ideas. When he came back to Lithuania late autumn 1920, he worked as a judge for almost eight first years of independence. In a half-year time he was noticed, his work was appreciated and he was assigned to take the post in the supreme

⁹ News from Lithuania. *Lietuvos Aidas*. 1918, No. 76.

¹⁰ Journal of Mykolas Römeris. Excerpts. *Kultūros Barai*. 1990, No. 7-8, p. 107.

court system of Lithuania, namely, the member of the Supreme Tribunal. Considering the court to be one of the most important autonomous state institutions designed to state the lawlessness and to call to order¹¹, he liked his job as a judge very much. During the hearings, he pronounced the actions of the court with pride, extreme dignity, in a sonorous voice and, as contemporaries wrote, solemnly and “in an artistic manner pronounced the judgements of the Supreme Tribunal, which then sounded as if passed not by humans but by the speaking law itself – *Judex est lex loquens!*”¹² He was an unconditionally fair and high-principled judge with a firm opinion which sometimes was not convenient for the general public and he was not afraid to express it openly in public¹³ and to defend it according to the established procedure.

A considerable challenge to Romeris’ citizenship feeling while working as a judge of the supreme instance court was the frequent clashes with criminal cases regarding anti-governmental activities by the Polish in Lithuania, primarily, regarding the governmental overthrow planned by the POW (Polska Organizacja Wojskowa) in autumn 1919 with the aim to replace the constitutional Government of Lithuania by the Polish supporters. Naturally, this type of cases was the most difficult for him from the psychological point of view. In his journal, he wrote that his role in political cases of the Polish was unpleasant. Nevertheless, Mykolas Romeris managed to find energy to assess such activities objectively calling them criminal and destroying Lithuania’s independence. He also noted that he could not “disagree with the fact that the state had to fight against those who undermined its independence” and emphatically stressed that he condemned the adverse campaign of the Polish conducted in Lithuania¹⁴. At the same time, though the stance of the “Polish minority” in Lithuania, according to Czeslow Miłosz, was quite compelling (in the eyes of Mykolas Romeris) to justify the measures of the state of Lithuania taken against

¹¹ Römeris, M. *At the Frontiers of the Constitutional and Judiciary Law*. Kaunas: 1931, p. 4–5.

¹² Stravinskas, P. “Mūsų Neužmirštamieji.” (“Our Unforgettable Ones”). *Teisininkų Žinios*. 1965, No. 27–28, p. 40.

¹³ *Individual Position of Mykolas Römeris, a Member of the Supreme Tribunal*. Lithuanian Central State Archives (hereinafter referred to as the “LCSA”), photodocument 507, folder 1, file 766, p. 90.

¹⁴ Journal of Mykolas Römeris. Excerpts. *Kultūros Barai*. 1990, No. 3, p. 78.

them¹⁵, if he happened to discover a ruling of the Military Court in the so-called criminal case of OSN (the Rifle organisation of Panemunė Polish, one of the POW successors), which, in his belief, raised any doubt, he did not quail before possible suspicions by the public that he might be unobjective, and he firmly thought that it was the matter of honour of the Supreme Tribunal to acquit the two defendants because of the lack of evidence against them and was extremely happy when Kriščiukaitis, the Chairman of this Tribunal, approved of his opinion¹⁶. He proved himself a very fair and principled judge with his own personal opinion and having no fear for defending it.

Generally, Mykolas Romeris distinguished himself for the ability to perfectly substantiate his opinion in court documents¹⁷. His rulings of the Supreme Tribunal were clear, legally firmly justified, convincing, and aspiring respect to the court institution represented by him. He was simply irreplaceable, in particular when the Tribunal had to examine constitutional complicated situations found, for example, in the criminal cases of Former Ministers V. Petrulis or J. Purickis¹⁸, regarding whom the judgements delivered by him contained the authoritatively formulated statements and were designated not only for that specific case but had a much wider scope of application.

Romeris managed to combine the responsible work of a judge with pedagogical work and research in the Law Faculty of the University of Lithuania (from 1930 called Vytautas Magnus University) which started operating in 1922, and later, when Lithuania regained its old capital – from 1940 until the end of his life – in Vilnius University. He devoted 23 years of his mature life to the education and training of Lithuanian lawyers. He loved working in university, he enjoyed intellectual communication with young people, and this work, as he himself admitted, became one of the most

¹⁵ Miłosz, Cz. *Tėvynės Ieškojimas. (Search of Homeland)*. Vilnius: 1995, p. 215.

¹⁶ Journal of Mykolas Römeris. Excerpts. *Kultūros Barai*. 1990, No. 3, p. 78.

¹⁷ Leonas, P. *Mano Atsiminimai ir Pergyvenimai. (My Memories and Experiences)*. D. 7. 1919–1926. WLLAS, photodocuments 117-1080, p. 58.

¹⁸ *The Collection of Decisions of General Meetings of the Supreme Tribunal from 1924 to 1933 with the Circular Notes of the Ministry of Justice and Subject Headings*. Kaunas: 1933, p. 109–124.

pleasant activities in his life for which he spared no time or energy¹⁹. He was recognised to be one of the best lecturers of the faculty, he was a creative person and a professor who was continuously looking for more effective forms to transfer his knowledge to students.

The main subject matter taught by Prof. Romeris was Constitutional Law.

He prepared for the lectures seriously and very thoroughly, and annually updated and continuously improved his course of lectures²⁰. From a methodological point of view, his lectures were properly prepared. A separate book on the basis of the course which he gave to his students on the Lithuanian Constitutional Law and which was later published (“Lectures on the Lithuanian Constitutional Law”) is viewed as a serious scientific monograph. He gave his lectures in a loud, calm voice, grammatically correct Lithuanian language using well-coined legal terms even though there was no established Lithuanian legal language. He attracted the audience by his vitality, picturesqueness, abundant unexpected comparisons, interwoven aphorisms and sayings, jokes and humour²¹, and his lectures were among the best attended²².

Romeris firmly believed that the relationship between a professor and a student had to be based on mutual respect and trust. In his view, a university professor “must earn his students’ respect and love, otherwise he will never have the authority and will achieve nothing”, and this respect and love could be earned only by valuable work done by him as a researcher and a human²³. In this sense he was an extremely self-demanding person, thus the students’ attitude towards him was corresponding. His relationship with students was

¹⁹ Savicki, J. “Mykolas Römeris ir Buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Žemių Tautinės Problemos” (Mykolas Romeris and the Then National Problems of the Lands of the Grand Duchy of Lithuania). *Lietuvių Atgimimo Istorijos Studijos (Historical Studies of the Lithuanian National Revival)*. Vol. 15. Vilnius: 1999, p. 58.

²⁰ Römeris, M. *Lectures on the Lithuanian Constitutional Law*. D. 1. Kaunas, 1937, p. V.

²¹ Patackas, A., Šidlauskas, A. (Jonaitis, J.). “Mykolas Römeris Amžininkų Atmintyje”. (Mykolas Romeris in The Memory of his Contemporaries). *Mykolo Römerio Mokslas apie Valstybę*. (“Mykolas Romeris Science About the State”) Vilnius: 1997, p. 225, 231.

²² Domaševičius, K. Iš Kauno universiteto Teisės fakulteto istorijos (From the history of Law Faculty of Kaunas University). *Teisė*. T. 14. 1973, p. 161.

²³ Römeris, M. “Greetings and Congratulations” (Sveikinimai – Linkėjimai). *Studentų Dienos*. 1937, No. 1.

serious but friendly. When communicating with them, the professor was always exceedingly polite, dutiful and meticulously fair vis-à-vis them. If he discovered that he had been unfair with somebody, he felt the need to apologise in public and was not ashamed of that²⁴.

For his human character features Romeris was highly valued and respected by the faculty and university communities. He was elected the rector of the university for three terms of office, namely, from 1927 to 1928, from 1933 to 1936 and until 1939. He took this position very seriously. He believed that “science and the spread of science meant education of the young people of Lithuania and their cultural training at the same time. This is our as the University’s job which we do as possibly well as we can. This work unites us with the Lithuanian public, it makes us part of the society, its constituent component and demands sensitivity from us with regard to those things which are the basis of our society and our country, in general”²⁵.

When heading the University, Mykolas Romeris cared about increasing the level of research, he aimed at the expansion of international research relationships, improvement of the University’s material basis. While in the Rector’s position, he perfectly revealed himself as a very fair man of high culture, as a very intelligent person, an excellent organiser, statesman, and a sworn democrat. When taking over the Rector’s post from Romeris in 1939, Prof. Šalkauskis described him as one of the most productive University researchers, and a public figure who managed to properly assess and actively live on the basis of the interests of the land, the society, the state and the nation, and successfully represented the University both in the country and beyond its borders²⁶. He put much effort and energy in defending the autonomy of university which was encroached on in numerous cases. He himself was always accessible, friendly and well-wishing vis-à-vis students, he was sensitive to their living conditions and continuously looked for the ways to provide financial assistance to poor students.

²⁴ Viduklytė, U. “Universitetai”. *Tarybinis Studentas. (The Soviet Student)*. 1982, No. 11.

²⁵ *Lietuvos Universitetas 1927–1928 Mokslo Metais (1927.IX.15–1928.II.16) (The University of Lithuania in 1927-1928 Study Years)*. Kaunas: 1928, p. 35.

²⁶ Biržiška, M. *Senasis Vilniaus Universitetas. (The Old Vilnius University)*. London, 1955, p. 147; Šalkauskis, S. *Universiteto Konceptija. (The Concept of University)*. *Židinys*. 1939, No. 8-9, p. 145.

Having entered the professional research in his mature age, Mykolas Romeris had exceptional talents and was extremely thorough, he managed to do incredibly many things before the commencement of occupations of Lithuania. His scientific legacy is versatile and abundant. It encompasses a few monographs (The State and Its Constitutional Law, Representation and Mandate, Administrative Court, At the Frontiers of the Constitutional and Judiciary Law, Lectures on the Lithuanian Constitutional Law, The Constitutional Reform of the State of Lithuania, the New Soviet Constitution of 1936, Lithuania's Sovietisation from 1940 to 1941), a number of scientific articles published in Lithuania, Poland, France, Romania, etc.

In his research papers which were distinct for their rich content as well as tolerance, he bravely expressed and defended his ideas, he knew how to substantiate them in a detailed, convincing and picturesque manner.

It must be emphasised that Romeris' ideal as of a specialist of the Constitutional law was a well-organised and flawlessly operating rule of law, that in his works (not only scientific legacy and publicist activities but also practical activities) he devoted much energy to the research of the state and to advocating the ideas which have been relevant up to date, and (what should be of special importance) to continuous search for the ways to implement and foster them in Lithuania.

The meaning assigned to the idea of the rule of law by Romeris is clearly reflected by the fact that even to deliver a traditional public lecture which was given in a lavish meeting intended for the inaugural ceremony of the University Council when he was elected the Rector of the University of Lithuania for the first time, he chose the subject "Organisation of the Rule of Law". In the lecture the speaker discussed the ideological origins of the rule of law and its general principles in detail, and elaborated on his own attitude towards them²⁷. Later Romeris devoted two monographs to analyse individual aspects of the problem of the rule of law. In general, in his writings he always stopped and lingered over theoretical and practical issues of the rule of law every time he happened to find the chance to do that depending on to the analysed problem.

²⁷ Römeris, M. "Teisinės valstybės organizacija".(Organisation of the Rule of Law). *Lietuvos Universitetas 1927-1928 Mokslo Metais (15/09/1927-16/02/1928)(University of Lithuania in 1927-1928 Study Years)*. Kaunas: 1928.

The rule of law was described by Mykolas Romeris as the “type of state-level communication”²⁸, where the state handles its matters and realises its authority without deviating from the rules established in legal regulations²⁹. One of the most important postulates of the Romeris’ Doctrine in terms of this issue was that legal order in a state is achieved to the extent laws are abided by in its management and courts, to the extent these laws correspond to the Constitution as the top-level legislation, and to the extent such functioning of law is protected from even an accidental breach³⁰.

In his reasoning about the rule of law he paid a special attention to the threat to the lawfulness which was always present in the field of management (government) and was posed by the administrative state institutions and officials. Mykolas Romeris was confident that the rulers who publicly swore on oath of fidelity to laws were actually inclined to make the link between the adherence to laws and their interests and purposes; however, the lawfulness and expedience could rarely be combined because the existing laws usually failed to absolutely coincide with their wishes and interests: lawmaking always had to consider different social factors and make certain concessions with regard to them – sometimes to accept legal rules which did not absolutely correspond to the attitude of the governing ones, i.e. to record certain things which, in principle, would not be desirable, or to even ignore the things that were very important to them³¹. Later, argued Romeris, the things the rulers were forced to include in legislation against their own interests or the things they did not have a chance to implement are subject to their attempts to be compensated by means of discretionary power in management³². These were the circumstances which, in the eyes of Mykolas Romeris, gave the way to the widest range of opportunities for the authorities to act for their own interests thus destroying the fundamentals of the rule of law.

To avoid such infringements, he thought, the state had to have an efficient system of control measures applicable to those who governed the state.

²⁸ Römeris, M. *Administracinis Teismas. (Administrative Court)*. Kaunas: 1928, p. 1.

²⁹ Römeris, M. *At the Frontiers of Constitutional and Judiciary Law*. Kaunas: 1931, p. 20.
³⁰ p. 22, *ibid*.

³¹ Römeris, M. *Administrative Court*. Kaunas: 1928, p. 54.

³² Römeris, M. *At the Frontiers of Constitutional and Judiciary Law*. Kaunas: 1931, p. 21.

For the reason of the aforementioned tendency viable among the rulers to assess their performance according to the advisability criterion, and fearing to rely on the efficiency of the supervision of the lower chain of command conducted by the top-down (hierarchical) chain of command, Mykolas Romeris thought that the most appropriate institution to ensure supervision and control would be the court which at the time was far away from being used at its full capacity: the court could be fully capable of fulfilling the function of stating the lawlessness and calling to order not only for the purpose of control of legitimacy of action of ordinary people but also state authorities and officials and to prevent potential violations³³.

When recommending expanding the scope of use of the courts in this way, with the operation of courts of general jurisdiction, including, the courts of cassation, Romeris stressed the need to also establish the courts specifically designed for the supervision of lawfulness of the most important state authorities and officials³⁴. According to Romeris, they should be construed referring to the government branches and to be composed of not only well-known court of cassation which supervises the lawfulness of the activity of the courts of general jurisdiction but also the constitutional court intended to ensure the constitutionality of the performance results of legislative bodies as well as administrative court to assess the lawfulness of the executive authorities³⁵. Such judicial system, as Romeris put it, was characteristic of the “central institutions within the organisation of the rule of law”³⁶. In his view, it contained the most realistic measure to enhance the fundamentals of the rule of law.

As Mykolas Romeris was not only a scientist-theorist, research of the problems of the rule of law only did not suffice. Since he considered those courts (constitutional, administrative and cassation) to be a certain guarantee of the rule of law, he felt that he was obliged to do everything he -

³³ *Ibid*, p. 40.

³⁴ Römeris, M. *Administrative Court*. Kaunas: 1928, p. VI.

³⁵ Ten pat, p. VII; Römeris, M. *At the Frontiers of Constitutional and Judiciary Law*. Kaunas: 1931, p. 45.

³⁶ Römeris, M. Teisinės Valstybės Organizacija.(Organisation of the Rule of Law). *Lietuvos Universitetas 1927–1928 Mokslo Metais (15/09/1927–16/02/1928)(University of Lithuania in 1927-1928 Study Years)*. Kaunas: 1928, p. 29.

as an authoritative scientist – could (which was not much) to introduce them in Lithuania because, he thought that Lithuania “was still penetrated with the trends of police state”. He assessed the hasty set up of the constitutional court very cautiously because “constitutional and, in general, legal life was not mature enough for a reform” in Lithuania. According to him, the constitutional system was not well-established (he wrote soon after the December revolution when the 1928 Constitution came into force, which he described only as a “provisionary” act and a “constitutional proposal for the nation”), the constitutional court, he said, though a very important institution was more “suitable for a calm, storm-safe defence of constitutionality”³⁷. Romeris thought that it was necessary to immediately solve the issue of the administrative court by means of law³⁸ saying that Lithuania and the Soviet Union were the only ones which did not have this institution; meanwhile, it was firmly entrenched in Europe at the time³⁹.

Romeris’ extraordinary adherence to his principles and character features of a fighter can be perfectly well described taking a relatively short period of his life and activity – short and, most probably, least known to the public – which evidently reveals some of his firm attitudes. In late twenties, suddenly a hope flared up that he had to take real actions and try to implement the vision of the rule of law which he had been hatching up for a certain period of time. This hope was stimulated by the provision in the Constitution of the Lithuanian State announced in 1928 which stipulated that a new constitutional institution, namely, the State Council, had to be established. Soon afterwards the Law on the State Council was adopted⁴⁰ which provided for that the State Council, apart from the function of drawing up draft laws and handling the existing laws, had to provide the president of the Republic with the conclusions on the draft laws adopted by the legislator and report the discrepancies noticed between the acts of the executive power and the law to the Cabinet or corresponding ministers. Both provisions clearly showed the components of the administrative and constitutional supervision, the necessity of which (especially the first one)

³⁷ Römeris, M. *At the Frontiers of Constitutional and Judiciary Law*. Kaunas: 1931, p. 4.

³⁸ Römeris, M. *Administrative Court*. Kaunas: 1928, p. 339.

³⁹ Römeris, M. *At the Frontiers of Constitutional and Judiciary Law*. Kaunas: 1931, p. 62.

⁴⁰ The Law on the State Council. *The Official Gazette*. 1928, No. 183/1813.

in the absence of corresponding courts in Lithuania (in the eyes of Romeris) seemed to be of particular relevance.

Having in mind the latter provisions of the law, Mykolas Romeris saw opportunities to activate the realisation of democratic values in the newly established State Council, and believed that the Council would become an important institution both to the state and to the public. Hoping to be more useful to Lithuania, to make a positive contribution to the implementation of the ideas of the rule of law which he advocated in his academic papers, Romeris did not mind exchanging his well-liked job as a judge of the Supreme Tribunal for the new position of a member of the State Council.

Romeris eagerly devoted his time and effort to the organisation of the new entity; unfortunately, he shortly faced unexpected and unanticipated obstacles.

One of the most problematic issues in the beginning of the activity was the interpretation of the provision of the Law on the State Council which stipulated that “having noticed that the orders, rules and instructions of the executive power bodies fail to correspond to the effective laws, the Council reports such observations to the Cabinet or the corresponding minister”.

The obligation by the law imposed on the State Council to respond to the cases of lawlessness *observed* in the ruling acts, seemingly, had to be understood as the legislator’s commission to the Council *to verify* the lawfulness of those acts. Commenting on the function of the Council mentioned in this Law, Romeris reasonably thought that its implementation would largely depend on the Council itself. There were many uncertainties, such as, whether the Council would be capable of performing that function, whether it would understand its meaning and avail of those opportunities of its initiative which are stipulated in the Law. The efficiency of this function assigned to the State Council, as Romeris put it, would be also much dependant on the Government. It was thus questionable, whether it would respect the opinion expressed by the Council and, whether it would draw the corresponding conclusions based on it⁴¹.

The reality showed that to ensure the supervision of the lawfulness of acts drafted by the administration specified in the law the two aforementioned institutions failed to do everything they could.

⁴¹ Römeris, M. Valstybės Taryba. (“The State Council”). *Teisė*. 1929, No. 16, p. 35.

Unanimously holding the view that by using the wording “having noticed <...> reports” the Law on the State Council obliged the Council (on its own initiative) to reveal the violations of lawfulness noticed in the acts of administration, the members of the Council failed to agree on the forms of control of the lawfulness of acts to be drawn by the future administration⁴². Mykolas Romeris was confident that the action of “noticing” that the administrative instruments did not correspond to the Law could originate from any source, including a received complaint. Thus any complaint, in his opinion, would have to be recognised an acceptable source of information for the State Council to start the procedure initiated by this function assigned to it⁴³. Romeris’ view, however, was seriously criticised by several opponents: Mr Šilingas, the Chairman of the Council, for example, thought that having given the opportunity to the citizens to lodge complaints to the State Council, the creative potentials of the new institution would be undermined; he feared that in such case a threat would inevitably be posed to the Council to become an ordinary court institution overloaded with never-ending cases⁴⁴.

Intense discussions within the State Council showed that the interpretation of the Law suggested by Mykolas Romeris and enabling the citizens to lodge complaints to the Council regarding administrative instruments, would not receive the majority of the Council. Yet, the principle provision stipulating that the State Council should consider the correspondence of the effective administrative instruments to the laws not only on the initiative of the Government but also on its own initiative, as provided for in the draft Statutes of the Council drawn up by Romeris, was preserved: the Council was going to conduct the monitoring itself and to assess the administrative instruments officially announced in the publishing “*Official Gazette*” in terms of compliance with laws⁴⁵. However, this provision

⁴² [Masiulis] Msl., B. Valstybės Taryba. (“The State Council”). *Lietuvių Enciklopedija*. T. 33. South Boston, 1965, p. 12; Masiulis, B. Valstybės taryba. (“The State Council”). *Teisininkų Žinios*. 1958, Nr. 25–26, p. 59.

⁴³ [Römeris] Rēmeris, M. *Lietuvos Konstitucinės Teisės Paskaitos*. (*Lectures on Constitutional Law of Lithuania*). Vilnius, 1990, p. 400, p. 402; Römeris, M. Valstybės taryba. (“The State Council”). *Teisė*. 1929, No. 16, p. 35, p. 34–35.

⁴⁴ Valstybės Tarybos Uždaviniai. (The State Council’s Tasks). Pasikalbėjimas su Valstybės tarybos pirmininku p. Šilingu. (“Interview with Mr Šilingas, the Chairman of the State Council”). *Lietuvos Aidas*. 1928, Nr. 207.

⁴⁵ *Draft Statutes of the State Council (04/12/1928)*. LSVa, photodocument 923, folder 1, file 1356, p. 94.

of the draft Statutes was evaluated by the Cabinet of Ministers as inadmissibly undermining its powers and authority, therefore, the Prime Minister Voldemaras made the Council understand that it was unacceptable⁴⁶. Afterwards the Council silently agreed to “notice” the unlawfulness of an administrative act exclusively on a specific request by the Government or any of the ministers only. According to Romeris, it simply did not want or dear to take its own way shaped in accordance with the law⁴⁷.

From that moment on Mykolas Romeris felt the growing disappointment with the potentials of the State Council and the prospect of him working for it.

Apart from all of that, the right of the Council to submit conclusions on the constitutionality of draft laws adopted by the legislator turned out to be absolutely ineffective⁴⁸ as according to the law, this had to be done exclusively by the commission of the president of the Republic by realising his/her constitution right to declare or veto laws; in reality, however, the president simply did not give any such commission to the Council.

Actively participating in daily activities of the State Council which mostly constituted preparation or “consideration of draft laws as commissioned by the Cabinet, Romeris took part in the composition of the special commission set up to draw up a draft law on the System of Courts which took much time and considerable effort. A big accomplishment can be considered even the fact that the Law on the System of Courts newly adopted by the legislator in 1933 eventually removed the drawback of the system of Lithuanian courts which was publicly pointed out by Romeris and provided for the establishment of special court of appeal, namely, the Appeals Chamber, and made the Supreme Tribunal exclusively the Court of Cassation to which all cases which had been examined in accordance with the procedure of appeals could be brought. However, the attempt to solve the problem of administrative court in the aforementioned draft law struck against indecision of the Government again. This time the Cabinet removed

⁴⁶ *Letter of the Chairman of the State Council to the Prime Minister dated 21/03/1928.* LCSA, photodocument 923, folder 1, file 1364, p. 282.

⁴⁷ [Römeris] Rėmeris, M. *Lectures on Constitutional Law of Lithuania.* Vilnius: 1990, p. 403.

⁴⁸ *The Statutes of the State Council.* LCSA, photodocument 923, folder 1, file 603, p. 104.

the issues related to this matter from the draft altogether and returned them to the State Council for further analysis and, in case of necessity, to draw up a separate draft law⁴⁹.

Naturally, some works of the State Council which were blocked by the Government (which chose the authoritarian way of activity) in a tendentious manner negatively affected those who did them. Feeling that he would not be allowed to realise his ideas in the Council and ignoring the extraordinary material rewarding for working in the Council⁵⁰, Mykolas Romeris addressed the President of the Republic three years after the assignment and “referring to the health-related matters as well as the need to handle his work” he asked to be dismissed and removed from the position of a member of the Council⁵¹, and, following resignation completely dedicated himself to academic work. In his autobiography he later admitted that he resigned because he believed that the work by the State Council was “barely productive”⁵².

After the withdrawal from the State Council, Romeris did not lose hope to do something beneficial for this country through this institution. He thus did not display any arrogance and did not cut the relation with it: he actively cooperated with the Council as an expert (defined by the law as an associate proficient specialist) and, inter alia, headed a special commission set up by him to draw up a draft Law on Administrative Court. Sadly, the Cabinet prevented any further progress in terms of this law for it saw an excessive competence envisaged for this court⁵³.

Referring to the resulting situation, Mykolas Romeris drew the conclusion which was reflected in his academic papers that the administrative court was seen in Lithuania as an angry enemy of the order and of the rulers. He described an “interesting and peculiar phenomenon” that the advocates of the administrative court in Lithuania had always been the opponent political

⁴⁹ Römeris, M. *Draft Law on the Administrative Court*. *Židiny*s. 1940, No. 5-6, p. 562–563.

⁵⁰ Maksimaitis, M. *Valstybės Taryba Lietuvos Teisinėje Sistemoje (1928–1940) (The State Council in the Lithuanian Legal System: 1928-1940)*. Vilnius: 2006, p. 42–44.

⁵¹ M. Römer's letter to the chairman of the State Council. LCSA, photodocument 923, folder 1, file 712, p. 9; Decrees of the President of the Republic. *Official Gazette*. 1931, No. 365/2492.

⁵² Autobiography of Prof. Mykolas Römeris. *Lietuvos Atgimimo Istorijos Studijos. (History Studies of Lithuania's Revival)*. T. 13. Vilnius: 1996, p. 236.

⁵³ Račkauskas, K. Lietuvos Administracinio Teismo Pradai. (*The Springs of the Lithuanian Administrative Court*). *Teisė*. 1937, No. 37, p. 63.

power which changed its attitude with regard to this issue immediately after becoming the ruling power⁵⁴.

Repeatedly elected the Rector of Vytautas Magnus University in 1933 and lacking time to continuously attend the meetings of the State Council, Romeris officially refused the remuneration paid to him as to the associate proficient specialist⁵⁵, however, when invited to the most important discussions organised by the Council in the event when the state needed his authoritative opinion and knowledge, he felt it to be his duty to assist and despite the previously experienced failure never refused to attend them.

A fairly short period of Romer's work in the State Council revealed his steadfast democratic believes, the inexhaustible and persistent search for the opportunities to link the results of the theoretic research activity with life, also such feature of his character as an extraordinary adherence to his principle attitudes.

The latter character feature, the reluctance to tolerate any violations of laws and law, in general, encumbered his life more than once and such events were painfully outlived by him.

The Government of Lithuania continued addressing Mykolas Romeris every time any important issues emerged where comprehensive and versatile knowledge and huge responsibility was required. In this sense, it should be mentioned that he was assigned to take *ad hoc* position of the national judge of Lithuania in the Hague Tribunal when in 1932 the case on the rights of the State of Lithuania over Klaipėda land and the issue of interpretation of the Statutes of Klaipėda land was examined as Lithuania being one of the parties of legal proceedings in this case did not have its permanent judge within the composition of the Tribunal.

The Hague Tribunal passed the interpretation of the Statute of Klaipėda land which was favourable to Lithuania. It pointed out that the Statute was the constitutive act of the autonomy of Klaipėda land but not of the rights of Lithuania. For this reason, it defined the rights of Klaipėda land, not the

⁵⁴ [Römeris] Rėmeris, M. *Lectures on Constitutional Law of Lithuania*. Vilnius: 1990, p. 411.

⁵⁵ Römer, M. *Dziennik*. T. 35. WLLAS, photodocument 75-11, l. 94.

rights of the State of Lithuania: Lithuania could do anything, provided that its actions did not conflict with the Statute⁵⁶.

This case had a principle meaning for Lithuania, in particular, Lithuania's sovereignty in the autonomous Klaipėda land. The Tribunal's judgement constituted an authoritative legal base for the interpretation of the Statute in the future and became a firm additional guarantee for the protection of Lithuania's sovereign rights in the autonomous Klaipėda land.

The general public associated this Lithuania's achievement not only with its correctness in this matter, not only with an excellent representation of its interests (the official representative of Lithuania in this case was diplomat Sidzikauskas) but also with no less important contribution by Mykolas Romeris as one of the judges, though actually the responsibilities of a national judge were complicated for the reason of a quite ambiguous condition – on the one hand, he was an official arbitrator in the case and the intermediate between the dispute parties who was expected to demonstrate unconditional impartiality when considering the case, on the other hand – within the composition of court he represented a specific country, thus was directly interested in a beneficial result of the case vis-à-vis that state.

Accepting the commission of the Government of Lithuania to represent Lithuania as a national judge in the Tribunal, Mykolas Romeris understood his future status and the resulting problems perfectly well, therefore, he was concerned and feared – “I am a little afraid and bashful”⁵⁷. For this specific reason he described the state of the national judge as a particularly difficult and complex because “he was not a true judge literally and not an agent of the country; he was a little bit of both; he could not behave freely and feel a real judge. It would have been better to be one or another only”⁵⁸. In this way he stressed that such undefined state did not correspond to his nature at all. This time, however, as never before, the inherent understanding of duty and big desire to “help his land in the historical evolution” won because it was

⁵⁶ M. R[ömeris]. “The Principles of the Decision of the Hague of 11/08/1932”. *Vairas*. 1933, No. 2, p. 185.

⁵⁷ Römeris, M. Journal. Excerpts. *Kultūros Barai*. 1991, No. 3, p. 72.

⁵⁸ M. Römeris's letter to Janulaitis dated 24/06/1938. WLLAS, photodocument 267-792, p. 45.

nice to “feel that the work of my whole life would positively disgorge into the successful future of Lithuania”⁵⁹.

Over the five last years of his life which coincided with the start of the period of Lithuania’s occupation, Mykolas Romeris lost everything what constituted the meaning and the purpose of his whole conscious life – the freedom of Lithuania. Moreover, he was a stranger to the Soviet government not only as a “bourgeois” public figure and researcher who clearly saw a gulf between the Soviet state and the ideal of the rule of law, which was disparaged by the Soviet science and depicted as contradicting the essence of the class state and purportedly serving the anti-communist propaganda, and openly stated this view in his writings, but also as a “class enemy” – landlord by social origin. The German invaders saw Romeris no more favourably. They did not forget Romeris’ role in the Klaipėda case where Berlin lost in the Hague Tribunal and had a grudge against him for his article “Accomplished Fact and Legal Reality” focusing on the loss of Klaipėda land in 1939 and published in journal *Teisė* (1939, No. 47). In their view, the article insulted Hitler.

Hostile attitude of invaders towards the person of Mykolas Romeris was demonstrated by disregard for his merits to science, for his contribution to research for which he was elected a member of the *Czechoslovak Academy of Science and Art and the International French Revolution Institute as well as a member-correspondent of the Romania’s Royal Administrative Law Institute on the part of the soviet occupation administration in his own land*: his candidacy for the Soviet Science Academy of Lithuania was not approved by the communist functionaries; and when the academy was reorganised during the German occupation and he was elected by the academicians he was not allowed to access it again⁶⁰.

Having stated the fact that he did not please any of Lithuania’s invaders without any exception, it seemed to Mykolas Romeris that even if the event turned out in the direction that Lithuania was invaded by the Polish, he would also be hated by them for his letter to Pilsudski whereby he criticised Zheligowski for his cheating when occupying Vilnius in 1920

⁵⁹ Römeris, M. Journal. Excerpts. *Kultūros Barai*. 1991, No. 3, p. 72.

⁶⁰ Biržiška, M. Prof. Mykolas Römeris. *Tremties Metai. (The Years of Exile)*. Tübingen: 1947, p. 557.

and condemned the annexation of Vilnius⁶¹, and, eventually, for too close relationship with Lithuanians and his service to Lithuania⁶².

Hardships of war and severe conditions of occupation which affected the rhythm of work in university, the increased responsibility for young and growing family as well as his advanced age and health problems led to the situation where Romeris retired into himself and was alienated not only from the society but also from his usual daily work. A formerly man of activity, unable to stand the situation plained to his journal that he did not know, “whether his life had ever been as unpleasant as then. Vain and sad, colourless and without any power left. If I had not any duties to my family and did not love them, death would be my greatest desire”⁶³.

* * *

During the very first years of restoration of Lithuania’s independence, the increasing interest in the personality of Mykolas Romeris, his political views and scientific legacy was evident. His authority was frequently referred to by researchers and politicians to substantiate their ideas and actions. From the point of view of time, Mykolas Romeris’ life and work unfolded in all their grandeur. Indeed, “England has its Albert Venn Dicey, Austria – Hans Kelsen, Lithuania – Prof. Mykolas Romeris”⁶⁴. “Those who were fortunate to know this famous scientist, talented educator, and honest and tolerant man and his noble personality, know well that his devotion to science, to academic youth and his love to his native land will never fade away”⁶⁵ – this phrase used to describe Romeris objectively reflects our general public’s appreciation of the representative of Lithuania’s Römer family.

⁶¹ Römer, M. *Do obywatela Józefa Piłsudskiego, naczelnika państwa Polskiego*. WLLAS, photodocument 9-2225.

⁶² Römer, M. *Dziennik*. T. 36. WLLAS, photodocument 75-12, p. 109.

⁶³ Römer, M. *Dziennik*. T. 39. WLLAS, photodocument 75-15, p. 14.

⁶⁴ Pumputis, A. Lead-in. *Mykolas Römeris ir Šiandiena*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000, p. 6.

⁶⁵ Žilėnas A. [Mykolas Römeris In the Memory Contemporaries]. *Mykolas Römeris Science of the State*. Vilnius: 1997, p. 236.

MOKSLO STUDIJOS „UNIVERSITAS EST.
MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETUI 25.
LIBER AMICORUM ALVYDUI PUMPUČIUI“
AUTORIAI

Aleksandravičius Povilas – Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto Filosofijos ir humanistikos instituto docentas, Vertybių tyrimų laboratorijos vadovas.

Ancelis Petras – Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros profesorius.

Beinoravičius Darijus – Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto profesorius.

Birmontienė Toma – Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto profesorė.

Černius Gintaras – Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto dekanas.

Dromantienė Leta – Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto dekanė.

Greičius Saulius – Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto dekanas.

Gudalienė Nomedą – Mykolo Romerio universiteto Mokslo ir inovacijų paramos centro Mokslo kokybės ir analizės skyriaus vadovė, socialinių mokslų daktarė.

Jakulevičienė Lyra – Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto dekanė.

Jarašiūnas Egidijus – Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėjas.

Maksimaitis Mindaugas – Mykolo Romerio universiteto garbės profesorius.

Mesonis Gediminas – Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto profesorius, Lietuvos Respublikos Teismo teisėjas.

Monkevičius Algirdas – Mykolo Romerio universiteto Rektorius.

Puksas Andrius – Mykolo Romerio universiteto Mokslo ir inovacijų paramos centro Socialinių inovacijų doktorantūros mokyklos vadovas, socialinių mokslų daktaras.

Rakauskienė Ona Gražina – Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir valdymo fakulteto Ekonomikos ir verslo instituto profesorė, Gyvenimo kokybės laboratorijos vadovė.

Šlapkauskas Vytautas – Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros profesorius.

Vainiutė Milda – Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto profesorė.

Valentinavičius Virgis – Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto dekanas.

Viliūnas Giedrius – Mykolo Romerio universiteto Studijų prorektorius.

Žalėnienė Inga – Mykolo Romerio universiteto Mokslo ir tarptautinių ryšių prorektorė.

Žilys Juozas – Mykolo Romerio universiteto profesorius emeritas.

Monkevičius A., Mesonis, G., Maksimaitis, M., Birmontienė, T., Viliūnas, G., Žalėnienė I., Gudeliėnė N., Puksas A., Aleksandravičius P., Dromantienė L., Greičius S., Ancelis P., Šlapkauskas V., Jakulevičienė L., Jarašiūnas E., Rakauskienė O. G., Černius G., Vainiutė M., Beinoravičius D., Valentinavičius, V., Žily, J.

Un28 UNIVERSITAS EST. MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETUI 25. Liber Amicorum Alvydui Pumpučiu. – Mokslo studija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016. 448 p.

ISBN 978-9955-19-799-7 (internete)

ISBN 978-9955-19-800-0 (spausdintinis)

Mykolo Romerio universiteto leidinys „Universitas est. Mykolo Romerio universitetui 25. Liber Amicorum Alvydui Pumpučiu“ skirtas Mykolo Romerio universiteto įkūrimo 25 metų sukakčiai paminėti. Ši mokslo studija dedikuojama ilgamečiam Mykolo Romerio universiteto rektoriui profesoriui Alvydui Pumpučiu.

Leidinio autoriai – Mykolo Romerio universiteto mokslininkai, kiti universiteto bendruomenės nariai. Šioje mokslo studijoje Mykolo Romerio universiteto struktūrinių padalinių vadovai pristato bendrai – universiteto ir konkrečiai – jų vadovaujamų struktūrinių padalinių veiklą, jos raidą, dalinasi prisiminimais apie dvidešimt penkerius universiteto veiklos metus ir ateities išvalgomis. Mokslo studijoje pateikiami ir žymių Mykolo Romerio universiteto socialinių ir humanitarinių mokslų krypties mokslininkų straipsniai jų mokslinių interesų srityje aktualia problematika. Šis leidinys yra skirtas ne vien tiems, kuriuos domina Mykolo Romerio universiteto istorija, veikla, galimos tolesnės raidos kryptys, bet ir tiems, kurie norėtų susipažinti su reikšmingais moksliniais straipsniais.

UDK 378.6(474.5)

Algirdas Monkevičius, Gediminas Mesonis, Mindaugas Maksimaitis, Toma Birmontienė, Giedrius Viliūnas, Inga Žalėnienė, Nomedė Gudeliėnė, Andrius Puksas, Povilas Aleksandravičius, Leta Dromantienė, Saulius Greičius, Petras Ancelis, Vytautas Šlapkauskas, Lyra Jakulevičienė, Egidijus Jarašiūnas, Gintaras Černius, Ona Gražina Rakauskienė, Dariusj Beinoravičius, Milda Vainiutė, Virgis Valentinavičius, Juozas Žily

**UNIVERSITAS EST. MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETUI 25.
LIBER AMICORUM ALVYDUI PUMPUČIU**

Mokslo studija

Redagavo *Stasė Simutytė*
Maketavo *Jelena Babachina*
Viršelio dizaineris *Julius Adomavičius*

2016 05 12. 28,0 spaudos l. Tiražas 100 egz.

Išleido Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas mrulab@mruni.eu

Parengė spaudai ir spausdino UAB „Vita Litera“

Savanorių pr. 137, LT-44146 Kaunas

Puslapis internete www.vitalitera.lt

El. paštas info@bpg.lt

MYKOLAS ROMERIS
MENTES: SCIENTIA,
PROFESSORES, STUDIOSI

Mokslas yra ir turi būti laisvas, nežeminamas ir nekreipiamas politinės spekuliacijos tikslams, nuoširdus ir drąsus, nepaveikiamas iš anksto, nei iš aukšto, bet jis turi būti toks kaip tik todėl, kad galėtų priėti, kiek galima, teisingas ir tikros tiesos išvadas, kuriomis galėtų pasinaudoti socialinis žmogus – visuomenė. Kitaip jis savo socialinės funkcijos neatliks ir bus ne palaimintas, o prakeiktas.

Iš M. Romerio kalbos. VD universiteto žinios, 1937 m.

Mokslas ir to mokslo skleidimas – Lietuvos jaunuomenės švietimas, o per tai Lietuvos kultūrinimas – šitai yra mūsų, Universiteto, darbas, kurį mes, kaip įmanome ir kiek pajėgiame, - dirbame. Šitas darbas mus jungia su visa Lietuvos visuomene, jis mus daro tos visuomenės dalimi, jos elementu, jis iš mūsų reikalauja jautrumo į visa tai, kuo toji visuomenė ir bendrai visa mūsų šalis remiasi.

Iš M. Romerio kalbos. Lietuvos universitetas 1927-1928 mokslo metais (1927.IX.15-1928.II.16). Kaunas, 1928 m.

Universiteto profesorius turi įgyti studentų pagarbą ir meilę, be kurių neturės autoriteto ir nieko nepasieks, o ši studentų pagarbą ir meilę gali būti įgyjama tik vertingais profesoriaus, kaip mokslininko ir žmogaus, darbais.

Iš M. Romerio knygos. Sveikinimai-linkėjimai. Studentų dienos, 1937 m.